

L 21

DHARMASHASTRA SANGRAHA

OR

ATRI, VISHNU, HARITA, YAJNAVALKA, USHANA, ANGIRA, YAMA, APĀSTAMBHA, SAMVARTHA, KATYAYANA, VRIHASPATI, PARASARA, VYĀSA, SHANKHA, LIKHITĀ, DAKSHA, GOUTAMA, SHATATAPA, AND VASHISTHA.

EDITED

BY

PANDIT JIBANANDA VIDYASAGARA B. A.

Superintendent, Free Sanskrit College.

CALCUTTA :

PRINTED AT THE SARASWATI PRESS.

1876

To be had from Pandit Jibanaⁿda Vidyasagara B. A. Superintendent, Free Sanskrit College Calcutta.

परिणत-कुलतिलक पूज्यपाद श्रीमत् तर्कवाचस्पति
पाद-प्रणीत-प्रकाशित-पुस्तकान्वेतानि ॥

१ आशुवोध व्याकरणम्	३०	५६ याचस्त्वम्	
२ धातृहृष्पादर्थः	२	(संखृत उहदभिधान)	१००
३ शब्दसूत्रम् सहानिधिः (संखृत अभिधान)	१०	२७ कादम्बरी सटीक	४
		२८ राजप्रशस्ति	=
४ सिद्धान्तकौसुदीसरलाटीकासहित ॥	२९	अनुमानदीधिति	४
५ सिद्धान्तविन्दुसार (वेदान्त ॥०		३० सर्वदैनसंयह्	१
६ इत्यादानादि पद्धति (वज्ञानरैः) ४		३१ भाषिनो विलास सटीक	१
७ गयाश्राङ्गादि पद्धति	१	३२ हितोपदेश सटीक	॥०
८ शब्दार्थ रत्न	॥०	३३ भाषापरिच्छेद उक्तावचीसहित ॥	
९ वाक्यमञ्जरी (वज्ञानरैः) १०		३४ वज्ञविवाहवाद	१०
१० कन्दोमञ्जरी तथा उत्तरत्राकर सटीक	॥=	३५ दशकुमार चरित सटीक	॥०
११ वेणोसंहार नाटक सटीक १		३६ परिभाषेन्द्र शेखर	॥०
१२ सुद्रारात्रस नाटक	॥।।	३७ कविकल्पद्रुम (वोपदेय कृत) ॥०	
१३ रत्नावची	॥०	३८ चक्रदत्त (वैद्यक)	॥०
१४ मालाविकासिनिभित्र सटीक १।।		३९ उणादिस्त्रव सटीक	२
१५ धनञ्जय विजय नाटक सटीक १०		४० मेदिनी कोष	१
१६ महायोरचरित नाटक १॥०		४१ पञ्चतन्त्रम्	
१७ सङ्घतन्त्र कौसुदी सटीक २		(श्रीविष्णु शर्मणासङ्क्षितम् २॥)	
१८ वैयाकरणभूव्यापासार	॥॥०	४२ यिहन्तोदत्तरङ्गिणी(चम्पूकाव्य) ॥०	
१९ लीलावती	॥॥०	४३ माधवचम्पू	=
२० वीजगणित	१	४४ तर्कसंयह्	
२१ शिशुपाववध सटीक (माघ) ४		(इरांजी अनुवाद सहित) ॥	
२२ किरातार्जुनीय (सटीक) २॥०		४५ प्रसन्नराष्ट्र नाटक	
२३ कुमारसन्धव पूर्वखण्ड सटीक ॥०		(श्रीजयदेव कविविरचित) १	
२४ कुमारसन्धव उत्तरखण्ड ॥०		४६ विवेक चूडामणि (श्रीमत्	
२५ अटकम् पादिनीयम्	॥॥०	शङ्कराचार्य विरचित) १ = १	

धर्मशास्त्रसङ्क्षः

[अति)(विष्णु)(हारीत)(याज्ञवल्क्य)(उग्ना)
 (अग्निरा)(यम)(आपस्तुन्न)(संवर्द्ध)
 (कात्यायन)(दृष्टस्पति)(पराशर)
 (व्यास)(शंख)(लिखित)(दक्ष)
 (गौतम)(शातांतप)(बशिष्ठ) प्रणीत]

स्मृतिसङ्क्षः

वि, ए, उपाधि-धारिणा

श्रीजीवानन्द-विद्यासागर-भट्टाचार्येण

संकृतः प्रकाशितः

कलिकातानगरे

सरस्वतीयन्ते

हस्तिः

इ १८७६

Ind L 3457.4

✓

४

धर्मशास्त्रसङ्कल्प शुद्धीर्द संखारणम् ।

१ लघुभिसंहिता	
२ अनिसंहिता	१२
३ हृषाभिसंहिता	४७
४ विशुद्धतिः	९०
५ लघुहारीतस्तृतिः	१७७
६ हृषहारीत संहिता	२८४
७ याज्ञवल्क्यस्तृतिः	४१०
८ श्रीशनसंधर्मशास्त्रम्	४२७
९ श्रीशनस्तृतिः	५०१
१० आङ्गिरसस्तृतिः	५५४
११ यमस्तृतिः	५६०
१२ आपशाम्बस्तृतिः	५६८
१३ सम्पत्तस्तृतिः	५८४
१४ कात्यायनस्तृतिः	६०३
१५ हृषस्तिस्तृतिः	६४४

धर्मशास्त्रसङ्कहस्य उत्तरार्द्ध सूचीपत्रम् ।

१६ पराशरसंहिता	१
१७ बृहत्पराशरसंहिता	५१
१८ लघुव्याससंहिता	३१०
१९ व्याससंहिता	३२१
२० शङ्खसंहिता	४४३
२१ लिखितसंहिता	३७५
२२ दक्षसंहिता	४८५
२३ गौतमसंहिता	४०३
२४ शातातपसंहिता	४३५
२५ वशिष्ठसंहिता	४५६
२६ उदगौतमसंहिता	४८७

सहु अविस्फृतायाम् ।

—००—

कुताम्भिहोचमासीन मत्रिं श्रुतवतां वरम् ।
 उपगम्य च एच्छनि ऋषयः गंसितव्रताः ॥
 भगवन् ! केव दानेन जपेन निष्ठेन च ।
 शुध्यन्ते पातकैर्युक्ता स्तं ब्रवीषि महामुने ॥
 अविस्थापितदोषाणां पापानां महतां तथा ।
 सर्वेषां चोपदातानां शुद्धिं वज्ञामि तत्वतः ॥
 प्राप्यायामैः पवित्रैश्च हानैर्हीमैर्जपे स्तथा ।
 शुद्धिकामाः प्रसुच्यन्ते पातकैर्युक्तो न संशयः ॥
 प्राप्यायामान् पवित्रांश्च व्याहृतौः प्रणवन्तथा ।
 पवित्रपाचिरासीनोऽध्यभ्यस्त ब्रह्म नैति कम् ॥ ५
 आवत्तयेऽसदायुक्तः प्राप्यायामान् पुनः पुनः ।
 आकेशायादानखान्तासद्याप्यते उत्तमम् ॥
 निरोधाल्पायते बायुर्बायोरन्मिहि जावते ।
 तापेनादोहि जावन्ते ततोऽन्तः शुध्यते विभिः ॥
 तथा चर्ज तथानक्षा दोषा च भर्ति धर्मतः ।
 तदेन्द्रियकृता दोषा दश्यन्ते प्राप्यनियहात् ॥
 प्राप्यायामैर्देहेत् दोषः हारणाभ्युक्तिस्त्रियम् ।
 प्रत्याहारेण विषयान्यानेनानेन्द्रियान् गुणान् ॥
 न च तौव्रेण तपसा न स्वा आवैनं देष्यया ।
 मतिं गन्तुं सुराः अक्षा योगाक्षं प्राप्नुवति याम् ॥ १०
 योगाक्षम्याप्यते ज्ञानं योगाहस्त्वा लक्ष्यम् ।

योगः परं तपो नित्यं तस्माद्युक्तः सदा भवेत् ॥
 प्रश्नवादा स्तथा वेदाः प्रश्नवे पर्यवस्थिताः ।
 वाग्मयः प्रश्नवः सर्वं सन्मात्रप्रश्नवमभ्यवेत् ॥
 प्रश्नवे विनियुक्तस्य व्याहृतौषु च सप्तमु ।
 विपद्धायां च गायत्र्यां न भयं बिद्यते क्वचित् ॥
 एकाच्चरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं तपः ।
 ब्रह्माणौ चैव मायद्वौ पावनं परमं स्मृतम् ॥
 समाहृतीकां सप्रश्नवां गायत्रीं शिरसा सह ।
 १५ चिः पठेदायतः प्राञ्छः प्राणायामः स उच्चते ॥
 इत्यात्र यस्मृतौ प्रथमोऽन्यायः ।

प्राणायामां स्तथा कुर्याद्यथाविधिरतन्त्रितः ।
 अहोरात्रिष्ठतात्पापात्तत् ब्रह्मादेव शृणति ॥
 कर्मणा मनसा वाचा यदेनः कुरुते निश्चि ।
 अतिष्ठत् पूर्वं सन्ध्यायां प्राणायामैषु शृणति ॥
 प्राणायामैर्यं आत्मानं संयम्यास्ते पुनः पुनः ॥
 दशहादशभिर्वापि चतुर्विंशत्परं तपः ॥
 कौस्लं जप्त्वाप इत्येतदासिष्ठत्वं लक्षं प्रति ।
 कुषाण्डं पावमानं च सुरापांडिपि विशुहति ॥
 सकञ्जपत्वास्य पानौयं शिवसङ्ख्यमेव च ।
 २० सुवर्णमपहृत्यापि चक्राङ्गवति निर्मलः ॥
 हविषाक्तीयमभ्यस्य नतमंह इतीव च ।
 सूक्तन्तु पौरवं जप्त्वा मुचते गुहतत्प्यगः ॥
 सञ्चाहृतीकाः सप्रश्नवाः प्राणायामाल्ल षोडशः ।

अपि भूरहनं मासात् पुनर्न्वहरहः क्रताः ॥

अपि चाप्यु निमच्चन्वा विः पठेद्ब्रह्मर्षणम् ।

श्वाङ्गमेधः क्रतुराट् ताहश्च मनुरब्रवीत् ॥

आस्त्रयज्ञः अचस्य हविर्वैज्ञो विश्वमपि ।

परिवर्यज्ञः शुद्धश्च जपयज्ञोहिजोत्तमः ॥

आरथयज्ञाजुपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।

स्त्रपांशु स्वाच्छतगुणः सहस्रो मानसः स्मृतः ॥ 25

अधरोहविभानो वा विश्वासोपांशुस्त्रशः ।

निर्विकारेण बक्तेण मनसा मानसः स्मृतः ॥

सहस्रपरमां देवीं शतमध्यं दशावराम् ।

मात्रवर्ती वः पठेहिप्रो न स परेन खिष्टते ।

चत्वियो बहुवैर्येण तरेदापदमाक्षनः ।

विशेषे वैश्वशूद्रात् जपहोमैहिंजोत्तमः ॥

श्वाङ्गा रथहीनासु रथो वाञ्छर्यदा विना ।

एवं तपोऽप्यविद्यस्य विद्या वाप्युतपस्तिनः ॥

यद्याच्च मधुसंयुक्तं मधु भवेन संशुतम् ।

एवं तपस्य विद्या च संयुक्तं भेषजं महत् ॥ 26

विद्यातपोभ्यां संयुक्तं ब्राह्मणं जपतत्परम् ।

कुलितैरपि वर्तन्ते मनोन प्रतिपद्यते ।

इति आचेयज्ञतौ हितीयोऽध्यायः ।

यज्ञ कार्यं शतं सायं क्रतं वेदा च साध्यते ॥

सर्वं तत्स्य वेदान्विद्वहत्यानि रिवेभ्यनम् ।

यद्या जातबलो वाग्निद्वहत्याद्वार्द्धनपि द्वमान् ॥

तथा दहति वेदज्ञः कर्मजन्दोषमात्रनः ।

यथा महाद्वदे लोष्टं क्षिप्तं मर्ति विनश्यति ॥
 एवमात्रातं पापं त्रयी दह्यति देहिनः ।
 ३५ न वेदवल्माश्चित्य पापकर्मरतिभवेत् ॥
 अज्ञानाच्च प्रमादाच्च दह्यते कर्म नेतरत् ।
 तपस्तपति योऽरण्ये सुनिर्मूलफलाश्वनः ॥
 कृचमेकाच्च योऽधीते तच्च तानिच्च तत्पफलम् ।
 विदाभ्यांसो यथाशक्त्या महायज्ञक्रिया चमा ॥
 नाश्चत्यत्याशु पापानि महापातकजान्यपि ।
 इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपहृयेत् ॥
 विभेत्यल्लभुतादैदाच्चामयं प्रतिरिष्यति ।
 याजनाध्यापनाद्वानात्तथैवाहुः प्रतियहात् ॥
 ४० विग्रेषु न भवेहीषो च्चलनार्कसमाहिते ।
 शङ्खास्थाने समुत्पदे भृशभोच्यप्रतियहे ॥
 आहारशुद्धिं वस्त्रामि तमे निगदतः शृणु
 सर्ववेदपविवाणि वस्त्राम्यह मतः परम् ।
 येषां जपेष्व होमैष्व तिलकल्पय संव्रता ॥
 अघर्मर्षणं वेदवत् शुद्धवत्यस्तरस्तमाः ।
 कुम्भार्णः प्रावमानश्च दुर्लभा सावित्रिरेव च ॥
 शतरुद्रं धर्मशिरं तिस्त्रुपर्णं महाव्रतम् ।
 अनिष्टादयस्तीभासामानि व्याहृति स्तथा ॥
 गारडानि च सामानि गायत्री रैवतं तथा ।
 पुरुषव्रतस्त्र भावस्त्र तथा वेदस्तानि च ॥
 ४५ अवलिङ्गा वार्हस्यत्यं च वाक्सूक्तस्त्रास्तं तथा ।
 गीत्यस्त्रावसूक्तस्त्र इद्वद्वेष्व सामनि ॥

द्रौखाष्वदीहानि रथमरसं मनेव्रतं वामदेवं द्रुहसं ।
एतानि जप्यानिर्मुनाति पापाज्ञातिष्ठारत्वं लभते बदिष्ठेत् ॥
अम्ने रपत्वं प्रष्टमं हिरसं भूवेष्वावौ सूर्यसुतासं गावः ।
लोकास्त्रयस्तेन भवन्ति इत्ताः यः काच्छनहासं यहौच दद्यात् ॥

सर्वेषामेव दानानामेकजग्माशुगं फलम् ।
हाटकवितिधेनूना समजशाशुगं फलम् ॥
सर्वकामफला हृष्टा नद्यः पायसकदंभाः ।
काच्छना यद्य प्रासादा स्त्रै गच्छन्ति गोप्रदाः ॥
बैश्वास्थां पौर्णमास्वान्तु ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा ।
तिलक्ष्मीद्रेष संशुक्ता स्तर्पयित्वा यथाविधि ॥ ५१
प्रीयतां घर्मराजेति यहा मनसि वर्तते ।
यावज्जीवक्षतं पापं तत्त्वणादेव नश्वति ॥
सुवर्णनाभं यो दद्यात् सुमुखं क्षतमागंकम् ।
तिलैदंद्यात्तस्य पुष्टफलं पुरुषं च यत् शृणु ॥
सा सुवर्णधरा धेनुसशैलवनकानना ।
या तु सागरपर्यन्ता भवेइत्ता न संशयः ॥
तिलान् कण्ठाचिने क्षत्वा सुवर्णमधुसर्पिष्ठा ।
ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥
इति आचेयस्मृतौ लृतीयोऽध्यायः ।

अथ रहस्य प्रायस्तित्तानि व्याख्यास्यामः ॥

५२

सामान्यस्त्रीगमनरहस्येरहस्यप्रकाशे प्रकाशं पावनं अनुत्तिष्ठेत् ।
अथवापस्तु निमज्य लाविरालन्तरसमं दीयमावर्त्तं शुने
गोवन्यवधे कन्यादूषणे इन्द्रशुद्धया इत्यापः पोत्वा मुच्यते ।
वेदस्यकगुणा वापि सद्यः शोधनमुच्यते ॥

एवादशगुणा वापि लक्षणावत्यं शुद्धति ।

महापातकोपपातकेभ्यो भलिनीकरणेभ्यो सुचते ।

त्रिपदा नाम गायत्री वेदे वाजसनेवके ।

५८. त्रिः ऋत्वोऽन्तर्जले प्रोक्ता सर्वपापं व्यपोहति ॥

ब्राह्मणैगमने खाला उदकुर्भं ब्राह्मणान् चतिय
दैश्यागमने तापसं निरावृत्य शुद्धति गुरुदाराङ्गला कृषभं
हादशावृत्य शुद्धति अपेयं पौत्रावमर्षणेनापः पौत्राः
शुद्धेत् । अशब्दप्रायशित्ते सर्वरात्रि मकुशोच्य शुद्धेत् अग्नि-
सोमेन्द्रसोमाकम्यादुच्छी विसुचते सोमं राजानमिति
जपित्वा विषदा अग्निदाश्व विसुचन्ते ।

५९. सर्वेव पापानां सङ्करे समुपस्थिते ॥

दशसाङ्गस्त्रम्भस्ता गायत्री श्रीधनी परा ।

ब्रह्महा गुरुतत्पी वा गामी गम्या तथैव च ॥

स्त्रेस्तेवी च गोप्त्री च तथा विस्त्रभवातकः ।

६०. शरणागतवाती च कूटसाञ्चित्वकार्थवृत् ॥

एवमाद्येषु चान्येषु पापेष्वभिरतश्चिरम् ।

प्राणायामांसु यः कुर्यात् सूर्यस्योदयनं प्रति ॥

सूर्योदयनमप्राप्य निर्मला धौतकल्पाः ।

भवन्ति भास्त्रराकारा विधूमाङ्गव पावकाः ॥

न हि धानेन सङ्गं पवित्रमिह विद्यते ।

खण्डकेष्वपि सुच्छानो धानेनैवात लिप्यते ॥

धानमेव वरी धर्मी धानमेव परं तपः ।

धानमेव परं शौचं तस्माद्ग्रानपरी भवेत् ॥

सर्वपापप्रसन्नोऽपि धानं त्रियत मध्यवेत् ।

सर्वदा धानयुक्तं तपस्त्री पंक्तिपावनः ॥ ६५

इति आतिथ्यमृतौ चतुर्बोऽध्यायः ।

चतुरस्त्रं ब्राह्मणस्य विकोशं चत्रियस्य तु ॥

वस्तु सच्चैव वैश्यस्य शूद्रसाभुप्रचयं स्मृतम् ।

ब्राह्मा विष्णुस्य रुद्रस्य श्रीहुताशन एव च ॥

मण्डलान्युपजीवन्ति तस्मात् कूर्वीत मण्डलम् ।

यातुधानाः पिण्डाचास्त्रं कूर्याद्यैव तु राज्ञसाः ॥

हरन्ति रसमन्नस्य मण्डलेन विवर्जिते ।

गोमयं मण्डलं कृत्वा भोक्ताच्यमिति निषितम् ॥

यत्र क्वापतितस्याद्रं भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ।

यतिश्च ब्रह्मचारी च पक्षाद्रस्यामिना वुभौ ॥ ६६

तयोरक्षमदस्त्वा च भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ।

यतिहस्ते जलं दद्याह्नैकं दद्यात् पुनर्जलम् ॥

तद्वैकं मेरणा तुख्यं तस्मलं सागरोपमम् ।

वामहस्ते न यो भुड्जे पियं पिवति वा हिजः ॥

सुरापानेन तत्तुख्यं मनुः स्वायभुवोऽब्रवीत् ।

इस्तदस्ताख्य ये स्वेहाङ्गवणव्यञ्जनादि च ॥

दातारं नोपतिष्ठन्ति भोक्ता भुज्जीत किल्विषम् ।

अभोज्यं ब्राह्मणस्याद्रं हृष्टलेन निमन्त्रितम् ॥

तथैव हृष्टलस्याद्रं ब्राह्मणेन निमन्त्रितम् ।

ब्राह्मणाद्रं ददर्श्छृङ्गं शूद्राद्रं ब्राह्मणो ददत् ॥ ६७

उभावेतावभोज्याद्री भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ।

शृङ्गतं ब्राह्मणस्याद्रं चत्रियाद्रं पयः स्मृतम् ॥

वैश्वस्य आबमेवान्नं शूद्राक्षं रुधिरं चृतम् ।
 शूद्राक्षे नोदरस्ये न योऽधिगच्छति मैथुनम् ॥
 यस्यान्नं तस्य ते पुत्रा अनाच्छुक्रं प्रवर्तते ।
 शूद्राक्षरसपुष्टाङ्गी अधीयानोऽपि नित्यशः ।
 जिङ्गा चापि जपन्वापि गतिमूर्द्धान्वि विन्दति ।
 यस्तु वेदमधीयानः शूद्राक्षमुपभुज्जति ॥
 शूद्रो वेदफलं याति शूद्रत्वं चाधिगच्छति ।
 १० चृतसूतकपुष्टाङ्गो द्विजः शूद्राक्षभोजनम् ॥
 अहमेव न जानामि काङ्गां योनिङ्गमिष्यति ।
 खानस्तु सप्तजन्मानि नवजन्मानि शूकरः ॥
 गृह्णो हादशजन्मानि इत्येवं मनुरब्रवीत् ।
 परपाक मुपासन्ते ये द्विजा गृहमेधिनः ॥
 ते वै खरत्वमुद्भृत्वं खत्वस्त्वैव धिगच्छति ।
 आदं दक्षा च भुक्ता च मैथुनं योऽधिगच्छति ॥
 भवन्ति पितरस्तस्य तन्मासे रेतसोभुजः ।
 उच्छिष्टेन तु संखृष्टो द्रव्यहस्तः कथञ्चन ॥
 भूमौ निधाय तद्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ।
 सृशन्ति विन्दवः पादौ य आचामयतः परान् ॥
 भूमिगैस्ते समाच्चेया न तैरप्रयतो भवेत् ।
 आचान्तोऽप्य शुचिस्तावद्यावत्पात्र मनुजृतम् ॥
 उहृतेभ्यः शुचिस्तावद्यावत्पात्रशोधनम् ।
 आसने पादमारोप्य ब्राह्मणो यस्तु भुज्जति ॥
 मुखेन यमिते चादं तुत्यं गोमांसभक्षणम् ।
 उपदंशाक्षयेषं वा भोजने मुखनिःसृतम् ॥

हिजरतौनामभोज्यात् भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ।
 पीतशेषन्तु यस्तोयं ब्राह्मणः पिवते पुनः ॥
 अपेयं तद्वेदापः पीत्वा चान्द्रायणं चरेत् ।
 अगुवंशन्तु भुज्जीत नागुवंशन्तु संविशेत् ॥ ३०
 अगुवंशन्तु भुज्जानो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
 आद्र्दपादसु भुज्जीत नाद्र्दवासत्तु संविशेत् ॥
 आद्र्दपादसु भुज्जानो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
 अनाद्र्दपादः यथने दीर्घां श्रियमवाप्नुयात् ।
 आयुषं प्राप्तुखो भुड्के यशस्यं दक्षिणामुखः ।
 श्रियं प्रब्लड्मुखे भुड्के ऋतं भुड्का उदड्मुखः ॥
 शरवे शवरहं गत्वा इमश्चाने वान्तरे पिव ।
 आतुरव्यज्ञनं क्षत्वा दूरस्योऽप्यशुचिर्भवेत् ॥
 अतिक्रान्ते दशाहे तु विराव मशुचिर्भवेत् ।
 सख्वरे व्यतीते तु सृष्टैवापो विशुध्यति ॥ ३१
 निर्देशं ज्ञातिमरणं श्रुत्वा पुलस्य जन्म च ।
 सवासा जलमाप्नुत्य शुद्धो भवति मानवः ॥
 अष्टुहं स्वयमप्यज्ञं न शुद्धसु यदि सृशेत् ।
 विशुध्यल्पवासेन भुड्के क्षक्खेण स हिजः ॥
 सूतके सूतकं सृष्टा ज्ञानं शावे च सूतके ।
 सूतकेनैव शुद्धिः स्यान्मृतस्याक्रिर्दशे शुद्धिः ॥
 सूतके सूतकं सृष्टा ज्ञानं शावे च सूतके ।
 भुज्जा पीत्वा तद्वानादुपवासस्त्रहं भवेत् ॥
 मृस्ययानाच्च पात्राणां दशाहे शुचिरिष्वते ।
 ज्ञानादिषु प्रयुक्तानां त्यागएव विधीयते ॥ ३२

सृतके सृतके चैव सृतान्ते च प्रसृतके ।
 तस्मात्तु सङ्कृताशौचे सृताशौचे न शुध्यति ॥
 सृतकाद्विगुणं शावं शावाद्विगुणमात्तं चम् ।
 आर्तवाद् विगुणा सृतिस्त्रांश्चिशवदाहकः ॥
 अतुगच्छेदयथा प्रेतं ज्ञातिमन्त्रातिमेव वा ।
 खाल्वा सचैत्यं सृष्टान्तिं सृतं प्राश्य विशुध्यति ॥
 रजता शुध्यते नारी नदी विगेन शुध्यति ।
 भजना शुध्यते कांस्यं पुनः पाकेन सृखलयम् ॥
 नोदन्तोऽभसि खानं चुरकर्म्मं तथैव च ।
 १०५ अत्तर्वद्वागा पतिः कुर्वन्त्र प्रजा भवति ध्रुवम् ॥
 दम्पती शिशुना सार्वं सृतके दशमेऽहनि ।
 औरं कुर्यात्तः पूता दानभोजनयोग्यताः ॥
 जलमध्ये जलं देयं पिण्डूणां जलमिच्छताम् ।
 घनस्थाने न दातव्यं पिण्डूणां नोपगच्छति ॥
 रात्रिं हृत्वा विभागन्तु द्वौ भागौ पूर्वं एव च ।
 उत्तरांशः प्रभातेन युच्यते सृतसृतके ॥
 इति पश्येत् भुक्ता तु पादुकारोहणं चृतम् ।
 खाल्वेन्द्रव्रतमादाय देवताभ्यो निवेदयेत् ॥
 १० अपूर्पं लवणं सुहङ् गुडमिश्रं यथा इविः ।
 दक्षा द्राढ्याणपद्मीभ्यो निश्च भोजनमेव च ॥
 चतुर्थेऽहनि कर्त्तव्यं चुरकर्म्मतियद्रतः ।
 पुरुषाहं वाचयित्वा ते भोक्तव्यं शुद्धिमिच्छता ॥
 अपुरुषाहं तु भुज्जीत विप्रो धर्मं मजानतः ।
 तस्य ज्ञातिमयं भुज्जीते प्रायश्चित्तं ध्रुवं भवेत् ॥

विवाहे विसते तन्मे होमकाल सपस्थिते ।
 कन्यामृतमर्तीं दृष्टा कथं कुर्वन्ति याज्ञिकाः ॥
 हविषयत्वा चाप्रयित्वा अन्यवस्थामस्तुता ।
 युज्ञानामाहुतिं छत्वा ततः कथं प्रवर्तते ॥
 प्रथमेऽहनि चार्हालौ हितीये ब्रह्मधातकौ ।
 द्वतीये रजकौ प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुद्धति ॥ ११
 आर्त्तवाभिष्ठुता नारी चक्षात् पतितं शुनम् ।
 भोज्यान्तरे प्रयुज्यन्ते चात्वा मान सृचं जपेत् ॥
 आर्त्तवाभिष्ठुतां नारीं दृष्टा भुज्ञेऽन्यकातराः ।
 तदत्तं चर्दयित्वा तु कुशचारी पिवेदपः ॥
 ये तां दत्त्वा तु यो भुज्ञते प्राजापत्यं विशेषनम् ।
 आर्त्तवाभिष्ठुता नारी आर्त्तवाभिष्ठुता मिथः ॥
 भाषयित्वा तु सघोहादुपवासस्तयोर्भवेत् ।
 उद्दत्तायाः करेणाथ भुज्ना चाम्भ्रायणं चरेत् ॥
 प्राजापत्यं अमत्या चेत् दिरात् स्फृष्टभोजने ।
 तदस्ताभाजनस्त्वैव चिगुणं सह भोजने ॥ १२
 चतुर्गुणतदुच्छिष्टे पानीये त्वद्भेदव च ।
 उदत्ताया सम्पदत्वा मन्त्रं भुज्नावकामतः ॥
 उपवासेन शुद्धिः स्यात्पिवेद् ब्रह्मसुवर्चलम् ।
 आर्त्तवी यदि चण्डालमुच्छिष्टेन तु पश्यति ॥
 अस्त्रातकालं नाश्रीयादासीनां वायता वहिः ।
 पादक्षण्डन्तु यः कुर्याद् ब्रह्मक्षण्डं पिवेत् मुनः ॥
 ग्राह्णाशान् भोजयेत्प्राणाहिप्राणा मनुशासनात् ।
 मृतसूतकासम्बर्के ऋतुं दृष्टा कथं भवेत् ॥

अस्त्रातकालं नाशीयादभुवा चान्द्रायणं चरेत् ।

१२५ आत्तं वाभिष्ठ ता नारी चण्डालं शृणते यदि ॥

आत्तं वाभिष्ठुता नारी आत्तं वाभिष्ठुता शृणेत् ।

स्नात्वोपवासं कुर्याच्च पञ्चगव्येन शृणुति ॥

क्षम्भिकचरेत्सा तु तदर्थं चान्तरौक्षते ।

आतुरा या ऋतुन्नाता स्नानकर्म कथं भवेत् ॥

स्नात्वा स्नात्वा पुनःसृश्य दश्त्रात्वस्वनातुरः ।

वस्त्रापनयनं छत्वा भस्मना परिमार्जयेत् ॥

दस्त्रा तु शक्तिं दानं पुण्याहेन विशुद्धति ।

इति आचेयस्मृतौ पञ्चमोऽध्यायः ।

इद्धा ऋतुश्तरैरेव देवराजो महाद्युतिः ।

खगुरुं वाग्मिनां श्रेष्ठं पर्यपृच्छद्वृहस्पतिम् ॥

भगवन् ! केन दानेन खर्गतः सुखमेधते ।

१३० यदच्च यं महाभाग ! त्वं ब्रूहि वदताम्बर ! ॥

एवं पृष्ठः स इन्द्रेण देवदेवपुरोहितः ।

वाचस्पतिर्महातेजो वृहस्पति रुवाच ह ॥

हिरण्यदानं गोदानं भूमिदानच्च वासव ! ।

एतद्यद्यच्छमानोऽपि खर्गतः सुखमेधते ॥

सुवर्णं रजतं वस्त्रं मणिरत्नं वसूनि च ।

सर्वमेव भवेदत्तं वसुधां यः प्रयच्छति ॥

फलाक्षण्टां महीं दद्यात् सवौजां सस्यमालिनीम् ।

यावत् सूर्योक्तरा लोके तावत् सर्गे महीयते ॥

इति श्रीआचेयस्मृतौ धर्मशास्त्रं सम्पूर्णम् ।

अतिसंहिता ।

चौमणेशाय नमः ॥

हुताम्निहोत्रमासौनमविं वेदविदां वरम् ।
सर्वशास्त्रविधिज्ञातस्त्रिभिर्भ नमस्तुतम् ॥
नमस्तुत्य च ते सर्वइदं वचनमत्पुष्टवन् ।
हितार्थं सर्वलोकानां भगवन् ! कथयत्व नः ॥

अतिर्वाच ॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञा ! यस्मां पृच्छत्वा संशयम् ।
तत् सर्वं संप्रवश्यामि यथाष्टुं यथाश्रुतम् ।
सर्वतीर्थान्वयपस्युश्य सर्वान् देवान् प्रश्नम् च ।
जग्माणु सर्वसूक्तानि सर्वशास्त्रानुसारतः ॥
सर्वपापहरं नित्यं सर्वसंशयनाशनम् ।
चतुर्षामपि वर्णानामविः शास्त्रमकल्पयत् ॥
चे च पापक्षतो स्तोके ये चान्ये धर्मदूषकाः ।
सर्वे पापैः प्रभुचन्ते श्रुतेदं शास्त्रमुत्तमम् ॥
तत्त्वादिदं वेदविद्विरच्छेतव्यं प्रयत्नतः ।
शिष्येभ्यश्च प्रवक्षत्व्यं सद्गृह्णते भ्यश्च धर्मतः ।
अकुलौनि इसद्गृह्णते जडे शूद्रे शठे हिजे ।
एतेष्वेव न दातव्यमिदं शास्त्रं हिजोक्तमैः ॥
एकमप्यक्षरं यत्तु गुरुः शिष्ये निवेदयेत् ।
पृथिव्यां नास्ति तद्व्यं यद्वसा इन्द्रियी भवेत् ॥

एकाक्षरं प्रदातारं यो गुरं नाभिनन्दते ।
 शुर्ना योनिश्चतं गत्वा चारुकालेष्वपि जायते ॥
 देहं गृहीत्वा यः कश्चिच्छास्त्रच्छेवावमन्त्यते ।
 स सद्यः पश्युतां याति सभवानेकविंश्टिम् ॥
 स्वानि कर्म्माणि कुर्वाणा दूरे सन्तोऽपि मानवाः ।
 प्रिया भवन्ति लोकस्य स्वे स्वे कर्म्माणवस्थिताः ॥
 कर्म्म विप्रस्य यजनं दानमध्ययनं तपः ।
 प्रतिग्रहोऽध्यापनस्त्र यजनस्त्रेति द्रुत्यः ।
 द्रुतियस्यापि यजनं दानमध्ययनं तपः ।
 शस्त्रोपजीवनं भूतरक्षणस्त्रेति द्रुत्यः ॥
 दानमध्ययनं वापि यजनस्त्रेति वै विशः ।
 शूद्रस्य वार्त्ता शुश्रूषा हिजार्ना कारुकर्म्म च ॥
 मद्यैष धर्मोऽभिहितः संस्थिता यद वर्णिनः ।
 बहुमानमिह प्राप्य प्रयान्ति परमां गतिम् ॥
 ये त्यक्षारं स्वधर्म्मस्य परधर्म्मं व्यवस्थिताः ।
 तेवां शास्त्रिकरो राजा स्वर्गलोके महीयते ।
 आब्दीये संस्थितो धर्मं शूद्रोऽपि स्वर्गमन्तुते ।
 परधर्मोभवेत्याज्यः सुरूपपरदारवत् ॥
 बधो राजा स वै शूद्रो जपहोमपरस्य यः ।
 ततो राष्ट्रस्य हन्तासौ यथा वक्त्रेष्व वै जलम् ॥
 प्रतिग्रहोऽध्यापनस्त्र तथाविक्रियविक्रयः ।
 याज्यं चतुर्भिरप्येतैः चतुर्विट्पतनं स्मृतम् ॥
 सद्यः पतति मांसेन लाक्ष्या लवणेन च ।
 चरहेण शूद्रो भवति ब्राह्मणः चौरविक्रयात् ॥

अव्रतावानधीयना यत्त मैदाचराद्विजाः ।
 तं जामं दक्षयेद्राजार चौरमङ्गलप्रदं वधैः ॥
 विहङ्गोऽथमविवांसो येषु राष्ट्रे शु सुच्छते ।
 तेऽप्यवाण्डिभिरुच्छन्ति महदा जायते भयम् ॥
 आङ्गाचान् वेदविदुषः सर्वशास्त्रविशारदग्नः ।
 तत्त्वं वर्षति पञ्चांशो यद्वैतान् पूजयेद्बृपः ॥
 द्वयो द्वोकास्तयो वेदा जात्रमात्र चयोऽन्तर्यः ।
 एतेषां रथवार्षाय संखष्टा ब्राह्मणाः पुरा ॥
 उभे सन्ध्ये समाधाय भौंनं कुर्वन्ति ते हिताः ।
 दिव्यवर्षसहस्राणि संगम्लोके अहौयते ॥
 य एवं कुरुते राजा गुरुदेवपरीक्षणम् ।
 यद्यः स्वर्गं लृपत्वस्तु पुनः कोइं कुरुते ॥
 दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य च संप्रबुद्धिः ।
 अवचपातोऽर्थिंशु राष्ट्रराजाः पञ्चैव वज्राः क्वचितान्तर्पाचाम् ॥
 यत् प्रजापालने पुरुषं प्राप्नुवन्त्वौह पार्थिवाः ।
 न तु क्रतुसंहस्रे च प्राप्नुवन्ति दिजोत्समाः ॥
 अत्तमे देवदातानां कुरुदेषु च सरःहु च ।
 चतुर्वृत्त चतुरः पिञ्चान् पारके ज्ञानमाचरेत् ॥
 वसाशुक्रमस्तु भूमज्ञा मूरविद् कर्मविश्वाः ।
 श्वेतास्ति दूषिकाः स्वेदो इद्यैते नृणां मताः ।
 वसां वसां क्रमेषैव शुद्धिक्ता मनोविभिः ।
 चक्षारिभिरु पूर्वेषामुत्तरेषान्तु वारिता ॥
 शौचमङ्गलनावासाशनसूयाऽस्तुहा इमः ।
 अवचपाचनि च विप्रस्य तथा दानं दयापि च ॥

न गुणान् गुणिनोहन्ति स्तौति चाम्यान् गुणानपि ।
 न हसेचाददीषांश सानसूथा प्रकौर्त्तिता ॥
 अभक्षयपरिहारस्य संसर्गस्थाप्यनिवित्तैः ।
 आचारेषु व्यवस्थानं शौचमित्यभिजौक्ते ॥
 प्रशस्ताचरणं नित्यमपश्चत्विवर्जनम् ।
 एतद्वि मङ्गलं प्रोक्तं मृषिभिर्वर्णदर्शभिः ।
 शरीरं योग्यते येन शुभेन त्वशुभेन वा ।
 अत्यन्तं तत्र कुर्वीति अनायासः सउच्यते ॥
 यथोत्पन्नेन कर्त्तव्यं सन्तोषः सर्वदसुषु ।
 न स्युहेत् परदारेषु साऽस्युहा परिकौर्त्तिता ।
 वाह्नमाध्यात्मिकं वापि दुःखसुत्पाद्यतेऽपरैः ।
 न कुपरति न चाहन्ति दमद्वयमिधीयते ॥
 अहन्यहनि दातव्यमदौनेनान्तरामना ।
 स्तोकादपि प्रयत्नेन दानमित्यभिधीयते ॥
 परस्मिन् बन्धुवर्गे वा मित्रे हेष्वे रिपौ तथा ।
 आलवहन्ति तव्यं हि दयैषा परिकौर्त्तिता ॥
 यथैतेर्लक्षण्युक्ती गृहस्थोऽपि भवेद्विजः ।
 स गच्छति परं स्थानं जायते नेह वै पुनः ॥
 अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदानाञ्चैव पातनम् ।
 आतिथ्यं वैश्वदेवस्य इष्टमित्यभिधीयते ।
 वापीकूपतङ्गागादिदेवतायतनानि ॥
 अद्वप्रदानमारामाः पूर्त्यमित्यभिधीयते ॥
 इष्टं पूर्तं प्रकर्त्तव्यं ब्राह्मणेन प्रयत्नतः ।
 इष्टे न सभते स्वर्गं पूर्तेन मोक्षमाप्नुयात् ॥

इष्टापूर्तौं हिजातीनां सामान्यौ धर्मसाधनौ ।
 अधिकारौ भवेच्छूद्रः पूर्से धर्मे व वैदिके ॥
 यमान् विवेत सततं व नित्यं नियमान् तु धः ।
 यमान् पतत्यकुर्वाणो नियमान् केवलान् भजन् ॥
 आनुश्चयं च मा सत्यमहिंसा दानमार्जवम् ।
 पौत्रिः प्रसादो माधुर्ष्यं मार्दवच्च यमा दश ॥
 श्रीच मित्र्या तपोदानं स्वाध्यायोपस्थनिग्रहः ।
 व्रतमौनोपत्तासांख्य ज्ञानच्च नियमा दश ॥
 प्रतिकृतिं क्लूशमयीं तीर्थवारिषु मञ्जयेत् ।
 यमुहिश्य निमज्जेत अष्टभागं लभेत सः ॥
 मातरं पितरं वापि भातरं सुहृदं गुरुम् ।
 यमुहिश्य निमज्जेत हादशांशफलं लभेत् ॥
 अपुत्रेषैव कर्त्तव्यः प्रलप्रतिनिधिः सदा ।
 पिण्डोदकक्रियाहेतोर्यकान्तकात् प्रयत्नतः ॥
 पिता पुत्रस्य जातस्य पश्चेच्च जीवतो मुखम् ।
 क्षणमच्चिन् संनयति अबृतत्वच्च गच्छति ॥
 जातमाचेण पुत्रेण पितृष्ठामनृष्टी पिता ।
 तद्दिङ्ग शुद्धिमाप्नोति नरकाच्चायते हि सः ॥
 चायन्ते बहवः पुत्रा यद्यकोऽपि गयां व्रजेत् ।
 यजते चाखमेधच्च नौलं वा वृषमुत्तृजेत् ॥
 काङ्क्षिति पितरः सर्वे नरकान्तरभौरवः ।
 गयां यास्यति यः पुत्रः स नस्त्राता भविष्यति ॥
 फलगुतीर्थे नरः स्त्रात्वा दृष्टा देवं गदाधरम् ।
 गयाश्वीर्षं पदाक्रम्य मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥

महानदौमुपस्थृत तर्पनेत् पितृदेवताः ।
 अक्षयान् सभते लोकान् कुलञ्चैव समुद्रेत् ॥
 शङ्खास्ताने समुत्पदे भक्षभीगविवर्जिते ।
 आहारशुद्धिं वस्त्रामि तस्ये निगदतः शृणु ॥
 अक्षादलक्षणं भैरवं पितृद्वाङ्गीं सुवर्चसम् ।
 त्रिरात्रं शङ्खपुष्पीम्बा ब्राह्मणः पथसा सह ॥
 मद्यभाण्डाद्विजः कस्त्रिदज्ञानात् पिवते जलम् ।
 प्रायस्तित्तं कर्त्तं तस्य मुच्यते केन कर्मणा ॥
 पलाशविलुपत्राणि कुशान् पद्मान्तुडम्बरम् ।
 कायथित्वा पिवेदापस्त्रिरात्रेणैव शुद्धति ॥
 सायं प्रातसु यः सन्ध्यां प्रमादाद्विकमेत् सङ्कात् ।
 गायत्रासु सहस्रं हि जपेत् स्नात्वा समाहितः ॥
 शोकाकान्तेऽथ वा श्वान्तः स्थितः स्नानजप्ताइहिः ॥
 ब्रह्मकूर्षं चरेद्वत्त्वा दानं दत्त्वा विशुद्धति ।
 गवां शृङ्गोदके स्नात्वा महानद्युपसङ्घमे ।
 समुद्रदर्शनेनैव आलहषः शुचिर्भवेत् ॥
 वृक्षानश्वगालैसु यदि दृष्ट्वा ब्राह्मणः ।
 हिरण्योदकसंमिश्रं दृष्टं प्राश्य विशुद्धति ॥
 ब्राह्मणी तु शुना दृष्टा जन्मुकेन वृक्षेण वा ।
 उदितं ग्रहनक्षत्रं दृष्ट्वा सद्यः शुचिर्भवेत् ॥
 सप्रतस्य शुना दृष्टस्त्रिरात्रमुपदासयेत् ।
 सप्ततं यावकं प्राश्य व्रतशेषं समापयेत् ॥
 मोहात् प्रमादात् संलोभादव्रतभङ्गं तु कारयेत् ।
 त्रिरात्रेणैव शुचेत् पुनरेव व्रती भवेत् ॥

ब्राह्मणाद् यदुच्छिष्टमश्चात्प्रानतोहिजः ।
 दिवहयं तु गायत्रा च पं छत्वा विशुद्धति ॥
 चक्रिवाच् यदुच्छिष्टमश्चत्प्रानतोहिजः ।
 विरालेष भवेच्छुद्धिर्वदा चत्रे तथा विश्य ॥
 अभोच्चाद् यदा भुज्ञा सौश्रूद्रोच्छिष्टमेव वा ।
 जन्मा मांसमभस्तु सप्तरात् यवान् पिवेत् ॥
 युना चैव तु संस्युष्टस्त्वा चानं विधीयते ।
 तदुच्छिष्टन्तु संप्राश्य षष्ठ्मासान् क्षमाचरेत् ॥
 असंस्युष्टेन संस्युष्टः चानं तेन विधीयते ।
 तस्य चोच्छिष्टमश्रीयात् षष्ठ्मासान् क्षमाचरेत् ॥
 अज्ञानात् प्राश्य विष्मूढ़ं सुरासंस्युष्टमेव च ।
 पुनः संस्कारमर्हन्ति ददयो वर्णा हिजातयः ॥
 वपनं मेष्वला दख्डो भैष्णवर्थव्रतानि च ।
 निवर्त्तन्ते हिजातीनां पुनः संस्कारकर्मणि ॥
 गृहशुद्धिं प्रवस्थामि अन्तःख्यवदूषिताम् ।
 प्रायोज्यं षष्ठ्मयं भाष्टं सिद्धमन्नं तथैव च ॥
 गृहाचिक्रम्य तत्सर्वं गोमयेनोपलिप्याथ क्षागीनाप्रापयेत् पुनः ।
 ब्राह्मैमन्वै सु पूतन्तु हिरण्यकुशवारिभिः ।
 तनैवाभ्युष्ट तदेशम् शुद्धते नात्र संशयः ॥
 राज्ञान्यैः खपचैर्व्वपि बलाहिचालितो हिजः ।
 पुनः कुर्वीत संस्कारं पश्चात् क्षमाचरेत् ॥
 युना चैव तु संस्युष्टस्त्वा चानं विधीयते ।
 तदुच्छिष्टन्तु संप्राश्य यत्रेन क्षमाचरेत् ॥

अतः परं प्रवक्षामि सूतकस्य विनिर्बयम् ।
 प्रायस्तिसं पुनश्चैव कथयिष्याम्यतः परम् ।
 एकाहाच्छुद्गते विप्रो योऽग्निवेदसमन्वितः ।
 वाहात् केवलवेदसु निर्गुणो दशभिदिनैः ॥
 व्रतिनः शास्त्रपूतस्य आहितान्वे मत्यैव च ।
 राज्ञस्य सूतकं नास्ति यस्य चेष्टति ब्राह्मणः ॥
 आच्छाणो दशरात्रेण हादशाहेन भूमिपः ।
 वैश्वः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुद्धरति ।
 सपिण्डानान्तु सर्वेषां गोबजः साप्तपौरषः ।
 पिण्डासीदक दानस्य भावाशौचं तथानुगम् ॥
 चतुर्थं दशरात्रं स्यात् षड्हः पञ्चमे तथा ।
 षष्ठे चैव विरात्रं स्यात् सप्तमे त्रयमेव वा ॥
 अष्टमे दिनमेकान्तु नवमे प्रह्लदयम् ।
 दशमे स्नानमात्रेण सूतके तु श्वच्छिंवेत् ॥
 सूतसूतके तु दासीनां पद्मीनाच्चानुलोमिनाम् ।
 स्वामितुल्यं भवेच्छौचं सृते स्वामिनि यौनिकम् ।
 श्वस्त्रृष्टृष्टौयसु सचेतः स्नानमाचरेत् ।
 चतुर्थं सप्तमैच्छयं स्यादेष शावविधिः स्मृतः ॥
 एकत्र संस्कृतानान्तु मातृणमेकभोजिनाम् ।
 स्वामितुल्यं भवेच्छौचं विभक्तानां पृथक् पृथक् ॥
 उद्धौचौरमवौचौरं यच्चाचं सृतसूतके ।
 पाचकाचं नवशाङ्कं भुक्ता चान्द्रायणच्छरेत् ॥
 सूतकाचमध्याय यस्य प्राश्राति मानवः ।

निरानुपवासः स्यादेकरात् जले वसेत् ॥
 महायज्ञविधानन्तु न कुर्याम् तज्जनि ।
 होमं तत्र प्रकुर्वीत शक्तात्रेन प्रसेन वा ॥
 वालस्वत्तर्दशाहे तु पञ्चत्वं यदि गच्छति ।
 सद्यएव विशुद्धिः स्याम् प्रेतं नैव सूतकम् ॥
 ज्ञतचूडस्तु कुर्वीत उदकं पिण्डमेव च ।
 स्वधाकारं प्रकुर्वीत नामोच्चारणं मेव च ।
 ब्रह्मचारी यतिष्ठैवं मन्त्रे पूर्वक्षते तथा ।
 यज्ञे विवाहकाले च सद्यः श्रीचं विधीयते ॥
 विवाहोत्सवयज्ञे अनन्तरावृतसूतके ।
 पूर्वसङ्खलितार्थस्य न दोषसानिरब्रवीत् ॥
 सूतसंजननादूर्हं सूतकादौ विधीयते ।
 स्वर्णनाचमनाच्छुद्धिः सूतिकाच्चेच्च संसृशेत् ॥
 पञ्चमेऽहनि विज्ञेयं संसर्घं चवियस्य तु ।
 चममेऽहनि वै श्यस्य विज्ञेयं स्वर्घनं बुधैः ॥
 दशमेऽहनि शूद्रस्य कर्त्तव्यं स्वर्घनं बुधैः ।
 मार्येनैवामशुद्धिः स्यात् सूतके सूतके तथा ॥
 व्याधितस्य कदर्थस्य ऋष्यग्रसस्य सर्वदा ।
 क्रियाहीनस्य मूर्खस्य ऋजितस्य विशेषतः ।
 व्यसनासत्त्वचित्तस्य पराधीनस्य नित्यशः ।
 स्वाभ्यायब्रतहीनस्य सूततं सूतकं भवेत् ॥
 इ ऊच्छ्रे परिवित्ते सु कव्यायाः ऊच्छ्रमेव च ।
 ऊच्छ्रातिऊच्छ्रमातुः स्यादेत् साम्पत्तं अृतम् ।
 ऊच्छ्रवामनखच्छ्रेतु गर्हितेऽथ ऊच्छ्रेतु च ।

ज्ञात्वन्वयधिरे भूके न दोषः परिवेदने ।
 छौपि देशान्तरस्ये च पतिते ब्रजितेऽपि वा ।
 शोगशास्त्राभियुक्ते च न दोषः परिवेदने ॥
 पिता पितामहो यस्य अणजो वापि क्रस्यचित् ।
 नान्निहोदाधिकारोऽस्मि न दोषः परिवेदने ॥
 भार्यामरणपक्षे वा देशान्तरगतेऽपि वा ।
 अधिकारी भवेत् पुत्रस्तथा पातकासंयुते ॥
 ज्येष्ठो भ्राता यदा नष्टो नित्यं शोगसमवितः ।
 अनुज्ञातसु कुर्वीत शङ्खस्य वचनं यथा ॥
 नान्यः परिविन्दलि न वेदा न सपांसि च ।
 न च शाहं कनिष्ठो वै विना चेदाभ्युज्ञया ॥
 तस्माकर्मं सदा कुर्याच्छ्रुतिसूत्र्युदितज्जयत् ।
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यस्य सर्वस्य साधनम् ॥
 एकैकं वर्द्येत्रित्यं इत्थे क्षणे च ह्रासयेत् ।
 अमावास्यां न भुज्ञीत एष चान्द्रायणोविभिः ॥
 एकैकं यांसमश्वीयाच्चरहाणि द्रीणि पूर्व्यवत् ।
 तप्रहं परच्च नाश्वीयादतिक्ष्वाक्षं तदुच्यते ॥
 इत्येतत् कथितं पूर्वै मंहापातकनाशनम् ॥
 वेदाभ्यासरतं चान्तं महायज्ञक्रियापरम् ।
 न स्युशन्तीह पापानि महापातकजात्यपि ॥
 वायुभूषि दिवा तिष्ठे द्रविष्ठैवासु सूर्यहृष्टः ।
 नस्मा सहस्रं गायत्रेः शुद्धिर्ब्रह्मवधाहते ।
 पश्चाद्गुम्बरविलैच्च कुञ्चाश्वत्यपत्ताश्वयोः ।
 एतेषाद्गुदक्षं पौला पर्णक्ष्वाक्षं तदुच्यते ॥

पञ्चगव्यस्त्रोद्वीरहिमूलग्रन्थं तम् ।
 जग्नुः परेऽङ्गुपवस्त्रे देषां साम्नपनो विधिः ॥
 पृथक्षास्तपनेर्द्वयैः पङ्गुष्ठः सोपवासकः ।
 सासाहेन तु क्षच्छ्रोऽयं महासाम्नपनं चूतम् ॥
 लग्नहं सायं त्रयहं प्रातस्त्रयहं सुड्नो त्वयाचितम् ।
 त्रयहं परस्य नाश्रीयात् प्रजापत्योविधिः चूतः ॥
 सायं तु इदश्य यासाः प्रातः पञ्चदश चूताः ।
 अयाचिते चतुर्विंशः परेऽङ्गुपनयनं चूतम् ॥
 कुकुटाख्यप्रमाणं स्याद्यावद्यस्य मुखं विशेषैः ।
 एतद्यासं विजानीयाच्छ्रुद्यर्थं कायशोधनम् ॥
 लग्नहसुखं पिवेदापस्त्रयहसुखं पिवेत् पथः ।
 लग्नहसुखं दृतं पीत्वा वायुभक्षो दिनवद्यम् ॥
 वट्पसानि पिवेदापस्त्रिपलं तु पथः पिवेत् ।
 पलमेकन्तु वै सर्पिस्तमक्ष्यं विधीयते ॥
 हङ्गा च विदिनं भुड्नो त्रयहं भुड्नो च सर्पिषा ।
 चौरेष तु त्रयहं सुड्नो वायुभक्षो दिनवद्यम् ।
 द्विपलं दधिचौरेष पलमेकं तु सर्पिषा ।
 एतदेव त्रयं पुर्खं वैदिकं क्षच्छ्रमुच्यते ॥
 एकभक्षो न नक्षो न तथैवायाचितेन च ।
 उपवासेन चैकेन पादक्षच्छ्रः प्रकौर्त्तिः ।
 क्षच्छ्रातिक्षच्छ्रः पयसा दिवसानेकविंशतिम् ।
 इदश्याहोपवासेन पराकः परिकौर्त्तिः ॥
 पिश्याकदधिशक्तूनां पासस्य प्रतिवासरम् ।
 इवैकमपवासः सात् सौम्यक्षच्छ्रः प्रकौर्त्तिः ॥

एवां निरात्रमध्यासादेकैकस्य वदाकम् ।
 तुलापुरुषइत्येष ज्ञेयः पञ्चदशाहिकः ॥
 कपिलागीसु दुन्धाया धारोण्य वत्पयः पिवेत् ।
 एव व्यासकृतः क्षच्छः खपाकमपि शोधयेत् ॥
 निश्चायां भोजनस्त्रैव तज्ज्ञेयं नक्षमेव तु ।
 अनादिष्टे शु पापेषु चान्द्रायण्य मधोदितम् ॥
 अग्निष्ठोमादिभिर्यज्ञैरिष्टैर्हिंगुणदक्षिणैः ।
 यत्फलं समवाप्नोति तथा क्षच्छैस्तपोधनः ॥
 वेदाम्यासरतः चान्तो धर्मशास्त्राण्यवेचयेत् ।
 श्रौचाचारसमायुक्तो गृहस्थोऽपि हि मुच्यते ॥
 उक्षमेतद्विजातीनां महषे ! श्रूयतामिति ।
 अतः परं प्रवस्थामि ख्लौशूद्रपतनानि च ॥
 जपस्तपस्त्रौर्धवाका प्रब्रज्या मन्त्रसाधनम् ॥
 देवताराधनस्त्रैव ख्लौशूद्रपतनानि षट् ॥
 जौवङ्गर्त्तरि या नारौ उपोष ब्रतचारिणी ।
 आयुष्यं हरते भक्तुः सा नारौ नरकं ब्रजेत् ॥
 तौर्ध्वानाधिनी नारौ पतिपादोदकं पिवेत् ।
 शङ्करस्यापि विष्णोर्वर्णं प्रयाति परमं पदम् ॥
 जौवङ्गर्त्तरि वामाङ्गौ सृते वापि सुदक्षिणै ।
 चाहे यज्ञे विवाहे च पक्षौ दक्षिणतः सदा ॥
 सोमः शौचं ददौ तासां गन्धर्वास्त्रै तथाङ्गिराः ।
 पावकः सर्वमेधं च मेधं वै योषितां सदा ॥
 अन्मना ब्राह्मणो ज्ञेयः संस्कारैर्हिंजउच्यते ।
 विद्यया याति विप्रत्वं श्रोगियस्त्रिभिरेव च ॥

वेदग्रामाख्यधीते यः ग्रामार्थं च निवेदते ।
 सहासौ वेदवित् प्रोक्तो वचनन्तस्य पावकम् ॥
 एकाऽपि वेदविहर्यं यं व्यवस्थेऽद्विषोक्तमः ।
 स च्च यः परमो धर्मो नाज्ञानामसुतमयुक्ते ॥
 पावकाइव दीप्यन्ते अपहोमैर्हिंकोक्तमरः ।
 प्रतिग्रहेण नश्यन्ति वारिष्ठा इव पावकः ॥
 तान् प्रतिग्रहजान् दीपान् प्राणायामैर्हिंकोक्तमाः ।
 उत्सादवन्ति विहांसो वायु मे धानिवाम्बरे ॥
 भुज्ञाचम्य वदा विप्र चार्द्धं पाचिक्षु तिडति ।
 स्तम्भोर्बलं वशस्ते ज आशुबैव प्रहौषते ॥
 यसु भोजनशालायामासनस्तपस्यृशेत् ।
 तस्याच्च नैव भोजनव्यं भुज्ञा चान्द्रायणच्चरेत् ॥
 यात्रोपरिस्थितं पावः वः संख्याय उपस्थृशेत् ।
 तस्याच्च नैव भोजनव्यं भुज्ञा चान्द्रायणच्चरेत् ॥
 न देवास्त्रृसिमायान्ति दातुर्भवति निष्कलम् ।
 हस्तं प्रक्षाल्य यस्त्वापः पिवेदभुज्ञा हिंकोक्तमः ।
 तदन्नमस्त्रृर्भुक्तं निराशः पितरो गताः ॥
 नास्ति वेदात् परं ग्रामं नास्ति मातुः परो गुरुः ।
 नास्ति दानात् परं मित्रमिह लोके परद्व च ॥
 अपाचे इपि यहस्तं दहस्त्वासप्तमं कुलम् ।
 हव्यं देवा न गृह्णन्ति कथं च पितरस्त्वा ॥
 चायवेन तु पात्रेण यदन्नमस्त्रृपद्वैयते ।
 अन्विष्टासनं भोज्ञुर्दत्ता च नरकां व्रजेत् ॥
 इतरेण तु पात्रेण दौयमानं विचक्षणः ।

न दद्याहो महसीन आयसेन कदाचन ॥
 सूखयेषु च पात्रेषु यः आहे भोजयेत् पिण्डन् ।
 अबदाता च मोक्षा च तावेव नरकं प्रजेत् ॥
 अभावे सूखये दद्यादत्त्वात्तदु तै हिंजैः ।
 तेषां वचः प्रमाणं स्वादृतञ्जानृतमिव च ॥
 सौवर्णायसताम्बेषु कांस्यरौप्यमयेषु च ।
 भिक्षादातु न धर्मीऽस्मि भिक्षुभुँड्की तु किलिष्म् ॥
 च च कांस्येषु भुँड्कीवादापद्यपि कदाचन ।
 पलाशे यतयोऽश्रुतिः गृहस्थः कांस्यभाजने ॥
 कांस्यकस्य च यत्पापं गृहस्थस्य तथैव च ।
 कांस्यभोजी यतिष्ठैव प्राप्नुयात् किलिष्म् तयोः ॥
 अत्राप्युदाहरति ॥ सौवर्णायसताम्बेषु कांस्यरौप्यमयेषु च ।
 भुँड्कन् भिक्षुर्न दूष्येत दूष्ये चैव परिव्रहात् ॥
 बतिहस्ते जलं दद्यान्निकां दद्यात् षुनजंलम् ।
 तज्जैश्च भेदस्था तुल्यं तज्जलं सागरोपमम् ॥
 चरेन्मातुकरीं द्वत्तिमपि ज्ञेच्छकुलादपि ।
 एकाक्षं नैव भोक्षयं दृहस्यतिकुलादपि ॥
 अनापदि चरेदद्यत्तु सिंहं भैश्चं गृहे वसन् ।
 हश्चराचं पिवेद्यमापत्तु लग्नहमेव च ॥
 गोमूलेण तु संमिश्रं यावकं दृतपाचितम् ।
 एतद्यमिति प्रोक्तं भगवानन्निरब्रवीत् ॥
 ब्रह्मचारी यतिष्ठैव विद्यार्थीं गुरुपोषकः ।
 अध्यगः श्वीशवस्तिष्ठ षड्टेभि भिक्षुकाः स्मृताः ॥

वस्त्रासाम् कावयेचत्वर्णे वर्भिर्वीमिव च लिङ्गम् ।
 अग्राह्याजननादुर्ब्बेषं धर्मो विधीयते ॥
 ग्रहाहा प्रवदश्चैव द्वितीयं शुद्धतत्प्रयः ।
 द्वतीयन्तु हुरापोऽयं चतुर्वर्षं स्तेयमुच्चते ॥
 पापाचाच्छैव संसारं पञ्चमं पातकं महत् ।
 एषामेव विशुद्धपर्वं चरेद्वर्षास्तुक्तमात् ॥
 नीवि क्षम्भास्त्रास्त्रामध्ये द्वग्राहत्वां व्यवोहति ।
 अर्हन्तु ब्रह्माहत्वायाः चनिकेषु विधीयते ॥
 अल्भागो इदंशश्चैव विट्शूद्रयोस्तथा भवेत् ।
 नीन् मरसावक्त्रमश्चीयाद्भूमौ शयनमिव च ॥
 स्त्रीघातः शुद्धतेष्ठ्ये वं चरेत् क्षम्भास्त्रमेव च ।
 रजकः शैक्षुपश्चैव वेष्टुकर्मोपजीवनः ॥
 इतेषां यसु भुड्के वै द्विजान्नायणस्त्रैत् ।
 सर्वास्त्वजानां जमने भोजने समवेशने ॥
 परकेष विशुद्धिः स्वाह्नमवानविरब्रवीत् ।
 चास्त्रालभाष्टे यत्तोयं प्रीत्वा चैव द्विजोत्तमः ॥
 गोभृतवावकाहारः सप्तचिं यद्दहान्यपि ।
 संसृष्टं यसु पक्षान्नमन्त्यजैर्व्यापुरदक्षया ॥
 अग्रानाद्वाष्टोऽश्चीयात् प्राजापत्यार्हमाचरेत् ।
 चास्त्रालात्रं यहा भुड्के चतुर्वर्षस्त्र निष्कृतिः ॥
 चास्त्रायणं चरेद्विप्रः चत्रः सान्तप्तनं चरेत् ॥
 यहात्वमाचरेहैश्चः पञ्चमव्यं तदैव च ।
 किरातमाचरेच्छद्रो दानं दत्त्वा विशुद्धति ॥
 व्याघ्रायो हृष्मारुठसाष्टासो मूलसंख्यः ।

फलान्वति स्थितं तत्र प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥
 ब्राह्मणान् समनुज्ञाप्य सवासाः स्नानमाचरेत् ।
 नक्षभोजी भवेद्विप्रो दृतं प्राश्य विशुद्धति ॥
 एकवृक्षसमारूढ़बाख्ताली ब्राह्मणस्तथा ।
 फलान्वति स्थितं तत्र प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥
 ब्राह्मणान् समनुज्ञाप्य सवासाः स्नानमाचरेत् ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥
 एकशाखासमारूढ़बाख्ताली ब्राह्मणो यदा ।
 फलान्वति स्थितं तत्र प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥
 विराक्रोपोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥
 स्त्रिया न्नेच्छस्य सम्पर्काच्छुद्धिः सान्तपने तथा ।
 तप्तवृक्षं पुनः तत्वा शुद्धिरेषाभिधीयते ॥
 सम्बन्धत यथा भार्यां गत्वा न्नेच्छस्य सङ्क्रान्ताम् ।
 सचेत् स्नानमादाय दृतस्य प्राशनेन च ॥
 स्नात्वा नदुरदकैसैव दृतं प्राश्य विशुद्धति ।
 संषट्हीतामपत्यार्थमन्यैरपि तथा पुनः ॥
 चारणालन्ते च्छशपचकपालब्रतधारिणः ।
 अकामतः स्त्रियो गत्वा पराकेण विशुद्धति ॥
 कामतस्तु प्रसूतो वा तत्समो नान् संशयः ॥
 स एव पुरुष तत्र गमी भूत्वा प्रजायते ॥
 तैलाभ्यक्तो दृताभ्यक्तो विश्मृतं कुरुते हिजाः ।
 तैलाभ्यक्तो दृताभ्यक्तस्त्राख्तालं स्पृशते हिजाः ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥
 केशकौटनखस्त्राणु अस्त्रिकण्टकमेव च ॥

सूहा जट्टारके जाता हुन् प्राण्य विशुद्धति ।
 नमामस्तिष्ठानुजातीति नमस्तिष्ठपदिकाः ।
 सूहा जाता हेमतस्तुम् योता विशुद्धति ॥
 योहुते कानुगात्रातां तैत्रवर्ते चृष्टकमोः ।
 नमोर्मासानि शौचानि ज्ञीतात् वाधितस्य च ॥
 न स्तो शूचति जारेत् भ्रात्त्वाऽवेदन्त्यता ।
 नापो नूदपुरीषाभ्यां नामिदंहति कर्त्यता ॥
 पूर्वं स्त्रियः सुरेभुजाः सोभगन्धर्ववक्षिभिः ।
 भुज्ञते मात्रावाः पश्चात् तत् दूषक्ति कहिंचित् ॥
 अप्सवर्णलु यो गर्भः ज्ञीतां योनौ निषेष्यते ।
 अपहा सा भवेत्तारी यावद्भर्त्य न शुचति ॥
 विमुक्ते तु ततः शख्ये रजस्यापि प्रहृश्यते ।
 तदा सा उष्ट्रते नारी विमुक्तं काष्ठन् वदा ॥
 स्थयं विप्रतिपदा या यदि वा विप्रतारिता ।
 वलातारी प्रभुक्ता वा चौरभुक्ता तथापि वा ।
 न त्वाच्या दूषिता नारी न कामोऽस्या विधीयते ॥
 ऋतुकाले उपासीत पुण्यकालेन उष्ट्रति ।
 रजक्तब्धमंकारस नटो वहृड एव च ।
 कैवर्संभिज्ञात् लमैते चास्त्रज्ञाः सूताः ॥
 एषां गत्वा ज्ञियो योहुद्भुजां च प्रतिगृह्य च ।
 क्षम्भान्तमाचरेज्ज्ञानादभ्नानादैन्द्रवद्यम् ॥
 सख्दुक्ता तु या नारी न्ते च्छैर्वा पापकर्त्यभिः ।
 माज्ञपत्रेन उष्ट्रेत ऋतुप्रस्त्रवणेन तु ॥

लवाहृता स्थयं वापि पस्मैरितया यद्ग्रहि ।
 सक्षमा तु या नारी प्राजापत्येन यद्ग्रहति ॥
 प्रारब्धदीर्घतपसां नारीणां यद्ग्रजो भवेत् ।
 न तेन तद्ब्रतं तासां विनश्यति कदाचन ॥
 मद्यसंख्याभे शु वक्षीयं पिवति हिजः ।
 क्षम्भुपादेन यद्ग्रेत पुनः संस्कारमर्हति ॥
 अन्त्यजस्य तु ये हक्षा क्षुपुष्यफलेपगाः ।
 उपभोग्याख्य ते सर्वे पुष्पे शु च फलेषु च ॥
 चाण्डालेन तु संख्यृष्टं वक्षीयं पिवति हिजः ।
 क्षम्भुपादेन यद्ग्रेत आपस्त्रबोद्वान्नुनिः ॥
 श्वे शोपानहविश्वम् लक्ष्मीरजोमद्यमिव च ।
 एभिः सन्दूषिते कूपे तीयं पौत्रा कथं विधिः ॥
 एकं हग्नं वाहृच्छैव हिजातीनां विशेषधनम् ।
 प्रायश्चित्तं पुनश्चैव नक्षं शूद्रस्य दापयेत् ॥
 सद्योवाल्ले श्वेतां तु क्षिप्रसु स्नानमाचरेत् ।
 पर्युषिते त्वहोरात्रमतिरिक्ते दिनतयम् ॥
 शिरःकण्ठोरुपादांश्च सुरया यसु क्षिप्यते ।
 दशषट्कितयैकाह्वं चरेदेवमनुकमात् ॥
 अतपुरदहरन्ति ॥ प्रमादाचाद्यपः सुरां सक्षम्भौत्वा हिजोन्तमः
 गोमूलयावकाहारो दशरात्रेण यद्ग्रहति ॥
 मद्यपस्य निषादस्य यसु भुड़क्ते हिजोन्तमः ।
 न देवा भुज्जते तत्र न पिवन्ति हविर्जलम् ॥
 चितिभष्टा तु या नारी क्षतुभष्टा च व्याधितः ।
 प्राजापत्येन यद्ग्रेत ब्राह्मणान् भोजयेदग्न ॥

से च प्रद्वजिता विप्राः प्रद्वल्लभिष्यत्वात्तदः ।
 अग्नाग्नकाविवर्त्तने शिक्षीर्षनिष्ठाहसितम् ॥
 धारयेत्तद्विष्टाच्छ्रुत्याद्यायमवाप्तिवा ।
 जातक्रम्मादिकं प्रोक्तं हुनः संस्कारमहंति ॥
 नाश्वीचं नोदकं नाश्व नोपवादानुक्रमने ।
 ब्रह्मदण्डहतानां तु न कार्यं कटधारणम् ॥
 स्त्रेहं द्वत्वा भयादिभ्यो यस्वेतानि समाचरेत् ।
 गोमूलयावकाशारः छाञ्छमिकं विशेषनम् ॥
 हृष्टः शौचस्यृत्स्वप्नः प्रत्याख्यातभिषक्तिः ।
 आमानं घातयेद्यस्तु भृत्यव्यवशनाख्य भिः ॥
 तस्य निरात्माशौचं द्वितीये त्वस्थिसञ्चयम् ।
 द्वितीये तूदकं द्वत्वा चतुर्वेंश्चमाचरेत् ॥
 यस्यैकापि यहु नास्ति ष्ठेनुर्वसानुचारिणी ।
 मङ्गलानि कुतस्तस्य कुतस्तस्य तमःक्षयः ॥
 अतिदोषातिवाहाभ्यां नासिकाभेदनेन वा ।
 नदीपर्वतसंरोधसृते पादोनमाचरेत् ॥
 पष्टागवं धर्महलं षड्गवं व्यावहारिकम् ।
 चतुर्गवं दृश्यंसानां हिगवं गवबध्यत ॥
 हिगवं वाहयेत् पादं मध्याङ्गं तु चतुर्गवम् ।
 षड्गवं तु लिपादोक्तं पूर्णहस्तवष्टभिः चृतः ॥
 काष्ठलोद्धिलागोप्तः छाञ्छं सान्तपनञ्चरेत् ।
 प्राजापत्यं चरेत्तम् ला अतिक्ष्वान्तु आयसैः ॥
 प्रायस्त्रिते तत्स्वीर्णं कुर्याद्वाह्यमोजनम् ।
 अवुहुत्सहितां गाञ्छ दद्याद्विप्राय दक्षिणाम् ॥

यत्त्वोऽहयाकारगाम् सिंहशार्दूलगाहं भवन् ।
 हत्वा च शूद्रहत्याधाः प्रायश्चित्तं दिवीकृते ॥
 मात्रार्थोधानकुरुमस्तूकांश्च पतश्चित्तः ।
 हत्वा त्राहं पिवेत् चौरं छाष्ट्रं वा यादिक्षमरित् ॥
 चाण्डालस्य च संस्यृष्टं विस्तृतस्यृष्टमेव वा ।
 विरातेण विशुद्धिः स्यादभुज्ञोच्छिष्टं तथाचरित् ॥
 वापीकूपतङ्गानां दूषितानां शोधनम् ।
 उद्दरेदृष्टशतं पूर्णं पञ्चगव्येन शुद्धयति ॥
 अस्तिचर्मावसिक्षेषु खरखानादिदूषिते ।
 उद्दरेदुदकं सर्वं शोधमं परिमार्जनम् ॥
 गोदोहने चर्मपुटे च तीयं यन्नाकरे कारकशिस्तिहस्ते ।
 स्त्रीबालवृद्धाचरितानि यान्वप्रत्यक्षदृष्टानि शुचीनि तानि ॥
 प्राकारदेशे विषमप्रदेशे बिनानिवेशे भवनस्य दाहे ।
 आरब्धयज्ञेषु महोत्सवेषु तथैव दोषा न विकल्पनोयाः ॥
 प्रपात्तरस्ये भटकस्य कूपे द्रोश्यां जलं कोशविनिर्मतश्च ।
 अपाकचण्डालपरिपहे तु प्रीत्वा जलं पञ्चगव्येन शुद्धिः ॥
 इतीविषमसंस्यृष्टं कौपं यदि जलं पिवेत् ।
 विरातेण शुद्धिः स्यात् कुम्भे साक्षपनं तथा ॥
 किञ्चभिक्षवं यत् स्यादज्ञानादुदकं पिवेत् ।
 प्रायश्चित्तं चरेत् पौत्रा तसक्षाष्ट्रं हिजोक्तमः ॥
 उद्धीक्षीरं खरीक्षीरं मात्राक्षीक्षीरमेव च ।
 प्रायश्चित्तं चरेत् पौत्रा तसक्षाष्ट्रं हिजोक्तमः ॥
 वज्रं वाह्येन संस्यृष्टं उच्छिष्टसु हिजोक्तमः ।
 पञ्चरातेषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धयति ॥

शुचि गीढ़सिङ्गतीमें प्रकातिरेण्यं महीगतम् ॥
 चर्मभार्षे सु धाराभिस्थाय यन्मोदृतं जलम् ॥
 चण्डालेन तु संसृष्टः स्नानमेव विधीयते ।
 उच्छिष्टसु च संसृष्टस्त्रिरात्रेव शुचमति ॥
 आवराहृतवस्तूनि नाशुचीनि कदाचन ।
 आकराः शुचयः सर्वे वर्जयित्वा सुराक्षरम् ॥
 अष्टाब्द्यवाच्यैव तथैव चणकाः स्मृताः ।
 खजूरस्त्रैव कपूरमन्धदभृतरं शुचि ॥
 अमौमांस्यानि शौचानि स्त्रीभिराचरितानि च ।
 अदुष्टाः सततं धारा वांतीदूताश्च रेष्वः ॥
 बहूनामेव लग्नानामेकस्ये दशुचिर्भवेत् ।
 अश्रौचमेकमादस्य नेतरेषां कथच्चन ॥
 एकपञ्चत्य पविष्टानां भोजनेषु पृथक् पृथक् ।
 यद्यको सम्भते नौलीं सर्वे तेऽशुचयः स्मृताः ॥
 यस्य पटे पट्टसूचे नौलीरक्षोहि हृश्यते ।
 विराचं तस्य दातव्यं शेषाश्चैवोपवासिनः ॥
 आदित्येऽस्तमिते रात्रावस्थ्यं स्यृश्यते यदि ।
 भगवन् ! केन शुद्धिः स्यात्ततो ब्रूहि तपीधन ! ॥
 आदित्येऽस्तमिते रात्रै स्यृश्नन् हीनं दिवा जलम् ।
 तेनैव सर्वशुद्धिः स्याच्छवस्यृष्टक्तु वर्जयेत् ॥
 देशकालं वस्तः शक्तिं पापज्ञावेद्येत्ततः ।
 प्रायश्चित्तं प्रकल्पय स्यादयस्य चोक्ता न निष्कृतिः ॥
 देवयात्राविवाहेषु यज्ञप्रकरणेषु च ।
 उत्सवेषु च सर्वेषु सृष्टास्यृष्टिर्न विद्यते ॥

आरणातं तता चौरं कन्दुकं दधिशङ्कवः ।
 अस्मिन्देव तत्त्वं यद्ग्रस्यापि न दूर्थति ॥
 आद्भूतं सृतं तैलं ज्ञेहात् फलसम्भावाः ।
 अस्मिन्देव तत्त्वं एते निष्क्रान्ताः शुद्धिमास्त्रयुः ॥
 अश्चानन् पिवते तोयं ब्राह्मणः शूद्रजातिषु ।
 अहोत्तरात्रिष्ठितः स्नात्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥
 आहितपनिसु यो विष्णो महापात्राव्याख्यभवेत् ।
 अस्मुप्रच्छिष्य पात्राणि पश्चादग्निं विनिर्दीर्घेत् ॥
 यो गृहीत्वाऽविवाहाग्निं गृहस्त इति मन्त्रते ।
 अस्मं तस्य न भोक्तव्यं हृथापाको हि सः स्मृतः ॥
 हृथापाकस्य भुज्ज्वानः प्रायश्चित्तं चरेद्द्विजः ।
 प्रायानस्मु लिराचम्य दृतं प्राश्य लिघृष्टगतिं ॥
 वैदिके सौकिके वापि हुतोच्छिष्टे जले चितौ ।
 वैस्तदेवं प्रकुर्वीत पञ्चसूनापनुत्तये ॥
 कनीयान् गुणवान् श्रेष्ठः श्रेष्ठस्य लिर्गुणो भवेत् ।
 पूर्वं पाणिं गृहीत्वा च गृहीयादग्निमपतः ।
 च्येष्ठस्य दयदि निर्दीषो गृहीयादग्निमपतः ।
 नित्यं नित्यं भवेत्सस्य ब्रह्माहत्या नं संश्वरः ॥
 महापात्रकसंस्यृष्टः स्नानमेव विभौयते ।
 संस्यृष्टस्य यदा भुड्जो स्नानमेव विभौयते ॥
 पतितैः सह संसर्गं मासार्द्दं मासमेवता ।
 गोमुखयावकाहारो मासार्द्देन विगुणति ॥
 क्षम्भुर्द्दं पतितस्यैव सक्षद्भुक्षा हितीक्षणः ।
 अविज्ञानात् तद्भुक्षा क्षम्भुर्द्दं स्नानपनुच्छरेत् ॥

पतिताच्च वदा भुक्तं भुक्तं चारुलविमनि ।
 मासार्धेनु पिवेद्वारि इति शातातयोऽवौत् ॥
 दीप्राञ्छिहतानाच्च पतितानां तथैव च ।
 अविना नव संस्कारः शङ्खस्य वचनं यथा ॥
 वर्षारुलीं हिजो गच्छेत् कवचित् काममोहितः ।
 लिभिः क्षच्छ्रेविश्वेत्रत प्राजापत्यानुपूर्वशः ॥
 पतिताचानमादाय भुक्ता वा ब्राह्मणो यदि ।
 उत्ता तस्य समुत्तरं भवित्वाच्छ्रेविदिवित् ॥
 अन्त्यहस्ताच्छ्रेवित्प्राजापत्यानुपूर्वशः ॥
 न सृष्टेत् तथोच्छिष्टमहोरातं समाचरेत् ॥
 चारुलालं पतितं च्छ्रेवित्प्राजापत्यानुपूर्वशः ॥
 हिजः स्युद्धा न भुक्तीत भुक्तानो यदि संसृष्टेत् ॥
 चतः परं न भुक्तीत त्वज्ञानं ज्ञानमाचरेत् ।
 ब्राह्मणैः समवुच्छात चिरान्मुपवासयेत् ।
 संस्तुतं वावकं प्राश्व व्रतश्चिष्टं समापयेत् ॥
 भुक्तानः संसृष्टेदयसु वायसं कुकुटं तथा ।
 चिरान्वैव युद्धिः स्यादथोच्छिष्टस्वहेन तु ॥
 आरुषी नैषिके धर्मे यसु प्रच्छवते मुनः ।
 चान्द्रायणं चरित्मासमिति शातातपेऽवौत् ॥
 वशुवेश्याभिगमने प्राजापत्यं विद्वीयते ।
 गर्वां गमने मनुप्रोक्तं व्रतं चान्द्रायणच्छरेत् ॥
 अभावुषीषु गोवर्जमुदक्षायामयोनिषु ।
 रैतः सिद्धा जसि वैव क्षच्छ्रेवित्प्राजापत्यानुपूर्वशः ॥
 उद्धर्मां सुतिकां वापि अन्त्यजां स्युश्ते यस्मि ।

निराले यैव शुद्धिः स्थाहितिरेव पुरातनः ॥
 संसर्गं यदि गच्छेच्चे दुदक्षाम्बा तथान्तर्जैः ।
 प्रायस्तिं स विज्ञेयः पूर्वं ज्ञानं समाप्तिरेत् ॥
 एकरात्रभरेण्मूलं पुरीषे तु दिनतयम् ।
 दिनतयं तथा पाने मैथुने पञ्च सप्त वा ॥
 भोजने तु प्रसक्तानां प्राजापत्यं विधीयते ।
 दक्षकाष्ठे त्वहोरात्रभेष शौचविधिः स्मृतः ॥
 रजस्त्वा यदा स्फृष्टा खानचण्डालवायसैः ।
 निराहारा भवेत्तावत् ज्ञात्वा कालेन शुद्धति ॥
 रजस्त्वा यदा स्फृष्टा उष्णजम्बुकशम्बरैः ।
 पञ्चरात्रं निराहारा पञ्चगव्ये न एषति ॥
 स्फृष्टं रजस्त्वान्योन्यं ब्राह्मणा ब्राह्मणी च या ।
 एकरात्रं निराहारा पञ्चगव्ये न शुद्धति ॥
 स्फृष्टा रजस्त्वान्योन्यं ब्राह्मणा चतियो च या ।
 निराले य विशुद्धिः स्थाह्यासस्य वचनं यथा ॥
 स्फृष्टा रजस्त्वान्योन्यं ब्राह्मणा वैश्यसम्भवा ।
 उत्तरात्रं निराहारा पञ्चगव्ये न शुद्धति ॥
 स्फृष्टा रजस्त्वान्योन्यं ब्राह्मणा शूद्रसम्भवा ।
 घट्टाले य विशुद्धिः स्थाद्वान्नस्त्रीकामकारतः ॥
 अकामतस्त्वरेहैवं ब्राह्मणी सर्वतः स्फृशेत् ॥
 चतुर्थामपि वर्णनां शुचिरेषा प्रकौर्त्तिर्ता ॥
 उच्छिष्टेन तु संस्फृष्टो ब्राह्मणी ब्राह्मणेन यः ।
 भोजने भूक्त्वारे च शङ्खस्य वचनं यथो ॥
 ज्ञानं ब्राह्मणसंसर्वे जपहोस्त्री तु चतिये ।

वैष्णो नक्षत्रं कुर्वीत शूद्रे चैव एपीषणं ।
 चन्द्रंको रजको वैष्णो धीवरो नटकस्तथा ।
 एतान् सृष्टौ हिजो मोहादाचामेत् प्रयतीऽपि सन् ॥
 एतैः सृष्टौ हिजो नित्यमेकरातं पथः पिवेत् ।
 उच्छिष्टैस्त्रेस्त्रिरातं स्वाहृतं प्राञ्छ विशुद्धति ॥
 यसु इत्यां खपाकस्य भ्रात्त्वास्त्रूचिगच्छति ।
 तत्र ज्ञानं प्रकुर्वीत वृतं प्राञ्छ विशुद्धति ।
 अभिग्रहस्तो हिजोऽरण्ये भ्रात्त्वाब्रतं चरेत् ।
 मासोपवासं कुर्वीत चान्द्रायशमथापि वा ।
 दृथमिथोपयोगेन भूत्त्वाव्रतस्तरेत् ।
 अष्टम्भक्षो इदशाहेन पराकेचैव शुद्धति ।
 शठस्त्र ब्रात्त्वां इत्या शूद्रहत्याब्रतं चरेत् ।
 निर्गुणं सगुणो इत्या पराक्रतमाचरेत् ॥
 उपपातकसंयुक्तो मानवो नियते यदि ।
 तत्र संखारकर्त्ता च प्राजापत्यहयस्तरेत् ॥
 प्रभुक्षानोऽतिसख्ये ह कदाचित् सृथते हिजः ।
 निरावमाचरेद्वक्त्वैर्निर्ज्ञे हमश वाचरेत् ।
 विहासकाकादुगच्छिष्टं जग्धा श्वनकुलस्य च ।
 केषकौटावपदस्त्रं पिवेद्वाल्लीं सुवर्ज्ञं सं ॥
 उष्ट्रयानं समाकृत्त्वा त्वयानस्त्रं करमतः ।
 ज्ञात्वा विप्रो जितथासः प्राणायामेन शुद्धति ।
 रुच्याहृतौं सप्रणवां गरयत्रौं घिरसा सह ।
 निःपठेद्वा यतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥
 अक्षद्विगुणगोमूत्रं सर्पिंद्वाचतुर्गुणं ।

शीरमष्टगुणं देयं पञ्चगव्ये तथा दधि ॥
 पञ्चगव्यं पिवेच्छौ ही ब्राह्मणसु सुरां पिवेत् ।
 उभौ तौ तुलदोषौ च वसतो नरके चिरं ॥
 अता मावो महिष्यस अमीधं भक्षयन्ति याः ।
 दुर्घं हव्ये च कश्ये च गोमयं न विलेपयेत् ॥
 जनस्त्रौमधिकांवा या चान्या स्तनपायिनी ।
 तासां दुर्घं न होतव्यं हुतं चैवाहुतं भवेत् ॥
 ब्राह्मोदने च सोमे च सौमन्तोवयने तथा ।
 जातश्चाहे नवश्चाहे भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ॥
 राजावं हरते तेजः शूद्रावं ब्रह्मवच्चं सं ।
 स्वसुतावस्त्र यो भुड्क्ते स भुड्क्ते एथिवीमलं ॥
 स्वसुता अपजाता च नाश्रीयात्तदगृहे पिता ।
 अवं भुड्क्ते तु मायायां पूर्यं स नरकं व्रजेत् ॥
 अधीत्य चतुरो वेदान् सर्वं यास्तार्थतत्त्ववित् ।
 नवश्चाहे भुक्ता विष्णायां जायते क्षमिः ॥
 नवश्चाहे तिपच्चे च षष्ठमासे मासिकेऽस्त्रिके ।
 पतन्ति पितरस्तस्य यो भुड्क्ते नापदि द्विजः ॥
 चान्द्रायणं नवश्चाहे पराको मासिके तथा ।
 त्रिपच्चे चैव क्षच्छूः स्यात् षष्ठमासे क्षच्छमेव च ।
 आन्द्रिके पादक्षच्छ स्यादेकाहः पुनरास्त्रिके ॥
 ब्रह्मवर्थमनाधाय मासश्चाहे षु पर्वसु ।
 इदश्चाहे त्रिपच्चेऽस्त्रे यत्तु भुड्क्ते द्विजोत्तमः ॥
 पतन्ति पितरस्तस्य ब्रह्मलोके गता अपि ॥
 एकादशाहेऽहोरात्रं भुक्ता संचयने लग्नं ।

उपोष्य विश्रितदिः कुमार्णे जुहयादृष्टं ॥
 पचे वा यदि वा मासे यस्य नाशन्ति वे हिजाः ॥
 भुक्ता दुराक्षनस्तस्य हिजसान्द्रायस्त् चरेत् ॥
 बद्ध वे दध्वनिधान्तं न च गोभिरत्तजृतम् ।
 बद्ध वालैः परिहृतं शमशानमिव तदगृहं ॥
 हास्ये एपि बहवो यस्य विनाऽवर्णं वदन्ति हि ।
 विनापि धर्म्यगास्ते ण स धर्मः पावनः चृतः ॥
 हीनवर्णे च यः कुर्यादज्ञानादभिवादनं ।
 तत्र स्नानं प्रकुर्वीत ष्टतं प्राश्य विशुद्धति ॥
 समुत्पन्ने यदा स्नाने भुड्क्ते वरपि पिवेद्यदि ।
 गायत्रप्रसहस्रं तु जपेत् स्नात्वा समाहितः ॥
 अङ्गुल्या दन्तकाष्ठस्त्रं पत्यक्षं लबये तथा ।
 चृत्तिकाभक्षणस्त्रैव तुल्यं गोमांसभक्षणं ॥
 दिवा कपित्यच्छायायां रात्रौ दधिश्मौषु च ।
 कार्ष्णसं दस्तकाष्ठस्त्रं विशोरपि हरेच्छ्रद्यं ॥
 सूर्यवातनखायाम्बु स्नानवस्त्रघटोदक्षं ।
 मार्जनीरेणुकेशाम्बु हर्त्ति पुरुषं दिवाक्षतं ॥
 मार्जनीरजकेशाम्बु देवतायतनोदभवं ।
 तेनावगुणितं तेषु मङ्गायः प्रुतएव सः ॥
 चृत्तिकाः सप्त न आह्ना वस्त्रैके मूषिकस्यसि ।
 अन्तर्जाले शमशानाम्ले हृष्टमूले सुरालये ।
 हृष्टमैथ तथोत्खाते श्रेयकामैः सदा चुधैः ॥
 शुचौ देशे तु संपाह्ना कर्कराश्मविवर्जिता ।
 उत्तीषे मैथुने होमे प्रस्तावे द्रक्षधावने ।

आनभोजनजप्येषु सदा मौनं समाचरेत् ॥
 यसु संवत्सरं पूर्णं भुङ्क्ति मौनेन सर्वदा ।
 युगकोटिसहस्रेषु स्वर्गलोके महोयते ॥
 आनं दानं जपं होमं भोजनं देवतार्चनं ।
 ग्रौढपादो न कुर्वति स्वाध्यायं पितृतर्पणं ॥
 सर्वस्वमपि यो दद्यात् पातयिला दिजीत्तम् ।
 नाशयिला तु तत् सर्वं भूणहत्याफलं लभेत् ॥
 अहशोद्दाहसंक्रान्तौ स्त्रीणाच्च प्रसवे तथा ।
 दानं नैमित्तिकं ज्ञेयं रात्रौ चापि प्रशस्यते ॥
 चौमजं वाथ कार्पासं पष्टसूक्ष्मथापि वा ।
 यज्ञोपवीतं यो दद्यादस्तदानफलं लभेत् ॥
 कास्यस्य भाजनं दद्यादृष्टपूर्णं सुशीभनम् ।
 तथा भक्ष्या विधानेन अग्निष्ठोमफलं लभेत् ॥
 आह्वाकाले तु यो दद्याच्छोभनौ च उपानहौ ।
 स गच्छत्यन्यमार्गेऽपि अन्नदानफलं लभेत् ॥
 तैलपारं तु यो दद्यात् संपूर्णं समाहितः ।
 स गच्छति भ्रुवं स्वर्गे नरो नास्त्रयन संशयः ॥
 दुर्भिक्षे अन्नदाता च सुभिक्षे च हिरण्यदः ।
 पानीयदस्तुरस्ये च स्वर्गलोके महोयते ।
 याकद्दर्शप्रसूता गौस्तावत् सा पृथिवी चृता ।
 दृष्टिवीं तेन दत्ता स्यादीद्वीं गान्धदाति यः ॥
 तेनामयो हुताः सम्यक् पितृस्तेन तर्पिताः ।
 देवाच्च पूजिताः सर्वे यो दद्याति गवाङ्किं ॥
 चच्छप्रवृत्ति यत्पृष्ठं सात्रकं पैदृकं तथा ॥

तत् सर्वं नश्यति चिग्रं वस्त्रदानाम् सर्वयः ॥
 ज्ञानाजिनश्च यो दद्यात् सर्वोपलक्षणसुतम् ।
 उच्चरेकरकस्यानात् कुलान्वेकोत्तरं शतम् ॥
 आदित्यो वहसो विष्णुब्रह्मा सोमो हुताशनः ।
 शूलपाणिसु भगवानभिनन्दनि भूमिदम् ॥
 बालकानां ज्ञाता राग्नि वावत् सप्तर्षिमण्डलम् ।
 गते वर्णे शते चैव पलमेकं विशीर्णति ॥
 चयस्त्र हृशते तस्य कन्धादानेन चैव हि ।
 आतुरे प्राणदाता च तौषि दानफलानि च ॥
 सर्वेषामेव दानानां विद्यादानं ततोऽधिकम् ।
 पुनादिस्त्रजने दद्याहिप्राय च च वैतवे ॥
 सकामः सर्वमाप्नोति निष्कामो मोक्षमाप्नुयात् ।
 ग्राहणी वेदविदुषि सर्वशास्त्रविशारदे ॥
 मातृपितृपरे चैव कृतुकालाभिगामिनि ।
 शौलचारित्वसंपूर्णे प्रातःस्नानपरायणे ॥
 तस्यैव दीयते दानं यदौच्छेष्ट्रैव आवन ॥
 संपूर्ण विदुषो विप्रानन्देभ्योऽपि प्रदीयते ।
 तत्कार्यं नैव कर्त्तव्यं न दृष्टं न श्रुतं मया ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि श्रावकार्थणि ये हिजाः
 पितृणामक्षयं दानं दक्षं येषान्तु निष्कलम् ॥
 न हौनाङ्गो न रोगो च श्रुतिश्चृतिविवर्जितः ।
 नित्यज्ञानृतवाही च तांसु श्रावे न भोजयेत् ॥
 हिंसारतं च कपटं उपगूह्यं श्रुतं च यः ।
 किङ्करं कपिलं काशं श्विणं रोगिष्यन्तथा ॥

दुष्पर्वाचं श्रीर्णकेशं पाष्ठुरोगं जडाखरं ।
 भारवाहकमुच्चस्त्र हिभार्यं हृषकोपति ॥
 मेदकारी मवेशै व बहुपीडाकरोऽपि वा ।
 हीनातिरिक्तगात्रोवा तमस्ययनयेत्तथा ॥
 बहुभोजा दीनमुखो मत्सरौ क्रूरबुद्धिमान् ।
 एतेषां नैव दातव्यः कदाचिह्नै प्रतिग्रहः ॥
 अथ चेत्प्रविद्युतः शारीरैः पठ्क्षिद्वयैः ।
 अदृश्यं तं यमः प्राह पठ्क्षिपावन एव सः ॥
 श्रुतिः चृतिश विप्राचां नयने हे प्रकौट्तिंते ।
 काणः स्यादेकहीनोऽपि हास्यामन्यः प्रकौट्तिंतः ॥
 न श्रुतिर्न चृतिर्यस्य न शौलं न कुलं गतः ।
 तस्य आहं न दातव्यं त्वम्बकस्याचिरब्रवीत् ॥
 तस्मादेदेन शास्त्रेण ब्राह्मण्यं ब्राह्मणस्य तु ।
 न चैकेनैव वेदेन भगवानचिरब्रवीत् ॥
 योगस्यैर्लोचनैयुक्तः पादापञ्च प्रयच्छति ।
 सौकिकज्ञैश्च शास्त्रोक्तं पश्येत्वैवाधरोत्तरं ।
 वेदैश्च ऋषिभिर्गीतं हृषिमान् शास्त्रवेदवित् ॥
 ब्रतिनस्त्र कुलौनस्त्र श्रुतिचृतिरतं सदा ।
 लाट्यं भोजयेच्छादे पितृष्यामन्यं भवेत् ॥
 यावतो यस्ते यासान् पितृष्यां दीप्तेजसाम् ।
 पिता पितामहैव तथैव प्रपितामहः ।
 वरकस्या विमुच्यन्ते भ्रुवं यान्ति विषिष्टपम् ॥
 तस्माद्विप्रं परौक्तेत शाहकाले प्रयत्नतः ॥
 न निर्ब्बपति यः शाहं प्रमौतपितृको द्विजः ।

इन्द्रुद्धये मरकि मासि प्रायवित्ती भवेत्तु सः ॥
 तत्त्वे कन्यागते कुर्याच्छादं यो न गृहाक्षमौ ।
 चनं शुचान् कुसं तस्मि पिद्विक्षासपीकृष्टम् ॥
 कन्यागते सवितरि पितरो यान्ति सदसुतम् ।
 यूक्ता प्रेतमुरी सर्वा यावद्विकदर्थम् ॥
 ततो हृषिकसंप्राप्ते निराशाः पितरोगताः ।
 पुनः स्वभवनं यान्ति यापं दत्ता सुदारणम् ॥
 पुलं वा भ्रातरं वापिहौश्चित्रं पौत्रकं तथा ।
 पिदकार्ये प्रसक्ता ये ते यान्ति परमां गतिम् ॥
 यथा निर्मन्त्रयनादग्निः सर्वकाष्ठे तु तिष्ठति ।
 तत्ता स दृश्यते धर्मग्राच्छाददानात् संशयः ॥
 सर्वशास्त्रार्थगमनं सर्वं तौर्धवगाहनम् ।
 सर्वं यज्ञफलं विन्याच्छाददानात् संशयः ॥
 महापातकसंयुक्तो यो युक्तशोपपातकैः ।
 वैनूर्मुक्तो यथा भानुराहमुक्तस्य चन्द्रमाः ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वं पापं विलङ्घयेत् ।
 सर्वं सौख्यं स्वयं प्राप्तः चाच्छादनात् संशयः ॥
 सर्वेषामेव दानानां आच्छादनं विशिष्यते ।
 स्वेष्टुत्यं छतं पापं चाच्छादनं विशेषनम् ॥
 चाच्छादनं छत्वा तु मर्त्यो वै स्वर्गलोके महीयते ॥
 अस्तुतं आच्छादनस्यात् चत्वियात्रं पथः अृतम् ॥
 वैश्वस्य चाच्छादनेवात् शूद्रात्रं रुधिरं भवेत् ॥
 एतत् सर्वं मया स्वयतं चाच्छादकाले समुद्धिते ।
 वैश्वदेवे च होमे च देवताभ्यर्च्चने जपे ॥

अद्यतं तेन विप्राद्वस्तुग्यजः सामसंखेतम् ॥
 अवहारागुप्तेण धर्मेण वलिभिर्जितम् ॥
 चत्विंशतं पयस्तेन दृतानं यज्ञपालने ॥
 हिंसा सुनिर्हिंजो राजा वैश्यं शूद्रो निषादकः ॥
 पश्चिम्बद्धोऽपि चाखालो विप्रा दशविधाः आताः ॥
 सम्यां खानं जयं हीमं देवतानित्यपूजनम् ॥
 अतिथिं वैश्यदेवघ्न देवब्राह्मण उच्चते ॥
 शाके पदे फले मूले बनवासे सदा रतः ॥
 निरतोऽहरहः आङ्गे स विप्रो सुनिरुच्यते ॥
 वेदान्तं पठते नित्यं सर्वसङ्गं परित्यजेत् ॥
 साहृदयोगविचारस्थः स विप्रो हिज उच्चते ॥
 अस्ताहतास्य धन्वानः संयामे सर्वसंमुखे ॥
 आरचे निर्जिता येन स विप्रः ज्ञव उच्चते ॥
 क्षणिकार्थरतो यस्त गवाच्च प्रतिपालकः ॥
 वाणिज्यव्यवसायस्थ स विप्रो वैश्यउच्चते ॥
 लाञ्छालवणसंमिश्रं कुसुमं चौरसर्पिषः ॥
 विक्रेता मधुमांसाना स विप्रः शूद्र उच्चते ॥
 चौरस्त तस्करस्वैव सूक्ष्मको दंशकस्थापा ॥
 मत्स्यमांसे सदालुभ्यो विप्रो निषाद उच्चते ॥
 ब्रह्मतत्त्वं न जानाति ब्रह्मस्त्रेण गर्वितः ॥
 तेनैव स च पापेन विप्रः पश्चद्वाहृतः ॥
 वापीकूपतडामानामारामस्य सरः सु च ॥
 निःशङ्कं रोधकस्वैव स विप्रो ऋच्छ उच्चते ॥
 क्रियाहीनस्य मृख्यस्य सर्वधर्मविवर्जितः ॥

निर्दयः सर्वभूतेषु विप्रशाखालउच्चते ॥

वैदर्विहीनाम् पठन्ति शास्त्रं शास्त्रे ण हीनाम् पुराणपाठाः ।
पुराणहीनाः क्षणिषो भवन्ति भष्टास्ततो भागवता भवन्ति ॥

ज्योतिर्विदो श्वायर्वाणः कौराः पौराणपाठकाः ।

आहं यज्ञे महादाने वरणीयाः कदाच न ॥

आहम् पितरं घोरं दानं चैव तु निष्कलम् ।

यज्ञे च फलहानिः स्वात्तस्मात्तान् परिवर्जयेत् ॥

आविकशिवकारथ वैद्यो नन्दतपाठकाः ।

चतुर्विंश्टान् पूज्यन्ते हृहस्तिसमा यदि ।

मागधो माधुरथैव कापटः कौटकानज्ञौ ।

पञ्च विग्रा न पूज्यन्ते हृहस्तिसमा यदि ॥

क्रयकौता च या कन्या पत्नी सा न विघ्नीयते ।

तस्यां जाताः सुतास्ते षां पिण्डपिण्डं न विद्यते ॥

अष्टशत्यागतो नौरं पाणिना पिवते हिजः ।

सुरापानेन तत्तुत्यं तुत्यं गोमांसभक्षणम् ॥

जर्जर्जह्नेषु विप्रेषु प्रक्षाल्य चरणहयम् ।

तावश्वाखालरूपेण यावहङ्गां न मज्जति ॥

दीपश्चायासनच्छाया कार्पासं इन्द्रधावनम् ।

अलारेणुस्यै चैव शक्तस्यापि श्रियं हरेत् ॥

गृहाइशगुणं कूपं कूपाइशगुणं तटम् ।

तटाइशगुणं नद्यां गङ्गासंख्या न विद्यते ।

स्नवद्यद्वाद्यगुणं तोयं रहस्यं चत्रियं तथा ।

वापीकूपे तु वैश्यस्य शौद्रं भाण्डोदकं तथा ॥

तौर्धस्त्रानं महादानं यज्ञान्यत्तिलतर्पणम् ।

अद्भुतं न कुर्वीत महागुणनिपाततः ॥
 नक्षा गथा त्वमावस्था हृषिक्षादे चयेऽहनि ।
 मध्वापिण्डप्रदानं स्यादन्यत्र परिवर्जयेत् ॥
 हृतं वा यदि वा तैलं पयोवा यदि वा इधि ।
 चत्वारो द्वाज्यसंस्थानं हृतं नैव तु वर्जयेत् ॥
 चुत्वैतानुषयो धर्मान् भाषिताननिष्ठा स्यम् ।
 इदमूचुर्महामानं सर्वे ते धर्मनिष्ठिताः ।
 य इदं धारयिष्यन्ति धर्मशास्त्रमतन्द्रिताः ।
 इह सोके यशः प्राप्य ते यास्त्रम्भिः द्विषिष्टपम् ॥
 विद्यार्थी लभते विद्यां धनकामो धनानि च ।
 आशुष्कामस्तथैवायुः श्रीकामो महतीं चियम् ॥
 इति श्रीअद्विमहिष्मातिः समाप्ता ।

श्रीरामचन्द्राय नमः ॥

—•—

अथ बुद्धान्वेयस्तिप्रारम्भः ॥

अस्मान्तिमिरान्वस्त्रं ब्रतेनानेन केशव ! ।
प्रसौह सुनुखोनाथ ! ज्ञानदृष्टिप्रदो भव ॥
इताग्निहोत्रमासौन मनि॑ चृतवतां वरम् ।
उपगम्य प्रपृच्छक्ति॒ ऋषयः संश्चित्त्रताः ॥
अगवन् ! केन दानेन जप्ये न नियमेन च ।
एष्वक्ति॒ पातकैर्युक्ता स्तद्वृहि त्वं महासुने ! ॥
अपि स्वापितदोषाणां पापानां महतां तथा ।
सर्वेषां चोपपातानां शुद्धिं वस्त्वामि तत्वतः ॥
प्राणायामैः पवित्रैश्च दानैर्हेमैर्जपैस्तथा ।
युहिकामाः प्रभुचन्ते पापेभ्यस्त्र हिजष्माः ॥
प्राणायामान् पवित्रांश्च व्याहृतिं प्रणवं तथा ।
पवित्रपाणिरासौनो इत्यसेद्ब्रह्म नैत्यिकां ॥
आवर्त्येकदा विप्रः प्राणायामान् पुनः पुनः ।
चाकेशादानस्त्रायात् तपस्त्रयतउत्तमम् ॥
निरोधाज्ञायते वायु वर्योरभिर्हि जायते ।
प्रब्लेरापोऽभिजायन्ते ततोऽन्तः शुद्धते लिभिः ॥
त्वक्चम्भमांस इधिर भेदोमस्त्राख्यभिः क्षताः ।
तष्ठेन्द्रियङ्गता दोषाः दृष्टक्ते प्राणनिपत्तान् ॥

प्राणायामै दीर्घेहोषान् धारणाभिष किञ्चिषान् ।
 प्रत्याहारेण विषयान् अनेनात्मेवरान् गुणान् ॥
 न च तौद्रेण तपसा न स्वाध्यायैनचेज्यया ।
 गतिं गन्तुं द्विजाः शक्ता योगाक्षंप्राप्नु वक्ति याम् ॥
 योगाक्षंप्राप्यते स्वानं योगाङ्गम् स लक्षणम् ।
 योगः परं तथो नित्यं तज्जायुक्तः सदा भवेत् ॥
 प्रश्नवादा स्वयम् देवाः प्रश्नवे पर्युपस्थिताः ।
 अङ्गमयः प्रश्नवं सर्वं तज्जाप्रश्नवमभ्यसेत् ॥
 प्रश्नवे नित्ययुक्तस्य व्याहृतौषु च सप्तसु ।
 त्रिपदायां च गायत्रीन न भवं बिद्यते क्लिचित् ।
 एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं तपः ॥
 गायत्री ब्राह्मणी प्रीक्ता पावनं परमं वृथम् ।
 सव्यप्रहृति सप्रश्नवां गायत्रीं शिरसा सह ॥
 त्रिःपठेदायतः प्राणः प्राणायामः स उच्छते ।
 इति हृषीक्रियात्तौ प्रथमोऽथावः ॥
 प्राणायामांसु यः कुर्याद्यथाविधि समाहितः ।
 अहोरात्रक्षतं पापं तत्त्वणादेव नश्यति ॥
 कर्मणा मनसा वाचा यदेनः कुरुते निश्चि ।
 उत्तिष्ठन् पूर्वसम्भवायां प्राणायामै सु एधति
 प्राणायामैः स्वमात्रानं संयम्यास्ते पुनः पुनः ॥
 दद्य हादशभिर्वापि चतुर्विंशत्परं तपः
 कौबूल्यमूर्खाप इत्येतद्वासिष्ठं च विचं प्रति ॥
 कूपाख्यं पावमानं च सुरापोऽपि हि एधति
 स्वत्वां वामीयं शिवसङ्कल्पमेवत्वं ॥
 स्वत्वं भपद्वापि चण्डवर्ति निर्मलः ॥

हविषां च यमभ्यस्य न तमन्न इतीतिष्ठ ।
 सुल्लं तु पौरुषं जसू मुच्छते गुरुत्वगः ॥
 सव्याहृतिकाः सप्रणवाः प्राणाश्चामालु षोडश ।
 अपि भूखहनं मासात्पुनर्न्यहरहः क्षताः ।
 अववाषु निमज्जत्स चिः पठेद्वर्मर्षवाम् ॥
 यथाश्चमेधः क्रतुराट्ताहृशं मनुरब्रवौत् ।
 चारन्धयज्ञः चतुर्स्य हविर्यज्ञो विशामपि ॥
 प्राक्यज्ञसु शूद्राणां जपयज्ञो हिजोक्तमि ।
 चारन्धयज्ञाज्जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुर्चैः ॥
 उपायु स्वाच्छतगुरुः सहस्रो मानसः चातुरः ।
 उपांशुसु चतुर्विष्टाहृशनच्छद ईरितः ॥
 निर्विकारेष वक्षेष मनसा मानसः चातुरः ।
 सहस्रं परमां देवीं शतमध्यं दशावराम् ॥
 गायत्री वः पठेहिप्रः च च पापेन खिप्यते ।
 चन्द्रियो बाहुवीर्येष तरेहापदमामनः ॥
 वित्तेन वैश्यशूद्रौ तु जपहोमै हिंजोक्तमः ।
 यथाम्बा रथहीनालु रथो वास्त्रैर्यथा विना ।
 एवं तपोऽप्यविद्यम विद्या वाप्यतपस्मिनः ।
 यद्वाचं मधुसंयुक्तं मधु वाचेन संयुतम् ॥
 एवं तपय विद्याच संयुक्तं भेषजं महत् ।
 विद्यातपोभ्यां संयुक्तं ब्राह्मणं जपतव्यरम् ।
 कुक्षितैरपि वर्तन्ते एनो न प्रतियुच्छते ॥
 इति छुट्टिवक्तुतौ द्वितीयोऽध्यायः ॥

अथाकार्यशतं सायं क्षतं वेदस्य साध्यते ।
 सर्वं हिनस्ति वेदान्ति द्वैहत्यनि रिवेन्धनम् ॥
 यथा जातबलो वङ्गि द्वैहत्याद्र्वानपि हुमान् ।
 तथा द्वैहति वेदज्ञाः कर्मजं दोषमान्ननः ॥
 यथा महाक्षदे स्तोषं चिप्रमस्तु विनश्यति ।
 एवमात्मजं पापं लयी द्वैहति देहिनः ॥
 न वेदबलमाश्रित्य पापकर्मरतो भवेत् ।
 अज्ञानाश्च प्रमादाश्च द्वैहत्यर्थं च नेतरत् ॥
 तपस्तपति योऽरण्ये मुनिर्मूलफलाशनः ।
 कृष्णमेकां च योऽधीते तच्छतानि च तत्फलम् ॥
 वेदाभ्यासोऽन्वहं शत्या महायज्ञक्रियाद्यमाः ।
 नाशयन्त्याशु पापानि महापातकजान्यपि ॥
 इतिहासपुराणाभ्यां ज्ञेदं समुपहङ्कयेत् ।
 विभेत्यत्यशुताहे हो मामयं प्रतरिष्यति ॥
 याजनाभ्यापनाहानात्यथैवाहुः प्रतिश्वात् ।
 विप्रेषु नभवेद्दीप्तो ज्वलनार्कसमा हिजाः ।
 शङ्खास्थाने समुत्पदे भक्षभोज्यप्रतिश्वहे ।
 आहारशुचिं वक्षामि तम्ये निगदतः शृणु ।
 सर्ववेदपविचार्यि वक्षाम्यहमतः परम् ॥
 एषां जपैष्व होमैष्व शुध्यत्वा मखिना जनाः ॥
 अघमर्षणं देवब्रतं शुद्धवत्यः शरत्वमाः ।
 कुम्भारणाः पावमानाश्च दुर्गासाविव्रयापि च ॥
 शत्रुद्रमथर्वश्चिरसं चिसुपर्णमहाब्रतम् ॥
 अतिष्ठन् गाः पद्मोमाः सामनि व्याहृतिस्थाना ॥

गाहडानि च सामानि गायवीं वै वतन्त्रया ॥
 पुरुषब्रतस्त्र भावस्त्र तथा विद्वत्तानि च ॥
 अद्लिङ्गा वार्ष्ण्यत्यस्त्र वाक् सूक्तस्त्र सुवंसत्ता ॥
 गोसूक्तस्त्राख्यसूक्तस्त्र इन्द्रशुद्धेश्च सामनि ॥
 त्रौप्स्त्राज्यदोहानि रथन्तरं अम्बे व्रीतं वामदेव्यं हृष्ट ॥
 एतानि जप्यानि पुनाति पापाज्ञातिस्त्ररत्वं लभते यदिच्छेत् ।
 अम्बे रपत्वं प्रथमं सुवर्णः भूर्वेश्वरौ सूर्यसुताश गावः ॥
 खोकास्त्रयस्त्री न भवन्ति दत्ता यः काश्चनं गाच्च महीच्च दद्यात् ॥
 सर्वेषां विव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ॥
 हाटकचितिधिनूर्ता समजन्मानुगं फलम् ॥
 सर्वकामफला हुश्चा नद्यः पायसकर्दमाः ॥
 काश्चना यद्य प्राप्तादा स्त्रम् गच्छन्ति गोप्रदाः ॥
 वैश्वाखर्णा पौर्णमास्यान्तु ब्राह्मणान् सम पञ्च वा ॥
 तिक्षान् चौद्रेष्व संसुक्तां स्तर्पयित्वा यद्याविधि ।
 प्रीयतां धर्मराजेति तद्देश्मनि स वर्षते ॥
 यावज्जीवकृतं पापन्तरत्वादेव नश्यति ।
 सुवर्णानि तु यो दद्यात् सुमुखं कातमहस्तम् ॥
 तिक्षैर्दयात्तु यो भूमित्तस्त्र पुरुषफलं शृणु ।
 सहुवर्णा धरा धेनुः सश्वेतवनकानना ॥
 या तु सागरपर्यन्ता भवेद्त्ता न संशयः ॥
 तिक्षान् क्षाण्डाजिने क्षत्वा सुवर्णमधुसर्पिषः ॥
 दद्याति यस्त्र विप्राय सर्वन्तरति दुर्जृतम् ॥
 इति हृष्टविद्यस्त्रौ द्वतीयोऽध्यायः ॥

अथातो रहस्यप्रायशित्तानि व्याख्यास्यामः सामान्य
मग्न्यागमनव्युत्तरभीजनान्तौ रहस्यौ रहस्यं प्रकाशम्बा
वनमनुत्तिष्ठेत् । अथवाप्सुनिमल्लन् स मन्दोऽयं विराहत्य
शुध्येत् । गोबैश्यबधे कन्यादूषणे इन्द्रेण इत्यपः पौत्रा मुच्यते ॥

वेदस्यैव गुरुं जप्त् । सद्यः शोधनमुच्यते ।

एकादशगुणान्वापि रद्रानाहृत्य शुध्यति ॥

महापातकोपपातकेभ्यो मस्तिनीकरणेभ्यो मुच्येत् । हि-
पदा नाम गायत्रौ वेदे वाजसनेयके द्विः कल्वाइन्तर्जले प्रोक्ष
विमुच्येत् महैनसः ॥

ब्राह्मणैगमने स्त्रात्वादकुशान् ब्राह्मणाव दद्यात्
चत्रियावैश्यागमने तापसांस्त्रिराहृत्य शुध्यति ॥ शूद्रागमने
अघमर्षणं विराहत्य शुध्यति । गुरुदारान् गत्वा द्वषभद्रादशा
हृत्या शुध्यति अपेयं पौत्रा अघमर्षणेनापः पौत्रा विशुध्यति

अशक्तः प्रायशित्ते खर्वरात्रमनुशोष्य शुध्येत् ॥ अग्निसोम
इन्द्रसोम इति उपित्वा कन्यादूषी विमुच्यते ॥

सोमं राजावभिति उपित्वा विषदा अग्निदाश विमुच्यन्ते ॥

सर्वेषामेव पापानां सहरे समुपस्थिते ॥

दशसहस्रमन्धस्ता गायत्रौ शोधनी परा ।

ब्रह्मणा गुरुत्वौ वाऽग्न्यागमौ तथैव च ॥

स्वर्णसोद्यौ च गोप्त्रश्च तथा विस्त्रभवातकः ।

शरणागतवातौ च कूटसाक्षी त्वक्कर्यक्त ॥

एवमाद्येषु चान्वेषु पापेष्वभिरतश्चिरम् ।

प्राचायामांसु यः कुर्यात् सूर्यस्योदयनं प्रति ॥

सूर्यस्योदयनं प्राप्य निर्मलैर्धौतक्षलमष्टाः ।

भवन्ति भास्तराकारा विधूमा इव पावकाः ॥
 य हि धानेन सहशं पविष्टमिह विद्यते ।
 स्तुपाकेष्वपि भुज्ञानो धानेनैवान् लिप्यते ॥
 धानमेव परो धर्मो धानमेव परन्तपः ।
 धानमेव परं शौचं तस्मादध्यानपरो भवेत् ॥
 सर्वपापप्रसन्नोऽपि धायन् निमिषमुच्छते ।
 पुनर्जपस्त्री भवति पञ्चिपावनपावनः ॥
 इति हृदाक्षेयम् तौ चतुर्वर्णोऽध्यायः ।

चतुरस्त्रं ब्राह्मणस्य निकोणं ज्ञतियस्य च ॥
 वर्तुलं चैव वैश्वस्य शूद्रास्याभ्युच्छणं स्मृतम् ।
 अह्या विष्णुष्व रुद्रस्य श्रीर्हृताश्यन एव च ॥
 मरुक्षलान्युपभुज्ञस्ते तस्मात् कुर्वन्ति मण्डलम् ।
 थातुधानाः पिशाचाश्च कूरासैव तथा सुराः ॥
 हरन्ति रसमनस्य मरुक्षेन विवर्जितम् ।
 गोमयैर्मण्डलं सत्वा भोक्तव्यमिति निधितम् ॥
 यत्र च पति तस्याच्च भुज्ञा चान्द्रायणं चरेत् ।
 यतिष्व ब्रह्मचारी च पक्षादस्त्रामिना वुभौ ॥
 तयोरन्नमदत्त्वात् भुज्ञा चान्द्रायणं चरेत् ।
 यतिहस्ते जस्तं दद्याह्नैकं दद्यात् पुनर्जलम् ॥
 तद्वैकं मेरुणा तुत्यं तत्त्वलं सागरोपमम् ।
 वामहस्तेन यो भुड्क्ते पयः पिवति यो हिजः ॥
 सुरापानेन तत्तुत्यमित्येवं मनुरब्रवीत् ।
 हस्तदत्तात् ये स्त्रेहास्त्रवशं व्यक्षनाग्नि च ।

हातारं नोपतिष्ठन्ति भोक्ता मुङ्क्तेच किञ्चिषम् ॥
 अभोज्यं ब्राह्मणस्याचं वृषलेन निमन्त्रितम् ।
 ब्राह्मणाचं ददच्छूद्रः शूद्राचं ब्राह्मणो ददत् ॥
 उभावेतावभोज्यान्नौ भुक्ता चान्द्रावशं चरेत् ।
 अस्तं ब्राह्मणस्याचं क्षत्रियस्य पयः चृतम् ॥
 वैश्यस्य चाचमेवाचं शूद्राचं रुधिरं चृतम् ।
 शूद्राचे नोदरस्येन योऽधिगच्छति मैथुनम् ॥
 यस्याचं तस्य ते पुला अबाच्छुक्रः प्रवर्त्तते ।
 शूद्राचरसपुष्टाङ्गोऽवीयानोऽपि च नित्यशः ॥
 सुहृच्चापि अपंशापि गतिमूर्द्धां न विन्दति ।
 यस्त्विदमधौयानः शूद्राचमुपभुज्जते ॥
 शूद्रो वेदफलं याति शूद्रत्वं चाधिगच्छति ।
 स्तृतस्तृतपुष्टाङ्गो हिजः शूद्राचभोजी च ॥
 अहमेवं न जानामि कां कां योनिं गमिष्यति ।
 श्वानस्तु सप्त जन्मानि नव जन्मानि शूकरः ॥
 गृह्णोऽष्टादश जन्मानि इत्येवं मनुरब्रवीत् ।
 परपाकमुपासने ये हिजा गृहमेधिनः ॥
 ते वै खरत्वं गृहत्वं खत्वं चानुभवन्ति हि ।
 श्राव्यं दत्त्वाच मुक्ताच मैथुनं योऽधिगच्छति ॥
 भवन्ति पितरस्तस्य तन्मासे रेतसीभुजः ।
 उच्छिष्टे न तु संस्थृष्टो द्रव्यहस्तः कथञ्चन ॥
 भुमौ निधाय तदृद्रव्यमाचान्तः शुचितामियान् ।
 स्मशन्ति विन्दवः पादौ य आचामयतः परान् ॥
 भूमिगैस्ते समाज्ञाता न तैरप्रयतोभवेत् ।

आचान्तोऽप्यशुचिस्तावद्यावत्पात्रमनुष्टुतम् ॥
 उष्टुतेऽप्यशुचिस्तावद्यावत्प्रकल्पीधनम् ।
 आसने पादमारोद्ध ब्राह्मणो यसु भुजते ॥
 युजेव वमितं चाकं तुत्यं गोमांसभक्षयम् ।
 उपदंशाक्षेषं वा भीजने सुखनिःखतम् ॥
 हिजातीनामभोज्यं तत् भुज्ञा चाद्रायणं चरेत् ।
 पौत्रेषं यस्तोयं ब्राह्मणः पिवते पुनः ॥
 अपेयं तद्भवेद्यः पौत्रा चाद्रायणं चरेत् ।
 आद्रं पादसु भुज्ञोत नार्दं पादसु संविशेत् ॥
 आद्रं पाद सु भुज्ञानो दीर्घं मायु रवाप्नुयात् ।
 अनाद्रं पादशयनो दीर्घां श्रियमवाप्नुयात् ॥
 आयुष्यं प्राडं मुखो भुडं क्ते यशस्यं दक्षिणामुखः ।
 श्रियः प्रत्यडं मुखो भुडं क्ते कृतं भुडं क्ते उदडं मुखः ॥
 शवि शवगृहं गत्वा श्मशाने वान्तरेऽपि वा ।
 आतुरं व्यक्षमं क्लत्वा दूरस्थोऽप्यशुचि र्भवेत् ॥
 अतिकान्ते दशाहि तु लिरान मशुचिर्भवेत् ।
 संवसरेऽप्यतोते तु स्यृद्धैवापो विशुद्धति ॥
 अशुद्धः स्यमपरन्यानशुद्धांसु यदि स्यृशेत् ।
 स शुद्धत्युपवासेन भुडं क्ते क्लक्षेण स हिजः ॥
 सूतकं सूतके स्यृद्धा द्वानं शावे च सूतके ।
 भुज्ञा पौत्रा तद्भाना दुपवासो त्यहं भवेत् ॥
 मृस्मयानां च पात्राशां दाहे शुद्धि रिहेष्यते ।
 ज्ञानादिषु प्रयुक्तानां त्यागएव विधीयते ॥
 सूतके सूतके चैव सूतके च प्रसूतके ।

तस्मात् संहताशौचे छताशौचे न शुद्धति ॥
 सूतकाद् हिगुणं शावं शावाद्दुहिगुणमात्मन् ।
 आर्तवाद्दिगुणं सूति सूतोऽधिश्वदाहकः ॥
 अगुगम्ये च्छया प्रेत मन्मातोबस्तु मेवच ।
 खात्वा सचैसं सृष्टामिं घृतं प्राश्य विशुद्धति ॥
 रजसा उष्ट्रते नारी नदी वेगेन शुद्धति ।
 भस्यना शुद्धते कांशं पुनः पाकेन वृश्मय ॥
 उद्द्वदभस्सा खानं खुरकमं तथैवच ।
 अतर्वद्वज्राः रत्नौकुर्वन्नप्रजा भवति भ्रुवं ॥
 दम्पत्योः शिशुना सार्वं सूतके दशमेऽहनि ।
 खानं चौरं पिता कुर्याद् भवेद्दानादियोग्यता ॥
 केशादि दूषिते तौरे न कुर्यान्तिलतर्पणं ।
 जलमधे जलं देयं पिण्डं गां जलमिच्छतां ॥
 रात्रिं कुर्यात् लिभागन्तु ही भागौ पूर्वएवतु ।
 उपर्याशः प्रभातेन युज्यते ऋतुसूतके ॥
 यदि पश्येद्वतुं पूर्वं क्रुरवारे मृतिः अृता ।
 खालैन्द्रं व्रतमादाय देवताभ्यो निवेदयेत् ।
 अपूर्य लवणं सुदृगं गुडमिश्रं तथा इविः ॥
 दस्त्रा ब्राह्मणपन्नौभ्यो निशि भोजन मेवच ।
 चतुर्देऽहनि कर्तव्या ऋतुशान्तिव यद्वतः ।
 पुण्याहं वाचायित्वा तु होतव्यं एविमिच्छता ।
 विवाहे वितते तन्मे होमकाळ उपस्थिते ।
 कन्यामृतमतीं दृष्टा कथं कुर्वन्ति याञ्जिकाः ।
 इविषया खापयित्वा त्वन्ववचैरलङ्घताम् ।

युज्ञाना माहतिं कृत्वा ततः कर्म प्रवर्तते ॥
 प्रवर्तेऽहनि चक्षालौ द्वितीये ब्रह्मचारीत्वौ ।
 द्वितीये रजकौ प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुद्धति ॥
 आर्तवाभिष्ठुतां नारीं चक्षालम्बतिर्तं शुनम् ।
 भोज्याम्नरे तु सम्पूर्णग्रन् चाला वाचस्पतिं जपेत् ॥
 आर्तवाभिष्ठुतां नारीं दृष्टा भुज्ञते तु कामतः ॥
 तदन्तं छहंवित्वा तु ज्ञानवारि पिवेदपः ।
 ये तां दृष्टा तु दो भुज्ञते प्राजापत्यं विशेषनम् ॥
 आर्तवाभिष्ठुतां नारीं मार्तवाभिष्ठुताभिष्ठः ।
 भाषने यदि संमोहा दुपवासस्त्रयोर्भवेत् ॥
 उदक्षायाः करिष्याय भुज्ञा चाम्द्रायणं चरित् ।
 प्राजापत्य मसत्वाच्चेत् लिरादं स्मृष्टभोजने ॥
 तदस्त्रभोजने चैव त्रिगुणं सहभौजने ।
 चतुर्गुणं तदुच्छिष्टे पानीयेऽर्त्यार्द्दमेवत् ॥
 उदक्षायाः समीपस्थ मन्त्रं भुज्ञा त्वकामतः ।
 उपवासेन शुद्धिः स्यात्पिवेद् ब्रह्म सुवर्चसं ॥
 आर्तवा यदि चक्षाल मुच्छिष्टात् प्रपश्यति ।
 आस्त्रानकालान्नाश्रीयादासौना वायता वहिः ॥
 पादक्षच्छ्रुं ततः कुर्याद् ब्रह्म कूर्च पिवेत् पुनः ।
 ब्राह्मणान् भोजयेत्प्राणाहिप्राणा मनुशासनात् ॥
 आर्तवाभिष्ठुतां नारीं मार्तवाभिष्ठुता स्मृष्टेत् ।
 चाल्वीपवासं कुर्यातां पञ्चगव्येन शुद्धतः ॥
 क्षच्छ्रमेकच्छरेक्षा तु तदर्द्दं चाल्तरीक्षते ।
 आतुरा या चतुर्भुत्वा चानकर्म कां भवेत् ॥

खात्वा खात्वा पुनः स्युश्च दशकाद्वस्त्रवनातुराः ।
 वस्त्रापनयनं क्षत्वा भजना परिमार्जनम् ॥
 दत्त्वात् शक्तिं दानं पुण्याहेन विशुद्धति
 ग्राण्डणानां करैर्मुक्तं तीयं शिरसि धारयेत् ॥
 सर्वतोर्धतटात् प्रणालिशिष्टतरमुच्चते ।
 रजस्त्वलायाः प्रेतायाः संख्यारं नाचरेद्विजः ॥
 जर्बं विराकात् खातायाः शावधर्मेण दाहयेत् ।
 रजस्त्वले च हे स्युष्टे चातुर्वर्णस्य याः स्त्रियः ॥
 अतिक्षच्छं चरेत् पूर्वं क्षच्छमेकं क्रमेण तु ।
 रजस्त्वलायाः खातायाः पुनरेव रजस्त्वला ॥
 विंशतेदिं वसादूर्धं लिरात्रमशुचिर्भवेत् ।
 प्रसूतिका तु या नारी खानतो विंशतेः परम् ॥
 रजस्त्वला तु सा प्रोक्ता प्राक्तु नैमित्तिकं रजः ।
 शुद्धा नारी शुद्धवासाः पुनरात्वदर्घने ॥
 वस्त्रं तु मलिनं त्वद्वा तिलमासु त्व शुद्धति ।
 आतुर खानसंप्राप्तौ दशकात्व स्त्रवनातुरः ॥
 खात्वा खात्वा स्युश्चेदेनं ततः शुद्धो भविष्यति ।
 चन्द्रसूर्यग्रहे नाद्यात् खात्वा सुक्तेतु भुज्जते ॥
 असुक्तयो रस्तगयो रद्याद् दृष्टा परेऽहनि ।
 यस्य स्वजन्मनक्षत्रे गृह्णेते शशिभास्तरौ ॥
 खाधिः प्रवाहे सृत्युक्तं दारिद्र्यस्त्रं महद्भयम् ।
 तस्माद्वानं च होमस्त्रं देवताभ्यर्चनं जपम् ॥
 कुर्यात्स्त्रिन् दिने युक्ते तस्य शान्तिर्भविष्यति ।
 सर्वं गङ्गासमं तीयं राहुयस्त्रे दिवाकरे ॥

यो नरः ज्ञाति तसौर्थे समुद्रे वितुवन्नने ।
 उपोष रजनी मेकां राहुप्रस्ते दिवाकरै ॥
 सप्तशताङ्कातं पापं तदच्छादिव नश्नति ।
 सोमेऽप्येवं स्थृतुल्लं तथात् सर्वं समाचरेत् ॥
 इति हृषाचियम् तौ पञ्चमोऽध्यायः ॥
 इति श्रीहृषालेयप्रोक्तं धर्मशास्त्रं सम्पूर्णम् ॥

विष्णुकृतिः ॥

महामते ! महाप्राज्ञ ! सर्वशास्त्रविशारद ! ॥
 अच्छीणकर्म बन्धनु पुरुषो हिजसत्तम ! ।
 सततं किं जपन् जप्यं विबुधः किमनुस्मारन् ॥
 मरणे यज्जपं जपयं यज्ञ भाव मनुस्मरन् ।
 यज्ञध्यात्मा हिजश्चेष्ट ! पुरुषो मुत्यु मागतः ॥
 परम्पर भवान्नोति तम्हे वद महामुनेः ।
 शौनक उवाच ॥ इदमेव महाराज ! पृष्ठवांस्ते पितामहः ॥
 भौषं धर्मभृतां श्चेष्टं धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥
 युधिष्ठिर उवाच ॥ पितामह ! महाप्राज्ञ ! सर्वशास्त्र विशारद ! ॥
 प्रयाणकाले यज्ञित्यं सूरिभि स्तत्वचिन्तकैः ।
 किन्तु स्मरन् कुरुश्चेष्ट ! मरणे पर्युपस्थिते ॥
 प्राप्नुयात् परमां सिद्धिं श्रीतु मिष्ठामि तद्दद ॥
 भौष उवाच ॥ अद्भुतं च हितं सूक्ष्मं उक्तं प्रश्नं त्वयानघ ॥
 शृणुष्वावहितो राजन् ! नारदेन पुरा शुनम् ॥
 श्रीवत्साङ्कु जगद्वौज मनस्तं लोकसाचिष्ठम् ।
 पुरा नारायणं देवं नारदः परिपृष्ठवान् ॥
 नारद उवाच ॥ त्वमक्षरं परं ब्रह्म निर्गुणं तमसः परम् ।
 आहुर्वेद्यं परं धाम ब्रह्मादि कमलोद्भवम् ॥
 भगवन् ! भूतभव्येष ! ब्रह्मानैर्चिते क्षिरैः ।

कथं भर्तैर्विचिन्योऽसि योविभिर्देहमोद्धिभिः ॥

किंच जप्यं जपेत्रिलं कल्पमुखाय मानवः ।

कथं युज्ञन् सदा आयन् ब्रूहि तत्वं सनातनम् ॥

भौम उवाच । शुता तस्तु देवर्षेर्वाक्यं वाचस्तिः स्वयम् ।

प्रोवाच भगवान् विशुर्नारदं शरदः प्रश्नः ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥—

हस्त ते कथयिथामि इमां दिव्यामनुस्तिम् ।

अरणे मामनुस्मृत्य प्राप्नोति परमां गतिम् ॥

यामधौत्य प्रथाणे तु मद्भावायोपपद्यते ।

ओहार मयतः छत्वा मां नमस्तुत्य नारद ! ॥

एकाग्रः प्रयतो भूला इमं मन्त्रं मुद्दीरयेत् ।

अवशेनापि यज्ञान्नि कौतिंते सर्वपातके : ।

युमान् विमुच्यते सद्यः सिंहतस्ते स्त्रं गैरिव ॥

ओमित्येव परं ब्रह्म शास्त्रतं परमव्ययम् ।

एतदुच्चारयन्नर्वा ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥

ब्रह्म विशुष्ट इद्रेष सर्वमो मिति ओच्यते ।

सम्पन्ने इसुरसंयाने नस्यते च मुमुक्षुभिः ॥

मोक्षस्य ज्ञानिनां प्रोक्षो मोहसाज्ञानिनां स्ततः ।

यस्य याद्विधो भाव स्वस्य ताद्विधो हरिः ॥

भवे भवनविश्वामा भूतानां हितकाम्यया ।

सुखते आत्मनात्मान मात्मन्येव स्वमायया ।

इरिरिव सतां नित्यं शरणः शरणार्थिनाम् ॥

नहि नारायणादन्य स्त्रिषु लोकेषु विद्यते ।

वस्त्वमृतमक्षयं यस्मिन् लोकाः सप्तागराः ॥

तएव सूजते लोकान् स्थृष्टिकाले जगतप्रभुः ।
 तेजांसि येन दिव्यन्ते महोत्पन्ने न तेजसा ॥
 वासुदेवाक्षकं सर्वं तत्त्वं जोडपि हि नाम्यथा ।
 वासनाद्या रु ये भावाः संभवन्ति युगे युगे ॥
 लोकलयहितार्थाय स्वोपकाराय नो हरिः ।
 यतस्त्रोतपद्यते विश्वं यस्मिन्नेव प्रलिप्यते ॥
 चराचरविश्वस्तु सोऽच्युतः पुरुषोत्तमः ।
 अव्यक्तं ग्राह्वतं देवं प्रभवं पुरुषोत्तमम् ॥
 प्रपद्ये प्राञ्छलिर्विष्णु मन्त्राण्य भक्तवत्सलम् ।
 पुराणं पुरुषं दिव्यं मद्भुतं लोकपावनम् ॥
 प्रपद्ये पुरुषोकाच्च देवं नारायणं हरिम् ।
 लोकनाथं सहस्राच्च मद्भरं परमं पदम् ॥
 भगवन्तं प्रपन्नोऽक्ष्मि भूतभव्यप्रभुं विभुम् ।
 स्वष्टादृं सर्वलोकाना मनस्तं विश्वतोऽभ्युखं ॥
 पद्मनाभं हृषीकेशं प्रपद्ये सत्यस्त्वयुतम् ।
 हिरण्यगर्भं ममृतं भूगर्भं परतः परम् ॥
 प्रभुविभुमनाद्यन्तं प्रपद्ये तं रविप्रभम् ।
 सहस्रशीर्षं पुरुषं महर्षिं सत्यभावनम् ॥
 प्रपद्ये सूक्ष्ममचलं वरेण्यं मभयप्रदम् ।
 नारायणं पुराणीशं योगात्मानं सनातनम् ॥
 संज्ञानां सर्वसत्त्वानां प्रपद्ये ध्रुवमौखरम् ।
 यः प्रभुः सर्वलोकानां येन सर्वमिदं ततम् ॥
 चराचरगुरुर्देवः स मे विष्णुः प्रभौदतु ।
 यस्माद्दुतपद्यते ब्रह्मा पद्मयोनिः पितामहः ॥

ब्रह्मयोनिर्हि विश्वस्य स मे विष्णुः प्रसौदत ।
 चतुर्भिंश्च चतुर्भिंश्च हाभ्यां पच्छभि रेव च ॥
 हूयते च पुनर्हाभ्यां स मे विष्णुः प्रसौदतु ।
 पञ्चन्यः पृथिवी सत्यं कालो धर्मः क्रियाक्रिये ॥
 गुरुकरः स मे विष्णु वर्षसु देवः प्रसौदतु ।
 अन्निसोमार्कताराणां ब्रह्मरुद्रे न्द्रयोगिनां ॥
 यस्तेजयति तेजांसि स मे विष्णुः प्रसौदतु ॥
 कार्यं क्रियाच करणं कर्ता हेतुः प्रयोजनम् ।
 अक्रिया करणी कार्यं स मे विष्णुः प्रसौदतु ॥
 ग्रन्थौ ग्रन्थस्य यो ग्रन्थस्य ग्रन्थस्य यो रिपुः ।
 रिपुग्रन्थस्य यो ग्रन्थः स मे विष्णुः प्रसौदतु ।
 अबली येन बालेन कंसमझो महाबलः ॥
 आशूरो निहतो रङ्गे स मे विष्णुः प्रसौदतु ।
 अहः करवरे यस्य स मे विष्णुः प्रसौदतु ॥
 येन क्राम्तास्त्रयो खोका दानवाद्व वशीकृताः ॥
 अरणं सर्वभूतानां स मे विष्णुः प्रसौदतु ।
 योगावास ! नमस्तु य ! सर्वावास ! वरप्रद ! ॥
 सर्वादि वासनाद्यादि वासु देव ! प्रधानकृत ।
 यज्ञग्रन्थ ! हिरण्याङ्ग ! पञ्चयज्ञ ! नमोऽस्तु ते ॥
 चतुर्मूर्च्चिः परन्वाम लक्ष्मानन्दवराचित ! ।
 अजस्वमगमः पत्न्या ह्यमूर्च्चिं विश्वमूर्च्चिं धृक् ॥
 श्रीकर्तः ! पच्छकालज्ञ ! नमस्ते ज्ञानसागर ! ।
 अव्यक्ताद्वप्रक्तमुत्पन्नमव्यक्ताद्यः परोऽन्नरः ॥
 यज्ञात्परतरन्नास्ति तमसि श्ररणं गतः ।

न प्रधानो न च महान् एव वस्ते तनोऽजाजः ॥
 अनयोग्यः परतरस्तमज्जि शरणं गतः ।
 चित्तव्यन्तोऽपि यन्त्रित्वं ब्रह्मेऽग्नादयः प्रसुम् ॥
 निषयं नाधिगच्छन्ति तमस्मि शरणं गतः ।
 जितेन्द्रिया जिताक्षानो ज्ञानध्वनपरायणः ॥
 यं प्राप्य न निवत्त्वे तमस्मि शरणं गतः ।
 एकांशेन जगत् कृतद्वमवष्टम्य विभुः स्थितः ॥
 अग्राह्णो निर्गुणो नित्यस्तमज्जि शरणं गतः ।
 सोमार्कांगिनगतन्तेजो वा च तारामयौ द्युतिः ॥
 हिवि संजायते यो यः स महाक्षा प्रसीदतु ।
 सूर्यमध्यस्थितः सोमस्तस्य मध्ये च यास्तिता ॥
 भूतवाह्न्याचरा दौसिः स महाक्षा प्रसीदतु ।
 सगुणे निर्गुणस्वासौ लक्ष्मीवान् चेतनोऽह्वजः ॥
 सूक्ष्मः सर्वगतो देहो स महाक्षा प्रसीदतु ।
 साङ्घङ्गोगाश्च ये चाच्ये सिद्धाश्च परमर्षयः ॥
 यं विदित्वा विमुच्यते स महाक्षा प्रसीदतु ।
 अव्यक्तः समधिष्ठाता श्वचित्यः सदसत्परः ॥
 आस्थितः प्रकृतिं भुज्ञते स महाक्षा प्रसीदतु ।
 चेतत्रः पञ्चधा भुज्ञते प्रकृतिं पञ्चभिर्मुखैः ॥
 निर्विकार ! नमस्तेऽसु साच्चिचेतिभ्रुवस्थितः ।
 अतौन्द्रिय ! नमस्तु लिङ्गैर्ब्रह्मैर्न मौयसे ॥
 येच त्वां नाभिजानन्ति संसारे सञ्चरन्ति ते ।
 कामक्रोधविनिर्मला भक्ताख्यां प्रविशन्ति च ॥
 अव्यक्तमत्यहंकारा मनोभूतेन्द्रियाणि च ।

त्वयि तानि चलेषु त्वं नते पुत्रं नते त्वयि ॥
 इकलान्यत्वनानात्वं ये विदु यांति ते परम् ।
 समोहं सर्वभूतेषु न मे हे शोऽस्ति न प्रियः ॥
 समत्वमभिकाङ्गलभक्त्या वै नान्यचेतसः ।
 उराचरमिदं सर्वं भूतयामच्छतुर्विधम् ॥
 स्वया स्वयेव तत्प्रीतं सूले मणिगणाहृत ।
 स्त्रष्टो ! भोक्तासि कूटस्त्रो ह्यतत्वस्तत्वसंज्ञितः ॥
 अवर्ता हेतुरचरः पृथमामन्यवस्थितः ।
 न मे भूतेषु संयोगो न भूतत्वगुणाधिकः ॥
 अहङ्कारेण बुद्ध्या वा न मे बोगास्त्रिभिर्गुणैः ।
 न मे धर्मो इधर्मो वा नामभोजनवा पुनः ॥
 जरामरणमोक्षार्थं खाँ प्रपदोऽस्मि सर्वमः ।
 विषयैरिन्द्रियैर्बाल्पि न मे भूयः समागतः ॥
 ईश्वरोऽसि जगन्नाथ ! किमतः परमुच्चते ।
 भक्तानां यद्वितं देव ! तदेहि त्रिदशेश्वर ! ॥
 षष्ठिर्वीं यातु मे ग्राणं यातु मे रसनञ्जलम् ।
 रूपं हुताशनं यातु स्तर्णी यातु च मारुतम् ॥
 श्रीब्रह्माकाशमप्ये तु मनो वैकारिकं पुनः ।
 इन्द्रियाणि गुणान् यातु स्वासु स्वासु च योनिषु ॥
 शृथिवी यातु सलिलमापोऽग्नि मनलोऽनिलम् ।
 वायुराकाशमप्यतु मनस्त्राकाशमेवच ॥
 अहङ्कारं मनो यातु मोहनं सर्वदेहिनाम् ।
 अहङ्कारस्तथा बुद्धिं बुद्धिरज्यक्तमेवच ॥
 प्रधाने प्रकृतिं याते गुणसाम्ये व्यवस्थिते ।

वियोगः सर्वकरणेर्गुणैर्भूतैश्च मेऽभवत् ॥
 सत्त्वं रजस्तमस्वैव प्रकृतिं प्रविशन्तु मे ।
 निष्कैवस्त्रं पदं देवकांचितं परमन्तपः ॥
 एकौभावस्त्वया मेऽस्तु न मे जन्म भवेत्पुनः ॥
 नमो भगवते तज्ञे विष्णवे प्रभविष्णवे ।
 त्वद्द्वुद्दिस्तान्तप्राणस्त्वद्वस्त्वत्परायणः ॥
 त्वाभिवाहं स्मरिष्यामि ऋषे पर्युषस्थिति ।
 पूर्वदेहिङ्काता ये मे व्याधयः प्रविशन्तु माम् ॥
 आर्द्धन्तु च दुःखानि क्रणं मे न भवेदिति ।
 उपदिष्टन्तु मे सर्वे व्याधयः पूर्वचिन्तिताः ॥
 अनुषो गन्तुमिष्ठामि तहिष्णोः परमम्बदम् ।
 अहं भगवतस्तस्य मम वासः संनातनः ॥
 तस्याहं न प्रणश्यामि सर्वं मे न प्रणश्यति ।
 कर्मन्दियाणि संयम्य पञ्च बुद्धीन्दियाणि च ।
 दद्वेन्द्रियाणि मनसो छांहङ्कारेण वा पुनः ।
 अहङ्कारं तथा बुद्धौ बुद्धिमालनि योजयेत् ॥
 आत्मबुद्धीन्द्रियम्यशेषद्वुद्धौ बुद्धौ परायणम् ।
 ममायमपि तस्याहं येन सर्वमिदन्ततम् ॥
 आत्मनालनि संयोज्य ममात्मन्यनुसंस्मरेत् ।
 एवं बुद्धैः परम्बुद्धा लभते न पुनर्भवम् ॥
 अर्हो नमो भगवते तज्ञे देहिनां परमालने ।
 नारायणाय भक्तानामेकनिष्ठाय शाश्वते ॥
 दुदिख्यायच भूतानां सर्वेषां च महालने ।
 इमामनुच्छृतिन्दिव्यां वैष्णवीं पापनाशनौम् ॥

स्थमिवुहृष यठेद्यच तथ सप्तभयेत् ।
 भरते समग्रामे यस्मिमामहुसंचरेत् ।
 अपि पापसमाचारः स याति परामाङ्गतिम् ।
 यद्यहङ्कारमाश्रित्य यज्ञदानतपःक्रियाः ॥
 कुर्व्वक्तफलमाप्नोति पुनरावर्तते नतु ।
 अस्थर्वयन् पितृन्देवान् पठन् जुड्डन् वलिन्ददन् ॥
 यज्ञदानमिं चरेद्यो मां लभते परमाङ्गतिम् ।
 यज्ञदानं तपः कर्म पावनानि मनौषिष्ठाम् ॥
 यज्ञदानं तपस्त्रालुर्यादाशाविवर्जितः ।
 पौर्वमास्याममावासां इदस्यां च विशेषतः ॥
 आवयेष्टहधानांसमझक्तांश विशेषतः ।
 नम इत्येव यो ब्रूयामङ्गकः अहयान्वितः ॥
 तस्याच्यो भवेष्टोकः खपाकस्यापि नारद ! ।
 किं पुनर्ये यज्ञते मां साधकाविधिपूर्वकम् ॥
 अद्वावन्तो यतामान स्ते मां यान्ति महाश्रिताः ।
 कर्मास्थाद्यन्तवन्तीह मङ्गक्तोऽनन्तमश्चुते ॥
 मामेव तस्याहृवर्षे । ध्याहि नित्यमतन्त्रितः ।
 अवास्त्रसि तपःसिद्धिं लभ्यते यद' मम ।
 अज्ञाना मिष्टया ज्ञानं दद्याहर्मोपदेशनम् ॥
 छत्स्वां वा पृथिवीं दद्यात्तेन तुल्यं न तत्फलम् ।
 असात् प्रदेयं साधुभ्यो जन्मवन्धभयापहम् ॥
 अखमेधसहस्राणां सहस्रं यः समाचरेत् ।
 नासौ फलं मवाप्नोति मद्भक्तैर्यदवाप्नते ॥
 भौष उवाच ॥ एवं पृष्ठः पुरा तेन नारदेन सुरविष्णा ।

यदुवाच तथा शशुस्तदुक्तं तव सुब्रत ! ॥
 त्वमर्थे कमना भूत्वा ध्वेयं ज्ञेयं गुणाधिकम् ॥
 भज सर्वेण भावेन परमाक्षान मव्ययम् ॥
 श्रुत्वैतत् नारदो वाक्यं दिव्यं नारायणेरितम् ॥
 अत्यन्तभक्तिमान् देवे एकान्तित्वं सुप्रेयिवान् ॥
 नारायणं लृषीन् देवं दशवर्षाण्णनन्यभाक् ॥
 इहं जपन्वै प्राङ्गोति तद्विष्णोः परमम्बद्म ॥
 किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्वैतैः ॥
 नमो नारायणायेति मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥
 नारायणाय नम ओ मिति केदमन्त्रं
 यो नित्यमेव मनसापि समभ्यसेच
 पापैः प्रकुच्य परमे दृष्ट्यातिविष्णोः-
 स्थानं हि सर्वं मिति वेदविदो वदन्ति ॥
 किं तस्य दानैः किं तौर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥
 यो नित्यं ध्यायते देव ! नारायणं मनन्यधीः ॥
 चौर्वासा जपौ वापि त्रिदण्डौ मुख एववा ।
 भूषितो वा द्विजश्चेष्ठ ! न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥
 ये दृश्यसा दुराक्षानः पापधर्मविवर्जिताः ।
 तेऽपि यान्ति परं स्थानं नारायणपरायणाः ॥
 अन्यथा मन्दबुद्धीनां प्रतिभाति दुराक्षनाम् ।
 कुतर्कं ज्ञानदृष्टीनां विश्वान्तेन्द्रियवर्मनाम् ॥
 नमो नारायणायेति ये विदुर्ब्रह्म शाश्वतम् ॥
 अत्तकाले जपन्ते तद्विष्णोः परमं पदम् ॥
 आचारहीनोऽपि मुनिप्रवीर ! भक्तग्राविहीनोऽपितु विन्दतोऽपि ॥

संकीर्त्य नारायणश्वमात्रं विमुक्तपापो विश्वतेऽच्छुतां गतिम् ॥
 कान्तारवनदुर्गेषु क्षत्र्ये व्यापत्सु संयुगे ।
 इस्युभिः सक्रिरोधेच नामभि र्भा प्रकौर्तयेत् ॥
 न दिव्यपुरुषो धीमान् येषु स्थानेषु मां स्मरेत् ।
 चौरव्याघ्र महासप्तेः क्रूरैरपि न बाध्यते ॥
 जन्मान्तरसङ्क्षेषु तपोध्यानसमाधिभिः ।
 नरणां चौण्यपापानां क्षणे भक्तिः प्रजायते ॥
 नामास्ति याति शक्तिश्च पापे निर्हरणे हरेः ।
 खपचोऽपि नरः कर्तुं चमस्तावन्न किल्ब्रिष्म् ॥
 न तावत् पापमस्तौह यावत्तामहतं हरेः ।
 अतिरेक भयादाहुः प्रायश्चित्तान्तरं बुधाः ॥
 गत्वा गत्वा निवर्तन्ते चन्द्रसुर्यादयो ग्रहाः ।
 अद्यापि न निवर्तन्ते द्वादशाच्चरचिन्तकाः ॥
 न वासुदेवात्परमस्ति मङ्गलं न वासुदेवात्परमस्ति पावनम् ।
 न वासुदेवात्परमस्ति दैवतं न वासुदेवं प्रणिपत्य सौदति ॥
 इमां रहस्यां परमामनुस्मृतिं द्यधीत्य बुद्धिं लभतेच नैषिकम् ।
 विहाय दुःखानि विमुच्य सङ्कटात्
 स वीतरागो विचरेन्मही मिमाम् ।
 गङ्गायां मरणं चैव दृढा भक्ति च केशवे
 भद्रविद्याप्रबोधस्य नात्पस्य तपसः फलम् ॥
 इति विष्णुचृतिः समाप्ता ॥

श्रीगणेशाय नमः ।

ब्रह्मरात्रयां व्यतीतायां प्रवुद्धे पद्मसम्भवे ।
 विष्णुः सिद्धद्वृभूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥
 अहोक्रीडारुचि शुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।
 वाराहमास्तिरूपमुज्जहार वसुभराम् ॥
 वेदपादो यूपदंडः क्रतुवक्ष्याचितामुखः ।
 अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षी महातपाः ॥
 अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गशुतिभूषणः ।
 आज्यनासः श्रवसुण्डः सामघोषमहास्वनः ॥
 घर्यसत्यमयः श्रीमान् क्रमविक्रमसत्कृतः ।
 प्रायश्चित्तमयो वौरः प्रांशुजानुर्महावृषः ॥
 उहात्मनो होमलिङ्गो वौजौषधिमहाफलः ।
 वेद्यन्तरामा मन्त्रस्फिग्विकृतः सोमशोणितः ॥
 वैदस्कन्धो हविर्गन्धो हव्यकव्यादिवेगवान् ।
 प्राग्वंशकायो द्युतिमान् नानादीक्षाभिरन्वितः ॥
 दक्षिणाहृदयो योगमहामन्त्रमयो महान् ।
 उपाकर्मोष्ठरुचिरः प्रवर्ग्यात्मन्त्रभूषणः ॥
 नानाच्छब्दोगतिपथो गुह्योपनिषदासनः ।
 छायापद्मोसहायोऽसौ मणिशृङ्गइवोदितः ॥
 महीं सागरपर्थन्तां सशैलवनकाननाम् ।
 एकार्णवजलभ्रष्टमेकार्णवगतः प्रभुः ॥

हंडायेण समुद्रत्वं लोकानां हितकाम्यया ।
 आदिदेवो महायोगी चकार जगतीं पुनः ॥
 एवं यज्ञवराहेष भूत्वा भूतहितार्थिना ।
 उद्गृता पृथिवी सर्वा रसातलगता पुरा ॥
 उद्गृत्वं निष्ठते स्थाने स्थापिता च तथा स्वके ।
 यथा स्थानं विभज्यापस्तङ्गता मधुसूदनः ॥
 सामुद्रयस समुद्रेषु नादेयाय नदीषु च ।
 पश्चलेषु च पाश्चल्यः सरःसु च सरोवराः ॥
 पातालसप्तकं चक्रे लोकानां सप्तकं तथा ।
 इषोपनामुदधीनां च स्थानानि विविधानि च ॥
 स्थावपालां क्षेत्रपालावदीश्वैलवनस्यतीम् ।
 अर्थात् य सप्त धर्मज्ञानं विद्वान् साक्षान् सुरासुरान् ॥
 पिशाचोरगमन्तर्बन्धयच्चराच्च समानुषान् ।
 पशुपतिस्त्रिगायां च भूतपार्म चतुर्भिर्धम् ॥
 अभेन्द्रचापसम्यातान् यज्ञां च विविधास्तथा ॥
 एवं वराहो भगवान् छत्रे दं सचराच्चरम् ।
 अग्नजगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ।
 अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनाहैने ।
 वसुधा चिन्तयामास क्रा धृतिर्च्च भविष्यति ॥
 पृथ्वीसि कश्यपं गत्वा स मे वस्त्वत्यसंशयम् ।
 मदौयां वैहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥
 श्रवं स निषयं क्षत्रा देवौ स्त्रौ रूपधारिषो ।
 अगाम कश्यपं द्रष्टुं द्रष्टवां स्तावं कश्यपः ॥
 त्रौलपद्मजपद्माचौ शारदेन्द्रनिभाननाम् ।

अलिसङ्गालकां शुभ्रा वन्मुजौवाधरा शुभाम् ॥
 सुशुम्भस्यृष्टदग्नां चाहनासां नतभ्रुवम् ।
 कम्बुकण्ठौं संहतोऽपीनोऽजघनस्थानीम् ॥
 विरेजतुस्ततो यस्ताः समौ पीनौ निरन्तरौ ।
 मत्ते भक्तुभ्यसङ्गायौ शातकुच्छसमद्युतौ ॥
 सृष्टालकोमलौ बाहू करौ किशलयोपमौ ।
 रक्षस्तन्मिभावूरू गूठे श्लिष्टे च जानुनी ॥
 जहू विरोमे सुषमे पादावतिमनोरमौ ।
 जघनस्त्रघनं मध्यं यथा केशरिणः शिशोः ॥
 प्रभाशुता नखालाम्बा रूपं सर्वं मनोहरम् ।
 कुर्वाणां वौच्चितैर्नित्यं नौलीत्पलशुता दिशः ॥
 कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
 सुस्त्रमशुक्लवसनां रक्षोत्तमविभूषिताम् ॥
 पदन्यासैर्बृहुमतौं सपद्मामिव कुर्वतौं ।
 रूपयौवनसम्बद्धा विनौतवदुर्पास्ताम् ॥
 समौपमागतां दृष्टा पूजयामास कश्यपः ।
 उवाच तां वरारोहे ! विद्वात् हृदगतं मया ॥
 धरे ! तव विशालाचि ! गच्छ देवि ! जनार्दनं ।
 स ते वशत्वयेषेण भाविनौ ते यथा स्थितिः ॥
 चौरेदे वसतिक्षस्य मया आता शुभानने ॥ ।
 ध्यानयोगेन चाव॑ङ्गि ! तज्ज्ञानं तत्प्रसादतः ॥
 इत्येवसुक्ता सम्पूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
 प्रयथौ केशवं द्रष्टुं चौरोदमथ सागरम् ॥
 सा ददर्श्यतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

पवनचोभसंज्ञातवीचौशतसमाकुलम् ॥
 हिमवच्छतसहाशं भूमखलमिवापरम् ।
 वौचौहस्तैर्धवलितैराह्लयानमिव चितिम् ॥
 तेरेव शुभ्रता चन्द्रे विद्धानमिवानिश्चम् ।
 अन्तरस्येन इरिणा विगताद्येषकल्पम् ॥
 यस्मात्स्मात् विभवत्तं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
 पायङ्गरं खचमागम्यमधीभुवनवर्त्तिनम् ॥
 इन्द्रगीतकडाराक्षं विपरीतमिवाम्बरम् ।
 फलावलीसमुद्भूतवनस्तुसमाचितम् ॥
 निष्ठौकमिव शेषाद्विर्विद्वीर्यं तमतीव हि ।
 तं दृष्टा तत्र मध्यस्यं दृष्टे केशवाद्यम् ॥
 अनिहेऽशपरामाषमनिहेऽशर्विसंयुतम् ।
 शेषपर्यह्यं तस्मिन् इदर्थं मधुसूदनम् ॥
 शेषाहिफलरक्षांशुर्विभाव्य सुखाम्बुजम् ।
 शशाङ्कशतसहाशं सूर्यायुतसमप्रभम् ॥
 पौत्राससमचोभ्यं सर्वरक्षविभूषितम् ।
 सुकुटेनार्कवर्णेन कुख्लसाभ्रां विराजितम् ॥
 चंचाह्नामानरहित्युगं सक्षम्य करतलैः शुभैः ।
 शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समक्षतः ॥
 तं दृष्टा पुण्डरीकाद्यं ववन्दे मधुसूदनम् ।
 जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥
 उदृताहं ल्या देव ! रसात्लतसहस्रता ।
 स्ते स्ताने स्तापिता विष्णो ! सोकानां हितकाम्बवा ॥
 तत्राहुनम् मे देवेश ! का धृतिर्वै भविष्यति ।

एवमुक्तादा देवो देवमन्मवीत् ॥
 वर्णात्रमाचारताः शास्त्रैकतत्परायथाः ।
 त्वां धरि ! धारयिष्यति तेषां तद्वार आहितः ॥
 एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभावत ।
 वर्षानामाचमाणाच्च धर्मान् ब्रह्म सनातनान् ।
 त्वत्तोऽहं श्रोतुमिष्टामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
 नमस्ते देव ! देवेश ! देवारिवत्सूदन ! ।
 नारायण ! जगन्नाथ ! शङ्खचक्रगदाधर ! ॥
 पद्मनाभ ! छष्टीकेश ! महाबलपराक्रम ! ।
 अतीन्द्रिय ! सुदुष्टार ! देव ! शार्ङ्गधनुर्दर ! ॥
 वराह ! भौम ! गोविन्द ! पुराण ! पुरुषोत्तम ! ।
 हिरण्यकेश ! विष्णाकृ ! यज्ञमूर्ते ! निरञ्जन ! ॥
 चित्र ! चित्रज्ञ ! लोकेश ! सलिलान्तरशायक ! ।
 यन्त्रमन्त्रवह्निचिन्थ ! वेदवेदाङ्गविग्रह ! ॥
 जगतोऽप्स समग्रस्य दृष्टिसंहारकारक ! ॥
 सर्वधर्मज्ञ ! धर्माह्ल ! धर्मयोने ! वरप्रद ! ।
 विष्णुक्षेत्रान्तर ! व्योम ! मधुकैटभसूदन ! ॥
 हृहतां हृहणाजिय ! सर्व ! सर्वाभयप्रद ! ।
 वरेण्यानघ ! जौमूताव्यय ! निर्बाणकारक ! ॥
 आपग्रायन ! अपांख्यान ! चैतन्याधार ! निष्क्रिय ! ।
 सप्तश्चौषधरगुरो ! पुराण ! पुरुषोत्तम ! ।
 ध्रुवाचर ! सुसूक्ष्मेश ! भक्तवत्सलपावन ! ।
 त्वंगतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥
 तथा विदितवेदानां गतिस्वं पुरुषोत्तम ! ।

प्रपकास्मि जगत्वाद् ! ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ॥
 सुब्रह्मण्यमनाधृष्टं वसुखेलं वसुप्रदम् ।
 महायोगबलोपेतं प्रश्निगर्भं धृतार्चिष्मम् ॥
 वासुदेवं महामानं पुण्डरौकाशमच्छुतम् ।
 सुरासुरगुरं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥
 एकश्चूहं चतुर्वक्त्रं जगत्कारणकारणम् ।
 ब्रूहि मे भगवन् ! धर्मांशातुर्वर्णस्य याज्ञतान् ॥
 आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंघटान् ।
 एवमुक्तासु देवेशः पुनः औषोमभाषत ॥
 शृणु देवि ! धरे ! धर्मांशातुर्वर्णस्य याज्ञतान् ।
 आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंघटान् ॥
 ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
 निषेषा भव वामोरु ! काश्चनेऽस्मिन् वरासने ॥
 सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्विगदतो मम ।
 शुश्रुते वैष्णवान् धर्मान् सुखासीना धरा तदा ॥
 इति वैष्णवे धर्माशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥

ब्राह्मणः चत्वियो वैश्यः शूद्रस्तेति वर्णास्त्वारः । तेषा-
 माद्या द्विजातयः । तेषां निषेकाद्यः इमग्नानान्तो मन्त्रवत्
 क्रियासमूहः । तेषाच्च धर्माः ब्राह्मणस्याध्यापयनं चत्वियस्य
 अस्त्रनिष्ठता वैश्यस्य पशुपालनं शूद्रस्य हिजातिशृणुष्वा । द्विजा-
 नां यजनाध्ययने । अथैतेषां द्वृतयः ब्राह्मणस्य याजनप्रति-
 ग्रही चत्वियस्य चितिव्राणं चत्विगोरक्षवाणिच्छकुसौदयोनिषो-
 वणानि वैश्यस्य, शूद्रस्य सर्वशिखानि । आपद्यमन्तरा द्वृतिः ।

चमा सत्यं दमः शौचं हानमिन्द्रियसंयमः ।
 अहिंसा गुरुशूषा तौर्थानुसरणं दथा ॥
 आर्पवल्मसोभन्न देवब्राह्मणपूजनम् ।
 अनन्यसूया च तथा धर्मः सामान्यं उच्चते ॥
 इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे हितीयोऽध्यायः ।

अथ राजधर्माः ॥ प्रजापरिपालनं वर्णात्रमाणां से से
 धर्मे व्यवस्थापनम् । राजा च जाह्नवं पश्यत्यं शस्त्रोपेतं
 देशमाश्रयेत् वैश्वशूदपादच्च तत्र धन्वन्तरमहीवारिहृष्टगिरि-
 दुर्याचामन्यतमं दुर्गमाश्रयेत् । तत्र यामाध्यक्षानपि कु-
 र्यात् । देशाध्यक्षान् । शताध्यक्षान् । देशाध्यक्षांश् ।
 यामदोषाणां पामाध्यक्षः परीहारं कुर्यात् । अशक्तो दश-
 यामाध्यक्षाय निवेदयेत् । सोऽप्यशक्तः शताध्यक्षाय ।
 सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षाय । देशाध्यक्षोऽपि सर्वात्मना हो-
 मनुच्छिन्न्यात् । याकारशुल्कतरनागवनेष्वाप्तावियुज्ञीत ।
 धर्मिणान् धर्मकार्येषु । निषुणानर्थकार्येषु । शूरान् संया-
 मकर्मसु । उपानुर्येषु वर्णान् स्त्रीषु ॥ प्रजाभ्यो वर्त्यं
 सम्बत्सरेण धात्वतः षष्ठमंशमादद्यात् । सर्वशस्येभ्यश
 हिकं शतम् । पशुहिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश । मांसमधुष्टतौष-
 भिगन्धमूलफलरसदात् पद्माजिनमृग्नाण्डाम्भाण्डवैदलेभ्यः
 षष्ठभागम् । ब्राह्मणेभ्यः करादानं न कुर्यात् ते हि राज्ञो
 धर्मकरदाः । राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतपठांशभाक् ।
 खदेशपण्याच शुल्कांशं दशममादद्यात् परदेशपण्याच विंश-
 तितम् । शुल्कस्थानमपक्रामन् सर्वपद्मारित्वमाप्नुयात् ।

शिल्पिनः कर्मजौविनष्ट शूद्रास्त मार्त्तिकं राज्ञः कर्म
कुर्यात् । स्वाम्यमात्यहुर्गकोषदण्डराङ्गमिलाणि प्रकृतयः ।
तदूषकांश्च हन्यात् । स्वराङ्गपरराङ्गयोश्च चारचक्षुः स्वात् ।
साधूनां पूजनं कुर्यात् । दुष्टांश्च हन्यात् । शतुभित्रोदासी-
नमध्यमेषु सामभेददानदण्डान् यथार्हं यथाकालं प्रयुज्जीत ।
सम्बिविग्रहयानासनसंश्यहै धीभावांश्च यथाकालमात्रयेत् ।
चैत्ते मार्गशीर्षे वा यात्रां यायात् । परस्त व्यसने वा ।
परदेशावासी तदे शधर्माक्षोच्छिन्न्यात् । परेणाभियुक्तश्च
सर्वाक्षयना राङ्गं गोपायेत् । नास्ति राज्ञां समरे तनुत्या-
गसटशोधर्मः । गोब्राह्मण्डृपतिमिलधनदारजौवितरच-
णादये हतास्ते स्वर्गभाजः । वर्णसङ्कररचणार्थं च । राजा
पुरावासी तु तत्र तत्कुलौनमभिविष्टे त् ॥ न राजकुलसु-
च्छिन्न्यात् । अन्यत्राकुलौनराजकुलात् । स्वर्गयात्त्वस्त्रीपा-
नेष्वभिरतिं न कुर्यात् । वाक्पारथदण्डपादये च नार्थ-
दूषणं कूर्यात् । आद्यहाराणि नोच्छिन्न्यात् । नापादेशीर्षे
स्वात् । आकरेभ्यः सर्वमादयात् ॥ निधिं लब्धा तदर्थं
ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् दितीयमर्द्दं कोशे प्रवेशयेत् । निधिं
ब्राह्मणो लब्धा सर्वमादयात् । चत्रियस्तुर्थमंशं राज्ञे
दद्यात् चतुर्थमंशं ब्राह्मणेभ्योऽर्द्दमादयात् । वैशप्रस-
तुर्थमंशं राज्ञे दद्यात् ब्राह्मणेभ्योऽर्द्दमंशमादयात् ।
शूद्रश्वावास्त्रं हादशधा विभज्य पञ्चांशान् राज्ञे दद्यात्
पञ्चांशान् ब्राह्मणेभ्योऽशङ्क्यमादयात् । अनिर्विदितवि-
ज्ञातस्य सर्वमपहरेत् । स्वनिहिताद्राज्ञे ब्राह्मणवर्ज्जं
द्वादशमंशं दद्युः । परनिहितं स्वनिहितमिति हृक्षत्स्तद्वर्षं

देखमावहेत् ॥ बालानाथस्त्रीधनानि च राजा परिपालयेत् । चौरहृतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्ववर्णेभ्यो दद्यात् । अनवाप्य च स्वकोशादेव दद्यात् । शान्तिस्वस्थयनैर्देवोपधातान् प्रशमयेत् । परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनिष्ठतया । वेदेतिहासधन्मशास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्त्रिनं पुरीहितस्त्र वरयेत् । शुचौनखुव्यानवहिताङ्गज्ञिसम्भवान् सर्वार्थेषु च सहायान् स्वयमेव व्यवहारान् पश्येद्विद्विर्बाध्यैः साहैम् । व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं वा नियुज्ज्ञगात् । अन्यकर्मवतोपेताश्च राजा सभासदः कार्यारिपौ मिले च शे समाः कामकोधलोभादिभिः कार्योद्यमिरनाहार्थाः । राजा च सर्वकार्येषु सम्बत्सराधीनः स्यात् । देवब्राह्मणान् सततमेव पूजयेत् । हृषेवौ भवेत् । यज्ञयाजी च । नचास्य विषये ब्राह्मणः चुधात्तोऽवसौदेत् । नचान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् । येषाच्च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यानन्तरप्रमाणं दानच्छेदोपवर्णनस्त्र पटे तास्त्रपत्रे वा लिखितं स्वसुद्राङ्गितश्वागामिन्द्रपविज्ञापनार्थं दद्यात् । परदत्ताच्च भुवं नापहरेत् । ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान् प्रयच्छेत् । सर्वतस्वामानं गोपयेत् तु दर्शनस्य स्यात् । विषज्ञागदमन्वधारौ च । नापसौचितमुपयुज्ज्ञगात् । स्थितपृच्छाभिमाष्टो स्यात् । बधेष्वपि न भुक्तुष्टौमाचरेत् । अपराधानुरूपस्त्र दण्डं दण्डे षु दापयेत् । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । हितोयमपराधं न कस्यचित् चमेत । स्वधर्मभपालयन्नादण्डीनामास्ति राज्ञः ।

यत्तस्यामो लोहिताच्चो दण्डश्वरति निर्मरः ।

प्रजास्तन विवर्णते नेता चेत् साधु पश्यति ।
 स्वराहे व्यायदण्डः स्यादभ्यदण्डय शवुषु ।
 सुहृत्स्वजिह्वाः चिर्घेषु ब्राह्मणेषु चमान्वितः ।
 एवं वृत्तस्य लृपतेः शिलोच्छेनापि जीवतः ।
 विस्तौर्थ्यते यशोलोके तैलविन्दुरिवाभसि ।
 प्रजासुखे सुखी राजा तदेखे यस्तु दुखितः ।
 स कौर्त्तियुक्तो लोकेऽस्मिन् प्रेत्य स्वर्गं महोदयते ॥
 इति वैष्णवे धर्मगास्ते चतुर्थोऽध्यायः ॥

जालस्याकांमरौचिगतं रजस्तसरेणुसंज्ञकम् । तदृष्टका
 लिग्या । तच्यं राजमर्षपः । तच्यं गौरसर्षेपः । तत्पञ्चकं
 यत्रः । तच्यं क्षणलम् । तत्पञ्चकं माषः । तद्वादशकम्-
 क्षार्द्धम् । अक्षार्द्धमेव स चतुर्माषकं सुवर्णः । चतुःसुवर्णको
 निष्कः । हे क्षणले समृद्धते रूप्यमाषकः । तत्पोङ्गशकं
 धरम् । ताम्बकार्षिकः कार्षिपणः ।

पणानां हे शते साहौं प्रथमः साहसः चातः ।
 मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चोक्तमः ॥
 इति वैष्णवे धर्मगास्ते चतुर्थोऽध्यायः ॥

अथ महापातकिमो ब्राह्मणवर्जं सर्वे बध्याः । न शारो-
 रो ब्राह्मणस्य दण्डः । स्वदेशाद्ब्राह्मणं क्षताहौं विवासयेत् ।
 तस्य च ब्रह्महत्यायामगिरस्तं पुरुषं ललाटे कुर्यात् ।
 सुराध्वजं सुरापाने । इत्यपदं स्तोये । भर्गं गुरुतत्पगमने ।
 अन्यत्रापि बध्यकान्मणि तिष्ठन्तं समयधनमक्षतं विवासयेत् ।

कूटशासनकर्त्तृं च राजा हन्यात् । कूटलेखकार्य । गर-
 हानिदप्रसन्नतस्करान् स्त्रीबालपुरुषधातिनन्द । ये च धार्य
 दशभ्यः कुश्मि श्वोऽधिकमपहरेयुः । धरिममेयानां शताद-
 प्रधिक । ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । सेतुभेद-
 कार्य प्रसन्नतस्काराणाम्बाविकाशभक्तप्रदाय । अन्यत्र राजा-
 शक्तेः स्त्रियमगत्तमर्तृका तदतिक्रमणात्म । हीनवर्णोऽधि-
 कवर्णस्य येनाह्नै नापराधं कुर्यात्तदेवास्य शातयेत् । एकास-
 नोपवेशी कट्टां क्षताङ्गो निर्वास्यः । निष्ठीव्योष्टिहयविहीनः
 कार्यः अवश्वद्यिता च गुदहीनः । आक्रोशयिता च
 विजिह्नः । दर्पेण धर्मोपदेशकारिणो राजा तप्तमासेचये-
 फैलमास्ये । द्रोहेण च नामजातिगत्तेण दशाङ्गुलोऽस्य
 शङ्कुर्लिखेयः । श्रुतदेशजातिकर्मणामन्यथावादौ कार्षा-
 पणशतहयं दण्डः । काणखञ्जादिनां तथावाद्यपि कार्षा-
 पणहयम् । शुरुनाच्चिपन् कार्षापणशतं । परस्य पतनी-
 थाक्षेपे क्षते तृत्तमसाहसं । उपपातकयुक्ते मध्यमम् वैदि-
 व्यष्टदाक्षेपे जातिपूर्गानात्म । पामदेशयोः प्रथमसाहसम् ।
 व्यञ्जतायुक्ताक्षेपे कार्षापणशतम् । माटयुक्ते तृत्तम् सवर्ण-
 क्रोशने द्वादशपणान् दण्डः । हीनवर्णक्रोशने षड्दण्डः ।
 बथाकालमुत्तमसवर्णक्षेपे तत्प्रमाणोदण्डः । तयोर्बा-
 कार्षापणात्मः शुक्लशक्ताभिधाने लेवमेव । पारजायौ
 सवर्णगमने तृत्तमसाहसं दण्डः । हीनवर्णगमने मध्य-
 मम् गोगमने च । अन्यागमने बध्यः पशुगमने कार्षाप-
 णशतं दण्डः ॥ दोषमनास्थाय कन्यां प्रयच्छन्त्वा तात्पु-
 रिभ्यात् । अदुष्टां दुष्टामिति शुवच्छुत्तमसाहसम् । गंगा-

श्रीइगीघाती त्वेककरपादः कार्यः । विमांसविक्रयी का-
र्षापश्चतम् आम्यपशुघाती च । पशुखामिने तद्गुणं
दद्धात् । आरत्यपशुघाती पश्चात्यतं कार्षापणान् । पश्चि-
घाती मत्स्यघाती च कार्षापणान् । फलोपगमद्वमच्छेदी
कोटोपघाती तृत्मसाहसं दद्धः । पुष्पोपगमद्वमच्छेदी
मध्यमम् । वज्रौगुरुमलताच्छेदी कार्षापश्चतम् । दद्ध-
च्छेद्येकं सर्वे च तद्खामिनी तदुत्पत्तिम् ॥ हस्तेनाव-
गोरयिता दद्धकार्षापणान् । पादेन विंशतिं । काढेन
प्रथमसाहसम् । पाषाणेन मध्यमम् । श्लेषोत्तमम् ।
पादकेशांशककरलुग्ठने दद्धपणान् दद्धः । शोषितेन
विना दुःखसुत्पादयिता इतिंश्चत्पणान् । सह शोषितेन
चतुःषट्ठिं । करपाददन्तभङ्गे कर्णनासाविकर्त्तने मध्यमम् ।
चेष्टाभोजनवायोधे प्रहारदाने च । नेत्रकन्धरावाहुसक्त्य-
सभङ्गे चोत्तमम् । उभयनेत्रभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्ध-
नाम विमुच्येत् । तादृशमेव वा कुर्यात् । एकं वज्रां
निघ्रता प्रत्येकमुत्ताहण्डाहित्युणः । क्लोशन्तमभिधावतां
तद्समीपवर्त्तिनां संसरताच्च । सर्वे च पुरुषपौड़ाकरासा-
दुत्यानव्ययं दद्युः ॥ आम्यपशुपौड़ाकरास । गोप्त्रोइ-
गजापहाय्येनपादकरः कार्यः अजाव्यपहाय्येनकरत्य ।
धाम्यापहाय्येनकाददशगुणं दद्धः । शस्यापहारो च ॥
सुवर्णरजतवक्षाणां पश्चात्यतस्यभ्यधिकमपहरन् विकरः तद्गु-
नमेकाददशगुणं दद्धः । सूतकार्पासगोमयगुडदधिकौरत-
क्रादृशलवणस्त्रियपश्चिमत्यष्टुततैलमांसमधुवेद्यवेष्ट्यमूल-
यज्ञोइदद्धानामपहर्ता मूलग्राहिण्युणंदद्धः ॥ पञ्चावानाम्

पूर्वहरितगुल्मवज्रीलतापर्णनामपहरणे पञ्चशास्त्रलान् ।
 शाकमूलफलानाश रब्बापहार्युत्तमसाहस्रम् । अगुल्लक्ष-
 व्याशा मपहर्ता मूलप्रसमम् । स्त्रेनाः सर्वमपहृतं
 धनिकस्य हापयाः । ततस्त्रोषामभिहितदण्डप्रयोगः । येर्वा
 देयः पन्थास्त्रोषामपथदायो कार्षीपणानां पञ्चविंशति दण्डः
 आसनार्हस्वासन मददच्च । पूजार्हमपूजयन्त्य । प्रातिवेश्यब्रा-
 च्छे निमन्त्रणातिक्रमे च । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च ।
 निमन्त्रितस्त्रधेतुप्रकावानभुज्ञानः सुश्रण्माषकं निमन्त्रयितुश्च
 हिगुणमवम् । अभस्त्रेण ब्राह्मणदूषयिता षोडशसुवर्णान् ।
 जात्यपहारिणा शतं सुरया वध्यः । दत्तियं दूषयितुस्त्रदर्शं ।
 वैश्यं दूषयितुस्त्रदर्शमपि । शूद्रं दूषयितुः प्रथमसाहस्रम् ।
 कामकारेणास्त्रस्त्रैवर्णीकंस्युग्मन् वध्यः । रजस्त्वसां शि-
 फाभिस्त्राङ्गयेत् । पथुद्यानोदकसमीपेऽग्नुचिकारौ पञ्चशतं ।
 तत्त्वापास्यात् । गृहभूकुष्यादुप्रभेत्ता मध्यमसाहस्रं दण्डः ।
 तत्त्व योजयेत् । गृहेपोडाकरं द्रव्यं प्रद्विपम् पञ्चशतं ॥ साधा-
 रेण्णापलापी च । प्रोषितस्यापदाता च । पितृपुत्राचार्यया-
 ज्यत्विजामन्योन्यापतितत्वाग्नी च । नत्त्व तान् जन्मात् । शूद्र-
 प्रव्रजितानां दैवे पित्रे भोजकश्च । अयोग्यकर्त्त्वंकारौ च ।
 सगुद्रगृहभेदकः । अनियुक्तः शपथकारौ पश्चनां पुंख्वोपवा-
 तकारौ च । पितापुत्रविरोधे तु साक्षिणां दशपश्चो दण्डः ।
 यस्यायोषान्तरः स्यात्तस्योत्तमसाहस्रम् । तुलामानकटकर्त्त्व-
 काटृंश ।

तदद्विटे कूटबादिनश्च द्रव्याणां प्रतिरूपविक्रियकस्य च ।
 सभूतविज्ञापञ्चमनवैष्णवरुद्धतां । प्रस्त्रेकं विक्रीणताच्च ।

गद्योत्तमूलं पञ्चमु ऋतुर्वै दद्यात्स्वासी स्त्रीदयं दद्याप्तः ।
 राज्ञा च पश्यन्ते दद्यात् । क्रीतमक्रीष्टतो या हानिः सा
 क्रीतुरेव स्यात् । राजविनिविष्टं विक्रीष्टतस्तदपहारः ।
 तारिकः स्वसजं शुल्कं दद्यन् दद्य पश्यान् दद्यात् । ब्रह्म-
 चारिवानप्रस्वभिषुगुर्विष्टोतीर्थानुसारिणां नाविकः शोल-
 किकः शुल्कमाददानस । तत्र तेषां दद्यात् । यूते शूटा-
 च देविना करच्छेदः । उपधिदेविनां सन्दश्चेदः । अव्य-
 भेदकानां करच्छेदः । दिवा पश्यनां हृकादुग्रपघाते पाते
 त्वनापदि पातादोषः । विमष्टपश्यमूल्यस्त्र स्वामिने दद्यात् ।
 अनुग्रातां दुहन् पञ्चविंशतिकावाँपणान् दद्यात् । महिषी
 चेच्छस्त्रनाशं कुर्यात्तपालकस्वष्टौ माषकान् दद्यात् ।
 अपाकायाः स्त्रामी अश्वसूद्गोगईर्भी वा । गौष्ठेतद्वृ-
 तद्वृमजाविकं । भच्छयित्वोपविष्टेतु विगुणं । सर्वं च
 स्वामिने विमष्टशस्त्रमूल्यस्त्र । पथियामसौमान्ते न दोषः
 अनाहते च अस्त्रकानां उत्तमष्टहृषभस्त्रतिकानास्त्र । बस्त्र-
 मवर्णान् दासे नियोजयेत्स्वोत्तमसाहसदद्यः । त्वत्-
 प्रबन्धो राज्ञोदास्यं कुर्यात् । भृतवयापूर्वकाले भृतिं
 त्यजन् चकलमेव मूल्यं दद्यात् । राज्ञे च पश्यन्ते दद्यात्
 तद्विषेण यद्विनश्येत्तत् स्वामिने । अव्यव देवोपचातात् ।
 स्त्रामी चेदभृतकमपूर्वे काले जड्यात्स्व रूपं मूल्यं दद्यात् ।
 पञ्चशतस्त्र राजनि अव्यव भृतकदोषात् । यः कल्यां पूर्व-
 दस्तामन्यस्त्रे दद्यात् स चौरवच्छास्यः । वरदोषं विना निहीषां
 परित्यजन् पद्मौच्च अजानन् प्रकाशं यः । परद्रव्यं क्रीषी-
 वात्तत्र तस्यादोषः । स्त्रामी द्रव्यमाप्नयात् । यद्यप्रकाशं

इतेनमुत्थस्य क्रीष्णीयात्तदाक्रिता विक्रिताच चौरवच्छास्त्री ।
 गदद्रव्यापहर्त्ता विवास्यः सत्सन्धिदं यद्य रहयेत् ।
 निर्बोपहार्थर्थहिसहितं धनं धनिकास्य दायाः । राजा
 चौरवच्छास्यः यज्ञानिश्चिस्मिति श्रूयात् । सौमाभे-
 स्तारमुत्तमसाहसं दण्डवित्वा पुनः कौमा लिङ्गावितां
 कारयेत् । जातिभ्यक्तरसाभस्यस्य भव्यिता विवास्यः ।
 अभस्यादिके यस्य च विक्रीयी देवप्रतिमाभेदक्योत्तमसाहसं
 दण्डनीयः । भिषड्मिथ्याचरमुत्तमेषु पुरुषेषु । मध्यमेषु
 मध्यमं तिर्यक्तु प्रथमम् । प्रतिश्रुतस्याप्रदायी तदापयित्वा
 प्रथमसाहसं दण्डः । कूटसाक्षिणां सर्वस्वापहारः कार्यः ।
 उत्क्रोचोपजीविना सभ्यानात्म । गोचर्ममात्राधिकां सुव-
 मन्यस्याधीक्षतां तस्मादानिर्मीच्यान्वस्य यः प्रयच्छेत् स व-
 धः । उत्तमाच्छेत् षोडशसुवर्णान् दण्डः ।

एकोऽश्रीयाद्यदुत्पदं नरः सम्बत्सरं फलम् ।
 गोचर्ममात्रा सा क्षौशी स्तोका वा यदि वा वहुः ।
 ययोर्निश्चिस्माधिस्तौ विवदेता यदा नरौ ।
 यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना क्षता ।
 सागमेन च भोगेन भुक्तां सम्यग्यदा भवेत् ।
 आहर्त्ता लभते तत्र नापहार्थन्तु तत् क्षित् ॥
 पिता भुक्तन्तु यदद्रव्यं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
 तस्मिन् प्रेते न वाचोऽसौ भुक्ता प्राप्तं हि तस्य तत् ॥
 निभिरेव च या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।
 सेस्याभारेऽपि तां तत्र चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥
 नस्तिनां दंडिष्ठाच्छेव शृङ्गिष्यामाततायिनाम् ।

हस्तशानां तथान्येषां वधे हन्ता न होषभाक् ॥

शुरं वा बालहृदौ वा ब्राह्मणं वा वहुशुतम् ।

आततायिनमायान्तं हन्यादेवादिचारयन् ॥

नाततायिवधे होषो हन्तुर्भवति कथन ।

प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युसामन्युमृच्छति ॥

उद्यतासिविषामित्त्वं शापोद्यतकरं तथा ।

आदर्शेण हन्तारं पिशुनस्त्वैव राजसु ।

भार्यातिक्रामणस्त्वैव विद्यात् सप्तताश्चिनः ।

यर्थीविसहरानन्यानाहृधर्मार्थहारकान् ॥

उहे शतस्ते कथितो धरे ! दण्डविधिर्मया ।

सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥

अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा सम्मत्वं ब्राह्मणे सह ॥

दण्डं प्रमोचयन् दण्डग्रादहिगुणं दण्डमावहेत् ।

नियुक्तशाप्यदण्डगानां दण्डकारी नराधमः ॥

यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्तीर्गो न दुष्टवाक् ।

न साहसिकादण्डन्नौ स राजा शकलोकभाक् ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥

अत्रोत्तमर्णोऽधर्मर्णदयथादत्तमर्थं गृह्णीयात् । इकं
त्रिकं चतुष्कं पञ्चकञ्च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमासम् सर्वे
वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां हृदिं दद्युः । अङ्गतामपि वत्सराति
क्रमेण यथाविहिताम् । आध्युपभोगे हृदयभावः । दैवराजोप-
घाताद्यते विनष्टमाधिमुत्तमर्णे दद्यात् । अतहृदौ प्रविष्टा-
यामपि । न खावरमाधिमृते वचनात् गृह्णीतधनप्रवेयार्थ-
द

मिव यत् खावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात् । दैय-
मानं प्रयुक्तमर्थसुत्तमर्णस्यागृह्णतस्तः परं न वर्जते ।
हिरण्यस्य परा हृषिद्विंशुणा । धान्यस्य लिङुणा । वस्त्रस्य
चतुर्गुणा । सन्ततिः स्त्रौपशूनाम् । किंवकार्पाससूत्रचम्भा-
युधेष्ठकाङ्गाराणामच्या । अनुक्तानां दिगुणा । प्रयुक्तमर्थं
यथाकथस्त्रित् साधयन् राज्ञो वाच्यः स्यात् । साध्यमानस्वे-
द्राजानमभिगच्छत्तस्मं दण्डः । उत्तमर्थस्वेद्राजानमिया-
त्तस्त्रिभावितोऽधमणी राज्ञे धनदग्धभागसम्मितं दण्डं दद्यात् ।
प्रामार्थस्वेत्तमणी विंशतितममंशम् । सर्वापलाप्येकदेशवि-
भावितोऽपि सर्वं दद्यात् । तस्य च भावनास्त्रिस्त्रो भवन्ति
लिखितं साच्चिणः समर्यक्रिया च । सप्ताच्चिकमासं सप्ता-
च्चिकमेव दद्यात् । लिखितार्थप्रविष्टोलिखितं पाठयेत् ।
असमग्रदाने लेख्यासच्चिधाने चोत्तमणीलिखितं दद्यात् ।
धनग्राहिणि प्रेते प्रवजिते दिदशसमाः प्रवसिते वा तत्पुत्र-
पौद्वैर्धनं देयम् । नातः परमनौमुभिः । सपुत्रस्य वाऽपुत्रस्य
वा ऋक्यग्राही ऋणं दद्यात् । निर्धनस्य स्त्रीग्राही । न स्त्रौ
पतिपुत्रक्तम् । नस्त्रौक्ततः पतिपुत्रौ न पिता पुत्रक्तम् ।
अविभक्तौः कृतमृणं यस्तिष्ठेत् स दद्यात् । पैदृकसृणमभिक्ता-
नां भ्रातृणाम्ब । विभक्ताश्च दायानुरूपमंशम् । गोपशौण्डिक-
शैलघरजऋग्याधस्त्रीणां पतिर्दद्यात् । वाक् प्रतिपन्नं नादेयं
कस्यचित् । कुटु म्बार्थे कृतच्च ।

यो गृहीत्वा कृणं सर्वं श्वोदास्यामीतिसामकम् ।

न दद्याज्ञोभतः पश्चात्तथा हृषिमवाप्नुयात् ॥

दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते ।

आदी तु वितये दाप्यावितरस्य सुता अपि ॥
 बहवस्त्रेत् प्रतिभुवो ददुरस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
 अर्थेऽविशेषिते तेषु धनिकच्छस्तः क्रिया ॥
 यमर्थं प्रतिभूद्याहनिकेनोपपौडितः ।
 ऋणिकस्त्रं प्रतिभुवे हिगुणं दातुमहंति ॥
 इति वैश्णवे धर्मग्रास्ते षष्ठोऽध्यायः ॥

अथ लेख्यं विविधं राजसाच्चिकं स साच्चिकमसाच्चिकम् ।
 राजाधिकरणे तवियुक्तकायस्यकृतं तदध्यक्षकरचिङ्गितं
 राजसाच्चिकम् । यत्र व्याचन येन केनचिङ्गितं साच्चिभिः
 स्वहस्तचिङ्गितं स साच्चिकम् । स्वहस्तलिखितमसाच्चिकम् ।
 तदलाभ्यारितमप्रमाणम् । उपधिक्रितात् सर्वं एव ।
 दूषितकर्म दुष्टसाक्षं तत्ससाच्चिकमपि । तादग्निधेन-
 लिखितम् । स्तोत्रालाभतत्वप्रत्यक्षोक्तमभौतताङ्गितक्षतम् ।
 देवाचाराविरुद्धं व्यताधिक्रितलक्षणमलुमक्रमाद्यरं प्रमाणम् ।

वर्णेयं तत्कृतैश्चिङ्गैः पत्रैरेव च युक्तिभिः ।
 सन्दिघ्यं साधयेष्वेष्यं तदयुक्तिप्रतिरूपितैः ॥
 यत्वर्णं धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
 मियते तत्र तज्जेष्यं तत्स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥
 इति वैश्णवे धर्मग्रास्ते सप्तमोऽध्यायः ॥

अथ साच्चिणः न राजश्रोतियप्रब्रजितकितवतस्तार-
 पराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमक्षीमत्ताभिशस्तपतितस्त्र-
 त्तुशार्त्यसनिरागान्धाः । रिपुमिवार्थसम्बन्धिविकर्म्मद्व-
 द्वदोषसहायात् । अनिर्द्दिष्टसु साक्षिले यस्तीपेत्य ब्रूयात् ।
 एकस्त्रासाक्षी । स्त्रीयसाहस्रवाग्दण्डपादशसंग्रहणेषु

साक्षणी न परीक्ष्याः । अथ साक्षणः कुलजाग्रत्तवित्तसम्बद्धा
यज्वनस्तपस्तिनः पुत्रिणीधर्मज्ञाअधीयानाः सत्यवन्स्त्वैवि-
द्यहुदाय । अभिहितगुणसम्बद्धमतेऽकोऽपि ।
इयोर्विवदमानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य साक्षणः प्रष्टव्याः ।
आधर्यं कार्यवशाद्यत् पूर्वपक्षस्य भवेत्तत्र प्रतिवादिनोऽपि ।
उद्दिष्टसाक्षणि मृते देशान्तरगते वा तद्भिहितज्ञातारः
प्रमाणम् । समद्वद्दर्शनात् साक्षी अवणाहा । साक्षिणस्य
सत्येन पूर्यन्ते । वर्णिनां यत् बधस्तत्वान्ततेन । तत्पावनाय
कुमाण्डौभिहिं जोऽग्निं जुहुयात् । शूद्रएकाङ्गिकं गोद-
गकस्य ग्रासं दद्यात् । स्वभावविज्ञतौ मुखर्ण्यविनाशेऽस-
म्बद्धप्रलापे च कूटसाक्षिणं विद्यात् । साक्षिणवाह-
यादित्योदये क्षतशपथान् पृच्छेत् । ब्रूहीति ब्राह्मणं
पृच्छेत् । सत्यं ब्रूहीति राजन्यम् । गोवीजकाञ्चनैवेश्यम् ।
सर्वमहापातकैसु शूद्रम् । साक्षणः आवयेत् । ये
महापातकिनो लोका ये चोपपातकिनस्ते कूटसाक्षि-
णामपि । जननमरणान्तरे क्षतहानिष्ठ । सत्येनादित्यस्तपति
सत्येन भाति चन्द्रमाः । सत्येन वाति पवनः । सत्येन
भूर्धारयति । सत्येनापस्तिष्ठन्ति । सत्येनाग्निस्तिष्ठति ।
खञ्च सत्येन । सत्येन देवाः । सत्येन यज्ञाः ॥

अश्वमेधसहस्रस्य सत्यञ्च तुलया धृतम् ।

अश्वमेधसहस्राच्चि सत्यमेव विशिष्यते ॥

जानन्तोऽपि हि ये साक्ष्ये तष्टीभूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैसुख्या दण्डेन वाप्यथ ॥

एवं हि साक्षणः पृच्छेद्वर्णनुक्रमतो नृपः ।

यस्मोचुः साच्चिदः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ॥
 अन्यथावाहिनो यस्य भ्रुवस्तस्य पराजयः ।
 बहुत्वं प्रतिगृह्णीयात् साच्चिदैषे नराधिपः ॥
 समेषु च गुणोत्कृष्टान् गुणिष्ठैषे हिजोन्नमान् ।
 यस्मिन् यस्मिन् विवादे तु कूटसाक्षवृत्तं वदेत् ।
 तत्तत्कार्यं निवर्ज्जते कृतं वाप्यकृतं भवेत् ॥
 इति वैश्यवे धर्मशास्त्रे अष्टमोऽध्यायः ॥

अथ समयक्रिया । राजद्रोहसाहस्रेषु यथाकामम् ।
 निष्क्रेपस्त्वयेष्वर्थप्रमाणम् । सर्वेष्वेवार्थेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत् ।
 तत्र कृष्णलोने शूद्रं दूर्धाकरं शापयेत् । हिक्षणलोने
 तिलकरम् । विक्षणलोने रजतकरम् ।
 चतुःकृष्णलोने सुवर्णकरम् । पञ्चकृष्णलोने श्रीतोदृतमही-
 करम् । सुवर्णहृष्टे कीशो देयः शूद्रस्य । ततः परं यथार्हं
 धटाग्न्युदकविशेषावामन्यतमम् । हिगुणेऽर्थं यथाभिहिता
 समयक्रिया वैश्यस्य । विगुणे राजन्यस्य । कोशवर्जं चतुर्गुणे
 ब्राह्मणस्य । न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात् । अन्यतागामि-
 कालसमयनिबन्धनक्रियातः । कोशस्याने ब्राह्मणं श्रीतोदृत-
 महीकरभेव शापयेत् । प्राग्दृष्टदीप्तमस्यैऽप्यर्थं दिव्यानामन्य-
 तम मेव कारयेत् । सत्सु विदितसञ्चरितं न महत्यर्थेऽपि ।
 अभियोक्ता वर्त्तयेच्छोर्षं । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्व्यात् ।
 राजद्रोहसाहस्रेषु विनापि श्रीर्षवर्त्तनात् । स्त्री ब्राह्मण-
 विकलासमर्थरोगिणा तुला देया । सा च न वाति वायौ ।
 न कुष्टसमर्थलोहकाराणामन्विद्यः । शरद्योषयोश्च न
 कृष्णपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं प्रावृषि च न स्त्रीया-

अहिंतानां भीरुणां ज्ञासकासिनामम्बुजीविनाशीदकम् ।
हेमन्तगिरियोष नाहिंक्रेभः कोशो देयः न देये
आधिमयकोपस्थै च ।

सचैलं ज्ञातमाह्य सूर्योदयउपोषितम् ।

कारयेत् सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसन्निधी ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥

पथ धटः । चमुर्हस्तोच्छ्रितो दिहस्तायतः । तत्र सार-
हृषीक्षवपञ्चहस्तायतो भयतः शिक्षा तुला । तात्र सुर्यका-
रकांस्यकाराणामन्यतमोविष्टयात् । तत्र चैकस्मिन् शिक्षे
पूरुषमारोपयेहितीये प्रतिमानं गिलादि । प्रतिमानपुरुषो
समधृतौ सुचिङ्गितौ कला पुरुषमवतारयेत् । धटञ्च समयेन
गठ्यायात् तुलाधारञ्च ॥

ब्रह्मज्ञो ये च्युता लोका ये लोकाः कूटसात्त्विषः ।

तुलाधारञ्च ते लोकास्तुलाँ धारयतोनृषा ॥

धर्मापर्यायवचनैर्धटइत्यभिधीयते ।

त्वमेव धट ! जानौषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥

व्यवहाराभिश्स्तोऽयं मानुष सुलगते त्वयि ।

तदेनं संशयादस्माहर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥

ततस्वारोपयेच्छिक्षे भूय एवाय तं नरम् ।

तुलितो यदि वर्षेत ततः स धर्मतः यच्चिः ॥

शिक्षाच्छेदेत्त्वभङ्गे षु भूयस्वारोपयेनरम् ।

एवं निःसंशयं ज्ञानं वतो भवति निर्णयः ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे दशमोऽध्यायः ॥

अथान्तिः । षोडशाङ्कुलं तावदन्तरं मण्डलं सप्तकं

कुर्यात् । ततः प्राण्मुखस्य प्रसारितभुजदयस्य समाख्यत्वं पदाणि करयोर्देवात् । तानि च करदयसहितानि स्मृते वेष्टयेत् । ततस्तत्त्वानिवर्णं लोहपिण्डं पञ्चाशत्पलिं संचयेत् । तमादाय नातिद्रुतं नाविलवितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन् प्रजेत् । ततः सप्तमण्डलमतीत्वं भूमौ पिण्डं जड्यात् ।

यद्यन्यचिक्षितकरसमशुद्धं विनिहिंश्चेत् ।

न दग्धः सर्वथा यस्तु स वै शुद्धो भवेत्वरः ॥

भयाहा पातयेदयसु दग्धो वा न विभाव्यते ।

पुनस्तं धारयेत् पिण्डं समयस्थाविशोधनात् ॥

करो विनष्टिद्वौहिस्तस्यादादेव लक्षयेत् ।

अभिमन्त्रास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥

त्वमन्ने ! सर्वं भूतानामन्तव्यरसि साक्षिवत् ।

त्वमेवाग्ने ! विजानौषि न विदुर्यानि मानवाः ॥

व्यवहाराभिश्वसोऽयं मातुषः यदिमिच्छति ।

तदेनं संशयादकाङ्गम्बंतस्त्रातुमर्हसि ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मग्रास्ते एकादशोऽध्यायः ॥

अथैदकम् । पङ्कशैवालदुष्टयाहमत्स्यजलौकादिव-
र्जितेऽभसि । तत्र नाभिमनस्यारागद्विष्णः पुरुषस्यान्यस्य
जागुनौ गृहोत्त्वाभिमन्तिस्तस्यः प्रविशेत् । तत्समकालच्च
नातिकूरमृदुना धरुषा पुरुषोऽपरः शरच्चेपं कुर्यात् ।

तञ्चापरस्य पुरुषो यवेन शरमानयेत् ।

तच्चाध्ये यो न दृश्येत स शुद्धः परिकौत्तिंतः ॥

अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ।

त्वमथः । सर्वभूतानामन्तस्तरसि साक्षिवत् ॥
 त्वमेवाभी ! विजानोषि न विदुर्यानि मानुषाः ।
 व्यवहाराभिश्चस्तोऽयं मानुषस्त्वयि मल्लति ।
 तदेन संशयादस्माद्बन्धतस्त्रातुर्महसि ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इद्योऽध्यायः ॥
 अथ विषम् । विषाण्यदेयानि सर्वानि ऋते हिमाचलो-
 इवाच्छार्णात् । तस्य च यवसप्तकं दृतम् तमभिश्चस्त्राय-
 दयात् ।

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
 विषद्वं तमिति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥
 विषत्वादिष्मत्वाच्च क्रूर् । त्वं सर्वदेहिनाम् ।
 त्वमेव विष ! जानोषि न विदुर्यानि मानुषाः ॥
 व्यवहाराभिश्चस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
 तदेन संशयादस्माद्बन्धतस्त्रातुर्महसि ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे त्रयोदशोऽध्यायः ॥
 अथ कोशः । उथान् देवान् समभ्यर्च्यं तत्स्नानोदकात्
 प्रस्तुतित्रयं पिवेत् ।

इदं मया न कृतमिति व्याहरन् देवताभिमुखः ।
 यस्य पश्येत्दिसप्ताहाच्चिसप्ताहाद्यापि वा ॥
 रोगोऽभिन्नातिमरणं राजातङ्गमथापि वा ।
 तमुद्गं विजानोयात्था शुद्धं विपर्यये ।
 दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्वाभ्यिं को नृपः ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुर्दशोऽध्यायः ॥
 अथ इदं पुत्रा भवन्ति । स्वे चेत्रे संकृतायासुत-

पादितः स्वयमौरसः प्रब्रह्मः । निगुणायां सपिण्डे नोत्तम-
वर्णेन वीत् पादितः चेतजो हितीयः । पुनिकापुलसृतीयः ।
यस्तस्याः पुलः स मे पुत्रोभवेदिति या पित्रा दत्ता सा पुनिका
पुनिकाविधिना प्रतिपादिता पिण्डभ्रातविहीना पुनिकैव ।
पौनर्भवस्तुर्थः अक्षता भूयः संख्ता पुनर्भूः । भूयस्वसंख्तापि
परपूर्वा । कानौनः पञ्चमः । पिण्डग्रहेऽसंख्तयैवोत्पादितः ।
स च पाणिपाहस्य गृहे च गूढोत्पदः षष्ठः । यस्य तत्त्वजस्त-
स्यासौ सहोदः सप्तमः । गर्भिणी या संस्क्रियते तस्याः
पुलः स च पाणिपाहस्य दत्तकस्थाष्टमः । स च मातापिण्डभ्यां
यस्य दत्तः क्रीतस्य नवमः । स च येन क्रीतः स्वयमुपगतो
दशमः । स च यस्योपगतः अपविदस्वीकादशः । पित्रा
माता च परित्यक्तः स च येन गृहीतः यत्र क्षचनोत्-
पादितस्य द्वादशः । एतेषां पूर्वँः पूर्वँः श्रेयान् । स एव
दायहारः । स चान्यान् विभृयात् । अनुदानां स्ववित्सातुरुपेण
संस्कारं कुर्यात् । पतितक्लीवाचिकित् सरोगविकला स्वभा-
गहारिणः । ऋक्थयाहिभिस्ते भर्त्त्व्याः । तेषाञ्जीरसाः
पुत्रा भागहारिणः । नतु पतितस्य पतनौये कर्मणि कृते
त्वनन्तरोत्पदाः । प्रतिलोमासु रौप्ये चोत् पञ्चायाभागिनः
तत्पुत्राः पैतामहेऽप्यर्थे अंशयाहिभिस्ते भरणीयाः ।
यस्यार्यहरः स पिण्डदायौ । एकोठानामप्येकस्याः पुलः
सर्वासां पुत्रेव च । भ्रातुण्मेकजातानाम्ब । पुलः पिण्ड-
वित्सालाभेऽपि पिण्डं दद्यात् ।

पुनान्नो नरकादयभात् पितरं लायते सुतः ।

तस्मात् पुत्रदृति प्रीक्तः स्वयमेव स्वयम्भुवा ॥

करणमस्मिन् सचयति असूतलच्च गच्छति ।
 पिता पुत्रस्य जातस्य पश्ये चै क्षीवतो मुखम् ॥
 पुच्छं लोकान् जयति पौने णानन्तामश्वते ।
 अथ पुत्रस्य पौने ण ब्रह्मस्याप्नोति पिष्टपम् ॥
 पोत्रद्वौहितयोर्लोके विशेषो नोपपद्यते ।
 हौहितोऽपि ह्यं पुर्वं तं सन्तारयति पौत्रवत् ॥
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चदशोऽध्यायः ॥

समानवर्णसु पुत्राः सवर्णं भवन्ति । अनुलोमासु मातृ-
 वर्णः । प्रतिलोमास्त्वार्थं विगहिताः । तत्र वैश्यापुत्रः शुद्धे चा-
 योगवः । पुक्षसमागधौ क्षवियापुत्रौ वैश्यपशुद्राभ्यां । चाण्डा-
 लवैदेहकसुताष्व ब्राह्मणोपत्राः शुद्धविट्क्षन्नियैः । सङ्घरसङ्घरा-
 ष्वासंख्येयाः । रङ्गावतरणमायोगवानां । व्याधता पुक्षसानां ।
 स्तुतिक्रिया मागधानां । बध्यघातिलं चाण्डालानाम् ।
 स्तौरक्षा तज्जीवनस्त्रे वैदेहकानाम् । अश्वसारथं सूतानां ।
 चाण्डालानां वहिर्यामनिवसनं मृतचेलधारणमिति विशेषः ।
 सर्वेषां च समानजातिभिर्विहाराः स्वपिण्डवित्तानुहरणस्त्रे ।

सङ्घरे जातयस्त्वे ताः पिण्डमातृप्रदर्शिताः ।
 प्रच्छक्षा वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः ॥
 ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽनुपस्थितः ।
 स्तौबालाभ्युपपत्तौ च वाङ्मानां सिद्धिकारणम् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षोडशोऽध्यायः ॥

पिता चेत् पुत्रान् विभजेत्स्य स्वेच्छा स्यमुपासेत्यर्थे ।
 पैतामहे त्वर्थे पिण्डपुत्रयोस्तुल्यं स्वामित्वम् । पिण्डविभक्षा-
 विभागानन्तरोत् पत्रस्य भागं दद्युः । अपुत्रस्य धनं पद्म-

भिगामि । तदभावे दुहित्रगामि । तदभावे पितृगामि ।
तदभावे मातृगामि । तदभावे भातृगामि । तदभावे भातृ-
पुत्रगामि । तदभावे बन्धुगामि । तदभावे सकुलप्रगामि ।
तदभावे सहाध्यायिगामि । तदभावे ब्राह्मणधनवर्जं राज-
गामि । ब्राह्मणार्थी ब्राह्मणानाम् । वानप्रस्थधनमात्रार्थी-
गृह्णीयात् शिष्टोवा ।

संस्कृतसु संस्कृष्टौ सोदरम्य तु सोदरः ।

दद्यादपहरेचांशं जातस्य च ऋतस्य च ॥

पितृमातृसुतमातृदत्तमध्यन्युपागतम् ।

आधिवेदनिकं बभुदत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति खीधनम् ।
ब्राह्मादिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तत्पर्णुः ।
शेषेषु च पिता हरेत् । सर्वेष्वेव प्रस्तुतायां यद्दनं तदुहि-
त्रगामि ।

पत्नौ जीवति यः स्त्रीभिरलङ्घारो धृतो भवेत् ।

न तं भजिरन् दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥

अनेकपितृकाणाच्च पितृतो भागकल्पना ।

यस्य यत् पैठकं रिक्यं स तदगृहोत नेतरः ॥

इति वैश्ववेधर्मशास्त्रे सप्तदशोऽध्यायः ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत् पुत्रा भवेयुस्ति पैठकमृक्षं
दशधा विभजेयुः । तत्र ब्राह्मणीपुत्रस्तुरींश्चा-
मादद्यात् । क्षत्रियापुत्रस्त्रीन् । द्वावंशौ वैश्यापुत्रः । शूद्रापु-
त्रस्त्रीकं अथ चेच्छूद्रापुत्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुत्रत्रयं भवेत्तदा-
तदनं नवधा विभजेयुः । वर्णानुक्रमेण चतुर्भिर्भिर्भागलतानं-
शानादद्युः । वैश्ववर्जमष्टधात्रतः चतुरस्त्रीनेकस्त्रादद्यः । च-

विष्वर्जं सतधाक्तं चतुरो हावेकम् । ब्राह्मणवर्जं षडधाक्तं
त्रीन् हावेकम् । चक्रियस्य चक्रियवैश्याशूद्रपुच्छयमेव
विभागः । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणचक्रियौ पुत्रौ स्यातां तदा
सप्तधाक्तादनाद् ब्राह्मणस्तुर्रोऽशानादद्यात्रीन् राजन्यः ।
अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणवैश्यौ तदा षडधाविभक्तस्य चतुरोऽ-
शान् ब्राह्मण आदद्याह्वंशौ वैश्यः । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मण-
शौ पुत्रौ स्यातां तदा तदनं पञ्चधा विभजेयातां चतुरोऽ-
शान् ब्राह्मणस्त्वादद्यादेकं शूद्रः । अथ ब्राह्मणस्य चक्रियस्य
वा चक्रियवैश्यौ स्यातां तदा तदनं पञ्चवा विभजेयातां
त्रीनश्यान् चक्रियस्त्वादद्याद्दावशौ वैश्यः । अथ ब्राह्मणस्य
चक्रियस्य वा चक्रियशौ पुत्रौ स्यातां तदा तदनं चतुर्दा-
विभजेयातां त्रीनश्यान् चक्रियस्त्वादद्यादेकं शूद्रः । अथ
ब्राह्मणस्य चक्रियस्य वैश्यस्य वा वैश्यस्य शौ पुत्रौ स्यातां
तदा तदनं त्रिधा विभजेयातां हावंशौ वैश्यस्त्वादद्यादेकं
शूद्रः । अथैकपुत्रा ब्राह्मणस्य ब्राह्मणचक्रियवैश्यः सर्वहरा: ।
चक्रियस्य राजन्यवैश्यौ । वैश्यस्य वैश्यः । शूद्रः शूद्रस्य ।
द्विजातीनां शूद्रस्वेकः पुत्रोऽर्द्धहरः । अपुचक्रकथस्य वा
गतिः सात्वार्द्धस्य द्वितीयस्य । मातरः पुत्रभागानुसारेण
भागहारिष्यः । अनूढाष्ट दुहितरः । समवर्णीः पुत्राः समा-
नश्यानादद्युः । ज्येष्ठाय श्रेष्ठसुजारं ददुयः । यदि ही ब्राह्म-
णोपत्रौ सप्रातामेकः शूद्रपुत्र सदा ब्राह्मणपुच्छष्टौ भागा-
नादद्यातामेकं शूद्रापुत्रः । अथ शूद्रपुत्रावुभौ सप्रातामेको-
ब्राह्मणीपुत्रसदा षडविभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽश्यान् ब्राह्मण-

स्वादयाद्वावं गौ शूद्रपूतौ । अनेन क्रमेणान्ववाप्यशक्त-
ल्पना भवति ।

विभक्ताः सहजौवक्तो विभजेन् पुनर्यदि ।

समस्तव विभागः सप्रज्ञैप्रष्ठं तत्र न विद्यते ॥

अनुपन्नन् पिण्डद्रव्यं अभीष्य यदुपार्जितम् ।

स्वयमीहितलभ्यं तत्राकामो दासुर्भवति ॥

यैतत्कन्तु यदा द्रव्यमनवाप्य यदाप्नुयात ।

न तत पुर्वैर्भजेत् सार्वभक्तामः स्वयमर्जितम् ॥

वस्तुं पश्चमलङ्घारः कृतान्नमुदकं स्त्रियः ।

योगचेत्मं प्रचारश्च न विप्राच्यच्च पुस्तकम् ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रेऽष्टादशीऽध्यायः ॥

मृतं हिजं न शूद्रेण निर्हारयेत् । न शूद्रं हिजेन ।

पितरं मातरच्च पुत्रा निर्हरेयुः । न हिजं पितरमपि शूद्राः

ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा निर्हरन्ति ते स्वर्गलोकभाजाः ।

निर्हृत्य च बाल्यवं प्रेतं सत्खल्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्याम्भु-

सवाससो निमज्जनं कुर्युः । प्रेतस्योदकनिर्वपणं कृत्वैकपिण्डं

कुशेषु दद्युः । परिवर्त्तितवाससस्त्र निम्वपत्राणि विदश्य

हार्थश्मनि पदन्यासं कृत्वा गृहं प्रविशेयुः । अज्ञतांश्चान्मौ

च्छिपेयुः चतुर्थं दिवसेऽस्थिसञ्चयं कुर्युः । तेषाच्च गङ्गाभसि

प्रक्षेपः । यावत् सङ्घप्रमस्य पुरुषस्य गङ्गाभसि तिष्ठति

तावहर्षसहस्राणि स्वर्गलोकमवितिष्ठति । यावदाशौचं

तावत् प्रेतस्योदकं पिण्डमेकञ्च दद्युः । क्रीतलश्चाग्नाश्च

भवेयुः । अमांसाशनाश्च । स्थणिष्ठुश्चायिनश्च । पृथक् शायि-

नश्च । ग्रामान्निष्ठुम्याशौचान्ते कृतश्मशुकर्माण्डिलकल्कैः

सर्वपक्लै वर्वा स्नाताः परिवत्तिं तवाससो गृहः प्रविशेयुः ।
तत्र शान्तिं कृत्वा ब्राह्मणानाच्च पूजनं कुर्युः । देवाः परो-
च्चदेवाः प्रत्यच्चदेवा ब्राह्मणाः । ब्राह्मणैर्लोका धार्थन्ते ।

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।

ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्या जायते क्वचित् ॥
यद्ब्राह्मणाखुष्टतमा वदन्ति तद्देवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।
तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति प्रत्यच्चदेवेषु परोच्चदेवाः ॥
दुःखान्वितानां मृतबान्धवानामाखासनं कुर्युरदीनसच्चाः ।
वाक्यैख्यैर्मूर्मि तवाभिधासेय वाक्यान्यहं तानि मनोऽभिरामे ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनविंश्मीऽध्यायः ॥

यदुत्तरायणं तदहैवानाम् । दक्षिणायणं रात्रिः ।
सम्बत्सरोऽहोरात्रः तच्चिंथता मासः मासा द्वादश वर्षम् ।
द्वादशवर्षशतानि दिव्यानि कलियुगम् । द्विगुणानि द्वापरम् ।
द्विगुणानि त्रेता चतुर्गुणानि क्रतयुगम् द्वादशवर्षसहस्राणि
दिव्यानि चतुर्युगम् । चतुर्युगानामेकसप्ततिमंन्वन्तरम् ।
चतुर्युगसहस्रचक्षुः । स च पितामहसप्ताहः । तावतौ
चासप्र रात्रिः । एवंविधेनाहोरात्रेण मासवर्षगणनया सर्व-
सैव ब्रह्मणो वर्षशतमायुः । ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो
दिवसः । तस्मान्ते महाकल्पः । तावत्येवासप्र निशा ।
पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां संख्यैव नास्ति । न च
भविष्याणाम् । अनाद्यन्तता कालसप्र ॥

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तदभूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यसप्र भवेद्ब्रुवा ॥

गङ्गायाः सिकताधारास्तथा वर्षति वासवे ।

शक्षा गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥
 चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।
 सर्वलोकप्रधानास्त्र मनवश्च चतुर्दश ॥
 बह्नीन्द्रसहस्राचि दैव्येन्द्रनियुतानि च ।
 विनष्टानौह कालेन मनुजेष्वद् का कथा ॥
 राजर्षयस्त्र वहवः सर्वे समुदिता गुच्छैः ।
 देवा ब्रह्मर्षयस्त्रैव कालेन निधनं गताः ॥
 ये समर्था जगत्यस्मिन् स्फुटिसंहारकारिष्ठः ।
 तेऽपि कालेन लौयन्ते कालोहि दुरतिक्रमः ॥
 आक्रम्य सर्वाः कालेन परलोकस्त्र नौयते ।
 कर्मपाशवशो जन्मुः का तत्र परिदेवना ॥
 जातस्त्र हि भ्रुवो मृत्युभ्रुवं अन्ना मृतस्त्र च ।
 अर्थे दुष्परिहार्थे इस्त्रिवास्ति लोके सहायता ॥
 श्रीचन्तो नोपकुर्वन्ति मृतस्ये ह जना यतः ।
 अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तिः ॥
 सुक्षतं दुष्कृतस्त्रोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
 बाघवैस्तस्य किं कार्यं श्रीचन्द्रिरथवा न वा ॥
 बाघवानामशौचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
 अतस्वयेति तानेत्र पिण्डतोयप्रदायिनः ॥
 अर्बाक् सपिण्डौकरणात् प्रेतो भवति यो मृतः ।
 प्रेतस्त्रोकगतस्यात् सोदकुर्वन्ति प्रयच्छत ॥
 पिण्डलोकगतस्यात् श्रावे भुड्गते स्वधामयम् ।
 पिण्डलोकगतस्यात् तस्माच्छाव्दं प्रयच्छत ॥
 देवत्वे यातनास्याने तिर्थंग्रीनौ तथैव च ।

मानुषे च तथाप्रोति आहं दत्तं स्वधान्वयः ॥
 प्रेतस्य आदकत्तुं शु पुष्टिः आहे कृते ध्रुवम् ।
 तस्माच्छाङ्गं सदा कार्यं शीकं त्यक्ता निरर्थकम् ॥
 एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
 नोपकुर्यावरः शोकात् प्रेतस्याभ्यनेत्र वा ॥
 दृष्टा लोकमनाकर्म्मं त्रियमाणांश्च बान्धवान् ।
 धर्मभेदं सहायार्थं वरयध्यं सदा नराः ! ॥
 मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नाशुगन्तुं नरं मृतम् ।
 ज्ञायावर्जीं हि सर्वस्य यास्यः पन्था विरुद्धते ॥
 धर्मएकोऽनुयात्येनं यत्र कृचन गामिनम् ।
 नन्वसारे नृलोकेऽस्मिन् धर्मं कुरुत मा चिरम् ॥
 इहःकार्यमद्य कुर्वीति पूर्वाङ्गे चापराह्लिकम् ।
 न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वास्य न वाऽकृतम् ॥
 द्वेषापणगृहासक्तमन्यत्र गतमानसम् ।
 हृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥
 न कालस्य प्रियः कस्तिदुदीष्यसास्य न विद्यते ।
 आयुषे कर्मणि ज्ञौणि प्रसर्ष्य हरते जनम् ॥
 नाप्राप्तकालो मियते विद्धः शरणतैरपि ।
 कुशाश्चेषापि संसृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥
 नौवधानि न मन्वाश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
 त्रायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥
 आगमिनमनर्थं हि प्रविधानशतैरपि ।
 न निवारयितुं शतासूत्रं का परिदेवना ॥
 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।

तथा पूर्वकृतं कर्म कर्त्तारं विन्दते भुवम् ॥
 अव्यक्तादौनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यच ।
 अव्यक्तनिधनान्वेव तत्र का परिदेवना ॥
 देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
 तथा देहान्तरप्राप्तिर्धैरस्तत्र न सुद्धति ॥
 गृह्णातौह यथा वस्त्रं त्वक्षापूर्वधृताम्बरम् ।
 गृह्णात्येवं नवं देहं देहौ कर्मनिबन्धनम् ॥
 नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 मन्त्रैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥
 अच्छेद्योऽयमदाह्नोऽयमक्षेद्योऽयोध्य एव च ।
 नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽवं सनातनः ॥
 अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
 तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥
 इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे विंशोऽध्यायः ॥

अथाशौचव्यपगमे सुज्ञातः सुप्रकालितपाणिपाद आचा-
 न्तस्त्वे वंविधान् ब्राह्मणान् यथाग्रहस्थुदश्चुखान् गन्धमाण-
 वस्त्रालङ्घारादिभिः पूजितान् भोजयेत् । एकवर्षमन्वानूहेतै-
 कोऽहिष्टे । उच्छिष्टसविधावेकमेव तत्रामगोत्राभ्यां पिण्डं
 निर्वयेत् । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु दक्षिण्याभिपूजितेषु प्रेत-
 नामगोत्राभ्यां दत्तात्रयोदकश्चतुरहृलपृथ्वीस्तावदन्तरास्ता-
 वदधःखाता वितस्त्वायतःस्तिस्तः कर्षुः कुर्यात् । कर्षु समीपे
 चामित्रयमुपसमाधाय परिस्तीर्थं तत्रैकैकस्त्रिवाहुतिवयं
 जुहुयात् । सोमाय पिण्डमने स्त्रधा नमः । अम्बर्ये कव्यवाह-
 नाय स्त्रधा नमः । यमायाङ्गिरसे स्त्रधा नमः । स्थानवये च

प्राम्बत्पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । अन्नदधिष्ठितमधुमांसैः कषु चयं पूर्यिलैतदिति जपेत् । एवं स्मृताहे प्रतिमासं कुर्यात् । सम्बत्सरान्ते प्रेताय तत्पिण्डे तत्पितामहाय तत्प्रपिता-महाय च ब्रह्मणान् देवपर्वान् भोजयेत् । अन्नानौकरण-मावाहनं पाद्यस्तु कुर्यात् । संस्तु जतु त्वा पृथिवीसमानौव-इति च प्रेतपाद्यपात्रे पिण्डपाद्यपात्रवये योजयेत् । उच्छिष्ट-सत्रिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात् । ब्राह्मणांस्य स्वाचान्तान्-हत्तदक्षिणांशानुव्रज्य विसर्जयेत् । ततः प्रेतपिण्डं पाद्य-पात्रो इकवत् पिण्डत्वये निर्धात् । कषु तयसत्रिकर्षेऽप्येव-मेव । सपिण्डौकरणं मासिकाथं वद्वादशाहं श्रावं क्षत्वा तयोदशेऽक्षिं वा कुर्यात् । मन्त्रवज्ञं हि शूद्राणां हादशे-गङ्गि । सम्बत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासो भवेत्तदा मासिकाथं दिनमेकञ्च वर्दयेत् ।

सपिण्डौकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।

यावज्जीवं तथा कुर्याच्छावन्तु प्रतिवत्सरम् ॥

अर्वाक् सपिण्डौकरणं यस्य सम्बत्सरात् क्षतम् ।

तस्याप्यज्ञं सोदकुभं दद्याहर्वं दिजन्मने ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकविंश्तोऽध्यायः ॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्दशाहमशौचम् ।

हादशाहं राजन्यस्य । पञ्चदशाहं वैश्यस्य । मासं शूद्रस्य ।

सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते । अशौचे होमदान-प्रतिग्रहस्वाध्याया निवर्त्तन्ते । नाशौचे कस्यचिद्ब्रह्मशौचात् ।

ब्राह्मणादीनामशौचे यः सङ्कदेवान्ममश्वाति तस्य तावदशौचं यावत्ते षाम् । अशौचापगमे प्रायस्त्वित्तं कुर्यात् । सत्र्यस्य-

श्रीचे हिजो भुजा स्ववन्तीमासाद्य तनिमनस्त्रिरघुर्षणं
जप्तोत्तीर्थं गायत्रपष्टसहस्रं जपेत् । क्षत्रियाश्रीचे ब्राह्मण-
स्वे तदेवोपोषितः क्षत्रा शुद्धति । वैश्याश्रीचे राजग्रन्थ ।
वैश्याश्रीचे ब्राह्मणस्त्रिरात्रोपोषितस्व । ब्राह्मणाश्रीचे राजग्रन्थः
क्षत्रियाश्रीचे वैश्यः स्ववन्ती मासाद्य गायत्रीशतपञ्चकं जपेत् ॥

वैश्यस्व ब्राह्मणाश्रीचे गायत्रपष्टयतं जपेत् ।

शूद्राश्रीचे हिजो भुजा प्राजापत्यव्रतञ्चरेत् । शूद्रम्
हिजाश्रीचे स्नानमाचरेत् । शूद्रः शूद्राश्रीचे स्नातः पञ्चग्रन्थं
पिवेत् । पद्मीनां दासानामानुलोम्येन स्वामिनस्तुत्यमश्रीचम् ।
स्वते स्वामिन्यात्मीयम् । हीनवर्णनामधिकवर्णेषु तदपगमे
शुद्धिः । ब्राह्मणस्य क्षत्रिट्शूद्रेषु षड्ग्राविरावैकरात्मैः ।
क्षत्रियस्य विट्शूद्रयोः षड्ग्राविरात्राभ्याम् । वैश्यस्व शूद्रेषु
षट्ग्रावैण । मासतुत्यैरहोरात्रैर्गर्भस्त्रावै । जातस्तुते भृतजाते
वा कुलस्य सद्यःशौचम् । अदन्तजाते बाले प्रेते सद्यएव ।
नास्याग्निसंस्कारो नोदकक्रिया । दन्तजाते त्वक्ततच्छुद्धे त्वहो-
रात्मैण । क्षतचडे त्वसंस्कृते विरावैण । ततः परं यद्योक्तका-
लेन । स्त्रीणां विवाहः स्त्रूपारः । संस्कृतासु स्त्रीषु नाश्रीचं
भवति पिण्डपञ्चे । ततप्रसवमरणे चेत् पिण्डगृहे स्नातां तदै-
करात्रं विरावैच । जननाश्रीचमध्ये यद्यपरं जननाश्रीचं
स्वात्तदा पूव्याश्रीचव्यपगमे शुद्धिः । रात्रिश्चेष्व दिनहयेम ।
प्रभाते दिनव्रयेण । मरणाश्रीचमध्ये ज्ञातिमरणेऽप्येवम् ।
शुल्वा देशान्तरस्यजननमरणे श्वेषेण शुद्धेत् । व्यतीतेऽश्रीचे
सम्बत्सरात्मस्वे करावैण । ततः परं स्नानेन । आचार्ये
मातामहे च व्यतीते विरावैण ॥

अनौरमेषु पुत्रेषु जातेषु च मृतेषु च । परपूर्वाह
 भार्यासु प्रसूतासु मृतासु च । आचार्यपद्मोपु-
 लोपाध्यायमातुलखशुरखगृथं सहाध्यायिगिषेषतौतेष्विकरा-
 त्रिश । स्वदेशराजनि च । असपिण्डे स्ववेशमनि
 मृते च । भृगवन्धनायकाम्बुजं प्रहतानां नाशी-
 चम् । न राज्ञां राजकर्मणि । न व्रतिनां व्रते । न सत्विणां
 सत्वे । न कारुणां स्वकर्मणि । न राजाज्ञाकारिणां तदि-
 ष्वद्या । न देवप्रतिष्ठाविवाहयोः पूर्वसंभृतयोः । न देशवि-
 भ्रवे । आपद्यपि च कष्टायाम् । आत्मत्यागिनः पतितास्य
 नाशीचोदकभाजः । पतितस्य दासौ मृतेऽङ्गं पादाभ्यां घट-
 मपदर्जं येत् । उद्भवनमृतस्य यः पाशं छिन्न्यात् स तपक-
 च्छेण शुद्धति । आत्मवातिनां संस्कर्त्ता च । तदशुपातकारी
 च । सर्वस्यैव प्रेतस्य बान्धवैः सहाशुपातं क्षत्वा खानेन ।
 अकृते त्वस्थिसञ्चये सचैलस्नानेन । हिजः शुद्धप्रेतानुगमनं
 क्षत्वा स्ववन्तीमासाद्य तत्रिमग्नस्त्रिरघरमर्षणं जोष्टक्तीर्थं
 गायत्राष्टसहस्रं जपेत् । दिजप्रेतस्याष्टशतम् । शुद्धः प्रेतानु-
 गमनं क्षत्वा खानमाचरेत् । चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः
 खानमाचरेयुः । मैथुने दुःखप्रे रुधिरोपगतकण्ठे वमनं
 विरेकयोद्धा । शमशुकर्मणि कृते च । शबसृशब्दं स्फृटा रज-
 स्वलाचारणालयुपांश । भक्ष्यवर्जं पञ्चनखशवं तदस्थि सम्प्रे-
 हच्च । सर्वेषेतेषु खानेषु पूर्वं वस्त्रं नाप्राक्षालितं विभृयात् ।
 रजस्वला चतुर्देऽङ्ग्लि खानाच्छुद्धति । रजस्वला हीनवर्णां
 रजस्वलां स्फृटा न तावदश्रीयादयावन्न एवा । सर्वर्णमधि-
 करणां वा स्फृटा खाल्वाश्रीयात् । ज्ञुत्वा सुष्ठा भीजनाध्ययने

पौत्रा खाल्वा निष्ठोव्य वासः परिधाय रथामाकम्य मूलपु-
रोषे खाल्वा पञ्चनखस्य संक्षेहास्ति स्युद्धा चाचामेत् ।
चारणालस्ते च्छसभाषये च । न भेरधस्तात् प्रवाहेषु च
कायिकैर्मलैः सुराभिर्बोपहतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रचात्य शुद्ध-
ति । अन्यतोपहतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रचात्य खानेन । वक्षोप-
हतस्तु पोष्य खाल्वा पञ्चगव्येन । दशनच्छदोपहतस्तु ॥

वसा शुक्रमस्तज्ज्ञामूलविट्कर्णविडनखाः ।

ज्ञेयाशुद्धिका स्वेदो हादश्यते वृणां मलाः ॥

गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया निविधा सुरा ।

यद्यैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥

माधकमैश्चवं टाङ्गं कौलं खार्जुरपानसे ।

शृङ्किकारसमाध्वीके मैरेयं नारिकेलज्जम् ॥

अमेध्यानि दश्यतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।

राजन्यस्यैव वैश्यस्य स्युद्धैतानि न दुष्टतः ॥

गुरीः प्रेतस्य शिखस्तु पिण्डमेधं समाचरन् ।

प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुद्धति ॥

आचार्यं स्वमुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।

निहूँत्य तु व्रती प्रेतात्र व्रतेन वियुज्ज्वते ॥

आदिष्टी नोदकं कुर्यादाब्रतस्य समापनात् ।

समाप्ते तूदकंकृत्वा विरातेण त्रिशुद्धति ॥

ज्ञानंतपोऽग्निराहारो मृत्युनोवायुप्रपाञ्चनम् ।

वायुः कन्धार्ककालौ च शुक्रिकर्तृणि देहिनाम् ॥

सर्वेषामेव शौचानामन्तश्चौचं परं स्मृतम् ।

योऽन्ते शुचिर्हि स शुचिर्न शुद्धारिश्चिः शुचिः ॥

कान्त्या शुद्धन्ति विहांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
 प्रच्छन्नपापा जप्ते न तपसा वेदवित्तमाः ॥
 सृक्तोयैः शुद्धते शोध्यं नदी वेगेन शुद्धते ।
 रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन द्विजोत्तमाः ॥
 अद्विर्गालाणि शुद्धन्ति मनः सत्ये न शुद्धते ।
 विद्यातपोभ्यां भूतामा बुद्धिर्जनेन शुद्धते ॥
 एष शोचस्य ते प्रोक्ताः शारीरस्य विनिर्णयः ।
 नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हाविंशोऽध्यायः ॥

शारीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्तोपहतम् ।
 अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाण्डमग्नौ प्रक्षिप्तं एवेगत् । मणि-
 मयमश्मयमज्ज्ञ सप्तरात् महीनिखनेन । शृङ्गदंडास्ति-
 मयं तच्छेन । दारवं सूखमयज्ज्ञ जग्नात् । अत्यन्तोपहतस्य
 वस्त्रस्य यतप्रक्षालितं विरज्येत तच्छिन्न्यात् । सौवर्णराज-
 तात्रमणिमयानां निर्लेपानामङ्गिः शुद्धिः । अश्ममयानाच्च-
 मसानां ग्रहणाच्च । चक्रस्त्रुक्स्त्रुवाणामुण्णे नामसा । यज्ञ-
 कम्मणि यज्ञप्रापाताणां पाणिना संमार्ज्जनेन । स्फारश्चूर्पशक्ट-
 मुषलोलूखलानां प्रोक्षेन । शयनयानासनानाच्च । वह्न-
 नाच्च धान्याजिनरज्जुतान्तवैदलस्त्रवकार्पासवाससाच्च ।
 शाकमूलफलपुष्पाणाच्च । द्वेषकाष्ठशुष्कपलाशानां च । एते-
 षां प्रक्षालनेन । अल्पानाच्च । ऊषैः कौशीयाविकयोः । अरि-
 ष्टकैः कुतपानाम् । श्रीफलैरंशुपदानाम् । गौरसर्वपैः कौ-
 माणाम् शृङ्गास्तिदन्तमयानाच्च । पद्माचैर्मूर्गलोमिकानाम् ।
 तामरौतिलिपुसौसमयानामस्त्रोदकेन । भस्मना कांस्यस्त्रौ-

इयोः । तत्त्वेन दारवाणाम् । गोबालैः फलसन्नवानाम् ।
 प्रोक्षणेन संहतानाम् । उत्पवनेन द्रव्याणाम् । गुडाहौना-
 मित्तुविकाराणां प्रभूतानां गृहनिहितानां वार्थग्रन्थानेन ।
 सर्वलवणानाच्च । पुनः पाकेन मृणमयानाम् । द्रव्यवत्कृतश्चौ-
 चानां देवतार्चानां भूयः प्रतिष्ठापनेन । असिद्धस्यान्वस्य या-
 वस्मात्मुपहतं तत्त्वालं परित्यज्य शेषस्य कण्ठनप्रक्षालने
 कुर्यात् । द्रोणादधिकं सिद्धमन्त्रमुपहतं न दुष्टति । तस्मो-
 पहतमात्मपास्य गायत्याभिमन्त्रितं सुवर्णाभः प्रच्छिपेत्
 वस्तस्य च प्रदशयेदग्नेः ।

पञ्चिजग्धं गवान्नातमवधूतमवकृतम् ।
 दूषितं केशकीटैश्च मृदः क्षेपेण शृङ्खाति ॥
 यावद्वापैत्यमेध्यात्ताहन्त्वो लेपश्च तत्कृतः ।
 तावस्त्राहारि देयं स्यात् सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥
 अजाख्यं तुखतो मेध्यं न गौर्ननरजा मत्ताः ।
 पन्थानस्य विशुद्धप्रन्ति सोमसूर्यांशुमारुतैः ॥
 रथ्याकर्दमतोयनि स्यृष्टान्यन्त्यश्ववायस्तः ।
 मारुतेनैव एषप्रन्ति पक्षे षट्कच्चितानि च ॥
 प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्धिरङ्गिश्च कारयेत् ।
 अत्यन्तोपहतानाच्च शौचं नित्यमतन्द्रितः ॥
 भूमिष्ठमुदकं पुण्यं वैदृषणं यत गोर्भवेत् ।
 अव्यासञ्जिदमेध्येन तद्देव शिलागतम् ॥
 वङ्गिप्रज्वालनं कुर्यात् कूपे पक्षे षट्काच्चिति ।
 पञ्चगव्यं न्यसेत् पञ्चान्नवतोयसमुद्धवे ॥
 जलाशयेष्वथात्पेषु स्थावरेषु वसुन्धरे । ।

क्लूपवत् कथिता शुचिर्भृत्यसु च न दूषणम् ॥
 त्रौणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
 अदृष्टमङ्गिर्निर्णिकं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥
 नित्यं शुद्धः कारुहस्तः परण्यं यच्च प्रसारितम् ।
 ब्राह्मणान्तरितं भीख्यमाकराः सर्वएव च ॥
 नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
 प्रस्त्रवे च शुचिर्वत्सः खा मृगयहणि शुचिः ॥
 श्वभिर्हतस्य वन्मांसं शुचि तत् परिकौर्त्तिम् ।
 क्रत्याङ्गित्य हतस्यान्वैश्वारण्डालादैश्व दस्युभिः ।
 ऊर्द्धं नामेर्यानि खानि तानि मेध्यानि निर्दिशेत् ।
 यान्यधस्तान्यमेध्यानि देहाच्चैव मलाच्चुप्रताः ॥
 मन्त्रिका विपुष्मद्वाया गौर्गजाश्वमरीचयः ।
 रजोभूर्वायुरनिष्ठ मार्जारश्च सदा शुचिः ॥
 नोच्छिष्टं कुर्वते सुख्या विपुषोऽङ्गे न यान्ति याः ।
 न इमशूणि गतान्यास्यं न दन्तान्तरवेष्टितम् ॥
 स्यैश्वन्ति विन्दवः पादौ य आचामयतः परान् ।
 भौमिकैस्ते समाज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥
 उच्छिष्टे न तु संसृष्टो द्रव्यहस्तः कथच्चन ।
 अनिधायैव तद्व्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥
 मार्जनोपाञ्जनैवश्म प्रीक्षणेन च पुस्तकम् ।
 समार्जनेनाञ्जनेन सेकेनोङ्गेखनेन च ॥
 दाहेन च भुवः शुचिर्वासिनाप्यथवा गवाम् ।
 गावः पवित्रं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ।
 गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाघस्त्रदनाः ॥

योमूलं गोमयं सर्पिः चौरं दधि च रीचना ।

षड्डमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ॥

नुज्जीदकं गवा पुरुषं सर्वाघविनिसूहनम् ।

गवा कर्णूयनस्त्वैव सर्वकलभवनाशनम् ।

गवा आसप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥

गवा हि तौर्थे वसतौह गङ्गा पुष्टिस्तथा सा रजसि प्रवृत्ता ।

कर्त्त्वौः करीषे प्रणतौ च धर्मस्तासां प्रणामं सततञ्च कुर्यात् ॥

इति वैश्यवे धर्मशास्त्रे चयोविंशीऽध्यायः ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्षांगुक्तमेव चतुर्थो भार्या भवन्ति ।
तिस्रः चत्तिरस्य । द्वे वैश्यस्य । एका शूद्रस्य । तासां
स्वर्णविदने पाणिर्वाह्निः । अस्वर्णविदने श्वरः चत्तिर-
कन्यया । प्रतोदी वैश्यकन्यया । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया ।
न सगीवां न समानाष्ठंप्रवरां भार्यां विन्देत् मातृतस्वा
ष्टमात् पुरुषात् पितृतस्वासप्तमात् । नाकुलीनाम् न च
व्याधिताम् । नाधिकाङ्गीम् । न हीनाङ्गीम् । नातिक-
पिलाम् । न वाचाटाम् । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति ।
ब्राह्मी दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्व आसुरो राज्ञसः पैशा-
चस्ति । आश्वय गुरुवते कन्यादानं ब्राह्मीः । यज्ञस्यकृत्यिजे
हैवः । गोमिद्युनश्चहेनार्षः । प्रार्थिताप्रदानेन प्राजाप-
त्यः । इयोः सकामयोर्मातापितृरहितो योगो गान्धर्वः ।
क्रपेणासुरः । शुष्ठुरहेन राज्ञसः । सुप्रभन्ताभिगमनात्
पैशाचः । एतेष्वाद्याचत्वारो धर्म्याः । गान्धवीऽपि राज-
न्यानाम् । ब्राह्मीपुत्रः पुरुषानक्रविंशतिं पुनीते । दैवी-
हुमचतुर्दश । आर्षीपुत्रस सप्त । प्राजापत्ययतुरः । क्रान्ति च

विवाहेन कन्या ददद्व्रष्ट्वलोकं गमयति । दैवेन स्वर्गम् ।
ग्राजापत्वेन देवलोकम् । गाम्बर्वेण गम्बर्वलोकं गच्छति ।
पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो मातामहो माता चेति क-
न्याप्रदाः । पूर्वाभावे प्रकृतिस्थः परः परः ।

ऋतुतयसुपास्यैव कन्या कुर्यात् स्वयम्बरम् ।

ऋतुचये व्यतीते तु प्रभवत्यामनः सदा ॥

पिण्डवेशमनि या कन्या रजः पश्यत्यसंखृता ।

सा कन्या दृष्टली इथा हरंस्ता न विदुष्यति ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

अथ ज्ञौणा धर्माः । भर्तुः समानब्रतचारित्वम् । शश-
श्चगुरुर्गुरुदेवतातिथिपूजनम् । सुसंखृतोपस्करता । असुक्त-
हस्तता । शुग्रस्माण्डता । मूलक्रियास्वमभिरतिः । मङ्गला-
चारतत्परता । भर्त्तरि प्रवासितेऽप्रतिकर्मक्रिया । परगृहेष्व-
नभिगमनम् । हारदेशगवाच्चकेषु नावस्थानम् । सर्वकर्म-
स्वस्तन्मता । बाल्ययीवनवाईकेष्वपि पिण्डभर्त्तुपुलाधीनता ।

स्ते भर्त्तरि ब्रह्मचर्यं तदन्वारोहणं वा ।

नास्ति ज्ञौणा पृथक्यज्ञो न ब्रतं नापुरपोषणम् ।

पतिं शुश्रूषते यज्ञुतेन स्वर्गे महीयते ॥

पत्नी जीवति या योषिदुपवासव्रतञ्चरेत् ।

आयुः सा हरते भर्तुनंरकच्चैव गच्छति ॥

मृते भर्त्तरि साध्वी ज्ञौ ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता ।

स्वर्गं गच्छत्यपुलापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

सपर्णसु बहुभार्यासु विद्यमानासु ज्येष्ठया सह धर्म-

भार्या इत्यर्थात् । मित्रासु च कनिष्ठयापि समानवर्णया ।
समानवर्णाभावे त्वनन्तरयेवापदि च । नन्वेव हिजः शूद्रया ।

दिजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थे न भवेत् ब्रह्मचित् ।

रत्नर्द्दभेव सा तस्म रागान्वस्य प्रकौर्त्तिंता ॥

हीनजातिस्त्रियं भोहादुइहन्तो हिजातयः ।

कृत्तलान्वेव नयन्त्वाशु ससन्तानानि शूद्रताम् ॥

स्वेवपित्रातिथेयानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।

नादन्ति पितृदेवासु न च स्वर्गं स गच्छति ॥

॥ इति वैश्यवे धर्मशास्त्रे षड्विंशोऽध्यायः ॥

गर्भस्त्र स्थानाङ्गाने निषेककर्म । स्यन्त्वात् पुरा पुंससन्म
पठेऽष्टमे वा सौमन्त्रोदयनं । जाते च दारके जातकर्म ।
अग्नीचव्यपगमने नामधेयं । नङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । वस्त्रवत् चनि-
शस्य । धनोपेतं वैश्यस्य । लुगुस्तिं शूद्रस्य । चतुर्वेद मास्त्रादि-
त्यदर्थनम् । षष्ठेऽष्टमप्राप्तनम् । दृतीयेऽष्ट्वे चूडाकरणम् ।
एताएव क्रियाः स्त्रीशाममन्त्रकाः । तासां समन्त्रको विवाहः ।
गर्भाष्टमेऽष्ट्वे ब्राह्मणस्त्रोपनयनं । गर्भेकादशे रात्रः ।
गर्भद्वादशे विशः । तेषां सुच्छज्यावस्त्रजमयो मौख्यः । का-
र्पासशष्ठाविकान्युपवीतानि वासांसि च । मार्गवैयाम्बद्वा-
क्षानि चर्चाणि । पालाशखादिरौदुम्बरा दण्डाः । केशा-
न्तस्त्राटनासादेष्टुत्याः सर्वे एव वा । भवद्वद्य भवद्वद्य
भवद्वन्तस्त्र भैश्यचरणम् ।

आपोऽशाद्भाष्ट्राण्यस्य सावित्री नमतिवर्त्तते ।

आहाविंशात् चत्रवन्धोराच्चुर्विंशतिर्विशः ॥

अतजर्ह लयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

सावित्री पर्तिता व्रात्या भवन्त्यार्थविगर्हिताः ॥

यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूत्रं या च मेखला ।

यो दख्णे यज्ञ वसनं तत्तद्यस्य व्रतेष्वपि ॥

मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।

अप्सु प्रात्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥

॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे सप्तविंशोऽध्यायः ॥

अथ गृह्णाचारिणां गुरुकुले वासः । सन्ध्याहयोपासनम् ।
 पूर्वां सन्ध्यां जपेत्तिष्ठन् पश्चिमामासीनः । कालहयमभिषेकाम्बिकरणम् । अप्सु दण्डवत्स्तु भैश्चाचरणम् । आह्निताभ्यनम् । गुरोः प्रियहिताचरणम् । मेखलादण्डाजिनोपवीतधारणम् । गुरुकुलवर्जं गुच्छवत्सु भैश्चाचरणम् । गुर्वगुडातो भैश्चाभ्यवहरणम् । आह्नितलवणशुक्तपर्युचितकृत्यगौतमोमधुमांसाङ्गनोच्छिष्ठप्राणिहिंसाशील परिवर्जनम् । अधः शया । गुरोः पूर्वीत्यानं चरमं संवेशनम् । ऊतसन्ध्योपासनम् गुर्वभिवादनं कुर्यात् । तस्म च अत्यलकरः पादावुपस्थृशेत् । दक्षिणं दक्षिणेन तरमितरेष । स्वस्त्र नामास्त्राभिवादनात्मे भोःशद्वान्तं निवेदयेत् । तिष्ठदासीनः शयानो भुज्ञानः पराण्डमुखस्त्र नास्त्राभिभाषणं कुर्यात् । आसीनस्त्रोपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युहस्य पश्चात्तावन् धावतः । पराण्डमुखस्त्राभिमुखः दूरस्यस्यात्तिकमुपेत्य । शयानस्त्र प्रणस्य । तस्य च चक्षुर्विषये न यथेष्टासनः स्थात् । नचास्त्र केवलं नाम ब्रूयात् । गतिचेष्टाभाषितादिकं नास्त्र कुर्यात् । तत्रास्त्र निन्दापरीवादो सगातां न तत्र तिष्ठेत् । नासैकासनो भवेत् ।

ऋते शिलाफक्षकनौयानेभ्यः । गुरोर्गुरौ सचिह्निते गुरुव-
हत्तेत् । अनिर्दिष्टो गुरुणा स्वान् गुरुवाभिवादयेत् ।
बाले समानवयसि वाध्यापके गुरुपुत्रे गुरुवहत्तेत् । नास्य
पादौ प्रक्षालयेत् नोच्छिष्ठमश्वीयात् । एवं वेदं वेदौ वेदान्
वा स्त्रीकुर्यार्थत् । ततो वेदाङ्गानि । यस्यनधीतवेदोऽन्यद
अमं कुर्यादसौ सप्तनामः शूद्रलवभेति । मातुरथे विजननं
हितीयं मौच्छिष्ठन्यनम् । तदास्य माता सावित्री भवति
पिता त्वाचार्यगः । एतेनैव तेषां हिजल्वम् । प्राण्मौच्छिष्ठ-
न्यनादृहिजः शूद्रसमो भवति । ब्रह्मचारिणा तु खेन जटि-
लेन वा भाव्यम् । वेदस्वीकरणादूर्वे गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा
स्नायात् । ततो गुरुकुलयव जन्मनः शेषं नयेत् । तत्राचार्ये
प्रेते गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्त्तेत् । गुरुदारेषु सर्वर्णेषु वा । तद-
भावेऽनिर्णयूषुर्नैषिको ब्रह्मचारी सग्रात् ॥

एव ज्ञरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यं प्रमतन्द्रितः ।

स गच्छत्युत्तमं स्यान् न चेहा जायते पुनः ॥

कामतो रेतसः सेको ब्रतस्य सप्त हिजन्मनः ।

अतिक्रमं ब्रतस्यादुर्ब्रह्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥

एतमित्रेन सि प्राप्ते वसित्वा गईभाजिनम् ।

सप्तागारं चरेन्नैस्यं स्वकर्मं परिकौर्त्यन् ॥

तेभ्यो लघ्नेन भैष्णोण वर्त्यवै कालिकम् ।

उपस्थृयं क्षिप्तवणमन्नेन स विएह्यति ॥

खप्रे सिङ्गा ब्रह्मचारी दिजः शुक्रमकामतः ।

आत्मार्कमर्च्य यित्वा त्रिः पुनर्मामिद्वाच जपेत् ॥

अकृत्वा भैष्णवरणमसमिध्य च पावकम् ।

अनातुरः सप्तरात्मवकीर्णि व्रतच्छरेत् ॥
 तच्छेदभ्युदियात् सूर्यं शयानं कामकातरः ।
 निष्ठोचेहापाविज्ञानाल्पनुपवसेहिनम् ॥
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥

यस्तु पनीय व्रतादेशं कल्पा वेदमध्यापयेत्तमाचार्यं
 विद्यात् । यस्त्वेनं मर्त्ये नाधापयेत्तमुपाध्यायमेकदशं वा ।
 बो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्युजिं विद्यात् । नापरौ-
 वितं वाजयेत् नाध्यापयेत् नोपनयेत् ॥

अधर्मेण च यः प्राह यस्य धर्मेण एच्छति ।
 तयोरन्यतरः प्रैति विहेषं वार्धिगच्छति ॥
 धर्मार्थौ यत् न सगतां एश्वरा वापि तद्विधा ।
 तत् विद्या न वस्त्र्या शुभं वौजमिवोषरे ।

विद्याह वै ब्राह्मणमाजगाम गोपाय मा शेषविक्षे हमस्मि ।
 असूर्यकायानृजवेऽयताय न मां द्वया वीर्थवतौ तथा स्याम् ॥
 वमेव विद्याः यचिमप्रमत्तं मेधाविनं ब्रह्मवर्षीपपत्तम् ।
 यस्तेन द्वृष्टेत् कतमांशं नाह तस्मै मां द्वया विधिपाय ब्रह्मन् ! ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनतिं शोऽध्यायः ॥

आवस्थां प्रौष्ठपद्यां वा च्छन्दां सुप्रपाकत्यार्दपश्चमान्
 भासानधीयोत । ततस्ते वासुकर्मणः वह्निः कुर्यात्तानुपाक-
 तानां । उत्तरसर्गोपाकर्मणोर्मध्ये वेदाङ्गाध्ययनं कुर्यात् ।
 नाधीयोताहोरात् चतुर्दश्शष्टमीषु च । नत्यन्तरपहस्तके ।
 नेन्द्रियप्रयाणे । न वाति चण्डपवने । नाकालवर्षविदुय-
 तस्तनितेषु । न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु । नान्तःश्वे

यामि । न शक्षसंपाते । न शशुगालग्भनिर्झदे । न
वादिवश्वदे । न शूद्रपतितयोः समीपे । न देवतायतन-
श्मशानचतुष्पदरथ्यासु । नोदकान्तः । न पौठोपहित-
पादः । न हस्तशोङ्गनौगोयानेषु । न वान्तः । न विरि-
क्कः । न जीर्णी । न पञ्चनखान्तरागमने । न राजश्वोचि-
यगोब्राह्मणव्यसने । नोपाकर्मणि । नोक्तं न साम-
धनाद्वग्ययुषौ । नापररात्रमधीत्य शयोत । अभियुक्तोऽप्य-
नध्यायेष्वध्ययनं परिहरेत् । यस्मादनध्ययनाधीतं नेह-
नामुल फलदम् । तदध्ययनेनायुषः चयो गुरुश्चित्ययोऽप्त ।
तस्मादनध्यायवर्जं गुरुणा ब्रह्मलोककामेन विद्या सच्छ-
ष्टेष्वेषु वसव्या । गिर्वेण ब्रह्मारभावसानयोगुर्णोः पा-
दोपसंभृणं कार्यम् । प्रणवस्त्र व्याहत्तेष्वः । तत्र च
यद्वचोऽधीते तेनास्याज्येन पितृशां दृप्तिभूवति । यद्यजूंषि
तेन मधुना । यस्मामानि तेन पयसा । यत्ताथ्वेष्वन्तेन
मांसेन । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राख्यधीते तेनास्या-
मेन यस्त्र विद्यामासाद्याक्षिङ्कोके तया जीवेत्र सा तस्य
परलोके फलप्रदा भवेत् । यस्त्र विद्यया यशः परेषां हन्ति ।
अनुग्रातस्यस्मादधीयानात्र विद्यामादयात् । तदादा-
नमस्य ब्रह्मणः स्तेयं नरकाय भवति ।

लौकिकं वैदिकं त्रापि तथाध्याश्चिकमेव वा ।

आददीत यतो ज्ञानं न तं हुङ्गेत् कदाचन ॥

उत्पादकब्रह्मदावोर्गरीयान् ब्रह्मदः पिता ।

ब्रह्मजस्य हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाखतम् ॥

कामामाता पिता चैनं यदुत्पादयतो मित्रः ।

समूति तस्य तां विद्यादयदयोनाविह जायते ॥
 आचार्यस्तस्य यां जातिं विधिवदेदपारगः ।
 उत्पादयति सावित्रा सा सत्या साजरामरा ॥
 य आहुषीत्यवितथेन कर्णावदुःखं कुर्वन्मृतं संप्रथच्छन् ।
 तं वै मन्येत् पितरं मातरञ्च तस्मै न दृश्येत् कृतमस्य जानन् ।

॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे विश्वोऽध्यायः ॥

तथः पुरुषस्यातिगुरवो भवति । माता पिता आचार्यग्रह । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम् । यस्ते ब्रूयु-
 स्तालुयार्यात् । तेषां प्रियहितमाचरेत् । न तैरननुज्ञातः
 किञ्चिदपि कुर्यात् ।

एतएव त्रयो वेदा एतएव त्रयः सुराः ।

एतएव त्रयो लोका एतएव त्रयोऽन्नयः ॥

पितागार्हपत्योऽग्निर्दक्षिणाग्निर्माता गुरुराह्वनीयः ।

सर्वे तस्याद्यता धर्मा यस्यैते त्रय आहृताः ॥

अनाद्यतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्यापलाः क्रियाः ।

इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ॥

गुरुशश्वप्यथा त्वेवं ब्रह्मलोकं समन्वते ।

॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

राजत्विक्श्रीचियाधर्मप्रतिषेधुपपाध्यायपितृव्रमाता-
 महमातुलश्वशुरज्ज्वे षडभावसम्बिनशाचार्यवत् । पद्मा
 एतेषां सर्वाणां । मातृश्वसा पितृश्वसा ज्येष्ठा खसा च ।
 श्वशुरपितृव्रमातुलत्विं जां कनीयसां प्रत्युत्थानमेवाभि-
 वादनम् । हीनवर्षानां गुरुपत्रीनां दूरादभिवादनं न
 पादोपसंसर्वनम् । गुरुपत्रीनां गात्रोक्तादनाङ्गनकेशसंय-

मनपादप्रव्वालम् न कुर्यात् । असंख्यतापि परपद्मी
भगिनीति वाचा पुत्रोति मातेति वा । न च गुरुषो
त्वमिति ब्रूयात् । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं
प्रसाद्याश्रीयात् । न च गुरुषा सह विष्णु विष्णु कथां कुर्या-
त् । नैव चास्य परीवादम् । न चानभिप्रेतम् ।

गुरुपद्मी तु युवतिर्जाभिवादेत्य पादयोः ।
पूर्णे विंशतिवर्षे च गुणदोषो विजानता ॥
कामन्तु गुरुपद्मीनां युवतीनां युवा भुवि ।
अभिवादनकं कुर्यादसावहमिति ब्रूवन् ॥
विप्रोष्य पादयहस्तमन्वहस्ताभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीति सतां धर्ममनुस्तरन् ॥
विस्तं बन्धुर्वेयः कर्म विद्या भवति पञ्चमो ।
एतानि मानस्यानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥
ब्राह्मण दशवर्षस्त्र शतवर्षस्त्र भूमिपम् ।
पिता पुत्रो विजानीयादब्राह्मणसु तयोः पिता ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्टं चच्छियाणान्तु वीर्यंतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मनः ॥
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हाचिंशोऽध्यायः ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभास्यं रिपुलयं सुचोरं भवति ।
परिग्रहप्रसङ्गादिशेषेण गृहाश्रमिनः । तेनायमाक्रान्तोऽन्ति-
पातकमहापातकागुपातकोपपातकेषु प्रवर्तते । जातिमन्त्र-
करेषु सहरीकरणेत्रपात्रोकरणेषु च । मलावहेषु प्रकौर्ष-
क्लेषु च ।

त्रिविधं नरकस्येदं इतरं नाशनमाल्यनः ।

कामक्रीधसाक्षा लोभस्तमादेत्वयं स्वजीत् ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे तथस्तिंशोऽध्यायः ॥

मातृगमनं दुहित्रगमनं सुषागमनमित्यतिपातकानि ।

अतिपातकिनस्तेति प्रविशेयुर्हृताभ्यनम् ।

नह्यन्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथस्तन ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुस्तिंशोऽध्यायः ।

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदारगमन-
मिति महापातकानि । तत्संयोगस्त ।

सम्बत्सरेण पतति पतितेन सहाजरन् ।

एकयानभोजनाशनशयनैः । यौनस्त्रौवमौखसम्बन्धात्
सद्यएव ।

अस्तमेधेन शुचेयुर्महापातकिनस्त्वमि ।

पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरेण वा ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चस्तिंशोऽध्यायः ।

यागस्तस्य चक्रविद्यस्य वैश्यस्य च रजस्तलायादान्तर्व-
द्वयाद्वाविगोलायादाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य च धा-
तनं ब्रह्महत्यासमानौति । कौटसास्त्रं सुहृदवध एतौ सुरा-
पानसमौ । ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं निषेपापहरणं सुवर्ण-
स्तेयसमम् । पितृव्यमातामहमातुलखशुर दृपपद्मभिगमनं
गुरुदारगमनसमम् । पितृव्यस्तमातृप्रस्त्रस्तमनस्त । श्रीवि-
यर्तिंगुपाध्यायमित्रपद्मभिगमनस्त । स्वसुः सख्याः सगोदा-
या उत्तमवर्णीयाः कुमार्यर्थं अस्त्वजाया रजस्तलायाः शरण-
गतायाः प्रब्रजिताया निक्षिपायाद्व ।

अशुपातकिनस्तेति महापातकिनो यथा ।

अम्बेष्वेन शुद्गन्ति तीर्थानुसरणेन वा ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पट्टचिंशोऽध्यायः ।

अनृतवचनमुत्कर्षे । राजगामि च पैशन्यम् । गुरोऽचालीकनिर्बन्धः । वेदनिन्दा । अधीतस्य च त्यागः । अग्निमादपिण्डसुतदाराणाम् । अभोज्यान्नाभस्यभक्षणम् । परस्वापहरणम् । परदाराभिगमनम् । अयाज्याजनम् । विकर्म्मशाक्षीवनस्य । असत्प्रतिग्रहस्य । घृतविट्शूद्रगोबधः । अविक्रीयविक्रयः । परिवित्तितानुजेन ज्येष्ठस्य परिवेदनम् । तस्य च कन्यादानम् । याजनस्य । ब्रात्यता । भृतकाध्यापनम् । भृताच्चाध्यापयनादानम् । सर्वाकरेष्वधिकारः । महायन्त्रप्रवर्त्तनम् । हुमगुल्मवज्ञौलतौषधीनां हिंसा । स्वीजीवनम् । अभिचारवलकर्म्मसु प्रहस्तिः । आत्मार्थे क्रियारथः । अनाहितान्विता । देवषिंषिण्डक्टणानामनपाक्रिया । अम्बासामिगमनम् । नास्तिकता । कुम्हौलवता । मद्यपक्षेनिषेवणम् । इत्युपपातकानि ।

उपपातकिनस्वेते कुर्यां चान्द्रायणं नराः ।

पराकर्ष्ट तथा कुर्युर्यजेयुर्गीमस्वेन वा ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तविंशोऽध्यायः ।

आद्यायस्य रजः करणम् । अपेयमद्ययोर्ब्रातिः जैद्यप्रम् ।

पशुषु मैथुनाचरणं पुंसि च । इति जातिभ्रंशकराचि ।

जातिभ्रंशकरं कर्म्म क्षत्वान्यतमनिच्छया ।

कुर्यात् साम्पत्तेन स्त्रैः प्राजापत्यमनिच्छया ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टाविंशोऽध्यायः ।

आम्यारस्तानां पशुनां हिंसा सङ्करीकरणम् ।

सहरौकरणं ज्ञात्वा मासमश्रीत यावताम् ।

क्षाक्षातिक्षक्षमथवा प्रायश्चित्तन्तु कारयेत् ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ।

निन्दितेभ्यो धनादानं वायिज्यं कुसीदजीवनमसत्यभावं शुद्धयेवनमित्यपात्रौकरणम् ।

अपात्रौकरणं ज्ञात्वा तसक्षक्षे च गुह्यति ।

श्रीतक्षक्षे च वा भूयो महासान्तपनेन वा ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ।

पश्चिमां जलचराणां जलजानाच्च घातनम् । क्षमिकौटानाच्च । मद्यानुगतभोजनम् । इति मलावहानि ।

मलिनौकरणीयेषु तसक्षक्षं विशेषधनम् ।

क्षक्षातिक्षक्षमथवा प्रायश्चित्तं विशेषधनम् ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ।

यदनुक्तं तत्प्रकौण्ठकम् ।

प्रकौण्ठपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमय लाघवम् ।

प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद् ब्राह्मणानुमतः सदा ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ।

अथ नरकाः । तामिस्तम् । अन्यतामिस्तम् । रौरवम्
महारौरवम् । कालसूतम् । महानरकम् । संजीवनम् ।
अवौचि । तापनम् । सञ्चितापनम् । संघातकम् । काकोस्तम् ।
कल्पूलम् । कुट्टानम् । पूतिमृत्तिकम् । लोहशङ्कुः । ऋचौ-
सम् । विषमपन्थानम् । कण्ठकशाल्लिः । दीपनदी । शसि-
पत्तवनम् । लोहचारकमिति । एतेष्वक्षतप्रायश्चित्ता अतिपा-
तकिनः पर्यायेष कल्पं पश्यन्ते । महापातकिनो मन्त्रन-

रम् । अतु गतकिनवातुर्युगम् । क्षतसङ्खरीकरणात् सम्बत्-
सरसहस्रम् । क्षतजातिभंशकरणात् । क्षतपात्रीकरणात् ।
क्षतमलिनीकरणात् । प्रकोर्णकपातकिनय वङ्गन् वर्षयुगान् ।

क्षतपातकिनः सर्वे प्राप्त्यागादनन्तरम् ।

यात्यं पद्मानमासाद्य दुःखमश्रन्ति दारुणम् ॥

यमस्य पुरुषैर्वीरैः क्षयमात्रा यतस्ततः ।

सुक्ष्मैषानुकारेण नौयमानात् ते यथा ॥

अभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्खवकादिभिः ।

अभिन्तुरुणैर्भैश्यमात्रा भुजङ्गैर्हस्तियैस्तथा ॥

अभिना दद्यमानात् तद्यमानात् करुक्तैः ।

क्रकचैः पाट्टमानात् पौद्यमानात् दृश्यया ॥

सुधया व्यथमानात् घोरैर्यान्त्रगणैस्तथा ।

पूर्यशोषितगन्धेन मूर्छ्यमानाः पदे पदे ॥

पराद्रपानं लिप्सन्तस्ताद्यमानात् किञ्चरैः ।

काककङ्खवकादीनां भौमानां सट्टशाननैः ॥

क्षचित् क्षाथन्ति तैलेन ताद्यन्ते मुषलैः क्षचित् ।

आयसीषु च विध्वन्ते शिलासु च तथा क्षचित् ॥

क्षचिहान्तमथाश्रन्ति क्षचित् पूर्यमस्तक् क्षचित् ।

क्षचिदिष्ठां क्षचिभासं पूर्यगन्धि सुदारुणम् ॥

अन्धकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्षचित् ।

क्षमिभिर्भैश्यमात्रात् वङ्गितुरुणैर्हस्तयैः ॥

क्षचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्षचिहा भेधमध्यगाः ।

परस्परमथाश्रन्ति क्षचित् प्रेताः सुदारुणाः ॥

क्षचिदभूतेन ताद्यन्ते लम्बमानास्तथा क्षचित् ।

क्वचित् विष्यन्ति वाणीष्वैरुक्तव्यन्ते तथा क्वचित् ॥
 कण्ठेषु दत्तपादाद्य भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
 पौष्टिमानास्तथा यन्मैः क्वचमाणाद्य जातुभिः ॥
 भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः सूचीकण्ठाः सुदारुणाः ।
 कूटागारप्रभाष्यैश्च शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥
 एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्थग्रीनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे त्रिचत्वारिंशत्समोऽध्यायः ॥

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्थग्रीनयो-
 भवन्ति । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावरयोनयः ।
 महापातकिनाच्च क्वमियोनयः । उपपातकिनां जलजयोनयः ।
 क्षतजातिभ्रंशकराणां जलचरयोनयः । क्षतसङ्खरौकरण-
 कर्मणां सृगयोनयः । क्षतापात्रौकरणकर्मणां पशुयोनयः ।
 क्षतमलिनीकरणकर्मणां मनुष्येष्वसृशयोनयः । प्रकौर्णेषु
 प्रकौर्णा हिंस्तः क्रव्यादा भवन्ति । अभोच्यानाभस्त्राश्वी
 क्षमिः । स्तेनः श्येनः । प्रक्षुष्टवर्णापहारी विलेशयः । आसु-
 धार्म्यहारी । हंसः कांस्यापहारी । जलं छत्वाभिष्ठवः । मधु
 दंशः । पथः काकः । रसं श्वर । छतं नकुलः । मांसं गृध्रः ।
 वसां महुः । तैलं तैलपायिकः । लवणं वौचिवाक् । दधि
 वलाका । कौशियं छत्वा भवति तित्तिरिः । शौमं दर्हुरः ।
 कार्पासतान्तवं क्रौञ्चः । गोधा गाम । वान्तुदो गुड्म् ।
 कुच्छुन्दरिंगन्धान् । पत्रशाकं वर्ही । क्षतान्नं खावित् ।
 अक्षतान्नं शङ्ककः । अग्निं वकः । गृहकार्यपस्त्रम् । रक्त-

वासांसि जविष्विकाः । मजं कूर्म्यः । अग्नं व्याघ्रः । फलं
कुर्यां वा मर्कटः । नहैः स्त्रियम् । यानमुद्गः । पशुनः ।
प्रितः पारञ्जयौ ॥

यहा तहा परद्रव्यमपहृत्य बलाहरः ।
अदग्धं याति तिर्थक्लं जग्धु चैवाङ्गतं हविः ॥
स्त्रियोऽप्येतेन कल्पे न हृत्वा दीप्तमवाप्नुयुः ।
एतेवामेव जन्मत्वां भाव्यात्ममुपयाति ताः ॥
॥ इति वै श्वेते धर्मयास्ते चतुष्लारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

अथ नरकानुभूत दुःखानां तिर्थक्लमुक्तीर्णनां मनुष्ये तु लक्ष्यः
यानि भवन्ति । कुष्ठप्रतिपातकौ । ब्रह्महा यक्षौ । सुरामः
श्वावदन्तकाः । सुवर्षहारः कुनखः । गुरुतत्परी दुर्बन्धौ ।
पूतिनासः पिण्डनः । पूतिवक्षः सूचकाः । धार्मचौरोऽङ्गहीनः
मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । अग्रापहारकस्वामयादौ । वागप-
हारको मूकः । वस्त्रापहारकः स्त्रियौ । अग्रापहारकः पक्षुः ।
देवब्राह्मणकोशको मूकः । लोलजिह्वो गरदः । उम्मत्तोऽग्निदः ।
गुरुप्रतिकूलोऽपस्मारी । गोप्त्रस्वन्धः । दीपापहारकस्य ।
काणश्च दीपनिर्वापकः । लपुचामरसीसकविक्रयौ रजकः ।
एकशफविक्रयौ सूर्यव्याधः । कुरुक्षाश्री भगास्यः । वाणिकः
स्त्रेनः । वार्दुषिको भ्रामरौ । मिट्टाश्वेकाकौ वातशुर्लमौ ।
समयभेत्ता खल्वाटः । छीपद्यवकीर्णी । परहृत्तिज्ञो दरिद्रः ।
परपीड़ाकरो दीर्घरोगी ।

एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्ष्यान्विताः ।
रोगान्वितास्तथान्वास कुरुखल्लैकलोचनाः ॥

वामना वधिरा भूका दुर्बलाश तथापरे ।
 तमात् सर्वः प्रयत्नेन प्रायस्ति समाचरेत् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

अथ कच्छाणि भवन्ति । लग्नः नाश्रीयात् प्रत्यहस्त
 लिप्तवज्ञं स्नानमाचरेत्ति: प्रतिस्नानमप्सु मज्जनं मनस्तिर-
 घमर्षणं जपेत् दिवास्थितस्तिष्ठेत् रात्रावासीनः कर्मणोऽन्ते
 पयस्तिनौ दद्यादित्यघमर्षणम् । लग्नः सायं लग्नः प्रात-
 स्त्रहस्तमयाचितमश्रीयादेष प्राजापत्यः । लग्नसुष्णाः पिवेद-
 पस्त्रहस्तुष्णं दृतं लग्नसुष्णं पयस्त्रहस्त नाश्रीयादेष तस-
 कच्छः । एष एव शौतैः शौतकच्छः । कच्छातिकच्छः पयसा
 दिवसैकविंशतिद्वयपत्तम् । उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेषो-
 दकच्छः । विसाभ्यवहारेण भूलकच्छः । विल्वाभ्यवहारेष
 श्रीफलकच्छः पद्माक्षर्वा । निराहारस्य द्वादशाहेनैव
 पराकः । गोभूतगोमयक्षीरदधिसर्पिः कुशोदकान्येकदिव-
 समश्रीयाद्दितीयमुपवसेदेत्सान्तपनम् । गोभूतादिभिः
 प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासान्तपनम् । त्रहाभ्यस्तैश्चातिसान्तप-
 नम् । पिण्डाकाचमतक्रोदकसक्तूनामुपवासान्तरितोऽभ्य-
 वहारसुलापुरुषः । कुशपलाशोडुम्बरपञ्चशङ्खपुष्पीवटब्रह्म-
 सुवर्चलानां पञ्चैः क्षयितस्याभसः प्रत्येकं पानेन पर्य-
 दाच्छः ॥

कच्छाण्येतानि सर्वाणि कुर्वीत क्षतपावनः ।
 नित्यं चिष्टवज्ञस्त्रायौ अधःशायौ जिर्निद्यः ॥
 श्रीशूद्धपतितानाम् वर्जयेषाभिभाषणम् ।

पवित्राचि जपेत्रित्यं जुहुयाचैव शक्तिः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट्-चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

अथ चान्द्रायणम् ।

आसानविकारानश्चीयात्सांख्यन्दकलाभिहृष्टौ क्रमेच व-
ईयेषानौ झासयेदमावास्यां नाश्चीयादेव चान्द्रायणो यद-
मध्यः । पिपोलिकामध्योवा । यस्यामावास्या मध्ये भवति
स्त्र पिपोलिकामध्यः । यस्य पौर्णमासौ स यवमध्यः । अष्टौ
आसान् प्रतिदिवसं मासमश्चीयात् स यतिचान्द्रायणः ।
साबं प्रातश्चतुरचतुरः स शिशुचान्द्रायणः यथा कथचित्
षट्कोनां चिश्टीं मासेनाश्चीयात् स सामान्यचान्द्रायणः ॥

ब्रतमेतत् पुरा भूम खल्वा सप्तर्षयो वरम् ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रद्रस्त्वैव च ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

अब कर्मभिरात्मकतैर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्थे प्रस्तु-
तियावकं अपयेत् । न ततोऽम्लौ जुहुयात् । न चात्र वलि-
कर्म । अनृतं अप्यमाणं शृतच्छाभिमन्त्रयेत् । अप्यमाणे
रक्षां कुर्यात् । ब्रह्मा देवानां पदवी कवीनां ऋषिर्विप्राणां
श्वेतो गृह्णाणां महिषो मृगाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्र-
मस्त्रेति रेभन्निति दर्भान् वध्नाति । शृतच्छ तमश्चीयात् पावे
निषिद्धं । ये देवा मनोजाता मनोज्ञुषः सुदक्षा दक्षपितरः ।
ते नः पात्तु ते नोऽवन्तु तेभ्योनमस्तेभ्यः स्वाहैत्याक्षर्णि
जुहुयात् । अथाचान्तो नाभिमालभेत । चाताः पौत्राः भव-

न्तो यूयमापोऽस्माकमुदरे यवाः । ता अम्भमनमीवा अपश्चा
अनागसा सन्तु देवीरमृता कृता हृष्ट इति । विरातं मेधावी ।
घृद्रान्तं पापकृत् । सप्तरात् पौत्रा महापातकिनामन्यतमः
पुनाति । द्वादशरात्रेण पूर्वपुरुषकृतमपि पापं निर्देहति ।
मासं पौत्रा सर्वपापानि । गोनिर्हारमुक्तानां यवानामेक-
विंश्चतिरात्रम् ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारणो मधुसंयुतः ।
निर्णीदः सर्वपापानां पवित्र मृषिभिः च्युतम् ॥
ष्टृतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वे पुनौत मे पापं यन्मे किञ्चन दुष्कृतम् ॥
वाचा कृतं कर्मकृतं मनसा च विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णिञ्च नाशयध्वं यवा ! मम ॥
खण्डकरावलीठञ्च उच्छिष्टोपहृतञ्च यत् ।
मातापिवोरशुश्रूषां पुनौध्वञ्च यवा ! मम ॥
गणान्नं गणिकानञ्च घृद्रान्तं आद्यसूतकम् ।
चौरस्यान्नं नवश्रादं पुनौध्वञ्च यवा ! मम ॥
॥ इति वै श्च वे धर्मग्रास्ते अष्टाचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

मार्गशीर्षशङ्कैकादश्यामुपोषितो द्वादशां भगवन्तं वा-
सुदेवमर्च्येत् । पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैर्ब्राह्मणतर्पणैश्च ।
व्रतमेतत् सम्बलरं कृत्वा पायेभ्यः पूर्तो भवति । याव-
ज्जीवं कृत्वा ज्वेतद्वैपमाप्नोति । उभयद्वादशीष्वे कं सर्गलोकं
प्राप्नोति यावज्जीवं कृत्वा विष्णोर्लोकमाप्नोति । एवमेव
यच्चदशीष्वपि ।

ब्रह्मनुतममावास्यां पौर्णमास्यान्तथैव च ।
 योगभूतं परिचरन् केशवं महदाप्रयात् ॥
 दृश्येत सहितौ यस्यां दिवि चन्द्र दृहस्यतौ ।
 पौर्णमासी तु महतौ प्रोक्ता सम्बल्सरे तु सा ॥
 तस्यां दानोपवासाद्यमक्षतं परिकीर्तिं तम् ।
 तथैव हादशी शुक्ला या स्याक्षवणसंयुता ॥
 ॥ इति वैश्वदे धर्मगास्ते एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

वने पर्युक्टौं कात्वा वसेत् त्रिप्रवणं स्नायात् स्वकर्म चा-
 चक्षाणो यामे यामे भैश्चमाचरेत् हृष्णशायी च स्यात् । एत-
 अह्नावतं ब्राह्मणं हत्वा हादशसम्बल्सरं कुर्यात् । यामस्यं
 क्षत्रियं वा । गुर्विष्णौं रजस्वलां वा । अविगोत्रां वा ना-
 रीम् । मित्रं वा । नृपतिबधे महावतमेव द्विगुणं कुर्यात् ।
 पादोनं क्षत्रियबधे । अर्द्धं वैश्यबधे । तदद्वं शूद्रबधे । सर्वेषु
 शवशिरोध्वजी स्यात् । सर्वेषु जीवेषु क्षमी स्यात् । मासमेकं
 कृतपावनो गवानुगमनं कुर्यात् आसीनास्त्रासीत खितामु
 स्थितः स्यात् अवसन्नाच्छोऽवरेत् भयेष्यश्च रक्षेत् तासां
 श्रीतादित्वाणमक्षत्वा नामनः कुर्यात् गोभूतेष्य स्नायात्
 गोरसैष्व वर्त्तेत । एतहोत्रतं गोबधे कुर्यात् । गजं हत्वा
 पश्च नीलान् हृषभान् दद्यात् । सुरगं वासः । एकहायनम-
 नड्डाहं खरबधे । मेषाजबधे च । सुवर्णक्षणलमुद्गबधे ।
 श्वानं हत्वा विराचमुपवसेत् । हत्वा मूषकमार्जारनकुख-
 मण्डूकदुरुभाजगराणामन्यतमसुपीषितः क्षपरात्रं भीज-
 यित्वा लोहदण्डं दक्षिणां दद्यात् । गोधीलूककाकभषबधे

विरालमुपवसेत् । हं स वक्तव्याकमदृगुवानरश्च नभासचक्रवा-
कानामन्यतमं हत्वा ब्राह्मणाय गां दद्यात् । सर्पं हत्वाभी-
कार्णायसौम् । षष्ठं हत्वा पलालभारकम् । वराहं हत्वा-
ष्टतकुञ्चम् । तित्तिरिं तिलद्रोणम् । शुकं दिहायनं वत्सम् ।
क्रौञ्चं विहायणम् । क्रव्यादमृगबधे पयस्तिनौ गां दद्यात् ।
अक्रव्यादमृगबधे वत्सतरीम् । अनुज्ञमृगबधे विरालं
पयसा वर्त्तेत् । पञ्चिबधे नक्ताश्ची स्यात् कृप्यमाषकं वा
दद्यात् । हत्वा जलचरमुपवसेत् ।

अस्थिमताच्च सत्वानां सहस्रस्य प्रमापणे ।
पूर्णं चानस्यनस्यान्तु शूद्रहत्याव्रतच्छरेत् ॥
किञ्चिदेव तु विप्राय दद्यादस्थिमतां बधे ।
अनस्त्रां चैव हिंसार्या प्राणायामेण शुध्यति ॥
फलदानान्तु उच्चारणं क्रेदने जप्यमृक्षतम् ।
गुल्मवज्जीलतानाच्च मुष्पितानाच्च वीरुधाम् ॥
अद्यजानाच्च सत्वानां रसजानाच्च सर्वशः ।
फलपुष्पोङ्गवानाच्च ष्टतप्राशो विशेषधनम् ॥
काष्ठजानामोषधीनां जातानाच्च स्वयं वने ।
हृथालभे तु गच्छेदृगां दिनमेकं पयोव्रतम् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मेशास्ते पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान् वर्षमश्वीयात् । मत्तानां
मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । लश्चुन-
पलाञ्छुरुष्टच्छनैतद्विविडुराहयाम्यकुकुटवानरगोभांसभक्षणे
च । सर्वेष्वतेषु हिजानां प्रायश्चित्तान्ते भूयः संस्कारं कु-

र्थात् । वपनमेष्टलादण्डभैश्चचर्याव्रतानि पुनःसंस्कार-
कर्मणि वर्जनीयानि । शशकशश्चकगोधाखड्गकूर्मवर्जं पञ्च-
नखमांसाशने सप्तरात्मुपवसेत् । गणगणिकास्ते नगायना-
न्नानि भुज्ञा सप्तरात्मं पथसा वर्त्तेत । तत्त्वकान्नं चर्मकान्नं च ।
वाहुं विककदर्थदीक्षितवद्विनिगड़भिष्ठस्तपणानांच । पु-
ञ्चलीदाभिकचिकित्सकलुभ्वकक्रूरोगोच्छष्टभीजिनांच ।
अवौरास्त्रीसुवर्णकारसप्त्रपतितानांच । पिशुनानृतवादि-
चतुर्भास्त्रविक्रियांच । शैलूषतन्तुवायक्षतप्त्ररजका-
नांच । कर्मकारनिषादरहावतारिवेणश्वविक्रियांच ।
श्वजौविश्वौण्डिकतैलिकचैलनिष्टेजकानांच । रजस्तलासहो-
पपतिवेशनांच । भूणप्तावेच्छितमुदक्या संसृष्टं पत्तिविषा-
वलीठं शुना संसृष्टं गवाप्त्रात्म । कामतो यदा संसृष्टम-
वच्छतम् । मत्तकुदातुराणांच । नार्चितं हृथामांसं च ।
पाठीनरोहितराजीवसि॑हतुण्डशकुलवर्जं सर्वमत्स्यमांसा-
शने विरात्मुपवसेत् । सर्वजलजमांसाशनेषु च । आपः
सुराभाण्डस्थाः पौत्रा सप्तरात्म । सोमपः सुरापस्याप्त्रायास्थगन्ध-
मुदकमन्त्रिरवर्षणं जप्ता दृतप्राशनो भवेत् । खरोङ्ग-
काकमांसाशने चान्द्रायणं कुर्यात् । प्राण्याज्ञातं सूनास्थं
शुक्कमांसच्च । क्रव्यादमृगपच्छिमांसाशने तस्तत्त्वम् । कल-
विहृप्तवचक्षवाकहं सरच्छुदालसारसदात्यूहयकसारिकावक-
वलाकाकीकिलखच्छरौटाशने विरात्मुपवसेत् । एकशफो-
भयदन्ताशने च । तितिरिकापिष्ठललावकवर्त्ति कामयूर-
घर्जं सर्वपच्छिमांसाशने चाहोरात्म । कौटाशने दिनमेकं

ग्रहसुवर्चसां पिवेत् । शुनां मांसाशने च । अद्वाककरका-
शने साम्बापनम् । यवगोधूमपयोविकारं चेहात्तं शुल्लं
शास्त्रवच्च वर्जयित्वा पर्युषितं तत्प्राश्योपवसेत् । ग्रहना-
भेष्यप्रभवांस्तोहितांश्च हृत्वनिर्यासान् । शास्त्रकाव्याकासरसं-
शावपायसापूपशङ्कुलौदेवाक्षानि हवींषि च । गोऽजामहिषौ-
वज्ञं सर्वप्रयांसि च । अनिर्दशाहानि तात्पर्यि । स्वन्दिनौ-
स्वन्दिनौविवत्साक्षीरस्त् । अभेष्यभुजश्च । द्विवज्ञं केव-
क्षानि च शक्तानि । ब्रह्माचर्याश्वमौ आदभोजने चिस्त-
सुपवसेत् द्विनमिकं चोदके वसेत् । भुमांसाशने प्रजा-
पत्यम् । विडालकाकनकुलाख्यच्छिष्ठभद्रणे ब्रह्मसुवर्चसं-
पिवेत् । स्त्रीच्छिष्ठाशने द्विनमिकमुपोषितः पञ्चगव्यं पिवेत्तम्
पञ्चनखविष्मूलाशने सप्तरात्म । आमश्वाहाशने विराच्च
पथसां वत्तेत् । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्ठाशने सप्तरात्म । वैश्यो-
च्छिष्ठाशने पञ्चरात्म । राजन्योच्छिष्ठाशने विरात्म ।
ब्राह्मणोच्छिष्ठाशने त्वेकाहम् । राजन्यः शूद्रोच्छिष्ठाशी
पञ्चरात्म । वैश्योच्छिष्ठाशी विरात्म । वैश्यः शूद्रो
च्छिष्ठाशी च । चारडालान्नं भुक्ता विरात्मसुपवसेत् ।
सिद्धं भुक्ता पराकः ।

असंख्यातान् पशुन्मनैर्नाद्याद्विप्रः कथच्छन ।

मन्त्रैसु संख्यानद्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥

यावन्ति पशुरीमाणि तावत् क्षत्वेह मारणम् ।

हृषा पशुनः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥

यज्ञार्थं पश्वः स्तुष्टाः स्वयमिव स्वयम्भुवा ।

यज्ञोहि भूत्यै सर्वं स्य तस्माद्यज्ञे बधोऽवधः ॥

न तादृशं भवत्येनो वृगं हनुर्धनार्थिनः ।
 यादृशं भवति प्रेत्य हथामांसानि खादतः ॥
 अौषध्यः पश्वो हृक्षास्त्रियस्त्रः पक्षिणस्तथा ।
 यज्ञार्थे निधनं प्राप्ताः प्राप्तु वन्नुपत्यितौः पुनः ॥
 मधुपक्ते च यज्ञे च पितृदैवतकर्मणि ।
 अतैव पश्वो हिंस्या नान्यत्रेति कथञ्चन ॥
 यज्ञार्थेषु पश्वन् हिंसन् वेदतस्वार्थविद्विजः ।
 आल्मानस्त्र पशुं स्वैव गमयतुपत्तमां गतिम् ॥
 गृहे गुराबरस्ये वा निवसन्नालवान् दिजः ।
 नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥
 या वेदविहिता हिंसा नियतास्त्रिंस्तराचरे ।
 अहिंसामेव तां विद्यादेहाद्वर्ती हि निर्वभी ॥
 योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्यामसुखेच्छया ।
 स जीवं स्व वृत्यस्वैव न क्वचित् सुखमेधते ॥
 यो बन्धनबधकेशान् प्राणिनां न चिकीर्षति ।
 स सर्वस्य हितप्रेषुः सुखमत्यन्तमशुते ॥
 यज्ञायति यत्कुरुते रतिं वभाति यत्र च ।
 तदवाप्नोति यद्वेन यो हिनस्ति न किञ्चन ॥
 नाङ्गला प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
 न च प्राणिबधः स्वर्यस्तस्माकांसं विवर्जयेत् ॥
 समुत्पत्तिच्च मांसस्य बधबन्धौ च देहिनाम् ।
 प्रसमीक्षा निवक्तेत् सर्वमांसस्य भक्षणात् ॥
 न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
 च लोके प्रियतां याति व्याधिभिर्वा न पौष्टते ।

अनुमना विश्विता निहन्ता क्रयविक्रयौ ।
 संस्कर्ता चोपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥
 स्वमांसं परमांसेन यो बर्द्धयितुमिच्छति ।
 अनभ्यच्चर्पितृन् देवांस्तोऽन्यो नास्त्यपुण्यकात् ॥
 वर्षे वर्षैऽखमेधेन यो यजेत ग्रतं समाः ।
 मांसानि च न खदेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥
 फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुञ्चनाच्च भोजनैः ।
 न तत्फलमवाप्नोति यज्ञांसपरिवर्जनात् ॥
 मां स भक्षयिताऽमुल यस्य मांसमिहाच्चप्रहम् ।
 एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनोषिणः ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मग्रास्ते एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

सुवर्षस्त्वेयक्तद्राज्ञे कम्याचक्षाणो सुषलमर्पयेत् । बधा-
 स्त्रागांहा प्रयतो भवति । महाव्रतं द्वादशाच्छानि वा
 कुर्यात् । निक्षेपापहारौ च । धान्यधनापहारौ च छच्छ-
 मद्दम् । मनुष्यस्त्रीकूपक्षेत्रवापीनामपहरणे चान्द्रायणम् ।
 द्रव्याणामल्पसाराणां सान्तपनम् । भक्षभोज्य पानश्या-
 सनपुण्यमूलफलानां पञ्चगव्यपानम् । लणकाष्ठद्रमशक्का-
 च्चगुडवस्त्रचम्भीमिषाणां विरात्मुपवसेत् । मणिमुक्ताप्रवा-
 ताम्बरजतायःकांस्यानां द्वादशाहं कणानश्वीयात् । का-
 र्पासक्षीटजीर्णाद्यपहरणे विरात्रं पथसा वक्षेत् । हिशफै-
 कागफहरणे विरात्मुपवसेत् । पक्षिगन्धौषधिरज्जुवैदला-
 नामपहरणे दिनमुपवसेत् ॥

दत्त्वैवापहृतं द्रव्यं धनिकस्याप्युपायतः ।

प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात् कल्पवस्त्रापनुत्तमे ॥
 यद्यत्परेभ्य आदद्यात् पुरुषसु निरङ्गुशः ।
 तेन तेन विहौनः स्याद्यत्र यत्वाभिजायते ॥
 जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात् प्रतिष्ठितौ ।
 तस्मात् सर्वप्रयत्ने धनहिंसा विवर्जयेत् ॥
 प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तया ।
 महादुःख मताप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥
 ॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे हिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अथागम्यागमने महाब्रतविधानेनाव्दं चौरवासा वने
 प्रजापत्यं कुर्यात् । परदारगमने च । गोब्रतं गोगमने
 च । पुंस्ययोनावाकाश्चेऽप्सु दिवा गोयाने च सवासाः
 स्त्रानमाचरेत् । चाण्डालीगमने तस्माम्यमवाप्नुयात् । अ-
 ग्रानतश्चान्द्रायणदयं कुर्यात् । पशुवेश्यागमने प्राजाप-
 त्यम् । सक्षाद्युष्टा रूपी यत् पुरुषस्य परदारे तद्वतं
 कुर्यात् ॥

यत्करीत्येकरात्रेण द्विष्टलीसेवनाद्विज्ञः ।
 तद्वैक्यभुग् जपनित्यं त्रिभिर्वर्षेव्योहृति ॥
 ॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

यः पापात्मा येन सह संयुक्ते स तस्यैव प्रायश्चित्तं
 कुर्यात् । मृतपञ्चनखात् कूपादत्यन्तोपहताच्चोदकं पौत्रा
 ब्राह्मणस्त्रिरात्रमुपवसेत् । इत्रहृष्टराजन्यः । एकाहं वैश्यः ।
 शूद्रो नक्तम् । सर्वे चान्ते ब्रतस्य पञ्चगव्यं पिवेयुः ॥

पञ्चगव्यं पिवेच्छद्रो ब्राह्मणसु सुरां पिवेत् ।
 उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ।
 पर्वानारोग्यवर्जन्तावगच्छन् पत्रीं विरावमुपवसेत् ।
 कूटसाक्षी ब्रह्महत्याद्रतच्चरित् । अनूदकमूत्रपुरीषकरणे
 सचैलस्नानं महाव्याहृतिहोमश्च । सूर्याभ्युदितनिर्मुक्तः
 सचैलस्नातः सावित्रप्रथमतमावर्त्तयेत् । खशृगालविद्व-
 राहखरवानरवायसपुञ्चलौभिर्दृष्टः स्ववन्तीमासाद्य षोडश
 प्राणायामान् कुर्यात् । वेदाग्न्युक्तादी विषवणस्नायधः-
 शाश्वी सम्बलरं सकृदभैश्चेण वर्त्तेत् । समुक्तर्षानुते गुरो-
 खालौकनिर्वन्धे तदाचेपणे च मांसं पयसा वर्त्तेत् । नास्ति-
 को नास्तिकवृत्तिः कृतम्भः कूटव्यवहारौ ब्राह्मणवृत्तिन्नप्नैते
 सम्बलरं भैश्चेण वर्त्तेरन् । परिवित्तिः परिवेत्ता या च परि-
 वेत्ता या च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात् ।
 प्राणिभूपुरुषलौमविक्रयौ तसकृच्छं कुर्यात् । आद्रौषधिगन्ध-
 पुष्पफलमूलचम्बावेववैदल्यतुषकपालकेशभस्त्रास्थिगोरसपिण्डा
 कतिलतैषविक्रयौ प्राजापत्यम् । श्नेषजतुमधूच्छिष्ठ-
 शङ्खचपुश्तिसौसक्षण्यलोहीडुम्बरखडगपातविक्रयौ चान्द्रा-
 यणं कुर्यात् । रक्तवस्त्ररङ्गरक्तगन्धगुडमधुरसोर्णविक्रयौ
 विराचमुपवसेत् । मांसलवणलाज्जाक्षीरविक्रयौ चान्द्रायणं
 कुर्यात् । तच्च भूयश्चोपनयेत् । उश्चेण खरेण वा गत्वा
 मग्नः स्नात्वा सुमूलुक्ता प्राणायामवयं कुर्यात् ॥

जपिला त्रौणि सावित्राः सहस्राणि समाहितः ।
 मांसं गोष्ठे पयः पौत्रा मुच्यते सत्प्रतिथहात् ॥
 अयाच्ययाजनं छत्रा परेषामन्त्यकर्म्म च ।

अभिचारमहीनस्य लिभिः क्षक्ष्वैर्यपोहति ॥
 वेषां दिजानां सावित्री नानूचेत यथाविधि ।
 तांचारयित्वा त्रीन् क्षक्षान् यथाविधुपनापयेत् ॥
 प्रायश्चित्तं चिकौर्षंसि विकर्मस्यासु ये दिजाः ।
 ब्राह्मस्याच परत्यक्षास्तेषामपेतदादिश्चेत् ॥
 यदृग्छितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
 तस्योत्सर्वेण शुद्धयन्ति जपेन तपसा तथा ॥
 वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
 खातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभेजनम् ॥
 अवगूर्थं चरेत् क्षक्षमतिक्षक्षं निपातने ।
 क्षक्षातिक्षक्षं क्षवर्तीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ।
 एनस्त्रिभिरनिर्णक्तैर्नार्थं कञ्चित् समाचरेत् ॥
 क्षतनिर्णेजनार्थैतान् ज्ञगुस्ते धर्मवित् ।
 बालप्नांस क्षतप्नांस विद्वानपि धर्मतः ।
 शरणागतहन्तृंस्य क्षोहन्तृंस्य न संवसेत् ॥
 अश्रौतियस्य वर्षाचि बालो वापूनशोड़शः ।
 प्रायश्चित्तार्हमहंस्ति छियो रोगिष्य एव च ॥
 अनुक्तनिश्चूतीनाच्च पापानामपनुत्तये ।
 शक्तिस्त्रावेद्य पापज्ञ प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि भवन्ति । स्त्रवन्तीमासाद्य
 खातः प्रत्यहं घोड़श प्राणायामान् क्षत्वैकवालं हविष्याशौ
 मासेन पूतोब्रह्महा भवति । कर्मणोऽन्ते पयस्त्रिनौ गां

दद्यात् । व्रतेनाघमर्षणेन च सुरापः पूतो भवति । गायत्री-
दशसाहस्रजपेन सुवर्णस्तेयक्तं विराचीपीषितः पुरुष-
सूक्तं जपहोमाभ्यां गुरुतत्पयः ॥

यथाघमेधः क्रतुराट् सर्वपापापनोदनः ।
तथा घमर्षणं सूक्तं सर्वपापापनोदनम् ॥
प्राणायामं हिजः कुर्यात् सर्वपापापनुक्तये ।
दद्यन्ते सर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥
सव्याहृतिं सप्रखवां गायत्रीं शिरसा सह ।
त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः सउच्यते ॥
अकारञ्चापुग्कारञ्च मकारञ्च प्रजापतिः ।
वेदव्याख्यान्निरदुहदभूर्भुवःस्त्रितीति च ॥
त्रिभ्यश्व च वेदेभ्यः पादं पादमदूहत् ।
तदित्यत्रोऽस्याः सावित्राः परमेष्ठौ प्रजापतिः ॥
एतदचरमेताच्च जपन् व्याहृतिपूर्विकाम् ।
सन्ध्ययोर्वेदविदुषो वेदपुण्येन युज्यते ॥
सहस्रकृत्स्वभ्यस्य वह्निरेतत्त्विकं हिजः ।
महतोऽपिननसो मासात्त्वचेवाहिर्विमुच्यते ॥
एतयाऽपरिसंयुक्ता काले च क्रियया स्वया ।
विप्रद्विद्यविड्जातिर्गर्हणं याति साधुषु ॥
ओऽग्नारपूर्विकास्तिस्त्रो महाव्याहृतयोऽवग्रयाः ।
त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणोमुखम् ॥
योऽधीतेऽहन्यहन्येतां नौणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।
स ब्रह्म परमभ्येति वायभूतः खमूर्ति मान् ॥
एकाच्चरं परं ब्रह्म प्राणायामः परन्तपः ।

साविवराखु परं नास्ति मौनात् सत्यं विशिष्टते ॥
 क्षरन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोतियजतिक्रियाः ।
 अचरं लक्षणं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥
 विधियज्ञाज्ञपयज्ञो विशिष्टो दग्धभिर्गुणैः ।
 उपांशुः स्याच्छतगुणः सहस्रो मानसः चृतः ॥
 ये पाकयज्ञास्त्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
 सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥
 जपेनैव तु संसिद्धेद्वाग्नेषो नात् संशयः ।
 कुर्यादन्यत्रवा कुर्यामैत्रो ब्राह्मणउच्यते ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अथातः सर्ववैदपविलाषि भवन्ति । येषां जपैश्च होमैश्च
 हिजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । अघर्षणं देवकातशुद्ध-
 वत्यः तरतसम्बद्धैयं कुर्याण्यः पावमान्यः दुर्गासावित्री
 अनौषङ्गाः पदस्त्रोमाः सामानि वगाहृतयः भारणानि
 चन्द्रसामपुरुषब्रते भासं वाहंसत्यं गोसूक्तं अश्वसूक्तं साम-
 नीचन्द्रसूक्ते च शतरुद्रियं अर्थवर्गिरः विसुपर्णं महाव्रतं
 नारायणीयं पुरुषसूक्तच्च ।
 लीण्याच्यदोहानि रथन्तरच्च अग्निव्रतं वामदेव्यं हृहच्च ।
 एतानि गौतानि पुनन्ति जन्मन् ज्ञातिस्मरत्वं लभते य इच्छेत् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अथ त्याज्याः । ब्रात्याः पतिताञ्जिपुरुषं मावृतः पितृत-
 खायज्ञाः सर्वएवाभोज्यास्त्राप्रतिशाद्याः । अप्रतिपाद्येभ्यश्च

प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्जयेत् । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां ब्राह्मं तेजः
प्रणश्यति । द्रव्याणां वाऽविज्ञाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रह-
कुर्यात् स दाका सह निमज्जति । प्रतिप्रसमर्थस्य यः
प्रतिग्रहं वर्जयेत् स दाखलोकमाप्नोति । एधोदकमूलफला-
भयामिषमधुश्यग्रासनगृहपुष्टदधिशाकांशाभ्युद्यतात्र निर्गु-
देत ॥

आङ्ग्याभ्युद्यतां भिन्नां पुरस्तादनुचोहिताम् ।
आङ्ग्यां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥
नाश्रन्ति पितरस्तथा दशवर्षाणि पञ्च च ।
न च हत्यं वहत्यनिर्यस्तामभ्यवमन्यते ॥
गुरुन् भृत्यानूज्जिहौषुरर्चिष्ठन् पितृदेवताः ।
सर्वतः प्रतिगृहीयात्रतु लपेत् स्वयं ततः ॥
एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तप्रतिमहे ।
नादद्यात् कुलटाषण्डपतितेभ्यस्तथा ह्विषः ॥
गुरुषु त्वभ्यतौतेषु विना वा तैर्गृहे वसन् ।
आबनोहन्तिमन्विच्छन् गृहीयात् साधुतः सदा ॥
अद्विकः कुलमित्रं दासगोपालनापिताः ।
एते शूद्रेषु भोज्यात्रा यशालानं निवेदयेत् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मयास्ते सप्तपञ्चाशत्तमोध्यायः ॥

अथ गृहात्रमिणक्तिविधोर्धीर्यो भवति । शुल्कः शब्दोऽ-
सितश्वार्थः । शुल्के नार्थेन यदैहिकं करोति तदेवमासाद-
यति । यच्छवलेन तन्मानुष्म् । यत्कृष्णेन तत्त्विक्षम् ।
त्वद्वत्युपार्जितं सर्वं सर्वेषां शुल्कम् । अनन्तरवत्युपात्तं

शवलम् । अन्तरितहृस्थुपान्तस्त्रं कृशणम् ।

क्रमागतं प्रीतिदायं प्राप्तस्त्रं सह भार्यया ।

अविशेषेण सर्वेषां धनं शुल्कं प्रकौर्त्तिम् ॥

उत्कोचश्चक्षुसंप्राप्तमविक्रीयस्य विक्रीये ।

ज्ञातोपकारादासस्त्रं शवलं समुदाहृतम् ॥

पार्खिकद्युतचौर्याम् प्रतिरूपकसाहस्रै ।

व्याजेनोपार्जितं यस्तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥

यथाविधेन द्रव्येण यत्किञ्चित् कृहते नरः ।

तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥

॥ इति वैश्णवे धर्मयास्ते अष्टपद्माशत्तमोऽध्यायः ॥

गृह्णात्मी वैवाहिकान्नौ पाकयज्ञान् कुर्यात् । सायं प्रातशामिन्होतम् । देवताभ्योजुहुयात् । चन्द्रार्कसत्रिकर्ष-विप्रकर्षयोर्ईर्श्यपूर्णमासाभ्यां यजेत् । प्रत्ययनं पशुना । शरद्ग्रीष्मयोस्याग्रहायणेन । व्रीहियवयोर्वा पाके । तैवार्षिकाभ्यधिकान्नः प्रत्यब्दं सोमेन । वित्ताभावे इच्छा वैश्वानर्या । शुद्धान्नं यागे परिहरेत् । यज्ञार्थं भिञ्चितमवासमर्थं सकल-भेव वितरेत् । सायं प्रातर्वैश्वदेवं जुहुयात् । भिञ्चां च भिञ्चवे दद्यात् । अच्चिंतभिज्ञादानेन गोदानफलमवाप्नोति । भिञ्च्वभावे तज्जालं गवां दद्यात् । वङ्गौ वा प्रज्ञिपेत् । भुक्तः प्रपत्रे विद्यमाने न भिञ्चुकं प्रत्याचक्षीत । करुणनी पेषणी चुक्षी कुम्भउपस्करइति पञ्चसूना गृहस्थस्य । तन्निष्कृत्यर्थञ्च ब्रह्मादेवभूतपिण्डनरयज्ञान् कुर्यात् । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः । होमो दैवः । वलिभौतिः । पिण्डतर्पणं पित्रयः । नृवज्ञस्त्राति-

थिपूजनम् ।

देवतातिथिभृत्यानां पितृणामामनस्थाया ।
न निर्वपति पञ्चानामुच्छुसम्ब स जीवति ॥
ब्रह्मचारी यतिर्भिर्हुर्जीविन्देते गृहाश्रमात् ।
तमादभगागतानेतान् गृहस्यो नावमानयेत् ॥
गृहस्यएव यजते गृहस्यस्तपते तपः ।
ददाति च गृहस्यसु तमाज्ञेष्टो गृहाश्रमो ॥
ऋषयः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्थाया ।
आशासते कुटुम्बिभगस्तमाच्छ्रीष्टो गृहाश्रमो ॥
विवर्गसेवां सततान्नदानं सुराच्चनं ब्राह्मणपूजनम् ।
खाध्यायसेवां पितृतर्पणम् क्लवा गृही शक्रपदं प्रयाति ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥

ब्राह्मे मुहर्त्ते उत्थाय मूलपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । दक्षि-
णभिसुखो रात्रौ दिवा चोदण्डमुखः सन्ध्ययोष । नाप्रच्छादि-
तायां भूमौ । न फालकष्टायाम् । न च्छायायाम् । न चो-
षरे । न शाहले । न ससले । न गत्ते । न वस्त्रोके । न
पथि । न रथ्यायाम् । न पराशुचौ । नोद्याने । नोद्यानोद-
क्षसमीपयोः । नाङ्गारे । न भस्मनि । न गोमये । न गोव्रजे ।
नाकाशे । नोदके । न प्रत्यनिलानलेन्दक्ष्मीगुरुब्राह्मणा-
नाम् । नैवावगुणिठतश्चिराः । लोष्टे षुकाभिः परिमुजर
गुहं गृहीतश्चित्तश्चात्यायाज्ञिर्भृत्तिष्ठोदृताभिर्गंभलेपक्षयकरं
शौचं कुर्यात् ॥

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्यैकल करे दश ।

उभयोः सम् दानव्या मृदस्त्रिस्त्रु पादयोः ॥
 एतच्छौचं गृहस्थानां दिगुरुं व्रह्मचारिणाम् ।
 विगुरुच वनस्थानां यतीनाच्च चतुर्गुणम् ॥
 ॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे षष्टितमोऽध्यायः ॥

अथ पालाशं इन्तधावनं नाद्यात् । नैव ज्ञेयातकारि-
 ष्टविभौतकधववधन्त्वनजम् । न च बन्धुकनिर्गुणीश्चिपुति-
 त्वतिन्दुकजम् । न च कोविदारशमौपीलुपिप्पलेङ्गुहगु-
 ग्गुलुजम् । न पारिभद्रकाञ्जिकामीचकशाखलीशणजम् ।
 न मधुरम् । नाम्नम् । नोऽशुकम् । न एशिरम् । न पुति-
 गन्धि । न पिञ्चिलम् । न दक्षिणापराभिमुखः । अद्याच्छो-
 दण्डमुखः प्राङ्मुखोवा । वटासनार्कखदिरकरञ्जवदर-
 सर्जनिम्बारभिदापामार्गमालतीककुभविल्लानामन्यतमम् ।
 कंषायं तिक्तं काटुकच्च ॥

कनीन्यग्रसमस्यौल्यं सकूचौ हादशाङ्गलम् ।
 प्रातर्भूत्वा च यतवाक् भक्त्येइन्तधावनम् ॥
 प्रकाश्य भुक्ता तज्ज्ञाच्छुचौ देशे प्रयत्नतः ।
 अमावास्यां न चाश्वीयाइन्तकाष्ठं कदाचन ॥
 ॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे एकषष्टितमोऽध्यायः ॥

अथ विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम तौ-
 र्थम् । अहृष्टमूले ब्राह्मम् । अहृष्टपे दैवम् । तर्जनीमूले
 पित्रम् । अनम्युष्णाभिरफेनिलाभिर्भूदैककरावजिंताभि-
 रञ्जराभिरञ्जः शुचौ देशे स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्मुखश्चोद-

क्षमुखोवा तथानः सुमनासाचामेत् । ब्राह्मण तीर्थेन विरा-
चामेत् । हिःप्रस्तुत्यात् । खान्यद्विभूष्मान् इदयं स्युगेत् ।
इत्काण्ठतालुभाभिख्य यथासंख्यं हिजातयः ।
शुष्मित्रन् स्त्री च शूद्रस्य सज्जतस्यैषाभिरन्ततः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥

अथ योगक्षेमार्थमौखरमुपगच्छेत् । नैकोऽध्यानं प्रप-
येत् । नाधाच्चिकैः सार्वम् । न हृषलैः । न हिष्मिः । नाति-
प्रत्यूषसि । नातिसायम् । न सन्ध्ययोः । न मध्याह्ने न सक्षि-
हितपानीयम् । नातितूर्णम् । न रात्रौ । न सन्ततं व्याख्या-
वाधितात्मेवाहनैः । न हौनाहैः । न रोगिभिः । न हौनैः ।
न गोभिः । नादान्तैः । यवसोदकैर्वाहनानामदस्वाक्षरः
क्षुत्तृष्णापनोदने न कुर्यात् । न चतुष्यमधितिष्ठेत् ।
न रात्रौ हृषमूलम् । न शून्यालयं न दृष्टम् । न पश्चनां-
वन्धनागारम् । न केशतुषकपालास्थिभस्माङ्गारान् । न का-
पासास्थि । चतुष्यम् प्रदक्षिणौकुर्यात् देवताङ्ग प्रज्ञातांश्च
वनस्तौन् । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्णकुभादर्शच्छब्धज-
पताकाश्रीहृषवर्षमाननन्द्यावर्त्तांश्च तालदन्तचामराश्वगजा-
जगोदधिक्षौरमधुसिद्धार्थकांश्च वौणाचन्दनायुधार्दग्नेभय-
पुष्यशाकगोरोचनादूर्व्वाप्ररोहांश्च उष्णीषालङ्गारमणिकनक-
रजतवस्त्रासनयानामिषांश्च भृङ्गारोदृतोर्वरारज्जुबद्धपशु-
कुमारीमौनांश्च दृष्टा प्रयाहिति । अथ मत्तोन्मत्तव्यङ्गान् दृष्टा
निवर्त्तेत् । वान्तविविक्षमुखमलिनवसनजटिलवामनांश्च ।
कषायप्रवज्जितमलिनांश्च । तैलगुडशुष्कगोमयेभनदृणकुश-

पलाशभस्माङ्गारांश्च । लवण्यक्षीवासवनपुंसक कार्पासिरज्जु-
निगड़मुक्तकेशांश्च । वीणाचन्दनार्द्धशाकोणीष्ठीवालङ्घरणकु-
मारीः प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति । देवब्राह्मणगुरुवभुदी-
क्षितानां च्छायां नाकामेत् । निष्ठूनवान्तरधिरविण्मूच्च-
स्थानोदकानि वा । न वत्सतन्त्रौं लहृयेत् । प्रवर्षति न
धावन् । न दृष्टा नदीं तरेत् । न देवताभ्यः पितॄभ्यष्टे दकामं
प्रदाय । न वाहुभ्याम् । न भिन्नया नावा । न कच्छमधि-
तिष्ठित । न कूपमवलीकयेत् न लहृयेत् ॥

बृहभारिण्टपञ्चातस्त्रीरीगिवरचक्रिणाम् ।

पन्था देयो नृपस्त्वे धां मान्यः ज्ञातश्च भृपतेः ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मज्ञास्त्रे त्रिष्णुष्टितमोऽध्यायः ॥

परनिपानेषु न ज्ञानमाचररेत् । आचरेत् पञ्चपिण्डानु-
हृत्यापदि । नाजीर्णे । न ज्ञातुरः । न ननः । न रात्रौ राहु-
दर्शनवर्जम् । न सन्ध्ययोः । प्रातःज्ञायप्ररुणकिरणपस्तां
प्राचीमवलीक्य ज्ञायात् । ज्ञातः शिरो नावधुनेत् । नाङ्गेभ्य-
स्त्रीयमुद्धरेत् । न तैलवंसु स्फृतेत् । नाप्रज्ञात्स्त्रियं पूर्वदृतं
वसनं विभृयात् । ज्ञातः सोष्णीषो धौतवाससौ विभृयात् ।
न म्लच्छान्त्यजपतितैः सह सन्माषणं कुर्यात् । ज्ञायात्
प्रस्त्रवणदेवखातसरीवरेषु । उद्धृतादभूमिष्ठमुदकं पुरुषं
खावरात् । प्रस्त्रवणं तस्माद्वादेयं तस्मादपि साधुपरिगृ-
हीतं सर्वतएव गाङ्गम् । मृत्योर्यैः ज्ञातमलापकर्णेऽप्सु निम-
ज्यापीहिष्ठेति तिष्ठभिर्हिरण्यवर्णाद्वितिचतुष्ठभिरिदमापः प्र-
वहृतद्विति चतुर्वर्षमभिमन्त्रयेत् । ततोऽप्सु निमग्नस्त्रिरघम-

षणं जपेत् । तद्विष्णोः परमं पदभिति वा । हृपदां सावित्रीं
वा । युज्ञते मनैत्यनुवाकं वा । पुरुषसूक्तं वा । स्नातशा-
द्र्ग्वासा देवपितृतर्पणमस्य एव कुर्यात् । परिवर्त्तितवा-
सास्वेत्तीर्थमुत्तीर्थ । अक्षत्वा देवपितृतर्पणं स्नानवस्त्रादि न
पौड्येत् । स्नात्वाच्य विधिवदुपस्थित् । पुरुषसूक्ते न
प्रदाचं पुरुषाय पुष्टाणि दद्यात् । उदकाङ्गलिं पश्यात् ।
आदाविव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । तदनन्तरं पि-
चिरणं पितृणाम् । ततादौ स्ववंशानां तर्पणं कुर्यात् । ततः
सम्बन्धिवान्यवानाम् । ततः सुहृदाम् । एवं नित्यस्नायी
स्यात् । स्नातश पवित्राणि यथाशक्ति जपेत् । विशेषतः सा-
वित्रीं लवशं जपेत् पुरुषसूक्तस्च । नैताभ्यामधिकमस्ति ॥

स्नातोऽधिकारी भवति दैवे पित्रेण च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिनोदिते ॥
अलङ्घीः कालकर्णी च दुःखप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
स्नातस्य जलमाचेण नश्यते इतिधारणा ॥
याम्यं हि यातनादःस्य नित्यस्नायी न पश्यति ।
नित्यस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकातो नराः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुःषष्ठितमोऽध्यायः ॥

अथातः सुस्नातः प्रचालितपाणिपादः स्वाचान्तो देवता-
र्चायां स्वेष्वे वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवमभ्यर्थ्येत् ।
अश्विनैः प्राणैस्वेते इति क्रीचकीयमन्वेषाण्डव्य जीवस्य
भगवतो जीवादानं दस्वा शुज्ञते मनैत्यनुवाकेनावाहनं
कृत्वा जानुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् ।

आपोहि॒ष्टे॒ति ति॒स्मि॒रर्थं नि॒वेदये॒त् । हि॒रण्यवर्ण॒इति॒
चतु॒र्षभिः पा॒द्यम् । शब्द आपो धन्वन्या इत्याचमनीयम् । इद-
मापः प्रवहत इति स्मानीयम् । रथे स्वर्हेषु वृषभराजा इत्य-
तुलेपना लङ्घारौ । युवा सुवासा इतिवासः । पुर्ववतौस्ति-
पुर्वम् । धूरसि धूपमितिधूपम् । तेजोऽसि शुक्रमितिदीपम् ।
दधिक्रावण इतिमधुपर्कः । हि॒रण्यगर्भ इत्यष्टाभिनैवद्यम् ।

चामरं व्यजनं मात्रां छत्रं पानासने तथा ।
साविद्येषैव तत् सब्वं देवाय विनिवेदयेत् ॥
एवमध्यर्थं च जपेत् सूक्तं वै पौरुषं ततः ।
तेनैव जुहुयादाजंग्र य इच्छेत्प्रश्नाखतं पदम् ॥
॥ इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे पञ्चषष्ठितमोऽध्यायः ॥

न नक्तं गृहीतेनोदकेन देवपितृकर्म कुर्यात् ।
चन्दनमृगमदागुरुक्पूरकुङ्गुमजातौफलवर्जमतुलेपनं न
दद्यात् । न वासो नौलौरक्तम् । न मणिसुवर्णयोः प्रतिरूप-
मलङ्घरणम् । नागन्धि । नोपगन्धि । न कण्टकिजम् ।
कण्टकिजमपि शुक्लं सुगन्धिकं दद्यात् । रक्तमपि कुङ्गुमं
जलजस्त दद्यात् । न धूपार्थं जीवज्ञातम् । न षट्तैलं विना
क्रिच्चन दीपार्थं । नाभस्त्रं नैवेद्यार्थं । न भस्त्रे अप्यज्ञामहि-
वीक्षीरे । पञ्चनखमत्स्यवराहमांसानि च ।

प्रयत्नश्च शुचिभूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।
तथानाः सुमना भूत्वा त्वराक्षोधविवर्जितः ॥
॥ इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे प्रत्यष्ठितमोऽध्यायः ॥

अथानि परिसमूल्यं पर्युक्तं परिस्तीर्यते परिषिद्धं सर्वतः
पाकाद्यसुहृत्यं लुहयात् । वासुदेवाय सङ्गर्भणाय प्रवृत्ता-
यानिरुद्धाय पुरुषाय सत्याशाच्चुताय वासुदेवाय । अथान्ये
सोमाय मित्राय वरुणाय इन्द्रायेन्द्रायनिभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यः
प्रजापतये अनुमत्यै धन्वन्तरये वास्तोष्टवये अग्नये स्तिष्ठित-
तेच । ततोऽवश्वेषणं वलिमुपहरेत् । भस्त्रोपभस्त्राभगामभितः
पूर्वेणाम्नेः । अवानामासौति त्वलानामासौति नितन्त्रीना-
मासौति त्विप्रणिकानामासौति सर्वासाम् । नन्दिनि सुभगे
सुमङ्गलि भद्रकालौतिस्त्रस्त्रिष्वभिप्रदत्तिशाम् । खूणायां
ध्रुवायां श्रियै । हिरण्यकेशै वनस्पतिभ्यः । धर्माधर्मयोर्वारे
मृत्यवे च । उदपाने वरुणाय । विष्णव इत्युलूख्ले । मरुङ्गप्र-
दति इश्वर्दि । उपरिश्वरणे वैश्ववणाय राज्ञे भूतेभग्य । इन्द्रा-
येन्द्रपुरुषेभ्य इतिपूर्वादैँ । यमाय यमपुरुषेभ्य इतिदत्ति-
शादैँ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य इतिपञ्चादैँ । सोमाय सोम-
पुरुषेभ्य इत्युत्तरादैँ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इतिमध्ये । जर्ह-
माकाशाय । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इतिस्त्रिले । नक्षत्रे-
भ्य इतिनक्षम् । ततो दत्तिणायेषु दर्भेषु पिते पितामहाय
प्रपितामहाय माते पितामहै प्रपितामहै खनामगीचा-
भगाच्च पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । पिण्डानाम्बानुलेपनपुष्पधूप-
नैवेद्यादि इद्यात् । उदककलशसुपनिधाय स्त्रयनं वाच-
येत् । खकाकञ्चपचानां भुवि निर्वित् । भिक्षाच्च इद्यात् ।
अतिथिपूजने च परं फलमधितिष्ठेत् । सायमतिथिं प्राप्तं
प्रयत्ने नार्चयेत् । अनाश्रितमतिथिं गृहे न वासयेत् । यथा

वर्णनां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्त्रीर्वा भर्ती तथा गृहस्था-
तिथिः । तत् पूजायां स्वर्गमाप्नोति ॥

अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते ।

तस्मात् सुकृतमादाय दुष्कृतं तनु प्रवच्छति ॥

एकरात् हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्त्रीतः ।

अनित्या हि स्थितिर्यस्यात्स्मादतिथिर्वच्छते ॥

नैकयामौषमतिथिं विप्रं साङ्गतिकं तथा ।

उपस्थितं गृहे विद्याज्ञार्था यत्तान्नयोऽपिवा ॥

यदि लतिथिधर्मेण द्वियो गृहमागतः ।

भक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमभिपूजयेत् ॥

वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ ।

भोजयेत् सह भृत्यैस्तावानृशंस्यं प्रयोजयन् ॥

इतराख्यपि सख्यादीन् संप्रीत्या गृहमागतान् ।

प्रकृतान्नं यदाशक्ति भोजयेत् सह भार्थ्या ॥

सुवासिनौं कुमारौच्च रोगिणौं गुर्विणौं तथा ।

अतिथिभग्नोऽय एवैतान् भोजयेदविचारयन् ॥

अदत्त्वा यसु एतेभग्नः पर्वं भुड्क्तेऽविष्वक्षणः ।

स भुज्ज्यानो न जानाति श्वगृध्वै र्जन्मिमात्मनः ॥

भक्तवत्सु च विप्रेषु भृत्येषु स्वेषु चैव हि ।

भुज्ज्यौतां ततः पश्चादवशिष्टन्तु दम्पती ॥

देवान् पितृन् मनुष्यांश्च भृत्यान् गृह्यात् देवताः ।

पूजयित्वा ततः पश्चादगृहस्यः शेषभुग्भवेत् ॥

अघं स केवलं भुड्क्ते यः प्रचत्यालकारणात् ।

यज्ञं शिष्टाशनं द्वेतत् सतामन्नं विघ्नीयते ॥

साध्यायेनानिहीने यज्ञे न तपसा तथा ।
 न चाप्रोति गृह्णी लोकान् यथा त्वतिथिपञ्जनात् ॥
 सार्थं प्रातर्खतिथये प्रदद्यादासनोदकम् ।
 अन्नस्त्रैव यथा शक्त्या सत्कृत्य विधिष्ठूर्वकम् ॥
 प्रतिश्रव्यं तथा शशां पादाभ्यङ्कं सदीपकम् ।
 प्रत्येकदानेनाप्रोति गोप्रदानसमं फलम् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तषट्टितमोऽध्यायः ॥

चन्द्रार्कोपरागे नाश्रीयात् । चाल्वा मुक्तयोरश्रीयात् ।
 अमुक्तयोरस्तंगतयीर्द्धा चाल्वा चापरेऽङ्गि । न गोद्राद्यणो-
 परागेऽश्रीयात् । न राजव्यसने । प्रवसितानिहीने यदा-
 निहीने छातं मन्येत तदाश्रीयात् । यदा छातं मन्येत वैश्व-
 देवमपि । पर्वणि च यदा छातं मन्येत पर्व । नाश्रीयाचा-
 जीर्णे । नार्दिरात्रे । न मध्याह्ने । न सन्ध्ययोः । नार्द्द-
 वासाः । नैकवासाः । न नगः । न जलस्थः । नोत्कुटुकः ।
 न भिन्नासनगतः । न च शयनगतः । न भिन्नभाजने । नोत्-
 सङ्गे । न भुवि । न पाणी । लवण्यस्त्र यत्र दद्यात् न चाश्री-
 यात् । न ब्राह्मकान्त्रिभृत्संयेत् । नैको मिष्टम् । नोदृत-
 ऊहम् । न दिवा धानाः । न रात्रौ तिलसंयुक्तम् । न दधि-
 सक्तुन् । न कोविदारवटपिष्ठलशाष्टशाकम् । नादत्त्वा । ना-
 हुत्वा । नानार्द्दपादः । नानार्द्दकरमुखस्त्र । नोच्छिष्टस्त्र
 ष्टतमाद्यात् । न चन्द्रार्कतारका निरीक्षेत । न मूर्द्दनं
 स्फृशेत् । न ब्रह्मा कौर्त्तयेत् । प्राङ्मुखोऽश्रीयात् इच्छिष्टा-

मुखो वा । अभिपूज्याचम् । तु मनाः स्तन्यग्रुलिसः । न निः-
शिषकात् स्थात् । अन्यत दधिमधुसर्पिः पयः सहुपलमोदकेभ्यः ।
नाश्रीयाङ्गार्थया सार्वं नाकाशि न तथोत्थितः ।
वह्नां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन् वहवस्त्वा ॥
शून्यागारे वक्षिगृहे देवागारे कथच्छन् ।
पिवेन्नाज्ञलिना तीयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥
न हतौयमथाश्रीयाच्चापर्यं कथच्छन् ।
नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥
न भावदुष्टमश्रीयाच्च भाष्टे भावदूषिते ।
शयानः प्रौढपादस्य छात्वा चैवावस्कृथिकाम् ॥
॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे अष्टवितमीऽध्यायः ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियसुपेयात् । न आहं
भुक्ता । न आहं दत्त्वा । नोपनिमन्वितः आहे । न स्त्रात्वा ।
न हुत्वा । न ब्रती । नोपीष्य भुक्ता वा । न हीक्षितः । न
देवायतनश्मशानशूल्यालयेषु । न हृष्टमूलेषु । न दिवा । न
सन्ध्ययोः । न मलिनाम् । न मलिनः । नाभ्यक्ताम् । नाभ्य-
क्तः । न रोगार्त्ताम् । न रोगार्त्तः ।
न हीनाङ्गीं न धिकाङ्गीं तथैव च वयोधिकाम् ।
नोपेयादुगुर्विषीं नारीं दीर्घमायुर्जीविषुः ॥
॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे एकोनसप्ततिमीऽध्यायः ॥

नाद्रं पादः स्थात् । नोक्तरापरावाक्शिराः । न

न रनः । न ार्द्धवंशे । न आकाशे । न पलाश शयने । न पञ्चदारक्षते । न गजभग्नक्षते । न विदुग्ग्रहक्षते न भिन्ने । न अनिव्युष्टे । न घटासित्ताद्वमजे । न श्मशानशून्यालय-देवतायतनेषु । न चपलमध्ये । न नारीमध्ये । न घान्यगो-गुरुहुताशगसुराणामुपरि ।

नोच्छिष्टो न दिवा स्वप्नात् सन्धायोर्न च भस्मनि ।
देशे न चाशुचौ नादे न च पर्वतमस्तके ॥
॥ इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे सप्ततिमोऽध्यायः ॥

अथ न कञ्चनावमन्येत् । न च हौनाङ्गाधिकाङ्गा-
आर्खान् धनहौनानवहसेत् । न हौनान् सेवेत् । स्वाध्या-
यविरोधि कर्म नाचरेत् । वयोऽनुरूपं वेशं कुर्यात् श्रुत-
स्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च । नोद्वतः । नित्यं शास्त्रा-
यवेच्छी स्यात् । सति विभवे न जीर्णमलवदासाः स्यात् ।
न नाम्नौत्यभिभाषेत् । न निर्गम्योगगम्भिरक्तञ्च मात्यं विभ-
यात् । विभृयाज्जलजं रक्तमपि । यष्टिञ्च वैष्णवोम् । कम-
ण्डलुञ्च सोदकम् । कार्पासमुपवीतम् । रौक्षे च कुण्डले ।
नादित्यमुद्यन्तमौचेत् । नास्तं यान्तम् । न वाससा ति-
रोहितम् । न चादर्शं जलमध्यगतम् । न मध्याङ्गे । न
क्रूरूदस्य गुरोमुखम् । न तैलोदकयोः स्वच्छायाम् । न
मलवत्यादर्शे । न पत्रीं भोजनसमये । न स्त्रियं नम्नाम् ।
न कञ्चन मेहमानम् । न चालानभ्रष्टकुञ्जरम् । न च वि-
ष्णवत्योदय दियुम् । न मत्तम् । न अभिष्ठमन्त्रौ प्रक्षिपेत् ।
नाञ्च । न त्रिष्म् । न अपस्त्रपि । न अन्ति' लङ्घयेत् । न

पादौ प्रतापयेत् । न कुर्यैस्तेषु वा परिमृज्यात् । न कार्य-
भाजने चार्पयेत् । न पादं पादेन । न सुवमालिखेत् ।
न लोष्टमहीं स्थात् । न लृणच्छेदौ स्थात् । न दक्षेनख-
लोमानि च्छिन्द्यात् । द्यूतं वर्जयेत् वालातपसेवाच्च ।
वस्त्रोपानहमात्मोपवौतान्यन्यष्टतानि न धारयेत् । न
शूद्राय मतिं दद्यात् नोच्छिष्टहविषो न तिलान् । न
चास्योपदिशेद्यम् न ब्रतम् । न संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर-
उद्धरच्च कण्ठयेत् । न दधिसुमनसौ प्रत्याचक्षीत । नामनः
स्वजमपकर्षयेत् । सुप्तं न प्रबोधयेत् । नोदक्ग्रामभि-
भाषेत न ज्ञे च्छान्त्यजान् । अग्निदेवब्राह्मणसमिधौ प्रद-
क्षिणम् पाणिसुहरेत । न परचेते चरन्तीं गामाचक्षीत न
पिवन्तं वक्षकम् । नोदतान् प्रहर्षयेत् । न शूद्राज्ये
निवसेत् नाधार्मिकजनाकौर्णे । न संवसेहैद्यहीने । नो-
पस्तुषे । न चिरं पर्वते । न हृथाचेष्टा कुर्यात् । न वृत्य-
गौते । नास्फोटनं कार्यम् । नाश्चीलं कौतंयेत् । नावृ-
तम् । नाप्रियम् । न किञ्चित्पर्वमायुर्जिजौविषुः । चिरं सम्बोधासनं कु-
र्यात् । न सर्पशस्त्रैः क्रौडित । अनिमित्ततः स्वानि
खानि न सृगेत् । फरस्य दण्डं नोदयच्छेत् । शास्यं
शासनार्थं ताङ्गयेत् । तत्वा वेणुदलेन रञ्ज्वा वा पृष्ठे ।
देवब्राह्मणशास्त्रमहामनां परोवादं परिहरेत् । धर्मवि-
द्वौ चार्थकामौ । लोकविदिष्टच्च धर्ममपि । पर्वसु शान्ति-
हीमं कुर्यात् । न लृणमपि च्छिन्द्यात् । अलङ्घतस्य तिष्ठेत् ।
एवमाचारसेवौ स्थात् ॥

चुतिक्ष्म्युदित् सम्यक् सांख्यभिष निषेवितम् ।
 तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥
 आचाराङ्गभते चाशुराचारादैषिता गतिम् ।
 आचाराहमन्त्यमाचाराहन्त्यलक्षणम् ॥
 सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
 अहधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकसमतितमोऽध्यायः ॥

दमयनेन तिष्ठेत् । दमच्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तिः दान्त-
 स्थालं लोकः परस्य । नादान्तस्य क्रिया काचित् समृधति ॥
 दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
 दमेन सर्वमाप्नोति यत्किञ्चिन्मनसेच्छति ॥
 दशार्घयुक्ते न इथेन याति मनोवशेनार्थपथातुवर्त्तिना ।
 तच्चे द्रथं नापहरन्ति वाजिनस्तथागतं नावजयन्ति शब्दवः ॥
 आपुर्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
 तद्वत् कामायं प्रविशन्ति सर्वे स शान्तिमाप्नोति न कामकामौ ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्विसमतितमोऽध्यायः ॥

अथ आचेप्सुः पूर्वद्युर्बाद्याणानामन्वयेत् । द्वितीयेऽङ्गि
 शुल्कपञ्चस्य पूर्वाङ्गे क्षणपञ्चस्यापराह्ने विप्रान् सुज्ञातान्
 स्वाचान्तान् यथाभूयो विद्याक्रमेण कुण्डोत्तरेष्वासनेष्वपवेश-
 येत् । ही हैवे प्राड्मुख्यो लोक्य पित्रेण उदड्मुखान् एकैक-
 सुभयत वेति । आमश्वादेषु काम्येषु च प्रथम पञ्चकेनानि
 हत्वा । पशुश्वादेषु मध्यमपञ्चकेन । अमावास्यासूक्तमपञ्च-

केन । आग्रहायस्मा अर्हं क्षणाष्टकासु च क्रमेणैव प्रथम-
मध्यमोत्तमपञ्चकैः । अन्बष्टकासु च । ततोब्राह्मणानुज्ञातः
पितृनावाहयेत् । अपयान्वसुरा इति आविभ्रकर्तृन् ।
यातुधानानपसार्थं तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं क्षत्वा । एत
पितरः सव्वांस्तान् अमाय सन्खेतहः पितरइत्यावाहनं क्षत्वा
कुश तिलमिश्रेण गन्धोदकेन यस्तिष्ठन्त्यमृतागाविति यस्मे-
मातेति च पाद्यं निर्वर्त्य निवेदार्थं क्षत्वा निवेद्य चानुलेपनं
क्षत्वा कुशतिलवस्त्रपुष्पालङ्घारधपदीपेर्यथाशक्त्वा विप्रान्
समभर्त्तु उत्तममन्दमादायादित्याक्षायसवइति वौख्याग्नौ
करवाणीत्युक्ता तत्र विप्रैः कुर्वित्युक्ते आहुतिचयं दद्यात् ।
ये मामकाः पितर एतहः पितरोऽयं यज्ञे इति च हविरनु-
मन्त्रणं क्षत्वा यथोपपन्नेषु पालेषु विशेषाद्रजतमयेष्वन्
नमो विश्वेभग्नो देवेभग्नित्यन्नमादौ प्राण्मुखयोर्निंवेदयेत् ।
पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोलाभग्नामुद्भू-
त्तेषु । तददत्तु ब्राह्मणेषु यस्मे प्रकामा अहोरात्रैर्यहा
क्रव्यादिति जपेत् । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि चेति ।
उच्छिष्टसन्निधौ दक्षिणापेषु दर्भेषु पृथिवी दर्ढी रक्षिता-
इत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । अन्तरीक्षं दर्ढी रक्षिता-
इति हितीयं पितामहाय । शौदर्ढी रक्षिता इति तृतीयं
प्रपितामहाय । अत्र पितरः प्रेता इति वासोदेयम् । वौराज्ञः
पितरो धत्त इत्यन्नम् । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमाद्भु-
षायध्वमिति दर्भमूले करघर्षणम् । उर्जां वहन्तीरित्यनेन
सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विक्ररणं सेचनं क्षत्वा अर्ष-
पुष्पधूपालेपनाकादिभस्त्रभोज्यानि च निवेदयेत् । उदक-

पातच्च मधुष्टततिसैः संयुक्तच्च । सुक्तवत्सु ग्राह्यरेषु दृप्तिमा-
गतेषु मामेत्रे छेत्वद्यं सद्गणमन्युक्ताविकिरनुच्छिष्ठायतः
क्षत्वा दृप्ताभवत्तः सम्बन्धिति एष्टोदड्मुखेच्चाचमनमादी
दत्त्वा ततः प्राड्मुखेषु दत्त्वा ततच्च सुसुप्रोचितमिति आच-
देशं संप्रोक्त्य दर्भपाणिः सर्वं कुर्यात् । ततः प्राड्मुखाग्रती-
यत्वे नाम इति प्रदक्षिणं क्षत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दृक्षि-
णाभिः समभग्न्याभिरमन्तु भवत्त इत्युक्ता तैहक्तोऽभिरताः
स्मैइति देवास्त्रं पितरच्चेत्वभिजपेत् । अक्षयोदकच्च नाम-
गोत्राभग्रां दत्त्वा विख्ये देवाः प्रौयन्तामिति प्राड्मुखेभग-
स्ततः प्राञ्जलिरिदं तत्त्वनाः सुमना याचेत । दातारी नोऽभि-
वर्द्धन्तां वेदः सम्भाविते च । अक्षा च नो मा व्यगमहु देयस्त्रं
नोऽस्त्विति । तथास्त्विति ब्रूयुः । अक्षस्त्रं नोबहु भवेदतिथींच
लभेमहि । याचितारस्य नः सन्तु मा च याचस्य कस्त्रन ।
इत्येताभग्रामाशिषः प्रतिगृह्णा ।

वाजेवाजे इति ततोब्राह्मणांच विसर्जयेत् ।

पूजयित्वा यथान्यायं मनुव्रज्याभिवाद्य च ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे विसर्पतितमोऽध्यायः ॥

अष्टकास्त्रं दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः शाच्च त्वन्वष्टकास्त्र-
ष्टकावदङ्गौ दैवपूर्वमेवं हुत्वा भावे पितामहौ प्रपितामहौ
च पूर्ववद्ब्राह्मणान् भोजयित्वा इक्षिणाभिश्चाभग्न्याभिरुव्रज्यां
विसर्जयेत् । ततः कष्ठूः कुर्यात् । तत्त्वे प्रागुदगम्युपस-
माधानं क्षत्वा पिण्डनिवंपणम् । कर्षूलयमूले पुरुषाणां
कर्षूचयमूले रूपेणाम् । पुरुषकर्षूतयं सावे नोदकेन पूर-

येत् । ज्ञीकर्षूद्रव्यं साक्षे न पथसा । दध्ना मांसेन पथसा च
प्रत्येकं कर्षव्यं पूर्विला अपेह्नवतीभग्नोऽख्य चाक्षरम् ।
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुःसमतितमोऽध्यायः ॥

पितरि जीवति यः आहं कुर्यात् स येषां पिता कुर्यात्
त्ते वां कुर्यात् । पितरि पितामहे च जीवति येषां पितामहः
कुर्यात्ते वां कुर्यात् । बिषु जीवत्सु नैव कुर्यात् । यस्य
पिता प्रेतः स्थात् सपित्रे पितॄं निधाय प्रपितामहात् परं
हाभग्नं दद्यात् । यस्य पिता पितामहस्य प्रेतौ स्थातां स
ताभग्नं पितॄलौ दस्त्वा पितामहपितामहाय दद्यात् । यस्य
पितामहः प्रेतः स्थात् स तस्मै पितॄं निधाय प्रपिताम-
हात्परं हाभग्नं दद्यात् । यस्य पिता प्रपितामहस्य प्रेतौ
स्थातां स पिले पितॄं निधाय पितामहात् परं हाभग्नं
दद्यात् ।

मातामहानामध्येवं आहं कुर्यादिच्छव्याः ।
मन्त्रोहेण यथान्यायं श्रेष्ठाणां मन्त्रवर्जितम् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चसमतितमोऽध्यायः ॥

अमावास्यास्त्रिस्त्रोऽष्टकास्त्रिस्त्रोऽन्वष्टका माघी प्रौढपद्म-
र्दृं क्षण्णतयोदशी ग्रीहियवपाकौ चेति ।
एतांखुं आहकालान् वै नित्यानाह प्रजापर्तिः ।
आहमेतेष्वकुर्व्याणोनरकं प्रतिपद्गते ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट्समतितमोऽध्यायः ॥

आदित्यसं क्रमणं विषुवहयं विशेषेणायनहयं अतौ-
पातोजचर्चमभुगदयत्वा । एतांस्तु आदकालान् वै काम्यानाह
प्रजरपतिः । आदभेतेषु यहत्तं तदानन्त्याय कर्त्तवे ॥

सन्ध्यारात्रीर्न कर्त्तव्यं शास्त्रं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्त्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्थनम् ॥
राहुदर्थनदत्तं हि आदमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत् सर्वं कामीयं पितृणामुपतिष्ठते ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तसप्ततिमोऽध्यायः ॥

सततमादित्येऽक्षिं शास्त्रं कुर्वन्नारोग्यमाप्नोति । सौभाग्यं
चान्द्रे । समरविजयं कौजे । सर्वान् कामान् बौधे ।
विद्यामभीष्टां ज्ञावे । धनं शौके । जीवितं शनैश्चरे ।
खर्गं छत्तिकासु । अपत्यं रोहिणीषु । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये कर्म-
सिद्धिं रौद्रे । भुवं पुनर्वसौ पुष्टिं पुष्टे । श्रियं सर्वे । सर्वान्
कामान् पैत्रे । सौभाग्यं भाग्ये । धनमार्घ्यमणे । ज्ञातिशैष्ठरं
हस्ते । रूपवतः सुतां रुद्धाश्च । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ ।
कनकं विशाखासु । मित्राणि मैत्रे । राज्यं शाक्रे । क्षुधिं
मूले । समुद्रयानसिद्धिमाप्ये । सर्वान् कामान् वैश्वदेवे ।
शैष्ठमभिजिति । सर्वान् कामान् श्रवणे । लवणं वासवे ।
आरोग्यं वाहणे । कुप्यद्रव्यमाजे । गृहमाहिर्वृभ्ने । ग्राः
पौष्णे । तुरङ्गमाखिने । जीवितं याम्ये । गृहसुरूपाः
स्त्रियः प्रतिपदि । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । सर्वान् कामां
स्तृतीयायाम् । पशुं षतुर्थाम् । श्रियं पञ्चम्याम् । दूरत-
विषयं षष्ठ्याम् । क्षुधिं सप्तम्याम् । वाणिज्यमष्टम्यास् ।

पशुववग्याम् वाजिनो दद्यग्याम् । ब्रह्मवर्चस्तिनः पुच्छने-
कादशग्याम् । आयुर्बुद्धुराच्यजयान् दादशग्याम् । सौभाष्ठं
चयोदशग्याम् । सर्वकामान् पञ्चदशग्याम् शस्त्रहतानाम् ।
आईकर्मणि चतुर्हश्चौ शस्ता । अपि पिण्डगौले गाये
भवतः ।

अपि जायेत सोऽध्याकं कुले कश्चित्तरोक्तमः ।
प्राण्टकाले इसिते पत्रे लयोदशां समाहितः ॥
मधूल्कटेन यः आहं पायसेन समाचरेत् ।
कार्त्तिकं सकलं मासं प्राकृद्याये कुञ्चरस्य च ॥
॥ इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन आहं कुर्यात् । कुशा-
भावे कुशस्थाने काशान् दुर्बां वा दद्यात् । वाससोऽर्थेकार्पा-
सोयः स्त्रम् । दशां विवर्जयेद् यद्यप्याहतवस्त्रजा स्यात् ।
उग्रगन्धीन्यगन्धीनि काण्टकिजातानि रक्तानि च पुष्पाणि ।
यक्कानि सुगन्धीनि काण्टकिजातान्यपि जलजानि रक्तान्यपि
दद्यात् । वसां मेदच्च दीपार्थं न दद्यात् । षट् तैलं वा
दद्यात् । जीवजं सर्वधूपार्थं न दद्यात् । मधुष्टतसंयुक्तं
गुम्बुलुं दद्यात् । चन्दनकुङ्कुमकप्रूरागुरुपझकान्यनुलेप-
नार्थं । न प्रत्यचलवणं दद्यात् हज्जेन च षटव्याञ्जनादि ।
तैजसानि पावाणि दद्यात् । विशेषतो राजतानि । खड्ग-
कुतपक्षणाजिनतिलमिहार्थकाचतानि च पवित्राणि रक्षो-
ग्नानि चेति दद्यात् । पिण्डलीमुकुन्दकभूस्तुणशिशुसर्वप-

द्वुरसार्जकमुवर्द्धत्कुम्भाखालावुवार्त्तकुपालङ्गीपोद्ग्रीत-
खुलीयककुस्मिपिण्डालुकमहिंशीकौराणि वर्जयेत् । राज-
माषमस्त्ररपर्युषितक्षतलवणानि च । कोपं परिहरेत् ।
नाशुपातयेत् । न त्वरां कुर्वात् । दृतादिदाने तैजसानि
पालाणि खड्गपालाणि फलगुपालाणि च प्रशस्तानि । अत च
ज्ञाको भवति ॥

सौवर्णराजताम्ब्रा खड्गेनौडुम्बरेण च ।

इत्त मदव्यतां याति फलगुपालेण चाप्यथ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥

तिलैर्वैहियैर्मासैरद्विर्मूलफलैः शाकैः शरामाकैः
प्रियङ्कभिर्नीवारैर्मूलैर्गोधूमैश्च मासं प्रीयन्ते । ही मासौ
मलमासिन । चौन्हारिणेन । चतुरश्वौरभ्रेण पञ्च शाकु
नेन । षट्क्षागेन । सप्त रौरवेण । अष्टौ पार्षतेन । नव गद-
येन । दश माहिणेण । एकादश त्रैर्मेण । सम्वलरं गव्येन
पयसा तद्विकारैर्वा । अत पिण्डगीता गाया भवति ॥

कालशाकं महाशस्त्रं मांसं वान्नीणसस्य च ।

विषाणवर्ज्या ये खड्गासांख्य भक्षामहे सदा ।

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शीतितमोऽध्यायः ॥

चान्नमासनमारोपयेत् । न पदा स्थृतेत् । उच्छिष्ठणं
भूमिन्द्रियं तमजिङ्गस्याशठस्य वा । दासवर्गस्य तत्पित्रे भाग-
स्त्रेवं प्रचक्षते ।

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकाशीतितमोऽध्यायः ॥

देवे कर्मचि ब्राह्मणं न परीक्षेत । प्रयत्नात् पित्रेण परीक्षेत ।
हीनाधिकाङ्गान् विवर्जयेत् । विकर्मसांख वैङ्गालव्रतिकान्
हृषालिङ्गो न चक्रजीविनो देवसकांख चिकित्सकान् अनूडा-
पुवान् तत्पुत्रान् बहुयाजिनो आमयाजिनः शूद्रयाजिनोऽ-
याज्याजिनो ब्रात्यांश्चाद्याजिनः पर्वकारान् सूचकान् भृत-
काञ्चापकान् भृतकाञ्चापितान् शूद्राङ्गपुष्टान् पतितसंसर्गान्
अनधीयानान् सम्बोपासनाननुष्ठान् राजसेवकान् नम्नान्
पिण्डमादगुरुंगिस्ताञ्चायत्यागिनश्चेति ॥

ब्राह्मणापसदा छेते कथिताः पठ्नित्रूपकाः ।
एतान् विवर्जयेच्छेषाच्छावकर्मणि पर्खितः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इतितमोऽध्यायः ॥

अथ पठ्नितपादनाः । लिषाचिकेतः पञ्चान्निर्णेष्टसा-
मगो वेदपारगो वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः पुराणेतिहास-
व्याकरणपारगो धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य पारगस्तीर्थपूतो यज्ञ-
पूत्स खपःपूतः सत्यपूतो मन्त्रपूतो गायत्रीजपनिरतो ब्रह्म-
देवानुसन्नानस्त्रिसुपर्णो जामाता दौहित्रश्चेति । विशेषेष
इ शोगिनः । अत पिण्डगीता गाथा भवति ॥

अये स स्यात् कुलेऽङ्गाकं भोजयेद्यसु योगिनम् ।
विप्रं श्रावे प्रयत्नेन येन दृप्यामहे वयम् ।
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इतितमोऽध्यायः ॥

न च्छविषये श्रावः कुर्यात् । न गच्छेन्ने च्छविषयम् ।
परनिपानेष्वपः प्रौत्वा तत्साम्यसुपगच्छतीति ॥

चातुर्वर्णवस्थानं यस्मिन् देशे न विद्यते ।
स च्छेष्ठदेशो विज्ञेय आर्यावर्त्सतः परः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुरश्रीतितमोऽध्यावः ॥

अथ पुष्करेषु आज्ञम् । अप्यहोमतपांसि च । पुष्करे
आनमालतः सर्वपापेभ्यः पूर्तो भवति । एवमेव गयाश्रीर्थे
अक्षयवटे अमरकण्ठकपर्वते वराहपर्वते यत्र व्याचन नर्मदा-
तौरे यमुनातौरे गङ्गायां विशेषतः कुशावर्त्ते विल्वके नील-
पर्वते कनखले कुजान्ने भगुतङ्गे केदारे महालये नहन्ति-
कायां सुगन्धायां शाकभर्यां फलगृहीर्थे महागङ्गायां विह-
लिकाश्रमे कुमारधारायां प्रभासे यत्र व्याचन सरस्त्वां
विशेषतः ।

गङ्गाहारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ।

सततं नैमित्तिकारणे वाराणस्यां विशेषतः ॥

अगस्त्याश्रमे कण्ठाश्रमे कौशिक्यां सरयतौरे शौण्डस्य
ज्योतिषायाश्व सङ्गमे श्रीपर्वते कालोदके उत्तरमानसे बड़-
बायां मतङ्गवाप्यां सप्तर्थे विष्णुपदे स्वर्गमार्गपदे गोदा-
वर्यां गोमत्यां वेत्रवत्यां विपाशायां वितस्तायां शतहृतौरे
चन्द्रभागायां इरावत्यां सिन्धोस्त्रीरे दक्षिणे पञ्चनदे श्रीजसे ।
एवमादिष्वस्थान्येषु तीर्थेषु सरिहरासु सर्वेष्वपि स्वभावेषु
पुलिनेषु प्रस्त्रवर्णेषु पर्वतेषु निकुञ्जेषु वनेषु पवनेषु गोमय-
पलिमेषु मनोज्ञेषु । अत्र च पिण्डगौता गाथा भवति ॥

कुलेऽस्माकं स जन्मः स्याद्यो नो दद्याज्जलाज्जलीन् ।

नदीषु बहुतीयासु शौतलासु विशेषतः ॥

अपि जायेत सोऽक्षाक्षं कुले विवरोत्समः ।
गयाशौर्णे वटे आहं यो नः कुर्यात् त्रमाहितः ॥
एषव्या बहवः पुचा यद्ये कोऽपि गयां ब्रजेत् ।
यजेत वाञ्छमेधेन नौर्लं वा द्वषमुत्कृजेत् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पश्चाशौतितमोऽध्यायः ॥

अथ हृषीतसर्गः कार्त्तिक्यामाख्ययुज्यां वा । ततादवेद
हृषभं परीक्षेत । जीवहत्सायाः पयस्त्रिन्याः पुत्रं सर्वतत्त्व-
योपेतं नौर्लं लोहितं वा मुखपुच्छपादश्वश्वलं यूयस्या-
च्छादकम् । ततो गवां मध्ये सुसमिदमनिं परिस्तौर्यं पौर्ण-
चक्रं पयसा अपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न ईह रतिरिति च
हुत्वा हृषमयस्कारस्वद्येत् । एकमिन् पार्वते चक्रीणापर-
क्षिन् पार्वते शूलेन । अहितत्त्वं हिरस्यवर्णं इति चतुर्भिः
शब्दोदैवीति च ज्ञापयेत् । ज्ञातमत्त्वात् ज्ञातालक्ष्मिभि-
षत्त्वभिर्वैत्सतरौभिः सार्वमानोय रुद्रान् पुरुषस्तत्रं कुम्भा-
ण्डौष्ठं जपेत् । पिता वत्सेतिहृषभस्य दक्षिणे कर्णे पठेत्
इमञ्च ।

हृषीहि भगवान् धर्मश्वद्यादः प्रकीर्त्तिः ।
हृषीमि तमहं भक्त्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥
एनं युवानं पतिं दो ददाम्यनेन क्रौड़न्तीष्वरथं प्रियेण ।
महामहिप्रजया मातुभिर्मारधाम द्विष्टते सोम ! राजन् ! ॥
हृषं वत्सतरौयुक्तमैशन्यां कारयेहिशि ।
होतुर्वस्त्रयुगं दद्यात् सुवर्णं कास्यमिव च ॥
अयस्कारस्य दातव्यं वितनं मनसेष्टिम् ।

भोजनं बहुसर्पिष्ठं ब्राह्मणांशात् भोजयेत् ॥
 उत्सृष्टो वृषभो यज्ञिन् पिवत्यथ जलाशये ।
 जलाशयं तत्सकलं पितृस्तस्योपतिष्ठति ॥
 शृङ्गेष्योऽस्त्रिखते भूमिं यत्र क्वचन दर्पितः ।
 पितृल्लामद्रपानं तत् प्रभूतमुपतिष्ठति ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मधार्मे षड्ग्रीतितमोऽध्यायः ॥

अथ वैशास्यां पौर्णमास्यां क्षणमृगाजिनं सुवर्णशृङ्गं
 रौप्यस्तुरं मौत्किकलाङ्गूलभूषितं क्षत्वा आविके वस्त्रे च
 प्रसारयेत् । ततस्त्रिलैः प्रच्छादयेत् । सुवर्णनाभिज्ञ कुर्यात् ।
 आहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत् । सर्वगन्धरवै व्यालङ्गृतं
 कुर्यात् । चतुर्षु दिशु चत्वारि तैजसपात्राणि क्षौरदधि-
 मधुष्टपूर्णानि निधायाहितानये ब्राह्मणायालङ्गृताया-
 वासोयुगेन प्रच्छादिताय दद्यात् । अत्र च गाथा भवन्ति ॥
 यस्तु क्षणाजिनं दद्यात् सस्तुरं शृङ्गसंयुतम् ।
 तिलैः प्रच्छादय वासोभिः सर्वरवैरलङ्गृतम् ॥
 ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।
 चतुरन्ता भवेहत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥
 क्षणाजिने तिलान् क्षत्वा हिरण्यं मधुसर्पिष्ठौ ।
 ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तग्रीतितमोऽध्यायः ॥

अथ प्रसूयमाना गौः पृथिवी भवति तामलङ्गृतां ब्राह्म-

गाय दत्ता पृथिवीदानफलमाप्नोति । अत च गाया
भवति ।

सवत्सा रोमतुल्यानि शुगाम्युभयतोमुख्यैम् ।
दत्ता सर्गमवाप्नोति अहधानः समाहितः ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टाशौतितमोऽध्यायः ॥

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवतः । अन्निष्ठ सर्वदेवानां मुख्यै-
म् । तस्मात्सु कार्त्तिकं मासं वहिः स्नायौ गायत्रीजपनिरतः
सकृदेव हविष्याशी संवत् सरक्षतात् पापात् पूतो भवति ।
कार्त्तिकं सकलं मासं नित्यस्नायौ जितेन्द्रियः ।

जपन् हविष्यभुग्दाता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोननवतितमोऽध्यायः ॥

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदशां ऋग्यिरः संयुक्तायां चूर्णित
लवणस्य सुवर्णनार्भं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रदाप
येत् । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजायते । पौष्णी
चेत् पुष्ययुक्ता स्यात्स्यां गौरसर्वपकल्कोऽप्तिं तश्चरीरे गव्य-
दृष्टपूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वैषधिभिः सर्वगन्धैः सर्ववीजेष
स्नातो षट्तेन भगवन्तं वासुदेवं स्नापयित्वा गम्यपुष्यधपदीप-
नैवेद्यादिभिष्माभ्यर्थं प्रवैष्णवैः शाकैर्वर्हस्यत्वैष्म भन्नैः पावके
हुत्वा समुवर्णेन षट्तेन ब्राह्मणान् स्वस्ति वाचयेत् । वासो-
युगं कर्त्ते दद्यात् । अनेन कर्मणा पुष्यते । माघौ मघायुता
चेत्स्यां तिलैः शाकैर्वात्वा पूतो भवति । फालगुनी फल-
गुनीयुता चेत्स्यात्स्यां ब्राह्मणाय सुसंख्यतं स्वास्तीर्णं शयनं

निवेदय भार्षी मनोऽनां रूपवतौं इविष्ववतौश्वाप्नोति । नार्थपि भर्त्तारम् । चैत्रौ चित्रायुता स्यात्स्यां चित्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । वैशाखौ विश्वायुता चेत्स्यां ब्राह्मण-सप्तकं छौद्रयुक्तैस्त्विलैः सन्तर्प्य धर्मराजान् प्रौष्णयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति । च्यैषौ च्यैषौ छायुता चेत्स्यां छत्रोपान-हप्रदानेन गवाधिपत्वं प्राप्नोति । आषाढ्यामाषाढायुक्तायामन्नपानदानेन तदेवाक्षयग्रमाप्नोति । आवस्यां अवण्युक्तायां जलधेनुं सान्नां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा स्वर्गमाप्नोति । प्रौष्ठपदां प्रौष्ठपदायुक्तायां गोदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो-भवति । आज्वयुज्यामस्त्रिनीगते चन्द्रमसि दृतपूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्त्वा दौप्राग्निर्भवति । कार्त्ति की कृत्ति-कायुता चेत्स्यां सितमुद्वाशमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्व-श्वरवगम्भोपेतं दौपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा काम्तारभयं नश्यति । वैशाखशुक्लातौयाशासुपोषितोऽक्षतैर्वासुदेवमन्यच्युतानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । यच्च तस्मि-नहनि प्रयच्छति तदक्षयग्रमाप्नोति । पौष्णां समतौतायां छायपद्मादश्यां सोपवासस्त्विलैः स्नातक्षिलोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेवमन्यच्युतानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्ता च पापेभ्यः पूतो भवति । माघ्यां समतौतायां छायपद्मादश्यां सोपवास-अवणं प्राप्य वासुदेवाग्रतोमहावर्त्तिं हयेन दौपहयं दद्यात् । दक्षिणपाश्वें महारजनरक्तेन समग्रेण वाससा दृततुला मष्टाधिकां दत्त्वा वामपाश्वें तिलतैलतुलां साष्टां दत्त्वा खेतेन समग्रेण वाससा । एतत्कल्वा क्षतक्षत्यो यस्मिन् राष्ट्रेऽभिजायते यस्मिन् देशे यस्मिन् कुले स तत्रोऽन्नलो

भवति । आश्चिन् सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं षुटं प्रदद्यादश्चिनौ प्रीणयित्वा रूप भाग्मवति । तस्मिन्देव मासि प्रत्यहं गोरसैब्राह्मणान् भोजयित्वा राज्यभाग्मवति । प्रतिमासं रेवतोयुते चन्द्रमसि मधुष्टतश्चुतं रेवती-प्रीत्यै परमाच्चं ब्राह्मणान् भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपभाग्मवति । माघे मासेऽग्निं प्रत्यहं तिलैर्हृत्वा सष्टतं छुख्याषं ब्राह्मणान् भोजयित्वा दीपाम्बिर्भवति । सर्वां चतुर्हृशीं नदीजले क्षात्वा धर्मराजान् पूजयित्वा सर्वं पापेभ्यः पूतो भवति ।

यदीच्छेहिपुलान् भोगान् चन्द्रसूर्यघ्रहोपगान् ।

प्रातःक्षायौ भवेन्निलं हौ मासौ माघफालूगुनौ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवतितमोऽध्यायः ॥

अथ कूपकाञ्चुस्तथाहृते पानीये दुष्कृतस्याह॑ विनश्यति । तड़ागक्षित्यद्वन्नो वारणं लोकमश्चुते । जलप्रदः सदा दृप्तो भवति । दृष्टारोपयितुर्वृक्षाः परलोके पुत्रा भवन्ति । दृष्टप्रदो हृतप्रसूनैर्हृतान् प्रीणयति फलैश्चातिथीन् छायया चाभ्यागतान् देवे वर्षत्युदकेन पिण्डून् । सेतुकात् सर्वं माप्नोति देवायतनकार्यस्य देवायतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति । सुधासित्तं क्षत्वा यशसा विराजते । विविक्तं क्षत्वा गन्धर्वलोकमाप्नोति । पुण्यप्रदानेन श्रीमान् भवति । अनुलेपनप्रदानेन कौर्त्तिमान् भवति । दीपप्रदानेन चक्षुषान् सर्वतोज्ज्वलत्वं । अतप्रदानेन बलवान् । धूपप्रदानेनोर्हृगच्छति । देवनिर्माणात्यापनयनाहोप्रदानफलमाप्नोति । देव-

यतनमार्जनात्तदुपलेपनाद्वाग्नाशोच्छिष्टमार्जनात् पादा
दिशीचोदकस्थपरिचरणाच ॥

कूपारामतङ्गागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनः संस्कारकर्त्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकनवतितमोऽध्यायः ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । तत्प्रदानेनाभौषितं
खोककाप्नोति भूमिप्रदानेन च । गोचर्मालमपि भुवं
प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । गोप्रदानेन खर्गलोकमा-
प्नोति । दशधेनुप्रदो गोलोकान् । शतधेनुप्रदो ग्रन्थलोकान् ।
सुवर्ष्णशूर्णी रीप्यसुरां मुक्तालाङ्गुलां कांस्योपदीहां वस्त्रो-
त्तरीयां दत्त्वा धेनुरोमसंख्यानि वर्षाणि खर्गलोकमाप्नोति ।
विशेषतः कपिलाम् । दान्तं धूरन्धरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो
भवति । अश्वदः सूर्यसालोकगमाप्नोति । वासोदस्त्रन्दसालो-
कगम् । सुवर्ष्णदानेनाग्निसालोकगम् । रूपग्रदानेन रूप्यम् ।
तैजसानां पाताणां प्रदानेन पात्रं भवेत् सर्वकामानामौषध-
प्रदानेन च । लवणप्रदानेन च लावस्यम् । धान्यप्रदानेन
दासिं शस्यप्रदानेन च । अश्वदः सर्वम् । धान्यप्रदानेन खोभा-
ग्यम् । अकौर्त्तितानामन्येषां दानात् खर्गमवाप्नुयादिति ।
तिलप्रदः प्रजामिष्टां इन्धनप्रदानेन दौसाम्निर्भवति । आस-
नप्रदानेन स्थानम् । श्यामप्रदानेन भार्याम् । उपानश्चदाने-
नाश्वतरीयुक्तं रथम् । छलप्रदानेन खर्गम् । तालबृक्षचामर-
प्रदानेनाध्वसुखित्वम् । वासुप्रदानेन नमराधिपत्यम् ॥

यद्यदिष्टतम् खोके यच्चास्ति दयितं रहे ।

तत्तदगुणवते देयं तदेवाक्यमिष्टता ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हिनवतितमोऽध्यायः ॥

अब्राह्मणे दत्तं तत्समसेव पारलौकिकम् । हिगुणं
ब्राह्मणब्रवे । सहस्रगुणं प्राधीते । अनन्तं वेदपाठये । पुरो-
हितस्वामन एव पात्रम् । स्वसा दुष्टिता जामातरस्य पात्रम् ।

न वार्यपि प्रयच्छेत वैङ्गालब्रतिके हिंजे ।
न वकव्रतिके पापे नावेदविदि धर्मवित् ॥
धर्मधजौ सदासुभृक्षाग्निको लोकादाग्निकः ।
वैङ्गालब्रतिको ज्ञे यो हिंस्तः सर्वाभिसन्धिकः ॥
अधोदृष्टिनैकतिकः सार्थसाधनतत्परः ।
शठो मिथ्याविनीतश्च वकव्रतपरोद्दिजः ॥
ये वकव्रतिनो लोके ये च मार्जारलिङ्गिनः ।
ते पतत्वन्धतामिस्ते तेन पापेन कर्मणा ॥
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा ब्रतं चरेत् ।
ब्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन् ज्ञीश्वद्रद्धनम् ॥
प्रे स्येह चेष्टयो विप्रो गृह्णते ब्रह्मवादिभिः ।
कृष्णाचरितं यच्च तद्वै रक्षांसि गच्छति ॥
अलिङ्गो लिङ्गिवेशेन यो द्वन्तिसुपज्जीवति ।
स लिङ्गेनाहरत्वेन स्तिर्यग्यौनौ प्रजायते ॥
न दानं यशसे दद्याक्षमयाक्षोपकारिणे ।
न वृत्तगौतमीक्षेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हिनवतितमोऽध्यायः ॥

यही बलीपलितदर्शने वनाश्रयो भवेत् । अपत्यस्य
स्वापत्यदर्शनेन वा । पुत्रे चु भार्यां निक्षिप्त तथागुगम्यमा-
नो वा । तत्परम्भीनुपचरेत् । अफालक्षणेन पञ्चयन्नाम
स्वापयेत् । स्वाध्यायं च न जड्हात् । ब्रह्माचर्थं पालयेत् ।
चर्ष्णचौरवासाः स्यात् । जटाश्मशूलोमनखांशं विभृयात् ।
तिष्ववणस्त्रायौ स्यात् । कपोतवृत्तिर्मासनिवयः सम्बलर-
निवयो वा । सम्बत्सरनिवयो पूर्वनिचितमाश्वयुज्या
जड्हात् ॥

आमादाहृत्य वाश्रीयादष्टौ यासान् वने वसन् ।
पुटिनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुर्वतितमोऽध्यायः ॥

वानप्रस्थपसा शरौरं शोषयेत् । ग्रीष्मे पञ्चतपाः
स्यात् । आकाशशायौ प्राणवि । अर्द्धवासा हेमन्ते ।
नक्षत्राशौ स्यात् । एकान्तरहृत्यन्तरक्षयन्तराशौ वा स्यात् ।
पुष्पाशौ । फलाशौ । शाकाशौ । पर्णाशौ । मूलाशौ ।
यवान् पञ्चान्तयोर्वा सक्षदश्रीयात् । चान्द्रायणैर्वा वर्ज्ञेत ।
अश्मकुटः । दक्षोलखलिकोवा ॥

तपोमूलमिदैः सर्वं दैवमानुषजं जगत् ।
तपोमध्यं तपोऽन्तस्त्रं तपसा च तथाहृतम् ॥
यद्युषरं यद्यरापं यद्यूरं यद्युष्करम् ।
सर्वं तत्पसा साध्यं तपोहि दुरतिक्रमम् ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥

अथ तिथाश्वभेषु पक्षवाणायः प्राज्ञापत्वामिष्टिं कल्पा
सर्वं वेदं दक्षिणां इत्था प्रब्रह्माक्षमी स्यात् । आक्षम्नी-
नारोपा भिक्षार्थं घार्मियात् । रक्षागारिकं भैरवमाद-
यात् । अलाभेन व्यवेत । न भित्तुकं भिक्षेत । भुक्तवति
जनेऽतौते पात्रसम्पाते भैरवमादयात् । रुद्धये रुद्धपत्तेऽ-
क्षावृपति वा । तेषाच्च तस्याद्विः शुद्धिः स्यात् । अभिषू-
जितलाभादुद्विजेत । शून्यागारनिकेतनः स्यात् । हृष्टमू-
लनिकेतनो वा । न यामि द्वितीयां रात्रिमावसेत् । कौपी-
नाम्भादनमात्रभेव वसनमादयात् । दृष्टिपूतं व्यवेत्
पादम् । वस्त्रपूतं जलमादयात् । सत्त्रपूतं बदेत् । लनः-
पूतं समाचरेत् । मरणं नाभिकासयेत जौवितच्च । अति-
वादांस्तितिवित । न कञ्चनावमन्येत । निराशीः स्यात् ।
पर्विन्द्रस्तारः ॥

वास्त्रैकं तद्वती वाहुं चन्दनेनैकमुखतः ।

नाकल्याणं च कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ।

प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । संसारस्थानि-
व्यतां पश्येत् । शरीरसाशुचिभावम् । त्रयया रूपविष-
र्णवम् । शरीरमानसागन्तुकव्याख्यभिष्ठोपतापम् । सह-
जेष्व । नित्यान्धकारे गर्भे वसतिं मूलपुरीषमध्ये च । तत च
श्रीतीषादुःखानुभवनम् । जन्मसमये योनिसहृष्टनिर्गमान्म-
हद्दुःखानुभवनम् । वास्त्रे भोहं गुरुपरवश्वताम् । अभ्यय-
नादनेकलोग्नम् । यौवने च विषयप्राप्तावभार्गेण तद्वाज्ञौ
विषयसेवनावरके पतनम् । अप्रियैर्वैसतिं प्रियैष विष्वे-
षाम् । नरकेषु च सुमहद्दुःखम् । संसारसंकृतौ तिर्य-

ग्रीनिषु च । एवमस्मिन् सततपापिनि संसारे न किञ्चित् । यदपि किञ्चिहःखापेक्षया सुखसंज्ञं तदप्यनित्यम् । तस्मैवाग्रकावलभने वा महाहःखम् । शरीरं चेदं सप्तधातुकं पश्ये त् वसारधिरमांसास्थिमेदोमज्जाएकामकं चर्माबन्दं दुर्गन्धिं च मलायतनं सुखशतैरपि द्वन्तं विकारि प्रयत्नाद्वृतमपि विनाशि कामकोषलोभमोहमदमासर्थस्यानं पृथिव्यमेजोवाव्याकाशामकं अस्थिशिराधमनिष्ठायुश्यतं रजस्त्वं षट् त्वक् पेशि अस्त्रां विभिः शतैः षष्ठ्यधिकैर्धार्थमाणम् । तेषां विभागः । सूक्ष्मैः सह चतुःषष्ठिर्देशनाः विंशतिर्नेषाः पाणिपादश्लाकाद्य, षष्ठिरङ्गुलीनां पर्वाणि, हि पाण्डीगः, चतुष्टयं गुल्फेषु, चत्वार्थरद्वयोः, चत्वारि जड्योः, हि हि, जानुकपोलयोः हि हि अच्छतालूषकश्चीणिफलकेषु, भगास्थ्येकं, षष्ठास्थिपञ्चत्वारिंशङ्गागं, पञ्चदशास्थीनि घोवा, जान्चेकं, तथा हनुः, तमूले च हि, हि खलाटाचिंगणे, नासा घनास्थिका, अर्वदैः स्थानकैश्च सार्वं द्वासप्ततिः पार्वकाः, उरः सप्तदश, ही शङ्ककौ, चत्वारि कपालानि शिरश्चेति । शरीरेऽस्मिन् सप्तशिराशतानि । नन्त खायुशतानि । धसनीशते हि । पञ्चपेशीशतानि । शुद्रधमनौनामेकोनलिंशङ्गचाणि नवशतानि षट् पञ्चाशतमन्यः । लक्ष्मन्यं इमशुकेशङ्गपानाम् । सप्तोत्तरं अर्धशतम् । सम्बिशते हि । चतुःपञ्चाशद्वीमकीटयः सप्तष्ठिष्ठ लक्ष्माणि । नाभिरोजीगुदृशकं शोणितं शङ्कको मुर्द्धा कण्ठोङ्गदयच्छेति प्राणायतनानि । बाहुदयं जड्याद्वयं मध्यं शोर्वमिति षडङ्गानि । वसा वया अवहननं नाभिः

लोमी यथा द्वौहा द्वद्रान्तं बुद्धो वस्ति: उत्पोदापानमामा-
शयोऽहदयं स्व साम्नं गुदगुदरं शुद्धोऽहम् । कनौपिके
अचिकूटे अकुली कर्णी कर्णपलको भृत्यी भुवो यहको
दक्षवेष्टावोहौ कवुम्हरै वंशस्त्री हृष्ट्यो बुद्धो चेष्टसहातको
स्तनो उपविष्टा स्तिर्णी वाह जर्हे उरुपिष्टके तालहरं
वस्तिर्णीर्णी चिकुकं गलगुणिके अकट्चे त्यजिन् भरौ-
रके स्थानानि । शब्दस्यरसरूपगम्भाय विषयाः । नासि-
कालो चन्द्रग्जिष्ठाश्रोलमिति बुद्धोन्दियाचि । हस्ती पाहो
पायूपस्य जिह्वेति कर्मन्दियाणि । मनोबुद्धिराका चाव्यत्ता-
मितौन्दिवातीताः ॥

इदं शरौरं वहुषे ! वेत्र मित्यभिधौयते ।
एतदयो वेत्ति तं प्राहुः चेत्तद्विमिति तद्विदः ॥
चेत्तद्विमेव मां विद्धि सवदेवेषु भाविनि । ।
चेत्तं चेत्तद्विज्ञानं ज्ञेयं नित्यं सुमुकुष्या ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे धर्मवित्तमोऽध्यायः ॥

अहस्योत्तानचरणः सव्ये करे करमितरं न्यस्य तालुस्या-
चक्षजिष्ठोदन्त्यैर्दत्तानेसंसृश्यन् स्वनासिकाम् पश्यन् दिश-
वानवलोकयन् विभीः प्रशान्ताक्षा चतुकिशत्या तत्त्वैर्व्यतीतं
चिन्तयेत् । नित्यमतौन्दियमगुणं शब्दस्यरसरूपगम्भातीतं
सर्वज्ञमतिस्य लं सर्वगममतिसूक्ष्मं सर्वतःपाणिपादं सर्वतो-
ऽन्वितिरोमुखं सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । एवं ध्यायेत् । ध्यान-
निरतस्य च संवत्सरिण योगाविर्भावो भवति । अथ निरा-
कारे लक्षवस्त्रं कात्तुं न शक्नोति तदा षष्ठिव्यमेजोवाक्या-
काशमनोबुद्धग्रामाव्यत्तपुरुषस्त्रा षूर्वं पूर्वं भाल्वा तत्र

तत्त्वात्यज्ञानात् शरिष्यत्वमिरमपरं धग्रयेत् । एतम् पुरुषं धर्मं
नमस्करेत् । अत्यन्तं समर्थः सद्गुरुस्यमाणस्याकाङ्क्षुखल्लभं मध्ये
होक्तवत् पुरुषं धग्रयेत् ॥ तत्त्वाप्यत्यसमर्थं भगवत्त्वं कीचुलेवं
किरीटिन् कुशलदिनमाङ्गेहिनः श्रीवंतसाम् वनमालासविश्वा-
षितिरसां सौम्यरूपां चतुर्मुङ्गां गहनचत्रानदापद्मधरं चरण-
मध्यगतभुवां धग्रयेत् ॥ यद्ग्राम्यति तदाप्रोति धग्रानुग्रहम् ॥
तत्त्वात् सर्वमीव चरं त्वाम् अत्यरमेव धग्रयेत् । नन्द पुरुषं
विभा किञ्चिदप्यचरमस्ति । सं प्राप्य मुक्तोभवति ॥

पुरमाक्रम्य सकलं द्विते यस्तामहाप्रभुः ।

तत्त्वात् पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकौः ।

प्रायातापररातेषु योगी नित्यनतद्वितः ।

धग्रयेत् पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥

तत्त्वात्मानमगम्यच्च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।

असत्ता सर्वभूतैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥

वहिरन्तर्ब्रह्म भूतानामचरं चरमेव च ।

सूक्ष्मत्वात्तद्विज्ञेयं दूरस्यच्छान्तिके च तत् ॥

अविभक्तच्च भूतेन विभक्तमिव च स्तितम् ।

भूतमध्यभवद्वौपं असिष्णु प्रभविष्णु च ॥

ज्योतिषामपि तज्ज्योतिसमसः परमुच्यते ।

ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥

इति चीवं तथा ज्ञानं ज्ञेयज्ञोक्तं समाप्तः ।

मज्जक्ताएतद्विज्ञाय मज्जावायीपपद्यते ॥

इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे सप्तनवतितमोऽधग्रायः ॥

इत्येवमुक्ता वसुमत्ती जातुभ्यां शिरसां च नमस्कारं

हत्वो गाच । भगवंस्वत् समीपे सततंभिवं चत्वारि महाभूता-
लयान्थाकाशः शङ्खरूपौ बायुशक्ररूपौ तेजस्त गदारूपम्भे-
ऽभोरुहरूपि अंहमपरनैव रूपेण भगवंत्पादमध्यपरिव-
र्त्तिनौ भवितुमिच्छामि । इत्येवमुक्तीभगवांस्तथेत्युवाच ।
वसुधापि लब्धकामा तथा कक्षे देवदेवस्तु तुष्टाव । अर्हो नम-
स्ते देवदेव वासुदेव आदिदेव कामदेव महीपाल अनादि-
मध्यनिधन प्रजापते सुप्रजापते महाप्रजापते उर्ज्ज्ञस्ते वाच-
स्ते जगत् पते दिवस्ते वनस्ते पथस्ते पृथिवीपते ससिस्ते
पते दिक्पते महत् पते मंहत् पते लक्ष्मीपते ब्रह्मरूप ब्राह्मण-
प्रिय सर्वेण अचिन्त्य ज्ञानगम्य पुरुषत् पुरुषुत् ब्रह्मस्त
ब्रह्मप्रिय ब्रह्मकायिक महाकायिक महाराजिक-
चतुर्भाराजिक भास्तर महाभास्तर सप्त महाभाग स्तर
तुषित महातुषित प्रतर्द्दन परिनिर्मित अपरिनिर्मित वग-
वर्त्तिन् यज्ञ महायज्ञ यज्ञयोग यज्ञगम्य यज्ञनिधन अजित
वैकुण्ठ अपार पर पुराण लेख्य प्रजाधर्द चिताग्रखण्डधर
यज्ञभांगहर्द पुरोडाशहर विश्वक् विश्वधर शुचिश्ववः अच्यु-
तार्चन दृतार्चिः खण्डपरशो पद्मनाभ पद्मधर पद्मधाराधर
हृषीकेश एकशृङ्ग महावराह द्रुहिण अच्युत अनन्त पुरुष
महापुरुष कपिल सांख्याचार्य विश्वक्रमेन धर्माधर्मद-
धर्मशृङ्ग धर्मवसुप्रद वरप्रद विश्वो जिष्णो सहिष्णो कृष्ण
पुण्डरीकाक्ष नारायण परायण जगत् परायणो नमोनम इति ॥

सुखा त्वेवं प्रसन्ने न मनसा पृथिवी तदा ।

दवाच सम्मुखं देवं लब्धकामा वसुभरा ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रेष्टनवतितमोऽध्यायः ॥

इदा विष्णु देवदेवस्य विष्णीर्थं हीत पादां सपसा व्यतीम् ।
 चुतप्रजाम्बनदचारवर्णां पप्रच्छ देवीं वसुधाप्रङ्गष्टा ॥
 उचिद्रकोकनदचारकरे वरेष्ये ।
 उचिद्रकोकनदनाभि गृहीतयादे ॥
 उचिद्रकोकनदसद्यसदास्थितीते ।
 उचिद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥
 नौकाबनेते तपनौयवर्णे शुक्राम्बरे रथविभूषिताङ्गि ।
 चन्द्रानने सूर्यसमानभासे महाप्रभावे जगतःप्रधाने ॥
 त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना लक्ष्मीर्थं तिः श्रीर्विर्तिर्जया च ।
 काक्षिःप्रभा कौर्त्तिरथो विभूतिः सरस्वती वाग्य धावनी च ॥
 स्वधा तितिचा वसुधा प्रतिष्ठा स्थितिः शुद्धीचा च तथा सुनीतिः ॥
 स्वातिर्विशाला च तथानस्या स्वाहा च मेधा च तष्ट्रैव शुद्धिः ॥
 आक्रम्य सर्वान्तु यथा त्रिलोकीं तिष्ठत्यं देवरोऽसिताहे ।
 तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि पृच्छाम्यहं ते वसतिं विभूत्याः ॥
 इत्येषमुक्तां वसुधां वभाषे लक्ष्मीसदा देवराग्यतस्या ।
 सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य देवस्य पात्रं तपनौयवर्णे ॥
 अंस्याच्चयायं मनसा अरामि श्रियायुतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।
 संस्मारणे वाप्यथ यत्र चाहं स्थिता सदा तच्छ्रुत्योकधालि ॥
 वसाम्यथाके च निश्चाकरे च तारागणाक्षे गगने विमेषे ।
 मेषे तथालम्बपयोधरे च शक्रायुधाक्षे च तडित्यकाशे ॥
 तथा सुवर्णे विमले च रूपेष्ठ रथे शु वस्त्रेष्वमलेषु भूमे ।
 प्रासादमालासु च पाण्डुरासु देवालयेषु ध्वजभूषितेषु ॥
 सद्यः क्षते चाप्यथ गोमये च मत्ते गजेन्द्रे तुरगे प्रङ्गष्टे ।
 हृषे तथा दर्पसमन्विते च विप्रे तथैवाध्ययनप्रपञ्चे ॥

सिंहासने चामलके च विश्वे च्छने च शङ्के च तथैव पद्मे ।
 दीपे हुताशे विमले च सज्जे आदर्शविम्बे च तथास्तिताहम् ॥
 पूर्णोदकुम्भे बु सचामरेषु सतालवृत्तेषु विभूषितेषु ।
 ऋषारपालेषु मनोहरेषु ऋदिस्तिताहस्त्रं नवोदृतायाम् ॥
 चौरे तथा सर्विषि शाहले च चौद्रे तथा दण्डिपुरन्धिगाचे ।
 देहे कुमार्यास तथा सुराणां तपस्तिनां यज्ञभृतास्त्रं देहे ॥
 शरे च संग्रामविनिर्गते च स्तितास्त्रने स्वर्गसदःप्रयाते ।
 वेदध्वनौ वापत्रथ शङ्खश्वे स्त्राहास्त्रधायामथ वाद्यश्वे ॥
 राजाभिषेके च तथा विवाहे यज्ञे वरे स्त्रातशिरस्त्रवापि ।
 पुष्टेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु फलेषु रम्येषु सरिहरासु ॥
 सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु सशाहलायां भुवि पश्चखल्ले ।
 वने च वक्ते च शिशौ प्रहृष्टे साधी नरे धर्मपरायणे च ॥
 आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये विनीतवेशे च तथा सुवेशे ।
 सुशुद्धान्ते मलवर्जिते च मिष्ठाशने चातिथिपूजके च ॥
 स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे धर्मोल्कटे चात्यशनाहिरक्ते ।
 सदा सपुष्टे च सुगन्धिगाचे सुगन्धिलिने च विभूषिते च ॥
 सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे चमार्चिते क्रोधविवर्जिते च ।
 स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे कस्याणचित्ते च सदाविनीते ॥
 नारौषु नित्यं सुविभूषितासु पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
 अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु सुगुप्तभाग्नासु बलिप्रियासु ॥
 समृष्टवेशमासु जितेन्द्रियासु कलिव्यपेतासु विलोलुपासु ।
 धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु स्थिता सदाहं मधुसूदने तु ॥
 ॥ इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे नवनवतितमोऽध्यायः ॥

धर्मशास्त्रमिदं चेष्टं स्वयं देवेन भाषितम् ।
 ये हिजाधारयिष्ठन्ति तीषां स्वर्गं गतिः परा ॥
 इदं पवित्रं महात्म्यं स्वर्गमायुष्मेव च ।
 ज्ञानस्त्रैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्ष्णनम् ॥
 अध्येतव्यं धारणीयं श्राव्यं श्रीतत्त्वमेव च ।
 श्राद्धेषु श्रावणीयं च भूतिकामैर्नैः सदा ।
 इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे ! तर्व ॥
 मया प्रसन्नेन जगदितार्थं सौभाग्यमेतत् परमं रहस्यम् ।
 दुःखप्रनाशं बहुपुण्यशुक्तं शिवालयं शाश्वतवर्मशास्त्रम् ॥
 ॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥

समाप्ता चेयं श्रोभगवद्विष्णु संहिता ॥

स्त्रुहारीक्षिः ।

—००—

ये वर्णात्मधर्मस्थास्ते भक्ताः केशवं प्रतिः ।
 इति पर्वं त्वया ग्रोक्तः भूर्भुवः स्वहि क्लीतमाः ॥
 वर्णानामात्रमाणाच्च धर्माद्वी ब्रूहि सत्तम् ॥
 येन सन्तुष्टते देवो नारसिंहः सनातनः ॥
 अद्वाह्य कथयिष्यामि पुराहत्तमतुत्तमम् ।
 ऋचिभिः सह संवादं हारीतस्य महाक्लनः ॥
 हारीतं सर्वधर्मज्ञमासौनिमिव पावकम् ॥
 प्रणिपत्याद्वृवन् सर्वे सुनयोधर्मकाङ्क्षणः ॥
 भगवन् ! सर्वधर्मज्ञ ! सर्वधर्मप्रवर्त्तक ! ॥
 वर्णानामात्रमाणाच्च धर्माद्वीब्रूहि भार्वव ! ॥
 समासाद्योभशास्त्राच्च विश्वभक्तिकरं परम् ॥
 एतशास्त्रं भगवन् ! ब्रूहि नः परमो गुरुः ॥
 हारीतस्थानुवाचाथ तेरिवं चोदितो सुनिः ।
 शूखन्तु सुनयः ! सर्वे ! धर्मान् वस्त्रामि शाश्वतान् ॥
 वर्णानामात्रमाणाच्च योगशास्त्राच्च सत्तमाः ॥
 सत्यार्थं मुच्यते मर्त्या जन्मसंसारवन्धनात् ॥
 पुरा देवो जगत्स्थाप्ता परमाक्ता जलोपरि ।
 सुव्याप भोगिपर्यक्षे शयने तु श्रिया सह ॥
 तस्य सुसस्य नाभी तु महत् पद्ममभूत् क्षिल ।
 पद्ममध्येऽभवद् ब्रह्मा वेदवेदाङ्गभृषणः ॥

स चोक्तो देवदेवेन जगत् रुज पुनः पुनः ।
 सोऽपि रुद्धा जगत् सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥
 । यद्विषयर्थमनधान् ब्राह्मणामुखतीऽवृजत् ।
 असृजत् चलियान् वाह्नो वैश्यानप्युद्देशतः ॥
 शूद्रांश्च पाद्योः रुद्धा तेषाच्चैवानुपूर्वशः ।
 यथा प्रोवाच भगवान् व्रह्मयोनिं पितामहः ॥
 तद्वचः संप्रवस्थामि शृणुत द्विजसत्तमाः । ।
 धन्वं यशस्यमायुर्यं स्वर्णं मोक्षफलप्रदम् ॥
 ब्राह्मस्वां ब्राह्मणैवमुत्पन्नो ब्राह्मणः स्मृतः ।
 तस्य धर्मं प्रवस्थामि तद्योग्यं देशमेव च ॥
 छण्डालो मृगो यत् स्वभावेन प्रवर्तते ।
 तद्विन्देशे वसेहर्मः सिद्धति द्विजसत्तमाः । ॥
 घट् कर्माणि निजान्यादुत्त्राङ्गणस्य महामनः ।
 तैरेव सततं यस्तु वर्तयेत् सुखमेधते ॥
 अध्यापनं चाध्ययनं याजनं यजनं तथा ।
 दानं प्रतिश्रव्येति घट् कर्माणीति चोचते ॥
 अध्यापनस्त्रिविधिं धर्मार्थस्त्रक्षयकारणात् ।
 शुश्रूषाकरणस्त्रेति त्रिविधिं परिकौत्तिं तम् ॥
 एषामन्यतमाभावे वृषाचारो भवेद्विजः ।
 तत्र विद्या न दातव्या पुरुषेण हितैषिणा ॥
 योग्यानध्यापयेच्छिष्यानयोग्यानपि वजयेत् ।
 किदितात् प्रतिगृहीयादगृहे धर्मप्रसिद्धये ॥
 वेदच्चैवाभ्यसेन्तिव्यं शुचौ देशे समाहितः ।
 धर्मशास्त्रं तथा पाठं ब्राह्मणैः शुद्धमानसैः

वेदवित् पठितव्यच्च श्रीतच्च दिवा निशि ।
 स्तुतिहीनाय विप्राय श्रुतिहीने तथैव च ।
 दानं भोजनमन्यच्च दत्तं कुलविनाशनम् ॥
 तस्मात् सर्वप्रथमे न धर्मशास्त्रं पठेद्द्विजः ।
 श्रुतिस्मृतौ च विप्राणां चक्षुषी देवनिर्मिते ।
 काणस्तचैकया हीनो हाभ्यामन्यः प्रकौर्त्तिः ॥
 गुरुशुश्रूषणच्चैव यथान्यायमतन्द्रितः ।
 सायं प्रातरुपासौत विवाहामिं द्विजोत्तमः ! ॥
 सुन्नातसु प्रकुर्वीत वैश्वदेवं दिने दिने ।
 अतिथीनागता व्यक्त्या पूजयेद्विचारतः ॥
 अन्यानभ्यागतान् विप्राः ! पूजयेच्छक्तितो गृही ।
 स्वदारनिरतो नित्यं परदारविवर्जितः ॥
 कृतहोमसु भुज्ञीत सायं प्रातरुदारधीः ।
 सत्यवादी जितक्रीधो नाधर्मे वर्तयेच्छतिम् ॥
 स्वकर्मणि च संप्राप्ते प्रमादाक्ष निवर्तते ।
 सत्यां हितां बदेहाचं परलोकहितैषिणीम् ॥
 एष धर्मः समुद्दिष्टो ब्राह्मणस्य समाप्तः ।
 धर्मभेद इयः कुर्यात् स याति ब्रह्मणः पदम् ॥
 इत्येष धर्मः कथितो मयाय षट्ठो भवद्विस्त्रिलाघवारौ ।
 वदामि राज्ञामपि चैव धर्मान् पृथक् पृथग् बोधत विप्रवर्याः ॥
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥

अवादोनां प्रवक्ष्यामि यथावद्गुपूर्वगः ।
 यतु प्रवक्ष्या विधिना सर्वे यान्ति परां गतिम् ॥

राज्यस्यः क्षतियश्चापि प्रजाधर्मेण पालयन् ।
 कुर्यादध्ययनं सम्यग्यजेद्यज्ञान् यथाविधि ॥
 दद्याहानं द्विजातिभ्यो धर्मं त्रुद्धिसमन्वितः ।
 स्वभार्यानिरतो नित्यं षड्भागार्हः सदा नृपः ॥
 नौतिशास्त्रार्थकुशलः सन्धिद्विग्रहतस्त्रवित् ।
 देवब्राह्मणभक्तस्त्र पिटकार्थपरस्तथा ॥
 धर्मेण यजनं कार्यमधर्मपरिवर्जनम् ।
 उत्तमां गतिमाप्नीति क्षतियोऽप्येवमाचरन् ॥
 गोरक्षां क्षषिवाणिज्यं कुर्यादैश्यो यथाविधि ।
 हानं देयं यथाशक्तया ब्राह्मणानाच्च भोजनम् ॥
 इभ्योहविनिर्मुक्तस्तथा वाग्नसूयकः ।
 स्वदारनिरतो दान्तः परदारविवर्जितः ॥
 धनैर्विप्रान् भोजयित्वा यज्ञकाले तु याजकान् ।
 अप्रभुत्वच्च वर्त्तेत धर्मेष्वादेहपातनात् ॥
 यज्ञाध्ययनदानानि कुर्याक्षित्यमतन्दितः ।
 पिटकार्थपरवैव नरसिंहार्चमापरः ॥
 एतदैश्यस्य धर्मोऽयं स्वधर्ममनुतिष्ठति ।
 एतदाचरते थोहि स खर्गी नात्र संशयः ॥
 वर्णन्त्रयस्य चुत्रषां कुर्याच्छूद्रः प्रयत्नतः ।
 दासवद्ब्राह्मणानाच्च विशेषेण समाचरेत् ॥
 अयाचितप्रदाता च कष्टं वृत्त्यर्थमाचरेत् ।
 पाकयज्ञविधानेन यजेहेवमतन्दितः ॥
 शूद्राणामधिकां कुर्यादर्चनं न्यायवर्त्तिनाम् ।
 धारणं जीर्णवस्त्रस्य विप्रसोच्छिष्टभोजनम् ।

स्वदारेषु रतिश्वै व परदारविवर्जनम् ॥
 इत्यं कुर्यात् सदा शूद्रो मनोवाक्यायकर्मभिः ।
 स्थानमैन्द्रमवाप्नोति नष्टपापः सुपुण्डलात् ॥
 वर्षेषु धर्माविविधा मयोक्ता यथातथा ब्रह्मसुखेरिताः पुरा ।
 नृसूखमवाच्यमधर्ममाद्यं मयोच्यमानं क्रमशी सुनीन्द्राः ।
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे हितौयोऽध्यायः ॥

उपनीतो मानवको वसेदगुरुकुलेषु च ।
 शुरोः कुले प्रियं कुर्यात् कर्मणा मनसा निरा ॥
 ब्रह्मचर्यमधःशयना तथा वङ्गेषुपासना ।
 उदकुम्भान् शुरोदयाद्वायासम्बैभनानि च ।
 कुर्यादध्ययनस्त्वै व ब्रह्मचारी यथाविधि ।
 विधिं ल्यक्ता प्रकुर्वाणो न स्वाध्यायफलं समेत् ॥
 यः कषित् कुरुते धर्मं विधिं हित्वा दुरात्मवान् ।
 न तत्फलमवाप्नोति कुर्वाणोऽपि विधिच्छ्रुतः ॥
 तत्प्राह्वेदव्रतानीह चरेत् स्वाध्यायसिद्धये ।
 शौचाचारमयेषं तु शिक्षयेदगुरुसन्निधी ॥
 अजिनं दण्डकाषड्जे मेखलास्त्रीपवीतकम् ।
 धारयेदप्रमत्त्वं ब्रह्मचारी समाहितः ॥
 सायं प्रातशरेष्वै भोज्यार्थं संयतेन्द्रियः ।
 आचम्य प्रयतो नित्यं न कुर्याद्वलधावनम् ॥
 छलस्त्रीपानहस्तै व गन्धमाल्यादि वर्जयेत् ।
 नृत्यगौतमथालापं मैथुनस्त्रं विवर्जयेत् ॥
 हस्तम्भारोहणस्त्रै व संत्यजेत् संयतेन्द्रियः ।

सन्ध्योपास्तिं प्रकुर्वीत ब्रह्मचारी ब्रतस्तिः ॥
 अभिवाद्य गुरोः पादौ सन्ध्याकर्मावसानतः ।
 तथा योगं प्रकुर्वीत मातापितोष भक्तिः ॥
 एतेषु तिषु नष्टेषु नष्टाः स्युः सर्वदेवताः ।
 एतेषां शासने तिष्ठे द्वब्रह्मचारी विमत्सरः ॥
 अधीत्य च गुरो वेदान् वेदौ वा वेदमेव वा ।
 गुरवे दक्षिणां दद्यात् संयमी याममावसेत् ॥
 यस्यैतानि सुगुप्तानि जिह्वोपस्थोदरं करः ।
 सन्ध्याससमयं काला ब्राह्मणो ब्रह्मचर्यया ॥
 तच्छिवेव नयेत् कालमाचार्यै यावदाशुषम् ।
 तद्भावे च ततपुने तच्छिष्ठे वाथवा कुले ॥
 न विवाहो न सन्ध्यासो नैष्ठिकस्य विधीयते ॥
 इमं योविधिमास्याय त्यजिह्वे हमतन्द्रितः ।
 नेह भूयोऽपि जायेत ब्रह्मचारी दृढव्रतः ॥
 यो ब्रह्मचारी विधिना समाहितस्तरेत् पृथिव्यां गुरुसेवने रतः ।
 संप्राप्य विद्यामतिदुर्लभां शिवां फलस्तस्याः सुखभं तु विन्दति ॥
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे छत्रौयोऽध्यायः ॥

गृहीतवेदाध्ययनः श्रुतयास्त्रार्थतस्तवित् ।
 असमानार्थगोलां हि कन्यां सम्भावकां शुभाम् ॥
 सर्वाङ्गवसंपूर्णां सुवृत्तामुहृत्तरः ।
 ब्राह्मण विधिना कुर्यात् प्रशस्तेन द्विजोत्तमः ॥
 तथाच्ये बहवः प्रोक्ता विवाहा वर्णधर्मतः ।
 औपासनस्त्र विधिवदाहृत्य द्विजपुङ्गवाः ! ॥

शावं प्रातस शुहयात् सर्वकालमतश्चितः ।
 ज्ञानं कार्यं ततोनिष्ठं दन्तधावनपूर्वकम् ॥
 उषःकाले समुखाय ज्ञातशीघ्रो यज्ञाविधि ।
 मुखे पर्युषिते नित्यं भवत्प्रयतो नरः ॥
 तत्पाच्छुक्मथार्द्दं वा भक्षयेहन्तकाष्ठकम् ।
 करञ्जं खादिरं वापि कदम्बं कुरवं तथा ॥
 समपर्णप्रश्निपर्णीज्ञनिष्ठं तथैव च ।
 अपामार्गच्च विष्वज्ञाकंशोडुम्बरमेव च ॥
 एते प्रश्नस्ताः कविता दन्तधावनकर्मणि ।
 दन्तकाष्ठस्य भक्षस समावेन प्रकौर्तितः ॥
 सर्वे कण्ठकिनः पुण्याः चौरिण्य वशसिनः ।
 अष्टाङ्गुलेन मानेन दन्तकाष्ठमिहोचते ।
 प्रादेशमानमधवा तेन दन्तान् विशेषयेत् ॥
 प्रतिपत्पर्वष्ठौषु नवम्याचैव सत्तमाः ॥ ॥
 दन्तानां काष्ठसंयोगाहत्यासप्तमं कुलम् ॥
 अभावे दन्तकाष्ठानां प्रतिविद्विनेषु च ।
 अपां हादशग्रहूष्मुखश्चहिं समाचरेत् ॥
 ज्ञात्वा मन्त्रवदाचम्य पुनराचमनं चरेत् ।
 मन्त्रवत् प्रोक्ष चामानं प्रतिपेदुहकाष्ठलिम् ॥
 आदित्येन सह प्रातर्मन्देहा नाम रात्रसाः ।
 युद्धगति वरदानेन ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥
 उदकाष्ठलिनिःक्षेपा गायत्रा चाभिमन्त्रिताः ।
 निघ्नस्ति रात्रसान् सर्वान् मन्देहास्यान् द्विजेरिताः ॥
 ततः प्रयाति सविता ब्रह्मणैरभिरचितः ।

मरीचादैर्महामागैः सनकाद्यैश्च वीगिभिः ॥
 सम्भान्न लहूयेत् सन्ध्यां सायं प्रातः समाहितः ।
 उज्ज्ञयति यो भोहात् स याति नरकं ध्रुवम् ॥
 सायं मन्त्रवदाचम्य प्रोक्ष सूर्यस्य चाच्छलिम् ।
 दक्षा प्रदक्षिणं कुर्याज्जलं सृष्टा विश्वद्विगति ॥
 पूर्वां सन्ध्यां सनकचामुपासौत यथाविधि ।
 गायत्रीमन्त्रसेतावद् यावदादित्यदर्शनात् ॥
 उषास्य पश्चिमां सन्ध्यां सादित्याच्च यथाविधि ।
 बायत्रीमन्त्रसेतावदयावत्तारा न पश्यति ॥
 ततस्यावस्थं प्राप्तं कृत्वा होमं स्त्रयं दुधः ।
 सच्चिन्त्य पोष्यवर्गस्य भरणार्थं विचक्षणः ॥
 ततः शिष्ठितार्थाय स्वाध्यायं किञ्चिदाचरेत् ।
 ईश्वरस्यैव कार्यार्थमभिगच्छेहि जोत्तमः ॥
 कुशपुष्पे न्यनादीनि गत्वा दूरं समाहरेत् ।
 ततो माध्याङ्किकं कुर्याच्छुचौ देशे भनोरमे ॥
 विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि समाप्तात् पापनाशनम् ।
 ज्ञात्वा येन विधानेन सुच्यते सर्वकिञ्चिष्ठात् ॥
 ज्ञानार्थं सृदमानौय एवाच्चतिलैः सह ।
 सुमनाश ततो गच्छेनदौ शुद्धजलाधिकाम् ॥
 गद्यां तु विद्यमानायां न स्नायादन्यवारिष्य ।
 न स्नायादत्यतोयेषु विद्यमाने बह्वदके ॥
 सरिहरं नदीनानं प्रतिस्त्रीतःस्थितश्चरेत् ।
 तडागादिषु तीयेषु स्नायाच्च तदभावतः ॥
 शुचिदेशं समभ्यक्ष्य स्नापयेत् सकालाम्बरम् ।

सृतीयेन स्वकं देहं लिम्बेत् प्रक्षाल्य यद्रतः ॥
 अनादिकञ्च संप्राप्ता कुर्यादाचमनं बुधः ।
 सोऽन्तर्जलं प्रविश्याथ वाग्यतो नियमेन हि ।
 हरिं संस्मृत्य मनसा मज्जयेऽब्रह्मजले ॥
 ततस्तीरं समासाद्य आचम्यापः समन्वतः ।
 प्रोक्षयेऽहरणैर्मन्त्रैः पावमानौभिरेव च ॥
 कुर्यादक्षततोयेन प्रोक्ष्यामानं प्रयद्रतः ।
 स्थीनापृथिवीतिमृग्नाचे इदं विष्णुरिति हिजाः ॥ १
 ततो नारायणं देवं संसरेत् प्रतिमञ्जनम् ।
 निमञ्चान्तर्जले सम्यक् क्रियते चावमर्षणम् ॥
 अत्त्वा अततिलैस्तद्दृष्टिविष्णुभिः सह ।
 तर्पयित्वा जलं तस्माचिष्ठीय च समाहितः ॥
 जलतौरं समासाद्य तत्र शुक्ले च वाससौ ।
 परिधायोत्तरौयज्ञ कुर्यात् केशात् धनयेत् ॥
 न रक्तमुखणं वासो न गौलञ्च प्रशस्यते ।
 मत्तात्ता गम्भीरन्तर्जलं वर्जयेऽम्बरं बुधः ॥
 ततः प्रक्षालयेत् पादौ सृतीयेन विचक्षणः ।
 दक्षिणन्तु करं छत्वा गोकर्णाकृतिवत् पुनः ॥
 त्रिः पिवेद्विक्षितं तोयमास्यं हिःपरिमार्जयेत् ।
 पादौ गिरस्तोऽभ्युक्ष्य लिभिरास्यमुपसृशेत् ॥
 अहृष्टानामिकाभ्याज्ञ चहृष्टो समुपसृशेत् ।
 तथैव पञ्चभिर्मूर्ढ्वि सृशेदेवं समाहितः ॥
 अनेन विधिनाचम्य ब्राह्मणः शुद्धमानसः ।
 कुर्वीत दर्भपर्णिस्तद्भूखः प्राढ्मुखोऽपि वा ॥

प्राणायामतयं धीमान् यथान्यायमतन्द्रितः ।
 जपयज्ञं ततः कुर्याङ्गायत्रीं वेदमातरम् ॥
 चिविधो जपयज्ञः स्यात्स्य तत्त्वं निवोधत ।
 वाचिक्षेप उपांशुष मानसस्त्रिधाकृतिः ॥
 नयाणामपि यज्ञानां श्रेष्ठः स्थादुचरोत्तरः ॥
 यदुच्छनीचोच्चरितैः शब्दैः स्पष्टपदाच्चरैः ।
 मन्त्रमुच्चारयन् वाचा जपयज्ञस्तु वाचिकाः ॥
 शनैरुच्चारयमन्त्रं किञ्चिदोष्टौ प्रचालयेत् ।
 किञ्चिच्छवणयोग्यः स्थात् स उपांशुर्जपः स्त्रतः ॥
 धिया पदाच्चरश्रेष्ठा अवर्णमपदाच्चरम् ॥
 शब्दार्थचिन्तनाभ्यान्तु तदुक्तं मानसं स्त्रतम् ॥
 जपेन देवता नित्यं स्त्रुयमाना प्रसीदति ।
 प्रसन्ने विपुलान् गोलान् पाप्नुवन्ति मनौषिणः ॥
 राक्षसाश पिशाचाश महासर्पाश भौषणाः ।
 जपितान्नोपसर्पन्ति दूरादेव प्रयान्ति ते ॥
 स्त्रहन्दं कृष्णादि विज्ञाय जपेन्नन्त्रमतन्द्रितः ।
 जपेदहरहर्ज्ञात्वा गायत्रीं मनसा द्विजः ॥
 सहस्रं परमां देवीं शतमध्यां दशावराम् ।
 गायत्रीं यो जपेन्नित्यं स न पापेन लिप्यते ॥
 अथ पुष्पाच्छलिं क्षत्वा भानवे चोर्द्वाहुकः ।
 उदूत्यच्च जपेत् स्त्रुतं तच्छ्रुतिं चापरम् ॥
 प्रदक्षिणसुपाहृत्य नमस्तुर्याद्विवाकरम् ।
 ततस्त्रीर्थेन देवादीनद्विः सन्तर्पयेहि॒जः ॥
 स्त्रानवस्त्रन्तु निष्पीड्य पुनराचमनं चरेत् ।

तद्वक्तजनस्येह स्वानं दानं प्रकीर्तिम् ॥
 दर्भसौनो दर्भपाणिर्ब्रह्मयज्ञविधानतः ।
 प्राज्ञमुखो ब्रह्मयज्ञं तु कुर्याच्छङ्गासमन्वितः ॥
 ततोऽर्थं भानवे दद्यात्तिलपुष्पाच्चतान्वितम् ।
 उत्थाय भूर्जपर्यन्तं हंसः शुचिवदित्युचा ॥
 ततो देवं नमस्त्वय गृहं गच्छेत्ततः पुनः ।
 विधिना पुरुषसूक्तस्य गत्वा विष्णुं समर्च्येत् ॥
 वैश्वदेवं ततः कुर्याइलिकम् विधानतः ।
 गोदोहमावमाकाष्ठे दतिथिं प्रति वै गृही ॥
 अदृष्टपूर्वमज्ञातमतिथिं प्राप्नमर्च्येत् ।
 स्वागतासनदानेन प्रत्युत्थानेन चाम्बुना ॥
 स्वागतेनाम्नयस्तुष्टा भवन्ति गृहमेधिनः ।
 आसनेन तु दत्तेन प्रौतो भवति देवराट् ॥
 पादशौचेन पितरः प्रौतिमायान्ति दुर्लभाम् ।
 असदानेन युक्तेन लृपाते हि प्रजापतिः ॥
 तस्मादतिथये कार्यं पूजनं गृहमेधिना ।
 भक्त्या च शक्तितो निल्यं विष्णोरच्चादनन्तरम् ।
 भिक्षाच्च भिक्षवे दद्यात् परिवाङ्महाचारिणे ॥
 अकल्पितादादुदृत्य सव्यञ्जनसमन्विताम् ।
 अकृते वैश्वदेवेऽपि भिक्षौ च गृहमागते ।
 उदृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्त्वा विसर्ज्येत् ॥
 वैश्वदेवाकृतान् दोषाव्यक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुम् ।
 नहि भिक्षुकृतान् दोषान् वैश्वदेवो व्यपोहति ॥
 तस्मात् प्राप्नाय यतये भिक्षां दद्यात् समाहितः ।

विशुरेव यतिच्छायद्विति निश्चत्य भावयेत् ॥
 सुवासिनीं कुमारीच्च भोजयित्वा नरानपि ।
 बालष्टांस्तः श्रेष्ठं स्वयं भुज्ञीत वा गृह्णीते ॥
 प्राड्मुखो इड्मुखो वापि मौनी च मितभाषकः ।
 आनन्दादौ नमस्कृत्य प्रहृष्टे नान्तरालना ॥
 एवं प्राणाहुतिं कुर्यान्मन्त्रेण च पृथक् पृथक् ।
 ततः स्वादुकरावच्च भुज्ञीत सुसमाहितः ॥
 आचम्य देवतामिष्टां संस्मरन्दुदरं स्यृशेत् ।
 इतिहासपुराणाभ्यां कञ्चित् कालं नयेद्द्रुधः ॥
 ततः सन्ध्यासुपासीत वहिर्गत्वा विधानतः ।
 कृतहोमसु भुज्ञीत रात्रौ चातिथिभोजनम् ॥
 सायं प्रातर्द्विजातीनामयनं श्रुतिचोदितम् ।
 नान्तरभोजनं कुर्यादग्निहोत्रसमोविधिः ॥
 शिथानध्यापयेच्चापि अनध्याये विसर्जयेत् ।
 स्यृत्युक्तानखिलांश्चापि पुराणोक्तानपि द्विजः ॥
 महानवम्यां व्वादश्यां भरण्यामपि पर्वसु ।
 तथाच्यत्तीयायां शिथानाध्यापयेद्विजः ।
 माघमासे तु सप्तम्यां रथास्यायां तु वर्जयेत् ॥
 अध्यापनं समभ्यज्ञन् स्नानकाले च वर्जयेत् ॥
 नीयमानं शब्दं दृष्टा महीस्यं वा हिजोत्तमाः ।
 न पठेद्विति श्रुत्वा सन्ध्यायां तु हिजोत्तमः ॥
 दानानि च प्रदेयानि गृहस्थेन हिजोत्तमाः ।
 हिरण्यदानं गोदानं पृथिवीदानमेव च ॥
 एवं धर्मो गृहस्थस्य सायंभूत उदाहृतः ।

य एवं श्रहया कुर्यात् स याति ब्रह्मणः पदम् ॥

आनोत्कर्षेष्व तस्य स्थानारसिंहप्रसादतः ।

तत्त्वाभ्युक्तिमवाप्नीति ब्राह्मणे द्विजसत्तमाः ॥

एवं हि विप्राः । कथितो मथा वः समासतः शाश्वतधर्मराशिः ।

गृहस्तस्य सतोहि धर्मं कुर्वन् प्रयत्नाहरिमेति युक्तम् ॥

॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥

अतः परं प्रवस्थामि वानप्रस्थस्य सत्तमाः ॥

धर्मात्ममं महाभागाः । कथ्यमानं निबोधत ॥

गृहस्तः पुत्रपौत्रादैन् दृष्ट्वा पलितमामनः ।

भार्यां पुत्रे शु निःक्षिप्य सह वा प्रविशेहनम् ॥

मखरोमाणि च तथा सितगात्रलगादि च ।

धारयन् जुहुयादग्निं वनस्त्वेविधिमाश्रितः ॥

धान्यैश्च वनसंभूतैर्नीवाराद्यैरनिन्दितैः ।

शाकमूलफलैर्व्यापि कुर्यात्क्रित्यं प्रयत्नतः ॥

त्रिकालस्तानयुक्तसु कुर्यात्तीव्रं तपस्तदा ।

पक्षान्ते वा समश्वीयामासान्ते वा स्वपक्षमुक्त् ॥

तथा चतुर्थकाले तु मुञ्जीयादृष्टमेऽथवा ।

षष्ठे च कालेऽप्यथवा वायुभक्षोऽथवा भवेत् ॥

धर्मे पञ्चामिमध्यस्थस्थथा वर्षे निराश्रयः ।

हेमन्ते च जले खिला नयेत् कालं तपश्चरन् ॥

एवस्तु कुर्वता येन छतबुद्दिर्यथाक्रमम् ।

अतिं स्वामनि क्षत्वा तु प्रवजीदुत्तरां दिशम् ॥

आदेहपातं वनगो मौनमास्थाय तापसः ।

‘अरवतौन्दियं ब्रह्म ब्रह्मलोके महीयते ॥
 तपोहि यः सेवति वन्यवासः समाधियुक्तः प्रयतामरामा ।
 विमुक्तपापो विमकः प्रशान्तः स याति दिव्यं पुरुषं पुराणम् ॥
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि चतुर्थाश्रममुक्तमम् ।
 अदया तदनुष्ठाय तिष्ठन्मुचेत बन्धनात् ॥
 एवं वनाश्रमे तिष्ठन् पातयंसैव किञ्चिष्ठम् ।
 चतुर्थमाश्रमं गच्छेत् संन्यासविधिना द्विजः ॥
 हत्त्वा पिण्डभ्यो देवेभ्यो मानुषेभ्य यज्ञतः ।
 हत्त्वा आज्ञं पिण्डभ्यश्च मानुषेभ्य स्तथामनः ॥
 इष्टिं वैश्वानरौं क्षत्वा प्राङ्मुखोऽपि वा ।
 अग्निं व्वामनि संरोपत्र मन्त्रवित् प्रब्रजेत् पुनः ॥
 ततः प्रभृति पुचादौ खेहालापादि वर्जयेत् ।
 बन्धूनामभयं दद्यात् सर्वं भूताभयं तदा ॥
 चिदग्नेण वैणवं सम्यक् सन्ततं समपर्वकम् ।
 वैष्टितं क्षणगोवालरज्जुमच्छतुरङ्गलम् ॥
 श्रीचार्यं मानसार्थच्च मुनिभिः समुदाहृतम् ।
 कौपीनाच्छादनं वासः कन्यां श्रीतनिवारिणीम् ॥
 पादुके चापि गृह्णीयात् कुर्यादान्यस्य संग्रहम् ।
 एतानि तस्य लिङ्गानि यतेः प्रोक्षानि सर्वदा ॥
 संग्रह्य क्षतसंन्यासो गत्वा तीर्थमनुक्तमम् ।
 खालाचम्य च विधिवद्वस्त्रपूतेन वारिणा ॥
 तर्पयित्वा तु देवांश्च मन्त्रवद्वास्त्वरं नमेत् ।

आत्मनः प्राणमुखो मौनी प्राणाचामत्यं चरेत् ॥
 गायत्रैस्त्र यथाशक्ति जप्ता ध्यायेत् परंपदम् ॥
 स्थित्यर्थमात्मनोनित्यं भिन्नाटनमथाचरेत् ।
 सायंकाले तु विप्राणां गृहाण्यभ्यवपद्य तु ।
 सम्यक् याचेच कवलं दक्षिणे न करेण वै ॥
 पात्रं वामकारे स्वाप्य दक्षिणे तु शेषयेत् ।
 यावतान्ने न दृष्टिः स्यासावद्भैर्चं समाचरेत् ॥
 ततोनिहत्य तत्पात्रं संस्याप्यान्यत्र संयमी ।
 चतुर्भिरुक्तैश्चाद्य आसमात्रं समाहितः ॥
 सर्वव्यज्ञनसंयुक्तं पृथक् पात्रे नियोजयेत् ।
 सूर्यादिभूतदेवेभ्यो दत्त्वा संप्रीच्य वारिणा ।
 भुज्जीत पात्रपुटके पात्रे वावन्धतो यतिः ॥
 बटकाञ्छयपर्णेषु कुञ्जीतैन्दुकपात्रके ।
 कोविदारकदम्बेषु न भुज्जीयात् कदाचन ॥
 मलाक्षाः सर्वं उच्चन्ते यतयः कांस्यभोजिनः ॥
 कांस्यभाञ्छेषु यत् प्राको गृहस्थस्य तथैव च ।
 कांस्ये भोजयतः सर्वं किल्विषं प्राप्नुयातयोः ॥
 भुज्ना पात्रे यतिनित्यं जालयेन्नपूर्वकम् ।
 न दूर्थते च तत्पात्रं यज्ञेषु चमसाइव ॥
 अथाचम्य निदिध्यास्य उपतिष्ठेत भास्तरम् ।
 जपध्यानेतिहासैश्च दिनश्रेष्ठं नयेद्बुधः ॥
 छतसम्यस्तो रात्रिं नयेद्वग्नहादिषु ।
 इत्पुण्डरौकनिलये ध्यायेदामानमव्ययम् ॥
 यदि धर्मरतिः शान्तः सर्वभूतसमो वशी ।

प्राप्नोति परमं स्थानं यथापरं न निवर्त्तते ॥
 चिदख्मृदयोहि पृथक् समाचरेच्छनैः अनैर्यसु वहिर्मुखात्तः ॥
 संमुच्च संसारसमस्तवस्तनात् स याति विष्णोरमृताल्पनः पदम् ॥
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥

वर्णनामाश्रमाणात् कथितं धर्मलक्षणम् ।
 बेन स्वर्गापवर्गच्च प्राप्नुवन्ति द्विजातयः ॥
 योगशास्त्रं प्रवक्ष्यामि सङ्केपात् सारसुत्तमम् ।
 अत्य च अवणादयान्ति मोक्षचैव सुमुक्तवः ॥
 योगाभ्यासवलेनैव नश्येत्युः पातकानि तु ।
 तत्त्वादयोगपरो भूत्वा ध्यायेन्तिर्यं क्रियापरः ॥
 प्राणायामेन वचनं प्रत्याहारेण चेन्द्रियम् ।
 भारणाभिर्वशे छत्वा पूर्वं दुर्धवणं मनः ॥
 एकाकारमना मन्दं दुधैरुपमलामयम् ।
 स्वस्त्रात् स्वस्त्रतरं धर्येत् जगदाधारमृतते ॥
 आत्मानं वहिरन्तस्थं शुद्धामौकरप्रभम् ।
 रहस्ये कान्तमासीनो ध्यायेदामरणान्तिकम् ।
 बक्षर्वप्राणि छदयं सर्वेषां छादि स्थितम् ।
 बक्ष सर्वजनैर्ज्ञेयं सौराहमस्त्रीति चिन्तयेत् ॥
 आमलाभसुखं यावत्तपोध्यानसुदीरितम् ।
 शुतिष्ठल्यादिकं धर्मं तदिकृतं न चाचरेत् ॥
 यथा रथोऽस्त्रहीनसु यथाखो रथिहीनकः ।
 शब्दं तपश्च विद्या च संयुतं भैषजं भवेत् ॥
 यथाव्रं मधुर्संयुक्तम् मधुवान्नेन संयुतम् ।

उभाभ्यामपि पक्षाभ्यां यथा खे पक्षिणां गतिः ।
 सथैव ज्ञानकर्मभ्यां प्राप्यते ब्रह्म ग्राहतम् ॥
 विद्यातपोभ्यां संपद्वी ब्राह्मणो योगतत्परः ।
 देहहयं विहायाशु मुक्तो भवति बन्धनात् ।
 न तथा चौणदेहस्य विनाशो विद्यते क्वचित् ॥
 मया ते कथितः सर्वो वर्णाश्रमविभागशः ।
 संचेपेण द्विजश्वेषा ! धर्मस्ते षां सनातनः ॥
 चूलैवं मुनयो धर्मं स्वर्गमोक्षफलप्रदम् ।
 प्रणम्य तमृषि जग्मुर्दिताः स्वं खमाश्रमम् ॥
 धर्मशास्त्रमिदं सर्वं हारौतमुखनिःस्वतम् ।
 अधीत्य कुरुते धर्मं स याति परमां गतिम् ॥
 ब्राह्मणस्य तु यत् कर्म कथितं वाहुजस्य च ।
 जाहुजस्यापि यत् कर्म कथितं पादजस्य च ।
 अन्यथा वर्त्तमानस्तु सद्यः पतति जातितः ॥
 यो यस्याभिहितो धर्मः स तु तस्य तथैव च ।
 तत्त्वात् स्वधर्मं कुर्वीत द्विजो नित्यमनापदि ॥
 वर्णाश्विलारो राजेन्द्र ! चत्वारश्वापि चाश्रमाः ॥
 स्वधर्मं ये तु तिष्ठन्ति ते यान्ति परमां गतिम् ॥
 स्वधर्मेण यथा नृणां नारसिंहः प्रसीदति ।
 न तु यति तथान्येन कर्मणा मधुसूदनः ॥
 अतः कुर्वन्निजं कर्म यथाकालमतन्द्रितः ।
 सहस्रान्नैकदेवेशं नारसिंहच्च सालयम् ॥
 उत्पद्वैराग्यबलेन योगी ध्यायेत् परं ब्रह्म सदा क्रियावान् ।
 सत्यं सुखं रूपमनन्तमाद्यं विहाय देहं पदमेति विश्वोः ॥
 ॥ इति हारीते धर्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥

—००—

अम्बरीषसु तं गत्वा हारीतस्याश्रमं नृपः ।
 ववन्दे तं महाभानं बालाकं सदृशप्रभम् ॥
 संस्यृष्टकुशलस्ति न पूजितः परमासने ।
 उपविष्ट स्ततो विप्रमुवाच नृपनन्दनः ॥
 भगवन् ! सर्वधर्मेन्द्र ! तत्वेदविदाम्बर ! ।
 पृच्छामि तां महाभाग ! परमं धर्ममव्ययम् ॥
 ब्रूहि वर्णाश्रमाणान्तु नित्यनैमित्तिकक्रियाः ।
 कर्त्तव्या मुनिशार्दूल ! नारीणां नृपस्य च ॥
 स्वरूपं जीवपरयोः कथं मीच्चपथस्य च ।
 तत्यासे साधनं ब्रह्मन् ! वक्तुमहसि सुव्रत ! ॥
 एवमुक्तसु विप्रविष्टेन राजविष्णा तदा ।
 उवाच परमप्रीत्या नमस्कृत्य जनार्दनम् ॥
 शृणु राजन् ! प्रवच्छामि सर्वं वेदोपर्वंहितम् ।
 अदुक्तं ब्रह्मणा पूर्वं पृच्छतो मम भूपते ! ॥
 तदुब्रवीमि परं धर्मं शृणुव्यैकायमानसः ।
 सर्वेषामेव देवाना मनादिः पुरुषोक्तमः ॥
 ईश्वरसु स एवान्ये जगतो विभुरव्ययः ।
 नारायणो वासुदेवो विष्णुर्ब्रह्माभ्यनो हरिः ॥
 स्वष्टा धाता विधाता च स एव परमेश्वरः ।
 हिरण्यगर्भः सविता गुणधृद्गुर्गुणोऽव्ययः ॥
 परमात्मा परं ब्रह्म परं ज्योतिः परात्परः ।
 इन्द्रः प्रजापतिः सूर्यः शिवो वक्षिः सनातनः ॥

सर्वाभ्यक्तः सर्वसुहृत् सर्वभृद्भूतभावनः ।
 यमी च भगवान् क्षणो मुकुन्दोऽनन्तएव च ॥
 यज्ञो यज्ञपतिर्यज्ञा ब्रह्मणो ब्रह्मणः पतिः ।
 सए व पुण्डरीकाक्षः श्रीशो नाथोऽधिपो महान् ॥
 सहस्रमूर्ती विख्याता सहस्रनरपादवान् ।
 यज्ञत्वा न विवर्त्तन्ते तदाम परमं हरेः ॥
 चतुर्भिः श्रीभनोपायैः साध्योऽयं सुमहावनः ।
 तुरीयपदयोर्भक्त्या सुसिद्धोऽयं सुदाहृतः ॥
 तं स्त्रौकुर्वन्ति विद्वांसः स्वस्त्रूपतया सदा ।
 नैसर्गिकं हि सर्वेषां दास्यमेव हरेः सदा ।
 स्वाम्यं परस्त्रूपं स्वाहास्यं जीवस्य सर्वदा ।
 प्रज्ञत्या त्वामनो रूपं स्वाम्यं दास्यमिति स्थितिः ॥
 दास्यमेव परं धर्मं दास्यमेव परं हितम् ।
 दास्ये नैव भवेत्मुक्तिरन्यथा निरयं भवेत् ॥
 विश्णोर्दीस्यं परा भक्तिरेषा तु न भवेत् क्वचित् ।
 तेषामेव हि संस्कृतं निरयं ब्रह्मणा नृप ! ॥
 नारायणस्य दासा ये न भवन्ति नराधमाः ।
 जीवन्त एव चण्डाला भविष्यन्ति न संशयः ॥
 तच्चाहास्यं परं भक्तिमालस्वयं नृपसत्तम ! ।
 नित्यं नैमित्तिकं सर्वं कुर्यात्पौत्रै हरेः सदा ॥
 तस्य स्वरूपं रूपञ्च गुणांशापि विभूतयः ।
 आत्मा समर्थयेद्विष्णु यावज्जीव मतन्द्रितः ॥
 तमेव मनसा ध्यायेद्वाचा सङ्कृतयेऽभुम् ।
 उपेत्त चुहुयाहक्तो तदानेकविलक्षणः ॥

अङ्गचक्रोधर्व पुण्ड्रादिधारणं दास्यत्तद्यम् ।
 तत्त्वामकरणच्चेव वैष्णवन्तदिहोच्यते ॥
 अवैष्णवाश्च ये विप्रा हर्षदास्ते नराधमाः ।
 तेषां तु नरके वासः कल्पकोटिशतैरपि ॥
 तदादि वर्षसञ्चारी मन्त्ररत्नार्थतत्त्ववित् ।
 वैष्णवः स जगत्पूज्यो याति विष्णोः परं पदम् ॥
 अचक्रधारी यो विप्री बहुवेदशुतोऽपि वा ।
 स जीवन्नेव चण्डालो चृतो निरयमाप्नुयात् ॥
 तत्त्वात्ते हरिसंस्काराः कर्त्तव्या धर्मकाङ्क्षाम् ।
 अथमेव परं धर्मः प्रधानं सर्वकर्मणाम् ॥
 इति ब्रह्महारीतसृतौ विशिष्टधर्मशास्ते पञ्चसंस्कार-
 प्रतिपादनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥
 अम्बरौषउवाच ॥

भगवन् ! वैष्णवाः पञ्च संस्काराः सर्वकर्मणाम् ।
 प्रधानमिति यच्चोक्तं सर्वैरेव महर्षिभिः ॥
 तद्विधानं ममाचक्ष्व विस्तरेणैव सुव्रत ! ।
 हारीत उवाच ।

चुणु राजन् ! प्रवक्ष्यामि निर्मला वैष्णवाः क्रियाः ॥
 यदुक्तं ब्रह्मणा पूर्वं वसिष्ठाद्यैश्च वैष्णवैः ॥
 संस्काराणां तु सर्वेषां माद्यं चक्रादिधारणम् ॥
 तत् कर्तव्यं हि सर्वेषां विधीर्ना वै हिजन्मनाम् ।
 आचार्यं संश्रयेत् पूर्वमनघं वैष्णवं हिजम् ॥
 शुद्धसत्त्वगुणोपितं नवज्याकर्मकारणम् ।
 सत्त्वम्रदार्थसंयुक्तं मन्त्ररत्नार्थकोविदम् ॥

ज्ञानवैराग्यसप्तमं वेदवेदाङ्गपारगम् ।
 शास्त्रितारं सदाचार्यैः सर्वधर्मविदाम्बरम् ॥
 महाभागवतं त्रिप्रं सदाचारनिषेवणम् ।
 आलोक्य सर्वशास्त्राणि पुराणानि च वैष्णवाः ॥
 तदर्थमाचरेद्यसु आचार्यः स उदाहृतः ।
 आस्तिक्यमानसं सङ्ग्रहितं धर्मवल्लभम् ॥
 इधानं सदाचारे गुरुशूष्टुपतत्परम् ।
 सम्बलरं प्रतीक्षाय तं शिष्यं शासयेद्गुरुः ॥
 तस्यादौ पञ्च संस्कारान् कुर्यात् समविधानतः ।
 प्रातः स्नात्वा शुचौ देशे पूजयित्वा जनार्दनम् ॥
 स्नातं शिष्यं समानीय तेनैव सह देशिकः ।
 स्नाय पञ्चामृतेर्गव्यैश्वक्रादीनर्चयेत्ततः ॥
 पुष्टेऽपैश्च दीपैश्च नैवेद्यैर्विधैरपि ।
 तत्तत्प्रकाशकैर्मन्त्रेरर्चयेत् पुरतो हरेः ॥
 अम्बौ हीमं प्रकुर्वीत इधाधानादिपूर्वकम् ।
 पौरुषेण तु सूक्तेन पायसं छृतमिश्रितम् ॥
 आज्येन मूलमन्त्रेण हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ।
 वैष्णव्या चैव गायत्रा जुहयात् प्रयतो गुरुः ॥
 पश्चादग्नौ विनिक्षिप्य चक्राद्यायुधपञ्चकम् ।
 पूजयित्वा सहस्रारं ध्यात्वा तदङ्गिमण्डले ॥
 षष्ठ्यरेण जुहयादाज्यं विंशतिसंख्या ।
 सर्वैश्च हेतिमन्त्रैश्च एकैकाज्याहुतिं क्रमात् ॥
 ततः प्रदक्षिणं कृत्वा स शिष्यो वङ्गिमात्मवान् ।
 नमस्त्वा ततो विष्णुं जप्त्वा मन्त्रवरं शुभम् ॥

प्राह्मुखं तु समासीनं शिष्यमेकाग्रचेतसम् ।
 प्रतपेच्छकशङ्खौ हौ हेतिभिर्मन्त्रसुच्चरन् ॥
 दक्षिणे तु भुजे चक्रं वामांसे शङ्खमेव च ।
 गदा च भालमध्ये तु हृदये नन्दकं तदा ॥
 मस्तके तु तथा शाङ्कं मङ्गलेहिमलं तदा ।
 पश्चात् प्रक्षाल्य तोयेन पुनः पूजां समाचरेत् ॥
 हीमशेषं समाप्याथ वैष्णवान् भोजयेत्ततः ।
 एवं तापः क्रियाः कार्याः वैष्णव्यः कल्पापहाः ॥
 प्रधानं वैष्णवं तेषां तापसंस्कारसुच्चमन् ।
 तापसंस्कारमालिण परां सिद्धिमवाप्नुयात् ॥
 केचित्तु चक्रशङ्खौ हौ प्रतसौ बाहुमूलयोः ।
 धारयन्ति महामानस्कमेकं तु वापरे ॥
 वैष्णवानां तु हेतौनां प्रधानं चक्रमुच्यते ।
 तेनैव बाहुमूलौ तु प्रतसे नाङ्गयेद्बुधः ॥
 जात युचे पिता स्नात्वा होमं कल्पा विधानतः ।
 तेनाग्निनैव सन्तप्तचक्रेण सुजमूलयोः ॥
 अङ्गयित्वा शिशोः पश्चात्ताम कुर्याच्च वैष्णवम् ।
 पश्चात्सर्वाणि कर्माणि कुर्वीतास्य विधानतः ॥
 अङ्गयित्वा स चक्रेण यत्क्रिच्छिलम् सञ्चरेत् ।
 तत्सर्वं याति वैफल्यं मिष्ठापूर्तादिकं वृप ! ॥
 कारयेन्मन्त्रदीक्षायां चक्राद्याः पञ्च हेतयः ।
 चक्रं वै कर्मसिध्यर्थं जातकर्मणि धारयेत् ।
 अचक्रधारी विप्रसु सर्वकर्मसु गच्छितः ॥
 अवैष्णवः समापन्नो नरकं चाधिगच्छति ।

चक्रादिचिक्षरहितं प्राक्षतं कलुषान्वितम् ॥
 अवैश्ववन्तु तं दूरात् खपाकामिव सख्यजेत् ।
 अवैश्ववसु यो विप्रः खपाकादधमः स्तृतः ।
 अवैश्ववसु यो विप्रः रौरवं नरकं व्रजेत् ॥
 अवैश्ववसु यो विप्रः सर्वधर्मयुतोऽपिवा ।
 मर्वा घण्ठति विज्ञेयः सर्वकर्मसु नाहंति ॥
 तस्माच्चक्रं विधानेन तस्मं वै धारयेद्दिजः ।
 सर्वाश्चेषु वसतां स्त्रीणां च श्रुतिचोदनात् ॥
 अनायुधासो असुता अदेवा इति वै श्रुतिः ।
 चक्रेण तामपवप इत्यृचा समुदाहृतम् ॥
 अपेत्यमङ्गमित्युक्तं वपेति अवणं तदा ।
 तस्माहै तस्मच्क्रस्य चाङ्गनं सुनिभिः श्रुतम् ।
 पवित्रं विततं ब्राह्मणं प्रभोर्गावे तु धारितम् ॥
 श्रुत्यैव चाङ्गयेदगावे तद्ब्राह्मसमवासये ।
 यत्ते पवित्रमर्चिष्यत्मने वैतमनन्तरा ॥
 ब्रह्मेति निहितवैव ब्रह्मणो श्रुतिहृष्टिम् ।
 पवित्रमिति चैवाग्निरग्निर्वै चक्रमुच्यते ॥
 अग्निरेव सङ्घस्तारः सङ्घस्ता नेमिरुच्यते ।
 नेमितस्ततुः स्तुर्यो ब्रह्मणा समतां ब्रजन् ॥
 यत्ते पवित्रमर्चिष्यत्मने तु न सुनिहितः ।
 हक्षिष्ये तु भुजे विप्रो विभृयाहै सुदर्शनम् ॥
 सब्दे तु शङ्कं विभृयादिति ब्रह्मविदो विदुः ।
 इत्यादि श्रुतिभिः प्रोक्तं विश्वोश्चक्रस्य धारणम् ॥
 पुराणेष्वित्तिहासेषु सालिकेषु श्रुतिष्वपि ।

शङ्खचक्रोर्ध्वं पुण्ड्रादिरहितं ब्राह्मणं दृप ! ॥
 यः श्रावे भोजयेहिप्रः पितृणां तस्य दुर्गतिः ।
 शङ्खचक्रोर्ध्वं पुण्ड्रादिचिङ्गैः प्रियतमैर्हरैः ॥
 रहितः सर्वधर्मेभ्यशुग्रतो नरकमाप्नुयात् ।
 रुद्रार्चनं लिपुण्ड्रस्य धारणं यत्वा दृश्यते ॥
 तच्छ्रद्धाणां विधिः प्रीक्तो न हिजानां कदाचन ।
 प्रतिलोभानुलोभानां दुर्गागणसुभैरवाः ॥
 पूजनौया यदार्हेण विल्वचन्दनधारिणाम् ।
 यच्चराच्चसभूतानि विद्याधरगणास्तदा ॥
 चण्डालानामर्चनौया मद्यमांसनिषेवणम् ।
 स्वर्वर्णविहितं धर्ममेवं ज्ञात्वा समाचरेत् ॥
 रुद्रार्च्चनाद्ब्राह्मणसु शूद्रेण समतां व्रजेत् ।
 यच्चभूतार्च्चनात् सद्यशण्डालत्वमवाप्नुयात् ॥
 न भक्त्या धारयेहिप्रः परमापद्गतोऽपि वा ।
 मोहाहै विभयाद्यसु ससुरापो भवेद्भुवम् ॥
 तिर्यक् पुण्ड्रधरं विप्रं पटाम्बरधरं तथा ।
 इष्पाक इव वीचेत न सम्भाषेत कुवचित् ।
 तस्माद्दिजातिभिर्धर्यं सूर्जपुण्ड्रविधानतः ॥
 मृदा शुभ्रेण सततं सान्तरालं मनोहरम् ।
 स्नात्वा शुद्धेऽपि पूर्वाह्ने विष्णुमभ्यर्च देशिकः ॥
 स्नातं शिष्यं समाह्य होमं कुर्वीत पूर्ववत् ।
 परोमात्रेति सूक्ते न पायसं मधुमिश्रितम् ॥
 हुत्वोद्भूलमन्वेण शतमष्टोतरं दृतम् ।
 स्थग्निले तु ततः पश्चात्त्वण्डलानि यदा क्रमात् ॥

दीक्षयमध्ये चत्वारि विन्यसेत् पुरतो हरेः ।
 विलिखेत्तत्र पुण्ड्रादि विस्तारायामभेदतः ॥
 तेष्वर्चयेत्ततो धीमान् किशवादौननुक्रमात् ।
 तत्र तत्र च तन्मूर्तिं धाला मन्त्रैः समच्छेत् ॥
 गन्धपुष्पादि सकलं मन्त्रैर्णैवार्चयेदगुरुम् ।
 ग्रहक्षिण मनुब्रज्य स शिष्यः प्रणमेत्तथा ॥
 तदवाहौ निक्षिपेच्छिष्यः किशवादौननुक्रमात् ।
 इदि विन्यस्य पुण्ड्राणि गुरुक्तानि स बैषावः ॥
 शुभ्रैर्णैव सृदा पश्चाद्भृयात् सुसमाहितः ।
 लिसन्ध्यासु सृदा विप्रो यागकाले विशेषतः ॥
 आद्वे दाने तथा होमे खाद्याये पिण्डतर्पणे ।
 अद्वालुरुर्ध्वपुण्ड्राणि विभृयाद्विजसत्तमः ॥
 आद्वो होमस्थाया दानं खाद्यायः पिण्डतर्पणम् ।
 भष्मौभवन्ति तत्सर्वं सूर्ध्वं पुण्ड्रं बिनाकृतम् ॥
 उर्ध्वं पुण्ड्रं विना यस्तु आद्वं कुर्वीत स द्विजः ।
 सर्वं तद्राक्षसैर्नीतं नरकं चाधिगच्छति ॥
 उर्ध्वं पुण्ड्रं विहीनन्तु यः आद्वे भोजयेद्विजम् ।
 अश्वन्ति पितरस्तस्य विग्रहं नात संशयः ॥
 तस्मात् सततं धान्यसूर्ध्वं पुण्ड्रं द्विजन्मकः ।
 धारयेन्न तिर्यक् पुण्ड्रमापद्यपि कदाचन ॥
 तिर्यक् पुण्ड्रधरं विप्रं चण्डालमिव सन्ध्यजेत् ।
 सोऽनर्हः सर्वकृत्येषु सर्वलोकेषु गर्हितः ॥
 उर्ध्वं पुण्ड्रं विहीनः सन् सन्ध्याकर्म समाचरेत् ।
 सर्वं तद्राक्षसैर्नीतं नरकं स गच्छति ॥

यदि स्यात् मनुष्याणा मूर्खं पुण्ड्रं विवर्जितम् ।
 द्रष्टव्यचैव तत्किञ्चित् श्मशानमिव तङ्गवेत् ॥
 जर्खपुण्ड्रं चदा शभ्रं ललाटे यस्य दृश्यते ।
 चण्डालोऽपि हि शुचामा विषुलोके महीयते ॥
 जर्खपुण्ड्रस्य मध्येतु ललाटे सुमनोहरे ।
 लक्ष्मया सह समासीनो रमते तत्र वै हरिः ॥
 निरन्तरालं यः कुर्यादूर्ध्वं पुण्ड्रं द्विजाधमः ।
 स हि तत्र स्थितं विषुं श्रियचैव व्यपीहति ॥
 अथेदमूर्खपुण्ड्रन्तु यः करोति द्विजाधमः ।
 कल्पकोटिसहस्राणि रौरवं नरकं ब्रजेत् ॥
 तस्माद्रागान्वितं पुण्ड्रस्वरेद्विषुपदाकृति ।
 ललाटादिषु चाङ्गेतु सर्वकर्त्त्वं सु वैचाचः ॥
 नासिकामूलमारभ्य ललाटान्ते यु विन्यसेत् ।
 अङ्गुलहयमात्रन्तु मध्यच्छिद्रं प्रकल्पयेत् ॥
 पार्श्वं चाङ्गुलमात्रन्तु विन्यसेद्विजसत्तमः ।
 पुण्ड्राणामन्तराले तु हारिद्रां धारयेच्छियम् ॥
 ललाटे पृष्ठयोः कण्ठे मुजयोरुभयोरपि ।
 चतुरङ्गुलमात्रन्तु विभृयादायकं द्विजः ॥
 उरस्याङ्गुलं धार्यं भुजयोरायतं तदा ।
 उदरे पार्श्वयोर्निर्त्वमायतन्तु दशाङ्गुलम् ॥
 केशवादि नमोऽन्तेष्ठं प्रीणनाद्यैरतुक्रमात् ।
 ललाटे केशवं रूपं कुच्छी नारायणं न्यवेत् ॥
 वक्षःस्त्वे माधवक्षं गोविन्दं कण्ठदेशतः ।
 विषुच्च दक्षिणे पार्श्वं वाङ्गोष्ठं मधुसूदनम् ॥

त्रिविक्रमन् वामांसि वामनं वामपार्षतः ।
 श्रीधरं वामवाहौ तु छष्टीकेशं तदा भुजे ॥
 एष स्तु पद्मनाभन् श्रीवै दामोदरं तदा ।
 तत्रक्षालनतीयेन वासुदेवेति भूर्धनि ॥
 केशवसु सुवर्णाभः शङ्खचक्रगदाधरः ।
 शुक्राम्बरधरः सौम्यो मुक्ताभरणभूषितः ॥
 नारायणो घनश्यामः शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
 पौत्रवासा मणिमयैर्भूषणैरुपश्चोभितः ॥
 माधवस्त्रोत्पलप्रख्यस्त्रकशार्ड्गगदासिभृत् ।
 चित्रमाल्याम्बरधरः पुण्डरीकनिभेद्यः ॥
 गोविन्दः शशिवर्णः स्यात्पद्मशङ्खगदासिभृत् ।
 रक्तारविन्दपादाङ्ग सासकाक्षनभूषणः ॥
 गौरवर्णो भवेद्विष्णुस्त्रकशङ्खहलासिभृत् ।
 श्रीमाल्याम्बरधरः स्त्रघ्नी केयूराङ्गदभूषितः ॥
 अरविन्दनिभः श्रीमान् मधुजिल्लमलाननः ।
 चक्रं श्वार्णस्तु सुसलं पद्मं हीर्भिर्विभर्त्यसौ ॥
 त्रिविक्रमो रक्तवर्णः शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
 किरीटहारकेयूरकुण्डलैश्च विराजितः ॥
 वामनः कुन्दवर्णः स्यात् पुण्डरीकायतेक्षणः ।
 हीर्भिर्विच्चं गदां चक्रं पद्मं हैमं विभर्त्यसौ ॥
 श्रीधरः पुण्डरीकाल्य स्त्रकशार्णी च पद्मष्टक् ।
 रक्तारविन्दनयनो मुक्तादामविभूषितः ॥
 विद्युदर्षो छष्टीकेशस्त्रकशार्ड्गहलासिभृत् ।
 रक्तमाल्याम्बरधरः पुण्डरीकावतंसकः ॥

इन्द्रनीलनिभवकशङ्कपद्मगदाधरः ।
 पद्मनाभः पौत्रवासा चित्रमाल्यावुलेपनः ।
 दामोदरः सार्वभौमः पद्मशर्ङ्गसिंशङ्कभृत् ॥
 पौत्रवासा चित्रमालाचो नानारब्दविभूषितः ।
 एवं पुण्ड्रशिं सततं धारयेद्वैष्णवोत्तमः ॥
 पुण्ड्रसंस्कार इत्येवं शिष्येणापि च कारयेत् ।
 मन्त्रशीर्षं समाप्याथ वैष्णवान् भोजयेत्ततः ॥
 इति पुण्ड्रसंस्कारो हितौयः ।

हृतौयं नाम संस्कारं कुर्वीत उभवासरे ॥
 चाल्वा संपूज्य देवेशं गम्भपुष्टादिभिर्गुरुकूल् ।
 नानाधिदैवतं पश्चात् पूजयेत् प्रयतात्मवान् ॥
 द्वादशैव तु मासाल्ल केशवाद्यैरधिष्ठिताः ।
 आरभ्य मार्गशीर्षं तु यदा संख्या हिजोत्तमः ॥
 यस्मिन्मासि भवेहौक्ता तन्मूर्त्तेर्नाम चोदितम् ।
 दृसिंहरामकृष्णाख्यं दासनाम प्रकल्पयेत् ॥
 श्रव्या दशावताराणां वर्जयेन्नाम वैष्णवः ।
 नाम दद्यात्यक्तेन वैष्णवं पापनाशनम् ॥
 यस्य वै वैष्णवं नाम नास्ति चेचु द्विजमनः ।
 अनामिकः स विज्ञेयः सर्वकर्मसु गह्वितः ॥
 चक्रस्य धारणं यस्य जातकर्मणि सम्बवेत् ।
 तत्र वै मासनामापि दद्याह्विप्रो विधानतः ।
 ध्यात्वा समर्चयेन्नाममूर्त्तिं मन्त्रेण देशिकः ॥
 भूपं दीपञ्च नैवेद्यं ततम्ब लञ्च समर्पयेत् ।

प्रदक्षिण मनुवच्य भत्त्वा सम्बक् प्रश्नम् ॥
 तस्मन्म सूलमन्म वा जपेक्षाहस्त्रसङ्गत्या ।
 पश्चाद्दोभं प्रकुर्वीत शतमष्टीसरं हृषिः ॥
 वैष्णवैरत्नवाकैष चुहुयात् सर्पिषा तदा ।
 नाम दद्यात् ततः शिष्ठं मन्त्रतोये समाहृतम् ॥
 ततः पुष्टाञ्जलिं दत्त्वा होमशीर्षं समापयेत् ।
 वैष्णवान् भोजयेत्पद्माहक्षिणाद्यैष तोषयेत् ॥
 एवं हि नामसंस्कारं कुर्वीत हिजसत्तमः ।
 गुणयोगेन चान्यानि विष्णोद्वामानि लौकिके ॥
 विशिष्टं वैष्णवं नाम सर्वकर्मसु चोदितम् ।
 हरे: परं पितुर्बाम यो ददात्यपरं सुतम् ॥
 अतिरोचनकं दिव्यं दृतीयं चुतिचोदितम् ।
 तस्माहगवतो नाम सर्वेषां सुनिभिः सृतम् ॥
 ॥ इति नामसंस्कार सृतीयः ॥

एवं दृतीयसंस्कारं कृत्वा वै वैदिकोत्तमः ॥
 चतुर्थमन्मसंस्कारं कुर्वीत हिजसत्तमः ।
 ततः क्रात्वा विधानेन पूजयेत् जगतां पतिम् ।
 अष्टोत्तरस्त्रहस्तं तु मन्त्ररद्धं जपेद्गुरुः ॥
 क्रात् शिष्ठं समाहृय सुवेषं समलङ्घतम् ।
 आदाय कलशं रस्यं पवित्रोदकपूरितम् ॥
 पञ्चत्वक् पञ्चवयुतं पञ्चरद्धसमन्वितम् ।
 मङ्गलद्रव्यसंयुक्तं मन्त्रे णैवाभिमन्त्रयेत् ॥
 तस्मार्जयेत् ततः शिष्ठं प्रत्यज्ञानेन कुर्वैः एषैः ।

सूक्तैश्च विष्णुहेवत्यैः पावमानैस्तदैव च ॥
 अष्टोन्नरश्तं पश्चान्मन्त्ररत्ने न मार्जयेत् ।
 अभिविच्य ततो मूर्धि शुक्रवस्त्रधरं शुचिम् ॥
 स्त्रलङ्घन्तं समाचान्तं भूर्ध्वं पुण्ड्रधरं तदा ।
 यविवहस्तं पश्चात्तमालया समलङ्घन्तम् ॥
 निवेश्य इच्छणे स्त्रस्य आसने कुशनिर्मिते ।
 स्त्रगृह्णोत्तविधानेन पुरतोऽग्निं प्रकल्पयेत् ॥
 पौरुषेण तु सूक्ते न श्रीसूक्ते न तथैव च ।
 मध्वाच्यमिश्रितं रम्यं पायसं जुहुयादगुरुः ॥
 अष्टोन्नरश्तं पश्चादाच्यं मन्त्रदयेन च ।
 मूलमन्त्रेण जुहुयाच्चर्हं दृतविमिश्रितम् ॥
 केशवादीन् समुहिश्य नित्यान् सुक्तांस्तथैव च ।
 एकैकमाहुतिं हत्वा होमशेषं समापयेत् ॥
 ततः प्रदक्षिणं क्षत्वा नमस्त्वा जनार्दनम् ।
 आचार्यः स्वगुरुं नत्वा जपेदगुरुपरम्पराम् ॥
 मातरं सर्वजगतां प्रपद्येत श्रियं ततः ।
 त्वं माता सर्वलोकानां सर्वलोकेश्वरप्रिये ॥ १
 अपराधश्तैर्ज्ञृष्टं नम स्तेन मम श्रुतम् ।
 एवं प्रपद्य तत्त्वां तां श्रियं सदगुरुभावतः ॥
 नित्यश्रुतं तया देव्या वात्सल्यादिगुणान्वितम् ।
 शरण्यं सर्वलोकानां प्रपद्येत सनातनम् ।
 नारायण ! द्यासिन्धो ! वात्सल्यगुणसागर ! ॥
 एनं रक्ष जगदाथ ! बहुजन्मापराधिनम् ।
 इत्याचार्येण सन्तिृष्टः प्रपद्येत जनार्दनम् ॥

प्रपञ्चेत ततः शिष्टो गुरुमेव द्यानिधिम् ।
 गुरो ! त्वमेव मे देव स्वमेव परमा गतिः ॥
 त्वमेव परमो धर्मं स्वमेव परमं तपः ।
 इति प्रपञ्चमाचार्यो निवेशं पुरती हरेः ॥
 प्रागग्रेषु समासीनं दर्भेषु सुसमाहितः ।
 स्वाचार्यं पुरती धात्वा नमस्कृत्वाथ भक्तिमान् ॥
 गुरोः परम्परां जप्तु । हृष्टिं धात्वा जनादेनम् ।
 अपया वीक्षितं 'शिष्टं' इक्षिणं ज्ञानदक्षिणम् ॥
 निक्षिप्य हस्तं' शिरसि वामं हृष्टिं च विष्वेत् ।
 पाहौ गृहौत्ता शिष्टं हु गुरोः प्रयत्नानसः ॥
 भी ! गुरो ! ब्रूहि मन्त्रं मे ब्रूयादिति द्यानिधि ! ।
 अध्यापयेत्ततस्तस्मै मन्त्ररक्तं शुभाङ्गयम् ॥
 सन्नग्रासत्त्वं समुद्भवं सर्पिष्वण्डोऽधिष्वेवतम् ।
 सार्थमध्यापयैक्षिणं' प्रयतं शरणागतम् ॥
 अष्टाचरं वादशार्यं घट्कुक्तिं वैष्णवीं तदो ।
 रामकाशणवृसिंहास्थान् मन्त्रान् तस्मै निवेदयेत् ॥
 न्यासे वाप्यर्चने वापि मन्त्रमेकान्तिनं' अयेत् ।
 अवैष्णवोपदिष्टेन मन्त्रेण नरकं ब्रजेत् ॥
 अवैष्णवादगुरोर्मन्त्रं यः पठेदैष्वरो हिजः ।
 कल्पकोटिसहस्राणि पश्यते नारकालना ॥
 अचक्रधारिणं यसु मन्त्रमध्यापयेदगुरुः ।
 रौरवं नरकं प्राप्य चाण्डालीं योनिमाप्नुयात् ॥
 तस्माहौत्ताविधानेन शिष्टं भक्तिसमन्वितम् ।
 मन्त्रमध्यापयेद्वान् वैष्णवं पापनाशनम् ॥

अनधीत्य हयं मन्त्रं योग्यवैष्णवमुक्तमम् ।
 अधीत्य मन्त्रसंसिद्धिं न प्राप्नोति न संशयः ॥
 जातकर्मणि वा चौले तदा मौच्छनिबन्धने ।
 चक्रस्य धारणं यत्र भवेत्स्य तु तत्र वै ॥
 इपनीय गुरुः शिष्य गृह्णोक्तविधिना ततः ।
 अध्यापयेत् सावित्रं तपोमन्त्रं हयं शुभम् ॥
 प्राप्तमन्त्रं स्ततः शिष्यः पूजयेच्छुदया गुरुम् ।
 गोभूहिरस्तरतायैः वासीभिर्भूषणैरपि ॥
 सहजा यासयेच्छुष्यमाचार्यः संगितव्रतः ।
 स्वरूपं साधनं साध्यं मन्त्रेणाक्षै निवेदयेत् ॥
 हयेन ब्रह्मियाथाम्बरं सम्यगस्मै निवेदयेत् ।
 आचार्याधीनब्रह्मिसु संयतसु वसेत् सदा ॥
 कर्मणा मनसा वाचा इरिमेव भजेत् शुधीः ।
 यावच्च तौरपातन्तु इयमावर्तयेत्सदा ॥
 एवं हि विधिना सम्यग्मन्त्रसंख्यारसंख्यतः ।
 ॥ इति मन्त्रसंख्यारसतुर्धः ॥

मन्त्रार्थतत्त्वविदुषं यागतन्त्रे नियोजयेत् ।
 पूर्वाङ्गे पूजयेहे वं तत्स्य प्रियतरं शुभः ॥
 मन्त्ररत्नविधानेन गन्धपुष्पादिभिर्गुरुः ।
 अर्चयित्वाऽनुग्रहं भक्त्या होमं पूर्ववदाचरेत् ॥
 सर्वेष्व वैष्णवैः सूक्तैः पायसं वृतमिश्रितम् ।
 आज्यं मन्त्रेण होतव्यं शतमष्टोत्तरं तदा ॥
 भक्त्या च वैष्णवैर्मन्त्रैः सर्वैर्होमं समाचरेत् ।

एकैकमाहति॑ हुला सर्वावरणदेवता॒ ॥
 प्रणवादिचतुर्थन्ते स्ते षां वै नामभिर्यजेत् ।
 ह्योमशेषं समाप्याथ॑ वैष्णवान् भोजयेत्तदा ॥
 मन्त्ररब्देन तदिम्बं पुष्ट्याक्षलिङ्गतं यजेत् ।
 प्रणम्य भक्तग्रा देवेशं जघा मन्त्रमनुक्तमम् ॥
 आहय प्रणतं शिष्ठं तदिम्बं दर्घयेदृगुरुः ।
 क्षपयाथ॑ ततस्तम्भै दद्याहिम्बं हरे ! गुरुः ॥ ॥
 एनं रक्ष जगन्नाथ॑ । केवलं क्षपया तव ।
 अर्चनं यत्कातं तेजः विभी । खोकर्सु मर्हसि ॥
 एवं लब्धा गुरोर्विम्बं पूजयेत्तं प्रयत्नतः ।
 हिरण्यवस्त्राभरणयानश्यासनादिभिः ॥
 ततः प्रभृति देवेशमर्चयेहिधिना सदा ।
 श्रौतस्मात्तांगमोक्तानां ज्ञात्वान्यतममनुग्रहतम् ॥
 ॥ इति उद्घारौतस्तौ विशिष्टधर्मशास्त्रे प्रज्ञसंस्कार-
 विधानं नाम हितौयोऽध्यायः ॥

अम्बरौष उवाच ।

भगवन् ! सर्वमन्त्वाणां विधानं मम सुन्नत ! ।
 ब्रूहि सर्वमशेषेण प्रयोगं सार्थसंस्कृतम् ॥
 हारौत उवाच ॥

शृणु राजन् ! प्रवक्ष्यामि मन्त्रयोग मनुक्तमम् ।
 यथोक्ता॑ विष्णुना पूर्वं ब्रह्मणा परमात्मना ॥
 सर्वेषामेव मन्त्राणां प्रथमं गुह्यमनुक्तमम् ।
 मन्त्ररब्दं लृपश्चेष्ट ! सद्यो मुक्तिफलप्रदम् ॥

सर्वैश्चर्यग्रहं पथं सर्वेषां सर्वकामदम् ।
 यस्योच्चारणमात्रेण परितुष्टो भवेद्वर्तिः ॥
 देशकालादिनियममरिमित्रादिशोधनम् ।
 स्वरवस्तुदिदोषस्व पौरस्वरणकं न तु ॥
 ब्राह्मणाः अन्तिया वैश्याः स्त्रियः शूद्रास्तथेतराः ।
 तस्याधिकारिणः सर्वं सत्त्वशीलगुणा यदि ॥
 पञ्चसंस्कारसम्पन्नाः अक्षावन्तोऽनसूयकाः ।
 भक्तप्रा परमयाविष्टा युक्तास्तस्याधिकारिणः ॥
 पञ्चविंशत्याच्चरो मन्त्रः पदैः पञ्चभिः समन्वितः ।
 वाक्यहयं परं ज्ञेयं मन्त्ररत्नमनुत्तमम् ॥
 यदा अथति विद्यादिः संस्थिता जगतां पतिम् ।
 तथा विद्याऽनपायिन्या संयुतः परमः पुमान् ॥
 नारायणोऽच्युतः श्रीमान् वाल्मीयगुणसागरः ।
 नाथः सुशीलः सुलभः सर्वज्ञः शक्तिमान् परः ॥
 आपदबन्धुः सदा भिवं परिपूर्णमनोरथः ।
 दयासुधाभ्यः सविता वौर्धवान् द्युतिमान् विभुः ॥
 प्रपदे चरणौ तस्य शरणं श्रेयसे भम ।
 श्रीमते विष्णवे नित्यं सर्वावस्थासु सर्वदा ॥
 निर्ममो निरहङ्कारः कैङ्घर्यं करवाण्यहम् ।
 एवमर्थं विदित्वैव पश्चान्मन्त्रं प्रयोजयेत् ॥
 नारायणो महाशब्दो गायत्री च परा शुभा ।
 स्वयं नारायणः श्रीमान् देवता समुदाहृतः ॥
 करयोः स्वलयोराद्य मन्त्रं विन्यसेद्विजः ।
 शेषाक्षराणि देयानि चतुर्विंशतिपर्वत्सु ॥

षट्पदैरहुलिन्यास मङ्गेषु च यथाक्रमम् ।
 षड्हङ्गं षट्पदैः क्षत्वा मन्त्रार्थेष्य यथाक्रमम् ॥
 मूर्खिं भाले नेत्रनासाश्रवणेषु तद्वानने ।
 भुजयोर्ह्वत्प्रदेशेच स्तनयोर्नाभिमख्लसे ॥
 पृष्ठे च जघने कटोरुद्वीर्जान्वास्य पादयोः ।
 पञ्चविंशत्तराश्वस्य क्रमेणाङ्गे षु विन्यवेत् ॥
 एवं न्यासविधिं क्षत्वा पञ्चाद्ध्यानं समाचरेत् ।
 इन्द्रीवरदलश्यामं कोटिसूर्याब्निवर्जसम् ॥
 चतुर्भुजं सुन्दराङ्गं सर्वाभरणभूषितम् ।
 पञ्चासनस्थं देवेशं पुरुषोक्तिभेद्यगम् ॥
 रक्तारविन्दसदृशदिव्यहस्तपदाभ्युत्तम् ।
 माणिक्यमकुटीपेतं नौलकुन्तलशीर्षजम् ॥
 श्रीवक्षकौसुभीरस्त्वं वनमालाविराजितम् ।
 दिव्यचन्दनलिपाङ्गं दिव्यपुष्पावतंसकम् ॥
 हारकुण्डल कैयरु नूपुरादिविराजितम् ।
 कटकैरहुरौयैषं पौत्रवस्त्रेण श्रीभितम् ॥
 शङ्खपद्मगदाचक्षपाणिनं पुरुषोक्तमम् ।
 वामाङ्गे चिन्तयेत्स्य देवीं कमललोचनाम् ॥
 तदणीं सुक्रमाराङ्गीं सर्वलक्षणशीभिताम् ।
 दुकूलवस्त्रसंयुक्तां सर्वाभरणभूषिताम् ॥
 तसकाञ्चनसङ्घाशां पौत्रोक्तपयोधराम् ।
 रक्तकुण्डलसंयुक्तां नौलकुन्तलशीर्षजाम् ॥
 दिव्यचन्दनलिपाङ्गीं दिव्यपुष्पावतंसकाम् ।
 मातुलुङ्गं च रक्ताङ्गं दर्पणं वरदं तथा ॥

देवीं च विभूतौं होर्मिष्विलयेदिष्टदां सदा ।
 एवं ध्यात्वा परं नित्यमर्चयेदच्युतं द्विजः ॥
 यथामनि तथा देवे ज्ञानकर्म समाचरेत् ।
 अर्चयेदुपचारैश्च मनसा वा जनार्दनम् ॥
 आवाहनासने पाद्यमर्घ्यं माचमनौयकम् ।
 स्थानं वस्त्रोपवीते च भूषणं गन्धमेव च ॥
 पुष्पं धूपं तथा दीपं नैवेद्यं च प्रदक्षिणम् ।
 नमस्कारच्च ताम्बूलं पुष्पमालां निवेदयेत् ॥
 नमस्त्वाला गुरुन् पश्चाज्जपेन्मन्त्रं समाहितः ।
 अष्टोत्तरसहस्रन्तु शतमष्टोत्तरं तथा ॥
 ध्यायन्वै मनसा देवं जपेदेकायमानसः ।
 प्राडःसुखोदमुखो वापि समासीनः कुशासने ॥
 त्रिसन्ध्यासु जपेद्वै र्सवसिद्धिमवाप्नुयात् ।
 आदावन्ते जपस्यास्य प्राणायामान् समाचरेत् ॥
 पूरकः कुम्भको रेच्यः प्राणायामस्त्रिलक्षणः ।
 वामेन पूरयेद्वायुं वाह्यं नासा जपमनुम् ॥
 उभाभ्यां धारणं वायोः कुम्भकं समुदाहृतम् ।
 तद्रेचनं दक्षिणेन रेचणं समुदाहृतम् ॥
 पर्यावृत्या पुनर्ष्वैवं प्राणायामतयं क्रमात् ।
 पूरके कुम्भके चैव रेचके च विशेषतः ॥
 अष्टाविंशतिवारं तु जपन् मन्त्रं समाहितः ।
 उत्तमं सुनिभिः प्रोक्तं प्राणायामं नृपोत्तम ! ॥
 जपन् इदंश्वारं तु उत्तमं तव्रकौर्तितम् ।
 षड्वारन्तु कनौयः स्याच्चिवारं मध्यमं स्फृतम् ॥

अनसैत्राद्येहेषं पश्चादर्थं विचित्रयेत् ।
 प्राणाशामन्त्रयं छत्वा पश्चान्तरासं समाचरेत् ॥
 छत्वा यज्ञाम्बरधरः छत्वा सन्मादिकमं च ।
 इतोर्द्वपुरुद्देहस्त्र पवित्रकर एव च ॥
 छत्वा पश्चात्तमालां च सन्निधा वासने स्थितः ।
 भूतशुचिविधानस्त्र छत्वा मन्त्रं प्रयोजयेत् ॥
 अष्टादशरस्य मन्त्रस्य गुरुनारायणः स्तूतः ।
 इत्यद्व दैवी गायत्री परमात्मा च देवता ।
 उपस्थाप्ताद्यरो मन्त्रः सर्वपापप्रणाशनः ॥
 सर्वदुःखहरः श्रीमान् सर्वकामफलप्रदः ।
 सर्वदेवात्मको मन्त्र स्तूतो मोक्षप्रदो दृष्टाम् ॥
 कष्ठो यजुंषि सामानि तथैवाथर्वणानि च ।
 सर्वमष्टादशरात्मस्य तत्त्वान्यदपि वाच्यवम् ॥
 रुद्धार्थो वेदगर्भस्यः वेदास्थाप्तरे स्थिताः ।
 अष्टादशरस्य प्रचते "अकारे प्रश्नवः स्थितः ॥
 इह लौकिकमेष्वर्थं" स्वर्गाद्यं पारस्लौकिकम् ।
 कैवल्यं भगवत्स्त्र मन्त्रोऽयं साधयिष्यति ॥
 सक्षादुच्चारणात् यां चतुर्वर्गफलप्रदम् ।
 स्त्ररूपं साधनं प्राप्य इदाति हि समक्षसा ॥
 महापापं चातिपापं विद्यते वीपपापकम् ।
 जपादस्य मनोराशं प्रश्नश्यन्ति न संशयाः ।
 अद्वयमेधसहस्राणि राजस्त्रयशतानि च ।
 सक्षादुच्चारं जप्तु लक्ष्मते नात्र संशयः ॥
 गवामयुतदानस्य शृण्यिष्या मरुत्स्य च ।

कान्याश्चतस्त्रहस्य गजाश्वानां तद्वैव च ॥
 हानस्य यत्कलं भृणां सत्पात्रे नृपनम्हन् ! ।
 शतवारं मनुं जप्ता तत्कलं सर्वमाप्नुयात् ॥
 सार्थं समुद्रं सन्नग्रासं सर्वित्तखोऽधिदैवतम् ।
 अष्टाक्षरमनुच्छेष्ठा विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥
 पद्मनाथकं मन्त्रं चतुर्था सहितं तदा ।
 स्त्रूपसाधनीपियमिति मत्ता जपेद्बुधः ॥
 प्रणवेन स्त्रूपं स्यात् साधनं नमसा तथा ।
 संविभक्ष्या चतुर्थात् पुरुषार्थी भवेन्ननोः ॥
 अकारस्त्राप्युकारस्त्र मकाराद्वेति तत्वतः ।
 तान्वेकदा समभवत्तदीमित्येतदुच्यते ॥
 तस्मादोमिति प्रणवो विज्ञेयः साक्षरामवाः ।
 वेदन्यालकं चेयं भूर्भुवःस्त्ररितीति वै ॥
 अकारस्त्र भवेद्विष्णुं स्तदृग्बेद उदाहृतः ।
 उकारस्त्र भवेत्तद्वैर्यजुर्बेदामको महान् ॥
 मकारस्त्र भवेत्तद्वैर्य स्त्रयोर्दीप्ते उदाहृतः ।
 पञ्चविंशत्याक्षरः साक्षात् सामवेदस्त्ररूपवान् ॥
 पञ्चविंश्तीऽयं पुरुषः पञ्चविंश आवेति श्रुतेः ।
 आमा पञ्चविंशः स्यादिति ममाम्नानं संस्मरेत् ॥
 इत्यौपनिषदं श्लाघं विदित्वा स्त्रं निवेदयेत् ।
 अवधारणमन्येतु मध्यमार्थं वदन्ति च ॥
 तदेवाग्नि स्त्रदायु स्त्रत्सूर्यं स्त्रदपि चन्द्रमाः ।
 इत्येवं धारणश्रुतेरेवमेवीपहंहितम् ॥
 उकारणैव श्रीशब्दः प्रोक्षते मुनिसत्तमैः ।

न्यायेन गुणसिद्धिसु तस्यैव श्रीपर्वतेरौ ॥
 श्रीरस्ये शाना जगतो विष्णुपद्मोति वै श्रुतिः ।
 कल्पाणगुणसिद्धिसु लक्ष्मीभर्तुर्भवतेरा ॥
 सामानाधिकरणत्वात्कारणत्वं तद्दीच्यते ।
 अकार एव सर्वेषामक्षराणां हि कारणम् ॥
 अकारो वै सर्वा वागित्यादि श्रुतिवचं स्तथा ।
 स्यर्थोभिर्व्यञ्यमानो नानाबहुविधोऽभवत् ॥
 कारणत्वं तथैवास्य विष्णोर्वै जगतां पतेः ।
 तस्मात् स्तष्टा च दाता च विधाता जगतां हरिः ॥
 रक्षिता जीवलोकस्य गुणवानेव सर्वगः ।
 अनन्या विष्णु ना लक्ष्मी भर्त्वरेष्व प्रभा यथा ॥
 लक्ष्मी मनुपगमिनौमिति श्रुतिवचो महत् ।
 तस्मादकारो वै विष्णुः श्रीशश्व जगत्-पतिः ॥
 लक्ष्मीपतिलं तस्यैव नान्यत्येति शुनिष्ठितम् ।
 नित्यैवैषा जगत्ताता हरिः श्रीरनपायिनौ ॥
 यथा सर्वगतो विष्णु स्तथैवैषा जगत्ययौ ।
 तस्मादकारो वै विष्णुर्लक्ष्मीभक्ती जगत्-पतिः ॥
 तस्मिंश्चतुर्थीयुक्तत्वात् विपदस्य च संघ्रहः ।
 अकारप्रथमां तस्माच्चतुर्थां संघ्रहं न तु ॥
 तच्च श्रुतिविरोधत्वात् युक्तमिति श्रीदितम् ।
 महसे ब्रह्मणे त्वा वै श्रीमित्याकान् युज्ञीत ॥
 परस्य चात्मनां तस्माद्देव स्तव शुनिष्ठितः ॥
 त्वमस्माकं तपस्यैव श्रुत्युक्तमपि पार्थिव ! ।
 ही शाखती विष्णुचिता वियन्ताचिति वै तथा ॥

गृभिष्वदया प्राणीववामा न विश्वभृत् ।
 अस्त्रोयमत्ये मर्त्येन नयेनेत्ये वयोनिता ॥
 इत्यादि शुतर्णीभेदं वदन्ति परजीवयोः ।
 दास्यमेशामनांविष्णोः स्वरूपं परमामनः ॥
 साम्यं लक्ष्मीवरद्वीपात्तं देवादीनां तथामनाम् ।
 अनन्यशेषरूपान्वै जीवास्य जगत्पतेः ॥
 दास्यं स्वरूपं सर्वेषामामनां सततं हरेः ।
 भगवच्छेषमामामनन्यथा यः प्रपद्यते ॥
 स चैव हि महापापी चण्डालः स्यात् न संशयः ।
 तस्मान्मकारवच्छोऽसौ पञ्चविंशामकः युमान् ॥
 अकारवाच्येषस्य दास एवाभिधीयते ।
 अतुज्ञानाशयो नित्यो निर्विकारोऽव्ययः सदा ।
 देहेन्द्रियात् परो ज्ञाता कर्ता भोक्ता सनातनः ॥
 मकारवाच्यो जीवोऽसौ दान एव हरेः सदा ।
 श्रीग्रस्ताकारवाच्यस्य विष्णोरस्य जगत्पतेः ॥
 स्वस्त्रामिनोरकारेण इवधारणमुच्यते ।
 स जीवः स्यादतः स्त्रामौ सर्वदा नृपसत्तम ! ॥
 अनयोर्नान्यथेत्युक्तमुकारेण महर्षिभिः ।
 इत्येवं प्रणवस्त्रां ग्रणवस्य पदस्य तु ॥
 आमनस्य स्वरूपत्वाहिजेय मृषिसत्तमैः ।
 सर्वेषामेव मन्माणां कारणं प्रणवः स्तृतः ॥
 तस्माइग्राहतयो ज्ञातास्त्राम्यो वेदचयं तथा ।
 भूरित्येव हि ऋग्वेदो भुवरिति यजुस्तथा ॥
 स्व रिति सामवेदः स्यायणवो भूर्भुवःस्तु वः ।

भूर्विष्णुश्च तदा लक्ष्मीर्भुव इत्यभिधीयते ॥
 तयोः स्वरिति जीवसु सब इत्यभिधीयते ॥
 अग्निर्वायु साधा सूर्यस्तेभ्य एव हि जग्निरे ॥
 य एता व्याहृतीहृत्वा सर्वं वेदं शुहोति वै ।
 प्रसङ्गाक्षितं चेदं मन्त्रशेषसुदीर्घते ॥
 अखातन्त्याक्षु जीवानामधौनं परमाक्षनः ।
 नमसा प्रोचयते तस्मादहन्ताममतोऽपितम् ॥
 स्वरूपादितिवर्गस्य संसिद्धिर्वतु सैव हि ।
 नमसा रहितं सर्वं विफलं सम्बकौर्तितम् ॥
 नमसैव हि संसिद्धिर्वेदवच न संशयः ।
 मुरतः पृष्ठतस्यै व पार्श्वतस्मावशेषतः ।
 नमसैवेच्छते राजन् ! त्रिवर्गः सर्वदेहिनाम् ॥
 मकारेण स्वतन्त्रः स्याक्षरकस्तु निषिद्धति ।
 तस्माच्च नम इत्यल स्वातन्त्रप्रमपनोदति ॥
 इग्नात्मरसु भवेनमृत्युस्त्वरक्षरसु हि शाखतम् ।
 ममेति इग्नात्मरं मृत्युर्नममेति तु शाखतम् ॥
 न ममेति च सर्वल स्वातन्त्ररहिताय वै ।
 युज्यते मुनिभिः सम्यक् सर्वकर्मसु पार्थिव ! ॥
 तस्माच्च नमसा युक्ता मन्त्राः सर्वे च पार्थिव ! ॥
 सर्वसिद्धिप्रदा नृणां भवन्त्यत्र न संशयः ।
 नमसा रहिता येतु न तु मुक्तिप्रदा नृणाम् ॥
 तस्माच्च नमसैवैषां पारतन्त्रप्रत्यग्नीशितुः ।
 पारतन्त्रग्रास्तमेत् सिद्धिं स्वातन्त्रग्रान्ताश्चमेष्टति ॥
 दास्यमेव हि जीवानां प्रोच्यते नमसैव तु ।

नमसा रहितं लोके किञ्चिदत्र न विद्यते ॥
 नमो देवेभ्यो नम इति येषामीश्च तथा मनः ।
 हृतञ्जिदेनो नमसा अविवाक्ये ति वै श्रुतिः ॥
 क्ष्यैरकारः सम्प्रोक्तो नकारस्तं निषिध्यति ।
 तप्त्वात्तु नर इत्यत्र नित्यलेनोच्यते जनः ॥
 नारा इति समूहले बाहुत्यत्वाज्ञनस्य च ।
 तेषामयनमावासस्ते न नारायणः चृतः ॥
 महाभूतान्यहङ्कारी महदव्यक्तमेव च ।
 अश्वं तदन्तर्गतां ये लोकाः सर्वे चतुर्दशः ॥
 चतुर्ष्विधश्चौराणि क्रालः कर्मति वै जगत् ।
 प्रवाहुरूपैषैवेषां नारत्वेनोच्यते बुधैः ॥
 तेषामपि निवासत्वान्नारायण इतीरितः ।
 अन्तर्वहिष्म जगती धाता सत्र सनातनः ॥
 स्थाना नियन्ता शरणं विधाता भूतभावनः ।
 माता पिता सखा स्नाता निवासश्च सुहृदगतेः ॥
 योनौ श्रियः श्रीः परमस्तेन नारायणः चृतः ।
 नराणां सर्वजगतामयनं शरणं हरिः ॥
 तप्त्वान्नारायण इति मुनिभिः सम्प्रकौर्त्यते ।
 सर्वेषु देशकालेषु सर्वावस्थासु सर्वदा ॥
 तस्यैव किङ्करोऽस्मीति चतुर्द्वा परमात्मनः ।
 भगवत्परिचयैव जीवानां फलमुच्यते ॥
 तद्विना किं शरीरेण यातनस्य जनस्य तु ।
 यस्मिन् शरीरे जीवानां न दास्यं परमात्मनः ॥
 तदेव निरयं प्रोक्तं सर्वदुःखफलं भवेत् ।

दास्यमेव फलं विश्वोर्दीस्यमेव परं भुक्षम् ॥
 हास्यमेव हरिर्मीक्षं दास्यमेव परं तपः ।
 ब्रह्माद्याः सकला देवा वशिष्ठाद्यां महर्षयः ।
 काङ्क्षन्तः परमं दास्यं विश्वोरेव यज्ञस्ति तम् ॥
 तस्माच्चतुर्थी मन्त्रस्य प्रधानं दास्यमुच्यते ।
 न दास्यहृति जीवानां नाशहेतुः परस्य हि ॥
 इत्य सच्चिन्द्र्यं मन्त्राद्यं जपेत् मन्त्रमतन्त्रितः ।
 अविदित्वा मनोरथं जपेत् प्रयत्नमानसः ॥
 न संसिद्धिमवाप्नोति स्वरूपञ्च न विन्दति ।
 संसारञ्च समुद्रञ्च सर्विचण्डोऽधिदैवतम् ॥
 सार्वं न यज्ञं सदानं मन्त्रमेवम्यपूर्णयेत् ।
 नारायणार्थं गायत्री दैवती चन्द्रोऽधिदैवता ॥
 परमामा च लक्ष्मीशी विष्णुरेवाच्चुतो हरिः ।
 प्रणवस्तु भवेद्वौजे चतुर्थी शक्तिरुच्यते ॥
 कुहोल्काय महोल्काय विष्णुलक्ष्माय तथैव च ।
 जाल्काय सहस्रोल्काय पञ्चाङ्गो न्यास उच्चरते ॥
 छन्मूर्खोऽश्च शिखायाच्च कवचो नेत्रयोर्व्यसेत् ।
 पञ्चाङ्गम्यासमित्युक्तं सर्वमन्त्रेषु वैष्णवैः ॥
 यदा त्रयेण कुर्वति षडग्नं तु यथाक्रमम् ।
 मूर्खानने च छूदये भुजयोर्जघने तथा ॥
 षुष्ठे च जान्वोः पदयोर्मन्त्राणीनि यदा च्छसेत् ।
 अष्टाच्चराण्यष्टदिष्टु क्रमेण तदनन्तरम् ॥
 नासिकायां तथाक्षणोऽश्च श्रीतयोरानने तथा ।
 कण्ठे च सनयोर्नाभौ गुणे च तदनन्तरम् ॥

अचक्राय विचक्राय सुचक्राय तथैव च ।
 च्चरलामहोचक्राय तैलोक्याय तदन्तरम् ॥
 आधारकालचक्राय दशदिष्ठु यथाक्रमम् ।
 साहासं प्रणवाद्यन्तं न्यसेचक्राणि वैश्ववः ॥
 एवच्चरासविधिं काला पश्चाद्ग्रानं समाचरेत् ।
 इदये प्रतिभायां वा जले सपिण्ठमण्डले ॥
 वस्त्रैः पृथग्गिले स्वापि चित्तयेद्विष्णुमव्ययम् ।
 ब्लालाक्कोटिसङ्घाशं पौत्रस्त्वं चतुर्भुं जम् ॥
 पञ्चपञ्चविशालाक्षं सर्वाभरणभूषितम् ।
 चक्रमण्डं गदी शङ्खं चतुर्दीर्भि धृतं तथा ॥
 वौभूमिसहितं देवमासीनं परमासने ।
 तत्र चाधारशक्त्याद्यैर्वर्माद्यैः सूरिभिर्दृतेः ॥
 दिव्यरदमये पौठे पञ्चच्छेष्टदले शुभे ।
 तत्कर्णिंकोपरितले तम्भकाञ्चनसविभे ॥
 द्वैवौभ्यां सहितं तस्मिन्नासीनं पञ्चजासने ।
 चिन्तयेद्विष्णुषे पाञ्चेण लक्ष्मीं काञ्चनसविभाम् ॥
 पञ्चहस्तविशालाक्षीं दुकूच्चवसनां शुभाम् ।
 वामे दूर्वादलश्यामां विचित्राभ्वरभूषिताम् ॥
 चिन्तयेद्वरणीं देवीं नौलोत्पलधरां शुभाम् ।
 महिष्यदलायेषु चिन्तयेद्वृत्तचामराम् ॥
 एवं ध्यात्वा हरिं नित्यं जपेवयतमानसः ।
 स्नातः शुक्लाभ्वरधरः स्नातक्षत्यो यथाविधि ॥
 धृतोर्द्विपुण्ड्रदेहस्थ पवित्रकर एव च ।
 शुचिः क्षणाजिनासीनः प्राणायामी च न्यासकृत् ॥

शङ्खक्रगदाखड्गशाढे पद्मान्वयुक्तमात् ।
 तार्णव वनमालाख मुद्रा अष्टौ प्रपूजयेत् ॥
 पञ्चात् धात्वा जगद्वादं मनसैवाचयेदिभुम् ।
 गन्धपुण्ड्रादि सकलं मन्त्रे षैव निवेदयेत् ॥
 अनेनाभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्त्वात् ।
 अयुतं वा सहस्रं वा लिसन्ध्यासु जपेन्वनुम् ।
 विष्णोः समानरूपेष्व ग्राहतं पदमाग्रुयात् ॥
 आयुष्कामी जपेन्नित्यं षस्मासं नियतेन्द्रियः ।
 अयुतं तु जपेन्मालं सहस्रं जुहुयाद् षृतम् ॥
 आयुर्निरामयं सम्पद्भवेद्वर्षशताधिकम् ।
 विद्याकामी जपेद्वर्षं विसन्ध्यास्युतं मनुम् ॥
 जुहुयादिमलैः पुष्टैः सहस्रं नियतेन्द्रियः ।
 अष्टादशानां विद्यानां भवेद्याससमो हिजः ॥
 विवाहार्थी जपेन्नित्यमेवं वर्षचतुष्टयम् ॥
 राजहोमी सहस्रं तु लभेत्वन्यां सुशोभिताम् ।
 सम्पत्कामी जपेन्नित्यं ऋग्युतं वक्त्रतयम् ॥
 पश्चैर्वा पद्मपञ्चैर्वा तथा होमी श्रियं लभेत् ।
 भूकामी तु जपेन्नित्यं वक्त्रं विजितेन्द्रियः ॥
 दूर्धाभिर्जुहुयात्तद्वस्त्रभेदभूमिमभौस्तिम् ।
 राज्यकामी जपेन्नित्यं षड्ब्दं ऋग्युतं तथा ॥
 सहस्रं जुहुयात् नित्यं पायसं षृतमिश्रितम् ।
 चक्रवर्ती भवेत् सद्यः पद्माभर्तुः प्रसादतः ॥
 इदादशास्त्रं जपेद्वै तं सततं विजितेन्द्रियः ।
 आत्महोमी तु यो नित्यमिन्द्रत्वं लभते नरः ॥

लक्ष्मणेच यो नित्यं त्रिशङ्खर्षं जितेन्द्रियः ।
 ब्रह्मलं वा शिवत्वं वा समाप्नोति न संशयः ॥
 यावज्ञीवं तु यो नित्यमयुतं सुषमाहितः ।
 सहस्रं वा शतं वापि होतव्यं वक्षिभरण्डले ॥
 आज्येन चक्षणा वापि तिलैर्वा शर्करान्वितैः ।
 पञ्चै र्वा विल्वपत्रै वीं समिक्षिः पिप्पलस्य वा ।
 कोमलैसुलसौपदैरर्चयित्वा सनातनम् ॥
 अनन्तविहगीशानां क्षिप्रमन्यतमो भवेत् ।
 किमत्र बहुनोक्तेन सर्वसिद्धिप्रदो नृणाम् ॥
 श्रीमद्घटाच्चरी मन्त्रो नित्यप्रियतमो हरेः ।
 आसीनो वा शयानो वा तिष्ठन्वा यत्र कुब्जचित् ॥
 जपेदघटाच्चरं मन्त्रं तस्य विष्णुः प्रसीदति ।
 संस्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दौचितः ॥
 अभितः सर्वदेवानां यो जपेत्सततं मनुम् ।
 ब्रह्मग्नी वा कृतग्नी वा महापापयुतोऽपि वा ॥
 अघटाच्चरस्य जप्तारं दृश्या पापैः प्रभुच्छते ।
 अघटाच्चरस्य जप्तारो यथा भागवतोक्तमाः ॥
 पुनर्निति सकलं लोकं सदेवासुरमानुषम् ।
 अघटाच्चरस्य जप्तारं प्रणमेद्यस्तु भक्षितः ॥
 सर्वपापविनिर्सुक्तो विष्णुलोके महीयते ।
 अचिन्त्यमितमाहाम्ब्रं मनोरस्य जगत्पतेः ॥
 न हि वक्तुं मया शक्यं ब्रह्मादितिदशैरपि ।
 अथ वक्ष्यामि माहोल्प्रं हादशार्णस्य पार्थिवं ॥
 यस्तोच्चारणमाचेण हादशाव्द फलं लभेत् ।

नमो भगवते नित्यं वासुदेवाय शक्तिं द्वे ॥
 प्रणवेन समायुक्तं इदशार्णमनुं चर्षेत् ।
 पूर्ववद्यस्वस्यार्द्धं नमस्य महामनोः ॥
 ऐश्वर्यं च तथा वौर्यं तेजः शक्तिरत्तमा ।
 ज्ञानं बलं यदेतेषां षष्ठां भगवदौरितः ॥
 एभिर्गुर्वैः पूर्ववाक्यैः स एव भगवान् इरिः ।
 नित्या च या भगवतौ प्रोच्यते मुनिसत्तमैः ॥
 ऐश्वर्यरूपा सा देवी सुभगा कमलालया ।
 ईश्वरी सर्वजगतां विष्णुपत्नी सनातनो ॥
 तस्याः पतित्वा धौशस्य भगवानिति चोच्यते ।
 तस्यात् तु भगवान् श्रीमानेकार्थीं मुनिभिः सृतः ॥
 भगवानिति शब्दोऽयं तथा पुरुषइत्यपि ।
 निहप्राप्तौ च वर्तेत वासुदेवेऽखिलामनि ॥
 वक्षन्ति केचिङ्गवान् ज्ञानवानिति सत्तमाः ।
 तदासुदेवेनोक्तं स्यात्सामान्यत्वात्ततोऽन्यथा ॥
 तस्यालक्ष्याणगुणवान् श्रीमान् योऽसौ जगत्पतिः ।
 स एव भगवान् विष्णुर्वासुदेवः सनातनः ॥
 भगवते श्रीमते चेत्ये कार्थीं हि प्रोच्यते बुधैः ।
 गुणवान् भगवानेव स्फृष्टिस्थितिदिनाशक्ततः ॥
 हौ हौ गुणावधिष्ठाय सर्वाद्यमकरोऽभुः ।
 प्रद्युम्बस्यानिरहस्य सङ्खर्षण इतौरितः ॥
 भगवान् वासुदेवोऽसौ स्फृष्टादग्मकरोत् खयम् ।
 ऐश्वर्यवौर्यवान् सर्गे प्रदुग्धः पर्यपद्यत ॥
 तेजःशक्तिं समाविश्य अनिरुद्धो ह्यपालयत ।

बलभ्राने तथा हे तु सर्वर्षणो द्विधितः ॥
 अकरोह्नगवानेव संहारं जगतः पुनः ।
 एवं षड्गुणपूर्णत्वात् पतित्वात्त्वपि च श्रियः ॥
 सर्वादेः कारणत्वाच्च भगवानिति चोचते ।
 सर्वतासौ समज्ञा च वसत्यचेति वै यतः ॥
 ततः स वाचुदेवेति विद्धिः परिपदते ।
 चतुर्थीं पूर्वविद्विद्वात् कौञ्चयादिं महामनः ॥
 एवं ज्ञात्वा मनोरथं हादशार्णस्य चक्रिणः ।
 संसिद्धिं परमाप्नोति सम्यगावर्थं चेतसा ॥
 गत्वा गत्वा निवर्तन्ते सर्वक्रतुफलैरपि ।
 तद्वत्वा न निवर्तन्ते हादशाक्वरचिन्तकाः ॥
 हादशार्णं सङ्कज्जम्भु लं सर्वपापैः प्रमुचते ।
 ब्रह्महत्यादिपापानि तत्संसर्गक्षतानि च ॥
 हादशार्णं मनोर्जप्तृन् दहत्यरिवेष्वनम् ॥
 सर्वसौभाग्यसुखदं पुचपौत्राभिवर्द्धनम् ॥
 सर्वकामप्रदं नृणामायुरारोग्यवर्द्धनम् ।
 देवत्वममरे गत्वं शिवब्रह्मत्वमेव च ॥
 हादशार्णं मनुं जम्भु समाप्नोति न संशयः ।
 दुराचारोऽपि सर्वाश्री ऋतघ्री नास्तिकोऽपि वा ॥
 हादशार्णं मनुं जम्भा विष्णु सायुज्यमाप्नुयात् ।
 प्रजापतिः कश्यपश्च मनुः स्वायभुवस्तथा ॥
 सप्तर्षयो ष्टतश्चैते ऋषयस्तथा कीर्तिंताः ।
 वशिष्ठः कश्यपोऽलिङ्गं विश्वाभिवश्च गीतमः ॥
 जमदग्निर्भरहाजस्वेते सप्तमं हृष्यः ।

भगवान् वासुदेवो वै देवतास्य प्रकौर्तिः ॥
 कृष्णस्य परमा दैवी गायत्री समुदाहृता ।
 साधकानां सदा राजन् ! कामधेनुरितीरितः ॥
 दशाहृलीपु तलयोर्द्दशार्णानि विन्द्येत् ।
 पदैश्चतुर्भिरङ्गे षु विन्द्यस्तदनन्तरम् ॥
 चतुरङ्गे षु विन्द्यस्य मन्त्रे शोक्तरयोर्द्योः ।
 मूर्खर्णास्य नेत्रयोर्नासाकर्णयोर्भुजयो स्थापा ।
 हृदि कुच्छी तथा गुह्ये जर्वोर्जान्वोष्ठ पादयोः ॥
 मन्त्राणानि तु विन्द्यस्य क्रमेणैव ऋपोक्तम् ! ।
 अचक्राय विचक्राय सुचक्राय तथैव च ॥
 तथा चैलोक्यचक्राय महाचक्राय वै तथा ।
 अमुराक्षकचक्राय स्वाहान्तं प्रणवादिकम् ॥
 हृदयादिषडङ्गे षु यथाशास्त्रं प्रयोजयेत् ।
 श्वीराब्धौ शेषपर्यङ्के समासौनं श्रिया सह ॥
 नौलजौमृतसङ्घाशं तपकाञ्चनभूषणम् ।
 पौत्राम्बरधरं देवं रक्षाभद्रललोचनम् ॥
 हौर्वैश्चतुर्भिर्दीर्भिर्श्व सर्वाभरभूषितैः ।
 शङ्खचक्रगदाशार्णान् विभ्राणं परमेश्वरम् ॥
 नामाकुसुमसम्बन्धनौलकुन्तलशीर्षजम् ।
 श्रीवत्सकौसुभीरस्कं वनमालाविभूषितम् ॥
 समाञ्जिष्टं श्रिया दिव्या पद्मया पद्महस्तया ।
 स्त्रयमानं विमानस्थैर्देवगन्धर्वकिञ्चरैः ॥
 मुनिभिः सनकाद्यैश्च सेवितच्च सुरर्षिभिः ।
 एवं ध्यात्वा हरिं नित्यं जपेन्मन्त्रं समाहितः ॥

अर्चयित्वा द्वषीकेशं सुगन्धकुमुमैः सदा ।
 सालथामादिकस्थानेष्वर्चमामं जपेद्बुधः ॥
 जपित्वा दशसाहस्रं यावज्जीवं समाहितः ।
 वैष्णवं पदमाप्नोति पुनराहृत्वर्जितम् ॥
 आयुष्कामौ जपेन्नित्यं वत्सरं विजितेन्द्रियः ।
 संख्या द्वादशसाहस्रं होमं तिलसहस्रकम् ॥
 लभेतायुः यतसमा दुःखरोगविवर्जितम् ।
 विवाहकामौ षण्मासं जपेन्नित्यं जितेन्द्रियः ॥
 आज्यहोमौ सहस्रन्तु लभेत्वां सलुचणाम् ।
 सम्पत्कामौ जपेन्नित्यं वत्सरन्तु सहस्रशः ॥
 साञ्जैश्च ब्रौहिभिर्हीमौ सहस्रं श्रियमाग्रुयात् ।
 राज्यमिन्द्रपदं वापि शिवत्वं ब्रह्मातामपि ॥
 बहुकालं विल्वपतैः कमलैर्वीं जपेन्मनुम् ।
 चुहयाच्च जपेन्नित्यं तत्त्वाप्नोत्यसंशयम् ॥
 यं यं कामयते चित्ते तत्र तत्र रूपोत्तमः ।
 चुहयाच्चालतौपुष्टैरयुतं विजितेन्द्रियः
 तां तां सिद्धिमवाप्नोति पदं चाप्नोति वैष्णवम् ।
 द्वादशार्णीन मनुना पञ्चे पञ्चे हिजोत्तमः ॥
 द्वादशार्णीं पूजयेहिष्णुं कोमलै सुलसौदलैः ।
 विषुतुल्य वपुः श्रीमान् ! मोदते परमे पदे ॥
 द्वादशार्णीमनोरेवं विधानं प्रोच्यते नृप ! ।
 अद्य ते सम्बवक्ष्यामि षड्क्षरमनोरिदम् ॥
 विधानं सर्वफलदं जन्ममृत्युविकल्पनम् ।
 अंगानमो विष्णवे चेति षड्क्षर मुदाहृतम् ॥

पूर्ववद्यग्रावस्यार्थं नमः शब्द उदाहृतः ।
 व्याप्तिवाह्यापकत्वाच्च विष्णुरित्यभिधीयते ॥
 सहैकरूपरूपत्वात् सर्वाक्तिवाह्यभुत्वतः ।
 अनामयत्वादौशत्वाह्यभस्त्वादृष्टिगतः ।
 यथेष्टफलदातत्वाह्यिष्णुरित्यभिधीयते ॥
 शकारो बलमित्युक्तः षकारः प्राण उच्चते ।
 तथोख्य सङ्गतिर्यात् तदात्मे सुप्रचते धृतिः ।
 तस्मास्कारघकारावत्सुसंहितमुत्तमम् ।
 सप्राणं सबलं देव ! संहितामुत्तमां तु यः ॥
 तस्यैवाग्निभित्युक्तं नेतरस्यैव च श्रुतेः ।
 एतदेव हि विहांसो वच्यन्ते ये महर्षयः ॥
 एवं वस्त्रामहे किन्तु किमुत व्यामहे वयम् ।
 इनौ षकारघकारावस्तुसंहितमेति यत् ॥
 तदेव विष्णुः क्षणीति जिष्णुरित्यभिधीयते ।
 विष्णवे नम इत्येष मन्त्रः सर्वफलप्रदः ॥
 ऐश्वर्यं तु विकारः स्यात्तादात्मग्रास्त्रद्यं चृतम् ।
 ऐश्वर्यहयवौजं स्यादिष्णुमन्त्रमनुत्तमम् ॥
 तत् षडर्णविधानेन किवलं वै जपेमहि ।
 इत्युक्ता मुनयः सर्वे वेदवेदान्तपारगाः ॥
 परित्यज्ये तरं धर्मं तदेकशरणं गताः ।
 एवं महामनुं जस्ता विधानेनाच्युतं गताः ॥
 तस्मादेतत्त्वामन्त्रं सर्वसिद्धिप्रदं वृप ! ।
 सकुदुच्चारणेनास्य हरिस्त्रव प्रसोदति ॥
 ब्रह्माद्याः सनकाद्याश्च मुनयश्च जपन्ति हि ।

चक्रन्दसु तस्य गायत्री देवता विष्णुरचुपतः ॥
 स्यादोम्बौजं नमः शक्तिर्मनोरस्य प्रकौर्तितम् ।
 लिभिः पदैः घडङ्गे षु यथासंख्यं सुविन्यसेत् ॥
 अङ्गुलीष्वपि चाङ्गे षु मन्वार्णानि यथाक्रमात् ।
 मूर्ध्वर्णास्ये हृदये वाह्नोः पृष्ठे गुह्ये यथाक्रमम् ॥
 विन्यस्य चक्रन्यासं च पश्चात्प्रानेषु तत्त्वयम् ।
 प्रणवेनोन्मुखीकृत्य हृत्पङ्गजमधीमुखम् ॥
 विकासयेच्च मन्वेण विमलं तस्य केशरम् ।
 तस्योपरि च वङ्गप्रकर्सोमविम्बानि चिन्तयेत् ॥
 तत्र रत्नमयं पौठं तन्मध्येऽष्टदलाम्बुजम् ।
 तस्मिन् कोटिशशाङ्काभं सर्वलक्षणालक्षितम् ॥
 चतुर्भुजं सुन्दराङ्गं युवानं पद्मलोचनम् ।
 कोटिकन्दपूर्णलावण्यं नौलभलतिकालकम् ॥
 अक्षणासं रक्तगण्डं विम्बितोऽज्ज्वलं कुण्डलम् ।
 शङ्खचक्रगदापद्मधारणं द्वीर्भिरुच्चलैः ॥
 केयूराङ्गदहाराद्यै भूषणैष्वन्दनैरपि ।
 अलङ्गृतं गन्धपुष्पे रक्तहस्ताङ्गिपङ्गजम् ॥
 मुक्ताफलाभदन्तालिं बनमालाविभूषितम् ।
 श्रीवक्त्रकौसुभीरस्कं दिव्यपौत्राम्बरं हरिम् ॥
 तप्तकाञ्चनवर्णाभं पद्मया पद्महस्तया ।
 समाञ्जिष्टममुं देवं ध्यात्वा विष्णुमयो भवेत् ॥
 मनसैवोपचाराणि क्षत्वा मन्वं जपेत्ततः ।
 लिसम्यासु जपेत्रित्यं सहस्रं साष्टकं द्विजः ॥
 विष्णोर्लोकमवाप्नोति पुनरावत्तिवर्जितम् ।

यूर्वं वज्रपहो मात्रं कला सिद्धिं चरसमेः ॥
 भगवत् सक्रिधौ वापि तु लसौ कानने एषि वा ।
 समाहितमना जप्ता षण्णैँ नियतेन्द्रियः ॥
 तिलहो मायुतं कल्पं सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ।
 एवं विष्णुमनोः प्रोक्तं विधानं रूपसत्तम ! ॥
 विधानैरधुनामुखं मन्त्रस्यापि ब्रवीमि ते ।
 यडचरं दाशरथेस्तरकब्रह्म कम्पते ॥
 सर्वेष्वर्यप्रदं नृणां सर्वकामफलग्रहम् ।
 एतमेव परं मन्त्रं ब्रह्मरुद्रादिदेवताः ॥
 कृष्णयत्र भहाकानो मुक्तम् जप्तु भवाम्बुधौ ।
 एतन् मन्त्रमगस्थसु जप्तु रुद्रत्वमाप्नयात् ॥
 ब्रह्मत्वं काश्यपो जप्तु कौशिकस्त्रमरेश्वताम् ।
 कार्त्तिकीयो मनुत्वस्त्र इन्द्राकौं गिरिनारदौ ॥
 बालखिल्यादिमुनयो देवतात्वं प्रपेदिरे ।
 एष वै सर्वलोकानामैश्वर्यस्यै व कारणम् ॥
 इममेव जपेआनन्दं रुद्रस्त्रिपुरधातकः ।
 ब्रह्महत्यादि निर्मुक्तः पृच्छ्यमानोऽभवत् सुरैः ॥
 अद्यापि काश्यां रुद्रस्त्र सर्वेषां त्यक्तजीविनाम् ।
 दिश्यत्वेतन् महामन्त्रं तारकब्रह्मनामकम् ॥
 तस्य श्रवणमात्रेण सर्वं एव दिवं गताः ।
 श्रीरामाय नमो ह्येष तारकब्रह्मनामकः ॥
 नानां विष्णोः सहस्राणां तु ल्पएव महामनुः ।
 अनन्तो भगवत्मनो नानेव तु समाः क्षताः ।
 श्रियो रमणसामर्थ्याकौकर्यं गुणगौरवात् ॥

श्रीराम इति नामेदं तस्य विष्णोः प्रकौचिं तम् ।
 अया नित्ययुक्तत्वाद्राम इत्यभिधीयते ॥
 रकारमैश्वर्यवौजं मकारस्ते न संयुतः ।
 अवधारणयोगेन रामेत्यस्मान्मनोः सृतः ॥
 अक्षिः श्री दृष्टते राजन् ! सर्वाभौष्ठफलप्रदा ।
 शियो मनोरमो योऽसौ स राम इति विश्रुतः ॥
 चतुर्था नमस्त्रैव सोऽर्थः पूर्ववदेव हि ।
 ब्रह्मा विष्णु च लद्य अगस्त्याद्या महर्षयः ॥
 कृष्ण परमा देवी गायत्री समुदाहृता ।
 श्रीरामो देवता प्रोक्तः सर्वैश्वर्यप्रदो हरिः ॥
 अहूलोष्पि चाङ्गे शु न्यासंकर्माद्यवौजतः ।
 मूर्खर्गस्ये हृदये पृष्ठे गुह्ये चरणयो स्थथा ॥
 वैष्णवाच्च गुरोः पञ्चसंस्कारविधिपूर्वकम् ।
 अधीत्य मन्त्रं विधिना पश्चादेवं जपेद्वुधः ॥
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः स्त्रियः शूद्रास्तथेतराः ।
 मन्त्राधिकारिणः सर्वे ह्यनन्य शरणा यदि ॥
 ज्ञानादिक्षतत्त्वात् सन्नूर्ध्वं पुण्ड्रः पवित्रघृत् ।
 कृष्णाजिने समासौनः प्राणायामौ च न्यासकृत् ॥
 ध्ययेलमलपत्नाच्च जानकौसहितं हरिम् ।
 नैत्र ध्यानं प्रकुर्वीत विश्रहे सति शार्ङ्गिणः ॥
 वस्त्रनागुरुकपूरवासिते रब्रमण्डपे ।
 वितानैः पुष्पमालाद्यै धौपैर्दिव्यैर्विराजिते ॥
 तत्त्वध्ये कल्पवृक्षस्य छायायां परमासने ।
 ज्ञानारब्धमये दिव्ये सौवर्णे सुमनोहरे ॥

तमिन् बालाकं सङ्गाये पद्मीष्टदले एमे ।
 वीरासने समासीनं वामाहचितसौतया ॥
 सुखिन्धशाहलस्याम् कोठिवैज्ञानरप्रभम् ।
 शुवान् पद्मपत्ताच्चं कलकाम्बरगोभितम् ॥
 सिंहस्कम्भानुरूपांसं कम्बुधीवं महाइतम् ।
 पीनहृत्तायतस्त्रिन्धमहावाहु ष्टुष्टवम् ॥
 विशलिवैक्षसं रक्षहस्तपादतंलं शुभम् ।
 बन्धं कस्त्रितमुक्ताभद्रनीष्टहयशीभितम् ॥
 पूर्णचन्द्राननं स्त्रिन्धं भ्रुयुगं घनगासिकम् ।
 रमोहयमानौलकुन्तलं स्त्रितचन्दनम् ॥
 तरुणादित्यसङ्गाशकुण्डलाभ्यां विराजितम् ।
 हारकेयरकटकैरहुलीयैषं भूषणैः ॥
 ओवस्त्रौसुभाभ्याच्च वैजयन्था विभूषितम् ।
 हरिचन्दनलिसाङ्गं कम्बुरौतिलकास्त्रितम् ॥
 शङ्खचक्रधनुर्वाणान् विभ्राणं दीर्भिरायतैः ।
 वामाहृते सुखितां देवीं तपकाच्चनेसज्जिभाम् ॥
 पद्माच्चौं पद्मवदनां नौलकुन्तलशौर्णजाम् ।
 आरूढ़यैवनां नित्यां पौर्नो ब्रतपयोधराम् ॥
 दुकूलवस्त्रसम्बोर्ता भूषणैरुपशीभिताम् ।
 भज तां कामदां पद्महस्तां सौतां विप्रित्येत् ॥
 लक्ष्मणं पश्चिमे भागे छृतस्त्रैचं महावलम् ।
 पार्वतीं भरतश्वदुम्बो बालव्यजनपाणिनौ ॥
 अपतसु हनूमन्तं बज्ज्ञालिपुटं तथा ।
 सुधीवं ज्ञाम्बदण्डं सुषेण्डं विभोषणम् ॥

नौसं नक्षाङ्गदच्च कृषभं द्वित्तु पूजयेत् ॥
 वशिष्ठो वामदेवस्त्र जाबालिरथ कश्यपः ॥
 मार्कण्डेयस्त्र मौहस्य स्तथा पर्वतनारदै ॥
 हितीयावरणं प्रोत्तं रामस्य परमाक्षनः ॥
 श्विष्ठर्जयतो विजयः सुराण्ठो राष्ट्रवर्धनः ।
 अलको धर्मपालस्त्र सुमनुशाष्टमन्तिः ॥
 द्वौयावरणं तस्य तत्र चन्द्रादिदेवताः ।
 कुमुदाद्यास्त्र चण्डाद्या विमाने चान्तरीयकाः ॥
 एवं धात्वा जगन्नाथं पूजयेननसाऽपि वा ।
 षट् सहस्रं जपेनन्त्वा चुहुयाच्च सहस्रकम् ॥
 चुहुयाच्चरणा वापि यतं पुष्पाच्छलिं न्ययेत् ।
 एवं संपूज्य देवेशं यावज्जीवमतन्द्रितः ॥
 तदेहपतने तस्य सारूप्यं परमे पदे ।
 विद्या स्त्रौ रक्ष्यवित्ताद्यं यं यं कामयते ह्रदि ॥
 अन्यं देवं नमस्त्रत्वा सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ।
 विना वै वैष्णवं मन्त्रमन्त्रमन्त्राच्चिसर्जयेत् ॥
 तनेकं पूजयेद्वामं तन्मन्त्रं वै जपेत् सदा ।
 अन्यथा नाशमाप्नोति इह लोके परत्र च ॥
 अहितौयं यदा मन्त्रं तारकब्रह्मनामकम् ।
 जपित्वा सिद्धिमाप्नोति अन्यथा नाशमाप्नुयात् ॥
 सावित्री मन्त्ररत्नस्तथा मन्त्रदयं शुभम् ।
 सर्वमन्त्रं जपेत् पूर्वं संसिध्यर्थं जपेत् सदा ॥
 अजपेत्वान्महामन्त्राच्चतु संसिद्धिमाप्नुयात् ।
 तस्याच्छत्या जपित्वैतान् पञ्चान्मन्त्रं प्रयोजयेत् ॥

विद्यार्ज्ञौ वित्तराज्यादिक्षपारो व्यज्यार्थिनः ।
 पुष्पाज्यविलक्षणं जातिदूर्ध्वाहुरेष्टवा ॥
 आरत्तकरवैरेष डुला सिद्धिमवाप्नयुः ।
 सर्वसिद्धिमवाप्नोति तिलहोमेन दैशावः ॥
 अष्टोत्तरसुहस्रं वा शतमष्टीत्तरं तु वा ।
 सायं प्रातिष्ठ शुहुयात् षस्मासं विजितेन्द्रियः ॥
 वावज्ञौ वं लपेयस्तु भक्त्या राममनुभवन् ।
 सदारपुलः सगच्छः प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥
 वट्कारसुलं स्वाहान्तं रामास्तुं सम्बकौर्त्तिं तम् ॥
 सर्वापत्सु जपेन्मन्त्रं रामं ध्यात्वा महाबलम् ॥
 चोराम्बिश्वासु सम्बाधे तथा रोगभयेषु च ।
 तोयवात्प्रहादिभ्यो भयेषु च सभक्तिकम् ॥
 यहु च क्रक्षधतुर्वाण्यपाणिनं सुमहाबलम् ।
 लक्षणानुचरं रामं ध्यात्वा राज्यसनाशनम् ॥
 सहस्रन्तु जपेन्मन्त्रं सर्वापह्नो विमुच्यते ।
 सूर्योदये यदा नाशमुपैति ध्वान्तमाशु वै ॥
 लथैव रामस्तुरसादिनाशं यान्त्युपद्रवाः ।
 एवं श्रीराममन्त्रस्य विधानं ज्ञायते नृप ! ॥
 विधानं श्वशमन्त्रस्य वक्ष्यामि शृणु पार्थिव ! ॥
 श्रीकृष्णाय नमो ह्येष मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥
 कृष्णेति मङ्गलं नाम यस्य वाचि प्रवर्त्तते ।
 भक्त्योभवन्ति राजेन्द्र ! महापातककोटयः ॥
 सकृत् कृष्णेति यो ब्रूयाद् भक्त्या वावि च मरनवः ।
 पापकोटिविनिमुक्तो विशुलोकमवाप्नुयात् ॥

चक्षमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च ।
 भक्षया कृष्णमनुं जवा समाप्तोति न संशयः ॥
 गवाच्च कन्दकानास्त्रा आमाशास्त्रं युतानि च ।
 दस्ता गोदावरौ कृष्ण यमुना च सरस्ततौ ॥
 कावेरौ चन्द्रभागादिस्त्रानं कृष्णेति योऽसमम् ।
 कृष्णेति पश्चकञ्जला सर्वतौर्थफलं लभेत् ॥
 कोटिजन्मार्जितं पापं ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम् ॥
 भक्षया कृष्णमनुं जप्तु दद्वते तूलराशिवत् ॥
 अगम्यागमनात्पापादभक्ष्याणास्त्रं भक्षणात् ।
 सकृत् कृष्णमनुं जप्त्वा मुच्यते नात्र संशयः ॥
 सकृद् भूवाचकः शब्दो णश्च निर्वृतिवाचकः ।
 उभयोः सङ्कृतिर्यन्त्रं तद्ब्रह्मेत्यभिधौयते ॥
 णकारस्त्रकारस्त्र बलप्राणा वुभौ सृतौ ।
 आमन्त्रेतौ समायुक्तौ जगतोऽस्यापि कृष्णतः ॥
 तस्मात् कृष्णेति मन्त्रोऽयं वाचकः परमामनः ।
 कृष्णेति परमो मन्त्रः सर्ववेदाधिकः सृतः ॥
 श्रियः सतः प्राणपदात् श्रीकृष्ण इति वै सृतः ।
 एवमर्थं विदित्वैव पश्चात्मन्त्रं जपेद् बुधः ॥
 सर्वकामप्रदत्त्वाच्च जीजं कान्दर्पमुच्यते ।
 नित्यानपाया श्रीशक्तिर्मणीरस्य प्रयुज्यते ॥
 देवर्षि नारदस्तस्य गायत्री क्षन्दउच्चरते ।
 देवता रुक्मिणी भर्ता कृष्णः सर्वफलप्रदः ॥
 पूर्वविद्विधिना मन्त्रं गृहीत्वा वैष्णवादुगुरोः ।
 स्त्रानवस्त्रादिभिः शुद्धः क्षत्र्यं कृत्वोर्ब्रह्मपुण्ड्रघृत् ॥

तुलसीका नने रथ्ये देशे वा प्राइसुखः शुभे ।
 कुशे छाणाजिने वाक्षि पुष्टे वा शुभवासरे ॥
 समासैनसु कुर्वति प्राणायार्मसि पूर्ववत् ।
 आदिवीर्जन कुर्वति षड्हेषु यथाक्रमम् ॥
 अहूक्षीष्यपि तेनैव न्यासकर्मं समाचरेत् ।
 मुखे बाह्योष इदये धर्जे जान्योष पादयोः ॥
 विष्यस्त मन्त्रवर्णानि चक्रं न्यासं ततः हतम् ॥
 पूर्ववचन्तपादौनि अरेच्छाभरण न च ॥
 विचित्रशुभपर्यहे दिव्यकल्पतरो रधः ।
 सुगम्भपुष्टसङ्गीर्णं सर्वतः सुविचित्रिते ॥
 तच्चिन् देव्या समासीनं दक्षिणा रक्तवर्णया ।
 नौहोत्पलाभं कन्दर्पलावस्त्रं पद्मलोचनम् ॥
 चन्द्राननं जवापुष्टरक्तहस्तपदाम्बुजम् ।
 नौकुञ्जितकेशस्त्रं सुकर्पोलं सुनासिकम् ॥
 सुभूयुगं सुविम्बोषं सुदन्तालिविराजितम् ।
 उद्धतासं दीर्घवाहं पीनवक्षसमव्ययम् ॥
 निरङ्गचन्द्रनखरं सवृक्षणालक्षितम् ।
 श्रीवक्षकौसुभोद्धासं वनमालामहीरमम् ॥
 पौताम्बरं भूषणाक्षं बालाकार्भं सुकुरुडलम् ।
 हरकेयरकटकैरकुलीयैश शोभितम् ॥
 मौक्तिकान्वितनासाथं कस्त्रौतिलकाञ्जितम् ॥
 हरिचन्द्रनलिसाङ्गं सदैवारुद्धयौदनम् ॥
 मन्दारपरिजातादिकुस्मैः कबलीकृतम् ॥
 अनर्थमुक्ताहारैश तुलसी वनमालया ॥

चक्रशङ्कसमेताभ्यासु द्वाहृभ्यां विराजितम् ।
 इतराभ्यां तथा देवीं समाश्चिष्टं निरन्तरम् ॥
 अलहृताभिः सत्यादिमहिषीभिः समावृतम् ।
 कालिन्दी सत्यभामा च मिलविन्दा च सत्यवित् ॥
 सुनन्दा च सुशीला च जाम्बवती सुखदण्डा ।
 हता महिषः संप्रोक्ताः क्षणस्य परमामनः ॥
 ताभिष राजकन्यानां सहस्रैः परिसेवितम् ।
 तारकाहृतराजिव शोभितं निधिभिर्वृतम् ॥
 एवं धात्वा हरिं निलभर्चयित्वा जपेन्मनुम् ।
 सालग्रामे च तुलसीवने वा स्थग्निले छदि ॥
 सूत्वा जपेत त्रिसन्ध्यासु पट्सहस्रं मनुं हिजः ॥
 विशुतुलप्रवपुः श्रीमान्विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥
 सर्वसिद्धिमवाप्नीति इह लोके परत्र च ।
 विद्यार्थीं वेणुगायत्रं जपेत् ध्यायन् कृतुचयम् ॥
 जुहयात् कुसुमैः शब्दै विद्यासिद्धिमवाप्नुयात् ।
 आयुष्कामी तु पूर्वाङ्गे वक्षरान् ज्ञायुतं जपेत् ॥
 ध्यायेच्छिशतनुं ज्ञाणं तिलैर्हृत्वायुराप्नुयात् ।
 कन्यार्थीं तु जपेत्सायं शोडशं त्रययुतं हरिम् ॥
 धात्वा सहस्रं जुहयाङ्गाजैर्मधुविभित्वैः ।
 स्त्रियं लभेत् साभिमतां रूपे दार्यवतीं सतौम् ॥
 सम्बलामी जपेत्त्रियं मध्याङ्गे तु कृतुचयम् ॥
 द्वारकायां सुधर्मायां रत्नसिंहासनस्थितम् ॥
 शङ्कादिनिधिभी राजकुलैरपि सुसेवितम् ।
 हारादिभूषणैर्युक्तां शङ्काद्यायुधधारिणम् ॥

धात्वा संपूज्य होमं च जपश्चायुत सहस्रायाः ।
 अमविल्वदलैर्वापि होमं मधुविमिश्रितम् ॥
 शाश्वतीं श्रियमाप्नोति कुवेरसदृशो भवेत् ।
 रूपलावण्यकामी तु रौममण्डलमधगम् ॥
 धायन् चिमासंमयुतं जस् । लावण्यवान् भवेत् ।
 एवं क्षणमनोरस्य माहात्म्यं परिकौत्तिं तम् ॥
 अनन्तान् भगवन् भवान् वक्तुं शब्दं न ते मया ।
 वाराहं नारसिंहस्त्रं वामनं तुरगाननम् ॥
 क्रमेणैव तु वक्ष्यामि यथावच्छृणु पार्थिव ! ।
 हुङ्गारं प्रस्त्रमं वौं आद्यं वाराहसुच्यते ॥
 पश्चात् तु धरणीवौजं लक्ष्मीवौजं ततः परम् ।
 वौन् वोजानादितः कृत्वा पश्चान् मन्त्रं प्रयोजनम् ॥
 ओं नमो भगवते पश्चाहराहरूपाय भूर्भुवः ।
 सुपः पतयेति भूपतित्वं मे देहौति तदाप्तदत्ति ॥
 अकृत्यौषु यथाङ्गेषु वौं जीवाद्येन वै क्रमात् ।
 यथा सवशासवद् भूत्वा पश्चाहरानं समाचरेत् ॥
 हहस्तनुं हहदयीवं हहहङ्गं सुशोभनम् ।
 समस्तवेदवेदाङ्गसाङ्गोपाङ्गयुतं हरिम् ॥
 रजताद्रिसमप्रस्थं शतवाहुं शतेक्षणम् ।
 उहृत्य दंश्या भूमिं समालिङ्ग्य भुजैमुद्दाः ॥
 ब्रह्मादिनिदशैः सर्वैः सनकाद्यै मुनौ नौश्वरैः ।
 स्तूयमानं समन्ताच्च गौय मानस्त्रं किञ्चरैः ॥
 एवं धात्वा हरिं नित्यं प्रातरष्टोत्तरं शतम् ॥
 क्षम् । समेष्व भूपत्वं ततो विष्णुपुरं व्रजेत् ॥

नमो यज्ञवराहाय इत्यष्टाचरको मनुः ।
 उङ्गवौजतयं पूर्वं क्षत्वा मन्त्रं जपेद्बुधः ॥
 मूलमन्त्रमिदं प्राहुर्वाराहं मुनिपुङ्गवाः ।
 एतमेव एवं मन्त्रं जप्तु भूमिपतिमंवैत् ॥
 नित्यमष्टसहस्रं तु जपेद्विष्णुं विचिन्तयन् ।
 कमलैर्विश्वपतैर्वा जुहुयाच्च देशांश्कम् ॥
 एवं संवत्सरं जप्तु रार्कभौमो भवेद्भ्रुवम् ।
 राज्यं क्षत्वा च धर्मेण पश्चाद्विष्णुपदं व्रजेत् ॥
 विधानं नारसिंहस्य मनोवैक्षानि सुवैते । ।
 उग्रं वौरं महाविष्णुं उवलन्तं सर्वतोमुखम् ॥
 वृसिंहं भौषणं भद्रं मृत्योर्मृत्युं नमाम्यहम् ॥
 आर्थं ब्रह्मानुष्टुपच्छन्दो देवता च वृक्षरौ ॥
 चतुष्प्रतुष्प्र षट् षट्चषट्चतुष्प्र यथाक्रमात् ।
 शिरो ललाटे नेत्रेषु मुखवाङ्ग्निं सम्बिषु ॥
 साग्रेषु कुचौ हृदये गले पार्श्वहयेऽपि च ।
 अपराङ्गे ककुञ्जे च न्यसेदर्णान्यनुक्रमात् ॥
 वायोदैश्चाचरं यत्तु बहुङ्गारं जपेत् सक्षत् ॥
 विन्दुना सहितं यत्तु वृसिंहं वौजमुचरते ॥
 अङ्गलौषु तथाङ्गेषु न्यासन्तेनैव चोदितम् ।
 तद्वौजमादितः क्षत्वा मन्त्रं पश्चात्यथोजयेत् ॥
 ओ नमो भगवते नरसिंहाय ज्वालामालिने । दीर्घ-
 दंश्यामिनेकाय सर्वरक्षोन्नाय सर्वभूतविनाशाय दहदहपच
 षच रक्षरक्ष हृष्टस्वाहा । इति ज्वालामालिपातालनु-
 सिंहाय नमः ॥ वौजेनैवन्यासः आङ्गों क्रौं क्रौं हृं फट् ॥

अस्य मन्त्रस्य ब्रह्मार्थं पठ्क्तिच्छन्दो नृसिंहो देवता
नृसिंहास्तमिदं वौजेनैव न्यासः ।

श्रीकारपूर्वो नृसिंहोहिर्जयादुपरिश्चितः ।

त्रिःसप्तक्षत्वो जप्तुः स्यामहाभयनिवारणम् ॥

अस्य ब्रह्मा च रुद्रश्च प्रह्लादश्च महर्षयः ।

तथैव जगति च्छन्दो देवता च नृकेशरौ ॥

न्यासं वौजेन कुर्वते ततो ध्यानं नृघोत्तम । ।

म्राणिक्याद्रिसमप्रभं निजरचा सम्प्रस्तरचोगणम्

जागुन्त्स्तकराम्बुजं त्रिनयनं रदोक्षसदभूषणम् ॥

बाहुभ्यां धृतशङ्खचक्रं मनिश्चन्द्रोऽप्सतस्त्वाननम् ।

ज्वालाजिह्वामुदयकेशनिवयं वन्दे नृसिंहं प्रभुम् ॥

उद्यालोटिरविप्रभं नरहरिं कोटिक्षपेशोऽप्लम्

दंडाभिः सुमुखोऽप्लं नखमुखे हीर्वैरनेकैर्भुजैः ।

निर्भिन्नामुरलायकन्तु शशभृतसूर्याम्निनेत्रलयम्

विद्युदजिह्वस्ताकालापभयदं वर्णं वहन्तं भजे ॥

कोपादालोलजिह्वं विहृतनिजमुखं सोमसूर्याम्निनेत-

पादादानाभिरक्तं प्रसभमुपरि संभिष्ठदैत्यन्दगामम् ।

चक्रं शङ्खं सपाशाङ्कुशमुसलगदाशाङ्कवाणान्वहन्तम्

भौमं तौक्षण्यागदंडं मणिमयविविधाकल्पमीडे नृसिंहम् ॥

महाभयेष्विदं ध्यानं सौम्यमभुग्दयेषु च ॥

सौवर्णं मण्डपान्तस्यं पद्मं ध्यायेष्वकेशरम् ।

पञ्चास्यवदनं भौमं सोमसूर्याम्निलोचनम् ॥

तरुणादित्यसङ्खाशकुण्डलाभ्यां विराजितम् ।

उप्रियन्यासं सुमुखं तौक्षण्याद्विराजितम् ॥

व्याकास्य मरणोऽन्नं भौषज्जैर्नयनेयूतम् ।
 सिंहस्कन्धानुरूपांसं द्वत्तायतचतुभुजम् ॥
 जपासमाह्नि हस्ताङ्गं पद्मासनसुसंस्थितम् ।
 श्रीवत्सकौसुभोरस्कं वनमालाविराजितम् ॥
 केयूराङ्गदहाराङ्गं नपुराभ्यां विराजितम् ।
 चक्रशङ्खाभयवरचतुर्हस्तं विभुं स्मरेत् ॥
 वामाङ्गे संस्थितां लक्ष्मीं सुन्दरीं भूषणान्विताम् ।
 दिव्यचन्दनलिप्नाङ्गीं दिव्यपुष्पोपशोभिताम् ॥
 गृहीतपद्मसुगलमातुलुङ्करां चलाम् ।
 एवं देवीं दृसिंहस्त वामपङ्गोपरिसंस्थिताम् ॥
 अला जपेजपं नित्यं पूजयेच यथाविधि ।
 क्षैं झीं श्रीं श्रीं दृसिंहाय नमः ॥
 इमं लक्ष्मीदृसिंहस्त जपेत् सर्वार्थदं मनुम् ।
 अष्टोत्तरसहस्रं वा जपेत् सम्ब्रासु वायतः ॥
 अस्त्राङ्गबिल्पपत्रैषं जुहुयादाच्यमिश्रितेः ।
 सर्वसिद्धिमवाप्नोति षस्मासं प्रयतो भवेत् ॥
 देवत्वममरेश्वरं गम्भर्वतं तथा दृप ! ।
 प्राप्नुवन्ति नरः सर्वे स्वर्गं मोक्षस्तुर्लभम् ॥
 यं यं कामयते चित्ते तं तमेवाप्नुयाद भ्रवम् ।
 ब्रह्मार्णीं तव गायत्री नरसिंहस्त देवता ॥
 तदेव वौजं शक्तिः श्रीर्मनोरस्य विधीयते ।
 त्वासमायेन वौजेन चार्चनं तुलसौदल्लैः ॥
 पूर्वीक्तविधिना पौठे पूजयित्वा समाहितः ।
 परितः पूजयेहिंहु गरुडं शङ्करं तथा ॥

शेषच्च पद्मयोनिच्च श्रियं माया धृतिं तथा ।
 पुष्टिं समर्चयेहिच्छु ततो लोकेश्वरान् यजेत् ॥
 महाभागवतं दैत्यनाशकं देवमग्रतः ।
 एवं सम्पूजय देवेयं नारसिंहं सनातनम् ॥
 तत्यदं समवाप्नोति सुदितः सजनैः सह ।
 अपूरधवलं देवं दिव्यकुण्डलभूषितम् ॥
 किरीटकेवरधरं पौताम्बरधरं प्रभुम् ।
 यज्ञासनस्य देवेशं चन्द्रमण्डलमध्यगम् ॥
 सूर्यकीटिप्रतीकाशं पूर्णचन्द्रनिभाननम् ।
 मेखलाजिनदण्डादिधारणं वटुरूपिणम् ॥
 कलधौतमयं पात्रं दधानं वसुपूजितम् ।
 पौयूषकलशं वामे दधानं हिमुजं हरिम् ॥
 सनकाद्यैः स्त्रीयमानं सर्वदेवरूपासितम् ।
 एवं धात्वा जपेन्द्रियं स्वासने च संमाहितः ॥
 विष्णवे वामनायेति प्रणवादिनमोऽन्तकः ।
 इन्द्रार्षच्च विराटचन्द्रो देवता वामनः स्वयम् ॥
 सुधावौजं सुदीर्घन्तु बौजमाद्यन्तु वामनम् ।
 तेनैव तु षड्ङ्गाद्यं न्यासं कुर्वीत वैष्णवः ॥
 दध्वनं पायसं वापि जुहुयावत्यहं हिजः ।
 श्रीप्रासनाम्नौ जुहुयादष्टोत्तरशतं गृच्छो ॥
 कुवेरसदृशः श्रीमान् भवेत्सद्यो न संशयः ।
 ओंनमो वैष्णवे पतये महाबलाय स्वाहा ॥

इति वामनमन्वः ।

सूख्ला चैविक्रमं रूपं जपेआन्व ममन्वधोः ॥

मुक्तो बन्धाङ्गवेत् सर्वो नात्र कार्या विचारणा ।
 हीं श्रीं श्रीं वामनाय नम इति मूलमन्त्रः ॥
 लक्ष्मार्थं चैव गायत्री देवता च विविक्षमः ।
 न्यासं बौजेन जपवानष्टोत्तरसहस्रकम् ॥
 इति वामनमन्त्रस्य जपादन्त्यतिर्भवेत् ।
 उद्दीथप्रणवोद्दीथसर्ववागीश्वरेश्वर ! ॥
 सर्ववेदभयचिन्त्य ? सर्वं बोधय मे पितः ! ।
 हं एं हयश्रीवाय नमः ॥

नित्यार्थं चैव गायत्री हयश्रीवोऽस्य देवता ।
 न्यासं बौजेन लक्ष्माय पञ्चाङ्गानं समाचरेत् ॥
 शरक्षगाङ्गप्रभमञ्चवक्त्रं सुक्तामयैराभरणैरुपेतम् ।
 रथाङ्गशङ्काच्छितवाहुयुग्मं जानुदयनप्रस्तकरं भजामः ॥
 शङ्काभः शङ्कचक्रे करसरसिजयोः पुस्तकं चानप्रहस्ते
 विभद्रव्याख्यानमुद्रालसदितरकरो मण्डलस्थः सुधांशोः ।
 आसीनः पुण्डरीके तुरगवरगिराः पूरुषो मे पुराणः
 श्रीमानज्ञानहारी मनसि निवसता मृग्यज्ञःसामरूपः ॥
 एवं धात्वा जपेअन्तं सन्ध्यासु विजितेन्द्रियः ।
 सर्ववेदार्थतत्त्वज्ञो भवेदत्र न संशयः ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरन्तु वा ।
 जपेच जुहुयाचैवं साज्ज्यैः शुभ्यैः स्तुतण्डुलैः ।
 विद्यासिद्धिमवाप्नोति षष्ठमासं द्विजसत्तमः ॥
 अष्टादशानां विद्यानां हृष्णस्तिसमो भवेत् ।
 सहस्रारं हं फङ्गित्येवं मूलं सौहर्षनं मनुम् ॥
 अहिर्बुध्ग्रीषु तुष्टुभस्य देवता च सुहर्षनम् ।

अचक्राय विचक्राय सुचक्राय तथैव च ॥
 विचक्राय सुचक्राय ज्वालाचक्राय वै क्रमात् ।
 षड्हङ्गेषु च विष्वस्य पञ्चादध्यानं समाचरेत् ॥
 नमस्क्राय स्वाहेति दशदिश्च यथाक्रमम् ।
 चक्रेण सह बन्धीमौल्यक्षया प्रतिदिशेत्ततः ॥
 तैलोक्यं रक्ष रक्ष छङ्कट् स्वाहेति वै क्रमात् ।
 अनिप्राकारमन्त्रोऽयं सर्वरक्षाकरः परः ॥
 तीर्त्ती मूर्धि स मूर्धमध्ये ह सुखे स्नाहमधीत्यतः ।
 रक्षामै इन्दुं जान्वोषं फट् पदहयसम्भिषु ॥
 कल्पान्ताकैप्रकाशं त्रिभुवनमस्तिलं तेजसा पूरयन्तम्
 रक्षाक्षं पिङ्गलेशं रिपुकुलभयदमीमदंडाजहासम् ।
 शङ्कं चक्रं गदाङ्गं पृथुतरमुसलं चापपाशाङ्गुशाक्षम् ।
 विभ्राणन्दीर्भिराद्यं मनसि सुररिपुं भावयेचक्रसंज्ञम् ॥
 श्री नमो भगवते महासूहदर्शनाय छङ्कट् ।
 इति षोडशाच्चरं इति सुदर्शनविधानम् ॥
 इति हारीतस्तौ विशिष्टधर्मशास्त्रे भगवन्मन्त्र-
 विधानं नाम लृतीयोऽध्यायः ॥
 अथ वस्यामि राजेन्द्र ! विष्णोराराधनं परम् ।
 प्रत्यूषे सहस्रोत्याय सम्यगाचम्य वारिणा ॥
 आत्मानं देहमौशश्च चिन्तयेत् संयतेन्द्रियः ।
 ज्ञानानन्दमयो नित्यो निर्विकारो निरामयः ॥
 देहेन्द्रियात्परः साक्षात्त्वच्च विंशात्मको इच्छम् ।
 अस्मिन् देशे वसाम्यस्य शेषभूतो हि शास्त्रिणः ॥
 शुकशोणितसम्भूते जरारोगाद्युपदत्ते ।

मेदीरक्षास्थिमांसाहिदेहदव्यसमाकुले ॥
 मखमृतवसापङ्के नानादुःखममाकुले ।
 तापचयमहावङ्गिदशमानेऽनिश्चमृशम् ॥
 इषणतयक्षणाहिबोधमाने दुरत्यये ।
 क्षिण्यामि पापभूयिष्ठे कारायहनिभे शुभे ॥
 यहुजम् मवहुक्षेशगर्भवासादि दुःखिते ।
 वसामि सर्वदोषाणामालये दुःखभाजने ॥
 अम्राहिमोक्षणायैव चिन्तयिष्यामि केशवम् ।
 वैकुण्ठे परमव्योम्नि दुर्घाव्यौ वैष्णवे पदे ॥
 अनन्तभीगिपर्यङ्के समासौन् श्रिया सह ।
 हैन्द्रनौलविभाश्यामं चक्रशङ्कगदाधरम् ॥
 पौत्राम्बरधरं देवं पद्मपत्रायतेचणम् ।
 श्रीवत्सकौसुभीरस्तुं सर्वाभरणभूषितम् ॥
 चिन्तयित्वा नमस्त्वता कौर्त्तयेहित्यनामभिः ।
 सङ्गीर्यं नामसाहस्रं नमस्त्वता गुरुनक्षिः ॥
 तुलसीं काञ्चनं गाञ्च संस्युश्याथ समाहितः ।
 दूरादबहिर्विनिष्क्रम्य शुचौ देशे च निर्जने ॥
 कर्णस्य ब्रह्मसूत्रसु शिरः प्रावृत्य वाससा ।
 कुर्यान्तमूलपुरीषे च छीडनोच्छामवर्जितः ॥
 अहन्युद्दमुखो रात्रौ दक्षिणाभिमुखस्तथा ।
 समाहितमना मौनौ विषमूले विस्तर्जितः ॥
 चत्याय तन्द्रितः श्रीचं कुर्यादभ्युदृतैर्जलैः ।
 गन्धलेपक्षयकरं यथासङ्करं मृदा शर्चाः ॥
 अर्चप्रसृतिमात्रन्तु मृदं दद्याद्यथोक्तवत् ।

षडपाने किलङ्गे तु सव्यहस्ते तथा हश ॥
 उभयोः सप्त हद्याच्च तिस्रस्तिस्तत्त्वं पादयोः ।
 अजह्नानमणिवन्धात् प्रक्षाल्य एभवारिणा ॥
 उपविष्टः एचौ देशे अन्तर्जानुकरस्तथा ।
 पवित्रपाणिराचामेत् प्रस्त्रतिख्यः स वारिणा ॥
 त्रिः प्राणग्राहृष्टमूलेन हिधीनमृज्य कपोलकौ ।
 मध्यमाहृतिभिः पश्चाद्विरोष्टौ मृजयेत्तथा ॥
 नासिकौष्ठान्तरं पश्चात् सर्वाहृतिभिरेव च ।
 पादौ हस्तौ शिरस्त्वैव जलैः संमार्जयेत्ततः ॥
 अहृष्टतर्जनीभ्यां तु स्यृशेत्तदौ नासिकापुट्टौ ।
 अहृष्टानामिकाभ्यां तु चक्षुःशेनैः जले स्यृशेत् ॥
 कनिष्ठाहृष्टनामित्त तलेन हृदयन्ततः ।
 सर्वाहृतिभिः शिरसि बाहुमूले तथैव च ।
 नामभिः केशवाद्यैश्च यथा सहृप्रमुपस्यृशेत् ॥
 विराचामेत्तु सर्वत्र विणमूलोत्सर्जने वयम् ।
 सामान्यमेतत् सर्वेषां शौचं तु हिगुणोदितम् ॥
 आचम्यातःपरं मौनी दन्तान् काषेन शोधयेत् ।
 प्राड्मुखोद्धमुखो वापि कषायं तिक्तकण्ठकम् ॥
 कनिष्ठायमित्तस्य लं हादशाहृलमायतः ।
 पर्वाधः क्षतकूर्चेन तेन दन्तान्निकर्षयेत् ॥
 अपां हादशगण्ठैः वक्ष्यं संशोधयेद्विजः ।
 मुखं संमार्जयित्वाथ पश्चादाचमनं चरेत् ।
 पवित्रपाणिराचम्य पश्चात् स्नानं समाचरेत् ॥
 नद्यां तडागे खाते वा तथा प्रस्त्रवणे जले ।

तुलसीमृत्तिकां धात्रीमुपलिप्य कलेवरे ॥
 अभिमन्त्रय जलं पश्चान्मूलमन्त्रे ण वैष्णवः ।
 निमज्य तुलसीमिश्रं जलं समाशयेत्ततः ॥
 आचम्य मार्जनं कुर्यात् कुशैः सतुलसीदलैः ।
 पौरवेण तु सूक्ष्मे न आपोहिष्ठादिभिस्तथा ॥
 निमज्याप्सु जले पश्चात्तिवारमघमर्षणम् ।
 उत्थाय पुनराचम्य पश्चादप्सु निमज्य वै ॥
 मन्त्ररब्दं विवारं तु जपेदध्यायन् सनातनम् ।
 पिवेदुत्थाय तेनैव विवारमभिनन्तिम् ॥
 आचम्य तर्पयेद्देवान् पितृनपि विधानतः ।
 निष्ठौष्ट्र्य कूले वस्त्रं तु पुनराचमनं चरेत् ॥
 धौतवस्त्रं सोक्तरोयं सकौपोनं धरेस्थितम् ।
 निबद्धशिखकच्छसु हिराचम्य यथाविधि ॥
 धारयेद्गुणं पुण्ड्रणि मृदा शुभ्राणि वैष्णवः ।
 श्रौताण्टतुलसीमूलमृदा वापि प्रयत्नतः ॥
 मन्त्रेणैवाभिमन्त्रग्राथ ललाटादिषु धारयेत् ।
 नामिकामूलमारभ्य विभृयाच्छ्रौपदाकृति ॥
 साम्नरालं भवेत् पुण्ड्रं दण्डाकारं तु वा यथा ।
 ललाटादि तथा पश्चादश्रौवान्तं केशवादिभिः ॥
 नाम्नां इदशभि मूर्च्छिं वासुदेवं तलाम्बुना ।
 पवित्रपाणिः शुद्धाला सन्ध्यां कुर्यात् समाहितः ॥
 प्रादेशमाकौ नैशेयौ सायं मूलयुतौ तथा ।
 अन्तर्गम्भीं सुविमलौ पवित्रं कारयेद्विजः ॥
 देवाचने जपे होमे कुर्याद्ब्राह्मणं पवित्रकम् ।

इतरे वर्तुलयविदेवं धर्मो विधीयते ॥
 पथि दर्भाश्रिता दर्भा ये दर्भा यज्ञभूमिषु ।
 स्तरणासमपिण्डेषु ब्रह्मयज्ञे च तर्पणे ॥
 पानभोजनकाले च धृतान् दर्भान् विसर्जयेत् ।
 सपवित्रकरणैव आचामेत्यती हिजः ॥
 आचान्तस्य शुचिः पाणिर्यथापाणि स्त्राया कुशः ।
 सम्याचमनकाले तु धृतं न परिवर्जयेत् ॥
 अप्रसूताः स्त्रीता दर्भाः समिधस्तु कुशाः स्त्रीताः ।
 समूलासु कुशा ज्ञेयाः क्षित्राग्रास्त्रृणसंग्रिताः ॥
 कुशोदकेन यत् करणं नित्यं संशोधयेद्द्विजः ।
 न पर्युषन्ति पापानि ब्रह्मकूर्चं दिने दिने ॥
 कुशासनं सदा पूतं जपहोमार्चनादिषु ।
 कुशीनैव क्षातं कर्म सर्वमानन्त्यमश्रुते ॥
 तस्मात् कुशपवित्रण सम्यां कुर्यात् यथाविधि ।
 स्त्रृणस्त्रीक्षिप्तिविधानेन सम्योपास्ति समाचरेत् ॥
 धात्वा नारायणं देवं रविमण्डलमध्यगम् ।
 गायत्रार्घ्यं प्रदद्याच्च जपन् कुर्वीत भक्तिमान् ॥
 स्त्रूप्यस्याभिमुखो जबा साविकीं नियतात्मवान् ।
 उपस्थानं ततः क्षत्वा नमस्कुर्यात्ततोऽहरिम् ॥
 नमो ब्रह्मणेत्यादि जपित्वाथ विसर्जयेत् ।
 ततः सन्तर्पयेद्विष्णुमन्तरदेन मन्त्रवित् ॥
 शतवारं सहस्रं वा तुलसीमिश्रितैर्ज्ञलैः ।
 वैकुण्ठपार्घदं पञ्चान्तर्पयेच्च यथाविधि ॥
 अमन्त्रदौपारेखादिदेवतानामनुक्रमात् ।

एकैकमच्छलिं दत्त्वा पश्चादाचमनं चरेत् ।
 श्रीशस्याराधनार्थं वै कुर्यात् पुष्पस्य सञ्चयम् ॥
 तुलसीविल्पपत्राणि दूर्वां कौशेयमेव च ।
 विष्णुक्रान्तं मरुवकं केशाम्बुद्दलं तथा ॥
 उशीरं जातिकुसुमं कुन्दञ्जैव कुरन्दकम् ।
 शमोच्चम्याङ्गदम्बच च्युतपुष्पं च मध्वीम् ॥
 पिप्पलस्य प्रवातानि जाम्बवं पाटलं तथा ।
 आस्फोटं कुटजं लोध्रं कर्णिकारच्च किंशुकम् ॥
 नीपाञ्ज्ञने शिंशपञ्च खेतकिंशुकनामकम् ।
 जम्बौरं मातुलङ्घं च यूथिकारच्चयं तथा ॥
 पुजागं वकुलं नागकेशराशीकमङ्गिकाः ।
 शतपत्रं च हारिद्रं करवौरं प्रियङ्कु च ॥
 नीलोत्पलं तृत्पलञ्च नन्दावर्तञ्च कैतकम् ।
 घटजं स्थलपद्मं च सर्वाणि जलदानि च ॥
 तत्कालसम्भवं पुष्पं गृह्णौत्पाथ गृह्णं विशेत् ।
 वितानादियुते दिव्यधूपदौपैर्विराजिते ॥
 चन्दनागरुकसूरी कर्पूरामोदवासिते ।
 विचित्ररङ्गवत्याक्षे भण्डपे रत्नपौठके ॥
 विस्तीर्णपुष्पपर्यङ्गे देव्या सहितमच्युतम् ।
 सन्धिधा वासने स्थित्वा कुशे पद्मासने स्थितः ॥
 प्राणायामविधानेन भूतशुद्धिं विधाय च ।
 प्राणायामविधयं कृत्वा पश्चादध्यनं यथोक्तवत् ॥
 परव्याप्ति स्थितं देवं लक्ष्मीनारायणं विभुम् ।
 पराभिः शक्तिभिर्युक्तं भूलीलाविमलादिभिः ॥

अनन्तविहगाधीशसैन्याद्यैः सुरसत्तमैः ।
 चण्डाद्यैः कुमुदाद्यैश्च लोकपालैश्च विवितम् ॥
 चतुर्भुजं शुद्धराङ्गं नानारब्दविभूषणम् ।
 वामाहस्यश्रिया युक्तं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥
 मन्त्ररब्दविधानेन न्याससुद्रादिकर्मकृत् ।
 पञ्चीपनिषद् न्यासं कुर्यात् सर्वत्र कर्मसु ॥
 ओ औशाय नमः परायेति परमेष्ठामने नमः ।
 ओ यां नमः परायेति ततः पुरुषामने नमः ॥
 ओ रां नमः परायेति ततो विष्णामने नमः ।
 ओ वामनः परायेति खनिष्ठत्यामने नमः ॥
 ओ लां नमः परायेति ततः सर्वामने नमः ।
 शिरोनासाप्त्वदयगुद्धपादेषु विन्यसेत् ॥
 यथाक्रमेण तत्त्वान् पञ्चाङ्गेषु क्रमानन्वसेत् ।
 तत्त्वमुद्यया तद्यादासनमेव च ॥
 पाद्यार्थाचमन ज्ञानपाताणि स्थाप्य पूजयेत् ।
 पूरयित्वा इभजलं पातेषु कुमुर्युतम् ॥
 द्रव्याणि निक्षिपेत् तेषु मङ्गलानि यथाक्रमात् ।
 उशीरं चन्दनं कुष्ठं पाद्यपात्रं विनिक्षिपेत् ॥
 विष्णुत्क्रान्तच्च दूर्वाच्च कौशियान् तिलसर्वपान् ।
 अचतांश फलं पुष्पमर्घं पाते विनिक्षिपेत् ॥
 जातीफलच्च कर्पूरमेलाच्चाचमनीयके ।
 मक्करन्दं प्रबालच्च रत्नं सौषष्ठमेव च ॥
 तानि दद्यात् ज्ञानपाते धात्रीं सुरतरुं तथा ।
 द्रव्याणामप्यलाभे तु तुलसौषष्ठमेव च ॥

चन्द्रन् वा सुवर्णं वा कौशियं वा विनिक्षिपेत् ।
 हर्ययेत् सुरभेर्मुद्र्हा पूजयेत् कुसुमव्रजैः ॥
 अभिमन्त्रय च मन्त्रेण धूपहौपैर्निवेदयेत् ।
 अनन्तं चोदरख्या च दयात्माद्यादिकं तथा ॥
 तत्पात्राचालनं छला तथा पुष्टाच्छलिं व्यसेत् ।
 सौवर्णानि च रौप्याणि ताम्रकांस्यानि योजयेत् ॥
 पात्राणामप्यलाभे तु शङ्खमेकं विशिष्यते ।
 शङ्खोदकं सदा पूतमति प्रियतरं हरेः ॥
 उद्बरिख्या जलं दयात्रापस्तु शङ्खं निमलयेत् ।
 अष्टाचरेण मनुना मन्त्ररत्नं च वा यजेत् ॥
 पाद्यार्घ्याचमनं दत्त्वा मधुपकं निवेदयेत् ।
 पुनराचमनं दत्त्वा पादपौठं निवेदयेत् ॥
 दत्तधावनगण्डपद्मणालोचनं तथा ।
 निवेद्याभ्यञ्जनं तैलेनोर्हर्त्तं किशरञ्जनम् ॥
 सुखोणितजलैः स्नानं पुनरहर्तनं हरेत् ।
 कुङ्गुमेन हरिद्रेण चन्दनेन सुगन्धिना ॥
 उद्वत्यं गत्यतीयेन स्नापयेच्च पुनस्ततः ।
 स्नानपात्रोदकं पशादादाय कुसुमैः सह ॥
 पौरुषेण तु सक्तेन स्नापयेकमलापतिम् ।
 मार्जर्येच्छुभवस्त्रेण दीपैर्नीराजयेत्तदा ॥
 वस्त्रच्च वोपवीतच्च दयादाभरणाणि च ।
 कलूरीतिलकं गन्धपुष्टाणि सुरभीनि च ।
 अनन्तनिवेश्य देवस्थ लक्ष्मीं संपूजयेत्तथा ॥
 पर्वयोरर्हधरणी महिषः पतिता स्थाय ।

विमलोक्षणीत्यापः पूर्वमेव प्रकौर्त्तिताः ॥
 चण्डादि हारपालांश्च कुमुदादीस्तथार्चयेत् ।
 वासुदेवः सौरपाणिः प्रद्युम्नस्य उषापतिः ।
 दिश्च कोणेषु तत्प्रवर्गो लक्ष्मीरेव रत्नै उषा ॥
 इतीयावरणं पश्चात्केशवाद्याः सशक्तयः ।
 संकर्षणादयः पश्चात्स्यकूर्मादय स्तथा ॥
 श्रीः लक्ष्मीः कमला पश्चा पश्चिनौ कमलालया ।
 रमा ब्रह्माकपेष्ठन्या उत्तिर्यज्ञात्मदेवता ॥
 शक्तयः केशवादीनां संग्रीताः परमे पदे ।
 हिरण्या हरणी सत्या नित्यानन्दा त्रयौ मुखा ॥
 मुग्न्या मुन्द्ररौ विद्या मुखीला च मुलचणा ।
 संकर्षणादिभूत्तीनां शक्तयः समुदाहृताः ॥
 वेदा वेदवतौ धात्रौ महालक्ष्मीः मुखालया ।
 भार्गवौ च तदा सौता रैवतौ रक्षिणी प्रभा ॥
 मत्स्यकूर्मादिभूत्तीनां शक्तयः सम्बकौर्त्तिताः ।
 एवं सशक्तयः पूज्याः केशवाद्याः मुरेखराः ॥
 पश्चात्सशक्तयः पूज्या चक्रशङ्कादिहेतयः ।
 शङ्कं चक्रं गदां पश्चं शाङ्कं च मुसलं इलम् ॥
 वाण्छ खड्गखेटं च च्छुरिका दिव्यहेतयः ।
 भद्रा सौम्या तथा माया जया च विजया शिवा ॥
 मुमङ्गला मुनन्दा च हिता रम्या मुरक्षिणी ।
 शक्तयो दिव्यहेतीनां पूजनीयाः सनातनाः ॥
 बहिलोकेश्वराः पूज्याः साध्यास्य समरहणाः ।
 एवमावरणं सर्वमच्छ्येत्परमामनः ।

पुनरर्थादिकं दत्ता धपदौपैर्निवेदयेत् ॥
 प्रागुदौच्याच्च सटशं नागराजं तथापरे ।
 पुरतो वै नयेत् यच्च पूजयेच्छक्तिभिः सह ॥
 सेनापतेः सूतवतीं नागराजस्य वाहणीम् ।
 भद्राच्चलां तथा यस्य पूजयेद्वैश्णवोत्तमः ॥
 गुम्बुलुं महिषाच्चौच्च सालनिर्यासमेव च ।
 अगरं देवदारुच्च उश्मीरं श्रीफलं तथा ॥
 क्षीवरं चन्दनं मुस्ता दशाङ्गं धूपमुच्यते ।
 गवाजेन च संयोज्य दद्यादधूपं सुवासितम् ॥
 कार्पासमार्कं चौमञ्च शालमलौच्चौरकोद्भवम् ।
 अभ्योजं कौटजं काश्तूलिकाष्टाङ्गमुच्यते ॥
 गवाच्यं तिलतैलं वा कुमुमैश्च सुवासितम् ।
 संयोज्य बङ्गिना दीपं भक्त्या विश्णोर्निवेदयेत् ॥
 नैवेद्यं शुभहृदाक्रं पायसापूपसंयुतम् ।
 फलैश्च भक्त्यभोजैत्य पानकौ व्यञ्जनैः सह ॥
 गवाजपत्ति दधि चौरं शर्कराच्च निवेदयेत् ।
 शुच्चं हविष्यं हृदयच्च सुहच्चं वै निवेदयेत् ॥
 यच्छाच्चेषु निषिद्धं तु तत्प्रयत्ने न वर्जयेत् ।
 कीद्रवं चौलकं लुच्चं यावनालं तदासितम् ॥
 निष्वावच्च मस्त्रच्च तुच्छधान्यानि सर्वशः ।
 भुक्तं पर्युषितं रुचं यज्ञे कर्मणि वर्जयेत् ॥
 वर्जयेदारनालच्च मद्यमांससमानि च ।
 निर्यासान्वर्जयेत् सर्वान्विना हिङ्क च गुम्बुलुम् ॥
 छत्राकं मूलकं शौपु करञ्जं लश्छुनं तथा ।

कुशीदलस्त्र पिण्डाकं खेतहृष्टाकमेव च ॥
 आदस्त्र नालिकाशाकं नालिकेर्यास्त्रमेव च ।
 विल्पस्त्र शशपुष्पस्त्र भूसूणं भौतिकं तथा ॥
 कोशातकीं विष्वफलं मयमांससमानि. च ॥
 अभक्षास्त्रप्यशेषाणि वर्जयेद्यज्ञकर्मणि ॥
 कालिङ्गं कतकं विल्पफलं जन्मफलं तथा ।
 बगाहुरमलावस्त्र तालहिन्तालके फले ॥
 अस्त्रत्यं प्लक्षनौपस्त्र वटमारग्नवधं तथा ।
 कलम्बिका च निर्गुणितमुखियार्त्ताकमेव च ॥
 जग्धरं लवण्यज्वैव खेतस्त्र द्वितीफलम् ।
 नखचर्मातकज्वैव चिच्छिलस्त्रेति यद्यतः ॥
 विज्ञेयानि च भक्षाणि वर्जयेद्यज्ञकर्मणि ।
 श्वेआतकस्त्र विड्जानि प्रत्यक्षलवण्यं तथा ॥
 अविर्दर्शा वगोचौरमवक्षया स्तथाविकम् ।
 ओद्धमेकशफज्वैव पशुनां विड्सुजरमपि ॥
 अतिदीर्णं तथा तकं करनिर्मयितन्दधि ।
 ताम्बेण संयुतं मय्यं चौरस्त्र लवणान्वितम् ॥
 द्वितं लवणसंसुक्तं प्रथमेन विवर्जयेत् ।
 सूपानस्त्र गुडानस्त्र शर्करामधुसंयुतम् ॥
 मरीचिमिश्रं हध्यन्नं पायसान्नं फलैः सह ।
 तुलसीदलसम्भिश्रं जलैः सम्प्रोख्य वाग्यतः ॥
 अष्टाविंशतिवारन्तु मूलमन्नाभिमन्त्रितम् ।
 मुद्रास्त्र सौरभेयीन्तां दर्शयेद्यज्ञसुच्चरन् ॥
 शुधाबिममृतं वीजं चित्तयन् परिमालनः ।

हथात् पुष्पाञ्जलि॑ं पश्चाद्दशवारं समाहितः ॥
 विष्णुक्रिया पूर्वभवमस्मै निवेदयेत् ।
 शतवारं जपेभन्नं धण्ठाशब्दं निनादयन् ॥
 अवेत्पीयूषदैवत्यान्मानेकागच्छतसा ।
 हरेर्भुक्तवतः पश्चाद्याहारि सुवासितम् ॥
 पश्चादाचमनं दद्याङ्गलैर्गम्भविमिश्रितैः ।
 अभ्युपर्चापीकृष्णस्यास्य सूक्ष्मस्य सुरसत्तमान् ॥
 विष्णुर्पूर्पितचतुर्भागं क्रमादव्यस्य चारपयेत् ।
 अनन्ततत्त्वं सेनेशपविचाणां निवेदयेत् ॥
 तौर्थेन साहितं हृष्यं पृथक् पात्रे शु निक्षिपेत् ।
 सर्वेषां वारिपूर्वेण पश्चात् पुष्पाञ्जलिस्त्वरेत् ॥
 नौराजनं तंतो दत्त्वा ताम्बूलञ्च निवेदयेत् ।
 प्रणमेष्व ततो भक्त्या रम्यैः स्तोतैः शुभाङ्गयैः ॥
 प्रसार्य बाहुपादौ च बहुनाञ्जलिना सह ।
 सुवन् स्तुतिभिरेवं तु प्रणामो दीर्घं उच्चते ॥
 नत्वा दोर्धं प्रणामैष सुत्वा स्तुतिभिरेव च ।
 सर्वैषां वैष्णवैर्मन्त्रैः कुर्यात् पुष्पाञ्जलिं ततः ॥
 सूक्ष्मैष विष्णुदैवत्यैर्नामभिः शार्ङ्गेष्टथा ।
 ततः शुभासने स्थित्वा जपेभन्नमनुस्तमम् ॥
 न्यासमुद्रादिपूर्वेण थायन्वै कमलेच्छणम् ।
 अष्टोस्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा ॥
 जबा पुष्पाञ्जलि॑ं दद्याद्यधाशत्वा च मन्त्रतः ।
 नभेद्योगेन देवेण हृषिस्त्रं कमलेच्छणम् ॥
 मनस्वार्थयित्वास्मिन् समाधौ विरमत् सुध्रोः ।

प्रातरौपासनं क्षत्रा तत्र होमं समाचरेत् ॥
 आज्ञेन चरणा वापि समिहिर्वा च यज्ञियैः ।
 तर्षु लैष्टु तमिश्वैर्वा विल्पयैरथापि वा ॥
 तिख्वैर्वा कुमैर्वापि यवैर्मिश्वभिरेव वा ।
 यज्ञरूपं हरिं धात्वा सर्ववेदमयं विभुम् ॥
 दिव्याभरणसम्पन्नं शङ्खचक्रगदावरम् ।
 वरदं पुरुषोकाच्च वामाङ्गखश्रियं हरिन् ॥
 यज्ञस्वरूपिण्यं वक्ष्मौ ध्यायन् मन्त्रहयेन च ।
 सर्वेषां वैशाखैर्मन्त्रैरेकैकेनाहुतिं तथा ॥
 नामभिः केशवाद्यैश्च सूक्तैर्विशु प्रकाशकैः ।
 वैकुण्ठपार्वदं सर्वं हुत्वा चैव ततो बैतिम् ॥
 त्रिपेत्रतुर्बिधान् भूतातुहित्य च ततो भुवि ।
 ऋचम्य पूजयेत्पञ्चात्तदौशान् सुसमाहितः ॥
 तेष्यः प्रणम्य भक्त्याथ सन्तर्प्य पिण्डेवताः ।
 वेदमध्यापयेच्छक्त्या धर्मशास्त्रसंहिताः ॥
 सात्विकानि पुराणानि चेतिहासानि वैश्ववः ।
 सर्वोपनिषदामर्थं सङ्गिः सह विचित्रयेत् ॥
 योगक्षेमार्थवृहित्वा कुर्याच्छक्त्या यथाहृतः ।
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वर्णा यथाक्रमम् ॥
 आदास्त्रयो हिजाः प्रोक्ता स्तेषां वे मन्त्रसत्क्रियाः ।
 सर्वर्णेभ्यः सर्वर्णासु ज्ञायन्ते हि सजातयः ॥
 तेषां सङ्करयोगाश्च प्रतिखीमातुलोमजाः ।
 विप्रान् मूर्धाभिषिक्षु चक्रियायामजायत ॥
 वैश्यायान्तु तथाम्बष्टो निषादः शूद्रया तथा ।

राजन्यादवैश्यशूद्रगान्तु माहिष्योद्धी तु तौ स्ततौ ॥
 शूद्रग्रां वैश्यात् तु करणस्थिरैर्वा तेऽनुलोमजाः ।
 विप्रायां चक्रियात् सूतः वैश्यादवैदेहिकस्तथा ॥
 चखालसु तथा शूद्रात्मवकर्मसु गर्हितः ।
 मागधः चक्रियायां वै वैश्या चक्रात् तु शूद्रतः ॥
 शूद्रादयोगवं वैश्या जनयामास वै सुतम् ।
 रथकारः करस्थान्तु माहिष्येण प्रजायते ॥
 असत्सन्ततयो ज्ञेयाः प्रतिसीमानुलोमजाः ।
 प्रतिसीमासु वै जाता गर्हिताः सर्वकर्मणाम् ॥
 एतेषां ब्राह्मणादाव षट्कर्मसु नियोजिताः ।
 त्रिकर्मसु चक्रविशावेकस्मिन् शूद्रयोनिजाः ॥
 प्रतिग्रहस्त्र हृष्ट्यर्थं ब्राह्मणसु समाचरेत् ।
 असदेवासती प्रोक्तं निविहं तद्विवर्जयेत् ॥
 पाषण्डाः पतिताः पापास्तथैव प्रतिलोमजाः ।
 कुलठात्र विकर्मणा असतः परिक्रीत्तिं ताः ॥
 लवणं तिलकार्पासं चर्मच दपुसीसकम् ।
 आयसं मधुमासस्त्र विषमलं छृतं रजम् ॥
 किल्विषं गजमुद्भृतं सर्वपं जलमेव च ।
 हणकाठस्त्र कूप्याण्डं शिंशपात्रं विवर्जयेत् ॥
 महिषीं गर्दभच्चैव बाजिनस्त्र तथाविकम् ।
 दासीमजां यानउक्ता न पञ्चानडुहन्तुलाम् ॥
 एवमाद्य मसदृद्यं प्रयत्नेन विवर्जयत् ।
 धान्यं वासांसि भूमिन्नं सुवर्णं रद्रमेव च ॥
 पुष्टाणि फलमूलादां सदृद्यं मुनिभिः सूतम् ।

सर्वत परिगृह्णीयादभूमिं धान्यं फलाधिकम् ॥
 भूमिं यस्तु प्रगृह्णाति भूमिं यस्तु प्रगृह्णति ।
 तावुभौ पुस्थकर्मण्यौ नियतौ सर्वगामिनौ ॥
 धान्यं करोति हातारं प्रगृहीतारमेव च ।
 धान्यं लृपवरश्चेष्ट । इहलोके परत च ॥
 तस्माद्धान्यं धरिलोक्ष प्रतिगृहीत सर्वतः ।
 कुसुमधान्यं एव सात् कुसुमधान्यवान् लृप ॥ १
 शौलोच्छेनापि वा जीविष्ठेयानेषां परो वरः ।
 जीविद्यायावरेणैव विप्रः सर्वत सर्वदा ॥
 वर्जयित्वेव पाषण्डान् पतितां धान्यदैविकान् ।
 क्षषिणा वापि जीवेत सतां चानुमतेन वा ॥
 ने वाहयेदनहुङ्कुधार्तं श्रान्तमेव च ।
 तस्य पुरुषं महित्वेव वाहयेद् द्विजपुङ्क्वः ॥
 कर्मक्षेत्रपि मकुर्वन्वै क्षषिं कुर्वीत वै द्विजः ।
 हरे: पूजा यथाकालं क्षषिलोकपि समाचरेत् ॥
 ने ब्राह्मणं सम्वर्जिद्विप्र स्तथा यज्ञादिकर्म च ।
 आपद्यपि न कुर्वीत सेवा वाशिज्यमेव च ॥
 असत्यतिग्रहं स्तेयं तथा धर्मस्य विक्रयम् ।
 अन्यायोपार्जित इत्यमापद्यपि विवर्जयेत ॥
 भृतकाध्यापनं चैव सदासत्कर्मभावनम् ।
 ग्रीतये वासुदेवस्य यहत्तमसतामपि ।
 महाभागवतस्यर्थात्तदित्युच्यते बुधैः ॥
 तापादीन् पञ्च संखारां स्तथाकारै स्त्रिभित्रुतः ।
 हरेरनन्यशरणो महाभागवतः सृतः ॥

ब्रह्मरात्रसभूतानां तामसानां दिवीकासाम् ।
 तेषां यद्गौतये दत्तं तथा यद्यपि वर्जयेत् ॥
 बुहुरद्वौ तथा वायुर्दुर्गांगणासुभैरवाः ।
 यमः स्तन्दो नैक्षत्र्य तामसा देवताः सृताः ॥
 एवं विशुद्धिं द्रव्यस्य ज्ञात्वा गृह्णीत सत्तमः ॥
 क्षषिक्षु सर्ववर्णानां सामान्यो धर्मं उच्चते ।
 प्रतिग्रहसु विप्राणां राज्ञां स्वापालनं तथा ॥
 कुसीदञ्चैव वाणिज्यं विशामेव प्रकौर्त्तिं तम् ।
 सिवाहृत्तिसु शूद्राणां क्षषिर्वा सम्भकौर्त्तिं ता ॥
 अशक्तसु भवेद्राजा पृथिव्याः परिपालने ।
 जीवेहापि विशां ब्रह्मा शूद्राणां वा यथासुखम् ॥
 क्षषिभृतिः पाशुपाल्यं सर्वेषां न निषिध्यते ।
 स्तेयं परस्त्रौहरणं हिंसा कुहककौशिके ॥
 स्त्रौमद्यमांसलवणविक्रयं पतितं स्तम् ।
 अपक्षष्टनिकष्टानां जीवितं शिल्पकर्थभिः ॥
 हीनन्तु प्रतिलोमानामहीन मनुलोमिनास् ।
 चर्मवैषववस्त्राणां हिंसाकर्मच नेजनम् ॥
 माणिक्यं वपनाग्निच्च मद्यमांसक्रिया तथा ।
 सारथ्यं वाहकानाच्च रथानां भूभृतामपि ॥
 एवमादि निषिद्धं यद्यातिलोम्य तदुच्चते ।
 यत्सौम्यशिल्पं लोकेऽस्मिन् सौम्यं तदनुलोमकम् ॥
 मृहारशैललोहानां शिल्पं सौम्यमिहोच्चते ।
 न्यायेन पालयेद्राजा पृथिवीं शास्त्रमार्गतः ॥
 स्वराङ्गकृतधर्मस्य सदा षड्भागसिद्धये ।

राजा राष्ट्रकृतं पापमिति धर्मविदो विदुः ॥
 तक्षादपापसंयुक्तां यथा संरक्षयेद्भुवम् ।
 अग्निदग्धरद्धोरं हिंस्तु दुर्वृत्तमेव च ॥
 धूर्त्तं पतितमित्यादीन् हन्यादेवाविचारवन् ।
 अहयित्वा खपादेन गर्दभे चाधिरोक्त्वा वै ॥
 प्रवासयेत् स्वराष्ट्रात् ब्राह्मणं पतितं वृपः ।
 कुलठां कामचारेण गर्भम्भौ भर्त्तुं हिंसकाम् ॥
 निकृत्तकर्षन्नासीष्ठौ कृत्वा नारीं प्रवासयेत् ।
 न्यायेन दण्डनं राज्ञः स्वर्गकीर्तिविवर्धनम् ।
 अदण्डग्रान् दण्डयन् राजा तथा दण्डग्रानदण्डयन् ॥
 अयशो महदाप्नोति नरकं चाधिगच्छति ।
 दिग्दण्डस्वयं वाग्दण्डो धनदण्डो बधस्तथा ॥
 आत्मापराधं देशं च जनं कालमदोऽपि वा ।
 वयः कर्म च वित्तस्तु दण्डं न्यायेन पातयेत् ॥
 निषिद्य आत्ममार्गेण विहङ्गिः सह पात्रिवः ।
 गुरुणां तु गुरुं दण्डं पापानां च लघोर्लघुम् ॥
 व्यवहारान् स्वयं पश्यन् कुर्यात् सम्यैर्वै तोऽन्वहम् ।
 मिथ्यापवादशुद्धयं पञ्च दिव्यानि कल्पयेत् ॥
 आत्मा शुद्धेषु दिव्येषु शुद्धान्वै मानयेत्तथा ।
 तमिथाशंसिन् दुष्टं जिह्वाच्छेदेन दण्डयेत् ॥
 अपद्रव्यादिहरणं परदाराभिमर्शनम् ।
 यः कुर्यात् तु बलात् यस्य हस्तच्छेदः प्रकौतितः ॥
 यो गच्छेत् परदारांसु बलाल्कामाच्च वा नरः ।
 सर्वस्वहरणं कृत्वा लिङ्गाच्छेदञ्च दापयेत् ॥

द्वेष्टकाटाविना देहं गुरुस्त्रीगमिनं तदा ।
 व्रज्ञप्तं च कुरापं वा गोस्त्रीवालविष्वदनम्॥
 देवविप्रस्वहर्तारं शूलमारोपयेवरम् ।
 दैवतं ग्रास्त्रणं गात्रं पिण्डमातृगुरुं स्तथा ॥
 पादेन ताडयेद्यसु तस्य तच्छेदनं सूतम् ।
 तेषामुपरि हस्तं तु दीषणो श्छेदन्तु कामतः ॥
 प्रत्येकं दण्डनं कुर्यादुर्भृतस्य परक्षियाम् ।
 चुम्बने तालुविच्छेदो ही हस्तो परिरक्षणे ॥
 हस्तस्याहुलिविच्छेदः केशादिवहस्ते क्षियः ।
 दाहयेत्तस्तैलेन हस्तसुक्ष्या च ताढनम् ॥
 सुरतं याचमानस्य जिङ्गाच्छेदे च वामतः ।
 कामेङ्गतेषु सर्वत्र ताल्वोच्च दहनं सूतम् ॥
 दृष्टा सुहुः प्रेरणे तु नेत्रयोः स्फोटनं चरेत् ।
 मानकूटं तुलाकूटं कूटसार्थकाता दृष्णाम् ॥
 सहस्रं दापयेद्दण्डं लुत्त्वा स्वस्यापनायने ।
 येषु केषु च पापेषु शरीरे दण्डनं सूतम् ॥
 तेषु तेष्वज्ञनेनैव अन्तो ब्राह्मणो व्रजेत् ।
 पापनेवाङ्गयित्वास्य मुण्डयित्वा शिरोरहान् ॥
 सर्वस्वहरणं कला राक्षात् सम्यक् प्रापयेत् ।
 अवैष्णवं विकर्मस्यं हरिवासरभोजनम् ॥
 ब्राह्मणं गार्दभं यानमार्त्यिव विवासयेत् ।
 म्यायेन पालयेद्राजा धर्मान् षड्भाग माहरेत् ॥
 चिभागमाहरेऽन्याद्वान्त् षड्भागमेव च ।
 गोभूहिरस्त्वासोभिर्धन्यरब्दविभूषणैः ॥

पूजयेद्वाङ्मणान् भक्त्या पोषयेच विशेषतः ॥
 विम्बानि स्तापये हिष्ठोर्यमिषु नगरेषु च ।
 चैषान्यायतनान्यस्य रम्यान्येव तु कारयेत् ॥
 बहुपुष्टोपहाशीषं भृषेष्वादि समर्पयेत् ।
 इतरेषां सुराणां च वैदिकानां जनेष्वरः ॥
 धर्मतः कारयेद् यस्त्रैत्यायतनानि तु ।
 वाष्पी कूपतङ्गागादि फलपुष्टवनानि च ॥
 वृद्धीनि सुविशालानि पूर्वकान्यपि पासयेत् ।
 फलितं पुष्टिं वापि दनं च्छन्नात् यो नरः ॥
 तङ्गागमेतुं यो मिन्दात् तं शूलेनानुरोहयेत् ।
 अन्निदं गरदं गोन्नं बालस्त्रौगुरुधातिनम् ॥
 भगिनीं मातरं पुर्णीं गुरुदारान् चुषामपि ।
 साध्वीं तपन्निनीं वापि गच्छन्तमतिपादिनम् ॥
 हिंस्यन्त्वप्रयोक्तारं दाहयेद् वै कटान्निना ।
 अदण्डयित्वा दुर्व्वत्तान् तत्यापं पृथिवीपतिः ॥
 सम्माप्य निरयं गच्छेत्तमात्तान् दण्डयेत्तथा ।
 यः स्ववर्णाश्रमं हित्वा स्वच्छन्देन तु वर्तयेत् ॥
 तं दण्डयेद्वर्षशतं नाशये त्तद्विदे शतम् ।
 सर्वेष्वित्येषु पापेषु धनदण्डं प्रयोजयेत् ॥
 चितेव पालये दभूत्यान् प्रजाश्च पृथिवीपतिः ।
 प्रजासंरक्षणार्थाय संग्रामं कारयेन्मृपः ॥
 तस्मिन् सृत्युर्भवेष्ट्वे यो राष्ट्रः संग्राममूर्खनि ।
 सृतेन लभ्यते स्वर्गं जितेन पृथिवी लियम् ॥
 यशः कौत्ति विद्वधर्यं धर्मसंग्राममाचरेत् ।

सुक्षमैर्वं सुक्षमवस्थं त्वक्षहेतिं पलावितम् ॥
 न हन्त्याददिनः राजा युद्धे प्रे चक्रकलान् ।
 भग्ने स्वसैव्युज्ञे च संप्रभासे विनिवर्त्तिनः ॥
 पदे पदे समयस्य यज्ञस्य फलमश्रुते ।
 नातः परतरो धर्मो नृपाकां नरशालिनाम् ॥
 युद्धलब्धा मही शस्या दीयते नृपसप्तमैः ।
 जित्वा ग्रन्थमहीं लब्धा लब्धां यद्वेन पात्येत् ॥
 पालितां बध्येत्वित्यं हृषां पात्रे विनिच्छिपेत् ।
 पात्रमिलुच्यते विप्रस्तपोविद्यासमचितः ॥
 न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ।
 श्रुतमध्ययनं शौलं तपद्वयुच्यते बुधैः ॥
 ईश्वरस्यात्मनश्चापि ज्ञानं विद्येति चोच्यते ।
 तथाविधेषु पात्रेषु दत्त्वा भूमि धनं नृपः ॥
 शासनं कारयेत्सम्यक् स्वहस्तलिखितादिभिः ।
 उपजीव्योपसर्पेच रथ्ये देशे नृपोक्तमः ॥
 दुर्गाणि तत्र कुर्वीत जनकस्यात्मगुप्तये ।
 तत्र कर्मसु निषातान् कुशलान् धर्मनिषितान् ॥
 सत्यशौचयुतान् शुद्धानध्यज्ञान् स्वापयेत् नृपः ।
 अश्रौतिभागो हृषिः स्याकासि मासि सबस्यके ॥
 अबन्धके स्याद्विगुणं यथा तत्कालमात्रकम् ।
 लेखयेत्तद्वणं सम्यक् सममासादिकत्यनेः ॥
 देयं सहव्याधविके पुरुषैऽस्त्रिभिरेव तत् ।
 निधंनस्तु शनैर्द्यद्यथाकालं यथोदयम् ॥
 औदत्यादा बलाहा तु न दद्यात्तनिने करणम् ।

दण्डयिलैव तं राजा धनिने दापयेष्टम् ॥
 स्त्रिये दग्धेऽश्ववा पवे साच्चिभिः परिकल्पयेत् ।
 वस्त्रधान्यहिरस्थानां चतुर्स्त्रियुगुणादिभिः ॥
 न सन्ति साच्चिण स्त्री देशकालान्तरादिभिः ।
 शोधयित्वा तु दिव्येन दापये धनिने करणम् ॥
 मध्यस्थस्थापितं द्रव्यं वर्धते न ततः परम् ।
 हृते प्रतिपद्धे चाधौ पूर्वो वै बलवत्तराः ॥
 अवधिर्हिं विधं प्रोक्तं भोग्यं गोप्यं तथैव च ।
 खेलारामादिकं भोग्यं गोप्यं द्रव्यमुपस्करम् ॥
 गोप्याधिभीगेत् नो हृदिः सोपस्कारे तथापि ते ।
 नष्टं देयं विनष्टस्त्र द्रव्यं राजकाताहृते ॥
 उपस्थितस्त्र मोक्षव्य आधिस्ते नोऽन्यथा भवेत् ।
 प्रयोजने सति धनं कुलेऽन्यस्याधिमान्यात् ॥
 तत्कालकातमूले वा तत्र तिष्ठे दहृदिकम् ।
 विना धारणकाङ्क्षापि विक्षीणितमसाच्चिकम् ॥
 तं वनस्थमनास्थाय धान्यमस्य न दौयते ।
 तदा बद्धिकं द्रव्यं प्रतिदेयं तथैव च ॥
 न दायोऽपहृतन्यक्तराजदैविकतस्करैः ।
 न प्रदद्यात् तमोहाव्य दण्डय शोरवसदा ॥
 ददोत् स्वेष्यया दण्डं दापयेद वापि सीदरम् ।
 बद्धितान्वाहितं न्यायान्विद्येपादिष्वयं विधिः ॥
 शुराकामव्यतहृतं हृथा दानं तथैव च ।
 दण्डशुर्कालुषिष्टस्त्र शुत्रो दद्यात् पैष्टकम् ॥
 वितरि प्रोविति प्रेसे व्यस्तनभिष्टतेऽपि व्रा ।

पुलपौचे ऋणं देयं निक्षुते साक्षिर्चोदितम् ॥
 रिक्ष्यथा हृष्णं दद्याद्योषिद्याहस्तथैव च ।
 पुत्रो न स्वाश्रितद्रव्यः पुलहौनसु रिक्ष्यिनः ॥
 प्रातिभाव्य ऋणं साक्षं देयं तस्मै यथोचितम् ।
 हौवते स्वाप्रतिभुवा धनिने तु ऋणं यथा ॥
 दिगुणं तप्रदातव्यं दख्लं राज्ञे च तक्षसम् ।
 पुलादिभिर्न दातव्यं प्रतिभाव्य ऋणं स्त्रियाम् ॥
 प्रतिपन्नं स्त्रिया देयं पत्न्या चैवहि यत् क्षतम् ।
 स्वयं क्षतं तु यद्यणं नान्यस्त्री दातुर्महति ॥
 पत्न्यै स्वकं धनं पुला विभजेयुः सुनिष्ठितम् ।
 माट्टकच्छे दुहितरस्तदभावे तु तक्षुतः ॥
 भगिन्यस्त्र प्रसुदिताः पैटकादाहरेष्टनात् ।
 न स्त्रौधनं तु दायादा विभजेयुरनापदि ॥
 पिण्डमाट्टसुताभ्राट्टपत्यपत्याद्युपागतम् ।
 आधिवेतनिकाद्यं च स्त्रौधनं परिकौत्तिं तम् ॥
 अपुवा योषितस्त्रैव भर्तश्चा साधुकृतयः ।
 निर्वास्त्रा व्यभिचारिण्यः प्रतिकूलास्तथैव च ॥
 नैव भागं वनस्यानां यतीनां ब्रह्मचारिण्याम् ।
 पाषण्डपतितानां च न चावैदिकवर्मण्याम् ॥
 विभक्तेष्वनुजो जातः सवर्णो यदि भागभाक् ।
 अविभक्तपिण्डकाणां पिण्डञ्चात् भागकास्तवा ॥
 त्वै मातृणां माट्टतस्त्र कस्ययेहा समोऽपिवा ।
 विभक्तस्यास्त्र पुचस्त्र पढ्नी दुहितरस्तवा ॥
 पितरौ स्त्रातरस्त्रैव तत्सुतास्त्र सपिष्ठिनः ।

सम्बन्धिवान्वयवाद्यै व क्रमद्वै रिक्तभागिनः ॥
 सौम्नोपवादे चेतेषु सामन्ताः स्वविराहयः ।
 गोपः सौमाक्षादाशां च सर्वे भवनगोचराः ॥
 नयेत् रेते सौमानं स्फूणाङ्गारतुष्टुमैः ।
 सन्तु वल्लीकलिन्नास्थिच्छत्याद्यै रूपशोभिताः ॥
 औरसो दत्तकस्यै व क्रीतः क्षत्रिमएव च ।
 देवजः कानिकस्यै व दौर्विचः सत्तमः सूतः ॥
 पिण्डजस्य परस्यैषां पूर्वाभावे परः परः ।
 पुलः पौत्रस्य तत्पुत्रः पुत्रिकापुत्रएव च ॥
 पुत्रौ च मातरस्यै व पिण्डदाः स्वर्यथाक्रमात् ।
 एवं धर्मेण रूपतिः शासयेत्सर्वदा प्रजाः ॥
 यदुक्तं मनुना धर्मं व्यवहारपदं प्रति ।
 विलोक्त तत्त्वं विद्विर्वितरागैर्विमल्लरैः ॥
 विमृश्य धर्मविद्विष्व विमलैः पापभौद्धभिः ।
 धर्मेणैव सदा राजा शासयेत् इविवीं स्वकाम् ॥
 विपरीतां दख्षयेदै यावहपीपनाशनम् ।
 अस्या अपि च दख्षया वै शास्त्रमार्गविरोधिनः ॥
 राजधर्मोऽयमित्येवं प्रसङ्गात् कथितो मया ।
 कात्यायनेन मनुना याज्ञवल्क्ष्मीन धीमता ॥
 नारदेन च सम्मोक्तां विस्तरादिदमेव हि ।
 तत्त्वाक्षया विस्तरेण नोक्ता मत्वा नृपीत्तम् ॥
 परं भागवतं धर्मं विस्तरेण ब्रह्मीभि ते ।
 विष्णोरम्भच्छनं यत्तु नित्यं नेमित्तिकं नृप ॥
 यदाह भगवान् धातुस्तेन स्नायन्नु वस्य च ॥

नारदस्य च मे सम्भवं तद्य कथयामि ते ।
 इति हृषीतस्त्रौ विशिष्टधर्मं यस्ते प्रातःकालभगवत्-
 समाराधनविधिर्नामं चतुर्थोऽध्यायः ।

अन्वरीत उवाच ।

भववन् ! ब्रह्मणा यत् तु सम्प्रोक्तं स्यामनोः पुरा ।
 तत्कर्त्त्वं पदम् धर्मं वक्तुमर्हसि मेऽनघ ! ॥

हृषीत उवाच ।

सर्गाद्वै लोकाकार्तासौ भगवान् पद्मसम्भवः ।
 नन्वाद्विप्रमुखान् विप्रान् सद्भजे धर्मंगुपये ॥
 मदुर्बुद्धुर्गुर्वशिष्ठस्य मरीचिदं च एव च ।
 अद्विराः पुलहस्तैव पुलस्त्वोऽलिमंक्षातपाः ॥
 विद्वाक्तपाहगास्ते च तं प्रणम्य जगद्गुरुम् ।
 भगवन् ! प्रस्तुं धर्मं भववस्थापनुत्तये ॥
 वह सर्वं भग्नेष्य ओतुमिच्छामहे वयम् ।
 इत्युक्तः स हिजे: सोऽपि ब्रह्मा नन्वा जनार्दनम् ॥
 विद्वान्गोचरं धर्मं तेषां वक्तुं प्रचक्षने ।
 सर्वेषामवलोकानां स्तूष्टा धाता जनार्दनः ॥
 सर्वविद्वान्ततत्वार्थं सर्वं यज्ञमयः प्रसुः ।
 यज्ञो वै विष्णुरित्यत्प्रत्यक्षं अयते श्रुतिः ॥
 इत्यते यत् तसुहित्यं परमो धर्मं उच्यते ।
 भगवन्तं मनुहित्यं हयते यत्र कुत्र वै ॥
 तत्र हिंसाक्षरं प्राप्य भवेदत्प्रिणिर्हितम् ।
 तत्रान् सर्वस्य यज्ञस्य भोक्तारं पुरुषं हरिम् ॥

धात्रैव चुक्षमस्तसै चव्यं दीपे हुताशने ।
 मुखमभिर्गवतो विश्वोः सर्वगतस्य वै ॥
 तत्प्रत्येव यजदित्यमुत्तमं मुनिसत्तमाः ॥ ।
 यजेहिग्रमुखे शत्र्या जलमर्त्त फलोधिकम् ॥
 प्रीतये वादुदेवस्य सर्वभूतनिवासिनः ।
 तमेव कर्म्मयेवित्यं नमस्तुर्मतमेवहि ॥
 धात्रा अपित्तमेवेशं तमेव ध्यापयेद्दृहि ।
 तदामैव प्रमातृतव्यं वाचा ब्रह्मवप्त मेव च ॥
 व्रतोपवासनियमान् तमुहिष्ठैव करस्वेत् ।
 तत्त्वमपित्तमोगः स्यादनपत्नादिभव्यतः ॥
 भूतिः स्वार्थः सदारेषु नेतरत्र कदाचन ।
 न हिस्याकर्वभूतानि यज्ञे षु विधिना विना ॥
 सोऽहं दासो भगवतो मम स्तामौ अवादेनः ।
 एवं उत्तिर्भवेद्दिलिन् स्वधर्मः परमो मतः ॥
 एव निष्कारणकः पश्या तस्य किञ्चोः परं पदम् ।
 अन्यन्तुः कुपथं ज्ञेयं लिङ्गप्राप्तिहेतुवर्णम् ॥
 भगवन्त भवुहिष्ठ वः कर्म्म कुरुते नरः ।
 स पाषण्डीति किञ्चेयः सर्वलोकेषु गर्हितः ॥
 यो हि विष्णुं परित्यज्य सर्वलोकेष्वरं हरिम् ।
 इतरानर्चते मीहात्म लोकायतिकः सृतः ॥
 उक्तं धर्मं परित्यज्य यो छधर्मं च वर्तते ।
 पतितः स तु विज्ञेयः सर्वधर्मविहिष्ठृतः ॥
 यः कर्म्म कुरुते विप्रो विना विष्णुचनं क्षणित् ।
 ब्राह्मणादुभाष्टते सद्य शण्डासत्त्वं स गच्छति ॥

ब्राह्मणो वैष्णवो विप्रो गुरुरग्रन्थ वेदवित् ।
 पर्यायेण च विद्येत नामानि ज्ञासुरस्य हि ॥
 तस्माद्वैष्णवत्वेन विप्रत्वादभ्यश्यते हि सः ।
 अर्चयित्वापि गोविन्दमितरानर्चयेत् पृथक् ॥
 अवैष्णवत्वं तस्यापि मिश्रभक्ष्या मवेदध्रवम् ।
 भीक्षारं सर्वयज्ञानां सर्वलोकेश्वरं हरिम् ॥
 ज्ञात्वा तप्त्रीतये सर्वान् शुद्धयात्सततं हरिम् ।
 दानं तपश्च यज्ञश्च निविधं कर्म कौर्त्तिं तम् ॥
 तस्मै भगवत्त्रीत्ये कुर्वीत सुसमाहितः ।
 तस्मात् वैष्णवा विप्राः पूजनौया यथा हरिः ॥
 ये तु वैहेतुकं वाक्यमाश्रित्यैव स्वागत्यात् ।
 वैष्णवं प्रतिषिद्धन्ति ते लोकायतिकाः सृताः ॥
 यो यत्तु वैष्णवं लिङ्गं धृत्वा च तमसा डृतः ।
 त्वं जीवे द्वैष्णवं धर्मं सोऽपि पाषण्डतां ब्रजेत् ॥
 तस्मात् वैष्णवो भूत्वा वैदिकीं हत्तिमाश्रितः ।
 कुर्वीत भगवत्कौत्ये कृर्थायज्ञादिकर्म यत् ॥
 तदिग्निष्ठमिति प्रोक्तं सामान्यमितरं सृतम् ।
 फलहीना भवेद्वा तु सामान्या वैदिकक्रिया ॥
 तोयवर्जितवापौष निरर्था भवति ध्रुवम् ।
 नैसर्गिकत्वं जीवानां दास्यं विष्णोः सनातनम् ॥
 तद्विना वस्ते मोहादात्मचारः सनातनात् ।
 तस्मात् भगवहास्यमात्रानां श्रुतिचोदितम् ॥
 दास्यं विना क्षतं यत्तु तदेव कलुषं भवेत् ।
 विशिष्टं परमं धर्मं दास्यं भगवतो हरेः ॥

कर्तव्य ऊरुः । कर्थं दास्यं हि तदृतिः कर्थं नैसर्गिकं दृश्याम् ।

तत् सर्वं ब्रूहि तत्वे न सोकाशुपष्टकाभ्यया ॥

अद्वौवाच । सुदर्शनोद्धृ पुण्ड्रादिधारणं दास्यसुचते ।

तद्विधिर्विदिकौ या च तदाज्ञा चोदिता क्रिया ॥

तत्राप्याराधनत्वे न क्रता पापस्य नाशिनी ।

निरूपणत्वाद्वास्यस्य धार्यं चक्रं महामनः ॥

अङ्गत्वात् सर्वधर्माणां वैष्णवत्वाच्च धर्मतः ।

कर्म कुर्याङ्गवतस्तस्मै राज्ञा मनुजरन् ॥

विधिनैव प्रतमेन चक्रे चैवाङ्गेऽदभुते ।

तथैव विभृयाङ्गाले पुण्ड्रं शुभतरं सृदा ॥

विभृयादुपवीतन्तु सव्यस्कन्धे विधानतः ।

करणे पश्चात्तमालाच्च कौशियं दक्षिणे करे ॥

उभे चिङ्गे विना विप्रो न भवेद्दि कर्थस्तन ।

न लभेत्कर्मणां सिद्धिं वैदिकनां विशेषतः ॥

आश्रमाणां चतुर्णाच्च स्त्रीणाच्च श्रुतिचोदनात् ।

अङ्गये चक्रगङ्गाभ्यां प्रतमाभ्यां विधानतः ॥

एकैकमुपवीतन्तु यतौनां ब्रह्मचारिणाम् ।

गृहिणाच्च वनस्थाना मुपवीतदयं सृतम् ॥

सोत्तरीयं द्रयं वापि विभृयाच्छुभतन्तुना ।

द्रयमूल्य इयं तन्तु तन्तुद्रय मधोद्वतम् ॥

विवृच्च अन्यनैकेन उपवीतमिहोच्यते ।

अकंकार्पासकौशियक्षीमशोणमयानि च ॥

तन्त्रूनि चोपवीतानां योज्यानि मुनिसत्तमाः ॥ १

सर्वेषामप्यत्तमे तु कुर्यात् कुशमयं द्विजः ॥

ऐश्वर्यमुक्तरौयं स्याहनस्यब्रह्मचारिणाम् ।
 शुक्रकाषायवसने गृहस्थस्य यतेः क्रमात् ॥
 उक्तालाभेषु सर्वेषाङ्गुशचौरं विशिष्टते ।
 मौज्जी वै मेखला दण्डं पालाशं ब्रह्मचारिणः ॥
 व्रयसु वैष्णवा दण्डा यतेः काषायवाससौ ।
 कुशचौरं वल्कलं वा वनस्थस्य विधीयते ॥
 कटीसूत्रञ्च कीपीनं महच्च शुक्रवाससा ।
 कुण्डके चाङ्गलीयानि गृहस्थस्य विधीयते ॥
 मुख्यिनौ सूक्ष्मशिखिनौ यत्वन्तेवासिनावुभौ ।
 वानप्रस्थो यतिर्वा स्यात्पदा वै इमशुरोमधृत् ॥
 सुकेशी सुशिखो वा स्यादगृहस्यः सौम्यवेषवान् ।
 यतिश्व ब्रह्मचारी च उभौ भिक्षाशनौ सृतौ ॥
 शाकमूलफलाशी स्याहनस्यः सततं हिजः ।
 कुसुलकुभधान्यो वा त्राहिको वा भवेदगृही ॥
 प्रतिगृहेण सौम्येन जीवेद्यायावरेण वा ।
 यस्त्वे कं दण्डमालम्ब्र धर्मं ब्राह्मं परित्यजेत् ॥
 विकर्मस्यो भवेद्विप्रः स याति नरकं ध्रुवम् ।
 शिखायज्ञोपवीतादि ब्रह्मकर्म यतिस्थजित् ॥
 सजौवं न च चण्डालो मृतशानोऽभिजायते ।
 स्वरूपेणैव धर्मस्य त्यागो हानिर्भवेद्भ्रुवम् ॥
 कर्मणां फलसन्त्यागः सन्दर्भासः स उदाहृतः ।
 अनाश्रितः कर्मफलं क्लियं कर्म समाचरेत् ॥
 स सन्दर्भासौ च योगी च स मुनिः सात्त्विकः सृतः ।
 तुष्ट्यथ वासुदेवस्य धर्मं वै यः समाचरेत् ॥

स योगी परमेकान्तं हरिः प्रियतमो भवेत् ।
 मोहाहासं विना विश्वोः किञ्चिल्कर्म समाचरेत् ॥
 न तस्य फलमाप्नोति तामसीं गतिमनुते ।
 हित्वा यज्ञोपवीतन्तु हित्वा चक्रस्य धारणम् ॥
 हित्वा शिखोद्धंपुण्ड्रे च विप्रलादभूश्यते ध्रुवम् ।
 पञ्चसंखारपूर्वेण मन्त्रमध्यापयेदगुरुः ॥
 संखाराः पञ्च कर्तव्याः पारमैकान्त्यसिद्धये ।
 प्रतिसम्बलरं कुर्यादुपाकर्म द्वानुत्तमम् ॥
 सर्ववेदव्रतं द्वात्वा तत्र सम्पूर्जयेद्वरिम् ।
 दद्याद्वापवीतानि विश्ववे परमात्मने ॥
 ब्राह्मणेभ्यश्च दस्याथ विभृयात्स्वयमेव च ।
 तदग्नौ पूज्य सम्पर्य चक्रचैवाङ्गयेद्भुजे ॥
 एवं प्रात्याङ्किकं धार्यमुपवीतं सुदर्शनम् ।
 पुण्ड्रासु प्रतिसम्बद्धन्तु नित्यमेव च धारयेत् ॥
 द्वारवत्युद्घवं गोपी चन्दनं वेष्टोद्घवम् ।
 साम्नरात्रं प्रकुर्वीत पुण्ड्रं हरिपदाकृति ॥
 आषकाले विशेषेण कर्ता भोक्ता च धारयेत् ।
 अर्थं पञ्चकतत्त्वज्ञः पञ्चसंखारदीक्षितः ॥
 महाभागवतो विप्रः सततं पूजयेद्वरिम् ।
 नारायणः परं ब्रह्म विप्राणां दैवतं सदा ॥
 तस्य भक्तावशेषन्तु पावनं मुनिसत्तमाः ! ।
 हरिभुक्तोऽपि तं दद्यात्पितृणां दिवौकसाम् ॥
 तदेव जुहुयाद् वङ्गौ भुज्ञीयात् तदेव हि ।
 हरेरनपितं यत्तु देवानामपिंतम् यत् ॥

मद्यमांससमं प्रोक्तं तदुभुज्जीवालं दाचन ।
 हरे: पादजलं प्राश्लं नित्यं नान्यहिवौकसाम् ॥
 सुराणामितरेषां तु फलमुष्पञ्चलादिकम् ।
 निर्मात्रमशुभं प्रोक्तमस्यूश्यं हि कदाचन ॥
 विधिष्ठेष विजातीना नितरेषां कदाचन ।
 शिवार्चनं चिपुण्डुच्च शूद्राणां तु विधीयते ॥
 तद्विधानामिदं ये च विप्राः शिक्षयायणाः ।
 ते वै देवलका ज्ञेयाः सर्वकर्मवहिष्कृताः ॥
 वैखानसासु ये विप्राः हरिपूजनतत्पराः ।
 न ते देवलका ज्ञेया हरिपादानासंशयात् ॥
 नापद्वत्य हरिर्द्वयं ग्रामाच्च नपरी भवेत् ।
 भक्त्या संपूजय देवेशं नासौ देवलकः स्तूतः ॥
 भक्त्या योऽप्यर्चयेहि वं ग्रामार्चं हरिमव्ययम् ।
 प्रसादतीर्थस्त्रीकारानासौ देवलकः स्तूतः ॥
 शङ्खचक्रोधं पुण्डुदिधारणं स्तरणं हरे: ।
 तन्नामकौर्तनज्ञैव तत्पादाम्बुनिषेवणम् ॥
 तत्पादवन्दनज्ञैव तं निवेदितभोजनम् ।
 एकादश्युपवासश्च तुलस्यैवार्चनं हरे: ॥
 तद्वीयानामर्चनज्ञ भक्तिर्नवविधा स्तूता ।
 एतैर्नवविधैर्युक्तो वैष्णवः प्रोच्यते द्वुधैः ॥
 एतैर्गुणैर्विहीनस्तु न तु विप्रो न वैष्णवः ।
 कर्मणा मनसा वाचा न प्रमाद्येज्जनार्दनम् ॥
 भक्तिः सा सात्त्विकौ ज्ञेया भवेदव्यभिचारिणी ।
 नान्यं देवं नमस्तुर्थानान्यं देवं प्रपूजयेत् ॥

नान्यप्रसादं भुज्ञीत नान्यदायतनं विशेषत् ।
 न चिपुण्डुं तथा कुर्यात्पट्टाकारं जगच्छयम् ॥
 यतिर्यस्य गृहे भुज्ञते तस्य भुज्ञते हरिं स्थयम् ।
 हरिर्यस्य गृहे भुज्ञते तस्य भुज्ञते जगच्छयम् ॥
 महाभागवतो विष्णुः सततं पूजयेद्वरिम् ।
 पाञ्चकाल्यं विधानेन निमित्ते षु विशेषतः ॥
 अपस्तुगौ इद्ये स्त्र्ये स्याणिले प्रतिमासु च ।
 षट्खु तेषु हरेः पूजा नित्यमेव विधीयते ॥
 ज्ञानकाले तु संप्राप्ते नद्यां पुस्तजले शुभे ।
 ध्वात्वा नारायणं देवं नागपर्वद्वशायिनम् ॥
 हादशाण्येन मनुना सोऽर्चियिलाङ्गतादिभिः ।
 अष्टोत्तरशतं जप्त्वा ततः ज्ञानं समाचरेत् ॥
 एतदप्यर्चनं प्रोक्तं ब्राह्मणस्य जन्मत्पतः ।
 होमकाले तु सततं परिस्तीर्यानलं शुभम् ॥
 यज्ञरूपं महामानं चिन्तयेत् पुरुषोत्तमम् ।
 साङ्गत्यौमयं शुभदिव्याङ्गोपाङ्गशेभितम् ॥
 सर्वलक्षणसम्पन्नं शुद्धजाम्बूनदप्रभम् ।
 युवानं पुण्डरीकाक्षं शङ्खचक्रधनुर्धरम् ॥
 सर्वयज्ञमयं ध्यायेदामाङ्गश्चितपञ्चया ।
 सम्यूजग्र चाक्षतैरेव पश्चाद्वोमं समाचरेत् ॥
 प्राणाग्निहोत्रसमये सम्यग्माचम्य वारिणा ।
 कुशासने समासौनः प्राण्वा प्रत्यङ्गमुखोऽपि वा ।
 पतिष्ठासनमालानं प्राणायामं समाचरेत् ॥
 मन्त्रेषोद्बुध्य इद्यपञ्चजं केशरान्वितम् ।

तस्मिन्वक्षपर्कं श्रीतांशुविम्बान्धनु विचिन्तयेत् ॥
 सर्वक्षरमयं दिव्यरम्पीठं तदुक्तरे ।
 तमस्येष्टदलं पद्मं ध्यायेत्कल्पतरोरधः ॥
 वीरासने समासीनं तस्मिन्दीगं विचिन्तयेत् ।
 स्त्रिघट्टदूर्बाहलश्यामं सुन्दरं भृषणीयुं तम् ॥
 पीताम्बरं युवानं च चन्दनस्त्रिभूषितम् ।
 अरत्पद्मासनं रक्षपद्माभास्त्रिवारहवम् ॥
 स्त्रिघट्टवर्णं महाबाहुं विशालोरस्त्रमव्यवम् ॥
 चक्रशङ्खगदावाणप्राणिं रघुवरं हरिम् ॥
 जानकीलक्षणीपेतं मनसैवार्चयेदिभुम् ।
 मनवहयेनार्चयित्वा जला चैव वडचक्रम् ॥
 पश्चाद् कै जुहयात् पञ्च प्राणानभ्यच्छ्रुतं पुनः ।
 ध्यायन्वे मनसा विष्णुं सुखं भुज्ञीत वाच्यतः ॥
 एवं शूद्यर्चनं किञ्चोक्तमं मुनिसत्तमाः । ।
 अत्थन्ताभिमता विष्णे हृतपूजा परमाक्षनः ॥
 सन्ध्याकाले तु सम्प्राप्ते रविमण्डलमध्यगम्भे ॥
 हिरण्यगर्भं पुरुषं हिरण्यवशुषं हरिम् ॥
 श्रीवत्सकौसुवीरस्त्रं वैजयन्तीविराजितम् ।
 शङ्खचक्रादिभिर्युक्तं भूषितैर्दीर्भिरायतैः ॥
 शुक्लाम्बरधरं विष्णुं सुक्ताहारैर्विभूषितम् ।
 ध्यात्वा समर्चयेदेवं कुशुमैरक्षतैरपि ॥
 प्रणवेण च सावित्रा पश्चात् सूक्तं निवेदयेत् ॥
 ध्यायन्वेवं जपेविष्णुं गायत्रीं भृतिसंयुतः ॥
 तयैवाभ्यर्चं गोविन्दं नमस्त्रिवा विवर्जयेत् ।

एवमभ्यर्थं येहि वं क्रिसन्ध्यासु तथा हरिम् ॥
 वैक्षदेवावसाने तु पुरस्ताद् वै विभावसोः ।
 उपलिप्य स्थग्निले तु क्षुड्याङ्गतिकर्म तत् ॥
 ध्यात्वा सर्वगतं क्रिणुः वनश्चामं सुलोचनम् ।
 कौस्तुभीङ्गासितोरस्तं तुलसीवनमालिनम् ॥
 पौत्राम्बरधरं देवं रत्नकुरुक्षुभीमितम् ।
 हरिचन्दनलिंगाङ्गं पुण्डरीकायतेष्वयम् ॥
 मौलिकान्वितनासाथं जगन्मीहनक्षियहम् ।
 श्रीष्टीजनैः परिष्टतं विष्णुं गायत्तमच्युतम् ॥
 ध्यात्वा क्षणं जगन्माथं पूज्यविला यथाविधि ।
 क्षुड्याङ्गरिवक्रं तहि वानुहिश्चर सत्तमाः ॥ ॥
 जग्ना क्षणमनुं पशादभ्यर्थं मनसा हरिम् ।
 आप्य ऋग्यती भूत्वा नमस्त्वत्य विसर्जयेत् ॥
 स्थग्निलेऽप्यर्थं न विष्णोरिव कुर्याहिधानतः ।
 क्रिसन्ध्यासर्वयेद् विष्णुः प्रतिमासु विशेषतः ॥
 सुवर्णरजताद्यैर्वी शिलादूर्वादिनाऽपि वा ।
 जला विन्वं हरिः सम्बक् सर्वावयवशीमितम् ॥
 सर्वलक्षणसम्मन्त्रं सर्वावृधसमन्वितम् ।
 ततोऽधिवासनं कुर्यान्निरालं शुद्धवारिषु ॥
 तद्रार्थं येहिधानेन जपहोमादिकर्मभिः ।
 ज्ञाप्य पञ्चामृतैर्गच्छे स्त्रहा मन्त्रजलैरपि ॥
 यज्ञपीठां समारोप्य पूजयेत्तत्र दीक्षितः ।
 मङ्गलद्रव्यसंयुक्तैः पूर्णकुच्छैः समन्वितः ॥
 शरावैद्र्व्यसम्यैः पताकैङ्गोरणादिभिः ।

कुर्मिषु वासुदेवादौन् सुरान् संपूजयेत् क्रमात् ॥
 वासुदेवो हयग्रीवस्तथा सङ्खर्षणो विभुः ।
 महावराहः प्रद्युम्नो नारसिंहस्तथैव च ॥
 अनिरुद्धो वामनश्च पूजनीया यथाक्रमात् ।
 तस्य पूर्णशरावेषु लोकेशानर्चयेत्ततः ॥
 मध्ये तु वारुणं कुर्मं पञ्चरब्रसमन्वितम् ।
 पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यै र्धात्वास्त्रिन् जलशायिनम् ॥
 ततः संपूजयेद्वं धान्योपरि निधाय च ॥
 व्याघ्रचर्मं समास्तौर्यं तस्त्रिन् कौशियवाससि ।
 निवेद्य पूजयेद् विम्बं मूलमन्त्रेण वैष्णवः ॥
 तोरणेषु चतुर्दिन्हृ चण्डादौनर्चयेत् तदा ।
 कुमुदादि सुरान् दिन्हृ तथा धर्मादिदेवताः ॥
 संपूर्ज्य विधिना तस्त्रिन् पञ्चरात्रोमं समाचरेत् ।
 आनन्दं कल्पयेत् कुण्डं मेष्वलाद्युपशोभितम् ॥
 अग्न्याद् वा शमीगर्भाद्वाहृत्याम्नौ विनिश्चिपेन् ।
 वैष्णवस्य गृहादापि समानीयानलं द्विजः ॥
 अद्वौक्तविधिनेवात्र प्रतिष्ठाप्य दुताशनम् ।
 इधाधानादि पर्यन्तं क्षत्रा होमं समाचरेत् ॥
 पायसेन गवाञ्येन तिलैर्ब्रीहिभिरेव च ।
 चतुर्भिर्वैष्णवैः सूक्तैः पायसं शुद्धयात्विः ॥
 हिरस्यगर्भसूक्तेन श्रीसूक्तेन तथैव च ।
 अहं रुद्रैभिरिति च गवाञ्यं शुद्धयात्ततः ॥
 त्वमन्जे दुरभिरिति च सूक्तेन प्रत्यृचन्त्रिभिः ।
 तस्य वामेति सूक्तेन प्रत्यृचं ब्रौहिभिस्तथा ॥

अग्निं तरोदीर्घितिभिः सूक्तेन प्रत्यृचं तथा ।
 समिद्धिः पिष्पलैरौद्रै हीतव्यं मुनिसत्तमाः ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा ।
 हीतव्यमात्र्यं पञ्चात्मा तथा मन्त्रचतुष्टयम् ॥
 वैकुण्ठपार्षदं होमं पायसेन दृतेन वा ।
 समाप्य होमं हविषः शेषं तस्मै निवेदयेत् ।
 चतुर्मन्त्रांश्चतुर्वेदांश्चतुर्दिष्टं चपेत्ततः ॥
 तत्र जागरणं कुर्याद्ब्रौतवादित्तनर्तकैः ।
 रजन्यां तु व्यतीयायां ज्ञात्वा नद्यां विधानतः ॥
 वैकुण्ठपर्षदं कुर्याद्वित्तिग्भिर्ब्राह्मणैः सह ।
 तर्पयित्वा पितृन् देवान्वाग्यतो भवनं विशेत् ॥
 आचम्य पूर्ववत् पूजां ज्ञात्वा होमं समाचरेत् ।
 चुहुयाद्व्राह्मणः सुत्ये सूक्तैश्च दृतपायसम् ॥
 पौरुषेण तु सूक्तेन श्रौसूक्तेन तथैव च ।
 वैकुण्ठपार्षदं हुत्वा कर्मशेषं समापयेत् ॥
 नयनोभौलनं कुर्यात् सुसुङ्गतेण वैष्णवः ।
 महाभागवतः श्रेष्ठः सूक्तहेमशलाक्या ॥
 इयेनैव प्रकुर्वीत नयनोभौलनं हरेः ।
 निवेश्य भद्रवौरे तु ज्ञापयेत् सुसमाहितः ॥
 सर्वैश्च वैष्णवैः सूक्तैक्त्विजः कालशीदकैः ।
 ततसूक्ताध्यमं कुर्मादाय द्विजसत्तमः ॥
 ज्ञापयेन्मन्त्ररद्वेन शतवारं समाहितः ।
 सौवर्णेन च ताम्रेण शङ्खेन रजतेन वा ॥
 ज्ञाप्य पञ्चामृतैर्गंव्यैरुदत्तं शुभचन्दनम् ।

मन्त्रेण स्वापविलाच तुलसीमिश्रितैर्जन्मैः ॥
 वासीमिर्मुष्मैः सम्यगलक्ष्म्य च वैष्णवः ॥
 उपचारैः सम्यग्यै पश्चान्नीराजयेत्तदा ॥
 अलक्ष्मते शुभे गेहे पीठै संखापयेत्तरिम् ॥
 सूक्ते नोत्तानपादस्य दृढ़ं स्वाप्य शुखासने ॥
 अष्टोत्तरश्चतं वारं शुभमन्त्रचतुष्टयात् ॥
 ध्यात्वा पुष्पाच्छलिं दद्यात्महाभागवतीत्तमः ॥
 नल्वा गुरुन् परं धार्मि स्थितं देवं सनातनम् ॥
 ध्यात्वैव मन्त्ररब्दे न तस्मिन् विष्वे निवेदयेत् ॥
 अर्चयित्वैपचारैसु मङ्गलानि निवेदयेत् ॥
 दृपेष्वं कपिलां कल्पां शङ्कं दूर्बाचतान् पयः ॥
 सौवर्णमालयं लाजांश्च मधुसर्वपमञ्जनम् ॥
 एवं व्रयोदये मासि मङ्गलानि निवेदयेत् ॥
 तथैव दशमुद्राच्च मन्त्रे शैव समीक्षयेत् ॥
 तद्विघ्नमूलिं मन्त्रे च पश्चात्मशतानि तु ॥
 पुष्पाणि दद्यात्मत्वा च जपेष्व सुसमाहितः ॥
 सतिले स्तुरहुलैः शुभै कुरुत्याच्च हित्रोत्तमाः ॥ ॥
 आश्रिष्वोवाचनं कल्वा दीपैर्नीराजये तदा ॥
 ओजयित्वा ततो विप्रान् इच्छिणाभिष्व तोषयेत् ॥
 आचार्यं मृत्विजयापि विशेषण समर्चयेत् ॥
 तदग्निं संग्रहेत्विष्वं होमार्चं परमामनः ॥
 चिरादमुखवं तत्र कुर्व्वाच्छत्वा यतामवाग् ॥
 वैष्णवैः पापमासु च तत्र पुष्पाच्छलिं चरेत् ॥
 आजेन चूरणा वार्षि होमं कुर्व्वत वैष्णवः ॥

ग्रन्थं भोजयेहिपान् वैष्णवाद् शुतपायत्तस् ॥
 तद्गूर्जिप्रीतये शत्त्वा दद्याहा स्त्रीक्षिहित्राः ।
 कुर्याद्वभ्येष्टिष्ठ महाभागवतैः सद्ग ॥
 सहस्रनामभिर्विष्णोः सूक्तैविष्णुप्रकाशवैः ।
 नद्यामवभूवं छला तर्पयेत्पितृद्वेषताः ॥
 अस्त्र वामेति सूक्ते व पायस्त्रं मधुसंशुद्धस्त्र ।
 आच्येन मूलमन्त्रे च सहस्रं शुहयात्तदा ॥
 आशिष्वो वाचनं छला भोजयेहिनसहस्रमान् ।
 एवं संस्थापयेहि वरमर्जुवेहिधिना तद्ग ॥
 उद्धार्चाया स्थापने तु लघुतस्त्रं समाचरेत् ।
 अधिवरसनमेयादि उच्चमत विवर्जयेत् ॥
 उक्तत पञ्चग्रन्थेषु विनिचिपत्र परेऽहिति ।
 अस्त्रासृतैः स्त्रापयित्वा पञ्चादुदर्त्तं नादिकस् ॥
 अदाय कलशं एवं पवित्रोदकपूरितम् ।
 निचिपत्र पञ्चरक्तानि सुवर्षतुलसौदलस् ।
 चन्दनाचतदूर्वाच तिलान् धाक्तैष्वं सर्वपम् ।
 अभिमन्त्रं कुर्यैः पश्चामन्त्ररखेन वैष्णवः ॥
 शतवारं बहस्रं वा मन्त्रे सौवाभिषेचयेत् ।
 सर्वैष्वं देश्यवैः सूक्तैर्गर्भचक्रा वैष्णवेनत्र ॥
 नामभिः केशवाद्यै च सर्वैर्मन्त्रै च वैष्णवैः ।
 लाम्पय वस्त्रैर्भूषणैष्वं शुभे धरन्ते निवेस्येत् ॥
 अस्त्रिलोऽस्त्रिन्मतिष्ठापत्र इच्छाध्यतादिपूर्ववत् ।
 त्रैम् कुर्यादुग्रवाच्येत् पायस्त्रवेत् वैष्णवः ॥
 कर्त्तुरौप्यासनाम्बै तु शोभमन विश्विष्टते ।

प्रत्युचं वैष्णवैः सूक्ते सुहुयादृष्टपायसम् ॥
 अस्य वासेति सूक्ते न गवाज्यं शुहुयास्तः ।
 मन्त्ररब्दे न चुहुयादृष्टोत्तरसहस्रकम् ॥
 तद्विघ्नभूत्तिं मन्त्रे ए तिलहोमं तथैव च ।
 अविज्ञातस्तु तमन्त्रं भूलमन्त्रे ए वा यजेत् ॥
 यजेच्छौभूप्रकाशैश्च गायत्रा विष्णुसंज्ञया ।
 वैकुण्ठपार्षदं होमं क्षत्वा होमं समापयेत् ॥
 नयनीन्मीलनं क्षत्वा सौवर्णेन कुशेन वा ।
 निवेश्यावाहयेत्पौठे मन्त्ररब्दे न वैष्णवैः ॥
 मन्त्रे णैवार्चनं क्षत्वा पश्चात् पुष्पाच्छलिं यजेत् ।
 तस्मिन्विष्वे तु तन्मूर्त्तिं ध्यात्वा नियतमानसः ॥
 अष्टोत्तरसहस्रन्तु दद्यात् पुष्पाच्छलिं ततः ।
 सर्वैश्च वैष्णवैः सूक्ते दद्यात् पुष्पाच्छिवैष्णवैः ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्यात्यायसाक्षं दृतान्वितम् ।
 शक्त्या च दक्षिणां दत्त्वा विशेषणार्चयेदगुरुम् ॥
 सहस्रनामभिः सुत्वा आशीर्भिरभिवादयेत् ।
 प्रदक्षिणनमस्तारान् कुर्वीतात् पुनः पुनः ॥
 प्रसीद भम नायेति भक्त्या समार्थयेदिभुम् ।
 हौसैर्नीराजयेत्पश्याच्छक्त्या तेन समाहितः ॥
 हुतशेषं हविः प्राश्य जघ्ना मन्त्र मनुस्तमम् ।
 ध्यायन् कमलपत्राक्षं भूमौ स्तप्यात् कुशोत्तरम् ॥
 एवं गृह्णार्चा विघ्नस्य विष्णुं संखापा वैष्णवैः ।
 अर्चयेदिविना नित्यं यावहे हनिपातनम् ॥
 सालयामश्चिद्यायान्तु पूजनं परमात्मनः ।

कोटिकोटिगुणाधिकरः भवेद्दत्त न संशब्दः ॥
 न जपो नाधिवाससब न च संस्लापक्रिया ।
 सालग्रामार्चने विष्णुस्तस्तित्तु सत्त्विहितसाधा ॥
 मूर्तीनान्तु हरे स्त्रय यस्तां प्रौतिरकुप्तमा ।
 तस्यामेव तु तां धात्वा पूजयेत् तदिधानतः ॥
 मूर्त्यन्तरमविम्बे तु न यष्टव्यं तदेव तत् ।
 सालग्रामशिलायान्तु यहान्या इष्टमूर्त्यः ॥
 अचंनं वन्दनं दानं प्रणामं दर्शनं दृश्याम् ।
 सालग्रामशिलायान्तु सर्वं कोटिगुणं भवेत् ॥
 न ज्ञातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः ।
 यो वहेच्छरसा नित्यं सालग्रामशिलाजलम् ॥
 असत्यकथनं हिंसामभस्यायाच्च भवेत् ।
 सालग्रामजलं पौत्रा सर्वं दहति तत्त्वणात् ॥
 हिजानामेव नाव्ये षां सालग्रामशिलार्चनम् ।
 बालकण्णवपुर्देवं पूजयेत्तद् हिजः सदा ॥
 पठेद्वापर्चये दृविष्णुं विशिष्टः शूद्रयोनिजः ।
 स्खण्डले हृदये वापि पूजयेत्तद् हिजः सदा ॥
 वाराहं नारसिंहस्त्रं हयग्रीवस्त्रं वामनम् ।
 ब्राह्मणः पूजयेद्विष्णुं यज्ञमूर्तिस्त्रं केवलम् ॥
 चक्रियः पूजयेद्रामं केशवं मधुसूदनम् ।
 नारायणं वासुदेवमनन्तस्त्रं जनाद्दनम् ॥
 प्रदुर्ग्रन्थं मनिरुद्रस्त्रं गोविन्दस्त्रासुग्रतं हरिम् ।
 सङ्घर्षणं तथा कण्णं कैश्यः संपूजयेत्तदा ॥
 बालं गोपालवेषं वा पूजयकूद्रयोनिजः ।

सर्वं एव हि संपूर्णा विप्रेण मुनिसत्तमाः ! ॥
 सर्वैऽपि भगवत्प्रक्षाल जपत्वा सर्वसिद्धिदाः ।
 तच्छाहिजोत्तमः पूजाः सर्वेषां भूतिमिष्टताम् ॥
 पञ्चसंख्यारसम्पदो मन्त्ररक्षार्थकोविदः ।
 सालयामशिलायां तु पूजयेत् पुरुषोत्तमम् ।
 पूजितस्तुलसौपत्रैर्दद्विं सकलं हरिः ॥
 यः आष्टं कुरुते विप्रः सालयामशिलायतः ।
 पितृणां तत्र वृक्षिः स्याद्गयाशादादनन्तरम् ॥
 जपं हुतं तथा दानं बन्धनं च ततः क्रिया ।
 सालयामसमीपे तु सर्वं कोटिगुणं भवेत् ॥
 ध्यात्वा क्रमलपत्राच्च सालयामशिलोपरि ।
 पौरुषेण तु सूक्ते न पूजयेत् पुरुषोत्तमम् ॥
 अनुष्टुभस्य सूक्तास्य विष्टुवन्त्वास्य देवता ।
 पुरुषो यो जगद्वौजस्त्रिनारायणः सूक्तः ॥
 प्रथमां विन्यसेद्वामि डितीयां दक्षिणे करे ।
 द्वतीयां वामपादे तु चतुर्थीं दक्षिणे तथा ।
 पञ्चमीं वामजानौ तु षष्ठीं वै दक्षिणे तथा ।
 सप्तमीं वामकट्टां तु ह्यष्टमीं दक्षिणैऽपि च ॥
 नवमीं नाभिदेशे तु दशमीं हृदि विन्यसेत् ।
 एकादशीं कण्ठदेशे ह्रादशीं वामवाहके ॥
 त्रयोदशीं दक्षिणे तु स्वास्त्रदेशे चतुर्दशीम् ।
 अत्त्वाः पञ्चदशीं मूर्धि षोडशीच्चैव विन्यसेत् ॥
 एवं न्यासविधिं क्षत्या पञ्चादध्यानं समाचरेत् ।
 सहस्रार्कप्रतौकाशङ्कन्दर्पायुतसन्निभम् ॥

युवानं पुरुषरीकाञ्चं सर्वाभरणभूषितम् ।
 पौनहस्तायतैर्दीभिर्षतुर्भिर्भूषणान्वितैः ॥
 चक्रं पश्चं गदां शङ्कं विभ्राणं धौतवाससम् ।
 शुक्रपुष्पानुलेपस्त्र रत्नहस्तपदाम्बुजम् ॥
 सुचिर्घनौलकुटिलकुन्तलैरुपशोभितम् ।
 श्रिया भूम्या समाश्चिष्टपार्ष्णं धात्वा समर्चयेत् ॥
 यथाक्षरनि तथा देवे न्यासकर्म्मं समाचरेत् ।
 आद्यया वाहनं विष्णोरासनं च हितौयया ॥
 द्वतीयया च तत्पादं चतुर्थार्थं निवेदयेत् ।
 पञ्चम्याचमनीयं तु दातव्यं च ततः क्रमात् ॥
 षष्ठ्या खानन्तु सप्तम्या वस्त्रमप्युपवोतकम् ।
 अष्टम्या चैव गन्धन्तु नवमग्राथ सुपुष्पकम् ॥
 दशम्या धूपकच्छैवमेकादश्याच दीपकम् ।
 हादश्या च त्रयोदश्या चरुं दिव्यं निवेदयेत् ॥
 चतुर्दश्या नमस्कारं पञ्चदश्या प्रदक्षिणम् ।
 षोडश्या शयनं दत्त्वा शेषकर्म्मं समाचरेत् ॥
 खानवस्त्रोपवौतेषु चरौ चाचमनं चरेत् ।
 हुत्वा षोडशभिर्मन्त्रैः षोडशाज्याहुतौः क्रमात् ॥
 तथैवाज्ये न होतव्यं मृद्धिः पुष्पाच्छलिं चरेत् ।
 तत्र सर्वं जपेत् सद्यः पौरुषं सूक्तमुत्तमम् ॥
 क्षत्वा माध्याङ्किकस्त्रानं मूर्झं पुण्ड्रधरस्ततः ।
 नित्यां सन्ध्यामुपास्याथ रविमण्डलमध्यगम् ॥
 हरिं ध्यायन्ते गदः स्यादेनसः शुचिरित्यृचा ।
 सावित्रीं च जपेत्तिष्ठन् प्राणानायामप्र पूर्वतः ॥

सौरेण श्रावणाकेन उपस्थानजपं तथा ।
 आवानं च परोऽस्याथ इर्भान्तरपुटाचलिन् ॥
 हच्छिष्ठाहे तु विन्दस्य जपयज्ञासये बुधः ।
 सवग्राह्णति॑ सप्रणावां गायत्री॑ तु जपेतदा ॥
 शक्त्या च चतुरो वेदान् पुराणां वैष्णवं जपेत् ।
 चरितं रघुनाथस्य गीतां भगवतो हरिः ॥
 ध्यायन्वै पुण्डरौकाचं जस् । चाप उपस्थृयेत् ।
 पूर्ववत्सपंयेहे वं वैकुण्ठपार्षदं तथा ॥
 देवानृषीन् पितृं चैव तर्पयित्वा तिलोदकैः ।
 निष्ठीय वस्त्रमाचमत्र गृहमाविश्य पूर्ववत् ॥
 पूजयित्वाच्युतं भक्त्या पौरुषेण विधानतः ।
 दैवं भूतं पैठकं च मानुषस्त्र विधानतः ॥
 प्रौतये सर्वयज्ञस्य भोक्तुर्विष्णोर्यजेततः ।
 वैकुण्ठं वैष्णवं होमं पूर्ववज्ञुहयात्तदा ॥
 चतुर्विधेभ्यो भूतेभ्यो बलिं पश्चाद्विनिक्षिपेत् ।
 हारि गोदोहमावन्तु तिष्ठेदतिथिवाच्या ॥
 भोजयेच्चागतान् काले फलमूलोदनादिभिः ।
 महाभागवतान् विप्रान् विशेषेणैव पूजयेत् ॥
 नभुपर्कप्रदानेन पादाच्चार्याचमनादिभिः ।
 गन्धैः पुष्ट्यै ताम्बूलैर्धूपैदीपै निवेदनैः ॥
 ब्रह्मासने निवेशैत्रव पजयेच्छुद्यान्वितः ।
 सक्षमं पूजिते विप्रे महाभागवतोक्तमि ॥
 वष्टिर्वर्षसहस्राणि हरिः संपूजितो भवेत् ।
 गोहादनर्चये वसु महाभागवतोक्तम् ॥

कोटिजग्नार्जितात्पुरुषादभ्यर्थते नान् संशयः ।
 गृहे तस्य न चाश्राति शतवर्षाणि केशवः ॥
 तुरुणं हि सर्वदेवानां महाभागवतोत्तमः ।
 तस्मिन् सम्पूजिते विप्रे पूजितं स्याजगच्छयम् ॥
 अर्जपञ्चकतत्त्वः सञ्चसंस्कारसंस्कृतम् ।
 नवभक्तिसमायुक्तो महाभागवतः लक्ष्मीतः ॥
 वाले समागते तस्मिन् पूजिते मधुसूदनः ।
 वृषादेव प्रसन्नः स्यादीप्सितानि प्रथच्छति ॥
 महाभागवतानाञ्च पिवेत्पादोदकं तु यः ।
 शिरसा वा अयेहस्तया सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 यज्जिन् कस्मिन् हि वसिते महाभागवतोत्तमे ।
 अपेक्षकरात्ममथवा तदेशस्तीर्थसम्मितः ॥
 भोजयित्वा महाभागान् वैष्णवान्तिथीनपि ।
 ततो बालसुहृदवृद्धान् बान्धवांश समागतान् ॥
 भोजयित्वा यथा श्रत्या यथाकालं जितहृष्टः ।
 भिक्षां दद्यात् प्रयत्ने न यतौर्ना ब्रह्मचारिणाम् ॥
 शूद्रो वा प्रतिलोमो वा पथि आन्तः लुधातुरः ।
 भोजयेत् प्रयत्ने न गृहमभ्यागतो यदि ॥
 याषण्डः पतितो वापि लुधात्तो गृहमागतः ।
 नैव दद्यात् स्वपक्षात् भाम भेव प्रदापयेत् ॥
 स्वशत्या तर्पयिलैवमतिथीनागतान् गृहे ।
 सम्यक्षिवेदितं विष्णोः स्वयं भुज्जीत वाम्यतः ॥
 प्रचास्य पादौ इस्तौ च समरगाचमप्त वरिणा ।
 विष्णोरभिसुखं पौठे हेमदिघे कुशीसरे ॥

प्राण्वा प्रत्यक्षमुखा वाचि जान्वीरन्तःकरः हृचिः ।
 उद्दृश्मुखो वा पैचेप तु सज्जासौताभिमूलितः ॥
 वंशतालादिपञ्चे क्षु क्षतं वसनमस्तम च ।
 कपाल मिष्टकं वापि वर्णं द्रष्टव्यं तथा ॥
 चर्मासनं शुक्रकाष्ठं क्षलं पर्यह्नमेव च ।
 निषिद्धा तु पौठं च दान्तमस्तिमयक्षं तत् ॥
 दध्यं परावितं तालमायसक्षं विवर्जयेत् ।
 विभौतकन्तिन्दुकञ्च करञ्जं व्याधिदातकम् ॥
 भक्षातकं कपित्यं च हिन्तालं शिशुमेव च ।
 निषिद्धतरवो ह्येते सर्वकर्मसु गर्हिताः ॥
 शुद्धारमये पौठे समासौत कुशीन्नरे ।
 पौठत्वलाभे सौम्ये स्यात् कुवलं कुशविष्टरम् ॥
 चतुरस्त्रं चिकोणं वा वर्तुलाज्ञार्दचन्द्रकम् ।
 वर्णानामागुपूर्वेण मण्डलानि वद्याक्षमात् ॥
 स्वलङ्घ्नते मण्डलेऽस्मिन् विमलं भाजनं न्यसेत् ।
 स्वर्णं श्रीपं च कांस्यं वा पर्णं वा शास्त्रोदितम् ॥
 चतुःषट्टिफलं कांस्यं तद्र्थं पादमेव वा ।
 गृहिणामेव भोज्यं स्यात् ततो हीनन्तु वर्जयेत् ॥
 ग्रन्थाश्वपञ्चपञ्चे तु शुद्धी यद्वेन वर्जयेत् ।
 वतीनाम्ब वनस्थानां पितृखाम्ब शुभमपदम् ॥
 वटाज्ञत्वार्कपर्णानि क्षुभीतिन्दुकयोस्तका ।
 एररुद्धतालविह्वे मुक्तीविदारकरञ्जिने ॥
 भक्षातकाज्ञपर्णानां पुर्णानि परिवर्जयेत् ।
 मोक्षागर्भपलाशं च वर्जयत्तु सर्वदा ॥

मधुकं कुटञ्जं व्रात्त्वा जग्न्य प्लव्यमुद्वरम् ।
 मातुलङ्घं पनसं च मोत्ताचक्षेदलानि च ॥
 पालाक्षवर्णं श्रीपणं शुभानीमानि भीजने ।
 यथाकालीपपत्रे तु भीजने इतसंख्ते ॥
 पद्मादिभिर्हत्तवलु वालुदेवार्पिते श्रभे ।
 गायत्रा भूलभन्ते च संप्रोक्ष्य शुभवारिषा ॥
 नक्तसत्त्वाभ्यामिति च मन्त्राभ्यां परिवेचयेत् ।
 अब्रह्मपं विराजं सम्बाल्वा मन्त्रं जपेद्वृधः ॥
 धाला हृतपद्मजे विष्णुं शुधांशुसद्युतिम् ।
 अहृचक्रगदापद्मपाणिं वै दिव्यमृषणम् ॥
 मनसैवाच्चित्वाथ भूलभन्ते ण वैष्णवः ।
 पादोदकं हरेः पुर्खं तुलसीदलमिश्रितम् ।
 अमृतोपस्त्ररणमसीति मन्त्रे ण प्राशयेत् ॥
 उहिष्ठैव हरिं प्राणान् शुहयात् सदृतं हविः ॥
 अब्रजाभे तु होतव्यं शाकभूलफलादिभिः ।
 पञ्चप्राणाद्या हृतयो मन्त्रे स्तैर्ज्ञं हयाद्वरेः ॥
 अद्वायां प्राणिष्ठेति मन्त्रे ण च यथाक्रमात् ।
 तर्जनीमध्यमाहृषेः प्राणायेति यजेहविः ॥
 मध्यमानामिकाहृष्टैरपानायेत्वनेतरम् ।
 कनिष्ठानामिकाहृष्टैर्वर्णनायेत्याहृतिं ततः ॥
 कनिष्ठतर्जन्यहृष्टैरदानायेति वै यजेत् ।
 समानायेति शुहयाक्षरेष्टुलिभिर्जाः ॥
 अयमित्येषामरितियामानममन्तरम् ।
 मतमष्टोतरं मन्त्रं मनसैव जपेत्ततः ॥

ध्यावन् नारायणं देवं भुज्जीयात् तु यथाहृष्टम् ।
 वस्त्रादपादयन् आसं चिन्तयमाधुसूदनम् ॥
 नासनारुठपादसु न वेष्टितश्चिरास्त्वा ।
 न स्वन्दयन् न च हसन् वहिर्नार्थवलोकयन् ॥
 नाम्नीयान् प्रलपन् जलयन् वहिर्जानुकरो न च ।
 न वादकोपितनरः पृथिव्यामपि वा न च ॥
 न प्रसारितपादस्य नोत् सङ्क्षिप्तभाजनः ।
 नाश्मीयाद्वार्यं या सार्धं न पुच्छैर्वापि विद्वलः ॥
 न शयानो नातिसङ्गी न विसुक्तश्चिरोरहः ।
 अद्वं ब्रुथा न विकिरन् निष्ठौवन् नातिकाश्वा ॥
 नातिशब्दे न भुज्जीत न वस्त्रादीपवेष्टिः ।
 प्रगृह्ण पात्रं हस्तेन भुज्जीयात् पेत्रके यदि ॥
 चष्टके एुटके वापि पिवेत्तीयं हिजीतमः ।
 तक्रं वाप्यथ वा चौरं पानकं वापि भोजने ॥
 वक्षेण सान्तर्धानेन दशमन्येन वा पिवेत् ।
 त्रासशेषं न चाश्मीयात्पीतशेषं पिवेत् तु ॥
 शाकमूलफलादीनि दस्तच्छब्दं न खादयेत् ।
 उद्भूत्य वामहस्तेन तीयं वक्षेण यः पिवेत् ॥
 स सुरां वै पिवेहरसां सद्यः पतति रौरवे ।
 शब्देनापीशनं पौत्रा शब्देन दधिपायसे ॥
 शब्दे नादरसं चौरं पौत्रेव पतितो भवेत् ।
 प्रत्यक्षलवणं शुक्तं चौरं च लवणान्वितम् ॥
 दधि हस्तेन मच्छीतं सुरापानसमं चृतम् ।
 आरनादरसं तदस्तद्वानापिंतं इरेः ॥

आसनेन तु पत्रेण नैव दद्यादृष्टादिकम् ।
 नोच्छिष्टं दृष्टमादद्यात् पैदृके भोजने विना ॥
 तस्मैव तु पुरोडाशं पृथगदात्यस्त्र मात्रिकम् ।
 पानीयं पायसं चौरं दृष्टं लवणमेव च ॥
 हस्तदत्तं न गद्धौद्यात्सुखं गोमांसभद्रणम् ।
 अपृपं पायसं मांसं यावकं क्षासरं मधु ॥
 किवलं यो छृथाश्राति तेन भुक्तं सुरासमम् ।
 करञ्जं मूलकं शौचु लशुनं तिलपिष्टकम् ॥
 तालाश्च खेतहन्ताकं सुरापानसमं सृतम् ।
 अन्यच्च फलमूलाद्यं भस्यं पानादिकम्ब यत् ॥
 स्त्रक्चन्दनादि ताम्बूलं यो भुक्ते हर्यनर्पितम् ।
 कल्यकीटिसहस्राश्च रेतोविषण्मूलभाग् भवेत् ॥
 तस्माक्षर्वं सुविमलं हरिभुक्तं यथोक्तवत् ।
 स पवित्रेण यो भाड्के सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥
 धायन् नारायणं देवं वास्तवः प्रयतामवान् ।
 भुक्तावनतिदृष्टैव प्राशये दद्यु निर्मलम् ॥
 असृतापिधानमसौतिमन्त्रेण कृशपाणिना ।
 किञ्चिद्वसुपादाय पौत्रशेषेण वारिणा ॥
 पैदृकेन तु तौर्येन भूमी दद्यात्तदर्थिनाम् ।
 दौरवे नरके घोरे वसतां चृत्यिपासया ॥
 तेषामन्त्रं सोदकम्ब अक्षयसुपतिष्ठतु ।
 इति दत्त्वोदकं तेषां तस्मिन्द्वे वासने स्थितः ॥
 प्रचारात्म हस्तो पादो च वक्षं संशोध्य वारिभिः ।
 हिराचम्य विधानेन मन्त्रेण प्राशयेत्तत्तम् ॥

पौल्य मन्मज्जलं पश्चादाचम्य हृदयाम्बुद्धे ।
 राममिद्वैवरस्याम् चक्रशङ्खधनुर्धर्षम् ॥
 दुवान् पुरुषोक्ताच्च धात्वा मन्म जपेदुबुधः ।
 समरसौनः सुखासने वेदमध्यापयेत्ततः ।
 सच्छिष्टान् यांसु शालं वा चेहादा धर्मसंहिताम् ।
 इतिच्चासपुराणं वा कथयेच्छुण्याच्च वा ।
 रवावस्तङ्गते सन्ध्यां वहिः कुर्वीत पूर्ववत् ॥
 वहिः सन्ध्या शतगुणं गोष्ठे शतगुणं तथा ।
 गङ्गाजले सहस्रं स्यादनन्तं विष्णुसन्निधौ ॥
 उपास्य पश्चिमां सन्ध्यां जप्त्वा जप्त्वं समाहितः ।
 पूर्ववत् पूजये दिष्युं गन्धपुष्पाच्चतादिभिः ॥
 अष्टाचत्तरविधानेन निवेश्येत्वं समाहितः ।
 सायमौपासनं हृत्वा वैष्णवं शोभमाचरेत् ॥
 धात्वा यज्ञमयं विष्णुं मन्त्रे शाष्टीकरं शतम् ।
 तिस्रोद्धाराज्यत्वमिस्तलैकेनाधि वा यज्ञेत् ॥
 दैवदेवं भूतबलिं हुत्वा दत्त्वा च आचमेत् ।
 श्रव्यायां तिन्द्रमेहेवं पर्वद्वे समस्तङ्गते ॥
 सविताने गन्धपुष्पवैरामोदिते शुभे ।
 शायथिला च देवेशं देवीभ्यां सहितं हरिम् ॥
 हिरण्यमर्मसूक्तेन नामदासौहनेन च ।
 छत्वा पुष्पाच्चत्विं पश्चादुपचारैः समर्चयेत् ॥
 श्रिये जात इत्यैव भ्रुवसूक्तेन च द्विजः ।
 हौपैर्मर्मराजन् छत्वा पश्चादध्यं निविह्येत् ॥
 सुवासस्त्र यवनिकां विन्दस्त्वाच्च समाहितः ।

आदशर्वं महामन्त्रं जपेद्ष्टोऽर्हं शतम् ॥
 असैषं गुहचक्राद्येदिंहु रथा मुविष्यते ।
 स्त्रीनैः सुता नमस्त्रा पुनः पुमरमन्तरम् ॥
 चैषदैष शुद्धिं भुज्ञीयादर्पितं हरिः ।
 आचमन्त्रिन्मुषस्यृश्यं समासौमन्त्रं चात्मतः ॥
 आयन् हृदि शुभं मन्त्रं जपेद्ष्टोऽर्हं शतम् ।
 शेषाहिष्यतिनं देवं मनसैर्वयेत्ततः ॥
 शयौत उभश्यग्रायां विमले शुभमण्डले ।
 ऋतौ गच्छे दर्मपद्मौ विना पञ्चसु पर्वसु ॥
 पुत्रार्थी चेतु शुभमासु स्त्रीजामी विषमासु च ।
 न आददिवसै चैव नौपवासदिने तथा ॥
 बाष्ठचिर्मसिनौ वापि न चैव अलिनौ तथा ।
 न क्रुद्धां न च क्रुद्धः सन् न दीर्घी न च रोगिणीम् ॥
 अ गच्छेत् क्रूर्दिवसै मघामुखदयोरपि ।
 आत्मे मुहूर्ते उत्थाय आचमन्त्रयतामवान् ॥
 यती च ब्रह्मचारी च वनस्त्री विधवा तथा ।
 चजिने कम्बले वापि भूमौ स्वप्नात् कुशोत्तरे ॥
 आदवन्तः पद्मनाभं तु श्ययीरन् विजितेन्द्रियाः ।
 अर्पयेद् वार्ष्ये द्विष्णुं त्रिकालं अष्टयान्विताः ॥
 आचरेयुः यरं धर्मं वधावृत्यनुसारतः ।
 आतः क्षणं जगद्बास्थं कीर्तये तु पुण्यनामभिः ॥
 शौचादिकान्तु यत्कर्म पूर्वीकां सर्वमाचरेत् ।
 नैमित्तिकविशेषणं पूजयेत् अतिमव्ययम् ॥
 तस्तत्काले तु तन्मूर्ते रथं मुनिभिः चृतम् ।

प्रसुते पश्चामेतु नित्यं मासचतुष्टयम् ॥
 द्रीख्यान्दीखायामपि वा भक्तया संपूजयेहिक्षुम् ।
 वीराव्य शेषपर्यक्षे शयनं रमया सह ॥
 नीलजीमूतसहाशं सर्वालङ्घारसुन्दरम् ।
 कौखभोजासितततुं वैजयन्त्या विराजितम् ॥
 सहस्रीघनकुचसर्पं शुभर्चसम् ।
 धात्वैव पश्चानाभन्तु द्वादशार्णेन नित्यगः ॥
 पूजयेहस्थपुष्पादी स्त्रिसन्ध्यासपि वैष्णवः ।
 निवेद्य पायसान् तु दद्यात् पुष्पाञ्चलिं ततः ॥
 सहस्रं ग्रतवारं वा हयं मन्त्रं जपेकुधीः ।
 द्वादशार्णमनुच्छैव जबान्धेन तिलैय वा ॥
 केवलं च दणा वापि चुहयाप्तिवासरम् ।
 अधःशायौ ब्रह्मचारी सर्वभोगविवर्जितः ॥
 वार्षिकांश्चतुरो मासान् एवमभ्यर्च्चंग केशवम् ।
 बीधयित्वाथ कार्त्तिक्षां दद्यात् पुष्पास्त्रनेकशः ॥
 साजैरस्तिलैः पायसेन मधुना च सहस्रगः ।
 मूलमन्त्रेण चुहयात् सूक्तौ शावभृथं ततः ॥
 सहस्रनामभिः क्षत्वा दद्यादपर्णमेव च ।
 गृहं गत्वाथ देवेशम्पूजयित्वा यथाविधि ॥
 भोजयेहैष्णवान् विप्रान् दक्षिणाभिष तोषयेत् ।
 शुक्रपर्णे नभोमासि द्वादशार्णं वैष्णवः शुचिः ॥
 पवित्ररोपणं कुर्यात्ताभिमाचायतं व्ययेत् ।
 तथा वक्षसि पर्यन्तं सहस्रनामत्वं चूतम् ॥
 कुशयन्विसहस्रन्तु पादान्तं विन्द्यसेत्तुः ।

सौदर्जीं राजतीं मूळां ग्रनथिविहुतां नवेत् ॥
 शृणासत्प्रसादं प्रसादं पुण्ड्रासां ततः परम् ।
 अत्यौक्तिकहाराचि बानारद्धन्वान्वयि ॥
 उपोष्टीकाइर्गीं तत्र राजो जानरज्ञानितः ।
 अभ्यर्थित्वेनगचारं नव्यपुण्ड्रपलाहिषिः ॥
 नीता रात्रिं वर्तकार्यैः प्रभाते विष्णु नदीम् ।
 गत्वा खाला च विधिना तर्हित्वेनमर्थवेत् ॥
 सर्वेषां देववैः ऋषीर्मध्यात्मतिखापादसैः ।
 हुता दस्ता दशार्थेन सहस्रं सुहुत्तातः ॥
 पशाहारोपदेहिष्ठोः पवित्राचि शुभानि वै ।
 पवस्त्र सोम इति च ऊपन् सुत्रं सुपावगम् ॥
 निवेद्येत्यविलाशि तदा विज्ञोर्यदाक्षमात् ।
 मन्दिरं कुशबोत्तीन वेष्टयन् परमामनः ॥
 वितानपुण्ड्रमालादैर दस्तङ्गत्वं च सर्वतः ।
 सहस्रं द्वादशार्थेन भक्त्या पुण्ड्राच्छलिं नवेत् ॥
 अथोपनिषदुक्तानि पञ्चसूक्तान्वतुक्रमात् ।
 त्वेह यत्पौत्रित्वित्यादि जपन् पुण्ड्राच्छलीनतः ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्यवात् स्वयं कुर्वीत पारणम् ।
 अत्यन्ता वा चौक्षवं कुर्यात्प्रिरात्रं वैष्णवोत्तमः ॥
 ग्रन्थव्यवस्थेवं कुर्वीत पवित्रारोपणं हरेः ।
 क्रतुकोटिसहस्रस्य फलं प्राप्नोत्यसंग्रयः ॥
 तत्र दुर्भिक्षरोगादिभयं नास्ति कदाचन ।
 संप्राप्ते कार्त्तिके मासे सायाङ्के पूजयेष्वरिम् ॥
 हृदयैः पुण्ड्रैश जातीभिः कोमलै सुलसौदख्यैः ।

अर्चवे हिष्णुं गायत्रगानुवाकीवैष्णवैरपि ॥
 पावमान्यैष तमासं भल्ला पुण्याञ्जलिं व्यबेत् ।
 अष्टोतरसहस्रं वा शतमष्टोतरं तु वा ॥
 अष्टमविश्वति वा शतया दशाद्वीपान् सुपालिकान् ।
 सुवालितेन तैसेन गवाजीनावदा हरेः ॥
 अष्टोतरशतं नित्यं तिसहोमं समाचरेत् ।
 मनुमा वैष्णवेनापि गायत्रा विष्णुसंज्ञया ॥
 हुता पुण्याञ्जलिं दत्त्वा ताम्यानेव तदा विभोः ।
 हविष्यं भोदकं शुद्धं नक्षं सुख्लीत वान्यतः ॥
 तैलं यज्ञं तथा मांसं निष्पापामाच्चिकं तथा ।
 चतुर्कानपि माषांश वर्जये लकार्त्तिं केऽहनि ॥
 भोजये हैष्णवान् विप्रान् नित्यं दानादिशक्तयः ।
 अन्ते च भोजये हिप्रान् दक्षिणाभिष्व तोषयेत् ॥
 एवं संपूज्य देवेशं कार्त्तिं के क्रतुकोटिभिः ।
 पुर्खं प्राप्यानघो भृत्वा विष्णुस्तोके महीयते ॥
 हशमौमिश्रितां त्वक्का विलायामहणोदये ।
 उपोष्यैकादशीं शुद्धां द्वादशीं वापि वैष्णवः ॥
 स्नात्वा मलवदा नदर्गं तु विधानेन हरिं गजेत् ।
 सुगन्धकुसुमैः शुभ्रैरूपचारैर्ज्ञ सर्वशः ॥
 रात्रौ जागरणं कुर्यात् पुराणं संहितां पठेत् ।
 जागरिऽस्मिन्नशक्तस्ये हर्भानास्त्रौय वैष्णवः ॥
 पुरतो वासुदेवस्य भूमौ स्वप्यात्माहितः ।
 ततः प्रभातसमये तुलसीमिश्रितैर्ज्ञैः ॥
 स्नात्वा सन्तर्प्य देवेशं तुत्यस्या मूलमन्त्रतः ।

हयेन वा विषु कृत्तौः कुर्यात् पुष्टाञ्जलीस्ततः ॥
 तथैव शुद्धयादांजनं मन्त्रे चैव शतं ततः ।
 पायसान्नं निविष्टेऽपि ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥
 धावन् कमलपत्राद्यं स्वयं सुकौत बाग्यतः ।
 अहःशेषं समाचौय पुराणं वाचयन् बुधः ॥
 सायाङ्के समनुप्रासे दोलायां पूजयेहरिम् ।
 अभ्यर्थं गन्धपुष्टाद्यै मैस्त्री र्तानाविधैरपि ॥
 ब्राह्मणस्यतु सूक्तैश्च शनैर्दीलां प्रचालयेत् ।
 इतिहासपुराणाभ्यां गौतमादैत्रः प्रबन्धकैः ॥
 एवं संपूजये हेवं तस्यां निशि समाहितः ।
 नव्याङ्के पूजये द्विषु वैश्ववेन समाहितः ॥
 चन्द्रकैः शतपत्रैश्च करवीरैः शितैरपि ।
 वैश्ववेनैव मन्त्रेण पूजये कमलापतिम् ॥
 नकरीन्द्रेति सूक्ते न दद्यात् पुष्टाञ्जलिं हरेः ।
 मन्त्रे णाटोत्तरशतं दद्यात् पुष्टाणि भक्तिः ॥
 तथैव होमं कुर्वीत तिलै व्रीहिभिरेव वा ।
 शुद्धनं फलयुतं नैवेद्यं विनिवेदयत् ॥
 दीपैर्नीराजनं काला वैश्ववान् भोजयेत्ततः ।
 मन्त्रवारे तु सायाङ्के तावस्तम्यगुपोषितः ॥
 तिलैः स्नात्वा विधानेन सन्तप्य च सनातनम् ।
 वृसिंहवपुषं देवं पूजयेत्तद्विधानतः ॥
 मन्त्रराजेन गायत्रा मूलमन्त्रेण वा यजेत् ।
 अखण्डविस्तपत्रैश्च आतिकृद्वैष्य यूषिकैः ॥
 छन्दः पञ्चोश्नना शान्त्याः त्वमने ! युभिरोति च ।

दद्यात् पुण्यान्नस्ति भृत्या मन्त्रे चैव शतं वथा ॥
 आभ्यामिवागुवाकाभ्यां प्रत्युच्चं शुहयाद् दृतम् ।
 मन्त्रे जाष्ठोत्सरज्ञतं विलक्षपत्वे हृतामितीः ॥
 वैकुण्ठपार्षदं हुत्वा होमशेषं समाप्तेत् ।
 मधुग्रक्तेरसंयुक्तान्नपूपान् मोहकांस्तथा ॥
 मख्लकान् विविधान् भक्ष्यान् सूपादं मधुमित्रितम् ।
 सुवासितं पानकञ्च दृसिंहाय समर्पयेत् ॥
 दृत्यं गीतं तथा वाचं कुर्वीत पुरतो हस्ते ।
 भोजयेत्त ततो विप्रान् नव सप्ताय पञ्च वा ॥
 हर्यपितहविष्वाम् भुज्ञीयादायतः स्वयम् ।
 ध्यायेत्तुसिंहं मनसा भूमौ स्वप्नाज्जितेऽन्दिवः ॥
 एवं शनिदिने देवमध्यर्थं नरकेशरितम् ।
 सर्वान् कामानवाप्नोति सोऽस्त्वमेधायुतं लभेत् ॥
 षष्ठिवर्षसहस्रं स पूजां प्राप्नोति केशवः ।
 कुलकोटिं स मुद्दृत्य वैकुण्ठपुरमाप्नुयात् ॥
 प्राणश्चित्तमिदं गुह्यं पातकेषु महस्त्वपि ।
 अपुलो लभते पुत्रं मधनो धनमाप्नुयात् ॥
 पचे पचे पौर्णमास्यामुदितेऽस्त्रिन्दिवाकरे ।
 स्नात्वा संपूजयेहिष्णुं वामनं देवमध्ययम् ॥
 ममासीनं महामानं तस्मिन् पूर्खेन्दुमण्डले ।
 सन्तर्पयेच्छुभजलैः कुमुमादतमितीः ॥
 तत्र मूलेन मन्त्रे च पूजयेत् परमेश्वरम् ।
 तुलसीकुम्भकुमुदैरथं पुण्यान्नस्ति चरेत् ॥
 त्वं सोम इति सूक्तेन प्रत्युच्चं कुमुमैर्वजेत् ।

पश्चात्तीमं प्रकुर्वीत पायसाकं सशक्तरम् ॥
 मन्त्रेणाष्टोत्तरश्तं सूक्तैन प्रत्यृचं तथा ।
 अन्तिसोमानुवाकेन समिद्धिः पिप्पलैर्यजेत् ॥
 सहस्रनामभिः सुत्वा नमस्त्वा जनार्दनम् ।
 वैष्णवान् भोजयेत्पश्चात्पायसाके न शक्तिः ॥
 स्वयं सुक्ता हविः शेषं शयौत नियतेन्द्रियः ।
 एवं संपूर्ण्य देवेशं पौर्णमास्यां जनार्दनम् ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णु सामुच्चमाप्नुयात् ।
 मघायामपि पूर्वाङ्गे ज्ञात्वा क्षणं जलैहि जः ॥
 सन्तर्पय मूलमन्त्रेण तिलमित्रिवारिभिः ।
 तर्पयित्वा पितृनदेवानर्चयेदच्छुतं ततः ॥
 क्षणैश्च तुलसीपत्रैः केतकैः कमलैरपि ।
 ग्रोषितैः करवौरैश्च जपाकुटजपाटसैः ॥
 अस्य वामेति सूक्तैन दद्यात् पुष्पाञ्जलिं हरेः ।
 मन्त्रेणाष्टोत्तरश्तं क्षणं त्रौतुलसीदलैः ॥
 तथैव चुहुयादग्नौ तिलैः क्षणैः सशक्तैः ।
 आच्येन पौरुषं सूक्तं प्रत्यृचं चुहुयात् ततः ॥
 नारायणानुवाकेन उपस्थाय जनार्दनम् ।
 सुसंयावैः सौहृदैश शास्त्रकं विनिवेदयेत् ॥
 वैष्णवान् भोजयेत्पश्चात्प्रयं भुज्जीत वाग्यतः ।
 तस्यां रात्रौ जपेऽन्त्रमयुतं हरिसन्धिं ॥
 वैष्णवैरनुवाकीश दत्त्वा पुष्पाञ्जलिं ततः ।
 पुरती वासुदेवस्य भूमौ स्वप्यगालुशीक्तरे ॥
 एवं संपूर्ण्य देवेशं मघायां वैष्णवैत्तमः ।

उद्भृत्य वंशजाम् सर्वान् वैष्णवं पदमाप्नुयात् ॥
 व्यतीपाते तु संप्राप्ते शब्दोऽपि जनार्दनम् ।
 पुष्टेष्व करवौरैष्व पुण्डरीकैः समर्पयेत् ॥
 शोर्योत्थनुवाकेन प्रत्यृचं वै यजेद्भुधः ।
 मन्त्रेण च शतं दस्ता प्रवाहोमं समाचरेत् ॥
 यद्येष्व तण्डुलीर्वापि तिलैः पुष्टैर्मापि वा ।
 मन्त्रे लाष्टोक्तरशतं शुहृयादैषावोत्तमः ॥
 अभृदेकाद्यष्टसूत्रैः प्रत्यृचं शुहृयाच्चरम् ।
 शेषं निवेद्य श्रव्ये संप्राप्त्याच्चरनं चरेत् ॥
 सहस्रशीर्षसूत्रेन उपस्थाय जनार्दनम् ।
 शास्त्रोद्दनं स्तपयुतं विविष्य फलैरपि ।
 गवाच्चेन मुतं दस्ता दीपैर्नीराजयेत्ततः ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्प्राहृत्यिणाभिष्ठ तोषेत् ।
 हविष्यन्तु स्वयं भूत्वा भूमौ सप्ताञ्जितेन्द्रियः ॥
 एवं संपूर्ण देवेण व्यतीपाते सनातनम् ।
 दशवर्षसहस्रस्व पूजायाः फलमाप्नुयात् ॥
 अहस्ते रविसंक्रान्तौ वराहवपुषं चरितः ।
 कुसुदेशव्यसैः पश्चैसुखसौभिः कुरम्भकैः ॥
 अच्येदभूधरं देवं तत्त्वं गौव वैष्णवः ।
 दूरादिहेति सूत्रेन दधात् पुष्टाच्छलिं हिजः ॥
 मन्त्रेण च सहस्रं तु शतं वापि यजेत्तदा ।
 तिक्ष्व शुहृयाच्चरत् सूत्रेन प्रत्यृचं शृतम् ॥
 स्तपाच्च ऋसराजं च भक्ष्या युर्वा छत्रप्लुतान् ।
 नैवेद्यं विनिवेद्येति ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥

एवं संपूर्ज्य देवेण संक्रान्तौ ग्रहणी हरिम् ।
 कल्पकोटिसहस्राणि विषु लोके महीयते ॥
 वैशाखे पूजयेद्रामं काकुत्स्यं पुरुषोत्तमम् ।
 सीतालक्ष्मणसंयुक्तं मध्याह्ने पूजयेद्विभुम् ॥
 पुरामकेतकीपद्मैरत्पलेः करवौरकौः ।
 चाम्बियवकलैः पजां षडर्णेनैव कारयेत् ॥
 जातये वाति सूक्ते न कुर्यात् पञ्चाञ्जलिं ततः ।
 संक्षेपेण शतशोक्त्रां प्रतिशोक्त्रा यजेत्तथा ॥
 पुष्ट्याञ्जलिं सहस्रं तु मन्त्रे शैव यजेत्तमाम् ।
 त्वमग्न इति सूक्ते न पायसं लुहुयाद्वा ॥
 पञ्चाम्बन्वेणाञ्ज्यहोमो नैवेद्यं पायसं दृतम् ।
 कदलौफलं ग्रन्थरां च पानकं च निवेदयेत् ॥
 पञ्च सप्त लयो वापि पूजनीया द्विजोत्तमाः ॥ ॥
 सुहृद्यैरन्नपानाद्यैर्गोहिरख्यादिदक्षिणैः ॥
 हविष्यान्नं स्वयं भुक्ता पठेद्रामायणं नरः ।
 एवं संपज्ञ विधिवद्राघवं जानकीयुतम् ॥
 भुक्ता भोगान् भनोरम्यान् विषु लोके महीयते ।
 लक्ष्मीनारायणं देवं भार्गवे वासरे निशि ॥
 अखल्लविल्लपत्रैश्च तुलसीकोमलैर्दलैः ।
 अर्चयेन्मन्त्ररब्देन वामाञ्जस्त्रिया सह ॥
 चन्दनं कुञ्जमोपेतहस्तार्णी च समर्पयेत् ।
 श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यां दद्यात् पुष्ट्याञ्जलिं ततः ॥
 मन्त्रहस्येन पुष्ट्याणां सहस्रं च निवेदयेत् ।
 त्वमग्न इति सूक्ते न प्रत्यूचं कुमुमान् यजेत् ॥

अखुच्छविस्वपनैर्वा पश्चपनैर्द्वै तेन वा ।
 श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यां प्रत्यृचं ज्ञुहयात् ततः ॥
 अग्निं न विति सूक्तेन तिलैव्रीहिभिरेव वा ।
 मन्त्ररब्देन ज्ञुहयात् सुगन्धकुमुमैः शतम् ॥
 मरुकान् चौरसंयुक्तान् पायसान् सशर्करम् ।
 शाखान् पृष्ठदाच्यं च भज्ञाञ्जे विनिवेदयेत् ॥
 अस्यर्थं विप्रभिद्युनान् वासोऽलङ्घारभूषणैः ।
 भोजयित्वा यथाशक्त्या पश्चाद्भुजीत वास्यतः ॥
 मन्त्रन्तरशतं बिष्णुं दुर्घाव्यौ हेमपद्मजैः ।
 संपूज्यं यदवाप्नोति तत्फलं सृगुवासरे ॥
 एवं संपूज्यमानख तस्मिन्हनि वैष्णवैः ।
 लक्ष्मा सह हरिः साक्षात् प्रत्यक्षं तत्क्षणाङ्गवेत् ॥
 क्षम्याष्टम्यां चतुर्दश्यां सायं सन्ध्यासमागमे ।
 गोपालपुरुषं क्षणमर्चयेच्छुद्धयान्वितः ।
 मक्षिकामालतीकुन्दयूधी कुटजकौतकैः ॥
 लोभनौपार्जुनैर्नार्गैः कर्णिकारैः कदम्बकैः ।
 कोविदारैः करवीरै विश्वैरास्फोटकैरपि ॥
 दशाच्चरेण मन्त्रेण पूजयेत् पुरुषोत्तमम् ।
 ये विंशतीति सूक्तेन दद्यात् पुष्पाङ्गलिं ततः ॥
 श्रीकृष्णं तुलसीपदैः प्रत्यृचं पञ्चद्विभुम् ।
 श्रीकृष्णाय नम इति सूक्तेनाष्टोत्तरं शतम् ॥
 यजयित्वाथ होमन्तु तिलैः क्षणैर्द्वै तान्वितैः ।
 प्रत्यृचं वैष्णवैः सूक्तैर्जुहयात् पुरुषोत्तमम् ॥
 समिहिः पिष्पलैश्चापि मन्त्रेणाष्टोत्तरं शतम् ।

नामभिः केशवाद्यैश्च चक्रं पश्चाद् दृष्टसुतम् ॥
 वैशाख्या चैव गायत्रा पूषदाजप्रं शतं तथा ।
 गुणोदकं सर्पिष्ठाक्तं भक्षाणि विविधानि च ॥
 चौराङ्गं शक्तरोपेतं नैवेद्यस्त्रं समर्पयेत् ।
 वैष्णवान् भोजयेत्पश्चात् स्वयं भुज्ञीत वाग्यतः ॥
 एवमध्यर्थं गोविन्दं छाल्लाष्टम्यां विधानतः ।
 सर्वपापविनिर्मल्लो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥
 हयोरप्यनयोः श्रीशं क्लूर्मरूपं समर्जयेत् ।
 सप्तसागरां महीं सर्वां लभते नान् संशयः ॥
 अर्चयेत्तु लमन्त्रेण गम्यपुष्याक्षतादिभिः ।
 अर्चयित्वा विधानेन हविष्यं अज्ञनैर्युतम् ॥
 सुदौर्ध्वयन्तराजान् सूपदृष्टमिश्रान् निवेदयेत् ।
 अहं यवेति सूक्तेन कुर्यात्पुष्याक्षलिं ततः ॥
 सहस्रं मूलमन्त्रेण पञ्जयेत्तु लसौदलैः ।
 तिलमिश्रैश्च पृथुकौ जुह्याक्षव्यवाहने ॥
 प्रयह इति ऋक्ताभ्यां नासदासीत्यनेन च ।
 मन्त्रेणाजप्रं सहस्रन्तु जुह्याद्वैष्णवोक्तमः ॥
 भोजयेद्वैष्णवान् भक्ष्या विशेषेणार्चयेदगुरुम् ।
 कौमिं तु शतवर्षन्तु समम्यर्चं विधानतः ॥
 अचार्यर्चनमालेण तत्फलं समवाप्नुयात् ।
 मधुशुक्लप्रतिपदि केशवं पूजयेद्विजः ॥
 ऋत्वा मध्याक्षसमये करवौरैः सुगम्भिभिः ।
 अनिमौल इत्याद्येन प्रत्यृचं कुम्भैर्यजेत् ॥
 मन्त्ररब्देन वाभ्यर्थं चरुपायसहीमक्तात् ।

ईते व्यवेति सूक्ते न यदिन्द्राग्नीत्यनेन च ॥
 विष्णुसूक्तैश्च जुहुयादगायत्रा विष्णुसंज्ञया ।
 अपूपान् कटकाकारान् शास्त्रम् षट्संयुतम् ॥
 फलैश्च भस्मभोजीरय नैवेद्यं विनिवेदये त् ।
 भोजये द्विग्राहणान् शक्त्या दक्षिणाभिः प्रपञ्चये त् ॥
 साथं सम्बत्सरं तत्र सम्यक् संपूजये हरिम् ।
 सर्वान् कामानवाप्नोति हयमेधायुतं लभेत् ॥
 तस्मिन्द्रवस्थां शङ्के तु नक्षत्रे दितिहैवते ।
 तत्र जातो जगन्नाथो राघवः पुरुषोत्तमः ॥
 तस्मिन्द्रुपोष्य मध्याङ्के खात्वा सम्ब्यां विधानतः ।
 तर्पयित्वा पितृन् देवानर्चयेद्राघवं हरिम् ॥
 षड्करेण मन्त्रेण गन्धमात्यानुलेपनैः ।
 अभ्यर्च्य जगतामीशं जपेऽनन्दं समाहितः ।
 शान्तिं शास्त्रं पुराणञ्च नान्नां विष्णोः सहस्रकम् ॥
 पावमानैर्विष्णुसूक्तैः कुर्यात् पुष्ट्याङ्गलिं ततः ।
 रामायणशतशोक्या दद्यात् पुष्ट्याणि वैष्णवः ॥
 सग्रहकर्त्तरं पायसान्नं कपिलाष्टतसंयुतम् ।
 रथाफलं पानकञ्च नैवेद्यं विनिवेदये त् ॥
 पौत्रानि नागपर्णानि स्त्रियध्यपूर्णीफलानि च ।
 कर्पूरेण च संयुक्तं ताम्बूलञ्च समर्पयेत् ॥
 हौपाक्षीराजये इक्षया नमस्त्रत्य पुनः पुनः ।
 प्रीतये रघुनाथस्य कुर्याद्वानानि शक्तिः ॥
 षड्करेण साहस्रं तिलैर्वा पायसेन वा ।
 कमलैर्विष्वपत्रैर्वा षट्तेन जहुयात्ततः ॥

अस्य वामेति सूक्ते न समिङ्गः पिपलस्य तु ।
 वै कुण्ठपाषैदं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥
 रात्रौ जागरणं कुर्यात् हितियामं समर्चयेत् ।
 प्रभाते विमले चापि ततो भरतजन्मनि ॥
 लृतौर्येऽहनि मध्याङ्गे सौमिके र्जमवासरे ।
 सानुजं जगतामौशमर्चयेत् पूर्ववद्हिजः ॥
 पूजां पुष्ट्याङ्गलिं होमं जपं ब्राह्मणभोजनम् ।
 अविच्छिन्नं तथा कुर्यादन्विहीनं त्रिवासरम् ॥
 एवं तिरात्रं कुर्वीत राघवाणां विधानतः ।
 महोत्सवं जन्मभेषु प्रत्यब्दं चैत्रमासिके ॥
 चतुर्थोऽङ्गिं तथा नद्यां कुर्यादवभृतं हिजः ।
 वैष्णवैरनुवाकैषं रामनामभिरेव च ॥
 चरितं रघुनाथस्य जपववभृतं चरेत् ।
 देवान् पितृं च सन्तर्प्य गृहं गत्वार्चये यभुम् ॥
 कुर्यादवभृथेष्टिष्ठ चरणा पायसेन वा ।
 अस्य वामेति सूक्ते न परोमात्रैत्यनेन च ॥
 प्रत्यृचं जुहुयात्पश्चामन्ते ण शतसंख्या ।
 हुत्वा समाप्तं होमन्तु शेषं समाशयेच्चरुम् ॥
 आचम्य पूजये हे वं वैष्णवान् भोजये चतः ।
 स्वयं भुझीत तद्रात्रौ वृक्षशायी समाहितः ॥
 एवं हादशभिः पूजाप्तैर्नावमिके तथा ।
 षष्ठिवर्षसहस्राणि खेतद्वैपनिवासिनम् ॥
 संपूजय यदवाप्नोति तदेवात्र समश्रुते ।
 यज्ञायुतश्च तं लक्ष्मा विष्णुलोके महीयते ॥

तस्यैव पौर्णमास्याच्च श्रीतांशो रुद्ये तथा ।
 आत्मा संपूजये हे वं माधवं रमया सह ॥
 शुद्धजाग्रून्दप्रख्यं कन्दपंश्चतसक्षिभम् ।
 लक्ष्मणा सह समासीनं विमले हेमपङ्कजैः ॥
 चन्दनेन सुगन्धेन करवीराङ्गपङ्कजैः ।
 कर्पूरकुञ्जमिपेतचन्दनेन च पूजये त् ॥
 तन्मन्त्रमन्त्ररदाभ्यां माधवं विधिना यजेत् ।
 मण्डकान् चौरसंयुक्तान् शाल्यन् छ्रुतसंयुतम् ॥
 क्षणरक्षाफलैर्जुट्टं नैवेद्यं विनिवेदयेत् ।
 अस जीवत्वं इत्यादि षट्सूक्तैः कुसुमैर्यजेत् ॥
 मन्त्रेणाष्टोरारथतं कोमलै खलसौदलैः ॥
 संपूजय इमं कुर्वीत साजिन चरणा ततः ।
 विहीभोतीरित्यनेन सूक्तेन प्रलृचं हिजः ।
 कमलैर्बिल्लपतैर्वा मन्त्रे षाष्ठोत्तरं शतम् ॥
 इत्याथ पौरषं सूक्तं चौसूक्तं जुह्याद्विजः ।
 सहस्रनामभिः सुखा वैष्णवान् भोजये ततः ॥
 छ्रुतशेषं खयं भुज्ञा भूमौ खथ्याज्जितेन्द्रियः ।
 एवं संपूजय देवेशं माधव्यां मधुसूदनः ॥
 सम्बौद्धं कामानवाप्नीति हरिसायुज्यमाप्नुयात् ।
 वैश्वाख्यां पौर्णमास्यान्तु मध्याङ्गे पुरुषोत्तमम् ॥
 अर्चयेद्रक्तकमलै रुद्यतैः पाटलैरपि ।
 ऋवेरकारबौरेष्व गायत्रा विष्णुसंज्ञया ॥
 हथ्यन् फलसंयुक्तं पायसच्च निवेदयेत् ।
 प्रथृचं चेहिवं सूक्तैः प्रलृचं जुह्यात्ततः ॥

साराङ्गे द्रेति सूक्ष्मेन हीपै नीराजये ततः ।
 शक्त्या विप्रान् भोजयित्वा पूजये हे शिकं तथा ॥
 तस्मिन् सम्युक्तिं देवः प्रत्यक्षस्तद्बणादभवेत् ।
 शयने भोजयेहिष्णुं पूजये क्षुद्रयान्वितः ॥
 कुशप्रसूनदूर्बाग्रपुण्डरीककदम्बकैः ।
 मूलमन्त्रे ण श्रीविष्णुं गायत्रा च समर्चयेत् ॥
 सत्वेनोत्तमसूक्ष्मेन ऋग्रभिः पुष्टास्त्रिं यजेत् ।
 मन्त्रे णाष्टोत्तरशतं तुलसौपङ्गवै स्तथा ॥
 पश्चात्त्रोमं प्रकुर्वीति विष्णुसूक्ष्मैः सुपायसम् ।
 मन्त्ररद्वेन क्षुद्रयादाज्यमष्टोत्रं शतम् ॥
 सर्वर्करं पायसान्नमपूपान्विनिवेदयेत् ।
 विष्णुजितेति सूक्ष्मेन कुर्यात्त्रीराजनं ततः ॥
 भोजये हैष्णवान् विप्रान् पूजये च विशेषतः ।
 सर्वान् कामानवाप्नोति हयमेधायुतं लभेत् ॥
 प्राजापत्यर्चसं सुक्ता नभः क्षणाष्टमौ यदा ।
 नभस्यैव भवेत्सातु जयन्ती परिकीर्तिं ता ॥
 तस्यां जातो जगन्नाथः केशवः कंसमर्द्दनः ।
 तस्मिन्नुपीष्य विधिवत्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 अष्टमी रोहिणीयोगे सुङ्गते वा दिवानिशम् ।
 मुख्यकाल इति स्यात् स्तव ज्ञातः स्वयं हरिः ।
 मासद्वये यद्यलाभे योगे तस्मिन् दिवा निशि ॥
 नवमी रोहिणीयोगः कर्त्तव्या वैष्णवैहिं जैः ।
 रात्रियोगसु बलवान् तस्यां जातो जनादेनः ॥
 तिलेन तै भवान्ते च पारणा यत्र चोच्यते ।

यामश्यवियुक्तायां प्रातरेव हि पारणा ॥
 पूर्वेदुग्नियम् कुर्याहत्तधापनपूर्वकम् ।
 भ्रातः ज्ञात्वा विधानेन पञ्चयेत् ज्ञात्यमव्ययम् ॥
 घडक्षरैष मन्त्रेण वालक्षण्यततुं हरिम् ।
 स्तुताण्यतुलसीपद्मैरर्चये च्छहस्यान्वितः ॥
 हुम्खं श्वीरं शर्वराज्ञ नवनीतं निवेदयेत् ।
 सहस्रामयुतं वापि जपेभन्तं घडक्षरम् ॥
 गवाजप्रं जुहुयादङ्गौ ज्ञात्यमन्त्रेण पायसम् ।
 सहस्रं श्रतवारं वा प्रत्यृचं विष्णु सूक्ताक्षैः ॥
 हुत्वा सुगन्धिपुष्पाणि तैरेव च समर्चयेत् ।
 सहस्रनामां गौतानां पठनं गुरुपूजनम् ॥
 वशवान् भोजये च्छहस्या हुतशेषं सकात्स्त्वयम् ।
 हुत्वा कुशोत्तरे खप्यादभूमौ नियमवान् शुचिः ॥
 परेऽङ्गुपीष्य विधिवत् ज्ञात्वा नद्यां विधानतः ।
 तप्यित्वा जगन्नाथं पितृन्देवांशं तर्पयेत् ॥
 पूर्ववत् पञ्जयित्वेशं जपहोमादिकं चरेत् ॥
 अवैश्यवं हिजं तस्मिन् वाङ्मात्रेणापि वार्चयेत् ।
 पुराणादिप्रपाठेन रात्रौ जागरणं चरेत् ॥
 श्रीतांशावुदिते ज्ञात्वा एकास्त्रवधरः शुचिः ।
 नवो नवो भवतीत्युच्चार्थं विनिवेदयेत् ॥
 अर्चये आतुरत्वं स्थितं क्षणं सनातनम् ।
 तुलसीगन्धपुष्पैश्च कस्त्रौचन्द्रचन्द्रनैः ॥
 घडक्षरेण मन्त्रेण भक्त्वा सम्य जये द्वरिम् ।
 वसुदेव नन्दगोपं वसभद्रश्च श्रीहिणीम् ॥

यश्चीदां च सुभद्रां च मायां दिष्टु प्रपूजयेत् ।
 प्रश्नादानीन् वर्णवांशं तथा लोकेश्वरानपि ॥
 धूपं हीपञ्च नैवेद्यं ताम्बूचञ्च समर्पयेत् ।
 अतूनमिति सूक्तेन भक्षया नौराजनं तथा ॥
 शब्द इत्यादिसूक्तैः च दद्यात् पुष्पाणि वैष्णवः ।
 दशाद्वरीण मन्त्रेण पूजयेत् पुरुषोत्तमम् ॥
 सहस्रनामभिः स्तुत्वा शव्यायां विनिवेशयेत् ।
 गौतं दृत्यञ्च वादञ्च यथा शक्तया च कारयेत् ॥
 ततः प्रभातसमये सन्ध्यामन्वास्य वैष्णवः ।
 दशाद्वरीण मन्त्रेण तुलसीचन्दनादिभिः ॥
 सम्पूज्य वैष्णवैः सूक्तैः कुर्यात् पुष्पाञ्जलिं ततः ।
 मन्त्रेण चुहुयादाजप्रं सहस्रं हव्यवाहने ॥
 ममाग्न इति सूक्ताभ्यां चुहुयात्पायसं ततः ।
 परोमात्रेति सूक्तेन चर्चा तिलविमिश्यितम् ॥
 सर्वैः भगवन्मन्त्रैरेकैकामाहुति यजेत् ।
 नामभिः केशवाद्यैष तथा सङ्कर्षणादिभिः ॥
 वैकुण्ठपार्षदं हृत्वा छोमशेषं समापयेत् ।
 ततो मङ्गलवादित्रैर्यनैर्योक्तैः च चामरैः ॥
 लाजैर्हरिद्राचूर्णैः गन्धैः पुष्पैः सुगम्भिभिः ।
 मुद्दा विकौरयन् सर्वे बालघृषास्त्र मध्यमाः ॥
 नार्थश्च रमणैः साईं सुवासिन्यश्च योषितः ।
 आरोप्य शिविकायान्तु देवकीमन्दनं हरिम् ॥
 अकर्दमां नदौं रम्यां तडागं वा मनोहरम् ।
 गच्छ युर्गाङ्गैश्चैवालजलौकादिविवर्जितम् ॥

कुर्यादवभृतं तत्र पावमान्यैः पवित्रकैः ।
 विष्णुसूक्तैश्च सुचाल्वा देवान् पितृं श्च तर्पयेत् ॥
 विचित्राणि च भस्याणि दद्यात्तत्र शुभान्वितः ।
 गृहं गत्वा तथैवेशं पर्वदत्पूजयेहिंजः ॥
 भीजयित्वा ततो विप्रान् दक्षिणाभित्र तीष्ठयेत् ।
 हिरण्यवस्त्राभरणैराचार्यं पूजयेत्तु सः ॥
 स्वयञ्च पारणां कुर्यात् पुत्रपौत्रसमन्वितः ।
 सायाङ्गे समनुप्राप्ते दीलायामर्चये हरिम् ॥
 चतुः स्तम्भां चतुर्धामवितानादैरलङ्घनाम् ।
 धूपदीर्घपैश्चैव रस्यां दीलां सम्पूर्जयेदहिंजः ॥
 स्तम्भे शुवेदान् मन्त्रांश्च धामस्वभ्यर्च्यकच्छपम् ।
 पादेष्वाशागजान् पौठे सप्तच्छन्दांसि चास्तरे ॥
 प्रणवञ्चातपत्रे शुश्रेष्टैतौ खगेश्वरम् ।
 इतिहासपुराणानि सर्वतः परिपूजयेत् ॥
 तस्यां निवेश्य दीलायां वासुदेवं श्रियः पतिम् ।
 उपचारैरर्चयित्वा शनैर्दीलाञ्च दीलयेत् ॥
 विदाद्यैव्रह्मणः सत्यैः सूक्तैरङ्गेऽदिंजोत्तमः ।
 सामगानैः प्रबन्धैश्च गायन् कृष्णं जगद्गुरुम् ॥
 सुवासिन्यो दीलयित्वा वैष्णवान् पूजयेत्ततः ।
 एवं संपूजय देवेशं पापैर्मुक्तो हरिं ब्रजेत् ॥
 दीलायां दर्शनं विष्णोर्महापातकनाशनम् ।
 कोटियागानुजं पुण्यं लभते नात्र संशयः ॥
 शिवब्रह्मादयो देवा नारदाद्या महर्षयः ।
 दीक्षायां दर्शनार्थं वै प्रयान्त्यनुचरैः सह ॥

गन्धर्वापरसः सर्वा विमानस्याः सकिन्नराः ।
 गायन्ति सामग्रानैश्च दीलायामचिंतं हरिम् ॥
 गवाजप्रसंयुतैदीपैर्भक्त्या नौराजनं चरेत् ।
 मरुत्व इन्द्र सूक्ते न मङ्गलाश्रीर्भिरेव च ॥
 ताम्ब लफलपुष्पाद्यैवैष्णवान् भोजयेत्ततः ।
 आशिषोवाचनं क्लावा न मस्तुत्वा विसर्जयेत् ॥
 एवं संपूर्ण जावेशं जयन्त्यां मधुसूदनम् ।
 सर्वान् स्तोकान् जपेत्त्वाशु याति विष्णोः परं पदम् =
 मासि भाद्रपदे शुक्ले इदश्चां विष्णुदैवते ।
 अदित्यामुदभूद्विष्णुरपेन्द्रो वामनोऽव्ययः ॥
 तस्यां ज्ञानोपवासाद्यमन्त्यं परिकीर्तिं तम् ।
 श्रीकृष्णजन्मवत् सर्वं कुर्यादत्यापि वैष्णवः ॥
 सर्वान् कामानवाप्नोति विष्णुसायुजप्रमाप्नुयात् ॥
 माघमासे तु सप्तम्या मुदिते चैव भास्तरे ।
 ज्ञाला नद्यां विधानेन पञ्जयेत् पुरुषोत्तमम् ॥
 रक्षैश्च करवौरैश्च कुमुदेन्द्रौवरादिभिः ।
 मन्त्रवेनार्चयित्वा पायसान् निवेदयेत् ॥
 यतश्च गोपा इत्यादि दशसूक्तान्यनुक्रमात् ।
 पुष्पाणि दद्याङ्गत्या वै प्रत्यृचं वैष्णवीक्ष्मः ॥
 सहस्रं शतवारं वा मन्त्रे णापि यज्ञेत्ततः ।
 पश्चाद्द्वैं प्रकुर्वीत तिलैः क्षणैः सर्वकरैः ॥
 वैष्णवैरनुवाकैश्च मन्त्रवेन मन्त्रवित् ।
 वैकुण्ठपार्षदं हुत्वा शेषकम्बे समाचरेत् ॥
 नौराजनं ततो इद्याद्यं गौरित्यनेन तु ।

इति वा इति सुक्तेन उपस्थाय जनार्दनम् ॥
 सहस्रनामभिः सुत्वा वैष्णवान् भोजयेत्ततः ।
 गुरुं सम्प्रजये इक्षया भुज्जीत तद्विः स च त् ॥
 अधःशायौ ब्रह्मचारी जपेद्राक्षौ समाहितः ।
 एवं सम्पूर्ण देवेशं तस्मिन्दहनि वैष्णवः ॥
 तिकोटिकुलमुद्भूत्य वैष्णवं पदमाप्नुयात् ।
 इदं श्रामपि तस्यां वै यज्ञवराहमच्युतम् ॥
 वैष्णव्या चैव गायत्रा पूजयेत् प्रयतामवान् ।
 महिसाक्षं छताक्षं वै धूपं दद्यात् प्रयत्नतः ॥
 दद्यादष्टाङ्गदीपं च गवाच्येन च वैष्णवः ।
 सर्गराजंगं सूपाक्षं मोदकान् क्षसरं तथा ॥
 इच्छुदण्डानि रम्याणि फलाणि च निवेदयेत् ।
 प्रतेमहीति सुक्तेन दद्यात् पुष्याणि भक्तिमान् ॥
 सर्वेष वैष्णवैः सूक्तैः शरणा पायसेन वा ।
 मधुसूक्तेन हीतव्यं गायत्रा विषुसंज्ञया ॥
 आच्येन वैष्णवैर्मन्त्रैः त्रिशतं त्रिभिरेव तु ।
 वैकुण्ठपार्षदं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥
 भोजयेद् ब्राह्मणान् भक्तया गुरुं चापि प्रपूजयेत् ।
 सर्वयज्ञेषु यत्पुरुषं सर्वदानेषु यत्फलम् ॥
 तत्फलं लभते मर्यो विषुसायुजग्रमाप्नुयात् ।
 कोदण्डस्ये दिनकरे तस्मिन्मासि निरन्तरम् ॥
 अरुणोदयवेलायां प्रातः स्नानं समाचरेत् ।
 तर्पयित्वा विधानेन क्षतक्षत्यः समाहितः ॥
 नारायणं जगन्नाथं मर्च्येद्विभिर्वदु द्विजः ।

पौरुषेण विधानेन मूलमन्त्रे ण वा यजीत् ॥
 शतपत्रैश्च जातीभिसुलसौविल्पपुष्करैः ।
 गन्धैर्धूपैश्च दौपैश्च नैवेद्यैर्विधैरपि ॥
 पायसान्नं शक्तरात्रं सुहान्नं सदृतं हविः ।
 सुवासितञ्च दध्यन्नमपूपान् मधुमिश्रितान् ॥
 मोहकान् पृथुकान् लाजान् शक्तुलौचणकानपि ।
 विविधानि च भक्ष्याणि फलानि च निवेदयेत् ॥
 वेदपारायणैनैव मासमेकं निरन्तरम् ।
 कठचां दशसहस्राणि कठचां पञ्चशतानि च ॥
 कठचामश्शैतिपादब्धं पारायणं प्रकौर्त्तितम् ।
 वेदपारायणैनैव प्रत्यृचं कुसुमान्यजीत् ॥
 रात्रौ होमं प्रकुर्वीत तिलैत्रीहिभिरेव वा ।
 सर्ववेदेष्वशक्तास्तु होमकर्मणि वैश्णवः ॥
 वैष्णवैरनुवाकौर्वा प्रत्यहं जुहुयाद्बुधः ।
 यजुषापि तथा साम्ब्रा शक्ष्या पुष्ट्याङ्गलिं चरेत् ॥
 अशक्तो यस्तु वेदेन प्रतिवासरमचुगतम् ।
 मूलमन्त्रे ण साहस्रं दद्यात् पुष्ट्याङ्गलिं हिजः ॥
 तैनैव जुहुयाङ्गक्त्या सहस्रं वङ्गिमण्डले ।
 अथवा रघुनाथस्य चारित्रे ण महामनः ॥
 प्रतिश्छीकेन पुष्ट्याणि दद्यान् मासं निरन्तरम् ।
 अधःशायौ ब्रह्मचारी सकृद्गीजौ भवेद्हिजः ॥
 मासान्ते तु विशेषेण पूजयद् वैष्णवान् हिजान् ।
 एवमध्यर्चं गोविन्दं धरुर्मासि निरन्तरम् ॥
 दिने दिने वैष्णवेष्या फलं प्राप्नोत्यसंशयः ।

यं यं कामयते चित्ते तन्मास्रोति पूरुषः ॥
 महङ्गिः पापकैसुंगो विशुलोके महीयते ।
 तपोमास्यदिते भासौ मासमेकं निरन्तरम् ॥
 सात्वा नदयां तडागे वा तर्पये त्यतिमच्युतम् ।
 अर्च ये आधवं नित्यं तन्मन्ते षण्व तत्र वै ॥
 मन्त्ररत्नेण वा नित्यं माधवौचूतचम्पवौः ।
 मण्डपानि विचित्राणि शर्कराजग्रयुतानि च ॥
 शाल्यन्नं दधिसंयुक्तं मोदकांशं निवेदयेत् ।
 वैष्णवैः पावमानैश्च कुर्यात् पुष्पाञ्जलिं ततः ॥
 तिलैश्च जुहुयाइङ्गौ मधुशर्करमित्रितैः ।
 प्रत्यृचं पुरुषसूक्तेन श्रीसूक्ते नापि वैष्णवः ॥
 सहस्रं मूलमन्त्रेण तन्मन्त्रेणापि वै दिजः ।
 सहस्रं वा शतं वापि शक्तप्राच जुहुयाद् बुधः ॥
 यज्ञे यज्ञमिति ऋचा दीपान्नौराजये ततः ।
 रात्रौ दोलार्चनं कुर्याद्वैष्णवैदिं जसस्तमैः ॥
 मासान्ते भोजयेद्विप्रान् वासोऽलङ्घारभूषणैः ।
 एवं सम्पूजिते तस्मिन् प्रसन्नोऽभूज्जनार्दनः ॥
 ददाति स्वपदं दिव्यं योगिगम्यं सनातनम् ।
 फालुगुण्यां पौर्णमास्यां वै उद्दिते च निशाकरे ॥
 उपोष्य विधिवद्वक्तिं पूजयेद्वैष्णवोत्तमः
 तिलैश्च करवौरैश्च कर्णिकारैश्च पाटलैः ॥
 कुन्दसहस्रकुसुमैर्यजेत् तं कमलापतिम् ।
 विशुसूक्तैः प्रत्यृचं च चरणान्येन मन्त्रतः ॥
 ब्रह्मा देवानामनेन दीपान्नौराजयेत्ततः ।

प्रसदो नित्यमनेन उपस्थाय सनातनम् ।
 वैश्वान् भोजयेच्छतापा भुज्जीयाह । ग्रथतः स्वयम् ॥
 एवं सम्बूज्य देवेशं तस्यां रात्रौ सनातनम् ।
 षष्ठिवर्षसहस्रस्य पूजामाप्नोत्वसंशयः ॥
 एवं सम्बूजयेद्विष्णुं निमित्ते षु विशेषतः ।
 यथाकालं यथावर्णं यथाग्रहस्या यथाबलम् ॥
 यथोक्तपुष्यालाभेतु तु सप्तस्या वै समर्चयेत् ।
 नैवेद्यस्याप्यलाभेतु हविष्यं वा निवेदयेत् ॥
 सूक्ष्मानि वैश्वान्येव सूक्ष्मेन जुहुयात्स्या ॥
 सर्वत्राजप्तं प्रशस्तं स्वादीमद्व्याहप्रसाभतः ।
 मन्त्रालाभे मूलमन्त्रं सर्वतन्मेषु यो यजेत् ॥
 उपस्थानन्तु सर्वत तद्विष्णोरिति वा करचा ।
 नैराजनन्तु सर्वत श्रिये जातेत्यनेन वा ॥
 तत्त्वालोचितं सर्वं ममसा वापि पूजयेत् ।
 तुलसीमिश्रितं तोयं भक्ष्या वापि समर्पयेत् ॥
 सर्वेष्वेषु निमित्ते षु महाभागवतोत्तमान् ।
 संपूज्य परिपूर्णत्वमाप्नोत्वत्र न संशयः ॥
 इति हाशीतकृतौ विशिष्टपरमधर्मवाचे भगवन्नित्य-
 नैमित्तिकविधिर्नाम पञ्चमोऽध्यावः ।

हाशीत उवाच ।

महीत्सवविधिं कुर्यादेवत्य परमात्मनः ॥
 आमार्चयाः प्रकुर्वीत यथोक्तविधिना दृप ! ।

यान्नोत्सवे क्षते विष्णोः श्रुतिस्तुत्यमार्गतः ॥
 अनाहृष्टमिदुर्भिक्षभयं नास्थन किञ्चन ।
 वारिजं वातजं वाग्निसर्पविद्युद्विषत्क्षतम् ॥
 महारोगयहृष्टैवं यद्यथं पामवासिनाम् ।
 क्षते महोत्सवे तत्र भयं नास्ति न संशयः ॥
 तस्य दासा भविष्यन्ति नानाजनपदेष्वराः ।
 सार्वभौमो भवेद्राजा भक्षया क्षत्वा महोत्सवम् ॥
 नवाङ्गिकं च सप्ताहं पञ्चाहं प्रत्यहं तथा ।
 सम्बत्सरे ऋतौ मासि पदे कुर्यात् क्रमेण तु ॥
 तस्मिन्नादौ शुभदिने स्तस्तिवाचनपूर्वकम् ।
 अहुरापं गमादौ तु ग्रहमल्केतुमुच्छयेत् ॥
 यात्र षडित्योषधयः केतुको वेद इत्यपि ।
 अश्वत्याख्यशमीगर्भं शुभामरणिमाहरेत् ॥
 निर्मधौतेति सूक्ते न तथैवासौदमीति च ।
 आम्यां च प्रत्यृत्तं तस्मिन्निधाधानादि पूर्वप्रत् ॥
 चर्वाच्यैरथमन्नोति उपस्थायार्थं येत्था ।
 तदन्निं संयहित्तावदुत्सवः परिपूर्यते ॥
 दीक्षितः स भवेत्तावदाचार्यो विजितेन्द्रियः ।
 वेदवेदाङ्गविष्णौतसार्तकम्बविधानवत् ॥
 महाभागवतो विप्रस्तान्विकः सर्वकर्मसु ।
 लौकिके वा प्रकुर्वीत मथिताग्निं चेद्यदि ॥
 आम्यामेव च सूक्ताभ्यामग्नौ देवं यजेद्बधः ।
 प्रातः ऋतविधानेन धौतवस्त्रोर्ध्वं पुण्ड्रधृत् ॥
 कर्त्तिगम्भिर्ब्राह्मणैर्दान्तैर्यागभूमिं विशेषद्वगुरः ।

देवालयस्य मध्ये तु वेदिं रम्यां प्रकल्पयेत् ॥
 अङ्गुराप्सापाचैषं भद्रकुम्भैरत्माहृताम् ।
 वितानकुम्भाद्युक्तां क्षत्वा तत्र सुखासने ॥
 महोक्तवाहं विम्बं च निवेशाक्षिन् प्रपूजयेत् ।
 श्रीभूनिलादिसंयुक्तं नित्यैः परिजनैर्वृतम् ॥
 मन्त्ररसविधानेन पूजयित्वा जगद्गुरुम् ।
 इसे विप्रस्येत्यादिभि स्त्रिभिः सूक्तैश्च पूजयेत् ॥
 सुरभौणि च पुष्पाणि प्रवृचं विनिवेदयेत् ॥
 चतुर्दिन्हु च चत्वारो ब्राह्मणा मन्त्रवित्तमाः ।
 वाराहं नारसिंहं च वामनं राघवं मनुम् ॥
 ईशान्यादिषु चत्वारो विष्णुमन्त्रान् विदिष्टु च ।
 वेद्या दक्षिणतः कुण्डं सक्षणाव्यं च तत्र तु ॥
 हुताशनं प्रतिष्ठाप्य इध्याधानानिकं चरेत् ।
 सर्वैश्च वैष्णवैः सूक्तैश्च तिलविमिश्रितम् ।
 प्रत्युचं जुहुयाहङ्कौ भज्वाजग्नुहमिश्रितम् ॥
 आच्यं श्रीभूमिसूक्ताभ्यां त्वं सोम इति पायसम् ।
 पूर्वोक्तैर्णवैर्मन्त्रैस्तिलैर्वीहिभिरेव वा ॥
 प्रत्ये कं जुहुयात्पद्मादष्टोत्तरशतं क्रमात् ।
 वैकुण्ठपार्षदं इत्वा होमशेषं समापयेत् ॥
 सुदध्यन्तं फलयुतं पानकञ्च निवेदयेत् ।
 ताम्बूलञ्च समाप्याथ कटलिजयापि पूजयेत् ॥
 ततः स्वन्दनमानीय यताकाञ्छवसंयुतम् ।
 अतैः सलक्षणैरुद्घायानमञ्जैः प्रकल्पितैः ॥
 वस्त्रपुष्पमणिखण्डभूषितं तत्र इवितम् ।

तजिन् सृष्टुतरम्भापर्यङ्कं स्थापत्र देशिकः ॥
 तस्मिन्विवेश्य देवेशं देवीभ्यां सहितं हरिम् ।
 अर्चयेद् गन्धपुष्पादै धूपदीपादिभिस्तथा ॥
 एवचके षु वेदांश्च धर्मादीनपि पूजयेत् ।
 आधारशक्तिमाधारे ईशादण्डे पुराणकम् ॥
 अनन्दस्त्रियोऽप्नौ लक्ष्मी वृषभानि षट्च वै ॥
 इयेषु चतुरो मन्त्रान् योक्त्री वृषभानि षट्च वै ॥
 अजे पताकाराजानं छत्रेऽनन्तं स्वराणि तु ।
 तासहन्ते चामरे च अचराणि च पूजयेत् ॥
 अभ्यर्थ्येत् रथं दिव्यं पश्चात् संपूजयेहरिम् ।
 दिक्पात्तावरणांशैवमर्चये हित्तु सर्वतः ॥
 जीमूतसेति सूक्ष्मेन तत्र पुष्पाञ्चलिं चरेत् ।
 मरुत्वानिन्द्रेति सूक्ष्मेन छत्रा नीराजनं ततः ॥
 वनस्पतीति सूक्ष्मेन वाहयेत्पटहादिकम् ।
 गौतेन्द्र्यस्य वादित्रैः पुष्पस्तोत्रैर्मनोहरैः ॥
 हयैर्गजैः स्यन्दनैश्च परितस्तर्पयेत्प्रभुम् ।
 कर्त्त्विजः पुरतो वेदानङ्गानि च कपेत्तदा ॥
 गायेत् सामानि भक्त्या वै पुरतः पार्श्वतो हरैः ।
 कुञ्जुमैः कुसुमैर्लाङ्गैर्विकिरन्वै समन्ततः ॥
 स्वलङ्घतेषु विधिषु पर्यटन् सेवयेत्प्रभुम् ।
 शहदारेषु मार्गेषु भक्ष्यैरित्तुभिरेव च ॥
 कुसुमैर्धूपदीपैश्च ताम्बूलैश्चापि सेवयेत् ।
 एवं निषेद्य देवेशं पुनर्गेहं निवेशयेत् ॥
 तमभि प्रगायतेति ऊपन् सुक्ष्मं निवेशयेत् ।

प्रसन्नाज मिलनेन दीपार्णीराजये सतः ॥
 पौठे निवेश देवेशमुपचारान् समर्पयेत् ।
 वयमुपेल धायेम आशीषो वाचनं चरेत् ॥
 जनेन विधिना कुर्यादुक्षवं प्रतिवासरम् ।
 जपैहर्षभै स्थापा दानैर्विप्राणा भोजयेत् ॥
 समाप्ते चोत्सवे विष्णोः कुर्यादवभूष्यं शुभम् ।
 नदीं खातं तड़ागं वा देवेन सहितो ब्रजेत् ॥
 स्यन्दनादिषु यानेषु स्थिता नार्यः स्वलङ्घताः ।
 पुरुषाश्च हरिद्राश्च चूर्णादीन् विकिरण्मिथः ॥
 कुर्यादवभूतं तत्र विशिष्टैवाङ्गाणैः संह ।
 बासुदेवोत्सवे आनमङ्गमेधफलं लभेत् ॥
 ऋत्वा समाप्तं देवादीन् प्रविश्य हरिमन्दिरम् ।
 यजीतावभूथेष्टिष्व अस्य वानेति सूक्ततः ॥
 चरुमाजपं तिलैर्वापि अनुवाकैश्च वैष्णवैः ।
 एवं हुत्वावभूयेष्टि वै वैष्णवान् भोजयेत्ततः ॥
 गुरुञ्च ऋत्विजश्वैव पूजयेन्नक्तित स्ततः ।
 पित्रासीमेत्यध्यायेन कुर्यात् स्वस्थयनं हरेः ॥
 इच्छन्ति त्वेत्य धानेन प्रत्यं च च्छ हयेन च ।
 अष्टोत्तरशतं जुहुयालु सुमैरेव वैष्णवः ॥
 हिरण्यगर्भसूक्तेन तथैवाजपं द्विजोत्तमः ।
 पुनरेव तु होतव्यं हुत्वा वैकुण्ठपार्णदम् ॥
 होमशेषं समाप्ताय वैष्णवान् भोजयेदपि ।
 सर्वयज्ञसमाप्तौ तु पुष्ययागं समाचरेत् ॥
 सर्वं सम्पूर्णतामेति परितुष्टो जनादेनः ।

एवं महोक्तवं कुर्यादत्यन्वद् परमाक्षयः ॥
 अथ नित्योक्तवे पूजा होमस्त्रवि धीयते ।
 शिविकायां निवेश्येऽप्य पूजयित्वा विधानतः ॥
 तत्र चामरवादिवभूम्भारै स्तालहन्तकैः ।
 दीपिकाभिरनेकाभिर्द्वयकुम्भमाचतैः ॥
 फलमोदकहस्ताभिर्नारीभिः समलङ्घन्तम् ।
 देवस्यायतनं रम्यं त्रिः प्रदक्षिणमाचरेत् ॥
 तत्तन्मन्त्रान् जपेहित्तु सर्वास्तु द्विजपुङ्गवाः ।
 बलिष्ठ निच्छिपेतास्तु देवानुहित्य पूर्वतः ॥
 प्राचीं विष्णविजिते सूक्तं अग्नेतव अनन्तरम् ।
 याम्ये परे इमां सन्तु मोषुणसु तदन्तरम् ॥
 यच्चिदेति प्रतीच्यान्तु विहितोत्येत्यनन्तरम् ।
 स सोम इति सौम्यान्तु कदुद्रायेत्यनन्तरम् ॥
 प्रजापतिं तथा चोर्द्वयधश्च पृथिवीं चिपेत् ।
 एवं दित्तु बलि दत्त्वा परिणीय जनार्दनम् ॥
 खुतिभिः पुष्कलाभिष्ठ भवनं समवेशयेत् ।
 पीठे निवेश्य देवेशं पूजयित्वा विधानतः ॥
 विहिसोतादिसूक्तेन दद्यात् पुष्पाणि शार्ङ्गेण ।
 नौराजनं ततो दद्यात् भ्रुवसूक्तेन वैष्णवः ॥
 शययित्वा च शयग्रायां दद्यात् पुष्पाणि मन्त्रतः ।
 इमं महेति सूक्ताभ्यां पूजयेत् विष्णुमव्ययम् ॥
 सौदर्शनेन मन्त्रेण रक्षां कुर्यात्समन्ततः ॥
 एवं नित्योक्तवं कुर्याद्रावौ चाहनि सर्वदा ।
 गुरुणामन्त्यदिवसे भगवज्जन्मवासरे ॥

कात्ति॑ क्षां आवै वापि कुर्यादिष्टि॒ वैष्णवोम् ।
 उपोष्ठ पू॑दिवसे दीक्षितः सुसमाहितः ॥
 स्वस्त्रिवाचनपू॑ण कारये दशुराप॑णम् ।
 नद्यां खाल्वा च ऋत्विग्भिस्तुभिर्वै॒ दपारणैः ॥
 पौरुषेण विधानेन पञ्चये त् पुरुषोत्तमम् ।
 गन्धै॒ नानाविधैः पुष्टै॒ धू॑पै॒ दीपै॒ निर्वै॒ दनैः ॥
 फलै॒ भूमोजै॒ ताम्बै॒ लाद्यैः प्रपञ्चये त् ।
 अर्ध्याद्यै॒ रूपचारै॒ सूक्ष्मान्ते पञ्चये त्वरिम् ॥
 अध्यायान्ते मण्डलान्ते नैवै॒ देवर्विधैरपि ।
 पञ्चयित्वा हरिं भक्ष्या वैश्वान् भोजये तथा ॥
 आजेन चरणा वापि तिलैः पञ्चै॒ रथापि वा ।
 समिहिर्विख्यपन्तै॒ वृंहीं होमं कुर्वति वैश्ववः ॥
 यज्ञरूपं हरिं ध्यायन् प्रत्यृचं वैदसंहिताम् ।
 होमः समाप्ते यावत्तावहै दीक्षितो भवेत् ॥
 शुहुयादै गाहै॒ पत्यो सोऽग्निमभ्यर्थं भूपते ! ।
 अग्निरक्षणमप्युक्तं यावदिष्टिः समाप्ते ॥
 विशिष्टान् वैष्णवान् विप्रान् भोजयेत्यतिवासरम् ।
 ऋत्विजश्च पठेत्तावच्चतुर्मन्दान् समाहितः ॥
 यजेदवभृथेष्टिं च पावमान्यै॒ श्च वैष्णवैः ।
 अन्ते संपूजयेहिप्रान् वासोऽलङ्घारभूषणैः ॥
 ऋत्विजश्च गुरुं चैव पूजयेत्तु विशेषतः ।
 एवमिष्टिन्तु यः कुर्यादै॒ श्चवै॒ वैष्णवोत्तमः ॥
 क्रतुनां दशकोटीनां फलं प्राप्नोत्यसंशयः ।
 यस्मिन्देशे वैष्णवेष्या पूजितो मधुसूदनः ॥

दुर्भिक्षरोगाग्रभयं तस्मिन् नास्ति न संशयः ।
 अशक्तः सर्वदेवैन कामौ मिष्टिं च वैष्णवीम् ॥
 सर्वेष्व वैष्णवैः सूक्ते ज्ञु हुयाग्रत्युचं हृदिः ।
 तैरेव पुष्पाङ्गलिं च कुर्यादिक्षाः प्रपूर्त्यैः ॥
 अथवा भूलमन्वं तु लक्षं जप्ता हुताशने ।
 अयुतं चुहुयात्तदत्पुष्पाणि च सनातने ॥
 इष्टिः संपूर्णतां याति सर्वदेहाः सदचिणाः ।
 एवमिष्टिं प्रकुर्वीति प्रत्यक्षं वैष्णवीत्तमः ॥
 तु अर्थं वासुदेवस्य वंशस्योज्जीवनाथ च ।
 हृष्वर्थमपि लोकस्य देवतानां हिताय च ॥
 पिता वा यदि वा माता माता वाच्ये सुहृद्यनाः ।
 यदि पञ्चत्वमापन्नाः कार्थं कुर्यादिजीत्तमः ॥
 कनिष्ठवर्जितेवात् वपनं सुनिभिः सृतम् ।
 ज्ञात्वाचम्य विधानेन कारयेत् पूजनं हरेः ।
 रङ्गबल्यादिभि स्तूप कुर्यात् सर्वत मङ्गलम् ॥
 रोदनं वर्जयित्वैव गोमयेन एच्च स्थलम् ।
 विलिप्य मण्डसे तत्र धान्यस्योपर्युलूखलम् ॥
 कलशांस्तु चतुर्दिश्च तण्डुलोपरि नित्तिपेत् ।
 हिरण्यपञ्चगव्यानि पञ्चत्वक् पञ्चवान् न्यवेत् ॥
 वाससा तन्तुना वापि वेष्येत् त्रिः प्रदक्षिणम् ।
 उलूखस्ते वासुदेवं कलशेषु क्रमेण च ॥
 प्रदुग्धम् मनिरुद्धम् सङ्कर्षणं भधोक्षजम् ।
 सम्पूर्ज्य गन्धपुष्पादैर्भर्त्तया भक्ष्यं निवेदयेत् ॥
 अभ्यर्थं सुसलं पुष्पेर्गायत्र्याप्रणवेन च ।

हरिद्रामवहन्यासु परीमाचेति वे जपन् ॥
 भगवन् मन्दिरे विष्णुं हरिद्रादैत्रः प्रपूजयेत् ।
 पितुः शरीरं विधिवत् स्नापयेकलशोदकैः ॥
 तिलैष्व पञ्चगव्यैष गायत्रा वैष्णवेन च ।
 उद्दर्त्य सर्वं कर्मणेति स्नापयेत्पितरं सुतः ॥
 नारायणाशुवाकेन चैवं स्नाप्य ततः पितुः ।
 धौतवस्त्रं सम्बेष्य भूषणैर्भूषयेत्ततः ॥
 नन्धमास्यै रक्ष्मृत्यं शुचौ देशे कुशीतरे ।
 तिलोपरि विधायैनं वस्त्रं हित्वान्यतः सुतम् ॥
 धारयेदुत्तरीये हि यावत्कर्म समाप्तते ।
 इत्वैषोपासनं तस्य आद्रं वज्रैयकाष्टकैः ॥
 शिविकां कारयित्वाथ वस्त्रमूल्यादिभिः शुभाम् ।
 तस्मिन्देवेश्वरं तं प्रेतं बाहुकान्वरयेत्ततः ॥
 स्वर्णवैष्णवानेव पूजयेत् स्वर्णदच्छिंशीः ।
 अहं युस्तोऽपि भक्त्या तं पठन् विष्णुस्तवान् सुदा ॥
 हरिद्रालाजपुष्पाणि विकिरन् वैष्णवा सुदा ।
 वादितश्चूल्यगौताद्यै व्रजेयुः कौर्त्तयन् हरिम् ।
 इताग्निमयतः क्षत्वा गच्छेयुस्तस्य वाभ्ववाः ॥
 वाहृकानामलाभे तु शकटे गोहृषान्विते ।
 निवेश्वरं शिविकां रम्यां व्रजेयुर्वं गराढहिः ॥
 दक्षिणेन सुतं शूद्रं पुरहारेण निर्हीरेत् ।
 पश्चिमोत्तरपूर्वेषु यथासङ्घर्यं हिजातयः ॥
 ग्राग्भारं सर्वं वर्णां न निषिद्धं कदाचन ।
 गला शुभतरं देशं रम्यं शुभजलान्वितम् ॥

यज्ञहन्तसमाकीर्णं ममेष्यादिविवर्जितम् ।
 खातयेत्तत्र कुण्डं तु निन्नं हस्तवयं तदा ।
 इष्यान्विभिर्वा विस्तारं चतुरायतमेव च ॥
 ततः संमार्जनं कृत्वा गोमयान्वितवारिणा ।
 सम्पोद्य यज्ञियैः काष्ठैः स्थितिं कुर्याद्यथाविधि ॥
 आस्तीर्णं दक्षिणाग्रमेवमेनाजिन मनुस्तमम् ।
 तस्मिन्नास्तीर्णं दर्भांसु विकौर्णं च तिलांस्तथा ॥
 तस्मिन्निवेश्य तं देवं घृताक्तं नववस्त्रकम् ।
 ईषद्वौतं नवं खेतं सदाशयमवारितम् ॥
 अहतं तद्विजानीया हैवे पित्रेण च कर्मणि ।
 परिषिद्धं चिते पश्चादपोऽप्रस्तानितीत्युच्चा ॥
 परिस्तीर्णं शुभैर्दर्भैरपसव्येन सव्यतः ।
 उस्तम्निं निधायास्य पाचासादानमाचरेत् ॥
 प्रोक्षणं च मसाज्ये च चरुमिधसुवौ तथा ।
 असाद्योक्तविधानेन इधाधानात् तमाचरेत् ॥
 स्तग्न्योक्तविधानेन हुत्वा सर्वमशेषतः ।
 पश्चादाज्ययुतं हव्यं जुहुयादुपवौतवान् ॥
 सोमानमित्योदनेन प्रत्यृचं तत आजग्रतः ।
 तं महेन्द्रेति सूक्तेन हुत्वा प्रत्यृचमेव च ॥
 एष इत्यनुवाकाभ्यां पृष्ठदाज्यं यजेन्नतः ।
 सर्वैश्च वैश्यवै मन्त्रैः पृथगष्टोक्तरं शतम् ॥
 तिलैश्च जुहुयात्पादमष्टाविंशतिमेव वा ।
 एकैकामाहुतिं पश्चाद्वैकुण्ठपार्षदं यजीत् ॥
 ब्रह्ममेध इति प्रोक्तं सुनिभिर्ब्रह्मतत्परैः ।

भहाभागवतानां वै कर्तव्यमिदमुत्तमम् ॥
 वेदवार्पितसर्वाङ्गं शशिभं मङ्गलाहयम् ।
 न हथा दापयेहिहान् ब्रह्मभेधविधिं विना ॥
 परमावगतेनापि कर्त्तव्यं हि दिजन्मनः ।
 द्रव्यालाभेऽपि होतव्यं यज्ञियैश्च प्रसूनकौः ॥
 शूद्रस्यापि विशिष्टस्य परमेकान्तिनम्तथा ।
 स्वाहाकारस्त्र वेदस्त्र हिला पुष्ट्यैर्जीच्छुभौः ॥
 तृष्णीमह्निः परौषिच्य परिस्तौर्यं कुशैस्तिलैः ।
 नामभिः केशवाद्यैश्च तथा सङ्ख्यणादिभिः ॥
 मत्सप्रकूर्मादिभिष्वैव वेदार्थोक्तप्रबन्धकैः ।
 नमोऽन्तमेव चुहयात् स्वाहाकारं विवर्जयेत् ॥
 अमन्त्रकं प्रकुर्वीत शूद्रः सर्वमशेषतः ।
 दन्धु शरौरं विधिवद्वैष्णवस्य महामनः ॥
 यन्मरणं तदवभृतमिति मला विचक्षणः ।
 स्वानार्थं पुरुषसत्त्विं व्रजेऽनामवतैः सह ॥
 अनुलिप्य दृतं सर्वं गोमयं वा तिलैः सह ।
 दूर्बल्येरक्षतैर्लज्जैः स्वानं कुर्वीत मङ्गलम् ॥
 स्वगृह्णीक्तविधानेन तस्य पुत्राः स्वगोत्रजाः ।
 पिण्डोदकप्रदानाद्यं सर्वमप्यौर्ध्वं दैहिकम् ॥
 निर्वर्त्य विधिना धर्मं सामान्येनावगेषतः ।
 विशिष्टं परमं धर्मं नारायणबलिं ततः ॥
 प्रकुर्व्यादवैष्णवैः साहं यथाशास्त्र मतन्द्रितः ।
 निमन्त्रयेत्त पूर्वेदुप्रव्राह्मणान् वैष्णवान् शुभान् ॥
 चतुर्विंश्तिसंख्याकान् महाभागवतोत्तमः ।

केशवादीन् समुहिष्य चतुर्विंशति वैष्णवान् ॥
 रात्रौ निमन्त्रय सम्पूज्य तैः साहौ विजितेन्द्रियः ।
 प्रातरत्याय तैर्गत्वा नदौ पुरुषजलान्विताम् ॥
 धात्रीफलानुलिप्ताङ्गो निमज्य विमले जले ।
 जपन् वै वैष्णवान् सूक्ष्मान् स्नानं कुर्वीत वै हिजः ॥
 वै कुरुतेर्पणं कुर्यात् कुसुमैः सतिकाच्छतैः ।
 मृहं गत्वा चर्येहि वै सर्वावरणादं युतम् ॥
 सुगन्धपुष्पैर्विधिर्गन्धैर्धूपैश्च द्वौपकौः ।
 नैवदैर्घ्यभोजैरेष फलैर्नीराजनैरपि ॥
 अर्चयित्वा विधानेन मूलमन्त्वेण वैष्णवः ।
 पुरुतोऽग्निं प्रतिष्ठापय इधाधानं समाचरेत् ॥
 चक्रं सशर्करा राजप्रन्तु जुहुयादङ्गिमण्डले ।
 प्रत्यृचं वैष्णवैः सूक्तौ केशवादैप्रथ नामभिः ॥
 हुत्वाथ वैष्णवैर्मन्त्रैः पृथगष्टोल्लरं शतम् ।
 गत्वाजेनैव जुहुयाच्चतुर्भिर्वैष्णवोच्चमः ॥
 वैकुण्ठपार्षदं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ।
 अग्नेरुत्तरभागेन गोमयेनानुलिप्त च ॥
 आस्त्रीर्य दर्भान् प्रामयान् चतुर्विंशतिसंख्या ।
 उदक्प्राबण्यकेनैव केशवादिक्षमेष्ट तु ॥
 अभ्यर्थं गन्धपुष्पादैप्रस्तान्त्रमन्त्रैः पृथक् पृथक् ।
 मध्वाजप्रतिलिपिश्चेष्ट चरुणा पायसेन वा ॥
 कुशेषु तेषु दद्यान्तु पिण्डान् तौर्थं विधानतः ।
 स्वाहाकारेण मनसा केशवादीन् क्रमेण वै ॥
 हुत्वा पिण्डान् समस्यर्थं गन्धपुष्पाच्चतोदक्षैः ।

नित्यमभ्यर्थं सुक्ते भ्यो वैष्णवेभ्यस्थैर्वत् ॥
 दद्यात् पिण्डदयं चैव तेषां दद्विष्टतः क्रमात् ।
 विष्णोर्तुं केन सूक्ते न स्तपस्यानजपं तथा ॥
 प्रदद्विष्टं नमस्कारं कृत्वा भक्त्याथ वैष्णवः ।
 पिण्डांसु सलिले दद्या ज्ञात्वा संपूज्य केशवम् ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्प्रसात्यादप्रशालनादिभिः ।
 अर्जीद्यौर्गम्भपुष्पाद्यैर्वासोऽस्त्रारभूषणैः ॥
 केशवादौन् समुद्दिश्य नित्यान् सुक्तांश्च वैष्णवान् ।
 चं पञ्चाग्र विधिवद्वक्त्वा महाभागवतोत्तमान् ॥
 पायसं सगुडं साजं शुद्धान् पानकैः फलैः ।
 सभोजय विप्रानाचात्मान् प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥
 हविष्वच्च सक्षाद्भुक्ता भूमौ दद्यात् कुर्योन्नरे ।
 अयं नारायणवलिमुर्निभिः सम्बौर्त्तिं तः ॥
 स्वर्गस्यानां च सर्वेषां कर्त्तव्यो वैष्णवोत्तमैः ।
 अलभेत् चैव विप्रेषु वैष्णवेष्वप्यशत्तितः ॥
 सर्वं ज्ञात्वा विधानेन जपहोमाचर्चनादिकम् ।
 केशवादौन् समुद्दिश्य नित्यान् सुक्तांश्च वैष्णवान् ॥
 एकं वा भोजयेहिप्रं महाभागवतोत्तमम् ।
 श्रुतिस्त्रूत्युदितं धर्मं विगिष्टाद्यः समाचरेत् ॥
 वैष्णवं परमं धर्मं महाभागवतोत्तमम् ।
 तस्मिन् संपूजिते विप्रे सर्वे संपूजितं जगत् ॥
 तस्माङ्गागवतग्रेष्टमिकं वापि सुपूजयेत् ।
 हरिष्व देवतास्यैव पितरश्च महर्षयः ॥
 तस्मिन् संपूजिते विप्रे तुष्टव्येव न संशयः ।

अर्चनं मन्त्रपठनं धानं होमस्त्र वन्दनम् ॥
 मन्त्रार्थचिन्तनं योगो वैष्णवानास्त्र पूजनम् ।
 प्रसादतौर्धेवा च नवेजग्राकर्त्ता उच्चते ।
 पञ्चसंखारसम्बद्धो नवेजग्राकर्त्त्वारकः ॥
 आकारत्रयसम्बद्धो महाभागवतोत्तमः ।
 आदानामध्यलाभेतु एकं नारायणं बलिम् ॥
 कुर्वीत परया भक्त्या वैकुण्ठपदमाप्नुयात् ।
 नित्यस्त्र प्रतिमासञ्च पित्रोः शार्दं विधानतः ॥
 सोदकुञ्चं प्रदद्यात्तु यावदिष्यात्तिकं दिजः ।
 प्रत्यब्दं पार्वणश्चाहं मातापित्रोमूर्तिःहनि ॥
 अर्चयित्वाऽच्युतं भक्त्या पञ्चात् कुर्याद्विधानतः ।
 वैष्णवानेव विप्रांस्तु सर्वकर्मसु योजयेत् ॥
 सर्ववावैष्णवान् विप्रान् पतितानिव सन्त्वजेत् ।
 शङ्खचक्रविहौतास्त्र देवतान्तरपूजकाः ।
 हादश्रीविमुखा विप्राः शैवास्त्रवैष्णवाः सृताः ॥
 अवैष्णवानां संसर्गात् पूजनाहन्दनादपि ।
 यजनाध्यापनास्त्रद्यो वैष्णवत्वाच्चुपतो भवेत् ॥
 श्रुतिसृष्ट्युदितं धर्मं नातिकम्याचरेत्सदा ।
 स्त्रशास्त्रोक्तविधानेन वैकुण्ठार्चनपूर्वकम् ॥
 कर्त्त्वफलसङ्गिते परित्यज्य समाचरेत् ।
 धर्मस्य कर्ता भौत्ता च परमात्मा सनातनः ॥
 अधर्मं मनसा वाचा कर्मणापि त्यजीक्षदा ।
 अक्षत्यकरणादपि ज्ञात्यस्त्रकरणादपि ॥
 अनियहास्त्रेन्द्रियाणां सत्यः पतनं संचक्षति ।

अनिशं मनसा यस्तु प्रापमेवाभिचितयेत् ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि निरयं वै स अच्छति ।
 यस्तु वात्सा वदेत् प्राप मसत्यक्राणनादिकम् ॥
 कल्पायुतसहस्राणि तिर्म्मयोनिषु जायते ।
 ब्रह्मवचं कुरुते नित्यं वाप्रस्त्रमल्लरणादिभिः ॥
 युगकोटिसहस्राणि विष्णयां जायते क्रिमिः ।
 हातः कुर्वि स्तपस्त्रौ च सब्दवाग्विजितेन्द्रियः ॥
 स स्त्रात्विकः अमयुतः कुरुयोनिषु जायते ।
 ब्रह्मवर्धकामनिरतः सहा विषयचापतः ॥
 स राजसो मतुष्टेषु भूयो भूयोऽभिज्ञायते ।
 क्रोधेष्व प्रमाइकन् दृशो नास्तिको विषदौतवशक् ॥
 निद्रात्यु ज्ञानसो याति बहुशो स्वगपचिताम् ।
 महाकापस्थातिपापं प्राप्तक्रूपपातकम् ।
 प्रापस्त्रिक्कं नरः कृत्वा नरकान् याति दारणान् ॥
 तापिस्त्र मन्त्रतामिस्त्रं महारौरवरौरवौ ।
 सहातः कालसूत्रस्त्रं पूर्वमोणितकर्दमम् ॥
 कुरुत्वौप्राकं द्वीपहस्तुत्यथा विष्णमूढवायरः ।
 तपावसास्त्रयो धोरा स्त्रमायसमयं यद्यहम् ॥
 अथा तपावसमयो पानवाचाग्निस्त्रिभ्यम् ।
 शूलमूढगरसहातः कालकुरुत्वौलदंश्चितम् ॥
 सिंच्चव्याघ्रमहानागभीकरं सम्प्रतापनम् ।
 क्रिमिराशिमहाज्वाकं तथा विष्णमूढभीजनम् ॥
 अस्तिप्रवनं धोरं तपाहस्त्रमयो बही ।
 सहस्रौवनं महाधोरमित्याद्या नरकाः स्तुताः ॥

महापातकजैर्धीरेकपपातकजैरपि ।
 ब्रजतीमान् महाघोरान् दुर्वृत्तैरम्बितय यः ॥
 प्रायश्चिन्तैरपैत्येनी यदकार्थकात् महत् ।
 कामतसु कृतं वसु मरणाक्षिणि मृच्छति ॥
 ब्रह्महत्या सुरापानं विप्रस्वर्णस्य हारणम् ॥
 गुरुदाराभिगमनं तत्संयोगस्य पञ्चमः ।
 संलापात् सर्वनाहासादेकशय्यासनाशनात् ॥
 सौहार्दाहीचणाहानात्तेनैव समतां ब्रजेत् ।
 गुर्वचेपस्त्रीनिन्दा सुहदामधेव च ॥
 ब्रह्महत्यासमं ज्ञेयमधीतस्य च नाशनम् ।
 यागस्य चक्रियं दैश्यं विशिष्टं शूद्रमेव च ॥
 शरणागतं स्वामिनं च पितरं भातरं गुरुम् ।
 पुत्रं तपस्त्रिनं शिष्यं भार्यां तेषां च सर्वतः ॥
 अन्तर्वद्रीं स्त्रियो गाय तथा द्रवीं रजस्तलाः ।
 देवताप्रतिमां साधीं बालांश्चैव तपस्त्रिनीम् ॥
 धातयित्वा समाप्नोति ब्रह्महत्यां न संशयः ।
 जीव्यप्रभावस्त्रवं क्रूरं निविद्वानां च भक्षणम् ॥
 रजस्तलामुखाखादः पञ्चवज्ञादिवर्जनम् ।
 अनृतं कूटसाक्षीच महायन्त्रप्रवर्त्तनम् ॥
 आकर्षणादि घटकर्म्म लाक्षालवणविक्रियः ।
 पाषण्डकलकुशकवेदवाङ्गविधिक्रिया ॥
 यज्ञरात्रसभूतानामर्चनं वन्दनं तथा ।
 वक्त्रे गौवाम्बुपामर्चं सुरापस्त्रीनिषेवणम् ॥
 गवां निष्ठीडनं शौरं ताम्रस्यं गव्यमेव च ।

पात्रान्तरगतं यत्तु नारिकेलफलाम्बु च ॥
 तालहिन्तालमाधूकफलामां रसमेव च ।
 खरोद्भाषुषीद्वीरं सुरापानसमानि वै ॥
 मानवूट तुलाकूट निष्पेहरणानि च ।
 भूरद्वनारौहरणं रसाक्षेयमेव च ॥
 गुडकार्पासलवणतिलकान् सामिषाम्बु च ।
 काप्यवस्त्रे च छत्वा च लोहानां हरणं तथा ॥
 विषामिदाहनं चैव सुवर्णस्तेयसमितम् ।
 सखौ भार्या कुमारौ च सगोत्रा शरणागता ॥
 साध्वी प्रवजिता राज्ञी निक्षिप्ता च रजस्तत्त्वा ।
 धर्णीत्तमा तथा गिर्थभार्या भ्रातृपितृव्ययोः ॥
 मातामही पितामही पितुर्मातुश्च चोदराः ।
 अन्या मातृव्यदुहिता मातुलानो पितृव्यसा ॥
 जननी भगिनी धानी दुहिताचार्यभामिनी ।
 सुषाचार्यसुता चैव तत्पत्री सुमहातपाः ॥
 मातुः सप्तब्रौ सार्वभौमी दीक्षिता चैव भामिनो ।
 कपिला महिषी धेनुर्देवताप्रतिमा तथा ॥
 आसामन्यतमाङ्गच्छेदगुरुतत्त्वग उच्यते ।
 महापातकिनामव तत्संयोगिन एव च ॥
 प्रायस्त्रिं नास्ति तेषां भृत्यनिपतनं स्मृतम् ।
 हृनवर्णभिगमनं वर्भन्नं भर्तृहिंसनम् ॥
 विशेषपतनीयानि स्त्रीणां पुंसां च यानि तु ।
 स्त्रीशूद्रविट्क्षत्रबधी गोबालहननं तथा ॥
 फलपुष्पदुमाणां हि चोषधीनाम्बु हिंसनम् ।

वापीकूपतड़ागार्ना ध्वंसनं आभातनम् ॥
 आभिचारादिकं कर्म शशध्वंसमभेव च ।
 उद्यानारामहननं प्रपाविध्वंसनं तथा ॥
 माताफिद्विषुतत्वामो दारत्यागस्तथैव च ।
 स्वाध्यायामिन्दुर्लभागस्तथा धर्मस्य विक्रयः ॥
 कन्याया दिक्यस्त्रैव स्वाध्यायमविक्रयः ।
 परस्त्रौगमनस्त्रैव परद्रव्यापहारणम् ॥
 तथा पुंसाभिगमनं पशुनां गमनं तथा ।
 हृषकुद्रपशुनास्त्र पुंसविध्वंसनं तथा ॥
 कन्याया दूषणं चैव गदां योनिनिपीडनम् ।
 मानुषानां पशुनास्त्र नासाद्यङ्गविमेदनम् ॥
 आमान्त्यजस्त्रौगमनं विशेयमनुपातकम् ।
 नित्यनैमित्तिकश्चाध्वर्जनं पशुहिंसनम् ॥
 मृगपक्षिमहासर्पयादसांहननक्रिया ।
 साधारणस्त्रौगमनं पद्मप्राणे मैथुनं तथा ॥
 पारवित्तं पारदार्यं निन्दितार्थोपजीवनम् ।
 तथैवानाश्रमे वासो देवद्रव्योपजीवनम् ॥
 घयोदधितिलानास्त्र विक्रयं स्ववणक्रमम् ।
 शाकमूलफलसेयमतिहुप्रपजीवनम् ॥
 निमन्दितातिक्रमणं दुष्ट्रांप्रियहभेव च ।
 कृषानामप्रदानत्वं सम्बन्धकालातिवर्त्तनम् ॥
 हृष्ट्रैवामिनपरित्यागः संयामेषु पक्षायिता ।
 दुर्भीजनं दुरालाप्तं स्वधर्मस्य च कौर्सनम् ॥
 परेषां होषवचनं परदरनरीक्षणम् ।

नास्तिकं ब्रतखोपस्थ साम्राज्यमाचारवर्धनम् ॥
 असच्चास्त्राभिगमनं व्यसनावन्धानेविद्वयः ।
 ब्रात्यतामार्थवचनमेवकामुपपातकम् ॥
 इन्धनार्थं द्वूमच्छेदः क्रिमिकौटादिहिंसनम् ।
 भावदुष्टं कालदुष्टं क्रियादुष्टं च भक्षणम् ॥
 मृद्धर्मदृणकाष्ठाम्बुद्धे यमत्यश्नन् तथा ।
 अगृतं विषयचांपस्थं दिवासप्रमसलादा ॥
 तच्छावणं परान् च दिवामैथुनमेव च ।
 रजस्त्वा सूतिका च परस्पौमभिदर्शनम् ॥
 उपवासदिने आहे दिवा पर्वणि नैयुनम् ।
 शूद्रप्रेष्टं हौनसस्थ शुच्छष्टस्यर्थनादिकम् ॥
 स्त्रौभिर्हीस्यं कामजल्यं मुक्तकेश्चादिवौक्षणम् ।
 इत्यादयो ये च दोषाः प्रकौर्णाः परिकौर्त्तिः ।
 महापापं पातकस्त्र अनुपातकमेव च ॥
 उपपापं प्रकौर्णस्त्र पञ्चधा तत्र कौर्त्तितम् ।
 महापातकसुख्यानि पापान्युक्तानि यानि तु ॥
 तानि पातकसंज्ञानि तन्मूरन मनुपातकम् ।
 उपपापं ततो न्यूनं ततोहौनं प्रकौर्णकम् ॥
 संसर्गस्त्र तथा तेषां प्रसङ्गात्मकौर्त्तितम् ।
 क्रमेण वस्थते तेषां प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥
 यो येन सम्बसेत्तेषां तस्यैव ब्रतमाचरेत् ।
 संसर्गिणस्त्र संसर्गस्त्रक्षं सर्गस्त्रथैव च ॥
 चतुर्थस्य न दोषस्त्र पतल्येषु यथाक्रमम् ।
 प्रकौर्णकादिदोषाणां प्राप्तिक्षिक्त मविद्यते ॥

स्वस्त्रत्वात्पतनाभावात्सक्षंसर्गात् दुष्टति ।
 ज्ञानाच्च शुद्धिर्दीप्तस्य संसर्गात्पतितं विना ॥
 सावित्रया चापि शुद्धेत कस्तुरैव व्रतक्रिया ।
 छते पापे यस्य पुंसः पश्चात्तापोऽनुजायते ॥
 प्रायश्चित्तन्तु तस्यैव कर्त्तव्यं नेतरस्य तु ।
 जातानुतापस्य भवेत्यायश्चित्तं यथोदितम् ॥
 नानुतापस्य पुंससु प्रायश्चित्तं न विद्यते ।
 नाश्चभेदफलेनापि नानुतापे विशुद्धते ॥
 तस्माज्जातानुतापस्य प्रायश्चित्तं विशुद्धते ।
 चरेदकामतः कृत्वा पतनौयं महत् पुमान् ॥
 न कामतस्वरेद्दर्मं भृग्वभिनपतनं विना ।
 यः कामतो महापापं नरः कुर्यात्कथञ्चन ॥
 न तस्य शुक्लिनिर्दिष्टा भृग्वभिनपतनं विना ।
 इतुप्रक्तां ब्रह्मणा पूर्वं सनुना च महर्षिभिः ॥
 पातकेषु च सर्वत्र कामतो द्विगुणं व्रतम् ।
 कामतः पतनौयेषु मरणाच्छुद्धिमृच्छति ॥
 हयमेधायनः शुद्धिः सार्वभौमस्य भृपतेः ।
 कामतस्वरुपापेषु लोके न व्यवहार्यता ॥
 महत्सु चातिपापेषु प्रदीपं ज्वलनं विश्रेत् ।
 प्रायश्चित्तैरपैत्येनो यद्कामकृतं भवेत् ॥
 कामतो व्यवहारसु वचनादिह जायते ।
 इति योगीखरेणोक्तं मुपपापेषु तत्र तत् ॥
 तस्माद्कामतः पापं प्रायश्चित्ते न शुद्धति ।
 तेषां क्रमेण वस्त्रामि प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥

शिरः कपालध्वजवान् भिक्षाशौ कर्म वेदवन् ।
 ब्रह्महा द्वादशाद्वानि पुण्यतीर्थे समाविशेत् ॥
 प्रयागे सेतुबन्धादिपुण्यक्षेत्रेषु पापक्षत् ।
 तत्र वर्षादि विज्ञाप्य स्वस्वकल्पमशेषतः ॥
 तत्रस्यैव्राज्ञाणेरेवानुज्ञातो व्रतमाचरेत् ।
 क्षत्वारो ब्राह्मणाः शिष्टाः परिषदित्यभिधीयते ॥
 ते रक्तमाचरेद्वर्ममेको वाध्याक्षवित्तमः ।
 जटी बख्ललवासाद्य वह्निरेव समाविशन् ॥
 ज्ञानं चित्तवद्यं कुर्वन् चितिशायौ जितेन्द्रियः ।
 एकमुक्तेन नक्तेन फलैरनश्नेन च ॥
 समाधये त्वर्मफलं यथाकालं यथाबलम् ।
 रामभिन्दीवरश्यामं पौलस्यद्वमकल्पयम् ॥
 ध्यात्वा षडचरं मन्त्रं नित्यं तावदइर्निश्चम् ।
 एवं द्वादशवर्षाणि पुण्यतीर्थे समाचरन् ॥
 सुचते ब्रह्महत्याया स्त्रपसा वौतकल्पयः ।
 चरिते व्रतमायाते यवसङ्घेषु दापयेत् ॥
 ते स्त्रस्य च सुसंखाराः कर्त्तव्या बाध्यवैर्जनैः ।
 विप्रमुखग्राय गां दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥
 प्रारम्भव्रतमध्ये तु यदि पञ्चत्वमाप्नुयात् ।
 विशुद्धिस्त्रस विज्ञेया एभाङ्गतिमवाप्नुयात् ॥
 असंख्यतसु गोषु स्वात् पुनरेव व्रतं चरेत् ।
 अशक्तसु व्रते दद्यादगोसहस्रं दिजमनाम् ॥
 पाते धनं वा पर्यामं दत्त्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ।
 ब्रह्महत्यासमेवेवं कामतो व्रतमाचरेत् ॥

अकामतश्चरेष्ठम् पापं मनसि चोचते ।
 आज्ञापवितानुमन्तागुणाहकास्त्रयैव च ॥
 उपेक्षिता शक्तिमासेत्वादीनं व्रतमाचरेत् ।
 कामतसु चरेत् पूर्णं तत्रापि हिगुणं गुरौ ॥
 अन्तर्ब्रह्मां तथा लक्ष्यां तथैव व्रतमाचरेत् ।
 आचार्येण च वनस्पेन मातापित्रीर्गुरौ तस्मः ॥
 तपस्त्रिनि ब्रह्मविदि हिगुणं व्रतमाचरेत् ।
 यावतुल्बक्षचित्यं वैश्यं विशिष्टं शूद्रमेव च ॥
 कपिलां नर्भिणीङ्गात्मा हत्वा पूर्णव्रतं चरेत् ।
 अकामतसु तेष्वर्थं सुनिभिः सम्बक्तीर्तितम् ॥
 विधेः प्रायमिकादस्ताद् हितीये हिगुणं चरेत् ।
 दत्तीये हिगुणं प्रोक्तं चतुर्थं नाशि निष्कृतिः ॥
 चतुर्थं मात्रमाणाङ्गशीषवत् साधनं चरेत् ।
 प्रायचित्तं तरोर्मध्ये केचिदिच्छन्ति द्वरमः ॥
 गोद्राङ्गपरिवाणं मज्जमेधावभृतता ।
 इयं हिशुद्धिहृदिता प्रहृत्या कामसो हिजाम् ॥
 अनिप्रपतनं केचिदिच्छन्ति सुनिसत्तमाः ।
 खोमभ्यः साहेत्वादि सम्बैर्हृत्या पृथक् पृथक् ॥
 अवाक्यग्निराः प्रतिग्राम्यै दग्धः शुद्धो भवेत्वरः ।
 अकामतः सुरां पौत्रा मद्यं वापि हिजोत्तमः ॥
 पूर्ववहृदादशाद्वानि चरेद्व्रतमचिन्तितम् ।
 जपित्वा दग्धसाहस्रं चित्सन्ध्यासु निरत्वरम् ॥
 इदशाव्दं मनुं जडा रतः शुद्धो भवेत्वरः ।
 यानि कानि च पापाणि सुरापानसमानि तु ॥

अकामतयरेदर्थं कामतः पूर्णमाचरेत् ।
 सर्वद पतनीयेषु चरित्वा व्रतसुक्षमत् ॥
 मुनः संस्कारमहंति चयस्तेति हिजातयः ।
 अप्नामातु सुरां पौत्रा रेतोविष्णुमूलभेद च ॥
 मातुषीशौरपानेन पुनः संस्कारमहंति ।
 इत्युक्तं मनुना पूर्वमन्वेशापि महर्षिभिः ॥
 करच्छं लशुनं शौश्रु मूलकं आमद्यकरम् ।
 लक्ष्माकं कुकुटाण्डस्त्रं कालं पिण्डाकं लप्तनं तथा ॥
 एष्टप्रसुष्टं दृमांसं च चरं तत्त्वमेव च ।
 माहिषं माकरं मांसमृद्धं वानरभेद च ॥
 निष्ठौडितस्त्रं गोचौरमारनासं च मूषकम् ।
 मार्जारं खेतहृष्टाकं कुश्मौनिम्बदलं तथा ॥
 व्रत्यादस्त्रं तथा भेकं शृगालं व्याघ्रभेद च ।
 एवमादिनिषिद्धातु भवयित्वा तु कामतः ॥
 चरेदवतं तथा पूर्णं पादोनम्यादकामतः ।
 नारिकेलरसं पौत्रा वायुना ताडितं हिजः ॥
 दग्धा तालपलाशम्बा करनिर्मितिं दधि ।
 ताम्बपालगतं गव्यं शौरं च लवणान्वितम् ॥
 कराग्रेष्वैव यहतं छृतं लवणमम्बु च ।
 सूतकान्नशुद्धान्नं कदर्याद्यन्न भेद च ॥
 खसृष्टं सूतिकाढष्टं मुदक्षाढष्टमेव च ।
 पाषण्डभण्डचण्डालवृष्टिपतिष्ठौचितम् ॥
 दत्त्वावशिष्टं यज्ञाणां भूतानां रक्षां तथा ।
 उद्भृत्य वामहस्ते न वक्षी चैषं पिवेद्धपः ॥

यज्ञानमाद्यैकोहिष्टमुच्छिष्टमगुरो रपि ।
 हरेरनर्पितं भुज्ञा न भुज्ञा देवतार्पितम् ॥
 कामतसु चरेद्वर्मच्छ्रेहे दमकामतः ।
 अकामतः सज्जन्धू चरेच्छान्द्रायणव्रतम् ॥
 च्छ्वच्छण्डालपतितपाषण्डानामकामतः ।
 उदन्यासह भुज्ञा च चरेद्वर्मव्रतं द्विजः ॥
 चण्डालकूपभाण्डस्य मद्यभाण्डस्यमेव च ।
 पौत्रा समाचरेत्यापं कामतोऽर्ज्वं समाचरेत् ॥
 मद्यगन्धं समाप्नाय कामतो व्रतमाचरेत् ।
 अकामतसु निष्ठीश्च चरेदाचमनं द्विजः ॥
 अभिमन्त्रय जलं प्राशा सावित्रा च समन्वितम् ।
 हृष्टा मांसाशने चैव भावदुष्टादिभक्षणे ॥
 चरेकाम्तपनं क्षच्छुं चान्द्रायणमथापि चा ।
 कामतसु चरेत्यादमध्यासे पूर्णमाचरेत् ॥
 कामतसु सुरां पौत्रा सन्तप्तं चाग्निसन्निभम् ॥
 गोमूलमन्धु वा पौत्रा मरणाक्षुहिष्टुच्छ्रति ॥
 सुरायाः प्रतिवेधस्तु द्विजानामेव कौर्त्तिः ।
 विशिष्टस्थापि शूद्रस्य केचिदिच्छन्ति सूरयः ॥
 अनृतं मद्यमांसस्तु परस्त्रौस्वापहारणम् ।
 विशिष्टस्थापि शूद्रस्य पातित्यं मनुरब्रवीत् ॥
 सुरा वै मलमवादेः पापाहै मलमुच्यते ।
 तस्माद्भाष्टणराजन्यौ वैयप्रथं न सुरां पिवेत् ॥
 चकारादिशिष्टस्य शूद्रस्थापि पूर्ववचनात् यत्तु राजन्य-
 देश्ययोर्गवाज्ञादिमद्यस्याप्रतिषेधः तत्र मतं स्वात् न च

निविद्धादीनां सतां मतस्त् । विशिष्ट शूद्रस्यापि मद्यमां-
सनिष्ठित्वात् । इच्याध्ययनादित्वौतसात् कर्मार्हस्त् ।
चतुर्विशिष्टस्यापि तद्दैवश्चस्य च प्रतिषेधात् न तु प्रायश्चि-
त्ताल्पत्वप्रतिपादनपराणेत्रव नत्वप्रतिषिद्धपराणिं ब्राह्मणस्य
मरणान्तिकं सुपदिष्टं राजन्यवैश्यविशिष्टशूद्राणाम्
पूर्णपादोनार्देनव्रतचर्या उक्ता । सुरायाम् सर्वेषां
हिजाणां मरणान्तिकमेव शूद्रस्य गोसहस्रदानं वा परिपूर्ण-
ब्रतं वा चरितव्यम् न तु मरणान्तिकम् ॥

अग्निवर्णां सुरां पौला सुरायाखं हिजातयः ।
मरणाच्छुद्धिमृच्छन्ति शूद्रसु व्रतमाचरेत् ॥
राजन्यवैश्यौ तु मद्यं पौला चरेतां व्रतमेव च ।
शूद्रस्वर्थच्छरेत्तद्दृब्राह्मणो मरणाच्छुचिः ॥
यत्तरतःपिशाचात् मद्यं मांसं सुरासमम् ।
नात्तव्यमेव विप्रेण भुक्ता तु अवलनं विशेत् ॥
मद्यं वापि सुरां वापि यः पिवेद्ब्राह्मणाधमः ।
अग्निवर्णन्तु गोभूतं पिवेद्ब्रह्मलिपच्छकम् ॥
मरणाच्छुद्धिमाप्नोति जीवेद्यदिविशुद्धति ।
मद्यस्य प्रतिषिद्धर्वं दृतं चौरमधाम्बु वा ॥
प्रायश्चित्वाग्निवर्णन्तु तदत्तां शुद्धिमाप्नुयात् ।
दत्त्वा सुवर्णं विप्राय गात्म दत्त्वा विशुद्धति ॥
चतुर्विट्शूद्रजातीनां सुवर्णेतु यथाक्रमम् ।
पादोनमर्हं पादं वा चरेद्व्रतं यथोक्तवत् ॥
समेवर्णं प्रकुर्वीत कामतः पूर्णमाचरेत् ।
कामतः स्वर्णहारो तु राज्ञे सुसलमर्पयेत् ॥

स्वर्कर्मं स्थापयन्दैव हतो मुक्तोऽपि वा शुचिः ।
 राजा यदि विमुक्तः स्थात् पूर्ववद्वतमाचरेत् ॥
 आमतुल्यसुवर्णं वा दद्याहिप्रस्तु तुष्टिक्षत् ।
 तत्समव्यतिरित्ते शु पादभेव चरेद्वतम् ॥
 चान्द्रायणं पराकं वा कुर्यादल्पे शु सर्वंशः ।
 इव्यप्रत्यर्पणं कर्तुं शु तमूल्यद्रव्यमेव वा ॥
 प्रतं समाचरेत् छत्रा यथा परिषद्वैरितम् ।
 बलाच्छौर्येण वा च्चे हाहप्रवहाराहिनाषि वा ॥
 समाहरति यद् इव्यं तत्सर्वं लेषमुच्चते ।
 देशं कालं वयः शक्तिं पापञ्चाविश्व सर्वंतः ॥
 प्रायस्तित्तं प्रदातव्यं धर्मविद्विभिर्नीविभिः ।
 भगिनीं मातरं पुत्रीं खुशामाचार्ययोवितम् ॥
 अकामतः सक्षादगत्वा चरेत् पूर्णव्रतं नरः ।
 पश्चिमाभिमुखां गङ्गां कालिन्द्या सह सङ्काताम् ॥
 इत्यप्रस्तवणं पुरुषं हारकां चेतुभेव वा ।
 चन्द्रपुष्करणीं वापि वेणौ सागरसङ्कमम् ॥
 गोदावर्याः शवदी वा गत्वा तत्त्वाचरेद्वतम् ।
 पूर्ववद्वाहादशान्दानि चरेद् प्रतमणुक्तम् ॥
 छण्डाय नम इत्येष मन्त्रः सर्वाघनाश्रमः ।
 इमभेव जपमन्त्रं ध्यात्वा हृदि समातनम् ॥
 विसम्यास्युतं भक्त्या नित्ये व्वादश्वतसरम् ।
 चान्द्रायणः पराकौर्बा क्षच्छौर्वी शमवेत् समाः ॥
 जीवे जीवेऽधवा पुरुषकामो अखडपपाटहैः ।
 निवसित्वा बहिर्ग्रामात् वितिशायी जितेन्द्रियः ॥

मनः सुखापकरणमुद्देश्योक्तमन्तः ।
 सहा छर्चं इरिं ज्ञायन् जपमन्त्रमत्तमम् ॥
 हादशाल्लिमुच्ये त फापाहसागृष्णो वक्षात् ।
 अभिन्द्वाहिकु वीषिलूप्तो गच्छेकामतो नरः ॥
 प्रतमन्त्रमतोयेन समाप्तिष्ठ तुताशने ।
 शवित्वा सुमहाङ्कौ दम्भः सुहिमवास्तुयात् ॥
 एतात् ऋतिदुष्टात् कामतो वहुग्ने वज्रेत् ।
 एवमन्त्रिं किञ्चित्तैमान् फपं विज्ञाप्य पर्वदि ॥
 अकामतः सङ्खारत्वा चरेत्तर्मन्त्रतः नरः ।
 अभ्यासे तु चरेत् पूर्णं कामतः सङ्खदेव च ॥
 कामतोऽभ्यासविषये तत्त्वापि मरणान्तिकम् ।
 सनेव्यर्थं प्रकुर्वीत सङ्खदेव चाकामतः ॥
 कामतात् चरेत् पूर्णमभ्यासे मरणान्तिकम् ।
 अकामतो काभ्यासे तु पूर्णमेव न्रतं चरेत् ॥
 अन्यास्तपि च नारौषु सङ्खारत्वापकामतः ।
 पादनेवाच्चरेहितानभ्यासे त्वर्षमाचरेत् ॥
 साधारणात् सर्वात् चरेष्वान्नामणवतम् ।
 कामतो द्विगुणं तात् अभ्यासे व्रतमाचरेत् ।
 सङ्खारासात्यगमने पुंसि तियंकु कामतः ॥
 चान्द्रायणं पराकं का प्राजापत्यमध्यापि वा ।
 उद्द्वयां ऋतिकां गत्वा चरेष्वान्तपनं व्रतम् ॥
 चान्द्रायणं तथान्यात् कामतो द्विषुक्तं चरेत् ।
 अष्टम्यात् चतुर्दशां द्विका पर्वश्च मैषुनम् ॥
 लाला सचेत्सं चाला च वारषीक्षिष्ठ मार्जयेत् ।

चण्डालीं पुंशलीं ज्वे च्छां पाषण्डीं पतितामपि ॥
 रजकौम्बुधिव्याधां सर्वा ग्रामान्धजाः स्त्रियः ।
 अकामतः सकाहत्वा चरेचान्द्रायव्रतम् ॥
 अभ्यासे तु व्रतं पूर्णन्ताभिश्च सह भोजने ।
 कामतसु सहादगत्वा भुज्ञा त्वर्थव्रतं चरेत् ॥
 तत्र भूयश्वरेत् पूर्णमभ्यासे मरणान्तिकम् ।
 यो येन सम्बसेदेषान्तत्यापं सोऽपि तत्समः ॥
 संलापस्यर्थनादेव शब्दाश्वनासनादिभिः ।
 तदेवाचरेत् सर्वं व्रतं हादशवार्षिकम् ॥
 अकामतस्वरेत्तर्मः अग्नासात्वादमाचरेत् ।
 मासत्वये द्विवर्षं स्यास्मासमावे तु वत्सरम् ॥
 कामतो द्विगुणं तत्र चरेदद्वादिकं व्रतम् ।
 जर्वन्तु वत्सरात् पूर्णं द्विगुणाश्वयमतः क्रमात् ॥
 कामतो वत्सरादूर्ध्वं द्विगुणव्रतमाचरेत् ।
 ऊर्ध्वं द्विवर्षात्स्यापि मरणान्तिकमुच्यते ॥
 यजनाध्यापनाहानत्यानाच सह भोजनात् ।
 सद्य एव पतञ्जलिन् पतितेन सहाचरन् ॥
 तत्राप्यकामतस्वर्थं कामतः पूर्णमाचरेत् ।
 वरमासे वत्सरेऽप्यत्र द्विगुणं तिगुणं सूतम् ॥
 ऊर्ध्वेतु निष्कृतिर्म स्यादभूम्बग्निपतनं विना ।
 द्वितीयस्य द्वतीयस्य नेष्टते मरणान्तिकम् ॥
 अर्हं पादं समुहिष्टं कामतो द्विगुणं तथा ।
 ग्रहकूर्चोपवासेन चतुर्थस्य विनिष्कृतिः ॥
 पञ्चमस्य न दोषः स्यादिति धर्मविदो विदुः ।

अन्वे वामपि संसर्गात्यायश्चित् प्रकल्पयेत् ॥
 पतनीयेषु नारौणां मरणात्तिकमुच्यते ।
 अकामतश्चरेद्भवतं पृथु यथोदितम् ॥
 व्यभिचारेतु सर्वत्र कामतो मरणाच्छुचिः ।
 अकामतश्चरेत् पूर्णं प्रातिलोम्यं गता सती ॥
 अर्द्धमेवानुलोम्ये षु तथैव भूयहादिषु ।
 यतिश्च ब्रह्मचारी च गत्वा स्त्रियमकामतः ॥
 गुरुतत्परगमुहिष्टं पूर्णमर्थं समाचरेत् ।
 नामतो ब्रह्मचारी तु पूर्णमेवाचरेद्भ्रतम् ॥
 यतेसु मरणाच्छुद्धिः शिश्रः स्यात् कान्तमेन वा ।
 तयोख रेतः स्वलने काञ्च चान्द्रायणं चरेत् ॥
 जप्ता सहस्रं गायत्रग एहस्यः शुद्धिमाप्नुयात् ।
 विसहस्रं वनस्पत्य जपेद्रेतोनिपातने ॥
 तत्रापि कामतस्ते षां दिगुणत्रिगुणादिकम् ।
 परिव्राजनकामसु नयनोत्पाटनं तथा ॥
 एवं समाचरेद्भीमान् प्रायश्चित्त मतन्द्रितः ।
 प्रायश्चित्त मकुर्बाणः पापेषु निरतः सदा ॥
 कल्पायुतश्चतं गत्वा नरकं प्रतिपद्यते ।
 धृत्वा गोचर्ममात्रन् समसेकं निरन्तरम् ॥
 पञ्चगवत्रं पिवन् गोप्त्रो गुरुगामी विशुद्धति ।
 गोमृते शैव च स्नात्वा पौत्रा चाचम्यवारिभिः ॥
 विशेषोः सहस्रनामानि जपेत्रित्यं समाहितः ।
 श्रौत गोव्रजे रात्रौ गवां हित मनुस्तरन् ॥
 दद्रवादिभिर्घट्हीतां गां पङ्के निपतितां तथा ॥

स चरेदथवा प्राणान् तदर्थं वै परित्यजेत् ॥
 तेनैव हि किञ्चिदः स्यादसम्पूर्णव्रतोऽपि वा ।
 व्रतान्ते गोप्रदो भूत्वा ततः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥
 गोक्षामिने च गां हत्वा पश्चादेवं व्रतं चरेत् ।
 हत्वात् लिरात्मुपोष्य वृषभेकच्च गा दश ॥
 योक्त्रे च गृहदाहाद्यैर्भूत्वनैर्वा हता यदि ।
 मतिपूर्वेण गां हत्वा चरेत् वार्षिकं व्रतम् ॥
 द्विवर्षं पूर्ववद्वापि चर्मणादेण वाससा ।
 कपिलां गर्भिणौ वापि वृषं हत्वा च कामतः ॥
 व्रतं हादधवर्षाणि चरेद्वद्वाप्रतोदितम् ।
 आचार्येविप्राणां हत्वा च द्विगुणं चरेत् ॥
 होमधेनुं प्रसूताच्च दाने च समलङ्घताम् ।
 उपमुक्तां दृषिणापि ताच्च हादधवार्षिकम् ॥
 निष्पौड़नं वापि तेषु दोषेभ्यत्यमतन्द्रितः ।
 शरणागतबालस्त्रीवातुकैः सम्बोद्धन तु ॥
 चौर्नव्रतानपि चरन् क्षतप्नानपि सर्वदा ।
 अग्निदाहरदां चण्डीं भर्तृ ज्ञाँ लोकवातिनीम् ॥
 हिंस्ययंसु विधानस्त्रीं हत्वा पापं न गच्छति ।
 गुरुं वा बालघुट्टान्वा श्रीविद्यं वा बहुशुतम् ॥
 आततायिन मायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ।
 नाततायिक्षे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन ॥
 प्रख्यातदोषः कुर्वीत परित्यक्तं यथोदितम् ।
 अनभिस्थातदोषस्तु रहस्यव्रतमाचरेत् ॥
 क्षणमात्रजले स्थित्वा राममन्तं समाहितः ।

जपेदा दशसाहस्रं ब्रह्महा शुद्धिमात्रयात् ॥
 सुरापः स्वर्णहारौतु जपेदष्टाष्टरं तथा ।
 स्वर्णं जला कृष्णमन्तं मुच्यते गुरुतल्पगात् ॥
 उपोद्धान्तर्जले स्थित्वा वासुदेवमनुं शुभम् ।
 जपेदा दशसाहस्रं गोप्त्रः प्रयतमानसः ॥
 असंख्यानि च पापानि अनुक्तान्वयपि यानि च ।
 चित्तस्यी भगवान् कृष्णः सर्वं हरति तत्कृष्णात् ॥
 एकादशप्रपवासस्य फलं प्राप्नोति मानवः ।
 आषाढादिचतुर्मासे कृते भुज्ञा जितेन्द्रियः ॥
 दुग्धाद्वौ श्रेष्ठपर्यङ्के शयानं कमलापतिम् ।
 खात्वा समर्चयेनित्यं महङ्गिर्मुचते शूष्यैः ॥
 इति रहस्यप्रायश्चित्तम् ॥

रजस्तर्ला सूतिकाच्च चण्डालं पतितं तथा ॥
 पाषण्डिनं विकर्मणं शैवं सृष्टाऽप्यकामतः ।
 गोमधेनानुलिप्ताङ्गः सवासा जलमाविशेत् ॥
 गायत्रग्राष्ठतं जप्त्वा दृतं प्राशय विश्वध्यति ।
 स्मृद्धातु कामतः खात्वा चरेक्षान्तपनं व्रतम् ॥
 श्वपनं पतितं स्मृद्धा गोपालव्यजनाद्वतम् ।
 विष्वराहं शुनङ्गाकं गदैभं यूपमेव च ॥
 मद्यं मांसं तथैबोद्धं विश्वमूर्तं दशमेव च ।
 करकञ्जलफेनञ्जलं दृद्धनिर्यासमेव च ॥
 करञ्जं लघुनङ्गागुगच्छति स्वस्य शुद्धये ।
 रक्षैत्तमेकवाङ्गापः सावित्रीं त्रिशतं जपेत् ॥

तत्सृष्टस्यृष्टिनौ स्यृद्धा सवासा जलमाविशेत् ।
 अर्धमाचमनं प्रोक्तं धर्मविहिरकल्पयेः ।
 उच्छिष्टकेशभक्तास्थिकपालं मलमेव च ॥
 स्नानाद्वधरणीञ्चैव स्यृद्धा स्नानं समाचरेत् ।
 प्रश्नात्म पादौ संक्रम्य तथैवाचम्य वारिणा ॥
 मन्त्रसन्नार्जितजलं स्यृद्धा ताञ्च विशुध्यति ।
 विशिष्टानाञ्च विप्राणां गुरुणां व्रतशालिनाम् ॥
 विनौततराणामुच्छिष्टं स्यृद्धा स्नानं समाचरेत् ।
 शैवानां पतितानाञ्च वाह्नानान्त्यत्तकर्मणाम् ॥
 उच्छिष्टस्यर्थनं कृत्वा चरेच्चान्द्रायणं व्रतम् ।
 उच्छिष्टे न स्वयं चान्यमुच्छिष्टं यद्यकामतः ॥
 स्यृद्धा सचैलं स्नात्वा च सावित्रस्थृतं जपेत् ।
 कामतसाचरेत् कृच्छ्रं ब्रह्मकूर्वं हिजोक्तमः ॥
 राजानञ्च विशं शूद्रं चरेच्चान्द्रायणं हिजः ।
 तौ च स्नात्वा चरेत् कृच्छ्रं गां वा दद्यात्पयस्तिनौम् ॥
 उच्छिष्टिनं स्यृशन् शूद्रमुच्छिष्टं ज्वानमेव वा ।
 सवासा जलमाप्नुत्य चरेत्सान्तपनव्रतम् ॥
 तत्वापि कामतः स्यृद्धा पराकृदयमाचरेत् ।
 पञ्चगव्यं पिविच्छूद्रः स्नात्वा नद्यां विधानतः ॥
 चण्डालं पतितं मद्यं सूतिकाञ्च रजस्वलाम् ।
 उच्छिष्टे न तु संस्यृष्टो पराकृतयमाचरेत् ॥
 उच्छिष्टे न चिरं कालं मुषित्वा स्नानमाचरेत् ।
 उच्छिष्टाशौचमरणे चरेदद्वं हिजातयः ॥
 रजस्वला सूतिका वा पञ्चत्वं यदि चेदगता ।

पञ्चगव्यैः खापयित्वा पावमान्वैर्हि जीक्षमाः ॥
 प्रत्यृचं कदलैः खाप्य सपविक्षैर्जलैः शुभैः ।
 शुभवस्त्रेण सम्बेद्य दाहं कुर्याद्विधानतः ॥
 चण्डालाद ब्राह्मणासपात् क्रव्यादादुदकादिभिः ।
 हतानामपि कुर्वीति पूर्ववद्विजपुङ्गवः ॥
 तत्वापि कामतः कुर्यात् पदब्दं तस्य बास्यवः ।
 विषाद्यैर्धनश्चाद्यैराक्षान् यदि घातयेत् ॥
 नीश्वत् विप्रमुखे भ्यो दद्यादेकं द्वयं तथा ।
 नारायणबलिं क्षत्वा सर्वमप्यौर्ध्वं देहिकम् ॥
 रजस्त्वा तु या नारी सृष्टा चान्यां रजस्त्वाम् ।
 चण्डालं पतितं तापि शुनं गर्दभमेव च ॥
 तावस्तिष्ठे विराहारा चरेक्षान्तपनं व्रतम् ।
 सृष्टाप्यकामतः खात्वा पञ्चगव्यैः शुभैर्जलैः ॥
 चातुर्वर्णस्य गिहेषु चण्डालः पतितोऽपि वा ।
 अन्तर्वन्द्री भवेक्षा चेळधं स्यात्तत्र निष्कृतिः ॥
 तदृष्टहन्तु परित्यज्ञा दध्वा वान्यच संस्थितः ।
 संसर्गोऽत्र प्रकारेण प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥
 पृथक् पृथक् प्रकुर्वारन् सर्वे गृहनिवासिनः ।
 हाराः पुत्राश्च सुहृदः प्रायश्चित्तं यथोदितम् ॥
 सभट्टं काणां नारीणां वपनन्तु विसर्जयेत् ।
 सर्वान् केशान् समुदृत्य च्छेदयेदहुलित्रयम् ॥
 केशानां रक्षणार्थाय हिगुणं व्रतमाचरेत् ।
 प्रायश्चित्ते तु सम्पूर्णं क्षत्वा सान्तपनं व्रतम् ॥
 म्रग्गकूर्चीपवासं वा विशुध्यन्ति तदेनसः ।

अर्कक्षम्बन्धराधीतु गृहद्वाहं न सीहितम् ॥
 गदुष्टहे पातकोत्पत्ति स्त्रव यद्देन दाहयेत् ।
 त्यजेहासं मिक्षटाच्च शुद्धिवामन जसः ॥
 सम्बन्धाचैक संसर्मात्मुत्तमेव नृणामधम् ।
 तत्त्वाल्पसर्गं सम्बन्धान् पतितेषु विवर्जयेत् ॥
 उष्णालपतितादीनां तोयं यसु विवर्जयेत् ।
 पराक्रामतः कुर्याद्भ्रातृकूर्व भक्तामतः ॥
 अभ्यासे तु घडव्दं स्वाचान्द्रायणकामतः ।
 उष्णालानां तडागे वा नहीनां तौर्बैश्व वा ॥
 खात्वा पीत्वा जलं विप्रः प्राज्ञापत्यभक्तामतः ।
 कामतसु पराक्रामतः वा चान्द्रायण वर्धायि वा ॥
 अभ्यासे तु व्रतं पूर्णं घडव्दं स्वादेकामतः ।
 सर्वेषां प्रतिक्षीमानीं पीत्वा सान्तप्तं चरेत् ॥
 चान्द्रायणं पराक्रामतः वा ल्पव्दं वोपि वर्धावत्तम् ।
 भोजने अमनेऽपेत्वं प्रायचित्तं समाचरेत् ॥
 उष्णालपतितादीनां गृहेष्वन्नमपि हिजः ।
 भुज्ञाव्दमाचरेत् क्षच्छं चान्द्रायणकामतः ॥
 उष्णालवाटिकायान्तु सुखा भुज्ञापयकामतः ।
 उरेत्सान्तप्तं क्षच्छं चान्द्रायणमव्यापि वा ॥
 उष्णालवाटिकायान्तु सृतस्याव्दं विशोधनम् ।
 ऋषनं पञ्चगव्यैस्य पाकमान्येः शुभैर्जैसीः ॥
 शुद्धाद्वं सृतिकान्नं वा शुना स्युष्टुकामतः ।
 भुज्ञा चान्द्रायणं क्षच्छं पराक्रामतः वा समाचरेत् ॥
 जलं पीत्वा तयोर्विप्रः पञ्चगव्यं पिवैदृढप्रहस् ।

चरुलः पतितो वापि यज्ञिन् गीहि समाचरेत् ।
 त्यज्ञा वृग्लयभारुदावि गोभिः संक्रामयेत् अग्रहम् ॥
 मासादूर्ध्वं हशाहन्तु हिमासं पञ्चमेव तु ।
 प्रखमसात्तु तथा मासं गवां हृष्टं निषेषयेत् ॥
 अर्धं नु दहनं प्रोक्तं लाहुलेन च खातनम् ।
 ब्रह्मकूचं तथा क्षेत्रं चान्द्रायणमयापि वा ॥
 अतिक्षेत्रं पराकर्ष व्रग्रहं वापि समाचरेत् ।
 घटव्यं भूर्ध्वं वर्णमासावायज्ञिन्सं समाचरेत् ॥
 वत्सरादूर्ध्वं सम्पूर्णं व्रतमेवाचरेद् बुधः ।
 अमेघशत्रुणालमयमांसादिदूषितात् ॥
 कूपादुच्छ्वय कदलैः सहस्रं रैचयेज्जासम् ।
 निक्षिप्त्र पञ्चगव्यानि वारुणैरपि मन्त्रयेत् ।
 तडागस्यापि एव्यथं गोभिः संक्रामयेज्जासम् ।
 धार्यन्तु शालमाच्छुहिर्माहुत्यं प्रोक्षणादपि ।
 रसानान्तु परित्वाग शारुलादिप्रदूषणात् ।
 प्रासाददेवहर्म्यादार्थं चखालपतितादिषु ॥
 अतः प्रविष्टे च तदा शक्तिः शालेन कर्मणा ।
 गोभिः संक्रमणं क्षत्वा गोमूलेणैव लेपयेत् ॥
 पुरुषाङ्गं वाचयित्वाथ ततोवैदर्भं संयुतैः ।
 सम्प्रोक्ष्य सर्वतः पश्चाद्देवं समभिषिचयेत् ॥
 पश्चाद्यतैः पञ्चगव्यैः शापयित्वाथ वैश्णवः ।
 प्रत्यृचं पावमानैश्च वैश्णवै शाभिषिचयेत् ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा ।
 चतुभिर्वैश्णवैर्मन्त्रैः शापय पुरुषाङ्गस्तथा ॥

श्रीसूक्ते न तदा दिव्यै देव्यान्नोराजनं ततः ।
 अवैष्णवस्तर्णेऽपि एवं कुर्वीत वैष्णवः ।
 भिक्षे विम्बे तथा दग्धे परित्यक्षे च तं गृहे ॥
 वैदेहीं वैष्णवीमिद्धा पुनः स्थापनमाचरेत् ।
 चौराद्यपहृते नष्टे वासुदेवीं यजेच्छरम् ॥
 स्थानान्तरगते विम्बे पुनः स्थापनमाचरेत् ।
 तोयादिवासनं वेद्यामधिरोहस्यमेव च ॥
 नयनोन्मीलनं दीक्षां वर्जयित्वान्यमाचरेत् ।
 पञ्चगव्यैः स्थापयित्वा पञ्चत्वक्षपश्चवाच्छ्रितैः ॥
 मङ्गलद्रव्यसंयुक्तैरङ्गिः समभिषेचयेत् ।
 सूक्तैः ब्रह्मणः खुल्यैरविगैर्वैष्णवीस्तथा ॥
 चतुभिर्वैष्णवैर्मन्त्रैः पृथगष्टोत्तरं शतम् ।
 वैष्णव्या चैव गायत्रा शङ्केन स्थापयेद्बुधः ॥
 भ्रुवसूक्तमृच्छृत्वा जपन् संस्थापयेद्बरिम् ।
 ततस्तन्मूर्तिमन्त्रेण मूलमन्त्रेण वा द्विजः ॥
 दद्यात् पुष्पसहस्राणि देवता स मनुं ऊरन् ।
 पश्चात् सावरसं विष्णोरच्चयित्वा विधानतः ॥
 इन्द्रसोमं सोमपतेरिति सूक्तमनुत्तमम् ।
 जपन् भक्त्याथ देवैसु दद्यान्नोराजनं द्विजः ॥
 ग्रदक्षिणं नमस्कारं कृत्वा विप्रांख्य भोजयेत् ।
 अवैष्णवेन विप्रेण शूद्रे षैवार्चिते हरौ ॥
 सहस्रमभिषेकं च पुष्पाञ्जलिसहस्रकम् ।
 महाभागवतो विप्रः कुर्यात्महवयेन च ॥
 देवतोत्तरसम्यक्ं विना स्वाहरणं हरौ ।

अवैष्णवानां मन्त्राणां पक्षाद्यस्य निवेदने ॥
 कृत्वा नारायणौमिष्टिं पुनः संखारमाचरेत् ।
 देशान्तरगते विष्वे चिरकालमनचिंते ॥
 अधिवासादिकं सर्वं पूर्ववृद्धैष्णवोत्तमः ।
 विष्णोरुत्सवमध्ये तु विद्युत् स्तनितसम्भवे ॥
 रथे विष्वे ध्वजे भग्ने विष्वे च पतिते भुविः ।
 यामदाहेऽश्मवर्षे च गुरी ऋत्विच्च वै मृते ॥
 नालङ्घन्तेषु विधिषु परिणीते जनार्दने ।
 अवैदिकक्रियापेते जपहोमादिवर्जिते ॥
 कुर्वीत महतीं शान्तिं वैष्णवीं वैष्णवोत्तमः ।
 अग्निनाशेतु तम्भये पुनरादानमाचरेत् ॥
 कुर्वीत वैनतेयेष्टि वैष्वक्सेनामथापि वा ।
 इवशूकरादिसम्पर्के पवित्रेष्टि समाचरेत् ॥
 वैष्णवेष्टि प्रकुर्वीत पाषण्डादिप्रदूषिते ।
 अर्थात् संप्लवे विष्णोर्यत्वं यत्र च सङ्करम् ॥
 तत्र तत्र यजेदिष्टि पावमानीं हिजीत्तमः ।
 स्वापचारै स्तथान्यैर्वा मुच्यते सर्वकिञ्चिष्वैः ॥
 अवैष्णवेन विप्रेण स्थापिते मधुसूदने ।
 तद्राष्ट्रं वा भूपतिर्वा विनाशमुपयास्यात् ॥
 कुर्वीत वासुदेवेष्टि सर्वं पापं प्रशामयेत् ।
 महाभागवतेनैव पुनः संखारमाचरेत् ॥
 सकैश्ववैनतेयादि नित्यानां दिवौकसाम् ।
 मुक्तानामपि पूजार्थं दिष्वानि स्वापयेद्यादि ॥
 स निवेश्यै करावन्तु गच्छैः स्वापत्राय देशिकः ।

सर्ववैष्णवसूक्तौ च तद्रायत्प्रा सहस्रकम् ॥
 शङ्के नैवाभिधिच्याथ भगवत्पुरतो न्यसेत् ।
 स्खण्डलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य यजेच्च पुरतो हरेः ॥
 अस्य वामेति सूक्ते न पायसं मधुमिश्रितम् ।
 अष्टोत्तरशतं पश्चादाज्यं मन्त्रचतुष्टयात् ॥
 सुवर्णातार्च्छक्ताभ्यां पृष्ठदाज्यं यजेत्ततः ।
 तिलैर्बाहतिभिर्हत्वा पश्चादष्टोत्तरं शतम् ॥
 वैकुण्ठं पार्षदच्छैव होमशेषं समापयेत् ।
 अहमस्त्रौतिसूक्ते न पौठे संखापयेद्बुधः ॥
 प्रणवादिचतुर्थ्यन्तनामभिस्तव्यकाशकैः ।
 आवाह्नि पूजयित्वाथ दद्यात्पुष्पाञ्चलिं ततः ॥
 द्वादशाणन मनुना सहस्रमथवा शतम् ।
 सोमरुद्रेति सूक्ते न दीपैर्नीराजयेत्ततः ॥
 भोजयित्वा ततो विप्रान् गुरुं सम्यक् प्रपूजयेत् ।
 भत्स्यकूर्मादिमूर्तीनामेवं संखापनं चरेत् ॥
 तत्त्वयकाशकैर्मन्त्रैर्जपहोमादिकं चरेत् ।
 सहस्रनामभिर्द्यात्पुष्पाणि मुरभौणि च ॥
 वापीकूपतड्डागानां तरुणां स्थापने तथा ।
 वारुणीभिश्च सौम्यैश्च जपहोमादिकं चरेत् ॥
 तरुणां स्थापने गोपकृष्णं मातरमेव च ।
 ताम्यामेव तु मन्त्राभ्यां सहस्रं जुहुयाद् द्वृतम् ॥
 वैनतीयाङ्गितं स्तम्भं मध्ये संखापयेद्बुधः ।
 अवैष्णवान्वये जातः कृत्वे शिं वैष्णवीं हिजः ॥
 वैष्णवैः पञ्चसंक्लारैः संस्कृतो वैष्णवो भवेत् ।

देवतान्तरशेषस्य भोजने सर्वने तथा ॥
 अनर्चिते पद्मनाभे तस्यानपितभोजने ।
 अवैश्वानां विप्राणां पूजने वन्दने तथा ॥
 यजनेऽध्यापने दाने श्रावे चैषास्त्र भोजने ।
 अनर्चिते भागवते हरिवासरभोजने ॥
 प्रायश्चित्तं प्रकुर्ब्बीति वैश्यूहो मिष्टिसुतमाम् ।
 पश्चाङ्गवतानाञ्च पित्रिं पादजलं शुभम् ॥
 एतत्समस्तपापानां प्रायश्चित्तं मनौषिभिः ।
 निर्णीतं भगवद्वक्तपादामृतनिषेवणम् ॥
 अङ्गीकृतो महाभागीर्महाभागवतैर्हिजैः ।
 सर्वापचारेर्मुच्येत परां कृतिस्त्र विन्दति ॥
 प्रायश्चित्ते तथा चौर्णे महाभागवताद्विजात् ।
 वैष्णवैः पञ्चसंस्कारैः संख्यतो हरिमर्चयेत् ॥
 ॥ इति हारीतस्तौ महापापादिप्रायश्चित्तप्रकरणं
 नाम षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अम्बरीष उवाच ॥

भगवन् ! भवता प्रोक्ता विष्णोराराधनक्रिया ।
 प्रायश्चित्तमकृत्यानामसतां दण्डमेव च ॥
 अधुना श्रोतुमिच्छामि शाश्वतीं हस्तिसुतमाम् ।
 इष्टीनाञ्च विधानानि विशेषांश्चोक्तवान् हरेः ॥
 हारीत उवाच ॥ शृणु राजन् ! प्रवक्ष्यामि सर्वे निरवशेषतः ।
 इष्टीनाञ्च विधानञ्च हरेण्टवर्कर्मणाम् ॥
 नारायणी बासुदेवी शारद्धी वैष्णवी तथा ।

वैश्युही वैभवी पाद्मी पवित्री पावमानिका ॥
 सौदर्शिनी च सेनेशी आनन्दी च शुभाह्लका ।
 महाभागवतौ व्येताः सर्वपापहराः शुभाः ॥
 प्रायश्चिन्नार्थमपि वा भोगार्थं वा समाचरेत् ।
 पूर्वं विघ्नसे विश्वः प्रोक्तवान् विघ्नसा भृगोः ॥
 प्रोक्तं ममेरितं तेन भृगुणा दिव्यसुक्तमम् ।
 गुणं तत्सर्ववेदेषु निखितं ते ब्रवीम्यहम् ॥
 अग्निवै देवाना मव मे द्विष्णुरौखरः ।
 तदन्तरेष्ट वै सर्वा देवता इतिह चृतिः ॥
 निवसन्ति पुरोडाशमन्नौ वैष्णवमव्ययम् ।
 देवास्य कृष्णः सर्वं योगिनः सगकादयः ॥
 अग्नौ यहूयते हव्यर् विष्णवे परमात्मने ।
 तदन्नौ वैष्णवं प्रोक्तं सर्वदेवोपजीवनम् ॥
 एतदेवहि कुर्वन्ति सदा निल्या अपौखराः ।
 विसुक्ता अर्प भोगार्थमेतमेव सुमुक्तवः ॥
 एतदेव परं प्रोतिः सश्रियः परमात्मनः ।
 एतद्विना न तुष्टेत भगवान् पुरुषोत्तमः ॥
 यज्ञार्थमेव संस्कृतमात्मवर्गं चतुर्विंश्म् ।
 यज्ञार्थाल्कर्मणीऽन्यत्तु तदेषां कर्म्मवन्धनम् ॥
 वक्षिर्जिङ्ग्ना भगवतो वेदा अङ्गाः सदाध्वरे ।
 अस्थीनि समिधः प्रोक्ताः रोमा दर्भाः प्रकौर्त्तिः ॥
 स्वाहाकारः शिरः प्रोक्तं प्रश्नाएव इवाँषि च ।
 सर्ववेदक्रिया भोगा मन्त्राः पद्मः प्रकौर्त्तिः ॥
 एवं यज्ञवपुर्विष्णुर्विदित्वैनं हुताशने ।

जुहया है पुरोडाशं अज्ञात्वैनम्पतेद्धथ ॥
 यज्ञोयज्ञपतिर्यज्वा यज्ञाङ्गो यज्ञवाहनः ।
 यज्ञभृत्यज्ञक्षयज्ञयज्ञभुग्यज्ञसाधनः ॥
 यज्ञान्तक्षयज्ञगुज्ञमन्तमाद एव च ।
 तस्मादेनं विदित्वैव यज्ञं यज्ञेन पूजयेत् ॥
 कोऽयं लोकोऽस्वयज्ञस्य कथं स्वात्परतः शुचिः ।
 द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा योगयज्ञास्तथा परे ॥
 स्वाध्यायज्ञानयज्ञाद्य सदा कुर्वन्ति योगिनः ॥
 हरेर्भोगतया कुर्यात् साधनतया क्लृचित् ।
 साधनं भगवान् विष्णुः साध्याः स्युर्वेदिकाः क्रियाः ॥
 शेषभूतस्य जीवस्य तद्वास्त्रैकफलाः क्रियाः ।
 श्रुतिष्ठृत्युदितं कर्म तद्वास्यं परिकौर्त्तितम् ॥
 नैसर्गिकं तथा कुर्यात्तद्वास्त्रैकं निकौर्त्तितम् ।
 वैदिकेनैव मार्गेण पूजयेत्परमेश्वरम् ॥
 अन्यथा नरकं याति कल्यकोटिशतवयम् ।
 तस्माच्छ्रुत्युक्तमार्गेण यजीद्विष्णुं हि वैश्णवः ॥
 अर्चायामर्चयेत्पुष्टेरग्नौ च जुहयाहविः ।
 ध्यायेत् मनसा वाचा जपेनन्त्वान् सुवैदिकान् ॥
 एवं विदित्वा सत्कार्यं भोगर्थं प्रसार्मात्मनः ।
 कुर्वीति परमैकान्ती पत्युः पंक्ती यथा प्रिया ॥
 इदं प्रसङ्गे शोकं स्यादिधानं तद्वबौमि ते ।
 पूर्वपञ्चदशम्यान्तु सात्वा संपूर्ज्य केशवम् ॥
 स्त्रस्तिवाचनपृवेण कुर्यादवाङ्गुरामणम् ।
 हरिं नारायणीर्घर्घमिति सङ्ख्यय पूजयेत् ॥

विष्णु प्रकाश के रक्ष्यं भूत्स्काभ्यां शतं ततः ।
 मन्त्रे च चैव कैकुण्डं पार्षदं हुत्वा समापयेत् ॥
 अयुतं तु जपेयमन्त्रं होमञ्चाष्टोत्तरं शतम् ।
 शेषं निवेद्य देवाय भुज्ञौशात् स्वयमेव च ॥
 ततो मौनी जपेयमन्त्रं शयोत् पुरतो हर्णः ।
 प्रभाते च नदीं गत्वा स्नात्वा सन्तर्प्य देवताः ॥
 सन्ध्यामन्वास्य चागत्य स्वगीहे समलङ्घन्ते ।
 वेदां संपूज्य देवेशं मन्त्ररत्नविधानतः ॥
 समावरणसंयुक्तं महिषीभिः समन्वितम् ।
 अभ्यर्थं गम्भपुष्पाद्यैर्धूपदीपनिवेदनैः ॥
 अर्चयित्वा विधानेन कुण्डं दक्षिणभागतः ।
 विस्तरायामनिन्नैः स्व हस्तमाचन्त्रिमेखलम् ॥
 तत्र वक्त्रं प्रतिष्ठाप्य इधाधानान्तमाचरेत् ।
 ओङ्कारः स्यात्परं ब्रह्म सर्वमन्त्रे शु नायकः ॥
 लक्ष्मरं तत्रयाणां वेदानां वौजमुच्यते ।
 अजायन्त्र ऋचः पूर्वमकाराहिष्णु वाचकात् ॥
 श्रीवाचकादुकारात् यजूषि तदनन्तरम् ।
 अजायन्त्र तयोः सङ्गात्पामान्यत्यान्यनिकाशः ॥
 तयोर्दीर्षो मकारेण प्रोचते सर्वदेहिनः ।
 कारणं सर्ववर्णनामकारः प्रोचते बुधैः ॥
 अकारो वै च सर्वा वाक् सैषा स्वर्णीभिः सदा ।
 वङ्गौ सा व्यज्यमानापि नानारूपा इति श्रुतिः ॥
 अकार एव लुप्यन्ति सर्वमन्त्राक्तराणि हि ।
 अकारो वासुदेवः स्यात्तस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

मन्त्रोद्धि बौजं सर्वत्र क्रिया तच्छक्तिरुच्चते ।
 मन्त्रतन्त्रसमायुक्तो यज्ञ इत्यभिधीयते ॥
 मन्त्रः पुमान् क्रिया स्त्रोच तद्युक्तं मिथुनं सूतम् ।
 तस्माद्यजूषित तन्त्राणि ऋषी मन्त्राणि चाधरे ॥
 मन्त्रक्रियाजुष्टमेव मिथुनं यज्ञ उच्चते ।
 मन्त्रतन्त्रांश्मेते ऋग्यजूषी यज्ञकर्मणि ॥
 उहातं तु भवेत्साम तस्मात्तद्यावं चयम् ।
 ऋग्भिरेव तमुद्दिश्य पुरोडाशं यजेद्बुधः ॥
 ताभिरेव तु पुष्पाणि ददगालमंसु शार्ङ्गिणे ।
 इन्द्राग्निवरुणादौनि नामान्युक्तानि तत्र तु ।
 ज्ञेयानि विष्णो स्तान्यत नान्येषां स्युः कथञ्चन ॥
 अकारे रुद्रइत्यग्निनिन्दलं वर ईम्बरे ।
 आत्मनां प्रसवे सूर्यः सौम्यत्वात्सामइत्यतः ॥
 वायुः स्याज्जीवतः प्राणाहरणः सर्वजीवनः ।
 मित्रः स्यात्सर्वमित्रत्वादात्मैकत्वाद्वहस्यतिः ॥
 रोगनाशो भवेद्द्रो यमः स्यात्तु नियामकः ।
 हिरण्यत्वमिति प्रोक्तं नेति प्रापत्वमुच्चते ॥
 नित्यसत्त्वाद्विरणः स्यात्तद्गर्भत्वाद्विरणमयः ।
 हिरण्यगर्भं इत्युक्तः सत्त्वगर्भौ जनादेनः ॥
 हिरण्यमयः स भूतेभ्यो ददृशे इति वै श्रुतिः ।
 सर्वान् स त्राति सविता पिता च पिण्डतव्यिता ॥
 खर्भूमुंव इति प्रोक्तो वेदवेद्येति चोच्चते ।
 यस्य च्छन्दांसि चाङ्गानि स सुपर्णं इहोच्यते ॥
 अत्राङ्गं वर्णमित्युक्तं च्छन्दोमयमुदाहृतम् ।

गायत्रुपश्चिंगनुष्टुपच हृष्टौ पङ्किरेव च ॥
 द्विष्टुपच जगतौ चैव चक्षुदास्येतान्यगुक्तमात् ।
 एतानि यस्य चाङ्गानि स सुपर्णे इहोचते ॥
 यस्ताज्ञातास्ययो वेदा जातवेदाः स उच्चते ।
 पवमानः पावयित्वा शिवः स्थाप्तर्वदा यमात् ॥
 सुजनैः सेव्यते यसु अतो वै शशुरित्यजः ।
 सव्याम्यस्यैव नामानि वैदिकानि विवेचनात् ॥
 पुष्मामानि यानि दिष्टोः स्त्री सामानि श्रियस्तथा ।
 परस्य वैदिकाः शशाः समाख्येतरेष्यपि ॥
 अवङ्गियन्ते सततं लोकवेदानुसारतः ।
 ननु नारायणादीनि नामान्यन्यस्य कर्हिचित् ॥
 एतमानां गतिर्विष्णुरेक एव प्रचक्षते ।
 शब्दब्रह्मचर्यो सर्वं वैष्णवं तदिहोचते ॥
 देवतान्तरशङ्का तु न कर्तव्याहि वैदिके ।
 वषट्कृतं यद्देवेन तदत्यन्तप्रियं हरेः ॥
 स्वाहास्तधाभ्यां नमसा हुतं तदैषावं सूतम् ।
 समिदार्थ्यैर्या आहृतौर्ये वैदेनैव लुङ्गति ।
 यो मनसा सवर इत्यृचां प्रोक्तः सदाध्वरे ॥
 वैदेनैव हरिं तस्माद्यजेत हिजसत्तमः ।
 प्रसङ्गादेव सुकृं स्याद्विधानं तद्ब्रह्मौमिते ॥
 कर्म्मेदसंहितायान्तु मण्डलानि दश क्रमात् ।
 एकैकमिष्या होतश्चं चरणा पायसेन वा ॥
 स्तुतेन वा तिलैर्वापि विल्वपत्रैरथापि वा ।
 अग्निंमौल इति पूर्वं मण्डलः प्रत्युचं यजेत् ॥

युष्माणि च तथा दद्यात् सुगन्धीनि जनार्दने ।
 विष्णुसूक्तैर्हंत्रिहंत्रिल्ला चतुर्मन्त्रैः शतं यजेत् ॥
 वैष्णवान् भौजयेन्नित्यमनिच्छापि सुसंयहेत् ।
 उपोषितो हौचितव्य यावदिष्टः समाप्यते ॥
 अन्ते चावस्तुतेष्टिष्ठ पुष्पयागच्छ पूर्ववत् ।
 आचार्यं ब्राह्मणांश्चापि दक्षिणाभिः प्रपूजयेत् ॥
 इमान्नारायणेष्टिष्ठ सकृदापि यजेत्तु यः ।
 अनवौतवेदश्चेष्टिमयुतं मूलमन्त्रतः ॥
 होमं पुष्पाच्छलिं वापि तथैवायुतमाचरेत् ।
 पूजयित्वा ततो विप्रान्निष्ठाः सम्यक्फलो भवेत् ॥
 अवाक्षपौरुषं सूक्तमष्टोत्तरशतं चरुम् ।
 हुक्ता चतुर्भिर्मन्त्रैऽच लभेदिष्टिं न संशयः ॥
 ॥ अथ वासुदेवेष्टिरूप्यते ॥

एकादश्यां कृष्णपक्षे समुपोष्य जनार्दनम् ।
 समर्चयेद्विधानेन रात्रौ जागरणान्वितः ॥
 द्वादश्यां प्रातरुद्याय खायान् नद्यां तिलैः सह ।
 द्वादशार्णेन मनुना सिष्टेदष्टोत्तरं शतम् ॥
 अभिमन्त्रप्र जलं पश्चात्तुलसौमिश्रितं पिवेत् ।
 सर्वकर्मस्त्रभिहित एतदेवाघर्षणः ॥
 तत्त्वकर्मणि तत्त्वं यो जपेदघर्षणे ।
 खात्वा सन्तर्प्य देवर्णिं कृतकृत्यः समाहितः ॥
 गृहं गत्वार्चयेद्वै वं वासुदेवं सनातनम् ।
 द्वादशार्णविधानेन कसूरीचन्दनादिभिः ॥

जातिकेतककुन्दादैः सुकृष्टतुलसोदलैः ।
 सुधाव्यौ श्रीषपर्यङ्गे समासीनं श्रिया सह ॥
 इन्द्रीवरदलश्यामं चक्रगङ्गदाधरम् ।
 सर्वाभरणसम्पन्नं सदायौवनमच्युतम् ॥
 अनन्तं विहगाधीशं श्रीनकादैरूपासितम् ।
 तिदशेन्द्रैर्विमानस्यैर्ब्रह्मरुद्रादिभि स्थथा ॥
 स्तूयमानं हरिं ध्यात्वा अर्चयेत्यतामवान् ।
 सर्वमावरणं पश्चादर्च्छयेत् कुसुमादिभिः ॥
 प्रथमं महिषीसङ्कुं लक्ष्मीभूम्यौ सनीलया ।
 अनन्तरञ्ज गरुडधर्मसेनादिभि स्थथा ॥
 ऐर्ख्यज्ञानवैराग्याः पूजनीया यथाक्रमम् ।
 सनन्दनश्च सनकः सनलुमारः सनातनः ॥
 श्रीडुष्म सोमकपिलः पञ्चमो नारद स्थथा ।
 भृगुर्विघ्नसोऽतिथि मरीचिः कश्यपोऽङ्गिराः ॥
 पुलहः स्वायम्भुवो दालभ्यो वशिष्ठाद्यास्ततः क्रमात् ।
 वशिष्ठो वामदेवश्च हारीतश्च पराशरः ॥
 व्यासः शुकश्च प्रह्लादः श्रीनको जनकस्थथा ।
 मार्कण्डे यो भ्रुवश्चैव पुण्डरीकश्च मारुतः ॥
 इकमाङ्गदः शिवो ब्रह्मा पूजनीया यथाक्रमम् ।
 तथा सोकेश्वराः पूज्याः शङ्खचक्रादिहेतयः ॥
 वेदाश्च साङ्गाः सृतयः पुराणं धर्मसंहिताः ।
 राशयो ग्रहनचक्राः पूजनीया समं ततः ॥
 एवं सम्पूज्य देवेग मग्न्याधानादिपूर्वकम् ।
 हितौयं मण्डलमृत्त्वा जुहुयासष्टतं चरम् ॥

ध्यात्वा वङ्गौ वासुदेवं दद्यात् पुष्पाणि तत्र तु ।
 वैष्णवांश यजेत्तत्रावभृतं पुष्पयागकम् ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेदन्ते गुरुच्चापि प्रपूजयेत् ।
 इमाच्च वासुदेवेष्टिं यः कुर्याद्वैष्णवोत्तमः ॥
 कुलकोटिं स सुहृत्य स गच्छेत्परमं पदम् ।
 अथवा वासुदेवस्य मन्त्रे गौव द्विजोत्तमः ॥
 तुहुयादयुतं वङ्गौ वैष्णवैः प्रत्यृचं तथा ।
 पुष्पाणि दत्त्वा देवेशे सम्यगित्या लभेत् फलम् ॥
 अथ वक्ष्यामि राजर्थं ! वैष्णवेष्या विधिं ततः ।
 अवश्यकं तु पूर्वाह्ले पूर्ववच्च समारभेत् ॥
 उपोष्ठ पूर्वदिवसे पूजयेज्ञागरे हरिम् ।
 प्रभाते पूर्ववत् ऋत्वा तर्पयेज्ञगतां पतिम् ॥
 षड्करविधानेन परब्र्योग्नि स्थितं हरिम् ।
 वङ्गप्रकं हेमविघ्नादीर्थीगपीठसुसंस्थितम् ॥
 चतुर्भुजं सुन्दराङ्गं सर्वाभरणभूषितम् ।
 चक्रशङ्खदाशाङ्कान् विभाणं दोर्भिरायतैः ॥
 वामाङ्गस्थश्रिया साद॑ गन्धपुष्पाचतादिभिः ।
 नैवेद्यैश फलैर्भृत्यैर्द्वैर्भृत्यैः सुपानकैः ॥
 अर्चयेद्वेदेवेशं सर्वाभरणसंयुतम् ।
 'श्रीलक्ष्मीः कमला पद्मा सौता सत्या च रक्षिणी ॥
 साविनी परितः पूज्या ततस्तुते बलादयः ।
 अनन्तताच्च देवेशसत्यधर्मदमाः शमः ॥
 बुद्धिः पूजनीयास्ते दित्तु सर्वास्त्रुकमात् ।
 ततो लोकेश्वराः पूजया स्ततश्चकादिहेतयः ॥

महाभागवताः पूजग्रा होमकर्म समाचरेत् ।
 चतुभिर्वेष्णवैः सूक्तौः प्रत्युचं जुहयाच्चरम् ॥
 व्यापका मन्त्रद्रष्ट्वा चतुर्मन्त्रा उदाहृताः ।
 तैरप्यष्टोत्तरशतं पृथक् पृथगतो यजीत् ॥
 लृतौयमण्डलं पञ्चाङ्गुहयाच्चल्लं ततः ।
 तथा पुष्टैष सम्भूजग्र कुर्यादवभृथं ततः ॥
 समाप्तं पुष्ट्योगेन वैष्णवान् भोजयेत्ततः ।
 एवं कर्त्तुमशक्ताच्चैष्णवौं वैष्णवोत्तमः ॥
 वैष्णवग्रा चैव गायत्रा पुष्ट्याच्चत्ययुतं चरेत् ।
 विसहस्रं चरुं हत्वा वैष्णवेष्याः फलं लभेत् ॥
 इमां तु वैष्णवौ मिष्टि यः कुर्यादवैष्णवोत्तमः ।
 त्रिकोटिकुलमुहूर्त्य याति विश्वोः परं पदम् ॥
 प्रायश्चित्त मिदं कुर्यादवृत्तिभङ्गे षु वैष्णवः ।
 शान्त्यर्थं देवकार्येषु पापेषु च महत्स्वपि ॥
 अथ वैयही इष्टिरूच्यते ॥.

शुक्लं पक्षे तु द्वादशां सङ्घान्तौ यहशेऽपि वा ।
 उपीष्य विधिवद्विष्णुं पूजयित्वा विधानतः ॥
 अस्यर्चयेदुग्न्यपुष्ट्यैः केशवादीन् पृथक् पृथक् ।
 सङ्घर्षणादीनपि च पूजयेत्यतामवान् ॥
 तत्त्वमूर्त्तिं पृथक् ध्यात्वा पृथगेव समर्चयेत् ।
 केशवस्तु सुवर्णाभः श्यामो नारायणोऽव्ययः ॥
 माधवः स्यादुत्पलाभो गोविन्दः शशिसविभः ।
 गौरवर्ण स्थाविष्णुः श्रीणो मधुजिदव्ययः ॥

त्रिविक्रमोऽग्निसङ्गाशो वामनः स्फटिकप्रभः ।
 श्रीधरसु हरिद्राभो छूषीकेशोऽग्नमान् यथा ॥
 पश्चनाभो घनश्चाभो हैमो दामोदरः प्रभः ।
 सङ्खर्षणसु सुक्ष्माभो वासुदेवो घनयुतिः ॥
 प्रद्युम्नो रक्तवर्णः स्यादनिरुचो यथोत्पलम् ।
 अधीक्षजः शाहस्राभो रक्ताङ्गः पुरुषोक्तमः ॥
 नृसिंहो मणिवर्णः स्यादच्युतोऽक्षमप्रभः ।
 जनार्दनः कुन्दवर्णं उपेन्द्रो विद्वमयुतिः ॥
 हरिर्वै सूर्यसङ्गाशः क्षणोभिन्नाङ्गनदुयतिः ।
 आयुधानि श्रूतै चैषां दक्षिणाधः करादितः ॥
 पद्मं शङ्कं गदाचक्रं गदां दधाति केशवः ।
 शङ्कं पद्मं गदाचक्रं धत्ते नारायणोऽवप्यः ॥
 मध्ववसु गदां चक्रं शङ्कं पद्मं विभर्ति च ।
 चक्रं गदां तथा पद्मं शङ्कं गोविन्द एव च ॥
 गदां पद्मं गदाशङ्कं चक्रं विष्णुर्विभर्ति हि ।
 चक्रं शङ्कं तथा पद्मं गदां च मधुसूदनः ॥
 पद्मं गदां तथा चक्रं शङ्कं चैव त्रिविक्रमः ।
 शङ्कं चक्रं गदापद्मं वामनो विभृयात्तथा ॥
 पद्मं चक्रं गदाशङ्कं श्रीधरः श्रीपतिर्देवत् ।
 गदां चक्रं छूषीकेशः पद्मं शङ्कं विभर्ति हि ॥
 पश्चनाभस्तथा शङ्कं पद्मं चक्रं गदां धरेत् ।
 पद्मं शङ्कं गदां चक्रं धत्ते दामोदरस्तथा ॥
 सङ्खर्षणो गदा शङ्कं पद्मं चक्रं दधाति हि ।
 वासुदेवो गदां शङ्कं चक्रं पद्मं विभर्ति हि ॥

चक्रं शङ्कं गदां पद्मं प्रद्युम्नो विभयात्तथा ।
 अनिदृश्यस्था चक्रं गदां शङ्कं च पङ्कजम् ॥
 चक्रं पद्मं तथा शङ्कं गदां च पुरुषोत्तमः ।
 पद्मं गदां तथा शङ्कं चक्रं चाधोत्तमो हरिः ॥
 चक्रं पद्मं गदां शङ्कं नरसिंहो विभर्ति हि ।
 अच्युतश्च गदां पद्मं चक्रं शङ्कं विभर्ति हि ॥
 जनादेन स्थाप्ता पद्मं शङ्कं चक्रं गदां धरेत् ।
 उपेन्द्रसु तथा शङ्कं गदां चक्रं च पङ्कज । ॥
 हरिसु शङ्कं चक्रं च पद्मं चैव गदां धरेत् ।
 शङ्कं गदां पङ्कजं च चक्रं क्षणो विभर्ति हि ॥
 एवं चतुर्विंशतिन्नु मूर्ती र्घात्वा समर्चयेत् ।
 तत्त्विहिते पु वा राजन् ! सालभामशिलासु वा ॥
 गम्भैः पुष्पै च ताम्बूलैर्भूपैर्दीपैर्निवेदनैः ।
 फलैर्भू भक्षभौज्यै च पानीयैः शर्कराचितैः ॥
 नामभिसै वृत्तुर्थम्भै मूर्लमन्त्रे ण वा यजेत् ।
 देवानावरणीयां च पूजयेत्वहितः क्रमात् ॥
 यं हेत्वाहतिसूक्तेन कुर्याद्वौराजनं शुभम् ।
 पुरतोऽग्निं प्रतिष्ठापय स्वगृहोत्तविधानतः ।
 मण्डलेन चतुर्थणा प्रत्यूचं सुहयाचक्रम् ॥
 पुष्पैः सम्पूजयेत्तथा कुर्यादवस्थां नरः ।
 इमां वैयूहिकीमिष्टिं सम्बक्तं प्राहुर्भृष्टयः ॥
 प्रायश्चित्त मिदं प्रोतां पातकेषु महत्स्तपि ।
 अनप्त्वपि च विम्बानां शान्त्वर्णं वासमाचरेत् ॥
 प्रायश्चित्तं विशिष्टं स्याद्देवं प्रत्यूचकर्मसु ।

अनधौतः कशं कुर्याद्वैयूर्हीं वैष्णवीं हिजः ॥
 प्रत्येकं शतमष्टौ च मन्त्रैस्ते षां यजेद्बुधः ।
 सर्वं लावशृथैश्च पुण्यागच्च वैष्णवः ॥
 द्वयेन मूलमन्त्रेण कुर्वीत सुसमाहितः ।
 वैष्णवान् भोजयेद्भक्त्या कर्मान्ते सत्वसिद्धये ॥
 चतुर्विंशतिसंख्यान्वै महाभागवतान् विजान् ।
 एकं वा भोजयेद्विप्रं महाभागवतोरामम् ।
 सर्वे सम्पूर्णतामेति तज्जिन् संपूजिते हिजे ।
 यः करोति शुभामिष्ठिं वैष्णवीं वैष्णवीत्तमः ।
 अनन्तस्थाच्चुतानां विशिष्टोऽन्यतमो भवेत् ॥
 वैभवीमध्य वस्त्रानि सर्वपापप्रणाशिनौम् ।
 पावनीं सर्वस्तोकानां सर्वकामप्रदां शुभाम् ॥
 भगवत्जन्मदिवसे वारे सूर्यसुतस्य वा ।
 स्फुलमच्छेऽपि वा कुर्याद्वैभवीं मङ्गलाह्नयाम् ॥
 यूर्वेऽङ्गप्रभ्युदयं कुर्याद्षुरार्पणपूर्वकम् ।
 उपोष्ठ पूजयेहिष्णु मन्त्राधानं समाचरेत् ॥
 स्नात्वा परेऽङ्गि विभिना सन्तयं पितृदेवताः ।
 विशिष्टैर्ब्राह्मणैः सार्वमर्चयित्वा जनार्दनम् ॥
 मद्बन्धं कूर्मं च वाराहं नारसिंहच्च वाणनम् ।
 श्रीरामं वलभद्रस्त्रकाण्डं वाङ्मनमव्ययम् ॥
 हयश्रीवं जयद्योनिं पूजयेहिष्णवीत्तमः
 नार्चयेद्वार्गवं बुद्धं सर्वलापि च कर्मात् ॥
 कुशश्रम्भीषु विम्बे षु सालघामशिलासु वा ।
 अर्चयेद्गन्धपुण्याद्यैः प्रागुदक्षप्रवणेन च ॥

पुथक् पुथक् च नैवेद्यं विविधं वै समर्पयेत् ।
 ग्रीदकान् पुथुकान् ग्रन्थूनपूपान् पायसांस्तथा ॥
 हविष्यमन्त्रमुद्गात्रं मण्डकान् मधुसंयुतान् ।
 दध्यन्त्रम् गुडादम् भक्त्या तेभ्यो निवेदयेत् ॥
 कपूरसंयुतं दिव्यं ताम्बलज्ज्वला निवेदयेत् ।
 इमा विश्वेतिसूक्ते न दद्याक्षीराजनं तथा ॥
 ग्रहस्तनामभिः सुखा भक्त्या च प्रणमेहुधः ।
 इष्याधानादिष्यन्तं कृत्वा होर्म समाचरेत् ॥
 सर्वेषु वैश्यकैः सूक्ते हृत्वा पूर्वं शुभं हविः ।
 कच्चमं मण्डलं पश्चात्पत्यृचं जुहुयादहिजः ॥
 इमान्तु वैभवीमिष्टिं कुर्यादिष्टुपरायणः ।
 अकृत्वा वैभवीमन्तं योऽध्यापयति देशिकः ॥
 रौरवं नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ।
 होर्म विना स शुद्राणां कुर्यात् सर्वमशेषतः ॥
 मन्त्रवैर्वा जुहुयादाज्यं तत्त्वमूर्तिं प्रकाशकैः ।
 पूजयित्वा हिजबरान् पश्चामन्तं प्रदापयेत् ॥
 अशक्तो यस्तु वेदेन कर्तुमिष्टिं हिजोत्तमः ।
 तत्त्वमूर्तिमयैर्मन्तैः पुथगष्टोमरं शतम् ॥
 हृत्वा चर्दं छृतयुतं सम्यगिष्ठाः फलं लभेत् ।
 वैष्णवत्वाच्चुप्रतस्यापि कारबेदिष्टिमुत्तमाम् ॥
 उहिष्टा वैष्णवान् स्वस्वपिनृनपि च वैष्णवः ।
 यः कुर्यादैष्टावौमिष्टिं भक्त्या परमया युतः ॥
 वैष्णवत्वं कुलं सर्वं लभेत् स न संशयः ।
 अतजर्जं प्रवस्थामि आनन्दीमघनाशनैम् ॥

पौर्स्मास्यां प्रकुर्वीत पूर्वोक्तविधिना लृप ॥
 आदानं पूर्ववत्कात्वा अकुरार्पणपूर्वकम् ॥
 उपोष्ट्याभ्यर्थयेद्वै मनन्तं पुरुषोक्तमम् ॥
 सहस्रशीर्षं विश्वेशं सहस्रकरलोचनम् ॥
 सहस्रचरणं श्रीशं सदैवाश्रितवस्तलम् ॥
 पौरुषेण विधानेन पञ्जयेत् पुरुषोक्तमम् ॥
 गन्धपुष्पैश्च धूपैश्च दीपैश्चापि निवेदनैः ।
 पञ्जयित्वा जगन्नाथं पश्चादावरणं यजित् ॥
 पाञ्चयेश्च शियं भूमिं नौलाच्च शुभलोचनाम् ॥
 हिरण्यवर्णी हरिणी जातवेदा हिरण्मयी ॥
 चक्ष्वा सूर्यो च दुर्धर्षा गन्धवारा भवेष्वरौ ।
 नित्यपुष्पा सहस्राच्चौ महालक्ष्मीः सनातनो ॥
 पूजनौया समस्ताश्च गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
 सकर्षणस्तथानन्तः शेषो भूधर एव च ॥
 क्षत्त्वणै नागराजश्च बलभद्रो हलायुधः ।
 तत्कृतयः पूजनौयाः प्रागादिषु यथाक्रमम् ॥
 रिवतौ वारुणी कान्तरैश्वर्या च इला तथा ।
 भद्रा सुमङ्गला गौरौ शक्तयः परिकौत्तिताः ॥
 अस्त्रान् लोकेश्वरान् पूज्य प्रशादीमं समाचरेत् ।
 पश्चात् भण्डलं घटं प्रत्यृचं जुहुयाच्चरुम् ॥
 पुष्पाणि च तथा दत्त्वा कुर्यादवस्त्रथादिकम् ।
 अशक्ताश्चेन्द्रसूक्तेन शतमष्टोक्तरं चरम् ॥
 शूद्रैवेष्याः फलं समप्रगाप्नोत्येव न संशयः ।
 आनन्दीयामिमामिष्ठिं वैकुण्ठपदमाप्नुयात् ॥

व दास्यमौश्य भवेद्यस्य दास्यं वृषामसत् ।
 तत्र कुर्यादिमामिष्टिं दास्यैकफलसिहये ॥
 अधुना वैनतेयेष्टि॑ वस्यामि वृपसत्तम् ॥
 पञ्चम्यां भागुवारे वा कस्मिंश्चक्षुभवासरे ॥
 उपोष्ठ पूर्ववल्लर्वं कुर्यादभ्युदयादिकम् ।
 आत्मार्चयित्वा देवेण गन्धपुष्पाद्यतादिभिः ॥
 लक्ष्माया सह समासौनं वैकुण्ठभवने शुभे ।
 सर्वमन्त्रमये दिव्ये वाङ्मये परमासने ॥
 मन्त्रस्तरैरक्षरैश्च साङ्गैर्वेदैः समन्विते ।
 तारेण सह सावित्रया संस्तौर्णे शुभवर्चसि ॥
 ईश्वर्या च समासौनं सहस्रार्कसमद्युतिम् ।
 चतुर्सुजसुदाराङ्गं कन्दर्पशतसत्रिभम् ।
 शुवानं पद्मपत्राच्चं चक्रशङ्गदाजिनम् ॥
 वैष्णव्या चैव गायत्रया पूजयेत्तरिमव्ययम् ।
 शियं देवौ नित्यपुष्टां सुभगाच्च सुलक्षणाम् ॥
 ऐरावतौ वेदवतौ सुकेशीच्च सुमङ्गलाम् ।
 अर्चयेत्परितो देवौः सुरूपा नित्ययौवनाः ॥
 ततः समर्चयेत्ताच्चं गरुडं विनतासुतम् ।
 सुपर्णच्च चतुर्दिन्हु विदिन्हु शक्तयस्तथा ॥
 शुतिसूतीतिहासाच्च पुराणानीति शक्तयः ।
 अस्त्रादीनीश्वरान् पश्चाद्चयेत् कुसुमाच्चतैः ॥
 धूपं हीपच्च नैवेद्यं ताम्बूलच्च समर्पयेत् ।
 अयं हि तेच अर्थाति दद्यान्नीराजनं शुभम् ॥
 प्रदक्षिणं नमस्कारं कृत्वा हीमं समाचरेत् ।

वशिष्ठेन च संदृष्टं सप्तमं मण्डलं धुनेत् ॥
 पुष्पाणि च ततो दस्ता कुर्याद्वभूयादिकम् ।
 रहयानादिभूङ्के च वाहनधंसने तथा ॥
 अवैदिकक्रियाजुष्टे कुर्यादिष्टिमिमां शुभाम् ।
 अरिष्टे चोपपातेषु शान्त्यर्थमपि वा यजेत् ॥
 इष्यानया पूजितेष्व रोगसर्पाग्निभिः शमेत् ।
 वैनतेयसमो भूत्वा भवेदनुचरो हरेः ॥
 वैष्वक्र्सेनौ ततो वक्ष्य सर्वपापप्रणाशिनीम् ।
 उपोष्ट्यैकादशीं शुहां पूष्ववत् पूजयेष्टरिम् ॥
 तद्विष्णोरितिमन्त्राभ्यामुपचारैः समर्चयेत् ।
 विष्वक्र्सेनस्त्र बेनेश्च बेनान् पञ्च चमुपतिम् ॥
 अर्चयित्वा चतुर्दिष्टं शक्तयस्त्र विदिष्टं च ।
 त्रयौं सृष्टवतीं सौम्यां साविर्बीं चार्चयेद्द्विजः ॥
 अस्त्रान् दीपांश्च सम्पूज्य होमं पञ्चात् समाचरेत् ।
 क्षत्वे भानादिपर्यन्तमष्टमं मण्डलं यजेत् ॥
 पायसेनाथ पुष्पाणि दद्यात् प्रयतमानसः ।
 अन्ते चावभूधेष्टिस्त्र प्रस्त्रनयजनं तथा ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेच्छक्त्या दक्षिणाभिस्त्र तोषयेत् ।
 अशक्तो यस्तु वेदेन कर्त्तुमिष्टिस्त्र वैष्ववः ॥
 तद्विष्णोरिति मन्त्राभ्यां सहस्रं जुहुयाच्चरम् ।
 क्षत्वा पुष्पाञ्जलिस्त्रापि सम्यगिष्टि लभेत्वरः ॥
 वैष्वक्र्सेनौ मिमां इत्वा विष्वक्र्सेनसमो भवेत् ।
 प्रभूतधनधान्याद्यमैखर्यं चैव विन्दति ॥
 यच्चरात्रसभूतानां तामसानां दिवौकसाम् ।

अभ्यर्चने तहोषस्य विशुद्धप्रथमिदं यज्ञित् ॥
 सौदर्शनीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशिनीम् ।
 व्यतीपाते वेष्टतौ वा समुपोश्यार्चये हरिम् ॥
 अखण्डविल्वपत्रैर्वा कीमलै खुलसौदलैः ।
 अर्चयित्वा हृषीकेशं गम्भपुष्पाच्चतादिभिः ॥
 पश्चात्सर्वनीयाः स्युः श्रीभूतीलादिमातरः ।
 सुदर्शनं सहस्रारं पवित्रं ब्रह्मणः पतिम् ॥
 सहस्राकं शतोद्यामं लोकद्वारं हिरण्यम् ।
 अभ्यर्चयेत् क्रमादित्तु तथा शक्तौः समर्चयेत् ॥
 अनिष्टध्वंसिनौ माया लज्जा पुष्टिः सरस्वतौ ।
 प्रकृतीजंगदाधारा कामधुक् काषणक्तिका ॥
 तथा ताश्वैव लोकेशाः पूज्या दित्तु यथाक्रमात् ।
 अभ्यर्चं गम्भपुष्पाद्यैनैवेद्यैर्विधैरपि ॥
 कृत्वे दीक्षास्य सूक्ते न ततो नौराजमं हरेः ।
 नवमं मण्डलं पश्चाद्दीतव्यं चरुणा नृप ! ॥
 आज्येन वा तिलैर्वापि विलैर्वापि सरोहहैः ।
 हुत्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा कुर्यादवभृथादिकम् ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्यचाद् गुरुञ्चापि समर्चयेत् ।
 उद्भास्त्र वैष्णवीं कन्यां याचित्वा वैष्णवीं तथा ॥
 हुत्वा वा वैश्वेनैव तथैवादित्यभुजप्रपि ।
 अन्यस्तिष्ठतौ चापि कुर्यादिष्टिमिमां द्विजः ॥
 सौदर्शनेन मन्त्रे ण सहस्रं जुहुयाच्चरम् ।
 पुष्पाणि दत्त्वा साहस्रं सम्यगिष्याः फलं लभेत् ॥
 अत्र भागवतौमिष्टिं प्रवक्ष्यामि नृपोत्तम ! ।

उपीष्ठैकादशीं शुक्रां ज्ञादश्चां पूर्ववद्धरिम् ॥
 अर्च यित्वा विधानेन गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
 पौरवेण तु सूक्तेन श्रीमद्दृष्टाक्षरेण वा ॥
 अर्चयेत्त्वगतामीशं सर्वावरणसंयुतम् ।
 ततो भागवतान् सर्वान् अर्चयेत्परितो हिजः ॥
 पुष्पैर्वा तु सूक्तसौपवैः सलिलै रक्षतैरपि ।
 प्रह्लादं नारदस्त्रैव पुण्डरैकं विभौषणम् ॥
 रक्षाङ्गदं तस्युत्तमं हनूमन्तं शिवं भगुम् ।
 वशिष्ठं वामदेवस्त्रं व्यासं शीनकमेव च ॥
 मार्कण्डेयं चाम्बरीषं दत्तात्रियं पराशरम् ।
 रक्षदालभ्यौ कश्यपस्त्रं हारीतज्ञालिमेव च ॥
 भरद्वाजं वल्लिं भौपां उद्धवाक्षरपुष्करान् ।
 गुहं सुतस्त्रं वास्त्रैकं स्वायश्चुवमनुं ध्रुवम् ॥
 वैष्णवं रोमशस्त्रैव मातगं शम्वरीं तथा ।
 सनन्दनस्त्रं सनकं विघ्नस्त्रं सनातनम् ॥
 वोटुं पञ्चगिखस्त्रैव गजेन्द्रस्त्रं जटायुषम् ।
 सुशीलं विजटां गौरीं शुभां सन्ध्यावलिं तथा ॥
 अनसूयां द्रौपदोऽन्नं यशोदां देवकीं तथा ।
 सुभद्रास्त्रैव गोपीशं शुभा नन्दद्वजे स्थिताः ॥
 नन्दनं वसुदेवस्त्रं दिलीपं दशरथं तथा ।
 कौशल्यास्त्रैव जनककन्यामपि च वैष्णवान् ॥
 अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैर्धूपैर्दीपनिवेदनैः ।
 ताम्बूलैर्भूमीजैप्रस्त्रं दीपैर्नीराजनैरपि ॥
 अहं भुवेति सूक्तेन दद्यान्नीराजनं हरैः ।

पश्चाद्वीमं प्रकुर्बीति अग्न्याधानादिपूर्ववत् ॥
 दशमं मण्डलं सर्वं प्रत्यृचं शुद्धयाइविः ।
 तिलमिश्रेण साजिग्रन चक्षणा गोष्टिन वा ॥
 सर्वेष वैष्णवैः सूक्ष्मसुर्भिंश्चाष्टोत्तरं शतम् ।
 नामभिक्ष चतुर्थपन्ते स्तान् सर्वान् वैष्णवान् वजित् ॥
 पुष्टेरिहा चावभृतं प्रसूनेष्टि च कारवेत् ।
 होमं कासुर्भशक्तिवेदे देन वृपनम्भन ! ॥
 चतुर्भिर्वैश्चावैर्मन्त्रैः साहस्रं वा पृथक् पृथक् ।
 इमां भागवतीमिष्टिं यः कुर्याद्वैष्णवीत्तमः ॥
 अमन्त्रगुडादीनामयमन्यतमो भवेत् ।
 पावमानैर्यदा ऋग्भिरिजप्रते भृत्युदनः ॥
 तस्यावमानी सुनिभिः प्रोचते भृत्युदनः ।
 वहा तु हादग्नी शक्ता भृत्यासरसंयुता ॥
 तस्यामेव प्रकुर्बीति पाञ्चामिष्टिं हिजोत्तमः ।
 महाप्रौतिकरं विष्णोः सद्योमुक्तिप्रदावकम् ॥
 तस्यां ज्ञातायामिष्टां तु लक्ष्मीमर्त्ता जनार्दनः ।
 प्रत्यक्षो हि भवेत्तत्र सर्वकामफलप्रदः ॥
 श्रीधरं पूजयेत्तत्र तत्पन्ते शैव वैष्णवः ।
 सुवर्णमण्डपे दिव्ये नानारब्धप्रदीपिते ॥
 उदयादित्यसङ्काशे हिरण्ये पद्मजे शुभे ।
 लक्ष्मात्रा सह समासीनं कोठिश्रीतांशुसविभम् ॥
 चक्रशङ्खगदापश्चपाचिनं श्रीधरं विभुम् ।
 शीताम्बरधरं विश्वा वनमालाविराजितम् ॥
 अर्चयेऽगतामीशं सर्वाभरणभूषितम् ।

पद्मां पद्मालयां लक्ष्मीं कमलां पद्मसभवाम् ॥
 पद्ममाल्यां पद्महस्तां पद्मनाभीं सनातनीम् ।
 प्रामादिषु तथा दिष्टु पूजयेत् कुसुमादिभिः ॥
 अस्त्रादीनौष्ठरान् पूज्य नमस्कुर्वीत भक्तिः ।
 ततो नौराजनं दत्त्वा श्रीकृष्णे न सु वैष्णवः ॥
 पुरतो शुद्धयादग्नौ पायसं दृतमिश्रितम् ।
 तमन्त्वैष्व राहस्यं सूक्ताभ्यां सकृदेव हि ॥
 हुत्वा मन्त्रेण साहस्रं दद्यात् पुष्पाणि शाङ्किणि ।
 वैष्णवं विप्रमिथुनं पूजयेद्गोजयेत्सथा ॥
 इमां पाद्मीं शुभामिष्टिं यः कुर्यादैष्णवोत्तमः ।
 प्रभूतधनधान्याद्यो महाश्रियमवाप्नुयात् ॥
 सर्वान् कामानवाप्नोति विष्णुलोकं स गच्छति ।
 लक्षणायुक्तो जगद्वाषः प्रत्यक्षः सभभुद्दिः ॥
 ददाति सकलान् कामानिह लोके परत्व च ।
 पुरुषैः पवित्रदैवत्वैरिज्यते यत्र केशवः ॥
 तां पवित्रेष्टिमित्याहुः सर्वपापप्रणाशिनीम् ।
 एते पवित्रमित्यादि कृत्यभिर्यते यजेद्दिजः ॥
 प्रायश्चित्तार्थं सहसा शान्त्यर्थं वा समाचरेत् ।
 एवं विधानमिष्टीनां सम्यगुत्तं महर्षिभिः ॥
 वैदिकेनैव विधिना यथाशत्र्या समाचरेत् ।
 अवैदिकक्रियाजुष्टं प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥
 शौराष्ट्रै शेषपर्यङ्के बुध्यमाने सनातने ।
 अव्रोक्तवं प्रकृत्वीत पञ्चरात्रं निरन्तरम् ॥
 नद्याश्र पुष्करिस्ता वा तौरे रम्यतले शुचौ ।

मरुणं तत्र कुर्वीति चतुर्भिर्खोरणैर्युतम् ॥
 वितानपुष्टमालादि पताकाध्वजशोभितम् ।
 अङ्गुरार्पणपूर्वेण यज्ञवेदिच्च कल्पयेत् ॥
 कृत्विग्भिः सार्वमाचार्यो दीक्षितो मङ्गलखनैः ।
 रथमारोप्य देवेशं कृत्वचामरसंयुतम् ॥
 पठन्वैश्याकुनान् मन्त्रान् यज्ञशालां प्रवेशयेत् ।
 स्वस्तिवाचनपूर्वेण कुर्यात्कौतुकबन्धनम् ॥
 पूर्णकुम्भान् शस्ययुतान् पालिकाः परितः क्षिपेत् ।
 अभ्यर्थं गन्धपुष्टाद्यैः पश्चादावरणं यज्ञेत् ॥
 वासुदेव मनन्तच्च सत्यं यज्ञं तथाच्युतम् ।
 महेन्द्रं श्रीपतिं विश्वं पर्णकुम्भेषु पूजयेत् ॥
 पालिकाः सहिगीर्णश्च दीपिकास्तथ द्वेतयः ।
 तोरणेषु च चण्डाद्याः पूजनीया यथाक्रमम् ॥
 वेदग्राच्च दक्षिणे भागे कुण्डं कुर्यात्सलक्षणम् ।
 निक्षिप्याग्निं विधानेन इध्माधानात्माचरेत् ॥
 आचार्यैपासनाग्नौ वा लौकिके वा नृपोत्तमः ।
 आधानं पूर्ववत् कृत्वा पश्चात्कर्म समाचरेत् ॥
 प्रातः स्नात्वा विधानेन पूजयित्वा सनातनम् ।
 प्रत्यृचं पावमानीभिर्जुहुयात्पायसं शुभम् ॥
 वैष्णवैरनुवाकैश्च मन्त्रैः शक्त्या पृथक् पृथक् ।
 चतुर्भिर्व्यापकैश्चान्यैः प्रत्येकं जुहुयाद् दृतम् ॥
 वैकुण्ठं पार्षदं हुत्वा होमशेषं समाचरेत् ।
 ताभिरेव च पुष्टाणि दद्याच्च जगताम्यते ॥
 उद्बोधयित्वा शयने देवदेवं जनादेनम् ।

पश्चात् सर्वभिदं कुर्यादुत्सवार्थं द्विजोच्चमः ॥
 अथ नावं सुविस्तीर्णां छत्रा तच्चिन् जले शुभे ।
 पुष्टमण्डपचिङ्गादि समास्तीर्णसमन्विताम् ॥
 सुतोरणवितानाव्यां पताकाध्वजशोभिताम् ।
 तच्चिन् कनकपर्यङ्गे निवेश्य कमलापतिम् ॥
 अच्चयित्वा विधानेन लक्ष्मया सादै सनातनम् ।
 पुष्टाञ्जलिश्तं तत्र मन्त्ररब्देन कारयेत् ॥
 श्रीपौरुषाभ्यां सूक्ताभ्यां दद्यात्पुष्टाञ्जलिं ततः ।
 परितः शक्तयः पूज्या लक्ष्मावरणदेवताः ॥
 दीपैर्नीराजनं छत्रा बलिं दद्यात् समन्ततः ।
 नौभिः समन्तादवहुभि गर्तिवादिवसंयुतम् ॥
 हौपिकाभिरनेकाभिः स्तोत्रैरपि मनोरमः ।
 प्रावयन्तो जगन्नाथं तत्र तत्र जलाशये ॥
 फलैर्भक्त्यैश्च ताम्बूलैः कलशैर्द्धधिमिश्रितैः ।
 कुञ्जमैः कुसुमैर्लाजैर्विकिरन्तः परस्परम् ॥
 गानेशैर्द्वैः पुराणैश्च सेवेत निशि केशवम् ।
 ऋत्विजो वारणान् सूक्तान् जपेयुस्तत्र भक्तिः ॥
 जपेच्च भगवन्नान् शान्तिपाठञ्चरेत्तथा ।
 एवं संसेच्य बहुधा रात्रावस्त्रिन् जलाशये ॥
 प्रदेवत्वेति सूक्तेन यज्ञग्रालां प्रवेशयेत् ।
 तत्र नौराजनं दत्त्वा कुर्यादर्घादिपूजनम् ॥
 दृतब्रतेति सूक्तेन तत्र नौराजनं द्विजः ॥
 खात्रा पूर्ववदभ्यर्थं हुत्वा पुष्टाञ्जलिं तथा ।
 आशिष्वीवाचनं छत्रा भीजयेद्वाङ्माणान् शुभान् ॥

शाययित्वाथ देवेशं भुज्जीयाहाग्न्यतः स्त्रयम् ।
 एवं प्रतिदिनं कुर्यादुत्सवं पञ्चवासस्म् ॥
 अन्ते चावभूथेष्टि च पुण्ययामज्ञ कर्मभेत ।
 आचार्यं स्त्रिजो विप्रान् पूजयेहस्तिष्ठादिभिः ॥
 एवं चौराख्यियजनं प्रत्यब्दं कारयेद्वृप ! ।
 स्वस्यगर्थं द्वजप्रथं भोगाय कमलापदेः ॥
 द्वजप्रथमपि राष्ट्रस्य शत्रूणां नाशनाय च ।
 सर्वं धर्मविद्वजप्रथं चौराख्यियजनं चरेत् ।
 तत्र दुर्भिक्षरीगाग्निपापबाधा न सन्ति हि ॥
 गावः पूर्णदुष्टा निल्वं बहुलस्य फलाधरा ।
 पुण्यिताः फलिता द्वजा नार्यी भर्वपरायणः ॥
 आयुष्मनश्च शिश्वी जायते भक्तिरच्युते ।
 यः करोति विधानेन यजनं जलशायिवः ॥
 क्रतुकोटिफलं तत्र प्राप्नोत्येव न सशयः ।
 यस्त्विदं शृणुयादित्यं चौराख्यियजनं हरेः ॥
 सर्वान् कामानवाप्नोति विष्णुलोकञ्च विन्दति ।
 पुण्यिते तु रसाले तु तत्वाप्युत्क्षमात्मनः ॥
 चिवासरं प्रकुर्वीत दोजानाम महोत्क्षम् ।
 उपोषितः संयतात्मा दीक्षितो माधवं हरिम् ॥
 चक्रवचामरवादिलैः पताकैः शिविकां एभाम् ।
 आरोप्यालङ्घतं विष्णुं स्त्रयच्च समलङ्घतः ॥
 हरिद्रां विकिरन्तो वै गायत्रः परमेष्वरम् ।
 गच्छेयुराद्वृमं प्रातर्मेरनारौजनः सह ॥
 तत्र मन्त्रवच्छायायां नवेद्यम् जयेद्वरिम् ।

चूतुषुधैः सुगन्धीभिर्माधवौभिश्च यूथिकैः ॥
 मरौचिमिश्रं दध्यन्नं मोदकञ्ज्ञ समर्पयेत् ।
 शकुञ्चाहीनि भक्ष्यानि पामकञ्ज्ञ निवेदयेत् ॥
 सर्वपूरक्षं ताम्बूलं पूगीफलसमन्वितम् ।
 सर्वमावरणं पूज्यं हीमं पश्चालमाचरेत् ॥
 क्षत्वे धानादिपर्यन्तं विष्णुसुक्तैश्च यजेत् ।
 माधवैर्नैव मनुना शक्करासेयुतान् तिलान् ॥
 सहस्रं शुहुयाइङ्गौ भक्ष्या वैष्णवसंतमः ।
 वैकुण्ठं पार्षदं हुला होमशीषं समाप्तयेत् ॥
 प्रत्युचं पावमानौभिर्द्यात् पुष्टाञ्जलिं हरेः ।
 अथ दोखां युभाकारां बहुञ्चिन् समलक्ष्मताम् ॥
 वच्चवैदूर्यमाणिक्षमुक्ताविद्वमभूषिताम् ।
 तस्यां निवेशं देवेशं लक्ष्मा ग्रासार्थं प्रपूजयेत् ॥
 गन्धैः पुष्पैर्घूर्ष्यैर्दीपैः फलैर्भूत्यैर्निवेदनैः ।
 कुमुमाद्यतदूर्वायतिलसपिंमधूदकाम् ॥
 सर्वपाणि च नित्यिपाय अष्टाङ्गार्थं निवेदयेत् ।
 पादेषु चतुरो वैदान् मन्त्राख्योक्तेषु चास्तरैः ॥
 नागराजञ्ज दोखायाः पीठे सर्वस्वरैरुपि ।
 व्यजनैर्वैमतीयञ्ज साविद्रीं चामरे तथा ॥
 हिन्दिशामर्चयेहिष्ठु जध्वं ब्रह्मवृहस्यतिः ।
 अधस्ताञ्जिङ्कां रुद्रं चेत्पालविनायकौ ॥
 विताने चन्द्रसूर्यौ च नक्षत्राणि यहास्तथा ।
 वैदाश्च चेतिहासाश्च पुराणं देवता गणाः ॥
 भृधराः सागराः सर्वे पूजनीयाः समन्वतः ।

एवं सम्भूजा दीलायां लक्ष्मा गा सह जनार्दनम् ॥
 दीलयेष्व ततो दीला चतुर्वेदैश्चतुर्दिनम् ।
 सूक्तैश्च व्रज्ञगोपयैः सामग्रानैः प्रबन्धकैः ॥
 नामभिः कौर्तयन् देवमेव मन्दं प्रदोषयेत् ।
 स्थियं स्वलङ्घताः सर्वा गायत्यी विभुमच्छुगतम् ॥
 चरितं रघुनाथस्य कृष्णस्य चरितं तथा ।
 दीलयेयुमुं दा भक्त्या दीलायां परमेष्वरम् ॥
 दीलाया दर्शनं विष्णोर्महापातकनाशनम् ।
 भक्तिप्रसादनं नृणां जन्मस्त्वयनिष्ठान्तनम् ॥
 हेवाः सर्वे विमानस्या दीलायामचिंतं हरिम् ।
 दर्शयन्ति ततः पुण्यं दीलानामोक्तवं हरेः ॥
 भक्त्या नौराजनं दद्यात् श्रीसूक्तैनैव वैष्णवः ।
 ब्राह्मणान् भीजयेत्यथाहचिणामिश्र तोषयेत् ॥
 एवं विवासरं कुर्यादुक्तवं वैष्णवोक्तमः ।
 प्रद्युम्नमेवं कुर्वीत तत्त्वाले तु वैष्णवः ॥
 श्रौतेनैव च मार्गेण जपहोमपरः सरम् ।
 उत्सवं वासुदेवस्य ब्रह्मशक्त्या समाचरेत् ॥
 यत्र यत्तोत्सवं विष्णोः कर्तुं मिच्छति वैष्णवः ।
 होमं कुर्यात्तत्वं मन्त्रैस्तथार्विष्णुप्रकाशकैः ॥
 अतो देवेतिसूक्तेन तथा विष्णोर्नुकेन च ।
 प्ररेमालेति सूक्ताभ्यां पौरुषेण च वैष्णवः ॥
 नारायणाकुवाकेन श्रीसूक्ते नापि वैष्णवः ।
 प्रत्यक्षं जुहुयादङ्कौ चक्षणा पायसेन वा ॥
 चतुर्भिं वैष्णवैर्मन्त्रैः पृथगष्टोत्तरं शतम् ।

आज्ञवहोमं प्रकुर्वीत गायत्रेया विष्णुसंज्ञया ॥
 वैकुण्ठपार्श्वदं हुत्वा शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 अनादिष्टे मु सर्वेषु कुर्मदेवं विधानतः ।
 ब्राह्मणान् भोजयेद्विमान् सर्वं समूर्णतां व्रजेत् ।
 अथ वा मन्त्ररब्दे न सहस्रं प्रतिवासरम् ॥
 हुत्वा पुष्पाणि इत्था च शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 होमं विना न कर्त्तव्यं सुत्सवं परमाक्षयः ॥
 जपहोमविहीनम् न घड्याति जनादेवः ।
 तस्माच्छ्रौतं प्रवक्ष्यामि विष्णोराराधनं दृष्टं ॥
 अश्वसुक्ताण्पञ्चे तु सम्यगस्युद्दिते द्वयौ ।
 आदर्शात् सप्तरात्मन् पूजयेयमुमव्ययम् ॥
 ऊत्वा नद्या विधानेन ऊतक्षयः समाहितः ।
 एष्होत्त्वा जलक्षमन्तु वारणान् प्रवरान् व्रजेत् ॥
 पञ्चत्वक्तपञ्चवान् पुष्पारण्यभिसन्ध्या विनिक्षिपेत् ।
 सौरभेयीं तथा मुद्रां दर्शयित्वा च पूजयेत् ॥
 विवारं वैष्णवैर्मन्त्रैः शङ्खैनैवाभिषेचयेत् ।
 पूजयित्वा विधानेन गन्धपुष्पाङ्गतादिभिः ॥
 अपूपान् पायसं शक्तम् क्षसरञ्च निवेदयेत् ।
 मन्त्रैरष्टोत्तरशतं दत्त्वा पुष्पाणि चक्रिणः ॥
 पञ्चांशीमं प्रकुर्वीत साजेयन चरणा ततः ।
 कस्य वा नैतिस्त्रृतीन वैष्णवैरपि वैष्णवः ॥
 हुत्वा तु मन्त्ररब्दे न षट्मष्टोत्तरं शतम् ।
 वैकुण्ठं पार्श्वदं हुत्वा वैष्णवान् भोजयेत्ततः ॥
 स्वक्षङ्गोजनसंयुक्तः क्षितिशाश्री भवेन्निश्चित् ।

सायाङ्गेऽपि समभ्यर्थं जातिपुर्वः सुगम्बिभिः ॥
 वहुभिर्दीपदण्डैश्च सेवेन् पुरवासिनः ।
 एवं महोत्सवं खला धनधार्यशुतो भवेत् ॥
 तत्कालोचितं विष्णोरुत्सवं परमालनः ।
 द्रव्यहीनोऽपि कुर्वीत पञ्चपुर्वः फलादिभिः ॥
 समिन्निर्विष्णुपदेव्वर्वा हीमं कुर्वीत वैष्णवः ।
 सन्तपयेच विप्रांसु कोमलैसुलसौदलैः ॥
 भक्त्या वै देवदेवेशः परितुष्टो भवेद्भ्र वम् ।
 आस्तिक्यः अहधानश्च वियुक्तमदमत्सरः ॥
 पूजयित्वा जगन्नाथं यावज्जीवमतद्वितः ।
 इह भुक्ता मनोरम्यान् भीगान् सर्वान् यथेष्यसितान् ॥
 सुखेन देहसुतस्तज्ज जीर्णत्वच मिवारगः ।
 स्थूलसूक्ष्मात्मिकाच्चेमां विद्याय प्रकृतिन्दुतम् ॥
 सारुप्यमीमांस्याशु गत्वा तु स्वजनैः सह ।
 दिव्यं विमानमारुद्धं वैकुण्ठं नाम भास्करम् ॥
 दिव्याप्सरोगण्यैर्युक्तो दिव्यभूषणाभूषितः ।
 सूयमानः सुरगणैर्गीयमानश्च किञ्चरैः ॥
 ब्रह्मलोकमतिक्रम्य गत्वा ब्रह्माण्डमण्डपम् ।
 विष्णुचक्रेण वै भित्वा सर्वानावरणान् घनान् ॥
 अतौत्त वौरजामाणु सर्ववेदस्त्वां नदीम् ।
 अभ्युहच्छद्विरव्ययैः पूजयमनः सुरोत्तमैः ॥
 सम्प्राप्तं परमं धाम योगिगम्यं सनातनम् ।
 यद्गत्वा न निर्वर्तन्ते तडाम परमं हरेः ॥
 तद्विष्णोः परमं धाम सदा पश्यन्ति योगिनः ।

श्रीतांशुकोटिसङ्घार्द्धे: सर्वेष भवनैयुतम् ॥
 आरुद्धौवनैर्दिव्यै: पुंभिः स्त्रौभिष्ठ सङ्गुलम् ।
 सर्वलक्षणसम्पन्नैर्दिव्यभूषणभृषितैः ॥
 अचरं परमं व्योम यस्तिन्देवा अधिष्ठिताः ।
 इरावतौ धेनुमतौ व्यरुच्चासूयवासिनौ ॥
 यत्र गावो भूरिष्टङ्गाः सायोध्या देवपूजिता ।
 अनन्तव्यूहलोकैष तथा तु त्यग्नुभावहैः ॥
 सर्ववेदमयं तत्र मण्डपं सुभनोहरम् ।
 सहस्रस्यूणसदसि ध्रुवे रम्यात्तरे शुभे ॥
 तस्मिन् मनोरमे पौठे धर्माद्यैः सुरिभिर्हृते ।
 सहासौन् कमलया दृष्ट्वा देवं सनातनम् ॥
 खुतिभिः पुष्कलाभिष्ठ प्रणम्य च पुनः पुनः ।
 प्रहर्षपुलको भूत्वा तेन चालिङ्गितः क्रमात् ॥
 पूजितः सकलैर्भीर्गैः श्रिया चापि प्रपूजितः ।
 अनन्तविहगेशाद्यैरर्चितः सर्वदैवतैः ॥
 तेषामन्यतमो भूत्वा मोदते तत्र देववत् ।
 एषु केषु च लोकेषु तिष्ठते कमलापतिः ॥
 तेषु तेष्वपि देवस्य नित्यदासो भवेत्पदा ।
 दासवत्पुत्रवत्तस्य मित्रवद्बन्धुवत् सदा ॥
 अश्रुते सकलान् कामान् सह तेन विपश्चिता ।
 इमान् लोकान् कामभोगः कामरूप्यनुसञ्चरन् ॥
 सर्वदा दूरविष्वस्तुदुखावेशलवांशकः ।
 गुणानुभवजप्रीत्या कुर्यादानमशेषतः ॥
 इममेव परं मोक्षं विदुः परमयोगिनः ।

काङ्क्षिति परमं दासा सुक्षमेकं महर्षयः ॥
 हरहर्षकपरमां भक्तिमात्रम् जानवः ।
 इहैव सुक्ष्मे राजर्थे । सर्वकर्मनिबन्धनैः ॥
 इति हारीतस्मृतौ विशिष्टप्रमधर्षशस्त्रे नानाविधीत-
 सविधानं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

हारीत उच्चाच ।

अथ वस्यामि राजेन्द्र ! विष्णुपूजाविधं परम् ॥
 श्रौतं महर्षिभिः श्रोक्त्रं कश्चिलाद्यैः पुरातनैः ।
 वैष्णवसैष्व भृग्वाद्यैः सनकाद्यैष्व योगिभिः ॥
 वैष्णवैदिकैः पूर्वव्यदाचरितं पुरा ।
 तत्त्वे वस्यामि राजेन्द्र ! महाप्रियतमं हरेः ॥
 ब्राह्मे सुहृत्ते उत्थाय सम्यगाचम्य वारिणा ।
 ध्यात्वा हृतपृष्ठजे विष्णुं पूजयेन्मनसैव तु ॥
 तं प्रक्षैवेति सूक्ते न बोधयेत्कमलापतिम् ।
 वनस्पतेति सूक्ते न तूर्यघोषं निनादयेत् ॥
 कुर्यादद्विष्णुं विष्णोरतोदेवेत्यनेन तु ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्राभ्यान्तिः प्रणम्याचारेत्ततः ॥
 क्लतशौचस्तथाचान्तो दन्तधावनपूर्वकम् ।
 ऋषान् कुर्यादिधानेन धात्रौश्रीतुलसौयुतम् ॥
 नारायणानुवाकेन क्लता तत्राग्नमर्पणम् ।
 क्लतक्षत्यः शुचिभूत्वा तर्पयित्वा च पूर्ववत् ॥
 धृतोऽर्घ्यपुण्ड्रेहस्य पवित्रकर एव च ।
 प्रवेश्म मन्दिरं विष्णोः संमार्जन्या विशेषयेत् ॥

वास्तोव्यतीति वै सूक्तं जपन् संमार्जये दृष्टहम् ।
 आगाव इति सूक्ते न गोमयेनानुलेपयेत् ।
 आनोभद्रेति सूक्ते न रङ्गवस्त्रिष्व निक्षिपेत् ॥
 ततः कलशमादाय जपन्वे शाकुनौर्क्षं च ।
 गत्वा जलाशयं रम्यं निर्मलं शुचि पारणुरम् ॥
 इमं मे गङ्गेति कृचा जलं भक्ष्याभिमन्त्रयेत् ।
 आपो अस्तानिति कृचा कलशं द्वालयेद्विजः ॥
 समुद्रं जिग्नेष्वन्देण गृह्णीयावयतो जलम् ।
 उतस्ते न वस्त्रभिरिति वस्त्रेषाद्वाद्य वैश्ववः ॥
 प्रसन्नाजिति सूक्तं वै जपन् सम्बिश्वेदृष्टहम् ।
 धात्वोपरि तथा कुम्भं व्यसेद्विष्णतो हरैः ॥
 इमं मे वरणेत्युच्चा मङ्गलद्रव्यसंयुतम् ।
 आस्त्रानिति निवत्वेति सूक्ते न कुर्यात्पुर्वस्य सञ्चयम् ॥
 अवर्वाच्छि सुभगे हाभ्यां गन्धांश्च पिषयेत्तथा ।
 वाग्यतः प्रयतीभूत्वा श्रीसूक्ते नैव वैश्ववः ।
 विष्वानिन इति कृचा दीपं दद्यात्सुदीपितम् ॥
 तत्त्वाचेषु सलिलं दत्त्वा गन्धांश्च निक्षिपेत् ।
 शब्दोदेव्या च सलिलं गायत्रा च कुशांस्तथा ॥
 आयनेति च पुष्पाणि यवोऽसौति कृचाऽच्चतान् ।
 गन्धहारेति वै गन्धान् श्रीषध्या तिलसर्पान् ॥
 कारणालाञ्जिति दूर्वायान् सहिरस्येति रक्षकम् ।
 हिरण्यरूपेति कृचा हिरण्यं निक्षिपेत्तथा ॥
 एवं द्रव्याणि निक्षिपत्रं तुलस्या च समर्पयेत् ।
 सवितुश्च त्यादि कृचा दद्यात्पर्वीदकं हरैः ॥

चियेति पादेति कृचा दद्यात् पादजलं तथा ।
 भद्रन्ते हस्तेत्यनेन हस्तप्रकाशनं चरेत् ॥
 वयः सुपर्णेति कृचा सुखसम्पार्जनं तथा ।
 आपो अस्तानिति कृचा वक्षेगण्डूषमेव च ॥
 हिरस्यदस्ते त्यनेन दन्तकाष्ठं निवेदयेत् ।
 हृष्णस्ते प्रथमिति जिह्वालेखममेव च ॥
 आपयित्वा उभेषजैरिति गण्डूषमाचरेत् ।
 आपोहिष्ठा इत्यनेन कुर्यादाचमनीधकम् ॥
 मूर्धामव इत्यनेन तैलाभ्यङ्कं समाचरेत् ।
 मूर्धानन्दीव इत्यनेन गन्धान् केशेषु लेपयेत् ॥
 तद्वियसास्थौ केशवन्ते केशान् वै चालयेत्पुनः ।
 चिये पृश्नति कृचा तद्वर्चोदर्त्तनादिकम् ॥
 आपोथस्यः प्रथममिति सूक्तेनाभ्यङ्गसूचनम् ।
 स्त्रावादः स्त्रापयेत्सूक्तैर्वैष्णवैर्गन्धवारिणा ॥
 ततः पञ्चामृतेर्गच्छः स्त्रापयेत्तत्प्रकाशकौः ।
 आपग्रावस्त्रेत्यूचा चौरं दधिक्रावमेति वै दधि ॥
 दृतमामिदेति दृतं मधुवातेति वै मधु ।
 तन्ते वयं यथा गोभिरित्युचेत्तुरसं शुभम् ॥
 एभिः पञ्चामृतैः स्त्रापत्र चन्दनञ्च निवेदयेत् ।
 श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यां पुनः संस्खापयेहरिम् ॥
 वनस्पतिति सूक्तेन कुर्यादघोष समन्वितम् ।
 चिये जात इति कृचा दद्यान्नौराजनं ततः ॥
 युवा सुवासति कृचावस्त्रेणाङ्कं प्रमार्जयेत् ।
 प्रसिनानेति मन्त्रेण वस्त्रं सम्बेष्येत्प्रतः ॥

युवं वस्त्राष्टीति ऋचा उत्तरीयं तथैव च ।
 सर्वचाचमनं दद्याच्छ्रद्धो देवौत्युचा च तु ॥
 उपवीतं ततो दद्याद् ब्राह्मणानिति वै ऋचा ।
 ऋतस्यतन्तु वितते दद्यात्कुशपविचकम् ॥
 पश्चादाचमनं दद्याद्भूषणीभृष्येत्तरिम् ।
 विश्वजिम्बूलेन दद्याद्भूषणानि शुभानि वै ॥
 हिरस्यकेशेति ऋचा केशान् संशोषयेत्तथा ।
 सुपुष्पैः कवरीं दद्याहि हिसीतेत्यनेन वै ॥
 क्षपायमिन्द्र ते रथ इत्युचा तिलकं शुभम् ।
 गन्धञ्ज लेपयेहानि गन्धारेति वै ऋचा ॥
 लातारमिन्द्र इत्युचा पुष्पमालां समर्पयेत् ।
 चक्षुषः पितेति ऋचा चक्षुषो रक्षनं शुभम् ॥
 सहस्रभीर्वैति ऋचा किरीटं शिरसि चिघेत् ।
 ऋक्सामाभ्यामिति श्रोत्रे कुण्डले मा करेऽप्येत् ॥
 दमूनसौ अपस इति केयूरादिविभूषणम् ।
 आश्वेते यस्येति ऋचा ह्वाराणि चिमलानि च ॥
 हस्ताभ्यां हशशाखाभ्या मित्युचा चाङ्गलौयकम् ।
 अस्य विपूर्णमनुना सूर्यके विन्यसेच्छुभे ॥
 इदन्त्वदुत्तर इति कठिस्त्रूं सुरोविषम् ।
 स्वस्त्रिहाविशस्यातिरित्याशुधानि समर्पयेत् ॥
 द्यौर्नय इन्द्रेति दद्याच्छ्रद्धं सुविमलं तथा ।
 सोमः पवर्ततेत्युचा चामरं हैमसुत्तमम् ॥
 सोमापूषणेत्युचा तालहन्तौ सुवर्चसौ ।
 रूपं रूपमिति ऋचा दद्यादादर्थनं शुभम् ॥

इन्द्रमेव धौषणेति कृचा आसने विनिवेशयेत् ।
 इहैवास्तमेति कृचा दद्याच्च कुर्याविष्टरम् ॥
 अप्स्वन्तरिति कृचा पादं दद्याच्च भक्तिः ।
 गौरीमिमाय सूक्तेन अर्धं हस्ते निवेदयेत् ॥
 न तमं होनदुरितमित्याचमनं समर्येत् ।
 पिवासोममित्यनेन मधुपर्कं च्च प्राशयेत् ॥
 अप्स्वगे सथिष्ठवेति पुनराचमनं चरेत् ।
 अचन्तस्वाह वाहेत्यचतैर्चये च्छुभैः ॥
 तण्डुलाः सहरिद्रासु अक्षता इति कौरिंताः ।
 विष्णीर्नुकमिति सूक्तेन धूपं दद्यादृष्टान्वितम् ॥
 भावामितेति सूक्तेन दीपान्नीराजयेच्छुभान् ।
 इन्द्र ते पात्रमिति भाजनं विन्यसेच्छुभम् ॥
 तस्मा अरहःमाममेति पात्रप्रक्षालनं चरेत् ।
 अक्षिन् पदे परमेतच्छिवांसमिति गवाच्ये नाभिपूरयेत् ।
 पितुनुस्तोषमिति सूक्तेन दद्यादाकादिकं हविः ॥
 तदस्यानिकमिति कृचा सहिरस्थं ष्टुतं तथा ।
 तक्षिन् रायवतय इति दद्यादापोशने ष्टुतम् ॥
 ततः प्राणाद्याहुतयो होतव्याः परमात्मनि ।
 अग्ने विवस्तुषस इति पञ्चभिश्च यथाक्रमम् ॥
 समुद्रा ऊर्मीति सूक्तेन ष्टुतधाराः समाचरेत् ।
 परोमात्रेति चक्षन भोजयेत्पश्चियं हरिम् ॥
 तुभ्यं हिन्द्वान इत्यनेन वयः सर्वं निवेदयेत् ।
 इन्द्र पौवेत्यनेन दद्यादापोशनं पुनः ॥
 प्रत आश्चिनि पवमानेत्यृचा हस्तप्रक्षालनं चरेत् ।

सरस्तौं देवयन्त इति लिङ्गमिण्डुभवेत् च ॥
 हृष्टिं दिवैशः तद्यरेति इाभ्यां दद्यादाचमनं ततः ।
 शिरुं जिङ्गाग्निमिति ऋचा सुखहस्तौ च मार्जनेत् ॥
 दद्विषावतामिति ऋचा दद्यादाच्चूलमुत्तमम् ।
 स्तादुः पवस्तेति ऋचा दद्यादाचमनं युनः ।
 अयं गौरिति स्त्रीभ्यां दद्यात् पुण्याच्छलिं ततः ॥
 हौपक्षीराजयेत्पक्षादृष्टसूत्रो न वैष्णवः ।
 यतद्द्वेत्याहि षड्भिर्दिष्टु रक्षां प्रदापेत् ॥
 यज्ञो देवाजामितिसूक्ते न उपस्थानजपं चरेत् ।
 तद्विष्णोरिति इाभ्यां प्रणमेच्चैव भक्षितः ॥
 गौरिमिमायेति ऋचः दद्यादाचमनन्ततः ।
 स्त्रीस्त्रीनामभिः सुत्वा प्रसादोमं समाचरेत् ॥
 प्रातरौपासनं हुला तस्त्रिवग्नौ जनर्दनम् ।
 आला संगूच्य शुहुयाद्विष्णवैः प्रत्युचं हविः ॥
 औभूष्मानामपि च हुला दृतयुतं हविः ।
 याभिः सोमी भोदतेत्पदेन मात्रभ्यां शुहुयाद्विः ॥
 किं स्त्रियमित्याज्ञनं शुहुयाद्विः ।
 सुपर्णं विश्रा इति ऋचा सुपर्णायं महामने ॥
 चमूषु चेन इति च सेनेश्यायापि इवताम् ।
 पवित्रक्षत्र इति इाभ्याच्छक्तायामितिक्षेपे ॥
 स्त्रादुषं स इति ऋचा इतिभ्यो शुहुयमहविः ।
 षट्क्षेष्ठामितीन्द्राय षट्क्षेष्ठामितीन्द्राय ॥
 यमाय सोमिति यमक्षेष्ठं तं व्योमुष्णित्यृचा ।
 यच्छिद्वितेति व्रह्मणं क्षाववामेति माहतम् ।

द्रविष्णोदाददातुना द्रविष्णाद्याशमेष च ॥
 चत्रम्बकञ्चचा रुद्रं आनः प्रजाँ प्रजापतिम् ।
 यज्ञेनेत्यूचा साध्ये भ्यो महतो यज्ञवेति च ॥
 ये नः सपद्वेति जट्चा वसुरुद्रेभ्यएव च ।
 विष्णेदेवाः स चतुष्मिर्ये देवा स जट्चा तथा ॥
 सर्वेभ्यस्यैव देवेभ्यो जुहुयादन्नमुत्तमम् ।
 नासत्याभ्यामिति जट्चा अश्वच्छन्दोभ्यएव च ॥
 सोमपूर्वेति जट्चा सूर्याचन्द्रमसोस्तथा ।
 अंसमिद्युदसुले न वैष्णवेभ्यस्तथा पुनः ॥
 ततः स्तिष्ठक्षतं हुत्वा भुज्ञे भ्यस्य बलिं चिपेत् ।
 नभी महद्ग्रंज जट्चा बलिं भुवि विनिच्छिपेत् ॥
 आचम्य वारिणा पश्चात्पत्न्यागं समाचरेत् ।
 एतच्छ्रौतं वृपश्च ! मुनिभिः सम्प्रकौर्त्तितम् ॥
 सम्यगुता॑ भवा तेऽय निश्चितंमतमुत्तमम् ।
 एतग्रियतमं विष्णोः स्त्रियोनाथस्य सर्वदा ॥
 श्रौतेनैव हरिं देवमर्चमृति मनौषिषः ।
 श्रौतसार्त्तिगमैर्विष्णो स्त्रिविध॑ पूजनं ज्ञृतम् ॥
 एतच्छ्रौतं ततः स्त्रात्तं पौरुषेण च यत् ज्ञृतम् ।
 मन्त्रैरष्टाचराद्यैसु तहित्यागममुच्यते ॥
 श्रौतमेव विशिष्टं स्त्रात्तेषां वृपवरोत्तम ! ।
 श्रौतमेव तथा विप्राः प्रकूर्वन्ति जनार्दने ॥
 यजन्ति केचित्क्षितयन्ति सन्ध्यासु च देशिकाः ।
 यजन्ति केचिच्छितयन्त्ययो वर्णा द्विजोत्तमाः ॥
 शुद्धूषा च तथा नामकौर्त्तवं शूद्रजन्मनः ।

अपि वा परमेकान्ति बालकाश्वपुहरिम् ॥
 श्रीणामप्यर्चनैयः स्थात्स्वर्णस्थानुरूपतः ।
 मन्त्ररद्धे न वै पूज्यो हित्वा श्रीतं विधानतः ॥
 शब्दमध्यर्थं विष्णोमुनिभिः सम्प्रकौर्त्तिसम् ।
 श्रीतस्मर्तीगमीक्षास्त्र वित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥
 ग्रायविन्मक्षत्यानां दण्डमप्याततायिनाम् ।
 अधुना सम्प्रवल्लामि हस्तिमैकान्तिस्त्रणाम् ॥
 नारीणामपि कर्तव्या महन्त्वहनि शरस्त्रतीम् ।
 उत्थाय पश्चिमे यामि भर्तुः पूर्वमतन्द्रिताः ॥
 छत्वा श्रीचं विधानेन दक्षधावनमाचरेत् ।
 कृत्वाथ मङ्गलस्त्रानं धृत्वा शुक्लाम्बरं तदा ॥
 आप्य धारयेदूर्ध्वं पुरुः यम्भं सूर्यैव तु ।
 चक्षनेनपि कास्त्र श्वी कुङ्कुमेनापि वा सती ॥
 जप्त्वा मन्त्रं गुह्यं पश्चादभिनन्द्य च वैष्णवान् ।
 अमस्त्रत्वा जगदार्थं जप्त्वा च अरणागतिम् ॥
 अमालानं समक्षकृत्य चिन्तयेद्धुक्षदनम् ।
 गृहभाण्डादिकं सर्वं वाग्यता निष्ठतेन्द्रियाः ॥
 संशोधयेत्यतिदिनं यज्ञार्थं परमालानः ।
 मार्जयित्वा एहं पश्चाद् गोमयेनानुलिप्य च ॥
 रङ्गवल्लादिभिः पश्चादलङ्घत्य समन्तः ।
 चतुर्विधानां भाण्डानां ज्ञालनन्तु समाचरेत् ॥
 पाचकानि बहिष्ठानि जलस्थानयनरानि च ।
 श्वापनानि जलार्थं वा चतुर्विधं मुदाहृतम् ॥
 पृथक् पृथगुद्भानि तेषु तेष्वपि वित्यसेत् ।

नाम्बोद्धं समरं कुर्याद्वाहार्गा सर्वकर्त्तव्यम् ॥
 तानि तानि सृष्टित्वाणि प्रकौर्येव मुनः पुनः ।
 सम्बूद्धं प्रक्षाल्य भास्कार्णि दाहयेद्वाहीवेस्त् खे ॥
 मुनः प्रक्षाल्य समाप्ता पश्चात्पचनमाचरेत् ।
 रसभाष्ठानि सर्वाणि चालेवेदुपावरिषा ॥
 क्षतुर्भिः पञ्चभिर्धात्वा सुकृत्यौ चालयेत्तदा ।
 वहिं निष्ठामयौत् पाचकार्णि एष्ठान्तिकात् ॥
 ताभिरेव न द्वात् भुजतां हि कर्मस्तु ।
 दस्ता पाचात्तरे दक्षालालस्ये वा सृष्टयेऽपि वा ॥
 मुटे पञ्चमये वापि दद्याद्वत् वैश्ववे ।
 सुवं दासमयं कांसं कुर्यात्तायेनयं नहु ॥
 न दद्याद्वरनालस्य घटं तस्मिन् महावने ।
 आरनालस्य यत् कुर्यान्त्यजीवाध्यघटं दद्या ॥
 आरनालक्षारशाकं करणं तिलपिण्डकम् ।
 लम्बुनं भूलकं शिशुं छत्रां कोशातकीफलम् ।
 अलावुच्चाम्बशाकस्त्रं करनिर्मितिं दधि ॥
 विम्बं विह्लस्त्रं निर्यासं धीसुं श्वेषातकं फलम् ।
 आरम्बधस्त्रं निर्गुण्डीं कालिङ्गालिकां तद्या ॥
 नातिकीर्यस्त्रशाकस्त्रं ज्ञेतव्यमाकमिव च ।
 उड्डाकिमानुषीचौरमवस्थानिर्देशाहगोः ॥
 एतान्यकामतः स्युद्धा सवासा जलमाविशेत् ।
 मव्वा जग्धा ग्रतं कुर्याम्बुजं जग्धा पतेष्ठधः ॥
 केषानां रक्षानार्थं वा न स्युग्रीदारनालकम् ।
 चन्दनं घनसोरं वा भक्तरन्दमधार्षि वा ॥

माषमुहादिचूणं वा तक्रं जास्वीरमेव वा ।
 तिन्तिङ्ग्न कलायं वा केशरञ्जनमाचरेत् ॥
 जर्धं मासात्प्रजेक्षर्वं सृङ्गाण्डं वैष्णवात्तमः ।
 न त्यजेज्ञोहभाण्डानि तापयेच हुताशने ॥
 दारुणां सन्त्वजेहापि तच्छणं वा समाचरेत् ।
 अश्वनामश्मर्भिधात्वा गोवालैर्घर्षयेत्तथा ॥
 सूतके सूतके वापि शुनादिस्पर्शने तथा ।
 स्पर्शने वापत्रभक्षणां सद्य एव परित्यजेत् ।
 एवं संशोध्य भाण्डानि यज्ञार्थं वाचयेद्वाविः ॥
 सम्रोक्ष्याद्विः युचौ देशे धान्यं संशोधयेद्भुवि ।
 अवहन्याच्छुभतरं गायन्ति मधुसूदनम् ॥
 संशोध्य तण्डुलान् पश्याद्विः संक्षालयेत्तिभिः ।
 अभस्त्रिवारं वस्त्रे श्रीधयित्वा घटान्तरे ॥
 कुर्यानेव पवित्रेण तण्डुलान् निर्वपेच्छुभान् ।
 अन्तर्धाय कुशं तद्र मन्त्ररब्र मनुस्तरन् ॥
 पाचयेक्षपवित्रेण वाग्यतो नियतेन्द्रियः ।
 उपविश्य शुभे कुण्डे वक्षि ग्रज्जालयेत्ततः ॥
 अवैष्णवस्य शूद्रस्य पतितस्य तथैव च ।
 पाषण्डस्याप्यशुद्धस्य गृह्णेष्वन्ति विवर्जयेत् ॥
 सम्रोक्ष्य मन्त्ररब्रे न वक्षि कुशजलैस्त्रिभिः ।
 यज्ञीयेर्विमलैः काष्ठैर्वर्जनेन प्रदीपयेत् ॥
 सान्तर्धानसुखेनापि धमयन्वा प्रदीपयेत् ।
 पालाशैर्खार्दिर्बिल्वैर्गीश्वत्यिटकैरपि ॥
 अन्यैर्वा यज्ञीयैः काष्ठैस्तु गैर्वा यज्ञीयैः शुभैः ।
 वर्जयेन्द्रदिग्धानि तथा वैभितकौनि च ॥

आरम्भानि शौयूणि तथा नैगुण्यिकानि च ।
 नैपानि च कपित्यानि कार्पासैरण्डकानि च ॥
 अभिधानि सकौटानि दीर्घन्धानि तथैव च ।
 असद्वाहानि चेत्यानि काकखट्वासनानि च ॥
 देवालयानि योप्यानि तथोपकरणानि च ।
 महिषोद्धरादीनां करीषपीठकानि च ॥
 अन्यानां पाकशेषाणि वर्जयेदज्ञकर्मणि ।
 प्रदीप्यामिं ततो नाद्यं पचाचियतमानसः ॥
 विन्तयन् परमामानं जपमन्त्रदयं तथा ।
 शुद्धं हृदयं तथा रुचं पश्चाद्रम्यतरं शुभम् ॥
 निषिद्धानि च ग्राकानि फलभूलानि वर्जयेत् ।
 अतिरुचस्त्रातिदुष्टमतिरक्तच वर्जयेत् ॥
 भावदुष्टं क्रियादुष्टं कालदुष्टं तथैव च ।
 संसर्गदुष्टमपि च वर्जयेदज्ञकर्मणि ॥
 रूपतो गम्भतो वापि यज्ञाभस्यैः समग्रवेत् ।
 भावदुष्टस्त्र यत्तोक्तं मुनिभिर्धर्मपारगैः ॥
 आरनालस्त्र मद्यस्त्र करनिर्मयितं दधि ।
 हस्तदत्तस्त्र लवणं चौरं छृतपयांसि च ॥
 हस्ते नोडृत्य यत्तोयं पौतं वक्षेण वै कदा ।
 शब्देन पौतं भुक्तस्त्र गव्यं ताम्रेण संयुतम् ॥
 चौरस्त्र लवणीमिश्रं क्रियादुष्टमिहोचते ।
 एकाहस्त्रां तु यज्ञाक्तं यज्ञाक्तं राहुदर्शने ।
 स्त्रतके सृतके चाक्तं शुष्कं पर्युषितं तथा ॥
 अनिर्दशाहगीचौरं षष्ठ्यां तैलं तथापि च ।

नदीष्वसमुद्रपासु सिंहकर्णटयोर्जलम् ॥
 निःशेषजलवापग्रादौ यत्प्रविष्टं नवोदकम् ।
 नातीतपञ्चरात्रं तत्कालदुष्टमिहोच्यते ॥
 शैवपाषण्णं प्रतितेर्विकर्मस्यैनिरौखरैः ।
 अवैष्णवैहि॑ जैः शूद्रैर्हरिवासरभोक्तृभिः ॥
 खकाकशूकरोद्धायैरुदक्यासूतिकादिभिः ।
 पुञ्चलौभिष्ठ नारीभिष्ठ॑ षलौप्रतिभिस्तथा ॥
 दृष्टं स्मृष्टं च दत्तं च भुक्तशेषं तथैव च ।
 अभस्याणां च संयुक्तं संसर्गदुष्टमुच्यते ॥
 विष्वं शिषु च कालिङ्गं तिलपिष्टञ्च मूलकम् ।
 कोशातकौमलावुच्च तथा कट्फलमेव च ॥
 नालिका नालिकेत्यादिजातिदुष्टमिहोच्यते ।
 एवं सर्वास्यभस्याणि तत्सङ्गान्वयपि संत्वजेत् ॥
 तथैवाभस्यभोक्तृणां हरिवासरभोजिनाम् ।
 स्तोकार्यतिकविप्राणां देवतान्तरसेविनाम् ॥
 अवैष्णवानामपि च संसर्गं दूरतस्यजेत् ॥
 पक्षाद्वाद्यां यथा पक्षं वाग्यतो नियतेन्द्रियः ।
 सन्मार्जयेच्छुभतरं वारिणा वाससैव च ॥
 करकैरपिधायाथ चक्रे गोवाङ्गयेत्ततः ।
 गन्धेन वा हरिद्रेण जलेनापग्रथ वा लिखेत् ॥
 मुदर्शनं पाञ्चजन्यं भारणानां यज्ञयोगिनाम् ।
 कुशोक्तरे शुचौ देशे विन्यस्य कुशवारिणा ॥
 संप्रोक्ष्य मन्त्ररब्देन वस्त्रे गोच्छादयेत्ततः ।
 द्वात्मयित्वाथ देवस्य भाजनानि शुभैर्जलैः ॥

अभिपूर्य ततो द्वद्वाज्ञोजयेच विशेषतः ।
 भीजयेदागतान् काले सखिसम्बन्धिवास्तवान् ॥
 बालान् द्वद्वान् भीजयित्वा भक्तारं भेदजयेत्ततः ।
 स्वयं द्वष्टा ततोऽश्रीयाङ्गत्तु भुक्तावशेषितम् ॥
 पैशाचिकानां यक्षाणां शक्तानां लिङ्घधारिणाम् ।
 हादश्रीविमुखानां च सज्जापादिविवर्जयेत् ॥
 श्रीबबौद्धस्तान्दशाक्तास्थानानि न विशेषं क्वचित् ।
 वर्जयेत्तत्त्वसौपस्थं जलपुष्पफलादि च ॥
 न निरीक्षेत देवानामुखवानि कदाचन ।
 सुतिं वापग्रन्थदेवानां न कुर्याच्छृणुयात् च ॥
 कामप्रसङ्गसज्जापान् परिहासादि वर्जयेत् ।
 अन्यचिङ्गाङ्गितं वस्त्रं भूषणासनभाजनम् ॥
 द्वच्चं पश्चं कूपग्रहान् भारणं चैव विवर्जयेत् ।
 अन्यालये हरिं द्वष्टा देवतान्दरसंसदि ॥
 नार्चयेन्नप्रमाणे च तौर्ध्वेष्वां विवर्जयेत् ।
 अवैष्णवस्य हस्तात्तु हित्यदेशादुपागतम् ॥
 हरिः प्रसादतौर्ध्वाद्यं यद्वेष्वा परिवर्जयेत् ।
 आकारत्वयसम्बन्धो नवेज्याकर्मणि स्थितः ॥
 विष्णोरनव्यशेषत्वं तथैवानन्यसाधनम् ।
 तथैवानन्यभीम्यत्वमाकारत्वयसुच्यते ॥
 अर्चनं मन्त्रपठनं ध्यानं होमस्त्रवन्दनम् ।
 सुतिर्योगं समाधिष्ठ तथा मन्त्रार्थचिन्तनम् ॥
 एवं नवविधा प्रोक्ता चेज्या वैष्णवसत्तमैः ।
 प्रापग्रस्य ब्रह्मणोरूपं प्राप्यच्च प्रत्यगात्मनः ॥

प्राप्तुपायं ज्ञानस्यैव तथा प्राप्तिकरीचि च ।
 ज्ञातव्यमेतदर्थस्य पञ्चकं मन्त्रविज्ञमैः ॥
 जगतः कर्त्रत्वं च तथा सामित्रमेव च ।
 श्रीशत्वं सत्त्वत्वस्य ब्रह्मस्यो रूपसुच्छते ॥
 देहेन्द्रियादिभ्योऽन्यत्वं नित्यत्वादिगुणौघता ।
 श्रीहरेदर्दीश्य धर्मत्वं सर्वपं प्रत्यगामनः ॥
 उपाधाध्येवसायेन त्वक्षा कर्माघमाक्षमः ।
 हरैः उपावस्त्रमित्वं प्राप्तुपायमिहोच्यते ॥
 सर्वेष्वर्यफलं त्वक्षा शब्दादिविषयानचि ।
 हास्येन्द्रुक्षसङ्किलं विष्णोः फलमिहोच्यते ॥
 तज्जनस्यापराधित्वं शब्दादिष्वकुरक्षता ।
 ज्ञात्वस्य च परित्यागः अक्षत्यकरणं तथा ॥
 इदंश्रीविमुखत्वं च विशेषि स्यात् फलस्यच्चि ।
 अर्थपञ्चवमेतद्वि ज्ञातव्यं स्वास्यमुक्षुभिः ॥
 विहितं स्वकालं कर्म विष्णोराराधनं परम् ।
 निवोधं तनुपञ्चेष्ठ ! भोगार्थं परमामनः ॥
 हृत्यास्यस्य तरोरस्य सुट्ठुं मूलमुच्चते ।
 त्वागेन चैव धर्मस्य निषिद्धाचरणेन च ॥
 आज्ञातिक्रमणाहिन्दः पतत्येष न संशयः ।
 ज्योतिष्ठोमाहयः सर्वे वज्रो वैदेषु वौर्तिताः ॥
 पुण्यव्रताः पुराणीक्षा दाना नैमित्तिकादिषु ।
 विज्ञोभीर्गतया सर्वाः कर्त्तव्या वैश्वेत्तमैः ॥
 यज्ञपायतया क्षत्यं नित्यनैमित्तिकादिकम् ।
 सत्कृत्यं कुरुते विष्णोर्वैष्णवः स उद्दीरितः ॥

विष्णो रज्ञतया यसु सत्कृत्यं कुरुते बुधः ।
 स एकान्तीति मुनिभिः प्रोचप्रते वैष्णवोत्तमः ॥
 यसु भीगतया विष्णोः सत्कृत्यं कुरुते सदा ।
 स भवेत् परमैकान्तिमहाभागवतोत्तमः ॥
 वर्जनौथमकृत्यन्तु सर्वेषां करणी स्त्रिभिः ।
 अकामतसु यत् प्राप्तं प्रायश्चित्ताहिनश्वति ॥
 अकृत्यं वैष्णवैः पापबुधा शास्त्रविरोधितः ।
 एकान्ति परमैकान्ति रुच्यभावाच्च सन्त्वजेत् ॥
 चुतिसूख्युदितं धर्मं यस्यजीवैष्णवाधमः ।
 स पाषण्डीति विज्ञेयः सर्वलोकेषु गर्हितः ॥
 अकृत्यकरणाद्वापि कृत्यस्याकरणादपि ।
 द्वादशीविमुखल्वे न पतत्येव न संशयः ॥
 तज्जालवर्प्रयत्ने न सत्कृत्यं सर्वदा चरेत् ।
 आज्ञातिक्रमणाहिष्णो मुक्तोऽपि विनिवधते ॥
 समस्तयज्ञभीक्तारं ज्ञात्वा विष्णुं सनातनम् ।
 दैवं पैत्रं तथा यज्ञं कुर्यान्तु परित्यजेत् ॥
 विद्युत्मबलम्बन्ते यतयो ये महाधियः ।
 तेषामपि हि कर्तव्यं सत्कृत्यमितरेषु किम् ॥
 ब्रह्म ब्रह्मा ब्राह्मणश्च त्रितयं ब्राह्ममुच्यते ।
 तस्माद्ब्राह्मणविधिना परं ब्रह्मणमर्चयेत् ॥
 समस्तयज्ञभीक्तारमज्ञात्वा विष्णुमव्ययम् ।
 वेदोदितं यः कुरुते स लोकायतिकः सूतः ॥
 यसु वेदोदितं धर्मकृत्यज्ञा विष्णुं समर्चयेत् ।
 स पाषण्डत्वमापन्नो नरकं प्रतिपद्यते ॥

वेदाः प्राणा भगवतो वासुदेवस्य सर्वदा ।
 तदुक्तकर्माकुर्बाणः प्राणहर्ता भवेष्वरः ॥
 विष्णोराराधनादेहं विना यस्यन्यकर्मणि ।
 प्रयुज्जीत विमूढात्मा वेदहन्ता न संशयः ॥
 वक्तं माता लेद्धि यथा तथा लेद्धि स मातरम् ।
 चुतं विष्णोः प्रियं ज्ञात्वा विष्णुं वेदेन वै यजेत् ॥
 तस्मादेदस्य विष्णोश्च संयोगो यस्तु दृश्यते ।
 स एव परमो धर्मो वैष्णवानां यथा लृप ! ॥
 कश्चित् पुरा लृपश्चेष्ट ! काशयपो ब्राह्मणोऽग्नः ।
 शास्त्रित्य इति विष्णातः सर्वशास्त्रविशारदः ॥
 स तु धर्मप्रसङ्गेन विष्णोराराधनं प्रति ।
 अवैदिकेन विधिना क्षतवान् धर्मसंहिताम् ॥
 अवलम्बन भवं तस्य केचिदत्र महर्षयः ।
 अवैदिकेन मार्गेण पूजयन्ति क्षत्रियवम् ॥
 अशास्त्रविहितं धर्मं सर्वे कुर्वन्ति मानवाः ।
 स्वाहाख्यधावषट्कारवर्जितं स्यामहीतलम् ॥
 ततः क्रुद्धो जगन्नाथः शङ्खचक्रगदाधरः ।
 इदमाह मुनिश्चेष्टं शास्त्रित्यमितौजसम् ॥
 दुबुँचे ! मामकं धर्मं परमं वैदिकं महत् ।
 अवैदिकक्रिया क्षुष्टं प्राग्लभ्यात् क्षतवानसि ॥
 यस्माद्वैदिकं धर्मं प्रवर्त्यसि मां हिज ! ।
 तस्माद्वैदिकं लोकं निरयं गच्छ दारुणम् ॥
 तदाक्षादेव देवस्य शास्त्रित्योऽभृदयाकुलः ।
 सुवन् प्राह जगन्नाथं प्रचिपत्य पुनः पुनः ॥

लाहि वाहौहि लोकेश ! मा विभो ! सापराधिनम् ।
 ततः स ऋपया विष्णुभर्गवान् भूतभावनः ॥
 हिव्यवर्षश्चतं विप्र ! भुज्ञा नरकयातनाम् ।
 उत्पत्स्यसे भूगोर्वशे जमदग्निरितौरितः ॥
 तदाराघ्य पुनमां तु वैदिकीनैव धर्मतः ।
 गच्छ तज्जिन् मुनिश्चेष्ट ! मम लोकं सुनिर्मलम् ॥
 इत्युज्ञा भगवान्विष्णुस्त्रैवाम्नरघीयत ।
 शाण्डिल्यो निरयं प्राप्य पुनर्घाघ्य भूतसे ॥
 वैदीक्षिविधिना विष्णुमर्चयित्वा सनातनम् ।
 विशुद्धभावात् सम्माप्य तज्ञाम परमं हरैः ॥
 तज्ञादवैदिकं धर्मं दूरतः परिवर्जयेत् ।
 वैदिकीनैव विधिना भक्ष्या सम्भूजवेदशिम् ॥
 श्रीतेन विधिना चक्रं धृत्वा वै ब्राह्मूत्त्वशोः ।
 धृतोर्ध्वपुरुणः शुद्धाक्षा विधिनैवार्चयेद्वरिम् ॥
 कर्मणा मनसा वाचा न प्रमाणेत् सनातनात् ।
 न प्रमाणेत्परं धर्मात् श्रुतिसृत्युत्तमोर्वात् ॥
 सुशीलन्तु परं धर्मं नारीणां रूपस्त्वम् ! ।
 श्रीलभूष्णेन नारीणां यमलोकः सुदारणः ॥
 अते जीवतिं वा पत्नी या नाम्नामुपगच्छति ।
 सैव कौर्ति भवाप्नोति मोदते रमया सह ॥
 पतिं या नातिचरति मनोवाङ्काशकर्मभिः ।
 सा भृत्यस्त्रेकमाप्नोति यथैवाहन्वतौ तथा ॥
 आर्तां तं मुदिले दृष्टो प्रोपिते मसिना क्षण ।
 दृते मिक्तेत दा पत्नी दा स्त्रौ ग्रीका पतिन्नता ॥

या स्तो मृतं परिष्वच्छ दग्धा चेष्टव्यवाहने ।
 सा भर्तु लोकमाप्नोति हरिणा कमला यथा ॥
 ब्रह्मज्ञं वा सुरापं वा ज्ञतप्तं वापि मानवम् ।
 यमादाय श्रुता नारी तं भर्तारं पुनाति हि ॥
 साध्वीनामिष्ठ मारीणामन्विप्रपतनाहने ।
 नाथो धर्मोऽस्ति विज्ञेयो मृते भर्तरि कुलचित् ॥
 वैश्वां पतिमादय या दग्धा हव्यवाहने ।
 या वैश्वपदं याति यत्र गच्छन्ति योगिनः ॥
 मृते भर्तरि या नारी भवेद्यदि रजस्त्वा ।
 चितान्ति संश्वेते तावत् चाला तस्मिन् ब्रवेश्येत् ॥
 गर्भिणी नातुगतव्या श्रुतं भर्तारमव्यया ।
 ब्रह्मचर्यवतं कुर्याद्यावज्जौवमतन्द्रिता ॥
 केशरस्त्रवताम्बूसयन्धुपुष्पादिसेवनम् ।
 भूषितं रक्षवस्त्रं कांस्यपात्रे च भोजनम् ॥
 हिवार भोजनचाल्तोरस्त्रनं वर्जयेत्सदा ।
 चाला शुद्धाम्बरधरा जितक्रोधा जितेन्द्रिया ॥
 न वस्त्रं कुहका साध्वी तन्द्रालस्य विवर्जिता ।
 शुनिर्मला शुभाचारा नित्यं सम्मूलयेहरिम् ॥
 चितिशायी भवेद्राक्षी शुचौ देशे कुशोत्तरे ।
 आनयोगपरा नित्यं स्रुतां सङ्घे व्यवस्थिता ॥
 तपश्चरसंयुक्ता यावज्जौवं समाचरेत् ।
 तावत्तिष्ठे विराहारा भवेद्यदि रजस्त्वा ॥
 सभर्षका सती वापि पाणिपूरात्मभोजनम् ।
 एकवारं समश्रीयाद्रजसा च परिष्ठुता ॥

एवं सुनियतहारत सम्यग्ब्रतपरायणा ।
 भर्ता सह समाप्नोति वैकुण्ठपदमव्ययम् ॥
 दण्डव्या साग्निहोत्रेण भर्तुः पूर्वं मृतातु या ।
 स्वांशमन्त्रिं समादाय भर्ता पूर्ववदाचरेत् ॥
 कृत्वा कुशमयीं फलीं यावज्जीवमतन्त्रितः ।
 चुहुयादग्निहोत्रं तु पञ्चयज्ञादिकं तथा ॥
 अथ च प्रत्रजीहिद्वान् कन्धां वा पि समुद्दहेत् ।
 प्रत्रज्ञामपि कुर्वीति कर्म्म विदीदितं महत् ॥
 आत्मन्यग्निं समारोप्य चुहुयादात्मवान् सदा ।
 मनसा वा प्रकुर्वीति नित्यनैर्मित्तिक्रियाः ॥
 गृहस्थो वा वनस्थो वा यतिर्बाषि भवेद्विजः ॥
 अनाश्रमी न तिष्ठेत यावज्जीवं हिजोत्तमः ॥
 वर्णाश्रमेषु सर्वेषां पूजनीयो जनार्दनः ।
 न व्यापकेन मन्त्रे ण सदैव च महीयते ॥ ॥
 व्यापकानां च सर्वेषां ज्यायानष्टाचरो मनुः ।
 अष्टाचरस्य जप्ता तु साचाद्वारायणः स्वयम् ॥
 सन्यासं च समुद्रञ्च सर्पिष्ठन्दोऽधि दैवतम् ।
 न दीक्षा विधि न ध्यानं सार्थं मन्त्रमुदाहृतम् ॥
 स्नात्वा शुद्धः प्रसन्नात्मा क्षतक्षत्यो जनार्दनम् ॥
 मनसापर्चयित्वा वा जपेयन्तं सदा वृधः ॥
 इनप्रतिग्रहौ यागं स्वाध्यायं पितृतर्पणम् ।
 पितृक्रियाष्टाचरस्य जप्ता कुर्यादतन्त्रितः ॥
 भृतोर्ध्वं पुण्ड्रदेवहस्तं चक्राङ्गितभुजस्तथा ।
 अष्टाचरं जपनित्यं पुनाति भुवनत्वयम् ॥

अपेक्षोगतया मन्त्रं सततं वैष्णवोक्तमः ।
 न साधनतया जप्यं कर्तव्यं विष्णुतत्परैः ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरन्तु वा ।
 त्रिसन्ध्यासु जपेक्षमन्त्रं तदर्थं मनु चित्तयन् ॥
 उपोष्ठ पूर्वदिवसे नद्यां स्नात्वा विधानतः ।
 आचार्यं संश्येत् पूर्वं महाभागवतं हिजः ॥
 आचार्यो विष्णुमध्यर्थं पविवं चापि पूजयेत् ।
 पुरतो वासुदेवस्य इच्छाधानान्तमाचरेत् ॥
 प्रजपीत् अस्य सूक्ते न पवित्रन्ते वतेत्यृचा ।
 यद्यमानस्य आद्येन कठग्भिस्तस्मिः क्रमात् ॥
 आज्ञ्यं हुत्वा ततश्चक्रं तदग्नौ प्रतपेदगुरुः ।
 चरणं पवित्रमिति यजुषा तच्चक्रणाङ्कयेदभुजम् ॥
 वामां सम्प्रतपेत्यश्वत् जन्मेन देशिकः ॥
 अन्विमन्वेति यजुषा तद्विमानौ प्रतपग्रवे ।
 ततसु पायिवे कर्मभिर्हुत्वा युरङ्गाणि धारयेत् ॥
 अतो देवेति सूक्ते न विष्णोनुक्रमणेन च ।
 पूजयेद्वादशभिर्वै केशवादीनुक्रमात् ॥
 कुशथन्तिषु संपूज्य जुहुयात्ताभिरेव तु ।
 हुत्वाय चरणा सम्यक् घृदा शुभ्रेण देशिकः ॥
 खलाटादिषु चाङ्गेषु कठग्भिस्तस्मिः क्रमेण वै ।
 नामभिः केशवाद्यैष सच्छिद्राष्ट्रेव धारयेत् ॥
 श्रिये जात इति कठचा कुङ्गमङ्गेषु धारयेत् ।
 परेमाचेति सूक्ते न उपस्थाय जनार्दनम् ॥
 होमश्रेष्ठं समाप्ताथ मूल्युदापनमाचरेत् ।

एवं पुरुष्क्रिया लत्वा नाम दद्यात्तः परम् ॥
 प्रदः प्रानामितिसूक्ष्मेन नाममूर्तिैः समर्चयेत् ।
 गवाच्यं प्रत्युच्चं हुत्वा नाम दद्याच्च वैष्णवः ॥
 अभिप्रियाणीति सूक्ष्मेन उपस्थाय जनार्दनम् ।
 प्रदक्षिण नमस्कारी लत्वा शेषं समाचरेत् ॥
 मन्त्रदीक्षा विधानन्तु श्रीतं मुनिभिरोरितम् ।
 नैवाहिता भवेद्दीक्षा न पृथग्नेन वस्तते ॥
 अदीक्षितो भवेद्यस्तु मन्त्रं वैष्णवमुक्तमम् ।
 अर्चनं वापि कुरुते न संसिद्धिमवाप्नुयात् ॥
 नादीक्षितः प्रकुर्वीति विष्णोराराधनक्रियाम् ।
 श्रीतं वा यदि वा स्यात्तं दिव्यागममथापि वा ॥
 तस्मादुक्तप्रकारेण दोक्षितो हरिमर्चयेत् ।
 पूवह्नुपोष्य गुरुणा नद्यां ज्ञात्वा ज्ञातक्रियः ॥
 आचार्यः पूजयेद्विष्णुं गन्धपुष्पाच्चतादिभिः ।
 ईशान्यादि चतुर्दिन्हृ संखापत्र कलशान् शभान् ॥
 तेषु गवगानि निक्षिपत्र चतुर्मूर्तीन् समर्चयेत् ।
 वाराहं नारसिंहस्त्रं वामनं ज्ञात्वमिष्य च ॥
 तद्विष्णोरिति च हार्थ्या वाराहं पूजयेत्ततः ।
 प्रतदिष्णु इति कृच्छा नारसिंहमनामयम् ॥
 न ते विष्णो दित्यनेन वामनं पूजयेत्तथा ।
 वषट्मिक्षिव इति क्षाणं संपूजयेत् द्विजः ॥
 संपूजयावरणं सर्वं गन्धपुष्पैविधानतः ।
 प्रतिष्ठाप्य ततो वङ्गिभिराधानान्तमाचरेत् ।
 चतुर्भिर्वैष्णवै सूक्ष्मैः पायसं मधुमिश्रितम् ॥

इत्याज्ञं जुहुयात्यस्त्राच्छीक्षकेन समाहितः ।
 अग्निमीड इत्यनुवाकेन सावित्रया वैष्णवेन च ॥
 सर्वेष्व वैष्णवेमन्त्रैः पृथगष्टोमरं शतम् ।
 इत्या वैदसमाप्तिष्व जुहुयादे शिकीत्समः ॥
 ततो भद्रासने शिष्यसुपविष्याभिवेचयेत् ।
 चतुर्भिर्वैष्णवेमन्त्रैः सूक्तैस्त्वातशोदकैः ॥
 ऋत्विग्भिर्भ्रान्तयैः शिष्यमभिषिच्चाद्यइशिकः ।
 वौपौन कठिस्त्राच्छ तथा वस्त्राधारयेत् ॥
 ऊर्ध्वपुरुषि पश्चात् तुलसौम्यालिङ्गेऽपि च ।
 "कुशोत्तरे समासौनमाचान्तं" विनयात्वितम् ॥
 अध्यापयेद्देवान्नानि विमलानि च ।
 व्यापकान् वैष्णवान् मन्त्रानन्यांशापि विधानतः ॥
 तदर्थन्यासमुद्रादि सर्पिश्छन्दोऽधिदैवतम् ।
 तस्मिन्निवेश सद्वृत्तौ शासयेच्छासनाच्छुतेः ॥
 शासितो गुह्या शिष्यः सद्वृत्तौ सत्यये स्त्रितः ।
 अर्चयेत्परमैकान्त्य सिहये हरिमव्ययम् ॥
 आज्ञोम्यास्मनु प्राप्तं वियहं त्रुमनोहरम् ।
 लक्ष्माय विधिना विषणोः पूजयेत्तदतुज्या ॥
 पूर्वेऽङ्गिः पूर्ववत् पूर्वः श्रीतेनैवोपचारकैः ।
 ताभिरेव च हुताय ऋग्भिराज्यं तथाक्रमात् ॥
 श्यास्त्रान्तम् ज्येन हुताग्निं वैष्णवत्तमः ।
 अध्यापयित्वा तान् मन्त्रान् वैदिकान् वैदिकोत्तमः ॥
 पूजाविधानं लिविष्म तस्मै होमान्तमाविशेत् ।
 स्त्रात् तर्पणं होमाचर्चं जप्याद्या विधिः क्रियाः ॥

वैश्वेण गुरोऽन्नास्त्वा शक्त्या सर्वं समाचरेत् ।
 परमापहतो वापि न भुज्जीत हरेदिने ॥
 न तिर्यग्भारयेत् पुण्ड्रान्यं देवं प्रपूजयेत् ।
 वैष्णवः पुरुषो यसु शिव ब्रह्मादिदेवतान् ॥
 प्रणमेतार्चयेद्वापि विष्णायां जायते क्रिमिः ।
 रजस्तमोऽभिभूतानां देवतानां निरीक्षणात् ॥
 पूजनाहन्दनाद्वापि वैष्णवो यात्यधीगतिम् ।
 शुद्धसत्त्वमयो विष्णुः पूजनीयो जगत्पतिः ॥
 अनर्चनौया रुद्राद्याः विष्णेवावरणं विना ।
 यसु स्वाक्षरे श्वरं विष्णुमतीत्यान्यं यजेत हि ॥
 स्वाक्षरे श्वराय हरये च्यवते नात्र संशयः ।
 यज्ञाध्ययनकाले तु न मस्यानि वषट्कृता ॥
 तानि वै यज्ञयान्यत्र यज्ञो वै विष्णुरव्ययः ।
 तस्यैवावरणं प्रोक्तं यज्ञादयनकर्मसु ॥
 सुवन्ति वेदास्तस्यात् गुणरूपविभूतयः ।
 तस्मादावरणं हित्वा ये यजन्ति परान् सुरान् ॥
 ते यान्ति निरयं घोरं कल्पकोटिशतानि वै ।
 रुद्रः कालौ गणेशश्च कूषाण्डा भैरवादयः ॥
 मद्यमां साशिनश्चान्ये तामसाः परिकौर्त्तिताः ।
 यज्ञानामपि देवानां या स्ततन्त्रार्चनक्रिया ॥
 सा दुर्गतिं न यथे वै वैष्णवं वित्तकस्त्राष्टम् ।
 अर्चयित्वा जगन्नाथां वैष्णवः पुरुषोऽन्तम् ॥
 सदावरणरूपेण यजेद्वेवान् समन्ततः ।
 अन्यथा नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ॥

वासुदेवं जगत्ताथर्मर्वयित्वैव मानवः ।
 प्राप्नोति भद्रदैश्वर्यं ब्रह्मे न्द्रत्वादिकं श्रणात् ॥
 मनसापि जलेनापि जगत्ताथं जनार्दनम् ।
 सम्प्रोत्यमत्तां सिद्धिं जगत्सर्वं समच्छितम् ॥
 हृषीकेशं चयोनाथं लक्ष्मीर्णं सर्वदं हरिम् ।
 तं विना पुण्डरीकाक्षं कोऽर्चयेदितरान् सुरान् ॥
 नारायणं परित्यजत्र योऽन्यं देवमुपासते ।
 स्व पतिं वृपतिं हित्वा यथा स्त्रौ पुरुषाधमम् ॥
 विष्णोनिर्वेदितं हव्यं देवेभ्यो जुहयात् तत्रा ।
 पितृभ्यस्वैव तद्यात्सर्वमानन्त्यमन्नुते ॥
 निर्मात्यमितरेषां तु यदन्नाद्यन्दित्रैकसाम् ।
 उपभुजम् नरो याति ब्रह्महत्यां न संशयः ॥
 नैवेद्य भोजनं विष्णो स्त्रियादाखुनिषिवणम् ।
 सुखसौ खादनं नृणां पापिनामपिमुक्तिदम् ॥
 एकादश्युपवासश्च शङ्खचक्रादिधारणम् ।
 तुखस्या पूजनं विष्णो स्त्रियं वैष्णवं सृतम् ॥
 अवैष्णवः स्याद्यो विप्रो बहुशास्त्रशुतोऽपि वा ।
 सज्जीवन्नेव चण्डालोऽस्तः श्वासोऽभिजायते ॥
 क्रतुसाहस्रिणं वापि लोके विप्रमवैष्णवम् ।
 चण्डालमिव नेत्रेत वर्जयेत्सर्वकर्मसु ॥
 भगवङ्गक्तिदीपाग्नि दघ्दुर्जातिकल्पः ।
 चण्डालोऽपि बुधै श्वाष्यो नतु पूज्यो ह्य वैष्णवः ॥
 शङ्खचक्रोर्ध्वं पुण्ड्रादिरहितं ब्राह्मणाधमम् ।
 पूजयिष्यति यः शादे सर्वकर्मस्य निष्कलम् ॥

तिर्थक्षुरुध्रुधरं विप्रं वः आजे भोजयिति ।
 पितरस्स्य यात्येव वालसूक्तं सुदाहयम् ॥
 अर्धं पुरुषं धरं विप्रं चक्राङ्गित भुजं तथा ।
 पूजयित्यति यः आजे गया आदायुतं समेत् ॥
 शङ्खचक्रोर्ध्वं पुरुषं द्वैरन्वितं वैष्णवं हिजम् ।
 भक्तवा सम्पूजयेद्यसु देवे पित्रे च कर्मणि ॥
 कल्यकोटि सहस्राणि कल्यकोटिशतानि च ।
 यास्त्विति पितरस्स्य विष्णुलोकं सुन्नर्मलस् ॥
 अर्धं पुरुषं धरं विप्रं तमचक्राङ्गितां सकम् ।
 आजे सम्पूजयेद्यसु गया आदायुतं समेत् ॥
 तत्तचक्रे य विधिमा बाहुभूलेन लाङ्गितः ।
 पुनाति सकलं लोकं नारायण इवाघमित् ॥
 अविद्यो वा सविद्यो वा शङ्खचक्रोर्ध्वं पुरुषं धृत् ।
 ब्राह्मणः सर्वलोकेषु पूजयमानो हरियथा ॥
 दुराशी वा दुराचारी शङ्खचक्रोर्ध्वं पुरुषं धृत् ।
 नृणां हन्ति समस्ताऽप्यं तमः ऋर्योदये यथा ॥
 चक्राङ्गितस्य विप्रस्य पादप्रक्षालितं जलम् ।
 पुनाति सकलं लोकं यथा त्रिपथगानदी ॥
 तिस्त्रः कोटर्षि कोटी च तीर्थानि मुदनवये ।
 चक्राङ्गितस्य विप्रस्य पादे तिष्ठस्य संशयः ॥
 चक्राङ्गितस्य विप्रस्य पादप्रक्षालितं जलम् ।
 पीत्वा पातकसाहस्रैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 आजे दाने नन्ते यज्ञे विवाहे चोपनाथने ।
 चक्राङ्गितं किप्रमेव पूजयेदितरावत् ॥

विष्णुचक्राङ्गितो विप्रो भुज्ञानोऽपि यत्स्ततः ।
 न लिप्यते न पापेन तमसैव प्रभाकरः ॥
 चक्राङ्गितं भुजी विप्रः पद्मक्ति मध्ये तु सुज्ञते ।
 पुनाति सकलां पद्मक्तिं गङ्गे वितरवाहिनीम् ॥
 चक्राङ्गितं भुजं विप्रं यो भूम्यामभिवादयेत् ।
 लक्षाटे पांशु संख्यानि विष्णुखोके महीयते ॥
 ब्राह्मणः चत्वियो वैश्यः शूद्रो वा वैश्वावः पुमान् ।
 अर्चयित्वे तरान् देवान् निरयं यात्य संशयम् ॥
 विष्णो रावरणं हित्वा पूजयित्वे तरान् सुरान् ।
 वैश्ववः पुरुषो याति कालसूखमधोमुखः ॥
 यहापापी महापापैरन्वितो यदि वैश्ववः ।
 मन्वादि धर्मशास्त्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥
 प्रायश्चित्तं विशेषं तु पश्चात् कुर्वीति वैश्ववः ।
 वैयासिकीं वैष्णवीं च पवित्रीक्षं समाचरेत् ॥
 वैश्ववानान्तु विप्राणां पश्चात्पादजलं पिवेत् ।
 हृतौ न परिपूर्णोऽथ कर्मस्वधिक्तो भवेत् ॥
 मन्त्ररक्षार्थं विच्छान्तो नकेज्यो कर्मसंयुतः ।
 इदशी नियतो विप्रः भ एवं पुरुषोक्तमः ॥
 किमत्र बहुनोक्ते न सारं वक्ष्यामि ते लृप ! ।
 एकादश्युपवासश्च शङ्खचक्रादिधारणम् ॥
 तदीयानां पूजनक्षं वैष्णवं व्रितयं सृतम् ।
 पुण्याहिष्णु दिनादन्यदोपीष्यं वैष्णवैः सदा ॥
 तथा भागवतादन्यो नार्चनीयो हि कुवचित् ।
 भगवन्तमनुहिष्य न इद्या न यजीत् क्षचित् ॥

नावैष्वानं भुज्ञीत दद्यान्ना वैष्वाय च ।
 नार्चयेदितरान् देवान् तिर्यग्धारथेत्तथा ॥
 एकादश्यान् भुज्ञीत वसेन्ना वैष्ववैः सह ।
 अष्टाचत्तरस्य जप्तारं शङ्खचक्रधरं हिजः ॥
 अवमत्य विमूढान्ना सद्यशखालतां व्रजेत् ।
 वैष्णवं ब्राह्मणं गाज्ञं तुलसी द्वादशीं तथ ॥
 अनर्चयित्वा मूढान्ना निरयं दुर्गतिं व्रजेत् ।
 विष्णोः प्रधानतनवो विप्रा गावश्च वैष्ववाः ॥
 शङ्खया संपूजय तानेव याति विष्णोः परम्पदम् ।
 एकादश्युपवासश्च द्वादश्यां विप्र पूजनम् ॥
 नित्यमामलक स्नानं पापिनामपि मुक्तिदम् ।
 पक्षे पक्षे हरि दिने चक्राङ्कित भुजे नृप ! ॥
 संपूजयमाने विप्रेन्दे हरिस्तेषां प्रसौदति ।
 अभावे वैष्णवे विप्रे संप्राप्ते हरि वासरे ॥
 तद्वस्तम्भूजयेद् गावं तुलसीं वापि वैष्णवः ।
 अग्निहोत्रन्तु चुहुयात्सायं प्रातर्हिं जीत्तमः ॥
 पञ्चयज्ञांश्च कुर्वीत वैष्णवान् विष्णुमर्चयेत् ।
 तदर्पितं वै भुज्ञीत पिवेत्तपादवारि वै ॥
 एकादश्यां न भुज्ञीत पञ्चयोरभयोरपि ।
 पूजयेद्वैष्णवं विप्रं द्वादश्यामपि वैष्णवः ॥
 विष्णोः प्रसाद तुलसीं तौर्थं वापि हिजीत्तमः ।
 उपवासदिने वापि प्राशयेदविचारयन् ॥
 उपवासदिने यस्तु तौर्थं वा तुलसीदलम् ॥
 न प्राशयेद्मूढान्ना रौरवं नरकं व्रजेत् ।

हर्षपितनु यज्ञान् तौर्णं वा पितृकर्मणि ॥
 दद्यात् पितृणां यज्ञस्यं गथाश्चायुतं लभेत् ।
 हरेनिवेदितं भक्ष्या यो दद्याच्छ्रावकर्मणि ॥
 पितरस्तस्य यान्त्ये व तद्विष्णोः परमं पदम् ।
 तौर्णं वा तुलसीपत्रं यो दद्यात्पितृदेवतम् ॥
 आकल्पकोटि पितरः परिव्रस्ता न संशयः ।
 यः आज्ञकाले मृटाकामा पितृणां च दिवौकसाम् ॥
 न ददाति हरेसुक्तं तस्य वै नारकी गतिः ।
 हर्षपितनु यज्ञान् यज्ञ पादोदकं हरेः ॥
 तुलसीं वा पितृणां च दत्त्वा आद्यायुतं लभेत् ।
 सर्वं यज्ञमयं विष्णुं मत्वा देवं जनार्दनम् ।
 आमन्त्रय वैष्णवान् विप्रान् कुर्याच्छ्रावमतन्दितः ॥
 प्रत्यष्ठं पार्वणश्चान् कुर्यात्पित्रोर्स्तेऽहनि ।
 अन्यथा वैष्णवो याति ब्रह्महत्यां न संशयः ॥
 अमायां क्षम्यपच्चे च पित्रेण वाभ्युदये तथा ।
 कुर्यात् शां विधानेन विष्णोराज्ञा मनुस्तरन् ॥
 न कुर्यात् यो विधानेन पितृयज्ञं नराधमः ॥
 आज्ञातिक्रमणाद्विष्णोः पतत्ये व न संशयः ।
 शङ्खचक्रोर्ध्वं पुण्ड ॥ दिच्चिङ्गैः प्रियतमैर्हरैः ॥
 अन्वितान् आज्ञाणानेव पूजयेत्सर्वकर्मणः ।
 अश्चाद्विनोऽप्ययज्ञस्य कर्मत्यागिनं एव च ॥
 वेदस्याप्यनधीतस्य संसर्गं दूरतस्यजेत् ।
 पित्रोः शां प्रकुर्वीत नैकादशां द्विजोत्तमः ॥
 दादश्यान्तर्कुर्वीत नोपवास दिने क्षचित् ।

विष्णोर्जम्बदिने वापि गुरुणांश्च मत्तेऽहनि ॥
 वैष्णवेष्टिं प्रकुर्वीत वेदिकां वैष्णवोत्तमः ।
 अगम्यागमनं हिंसा मभक्षाणांश्च भज्यणम् ॥
 असत्य कथनं स्ते यं मनसापि विवर्जयेत् ।
 तप्तचक्राङ्गनं विष्णोरेकादश्यामुपोषणम् ॥
 धृतोर्ध्वं पुरुदेहत्वं तमन्त्राणां परिश्रङ् ।
 नित्यमामलकस्त्रानं देवतान्तरवर्जनम् ।
 ध्यानं मन्त्रं जपो होमस्तुलस्याः पूजनं हरेः ॥
 प्रसादस्त्रीर्थवेवा च तदीयानांश्च पूजनम् ।
 उपायान्तरसन्धागस्त्रां मन्त्रार्थं चित्तम् ॥
 अवर्णं कौन्तं नं वेवा सत्कृत्यकरणं तथा ।
 असत्कृत्य परित्यागी विषयान्तरवर्जनम् ॥
 दानं दमं सूपः शौचं आज्ञवं चान्तिरेव च ।
 आनृशंसं सतांसङ्गः पारमैकाक्षयहेतवः ॥
 वैष्णवः परमैकान्ती नेतरो वैष्णवः सूतः ।
 नावैष्णवो त्रजीव्युक्तिं बहुशास्त्र श्रुतोऽपि वा ॥
 वैष्णवो वर्णवाह्नीऽपि याति विष्णोः परं घदम् ।
 एतत्ते कथितं राजन् ! परमैकाक्षयसिविदम् ॥
 वैशिष्ठ्यं वैष्णवं धर्मशास्त्रं वेदोषवृंहितम् ।
 विष्वक्सेनाय धात्रे च सम्प्रोक्तं परमाक्षना ॥
 विष्वक्सेनाय सम्प्रोक्तमेतद्विघ्नसे पुरा ।
 भूगोः प्रोक्तं विष्वनसा भृगुणा च महर्षिणा ॥
 भृगुणा च मनोः प्रोक्तं भृगुना च मनेत्रितम् ।
 मनुस्तु धर्मशास्त्रम्भु सामान्येनोक्तवान् स्त्रयम् ॥

तदेव हि मथा राजन् ! वैशिष्ठेण तवेरितम् ।

विशिष्टं परमं धर्मशास्त्रं वैष्णवमुक्तमम् ॥

य इदं शुण्याङ्गत्या कथयेदा समाहितः ।

पारमैकान्त्यं संसिद्धिं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥

सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं पदम् ।

यस्त्विदं शुण्याङ्गत्या नित्यं विष्णोश्च सन्ति धौ ॥

पश्चमेधसहस्रस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयः ।

हारीतमेतच्छास्त्रन्तु परमां धर्मसंहिताम् ॥

आलोक्य पूजयन् विष्णुं पारमैकान्त्यमनुते ।

एतच्छ्रुत्वाम्बरीषसु हारीतोत्तिं दृपोरामः ॥

ववन्दे परथा भक्त्या तमृषिं वैष्णवोक्तमः ।

त्वमेव परमोधर्मस्त्वमेव परमं तपः ॥

त्वदह्मि, युगलं प्राप्य सर्वसिद्धिमवाप्नुयाम् ।

महामुनिमिति सुखा राजर्षिः स महातपाः ॥

प्राप्तवान् परमैकान्त्यं तत्प्रसादात्मुसिद्धिदम् ।

वैशिष्ठ्यं पारमैकान्त्यं एतच्छास्त्रं ममाव्ययः ॥

भारद्वाजादयः सर्वे दृपाश्च जनकादयः ।

योगिनः सनकाद्याश्च नारदाद्याः सुरर्षयः ॥

वसिष्ठाद्या वैष्णवाश्च विष्वकूरेनादयः सुराः ।

एतच्छास्त्रानुसारेण पूजयामासुरच्छ्रुतम् ॥

परमं वैदिकं शास्त्रमेतदैषवमुक्तमम् ।

आत्मैव परमैकान्ती पूजयेदिष्णुमौश्वरम् ॥

इति हररौतस्त्रौ विशिष्टधर्मशास्त्रे ब्रह्मधिको नाम

अष्टमोऽध्यायः ॥

श्रीश्री गणेशाय नमः ॥

योगीभरं याज्ञवल्क्यं सम्पूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।
 वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥
 मिथिलास्तः स योगीन्द्रः क्षणं ध्यात्वाब्रवेत्तम नीन् ।
 यस्मिन् देशे स्तुगः क्षणं स्तस्मिन् धर्मान्विदोधत ॥ २ ॥
 पुराणन्यायमीमांसा धर्मशास्त्राङ्गमित्रिताः ।
 वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्हेश ॥ ३ ॥
 मन्त्रविविष्टुहारीतयाज्ञवल्क्योश्नोऽग्निराः ।
 यमापक्षसम्बन्धाः कात्यायन छृहस्यतौ ॥ ४ ॥
 पराशरज्यासशङ्कलितिता दक्षगोतमौ ।
 शातातपो वशिष्ठस्त्र धर्मशास्त्र प्रयोजकाः ॥ ५ ॥
 देशकाल उपायेन द्रव्यं अष्टा समन्वितम् ।
 पाते प्रदीयते यत्तत् सकलं धर्मलक्षणम् ॥ ६ ॥
 चुतिः सृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमालनः ।
 सम्यक् सङ्कल्पजः कामो धर्ममूलमिदं सृतम् ॥ ७ ॥
 इज्ज्याचारदमा हिंसादानं स्वाध्यायकर्म च ।
 अयन्तु प्ररमो धर्मोयद्योगेनाक्षदर्शनम् ॥ ८ ॥
 चत्वारो वेदधर्मज्ञाः पष्ठै विद्यमेव वा ।
 सा ब्रूते यं स धर्मः स्थानेको वाध्यात्मवित्तमः ॥ ९ ॥
 ब्रह्मा सच्चियविट् शूद्रा वर्णस्वाद्यास्त्रयो हिजाः ।
 निषेकादि शम्यानाम्तास्तेषां वै मन्त्रतः क्रियाः ॥ १० ॥

गर्भाधानमृतो पुंसः सवनं स्यन्दनात् पुरा ।
 षष्ठे इष्टमे वा सीमन्तः प्रसवे जातकर्म च ॥ ११ ॥
 अहन्येकादशे नाम चतुर्थे मासि निष्क्रमः ।
 षष्ठे इष्टप्राशनं मासि चूडा कार्या यथाकुलम् ॥ १२ ॥
 एवमिनः शमं याति वौजगर्भं समुद्घवम् ।
 तृश्णीमेताः क्रियाः खोणां विवाहसु समन्तकाः ॥ १३ ॥
 गर्भाइष्टमे वाच्छे ब्राह्मणस्योपनायनम् ।
 राज्ञामेकादशे सैके विशामेके यथाकुलम् ॥ १४ ॥
 उपनौय गुरुः शिष्यं महाव्याहतिपूर्वकम् ।
 वेदमध्यापयेदेनं शौचाचारांश्च शिक्षयेत् ॥ १५ ॥
 दिवा सन्ध्यासु कर्णांश्च ब्रह्मसुत्रं उद्भूमुखः ।
 कुर्याम्यूवपुरीषि तु रात्रौ चेहचिणामुखः ॥ १६ ॥
 गृहीतशिश्रेष्टेत्याय मुहिरप्युदृतैर्ज्ञैः ।
 गम्भेष्टयकरं कुर्याच्छौचमतन्द्रितः ॥ १७ ॥
 अन्तर्जानुः शुचौ देशे उपविष्ट उद्भूमुखः ।
 प्राण्वा ब्राह्मणं तौर्थेन दिजो नित्यमुपस्थिते ॥ १८ ॥
 कनिष्ठादेशिन्यज्ञस्त्रूष्टमूल्यान्यथं करस्य च ।
 प्रजापति पिण्डब्रह्मदेवतौर्थान्यनुक्रमात् ॥ १९ ॥
 त्रिःप्राश्यापो हिरुन्मृजय खान्यद्विः समुपस्थिते ।
 अद्विसु प्रकृतिस्याभिर्हीनाभिः फेनवुद्वुदैः ॥ २० ॥
 हृष्टकण्ठालुगाभिसु यथा संख्यं हिजातयः ।
 शुद्धेग्रन् खौ च शुद्धस्वं सकृतस्य एषभिरन्तः ॥ २१ ॥
 स्नानमन्त्वैवतैर्मन्त्वैर्मार्ज्जनं प्राणसं यमः ।
 सूर्यस्य चाप्युपस्थानं गायत्राः प्रत्यहं जपः ॥ २२ ॥

गामचीं शिरसा सार्वं जपेह्नग्राहतिपूर्विकाम् ।
 प्रतिप्रणवसंयुक्तां विरयं प्राणसं बमः ॥ २३ ॥
 प्राणानायस्य सम्मोह्य लृपचेनाद्वै वतेन तु ।
 जपन्नासौत सावित्रीं प्रत्यगातारकोदयात् ॥ २४ ॥
 सन्ध्यां प्राक् प्रातरिवेह तिष्ठे दासूर्यदर्शनात् ॥
 अग्निकार्यं ततः कुर्यात् सन्ध्योरुभयोरपि ॥ २५ ॥
 ततोऽभिवाहयेद्वक्षानसावहमितिवृवन् ।
 गुरुचैवाप्युपासौत स्वाध्यायार्थं समाहितः ॥ २६ ॥
 आहूतसापत्रधीयौत लब्धं चास्मी निवेदयेत् ।
 हितं चास्याचरेन्नित्यं मनोवाक्यायकर्मभिः ॥ २७ ॥
 कृतज्ञाद्रोहिमेधाविशुचिकल्याणसूचकाः ।
 अध्यापत्रा धर्मतः साधुशक्तासज्ञानवित्तदाः ॥ २८ ॥
 दण्डाजिनोपदीतानि मेखलाच्छैव धारयेत् ।
 ब्राह्मणेषु चरेद्वैचमनिन्द्ये प्वामवृत्तये ॥ २९ ॥
 आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दोपत्तिता ।
 ब्राह्मणचनियविशां भैक्षचर्या यथाक्रमम् ॥ ३० ॥
 कृताम्निकार्योभुज्जीत वाग्यतोगुर्वंतुज्जया ।
 आपोशानक्रिया पूर्वं सत्कल्यान्वमकुत्सयन् ॥ ३१ ॥
 ब्रह्मचर्यं स्थितीनैकमन्त्रमद्यादनापदि ।
 ब्राह्मणः काममश्रीयाच्छाद्वै व्रतमपौड्यन् ॥ ३२ ॥
 मधुमांसाच्छनोच्छिष्टएतत्स्त्रीप्राणिहिंसनम् ।
 भास्त्ररा लोकनाश्चौलपरिवादांश्च वर्जयेत् ॥ ३३ ॥
 स गुरुर्यः क्रियाः कृत्वा विदमस्मी प्रयच्छति ।
 उपनीय इद्वै इमाचार्यः स उदाहृतः ॥ ३४ ॥

एकादेशभुपाध्यायक्त्विग्यज्ञकहुचते ।
 एति मान्या यथापूर्वमेभ्योमाता गरीयसौ ॥ ३५ ॥

प्रतिवेदं ब्रह्माचर्यं हादशाच्छानि पञ्च वा ।
 अहशान्तिकमित्येके केशान्तश्चैव षोडशे ॥ ३६ ॥

आ षोडशाद्वादद्वाविंशतिंशाच्च वत्सरात् ।
 ब्रह्माचत्विर्णा कालशौपनायनिकः परः ॥ ३७ ॥

अत ऊर्ध्वं परत्वेते सर्वधर्मं वंहिष्कृताः । ०
 सावित्री पतिता व्रात्याव्रात्यस्तोमाद्वते क्रतोः ॥ ३८ ॥

मातुर्यदये जायन्ते हितीयं मौज्जिवभ्यनात् ।
 ब्राह्मणचक्षियविशस्त्वादेते द्विजाः सृताः ॥ ३९ ॥

यज्ञानां तपसाच्चैव शुभानां चैव कर्मणाम् ।
 वेदएव द्विजातोनां निःश्रेयसकरः परः ॥ ४० ॥

मधुना पयसा चैव स देवां स्तर्पयेद्विजः ।
 पितृं च मधुसर्पिभ्यामृतोऽधीते तु योऽन्वहम् ॥ ४१ ॥

यजूंषि शक्तितोऽधीते योऽन्वहं स षट्टामृतैः ।
 प्रीणाति देवानाजिग्न मधुना च पितृं स्तथा ॥ ४२ ॥

स तु सोमष्टैर्हेवां स्तर्पयेदयोऽन्वहं पठेत् ।
 सामानि द्वसिं कुर्याच्च पितृणां मधुसर्पिषा ॥ ४३ ॥

मेदसा तर्पयेहे वानर्थव्याङ्गिरसः पठन् ।
 पितृं च मधुसर्पिभ्यामन्वहं शक्तितोऽद्विजः ॥ ४४ ॥

वाकीवाक्यं पुराणच्च नाराशंसोऽच्च गाधिकाः ।
 इतिहासां स्तथा विद्यां योऽधीते शक्तितोऽन्वहम् ॥ ४५ ॥

मांसक्षीरौदनमधुतर्पणं स दिवोकसाम् ।
 करोति द्वसिच्च तथा पितृणां मधुसर्पिषा ॥ ४६ ॥

ते लभास्तपूर्यन्ते नं सर्वकाम फलैः गम्भैः ।
 यं वं ब्रह्मधौसेत तस्य तस्याप्नुयात् फलम् ॥ ४७ ॥
 त्रिवित्तपूर्णं पृथिवोदानस्य फलमश्चुते ।
 तपसस्य परस्येह नित्यं स्वाध्यायवान् द्विजः ॥ ४८ ॥
 नैषिको ब्रह्मचारी तु वसेदाचार्यसन्निधौ ।
 तदभावेऽस्य तनये पब्लगां वैखानरेऽपि वा ॥ ४९ ॥
 अनेन विधिना देहं साधयन् विजितेन्द्रियः ।
 ब्रह्मलोकमवाप्नोति नचेह जायते पुनः ॥ ५० ॥
 गुरवे तु वरं इत्था स्नायौत तदनुज्ञया ।
 देहं ब्रतानि वापारं नौत्वाप्युभयमिव वा ॥ ५१ ॥
 अविष्टुत ब्रह्मचर्यालक्षस्यां स्त्रियसुहृदेत् ।
 अनन्यपूर्विकां कान्तामसपिण्डां यवयसौम् ॥ ५२ ॥
 अरोगिणीं भ्रातृमतीमसमानाषेगोवजाम् ।
 पञ्चमात् सप्तमादूर्ध्वं भ्रातृतः पिण्ठतस्था ॥ ५३ ॥
 दशपूरुषविश्वाताच्छ्रोत्रियाणां महाकुलात् ।
 स्फीतादपि न सञ्चारिरोगदीप समन्वितात् ॥ ५४ ॥
 एतैरेव गुणेयुक्तः सर्वर्णः श्रोत्रियोवरः ।
 यद्वात् परौचितः पुरुषे युवा धीमान् जनप्रियः ॥ ५५ ॥
 यदुच्यते द्विजातीनां शूद्राद्वारोपसंयहः ।
 न तस्मम मतं यस्तात्तत्वात्मा जायते स्वयम् ॥ ५६ ॥
 तिस्रोवर्णानुपूर्वेण हे तथैका यथाक्रमम् ।
 ब्राह्मण ऋच्चिय विशां भार्याः स्वा शूद्रजननः ॥ ५७ ॥
 ब्राह्मो विवाह आहृय दीयते शत्र्यलङ्घता ।
 तत्रः मुक्तात्युभयतः पुरुषानेकविंशतिम् ॥ ५८ ॥

यज्ञस्थायत्विंशि दैवआदायार्पणु गोहयम् ।
 चतुर्दशं प्रथमजः पुनात्युत्तरज्ञस षट् ॥ ५८ ॥
 इत्युक्ता चरतां धर्मं सह यत् दीयतेऽर्थिने ।
 स कायः पावयेत्तज्जः षट्षड्वच्छान् सहायना ॥ ६० ॥
 आस्तुरोद्विषयादानाहाम्भूः समयाच्चित्यः ।
 रात्र्यसो शुद्धहरणात् पैशाचः कन्यकाच्छत्वात् ॥ ६१ ॥
 परिषिर्णाङ्गः सवर्णासु गृह्णौयात् चक्षिया शरम् ।
 वैश्या प्रतोदमादद्यादे दनेत्वप्रजननः ॥ ६२ ॥
 पिता पितामहो भाता सकुल्यो जननी तथा ।
 कन्याप्रदः पूर्वनाशे प्रकृतिस्थः परः परः ॥ ६३ ॥
 अग्रयच्छन् समाप्नोति भूणहत्या मृतावृती ।
 गम्यन्त्वभावे दातृणां कन्या कुर्यात् स्वयम्बरम् ॥ ६४ ॥
 सक्तत् प्रदीयते कन्या हरं स्तां चौरदण्डभाक् ।
 हत्तामपि हरेत् पृष्ठाच्छ्रेयांश्चे हरं आवजित् ॥ ६५ ॥
 अनास्थाय दद्होषं दण्डप्र उत्तमसाहस्रम् ।
 अदुष्टाच्च त्वजन् कन्यां दूषयंश्च मृषाश्रतम् ॥ ६६ ॥
 अकृता वा चक्ता चैव पुनर्भूः संखता पुनः ।
 स्वैरिक्षी या पतिं हित्वा सवर्णं कामतः श्रयेत् ॥ ६७ ॥
 अपुत्रां मुर्वनुज्ञातो देवरः पुञ्चकाम्यया ।
 सर्पिण्णी वा सगोत्रो वा दृताभ्यक्त चक्तावियात् ॥ ६८ ॥
 अगमं सम्भवाहच्छ्रेत् पतितस्वन्यथा भवेत् ।
 अनेन विधिना जातः चेत्वजः स भवेत् सुतः ॥ ६९ ॥
 हताधिकारां मत्तिनां पिण्डमात्रोपजीविनौम् ।
 परिभूतामधःश्वां बासयेद्दरभिचारिष्णीम् ॥ ७० ॥

सोमः शौचं ददौ तासां गन्धव्याचि शुभां गिरम् ।
 पावकः सर्वमेधत्वं मेधावै योषितोऽहतः ॥ ७१ ॥
 व्यभिचारादृती उद्दिग्नं भै त्यागी विधीयते ।
 गर्भभृत्वधादौ च तथा महति पातके ॥ ७२ ॥
 सुरापौ व्याधिता धूक्ता वन्धार्थप्रप्रियम्बदा ।
 स्त्रीप्रसूसाधिवेत्तव्या पुरुषहेषिणी तथा ॥ ७३ ॥
 अधिविदा तु भर्त्या महदेनोऽन्यथा भवेत् ।
 यतागुकूल्यं दम्पत्योस्त्रिवर्गसत्र वर्द्धते ॥ ७४ ॥
 मृते जीवति वा पत्न्यौ या नात्यमुपगच्छति ।
 ये ह कौर्त्तिमवाप्नोति मोदते चोमया सह ॥ ७५ ॥
 आज्ञासम्याद्विनीं दचां वौरसुं प्रियवादिनोम् ।
 त्वजन् दाप्यस्तृतीयांगमद्रव्यो भरणं स्त्रियाः ॥ ७६ ॥
 स्त्रीभिर्भृत्वचः कार्यमेषधर्म्यः परः स्त्रियाः ।
 आशुहेः संप्रतीक्षोऽहि महापातकादूषितः ॥ ७७ ॥
 स्त्रीकानन्त्यं दिवः प्रासिः पुत्रपौत्रप्रपौत्रकौः ।
 यस्मात्स्मात् स्त्रियः सेवया भर्त्यासु सुरक्षिताः ॥ ७८ ॥
 षोडशर्तुनिशाः स्त्रीणां तासु शुग्मासु संविशेत् ।
 ब्रह्मचार्यव पर्वाण्याद्याश्वतस्तसु वर्जयेत् ॥ ७९ ॥
 एवं गच्छन् स्त्रियं चामां मघां मूलञ्च वर्जयेत् ।
 शसद्वृद्धौ सक्तत् पुलं लक्षणं जनयेत् पुमान् ॥ ८० ॥
 यथा कामी भवेहापि स्त्रीणां वरमनुकरन् ।
 स्वदारनिरतस्त्रैव स्त्रियोरस्या यतः सृताः ॥ ८१ ॥
 भर्त्तुभाटपितृज्ञातिश्वश्रूष्वशुरदेवरैः ।
 वन्धुभिष्य स्त्रियः पूज्याभूषणाच्चादनाशनैः ॥ ८२ ॥

संयतोपस्त्ररा ददा इष्टा व्ययपराङ्मुखी ।
 कुर्याच्छुपरयोः पादवन्दनं भर्तृतत्परा ॥ ८३ ॥

क्रीडां शरीरसंस्कारं समाजोत्सवदर्घनम् ।
 हास्यं पराष्टे यानं व्यजेत् प्रोषित भर्तृका ॥ ८४ ॥

रक्षेत् कन्यां पिता विद्रां पतिः पुत्रासु वार्षिके ।
 अभावे ज्ञातयस्ते मां स्वातन्त्र्यं न क्षचित् स्त्रियाः ॥ ८५ ॥

पितृमात्रसुतभ्रातृशश्चशरमातुलैः ।
 हौला न स्वाहिना भर्तृ गर्वणीयान्वया भवेत् ॥ ८६ ॥

पतिप्रियहिते युक्ता स्वाचारा संजतेन्द्रिया ।
 ईह कौत्सुमवाप्नोति प्रेत्य चानुपमं सुखम् ॥ ८७ ॥

सत्यामन्यां सवर्णायां धर्मकार्यं न कारयेत् ।
 सवर्णासु विधौ धर्मं ज्येष्ठया न विनेतराः ॥ ८८ ॥

दाहयित्वान्निहोत्रेण स्त्रियं हृतवतीं पतिः ।
 आहरेहिष्विवहारानगृस्त्रैवाविलम्बयन् ॥ ८९ ॥

सवर्णेभ्यः सवर्णासु जायन्ते वै सजातयः ।
 अनिष्टेषु विवाहेषु पुत्राः सन्तानवर्षिनाः ॥ ९० ॥

किप्रामूर्धाभिविक्तोहि चक्रियाणां विशः स्त्रियाम् ।
 अस्वष्टः शूद्राणां निषादोजातः पारश्वोऽपिवा ॥ ९१ ॥

वैश्याशूद्रोत्थं राजन्याम्नाहिष्योथो सुतौ सृतौ ।
 वैश्यात्तु करणः शूद्राणां विद्रास्त्रेष्वविधिः सृतः ॥ ९२ ॥

ब्राह्मणां चक्रियात् सृतोवैश्याहौ देहकस्तथा ।
 शूद्राम्नातसु चाच्छालः सर्वधर्मविहिकृतः ॥ ९३ ॥

चक्रिया मागर्वं वैश्याशूद्रात् चक्षारमेव तु ।
 शूद्रादायोगवं वैश्या जनयामास वै सृतम् ॥ ९४ ॥

मार्षिक्येण करस्तानु रथकारः प्रजायते ।
 असत् सन्तसु विज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ८५ ॥
 जात्युत् कर्षीयुगे ज्ञेयः सप्तमे पञ्चमेऽपिवा ।
 व्यत्यये कर्मणां साम्यं पूर्ववच्चोत्तराधरम् ॥ ८६ ॥
 कर्मणां विवाहानौ कुर्वीत प्रत्यहं गृहो ।
 दायकालक्तेनापि श्रीतं वैतानिकामिषु ॥ ८७ ॥
 गरौरचिन्ता निर्वर्त्य कृतश्चौचविधिर्द्विजः ।
 प्रातः सन्ध्यासु पासौ तदन्तधावनपूर्वकम् ॥ ८८ ॥
 हुतामनीन् सूर्यदैवत्यान् जपेन्मन्त्रान् समाहितः ।
 वैदार्थीनधिगच्छेच शास्त्राणि विविधानि च ॥ ८९ ॥
 उपेयादीश्वरस्त्रैव योगक्षेमार्थसिद्धये ।
 जात्वा देवान् पितृं श्वैव तर्पये दर्ढयेत्तथा ॥ १०० ॥
 वैदार्थव्यपुराणानि सेतिहासानि शक्तिः ।
 जपयज्ञप्रसिद्धप्रर्थं विद्याश्चाध्यात्मिकीं जपेत् ॥ १०१ ॥
 वलिकर्मस्वधाहो मस्वाध्यायातिथिसत्क्रिया ।
 भूतपितृमरब्रह्मामनुष्टाणां महामखाः ॥ १०२ ॥
 देवेभ्यश्च हुतादत्ताच्छेषाङ्गूत वलिं हरेत् ।
 अन्नं भूमौ खचाण्डासतवाय हेभ्यश्च निःश्चिपेत् ॥ १०३ ॥
 अन्नं पिण्डमनुष्टे भ्योदेयमप्यन्वहं जलम् ।
 स्वाध्यायमन्वहं कुर्यात् न पचेदत्तमालने ॥ १०४ ॥
 बालं सुवासिनौ हृष्टे गर्भिण्या तुरकन्यकाः ।
 सभीज्यातिथिभृत्यांश्च दम्पत्योः शेषभोजनम् ॥ १०५ ॥
 आपोशानेनो परिष्ठादधस्तादश्रता तथा ।
 अनग्नमन्तृतस्त्रैव कार्यमन्नं द्विजनूमना ॥ १०६ ॥

अतिथिले न वर्णेभ्यो देयं शत्रुघ्नागुपूर्वशः ।
 अप्रणीद्योऽतिथिः सायमपि वाग्भूषणोदकौः ॥१०७॥
 सत्कृत्य भिक्षवे भिक्षा दातव्या स ब्रताय च ।
 भोजयेच्चागतान् काले सख्चिसम्बन्धिवान्वयवान् ॥१०८॥
 महोच्चं वा महाजं वा श्रीनियायोपकल्पयेत् ।
 सत्कृत्याच्चासनं स्वादु भोजनं सूकृतं वचः ॥ १०९॥
 प्रतिसम्बस्तरं लब्धीः स्वातकाचार्यपार्थिवाः ।
 प्रियो विवाहस्य तथा वज्रं प्रत्यृत्विजः पुनः ॥ ११०॥
 अध्वनीनोऽतिथिर्ज्ञेयः श्रीनियो वेदपारगः ।
 मान्यावेतौ गृहस्थस्य ब्रह्मलोकमभौप्सतः ॥ १११॥
 परपाकरुचिर्वं स्वादनिष्ट्या मन्त्रणादते ।
 वाक्पाणिपादचापत्यं वर्जयेच्चातिभोजनम् ॥ ११२॥
 अतिथिं श्रीनियं द्वसमासौमान्त मनुब्रजेत् ।
 अहःशेषं सहासौत शिष्टैरिष्टैश्च बन्धुभिः ॥ ११३॥
 उपास्य पश्चिमां सन्ध्यां हुत्वान्नीं स्वानुपास्य च ।
 भृत्यैः परिवृतो भुक्ता नाभिवृत्सोऽथ संविशेत् ॥ ११४॥
 ब्राह्मे सुहृत्ते उत्थाय चिन्तयेदामनोहितम् ।
 धर्मार्थकामान् स्वे काले यत्राशक्ति न छापयेत् ॥ ११५॥
 विद्याकर्मवयोवन्धुवित्तैर्मन्या यथाक्रमम् ।
 एतैः प्रभूतैः शूद्रोऽपि वार्षके मानमईति ॥ ११६॥
 द्वृष्टभारिन्द्रिपञ्चातस्त्रौरीगिवरचक्रिणाम् ।
 पन्थादेयोदृपस्ते षां मान्यः स्वातस्त्रुभूपतेः ॥ ११७॥
 इच्याध्यनदानानि वैश्यस्य ऋतियस्य च ।
 प्रतिश्वस्त्रीभिको विमे याजनाध्यापने तथा ॥ ११८॥

प्रधानं च विदे कर्म प्रजानां परिपालनम् ।
 कुषीदक्षिवाणिज्यं पाशुपाल्यं विशः सूतम् ॥११८॥
 शूद्रस्य हिजशुश्रूषा तयाऽजौवन् विणग्भवेत् ।
 शिखैर्वा विविधैर्जीवेदहिजातिहितमाचरन् ॥१२०॥
 भार्यारतिः शुचिर्भृत्यभर्ता आहुक्रियारतः ।
 नमस्कारेण मवेण पञ्चवज्ञानं न हापयेत् ॥१२१॥
 अहिंसा सत्यमस्ते यं शौचमिन्द्रियनियहः ।
 दानं दया दमः ज्ञान्तः सर्वेषां धर्मसाधनम् ॥१२२॥
 वयोबुद्धपर्यवाग्विशश्रुताभिजनकर्मणाम् ।
 आचरेत् सहशीं हृत्तिमजिह्वामशठान्तथा ॥ १२३ ॥
 वैवार्षिकाधिकान्वी यः स तु सोमं पिवेदहिजः ।
 प्राक् सौमिकौः क्रियाः कुर्यादयस्याद्वं वार्षिकं भवेत् ॥१४
 प्रतिसम्बत्सरं सोमः पशुः प्रत्ययनन्तथा ।
 कर्त्त्वायाथवेणिष्ठिश्च चातुर्थ्यासानि चैव हि ॥ १२५ ॥
 एषामसभवे कुर्यादिष्ठिं वैज्ञानरीं हिजः ।
 हौनकल्पं न कुर्वीत सति इव्येऽफलं प्रदम् ॥१२६॥
 चाच्छालो जायते यज्ञकारणाच्चुदभिचितात् ॥
 यज्ञार्थं लभ्यमदद्भासः काकोऽपिवा भवेत् ॥१२७ ॥
 कुशूल कुमीधान्वो वा चैप्रहिकोऽश्वसनोपि वा ।
 ज्ञौविहापि शिलोच्छेन त्रियानेषां परः परः ॥ १२८ ॥
 न स्वाध्याय विरोध्यर्थमौहेत न यत्कातः ।
 न विद्व ग्रसङ्गेन सन्तोषी च सदा भवेत् ॥१२९॥
 राजान्ते दासियात्मे भ्यः सौदविच्छेहम् चूधा ।
 हन्तिहैतूकं पाषङ्गवक्तुशीशं वर्जयेत् ॥ १३० ॥

यद्याम्बरवरो नौच लेशमात्रु तरहः शुद्धिः ।
 न भार्यादर्थं ग्रीष्मस्वै कामासा न चांस्यतः ॥ १२१ ॥
 त संशयं प्रमदोत नाकामाह मियं बदेत् ।
 नाहितं नाहृतं चैव न देवः स्याक्षमार्दुषिः ॥ १२२ ॥
 दाक्षयस्त्रौ जडासूत्रौ लेशमात्र सक्षमण्डलुः ।
 कुश्याद्यद्विष्णुं देहसूहो विप्रवत्तयतीत् ॥ १२३ ॥
 न तु भेदेत्तदौच्छायावर्त्त गोषाम्बुभूम्बु ।
 न प्रत्यक्काग्निगोसोमसन्ध्याम्बु स्त्री द्विजानः ॥ १२४ ॥
 नेष्टितार्कं न नामां स्त्रीं न त संस्कृष्टमेषुनाम् ।
 तत्र मूत्रपुरीषं वा त्राशुचीराहुतारक्ताः ॥ १२५ ॥
 शय मे वज्र इत्येवं सर्वमन्त्यमुदीरयत् ।
 वर्ष शप्राहुतो गच्छेत् लक्ष्यत् प्रत्यक्तिरिता न च ॥ १२६ ॥
 छोवनास्त्रकश्कन्मृतैतांस्तप्तु न निःचिपेत् ।
 पादो प्रतापयेत्ताग्नौ न चैनमभिलक्ष्येत् ॥ १२७ ॥
 अलं पिवेत्त्रास्त्रिना शयानं न प्रबोधयेत् ।
 नादैः क्लीडेत्र धर्मस्त्रैर्व्याधितेव्या न संविशेत् ॥ १२८ ॥
 विहङ्गं वज्रेत् कंचनं प्रेतघूमं वदीतरम् ।
 केशभक्त तुष्टकार कपालेषु च संस्थितिम् ॥ १२९ ॥
 नाचक्षीत ध्रयन्तीं नां नाहारेण विशेत् लक्षित् ।
 न राघः प्रतिग्नीवासु व्यसो च्छास्त्रवर्त्तनः ॥ १३० ॥
 प्रतिग्नेऽस्त्रिनिष्ठित्वं ज्ञानेष्यः नराधिपाः ।
 दुष्टा दशगुणं पूर्वान्तं पूर्वादेति यथोन्तरम् ॥ १३१ ॥
 अध्यावावाहुप्रकाशं शावस्त्रां अवणेन त्रा ।
 इत्ते नौषधिः भावे वा पञ्चम्यां चारवण्डस्तु ॥ १३२ ॥

पौषमासस्व रीढिष्ठोमष्टकायांमध्यापि वा ।

जातान्ते चक्रदसां कुर्वामदुक्षर्गं विश्वं कहिः ॥ १४३ ॥

ब्रह्मं प्रे तेष्वनेष्वायः शिष्ठत्विं शुचक्षुशुभं

उपाकर्मणि चोक्तर्गं स्वशास्त्राचोलिये द्वसे ॥ १४४ ॥

सक्षयवर्जितनिर्धात भृकम्बोद्धानिपातने ।

समाप्त वेदं द्युनिश्चमारसंकामधीत्य च ॥ १४५ ॥

पञ्चदशां चतुर्दशामष्टस्यां राहस्तत्के ।

कर्तुसन्धिषु मुक्तां वा आह्रिकं प्रतिष्ठाच्च ॥ १४६ ॥

यशुमर्णुकं नकुलमार्जारश्चाहि मूषिकैः ।

छतेऽन्तरे त्वहोरत्रं अनुपाते तथोच्छये ॥ १४० ॥

अक्रीष्टु गर्द्भोलूकसामवाशार्तनिस्तने ।

अमेधशवशुद्वान्वेशमशावपतितान्तिके ॥ १४८ ॥

द्विशुच्चावामनि च विदुग्रत्स्वनितसंप्रवे ।

भुज्ञाद्र्घं पाणिरम्बोऽन्तरवृत्तावे अतिमरणते ॥ १४९ ॥

पांचुवर्षे दिया दाहे सप्त्यानीहारभीतिषु ।

धावतः पूर्तिगम्ये च शिष्टे च ग्रह्यमानते ॥ १५० ॥

खरोद्यानहस्यमनो द्वं रिषरोहणे ।

सप्तविंशदनव्ययानेतां साल्कालिकान् विदुः ॥ १५१ ॥

द्विवर्तिं कस्त्रातकांचार्यराज्ञां छायां परस्तियाः ।

नाक्रामेद्रक्षविश्वूतष्टीवनीदर्त्तमादि च ॥ १५२ ॥

विप्राहि द्विविद्यालामीलावशेयाः कादाचन ।

आमृत्योः शियमाकाङ्क्षे च कस्त्रिक्षम्बिषि स्युशेत् ॥ १५३ ॥

दूरादुच्छिष्टविश्वूतपाद्याच्यासि सामुद्रम्भेत् ।

श्रुतिस्त्रूत्युदितं सत्यकं नित्यमाचारमाच्यरेत् ॥ १५४ ॥

शोद्राक्षरणां नलादानि नोच्छिष्ठानि पदा सृगेत् ।
 न निम्हा ताङ्गे कुर्यामुतं शिष्ठश्च ताङ्गेत् ॥ १५५
 कर्म्मणा मनसा वाचा यद्वाइर्यं समाचरेत् ।
 अस्त्रयं लोकविद्विष्टं धर्ममप्याचरेत् ॥ १५६ ॥
 खात्पिन्तिथि खादज्ञामि सम्बन्धिमातुलः ।
 हृष्ट वालातुराधार्यं वैद्यसंश्रितवत्त्वैः ॥ १५७ ॥
 कृत्विक्तुर्सेहितापत्वे भार्यादास सन्तुभिभिः ।
 विवादं वर्जयित्वा तु सर्वाङ्गोऽकान् जयेदगृही ॥ १५८ ॥
 प्रस्त्रपिण्डा न नुवृत्य न स्नायत् परेवारिषु ।
 स्नायान्नदी देवखातगत्तं प्रस्त्रवसेषु च ॥ १५९ ॥
 परगच्छा सनोदान गृहयानानि वर्जयेत् ।
 अदत्तान्वग्निहीनस्य नान्वयादनापदि ॥ १६० ॥
 कद्युच्चवृत्तौराणां लोकवरङ्गावतारिणाम् ।
 वैक्षाभिश्सवार्हूपिमध्यिकागणदौचिणाम् ॥ १६१ ॥
 चिकित्सकातुरज्ञुडपुर्वोभवत्विदिवाम् ।
 क्रोमपतितन्नात्यदाम्भिकोच्छिष्टभोजिनाम् ॥ १६२ ॥
 अवीराङ्गोऽस्त्रणं चारस्त्रोजितपामकाजिनाम् ।
 शस्त्रविक्रियिकर्मारतुववायश्वजौविनाम् ॥ १६३ ॥
 शृशंसराजरजकंखतप्रवध्यजौविनाम् ।
 चैसधावसुराजौविसहोपपतिवेशमनाम् ॥ १६४ ॥
 पिण्डाहृतिनोऽवैतत्र्या चाक्रिकविद्विनाम् ।
 एषाम्भद्रं न भोक्तव्यं सोमविक्रियिणात्यह ॥ १६५ ॥
 यत्तर्षितम् हथामासः केम कौटसमन्वितम् ।
 शक्तं पर्युसितोच्छिष्टं श्वसृष्टं पतितेजितम् ॥ १६६ ॥

सदकां स्युष्टं संसुष्टं पर्यायान्वेष्ट वर्जयेत् ।
 गोह्रातं शकुनीच्छिष्टं पदा स्युष्टं कामतः ॥ ६७ ॥
 शुद्धे षु दासगोपालकुलमिदार्दीरिणः ।
 भोव्यानानापितथैव यज्ञात्मानं निवेदयेत् ॥ ६८ ॥
 अन्नं पर्युषितं भोज्यं चेह्वातं चिरसंस्थितम् ।
 चेह्वाभ्यपि गोधूमयवगोरस विकियाः ॥ ६९ ॥
 सभिन्यनिर्हश्वत् सगोः पयः परिवर्जयेत् ।
 श्रीकृष्णमैकशफं स्वैर्णमारण्यकं मथाविकम् ॥ ७० ॥
 देवतार्थं हविः गिमु लोहितान् व्रशनांस्तथा ।
 अभुपाण्ठतमासानि विड्जानि करकाणि च ॥ ७१ ॥
 ग्राम्याद पविदात्यूह शुकप्रतुग्रदटिभान् ।
 सारसैकशफान् हंसान् सर्वांश्च आमवासिनः ॥ ७२ ॥
 कोधष्टिप्रवचक्राह्वलाकावकविष्किरान् ।
 हृथाक्षपरसंयावपायसापूपशकुलीः ॥ ७३ ॥
 कलविङ्गं सकाकोलं कुररंज्जुदालकम् ।
 जालपादान् खञ्जरीटानज्ञातांश्च वृग्विजान् ॥ ७४ ॥
 चापांश्च रक्तपादांश्च सौनं वस्त्रूरमेव च ।
 मत्स्यांश्च कामतोजघ्ना सोपवासस्त्रपर्हवयेत् ॥ ७५ ॥
 पलाखुं विडुराहच्छच्छत्राकं यामकुकुठम् ।
 लरुनं गृष्णनश्चैव जघ्ना चान्द्रायणं चुरित् ॥ ७६ ॥
 भस्त्राः पञ्चनखाः वेधागोधाक्षपशक्षकाः ।
 शशश्च मत्स्येष्वपि हि सिंहतुण्डकरोहिताः ॥ ७७ ॥
 तथा पाठीनरोजीवसश्चकाश्च हिजातिभिः ।
 अतः शुक्रत मांसस्य विधिं भक्षणवर्जने ॥ ७८ ॥

प्राणात्यये तथा चाहे प्रोक्षितं हिजकाम्यया ।
देवान् पितृन् समभ्यर्था खादन् मांसं न होषभाक् ॥११
वसेत् स नरवे क्वोरे दिनानि पशुरोमभिः ।
सक्षितानि दुराचारी योहन्त्यविधिना घशून् ॥ १२ ॥
सर्वान् कामानवाप्नोति वाजिमेधफलं तथा ।
च्छहेऽपि निवसन् विप्रो मुनिर्मासस्य वर्जनात् ॥ १३ ॥
सौवर्णराजताङ्गानामूर्धपात्रग्रहामनाम् ।
शाकरज्जुमूलफलवासीविद्लचम्यणाम् ॥ १४ ॥
पात्राणां च मसानाश्च वारिष्ठा उहिरिष्ठते ।
चक्रसुक्स्तुवसखेहपात्राण्युणी न वारिष्ठा ॥ १५ ॥
स्फुरशूर्पाजिनधाम्यानां सुषलीदूखलानसाम् ।
प्रोक्षणं संहतानाश्च बङ्गनां चैव वाससाम् ॥ १६ ॥
तत्त्वाणं दारशृङ्गास्त्री गोवालैः फलसम्भवाम् ।
मार्जनं यज्ञपात्राणां पाणिना यज्ञकर्मणि ॥ १७ ॥
सोवैरुदक गोमूत्रैः शुद्धाविककौशिकम् ।
संश्रौफलैरंशुपट्टं सारिष्ठैः कुतपत्तया ॥ १८ ॥
सगौरसर्वयैः कौमं पुनःपाकानमहीमयम् ।
कारहस्तः एच्चः पश्च भैक्षं योषिन्मुखस्तथा ॥ १९ ॥
भूयदिर्मार्जनाहाहात् कालाहोक्रमणात्तथा ।
सेकादुल्लेखनाश्च पातग्निं मार्जनलेपनात् ॥ २० ॥
गोष्वातेऽन्ने तथा कौटमन्त्रिकाकेशदूषिते ।
सलिलं भक्ष भृत्यारि प्रचेसव्यं विग्रहये ॥ २१ ॥
अपुसौसकतामाणां चाराम्बोदकवारिभिः ।
भृत्याङ्गिः कांस्यलौहानां शुद्धिः प्लावोद्रवस्य च ॥ २२ ॥

अभेद्धाक्षस्य मृत्तोयैः शुद्धिर्गम्भापकर्षणात् ।

ब्राह्मशस्तमम्बुनिर्णीक्षमज्ञातच सदा शुचिः ॥ १८ ॥

शुचि गोदप्तिक्षत्तोयं प्रकृतिस्थं महीगतम् ।

तथा मांसं खचाएडालक्रव्वादादिनिप्रतितम् ॥ १८ ॥

रश्मिरग्नौरजम्भाया गौरज्ञोवसुधानिलः ।

विप्रुषोमच्चिका स्यर्थं वत्सः प्रस्त्रवणे शुचिः ॥ १८ ॥

अजाएवं सुखतो मेध्यं न गौर्बं नरजामलाः ।

पञ्चानश्च विशुद्धग्रन्ति सोमसूर्यांशुमारुतैः ॥ १८ ॥

मुखज्ञा विप्रुषोमेध्यास्तथाचमनविन्द्वः ।

अस्मात्तु चास्यगतं दन्तसक्तं मुक्ता ततः शुचिः ॥ १८ ॥

स्त्रावा पौत्रा छुते सुप्ते भुक्ते रथोपसर्पणे ।

आचाम्नः पुनराचामेहासोविपरिधाय च ॥ १८ ॥

रथ्याकर्हं मतोयानि स्युष्टान्यक्ष्यश्ववायसैः ।

मारुतेनैव शुद्धन्ति पक्षे श्वकचितानि च ॥ १८ ॥

तपस्त्रिवाऽस्त्रजटप्रस्त्रा ब्राह्मणान् वेदगुप्तये ।

त्रृप्रथं पिण्डेवानां धर्मसंरक्षणाय च ॥ १८ ॥

सर्वस्य प्रभवो विप्राः चुताध्ययनशालिनः ।

तेभ्यः क्रियापराः श्रेष्ठास्तेभ्योऽप्यध्यात्मवित्तमाः ॥ १८ ॥

न विद्यया केवलया तपसा वापि पावता ।

यत्र वृत्तमिमे चेभे तद्वि पालं प्रकौर्त्तिम् ॥ २०० ॥

गोभूतिलहिरखादि पात्रे द्वातथर्मर्षितम् ।

मापात्रे विदुषा किञ्चिदात्मनः श्रेय इच्छता ॥ २०१ ॥

विद्यातपोभ्यां छैनेन नतु याद्यः प्रतिपहः ।

गृह्णन् प्रदातारमधीनयत्यात्मानमेव च ॥ २०२ ॥

दातव्यं प्रत्यहं पाले विमित्ते षु विशेषतः ।

याचितेनापि दातव्यं अद्वापूर्व शक्तिः ॥ २०३ ॥

हेमशृङ्गा शफेरौप्यैः सुशीला वस्त्रसंकुम्भैः ।

सकांस्वपात्रा दातव्या चौरिणो गौः सद्विष्णा ॥ २०४ ॥

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति ब्रह्मराजोऽ मसमितान् ।

कपिला चेत्तारथति भूयेश्वा सप्तमं कुलम् ॥ २०५ ॥

स वस्तारीम तुल्यानि युगानुग्रभयतो मुखौम् ।

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति पूर्णेन विधिना ददत् ॥ २०६ ॥

यावद्वस्त्र्य पादौ हौ मुख्यं योनौ च दृश्यते ।

तावहौः पृथिवी ज्ञेया यावहर्भं न सुच्छति ॥ २०७ ॥

यथा कथञ्चिहत्वा गां धेनुं वाधेनुमेव वा ।

अरोगामपरिक्षिष्ठां दाता स्वर्गं महीयते ॥ २०८ ॥

आत्मसम्बाहनं रोगि परिचर्या सुरार्चनम् ।

पादशौचं द्विजोच्छिष्टमार्जनं गोप्रदानवत् ॥ २०९ ॥

भूदीपाश्वान् वस्त्राभस्तिलसपिः प्रतिशयान् ।

नैवेशिकं स्वर्णधुर्यं दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥ २१० ॥

गृहधान्याभयोपानच्छत्रमात्यानुलेपनम् ।

यानं हृक्षं प्रियं शथा दत्त्वात्यन्तं सुखौ भवेत् ॥ २११ ॥

सर्वदानमयं ब्रह्म प्रदानेभ्योऽधिकं यतः ।

तद्ददत् समवाप्नोति ब्रह्मलोकमविच्छुतम् ॥ २१२ ॥

प्रतिग्रहसमर्थोऽपि नादत्ते यः प्रतिग्रहम् ।

ये सोकां दानशीलानां स तानाप्नोति पुष्कलान् ॥ २१३ ॥

कुशाः शाकं पयो मत्यागन्याः पुष्पं दधि वितिः ।

मांसं शयप्राप्तं धानाः प्रत्याख्येयं न वारि च ॥ २१४ ॥

अथाचिसा भृतं आङ्गमपि दुष्कृतकर्मणः ।
 अन्यत्र कुख्टाष्ठाष्ठपतितेभ्य स्वया हिषः ॥ २१५ ॥
 देवातिर्थर्चनक्षते गुरुभ्यादिव्यन्ये ।
 सर्वतः प्रतिष्ठाष्ठीयादाक्षत्प्रवृत्तेव च ॥ २१६ ॥
 अमावास्याष्टका उहिः क्षणपदोऽयनहयम् ।
 द्रव्यं आङ्गपत्यस्यत्तिर्विषुवत् सूर्यसंक्षमः ॥ २१७ ॥
 अतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः ।
 आत्म प्रति इच्छैव आहकालाः प्रकौर्त्तिताः ॥ २१८ ॥
 अग्राः सर्वेषु वेदेषु श्रीतियो ब्रह्मविद्युवा ।
 विद्यार्थविज्ञेपउसामा चिमधु चिमुपर्षकः ॥ २१९ ॥
 ऋत्विक् स्वस्त्रीयजामातृयाज्यश्च एतमातुलाः ।
 लक्षाचिकेत द्वौहित्र शिष्यसम्बन्धिवाद्यवाः ॥ २२० ॥
 कर्मनिष्ठा स्वपोनिष्ठाः पञ्चामिमञ्चाचारिणः ।
 पितृमातृपराश्रैव ब्राह्मणाः आज्ञसम्पदः ॥ २२१ ॥
 रोमो हौतातिरिक्ताङ्गः काणः पौर्वर्भव ज्यथा ।
 अवकीर्णी कुण्डगोलौ कुनखौ श्यावदन्तकः ॥ २२२ ॥
 भृतकाध्यापकः क्षीवः कन्यादूष्यभिशस्तकः ।
 मिकधुक् विशुनः सोमविक्रयी च विनिन्दकः ॥ २२३ ॥
 मातापितृ गुरुत्यागी कुण्डाशी द्विष्टाम्बजः ।
 परपूर्वापतिः स्तेनः कर्मदृष्टास निन्दिताः ॥ २२४ ॥
 निमन्त्यौत पूर्वदुग्राह्णाशानामवान् इच्छिः ।
 तैषापि संयतैर्भाव्यं भगवाक् कायकर्मभिः ॥ २२५ ॥
 अपराह्ने समभ्यर्चं स्वागतेनागतां सु तान् ।
 पवित्रपाणिराचान्तानासनेषूपवेष्येत् ॥ २२६ ॥

युग्मान् देवे धर्माशक्ति पित्रेण्युग्मांस्येव च ।
 परिश्रिते एवी देशे दक्षिणाम्बवने तथा ॥ २२३ ॥
 ही देवे प्राकृतवः पित्रेण उद्गीकैकमेव वा ।
 मातामहानामप्येवं तम्भ' या वैखदेविकम् ॥ २२४ ॥
 पाणिप्रकालनं दस्त्वा विष्टरायै वृशनपि ।
 आवाहयेददुज्ञातो विश्वेदेवास इद्यचा ॥ २२५ ॥
 यद्वैरम्बवकीर्याद्य भाजने सपविदके ।
 शक्ती देशा पयः क्षिप्ता यवोऽसीति यवां स्तवा ॥ २२६ ॥
 या दिव्या इति मन्त्रेण हस्ते व्यष्ट्यं विनिःक्षिपेत् ।
 दस्त्वोदकं जन्मभाल्यं धूपं वासः सदीपकम् ॥ २२७ ॥
 तथाच्छादनदानस्त्र करणीचार्थमस्तु च ।
 अपसवर्गं ततः क्षत्वा पितृणामप्रदक्षिणम् ॥
 हिगुणांस्त्रु कुर्यान् दस्त्वा हुयग्रस्तसे द्युचा पितृन् ॥ २२८ ॥
 आवाह्न तदुज्ञातो जपेदायान्तु नस्ततः ।
 ब्रवार्थासु तिलैः कार्याः कुर्यादधर्माद्विपूर्ववत् ॥ २२९ ॥
 दस्त्वार्घ्यसंस्त्रवा स्ते यां पाते क्षत्वा विधानतः ।
 पितृभ्यः स्यानमसीति तु ग्रन्थं पात्रं करोत्यधः ॥ २३० ॥
 अमौ करिष्यन्नादाय पृच्छत्यन्नं द्वृतम् ।
 कुरुत्वे त्यभ्यनुज्ञाती त्वत्वामौ पितृयज्ञवत् ॥ २३१ ॥
 हुतशीषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः ।
 यथा लाभोपपत्ते तु रौप्येषु तु विशेषतः ॥ २३२ ॥
 दस्त्वाकं पृथिवी पात्रमिति पात्राभिमन्त्रणम् ।
 क्षत्वे दं विष्णुरित्यन्ने हिजाहृष्टं निवेशयेत् ॥ २३३ ॥
 सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवाता इति कृत्यम् ।

जप्ता यज्ञर मुखं वाचं भुज्जीरुम्हेऽपि काश्यतः ॥ २३८ ॥
 अद्विष्टः हविष्ठस्त्र इष्टादकोवत्तोऽत्करः ।
 आद्वसे सु पवित्राणि ज्वापूर्वजपत्वात् ॥ २३९ ॥
 अद्वमादाय छत्राः स्व शेषं चैवागुमन्यच ।
 तद्वन्न विकिरेत् भौ इद्याच्चपः सकृद् सकृद् ॥ २४० ॥
 सर्वमवसुपादाय सतिलं द्विष्टासुखः ।
 उच्छिष्टसन्धिधौपिष्टाम् प्रदद्यात् यित्रयज्ञत् ॥ २४१ ॥
 मातामहानामध्येवं द्यादाच्चमनं ततः ।
 स्वस्ति वाचं ततः कुर्यादच्योदकमेव च ॥ २४२ ॥
 दत्त्वा तु इतिणां शक्त्वा स्वधाकारमुदाहरेत् ।
 वाच्यतामित्यनुश्चातः प्रकृतेभ्यः स्वधोचताम् ॥ २४३ ॥
 ब्रूगुरसु स्वधेत्येवं भूमौ सिंहे ततोजसम् ।
 विष्टेवाश प्रौयनां विष्टेषोऽपि इदं ज्ञेत् ॥ २४४ ॥
 दातारो नोऽभिवर्षकां वेदः सन्ततिरेव च ।
 अच्च नो मात्यगमद्वु देयज्ञ नोऽस्त्विति ॥ २४५ ॥
 अवच्च नो वद्वु भवेद्वितीयौश्च लभेत्विहि ।
 याचितारश्च नः सन्तु मम च याचिष्ठ कश्चन ॥ २४६ ॥
 इत्युक्ता तु प्रिया वाचः प्रणिपत्ति विसर्जयेत् ।
 वाचे वाजे इति प्रौतः प्रिष्टपूर्वे विसर्जयम् ॥ २४७ ॥
 यस्मिंस्ते संस्कृतः पूर्वमन्त्यपादे निवेश्यताः ।
 पिष्टपात्रं तदुत्तमं छत्रा विप्रात् विसर्जयेत् ॥ २४८ ॥
 प्रद्विष्टमनुन्न्य भुज्जीत पिष्टसेवितम् ।
 ब्रह्मचारी भवेत्ताम्भु रजनीं ब्राह्मणेः सह ॥ २४९ ॥
 एवं प्रद्विष्टां छत्रा द्वयौ नान्तो मुख्यान्तुमितृश् ।

बलित दधिकक्षम्भुमिश्चान् पिण्डान् थैः क्रिया ॥ २५० ॥
एकोहिष्टं हैव हीनभिकार्यं कपविलक्षम् ।

आत्राहमाग्नीकरणरहितं इपसव्यवत् ॥ २५१ ॥

उपतिष्ठतामित्यक्षयस्याने वप्रविसर्जने ।

अभिरम्यतामिति वदेद्ब्रूयुस्ते उभिरताः च च ॥ २४२ ॥

गन्धीहक्तिलैयुक्तं कुर्यात् पावचतुष्टयम् ।

अर्धार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपार्वं प्रसिद्धयेत् ॥ २५३ ॥

ये समानादति इाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ।

इततः सपिण्डौकरणमेकोहिष्टं स्त्रियाग्रपि ॥ २५४ ॥

अर्काक् सप्रिण्डौकरणं यस्य सम्बत्सराह्ववेत् ।

तस्याप्यत्रं सोहकुम्भं दद्यात् सम्बत्सरं हिजे ॥ २५५ ॥

स्त्रियाहनि तु कर्त्तव्यं प्रतिमासन्तु वत्सरम् ।

प्रतिसम्बत्सरहृष्टिव आद्यमिकादशेऽहनि ॥ २५६ ॥

पिण्डांसु गोऽजविप्रे भ्यो दद्यादग्नी जलोऽपित्रा ।

प्रक्षिप्तेषु सत्सु विप्रेषु हिजोऽहिष्टं न मार्जयेत् ॥ २५७ ॥

इविश्वाने न वै मासं पायसेन तु वत्सरम् ।

मातृस्वहारिण्यकौरभृशाकुनच्छागपार्षते ॥ २५८ ॥

ऐरावतवाराहशाश्वैर्मैसैसैथाक्रमम् ।

मासष्टद्वया हि दृप्यन्ति दत्तैरिच्च पितामहाः ॥ २५९ ॥

स्तुद्गामिषं महाशर्लकं मधु मुन्यदभिष च ।

लोहामिषं महाश्राकं मासं वाहूर्णशसंस्त च ॥ २६० ॥

यद्दोति गथास्यस्य सर्वं मानस्यनुच्छते ।

तथा वर्षावयोदद्यां मधासु च न संशयः ॥ २६१ ॥

कव्यां कान्याचेदिनश्च पश्यत् सुस्थान् सुतमनपि ।

इतं सप्तिष्ठ वाणिज्यं दिशकैकशकास्तथा ॥ १६२ ॥
 ब्रह्मवर्चस्तिनः पुत्रान् स्वर्णरूपे रक्षाप्रकै ।
 आतिशैष्ठं सर्वकामात्प्रोति आददः सदा ॥ २६३ ॥
 प्रतिपत्प्रत्येतान् वर्जयित्वा चतुर्दशीम् ।
 शस्त्रेण तु इतायै वै तेभ्यस्तत्र प्रदीयते ॥ २६४ ॥
 स्वर्णं द्वापल्यमोजस्थ शौर्यं देवं बलं तथा ।
 एतान् श्रीष्ट्रास्त्रं सौभाग्यं समृद्धिं सुखतां शुभम् ॥ २६५ ॥
 प्रहृत्वक्तास्त्रैव वाणिज्यं प्रभुता तथा ।
 अरोगित्वं यशो वीतशोकता परमां नतिम् ॥ २६६ ॥
 धनं विद्या भिषक्सिदिं कुप्यं गा अप्यजाविकम् ।
 अज्ञानायुश विद्यिवद् यः आत्रं समयस्तिः ॥ २६७ ॥
 कृतिकादिभरण्यकं स कामानाशुयादिमान् ।
 आस्तिकः शहधानश्च व्यपेत्प्रदमस्तरः ॥ २६८ ॥
 वसुददादितिसुताः पितरः शारदेवताः ।
 प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितृन् आदेन सर्पिताः ॥ २६९ ॥
 आशुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्णं मोक्षं सुखानि च ।
 प्रयच्छन्ति तथा राज्यं प्रीता नृणां पितामहाः ॥ २७० ॥
 विनायकः कर्मविज्ञसिहयर्थं विविधोक्तिः ।
 गणानामाधिपत्ये च रुद्रेण ब्रह्मणा तथा ॥ २७१ ॥
 तेजोपस्त्रो यस्य स्त्रियानि निबोधत ।
 क्षम्भेऽवग्रहतेऽत्यर्थं जलं मुखांश्च पश्यति ॥ २७२ ॥
 कामादवासप्रत्येव कथादांश्चाप्तिरोहति ।
 अत्यर्थज्ञेर्ह भैरवैः सहेकवावतिष्ठते ॥ २७३ ॥
 तत्र लक्ष्मी तस्मान्मन्त्रे तु गतं प्रर्ते ।

विमना विफलारम् । संसौहर्यनिमित्ततः ॥ २७४ ॥
 तेनोपहृष्टो लभते न रात्र्यं राजनन्दनः ।
 कुमारी न च भर्त्तारम्बयत्यं न च गर्भिणी ॥ २७५ ॥
 आचार्यत्वं श्रीविष्णु न शिष्योऽध्ययनं तथा ।
 वणिग्लाभं न चाप्नोति क्षषित्वै व क्षषीवलः ॥ २७६ ॥
 स्वपनं तस्य वर्त्तश्च पुण्येऽक्षिं विधिपूर्वकम् ।
 गोरसर्वपक्षके न सञ्चये नोत्सादितस्य च ॥ २७७ ॥
 सर्वैषधैः सर्वगम्भैः प्रलिप्तशिरसलङ्घा ।
 भद्रासनोपविष्टस्य स्वलिपाच्या द्विजाः शुभाः ॥ २७८ ॥
 अस्वस्थानादगजस्थानादल्लोकात् सहमाहृदात् ।
 ऋत्तिकां रोचनां गन्धान् गुग्गुलुच्चापसु निःक्षिपेत् ॥ २७९ ॥
 या आहृता एकवर्णेश्वतुभिः कलशैङ्गदात् ।
 चर्मण्यानडुहे रक्ते स्खाप्यं भद्रासनं तथा ॥ २८० ॥
 सहस्राक्षं शतं धारमृषिभिः पावनं वातम् ।
 तेन त्वामभिषिद्वामि पावमान्यं पुनर्नु तै ॥ २८१ ॥
 भगवे वहणी राजा भगं सूर्यो त्रहसतिः ।
 भगमन्त्रव वायुश भगं सप्तर्षी ददुः ॥ २८२ ॥
 यत्ते केशेषु दीर्घार्थं सौमन्ते यस्त्र मूर्दनि ।
 ललाटे कर्णयोरक्षणीरापस्तुप्नन्तु सर्वदा ॥ २८३ ॥
 स्नातस्य सार्वपं तैलं सुवेणीडुम्बरेण च ।
 जुहुयामूर्दनि कुशान् सव्येन परिगृह्णा च ॥ २८४ ॥
 मितश्च संमितश्चैव तथा शास्त्रकट्टाटौ ।
 कुमारणो राजघुच्छे त्यज्ञते स्वाहासमन्वितैः ॥ २८५ ॥
 नामभिर्वालमन्ते श नमस्तारः समन्वितैः ।

दद्याच्चतुष्यथि सूर्ये कुशानास्तीर्थं सर्वतः ॥ २८६ ॥
 क्षताक्षतांस्तखुलांश्च पललौदनमेव च ।
 मत्स्यान् पक्षांस्तथैवामान् मांसमेतावदेव तु ॥ २८७ ॥
 पुष्टं चिवं सुगन्धच्च सुराश्च विविधामपि ।
 मूलकं पूरिकापूर्णांश्चैवैरण्डिकाः स्त्रजः ॥ २८८ ॥
 दध्वनं पायसस्त्रैव गुडप्रिष्ठं समोदकम् ।
 एतान् सर्वानुपाहृत्वं भूमी क्षत्वा ततः शिरः ॥ २८९ ॥
 विनायकस्य जननैमुपतिष्ठेतातोऽन्विकाम् ।
 दूर्बासर्वपुष्टाणां दत्त्वार्थं पूर्णमञ्जलिम् ॥ २९० ॥
 रूपं देहि यशोदेहि भास्यं भगवति ! देहि मे ।
 एुलान् देहि धनं देहि सर्वान् कामांश्च देहि मे ॥ २९१ ॥
 ततः शुक्लाम्बरधरः शुक्लगन्धानुसेपनः ।
 ब्राह्मणान् भोजयेद्याहस्त्रयुग्मं गुरोरपि ॥ २९२ ॥
 एवं विनायकं पूज्यं यहंश्चैव विधानतः ।
 कर्मणां फलमाप्नोति श्रियज्ञाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ २९३ ॥
 आदित्यस्य सदा पूजां तिलकं खामिनस्तथा ।
 महागणपतेश्चैव कुर्वन् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ २९४ ॥
 श्रीकामः शान्तिकामो वा यहयज्ञं समाचरेत् ।
 हृष्यायुः पुष्टिकामो वा तथैवाभिचरन्नरीन् ॥ २९५ ॥
 सूर्यः सोमो महीपुत्रः सोमपुत्रो हृष्यतिः ।
 शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति यहाः स्वताः ॥ २९६ ॥
 ताम्रकात् सफटिकाद्रक्तचन्दनात् स्वर्णकादुभौ ।
 इतादवसः सौसात् कांस्यात् कार्ययहाः क्रमात् ॥ २९७ ॥
 स्वैर्वर्ण्यं व्रा पटे लेख्या गन्धे मर्खलकेऽथवा ।

यत्रावर्णं प्रदेयानि वासांसि कुमुमानि च ॥ २६८ ॥
 गम्भाश्व वलयश्वैव धूपोदेयश्व गुम्बुलुः ।
 कर्तव्या मन्त्रवलतश्व चरवः प्रतिदैवतम् ॥ २६९ ॥
 अक्षष्टेन इमं देवा अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत् ।
 सद्बुध्यस्वेति च ऋचो यथासंख्यं प्रकौत्तिताः ॥ २०० ॥
 हृहस्ते अतिश्रद्ध्यस्तथैवान्नात् परिश्रुतः ।
 शब्दो देवोत्थाकार्णात् केतुं कुम्बनिमाः क्रमात् ॥ २०१ ॥
 अर्कः पलाशः स्वदिरस्वपामार्गोऽथ पिष्पलः ।
 उहुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्व समिधः क्रमात् ॥ २०२ ॥
 एकैकस्य त्वष्टश्वतमष्टाविंश्टिरेव वा ।
 होतव्रा मधुसर्पिभ्यां दध्ना चौरिण वा युता ॥ २०३ ॥
 गुडौदनं पायसञ्च हविष्यं चौरपाष्टिकम् ।
 दध्यौदनं हविष्यूणं मांसं चिवाद्वमिव च ॥ २०४ ॥
 हत्यादृ यहक्रमादेतहिजिभ्यो भोजनं बुधः ।
 शक्तितो वा यथा लाभं सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ २०५ ॥
 धेतुः शङ्खं स्तथानडान् हैम वासोहस्तस्था ।
 छाणा गौरायसं छाग एता वै दक्षिणाः क्रमात् ॥ २०६ ॥
 यस्य यस्य यदा दुःखः स तं यद्देन पूजयेत् ।
 ब्रह्मणैषां वरी दत्तः पूजिताः पूजयिष्यथ ॥ २०७ ॥
 यहाधोना नरेन्द्राणा मुक्ष्मायाः पतनानि च ।
 भावाभावौ च जगतस्त्रात् पूज्यतेमाः स्वताः ॥ २०८ ॥
 महोत्साहः स्थूललक्ष्यः छतज्ञो हृहस्तेवकः ।
 विनीतः सत्वसम्बन्धः कुलौनः सत्यवाक् शुचिः ॥ २०९ ॥
 अहीर्वसुचः सूतिमानहुद्रोऽपरुषस्तथा ।

धार्मिकोऽवप्रसन्नस्यै व प्राज्ञः शूरो रहस्यवित् ॥३१०॥
स्वरक्ष्यगीताच्छौक्षिकां दशनौत्या तथैव च ।
विनीतसदय वार्तायां भग्याच्चैव नराधिपः ॥३११॥

स मन्त्रिणः प्रकुर्बीति प्राज्ञान् मौलान् स्थिरान् शुचीन् ।
तैः सार्वं चिन्तयेद्वाच्यं विप्रे गाथ ततः स्वयम् ॥३१२॥
पुरोहितस्य कुर्बीति दैवज्ञमुदितोदितम् ।
दशनौत्याच्छ कुशलमव्यर्बाङ्गिरसे तथा ॥३१३॥
श्रीतस्मार्तकियाहेतोर्बुद्याटत्विजस्तथा ।
यज्ञांस्यै व प्रकुर्बीति विधिवहूरिद्विशान् ॥३१४॥
भोगांस्य दद्याहिप्रेभ्यो वस्तुनि विविधानि च ।
अक्षयोऽयं निधीराज्ञां यद्विप्रेषूपपादितम् ॥३१५॥
अस्त्राद्वयस्यै व प्रायस्त्रित्तेरदूषितम् ।
अम्बेः सकाशाहिप्रास्यं पूतं श्रेष्ठमिहोच्यते ॥३१६॥
धर्मेणप्रसन्नमीहेत सर्वं बद्धेन पालयेत् ।
पालितं बद्धयेनौत्या हृष्टं पालेषु निःचिपेत् ॥३१७॥
दद्याहूमि निषयं वा कल्पा लेख्यस्य कारयेत् ।
आगामिभद्रमृपतिपरिज्ञानाय पार्थिवः ॥३१८॥
पटे वा ताम्रपटे वा स्वमुद्रोपरिचिक्षितम् ।
अभिसेख्यामनो वंशानामानस्य महोपतिः ॥३१९॥
प्रतिशृष्टपश्यैमाणं दानाच्च दोपवर्णनम् ।
स्वहस्तकालसम्पदं शासनं कारयेत् स्थिरम् ॥३२०॥
सम्यं पश्यवप्रमाजीवं जाङ्गलं देशमावसेत् ।
तत्र दुर्गाणि कुर्बीति जनकोषामनुसये ॥३२१॥
तत्र तत्र च निषणातामव्यक्तान् कुशलान् शुचीन् ।

प्रकृत्यादायकर्मान्तवयकर्मसु चोद्य तान् ॥ २२२ ॥
 नातः परतरो धर्मो लृपाणां यदुपार्जितम् ।
 विप्रेभ्यो दीयते द्रव्यं प्रजाभ्रशामयं तथा ॥ २२३ ॥
 य आहवेषु बधन्ते भूम्यर्थं मपराङ्मुखाः ।
 अकूटैरायुधैर्यान्ति ते स्वर्गं योगिनो यथा ॥ २२४ ॥
 पदानि क्रतुतुल्यानि भग्ने ष्वविनिवत्तिं नाम् ।
 राजा सुकृतमादत्ते हतानां विपलायिनाम् ॥ २२५ ॥
 तवाहं वादिनं क्लीवं निर्हेतिं परसङ्गतम् ।
 न हन्यादिनिवृत्तच्च युडप्रेक्षणकादिकम् ॥ २२६ ॥
 कृतरक्षः सदोत्ताय पश्येदायवयौ स्वयम् ।
 वयवहारांस्तो दृष्टा स्नात्वा भुज्ञौत कामतः ॥ २२७ ॥
 ह्तिरण्यं वापृतानौत भाग्णागारेषु निःच्छिपेत् ।
 पश्येच्चारांस्तो दूतान् प्रेरयेत्तन्त्रिसंयुतः ॥ २२८ ॥
 ततः स्वैरविहारी स्याच्चन्त्रिभिर्वा समागतः ।
 बलानां दर्शनं कृत्वा सेनान्या सह चिन्तयेत् ॥ २२९ ॥
 सन्ध्यामुपास्य शृणुयाच्चाराणां गूढभाषितम् ।
 गौतनृत्येष्व भुज्ञौत पठेत् स्वाध्यायमेव च ॥ २३० ॥
 संविशेष्यूर्घोषेण प्रतिबुध्ये त्तदैव च ।
 शास्त्राणि चिन्तयेदुड्या सर्वकर्तव्यतात्तथा ॥ २३१ ॥
 प्रेषयेच्च ततश्चारान् स्वेषु चान्येषु सादरम् ।
 ऋत्विक् पुरोहिताचायैराशीर्भरभिनन्दितः ॥ २३२ ॥
 दृष्टा ज्योतिर्विदो वैद्यान् दद्याहां काञ्चनं महीम् ।
 नैवेगिकानि च तथा श्रीतिवाणां रुद्राणि च ॥ २३३ ॥
 ब्राह्मणेषु चमौ स्त्रियेष्वजिभः क्रोधनोऽरिषु ।

स्वाद्राजा भृत्यवर्गेषु प्रजासु च यथा पिता ॥३४॥
 पुश्यात् पड्भागमादन्ते न्यायेन परिपालयन् ।
 सर्वदानाधिकं यस्तात् प्रजानां परिपालनम् ॥३५॥
 चाटुतस्त्रारदुव्वृत्तमच्छासाहसिकादिभिः ।
 पीडमानाः प्रजा इच्छेत् कायस्येष विश्रेष्टः ॥ ३६ ॥
 अरश्यमाणाः कुर्वन्ति यत् किञ्चित् किञ्चिष्ठं प्रजाः ।
 तत्साच वृपतेरव्वं यस्ताद् च्छात्वसौ करान् ॥ ३७ ॥
 ये राज्ञाधिकाता स्तेषां चारैर्ज्ञात्वा विचेष्टितम् ।
 साधून् सम्मालयेद्राजा विपरीतांसु घातयेत् ॥ ३८॥
 उत्कोचजीविनो द्रव्यहीनान् कृत्वा प्रवासयेत् ।
 सम्मानदानसत्कारैः श्रीविद्यान् वासयेत् सदा॥३९॥
 अन्यायेन वृपो राज्ञात् स्वकोषं योऽभिवर्दयेत् ।
 सोऽचिराद्विगतश्चौको नाशमेति सबाध्यवः ॥ ३१ ॥
 प्रजापौड़नसन्तापसमुद्भूतोहताशनः ।
 राज्ञः कुलं श्रियं प्राणान् नादन्धा विनिवर्त्तते॥३१॥
 यएव धर्मोनुपतेः स्वराज्ञपरिपालने ।
 तमेव कृत्स्नमाप्नोति परराज्ञं वशं नयन् ॥ ३१ ॥
 यक्षिन् देशे य आचारो व्यवहारः कुलस्थितिः ।
 तथैव परिपाल्योऽसौ यदा वशमुपागतः ॥ ३१ ॥
 मन्त्रमूलं यतो राज्यमतो मन्त्रं सुरक्षितम् ।
 कुर्यादयथान्ये न विदुः कर्मणामाफलोदयात्॥३४॥
 अरिर्मित्वमुदासौनोऽनन्तरस्तत् परः परः ।
 क्रमशा मण्डलं चित्यं सामाधिभिरनुक्रमैः ॥ ३५ ॥
 उपायाः साम दानञ्च भेदो दण्डस्त्रधैव ।

सम्यक् प्रयुक्ताः सिद्धे शुर्दण्डस्वगतिका गतिः ॥ ३४६ ॥
 सन्धिच्छ विष्णुं यानमासनं संशयं तदा ।
 है धीभावं गुणानेतान् यथावत् परिकल्पयेत् ॥ ३४७ ॥
 यदा शस्यगुणोपितं परराङ्गं तदा व्रजेत् ।
 परस्य हौनआवा च हृष्टवाहनपूरुषः ॥ ३४८ ॥
 दैवे पुरुषकारे च कर्मसिद्धिर्वस्थिता ।
 तत्र दैवमभिव्यक्तं पौरुषं पौर्वदेहिकम् ॥ ३४९ ॥
 केचिद्वात् स्वभावाच्च कालात् पुरुषकारतः ।
 संयोगे केचिदिच्छन्ति फलं कुशलबुद्धयः ॥ ३५० ॥
 यथा ह्येकेन चक्रेण न रथस्य गतिर्भवेत् ।
 एवं पुरुषकारेण विना दैवं न सिद्धप्रति ॥ ३५१ ॥
 हिरण्यभूमिलानेभ्यो मिललविर्वरा यतः ।
 अतीयतेत तत् प्राप्तौ रक्षेत् सत्यं समाहितः ॥ ३५२ ॥
 स्वाम्यमात्यो जनोदुर्गं कीषो दण्डस्तथैवच ।
 मिलाख्येताः प्रकृतयो राज्यं सप्ताङ्गं सुच्यते ॥ ३५३ ॥
 तदवाप्य दृष्टोदण्डं दुर्वृत्तेषु निपातयेत् ।
 धर्मोहि दण्डरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा ॥ ३५४ ॥
 स नेतुं व्यायतोऽशक्यो लुभ्येनाचातदुद्दिना ।
 सत्यसन्धेन शुचिना सुसहायेन धीमता ॥ ३५५ ॥
 यथाशास्त्रं प्रयुक्तः सत् सदेवासुरमानुषम् ।
 जगदामन्दयेत् सर्वमन्यथा तु प्रकोपयेत् ॥ ३५६ ॥
 अधर्मदण्डनं स्वर्गकौर्त्तिलोकविनाशनम् ।
 सम्यक् च दण्डनं राज्ञः स्वर्गकौर्त्तिजयावहम् ॥ ३५७ ॥
 अपि भाता सुतोऽर्थी वा शशुरो मातुलोऽपिवा

श्रुताध्ययनसम्पदा धर्मज्ञाः सत्यवादिनः ।
राज्ञा सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः ॥२॥
अपश्यता कार्यवशाद्ग्रवहारान् वृष्णि तु ।
सम्यैः सह नियोक्तायो ब्राह्मणः सर्वधर्मवित् ॥३॥
रागालोभाङ्ग्याहापि सूख्यपेतादिकारिणः ।
सम्भाः पृथक् पृथक् दण्डग्र विवादादिगुणं दमम् ॥४॥
सूख्याचारव्यपेतेन मार्गेणाधर्षितः परैः ।
आवेदयति चेद्राज्ञे व्यवहारपदं हि तत् ॥५॥
प्रत्यर्थिनोऽयतो लेख्यं यथावेदितमर्थिना ।
समामासतद्वाहन्नामजात्यादिचिङ्गितम् ॥६॥
श्रुतार्थस्योक्तरं लेख्यं पूर्वविदकसत्रिधौ ।
ततोऽर्थो लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधनम् ॥७॥
तत्सिद्धौ सिद्धिमाप्नोति विपरीतमतोऽन्यथा ।
चतुष्पाद्वग्रवहारोऽयं विवादेष्यूपदर्शितः ॥८॥
अभियोगमनिस्तौर्थं नैनं प्रत्यभियोजयेत् ।
अभियुक्तञ्च नान्येन नोक्तं विप्रकृतं नयेत् ॥९॥
कुर्यात् प्रत्यभियोगञ्च कलहे साहस्रेषु च ।
उभयोः प्रतिभृग्राह्यः समर्थः कार्यनिर्णये ॥१०॥
निङ्गवे भावितो दद्याहनं राज्ञे च तत्समम् ।
मिथ्याभियोगी हिगुणमभियोगाहनं हरेत् ॥११॥
साहस्रस्तेषुपारुषगोभिश्यात्यये स्त्रियाम् ।
विवादयेत् सद्यएव कालोऽन्यने च्छया सूतः ॥१२॥
देशाद्यशान्तरं याति दृक्कण्णौ परिलेढ़ि च ।
ललाटं स्त्रियते यस्य मुखं वैवर्णमेति च ॥१३॥

परिशुष्टत्स्वलहाक्योविरुद्धं बहु भाषते ।
 वाक्चक्षुः पूजयति नो तथोष्टौ निभूजत्यपि ॥ १४ ॥
 स्वभावाद्विकृतिं नच्छन् मनोवाक्कायकर्मभिः ।
 अभियोगे च साक्षे वा दृष्टः स परिकीर्त्तिः ॥ १५ ॥
 सन्दिग्धार्थं स्वतन्त्रो यः साधयेदयस्त्रिष्टते ।
 न चाह्नतो वदेत् किञ्चिद्दीनो दण्डाश्व स सूतः ॥ १६ ॥
 साक्षिष्ठभयतः सत्त्वं साक्षिणः पूर्ववादिनः ।
 पूर्वपक्षेऽधरीभूते भवन्तुप्रत्तरवादिनः ॥ १७ ॥
 सपश्चिद्विवादः स्यात्तत्र हीनन्तु दापयेत् ।
 दण्डञ्च सपणं राज्ञे धनिने धनमेव च ॥ १८ ॥
 क्लृप्तं निरस्य भूतेन व्यवहाराद्येन्द्रूपः ।
 भूतमप्यनुपन्यस्तं हौयते अवहारतः ॥ १९ ॥
 निङ्गुते लिखितं नैकमेकदेशविभावितः ।
 दापयः सर्वं नृपेणार्थं न याज्ञस्वनिवेदितः ॥ २० ॥
 स्वत्योर्विरोधे न्यायस्तु बलवान् व्यवहारतः ।
 अर्थशास्त्रात् बलवद्मर्मशास्त्रमिति स्थितिः ॥ २१ ॥
 प्रमाणं लिखितं भुक्तिः साक्षिणश्चेति कीर्त्तिम् ।
 एषामन्यतमाभावे दिव्यान्यतममुच्यते ॥ २२ ॥
 सर्वेष्वध विवादेषु बलवत्युत्तरा क्रिया ।
 आधौ प्रतिगृहे क्रीते पूर्वात् बलवत्तरा ॥ २३ ॥
 पश्यतो ब्रूवतो भूमेर्हानिविश्विवार्षिकौ ।
 परेण भुज्यमानाया धनस्य दशवार्षिकौ ॥ २४ ॥
 आधिसौमीपनिःक्षेपजड़बालधनैर्विना ।
 तथोपनिधिराजस्त्रीशोवियाणां धनैरपि ॥ २५ ॥

आधादीनां विहत्तरं धनिने दापयेहनम् ।
 दण्डस्तत्समं राज्ञे शक्त्यपेत्त मथापि वा ॥ २६ ॥
 आगमोऽभ्यधिको भोगादिना पूर्वकमागतात् ।
 आगमोऽपि बलं नैव भुक्तिस्तोकापि यत् नो ॥ २७ ॥
 आगमस्तु क्षतो येन सोऽभियुक्तस्तमुडरेत् ।
 न तत्सुतस्तसुतो वा भुक्तिलत् गरीयसौ ॥ २८ ॥
 योऽभियुक्तः परेतः स्थानस्य रिक्त्यौ तसुहरेत् ।
 न तत्र कारणं भुक्तिरागमेन विनाक्षता ॥ २९ ॥
 आगमेन विशुद्धेन भोगो याति प्रमाणताम् ।
 अवशुद्धागमो भोगः प्रामाण्यं नैव गच्छति ॥ ३० ॥
 नृपेणाधिकातः पूर्वाः श्रीण्योऽथ कुखानि च ।
 पूर्वं पूर्वं गुरुं च्छेयं व्यवहारविधौ दृष्टाम् ॥ ३१ ॥
 बलोपधिविनिष्ठं त्तान् व्यवहारान्विवर्त्येत् ।
 स्त्रीनक्तमन्तरागारवह्निः शतुक्षतां स्थाना ॥ ३२ ॥
 मत्तोऽन्तर्वासनिबालभीतादि योजितः ।
 अस्त्रव्युक्ततयैव व्यवहारो न सिद्धति ॥ ३३ ॥
 प्रणष्टाधिगतं देयं नृपेण धनिने धनम् ।
 विभावयेत् चेष्टिङ्गेस्तसमं दण्डमर्हति ॥ ३४ ॥
 राजा लब्धा निधिं दद्याहिजेभ्योऽहं द्विजः पुनः ।
 विहानशेषमाद्यात् स सर्वस्य प्रभुर्यतः ॥ ३५ ॥
 इतरेण निधौ लब्धे राजा षष्ठांश्चमाहरेत् ।
 अनिवेदितविज्ञातो दापत्रलं दण्डमेव च ॥ ३६ ॥
 देयं चौरहृतं द्रवयं राजा जानपदाय तु ।
 अदद्वि समाप्नोति किल्खिषं यस्य तस्य तत् ॥ ३७ ॥

अश्रीतिभागे हृषिः स्यामासि मासि सदन्धके ।
 वर्णकमाच्छतं हिस्तिश्वतुः पञ्चकमन्यथा ॥ ४८ ॥
 कान्तारगासु दशकं सामुद्राविंशकं शतम् ।
 ददुर्बां स्वक्तां हृषिं सर्वे सर्वांसु जातिषु ॥ ४९ ॥
 सन्ततिसु पशुस्त्रीणां रसस्वाष्टगुणा परत ।
 वस्त्रधान्यहिरण्यानां चतुस्त्रिहिगुणाः सूताः ॥ ५० ॥
 प्रपञ्चं साधयन्नर्थं न वाचो नृपतिर्भवेत् ।
 साध्यमानो नृपं गच्छन् दश्छपोदाप्यश तद्वनम् ॥ ५१ ॥
 गृहीता तु क्रमाद्वाप्यो धनिनामधमर्णिकः ॥ ५२ ॥
 दत्त्वा तु ब्राह्मणायैव नृपतेस्तदनन्तरम् ॥ ५२ ॥
 राज्ञाधमर्णिकोदाप्तः साधितादशकं शतम् ।
 पञ्चकम्भ शतं दाप्तः प्राप्तार्थीहुपत्तमर्णिकः ॥ ५३ ॥
 हीनजातिं परिक्षीण मृणार्थं कर्त्त्वं कारयेत् ।
 ब्राह्मणसु परिक्षीणः ग्रनेदर्दीप्तो यथोदयम् ॥ ५४ ॥
 दीयमानं न गृह्णाति प्रयुक्तं यः स्वकं धनम् ।
 मध्यस्यास्यापितं तद्याद्वृते न ततः परम् ॥ ५५ ॥
 अविभक्तैः कुटुम्बार्थं यद्याज्ञवतः भवेत् ।
 दद्युस्तद्वक्त्यिनः प्रेते प्रोषिते वा कुटुम्बिनि ॥ ५६ ॥
 न योषित् पतिषुलाभ्यां न पुत्रेण वतः पिता ।
 दद्याद्वृते कुटुम्बार्थाव पतिः स्वीकृतं तथा ॥ ५७ ॥
 सुराकामदूतकृतं दशशङ्कावयिष्टकम् ।
 वृथादानं तद्वैवेह पुक्ते दद्यान् पैद्वकम् ॥ ५८ ॥
 गोपशौण्डिकशैलुषरजकव्याधयोषिताम् ।
 कृशं दद्यात् पतिलोकां यज्ञाद्वृत्तिस्तदाश्रया ॥ ५९ ॥

प्रतिपक्षं स्थियो दैयं पत्था वा कृष्णवत् चूतम् ।
 स्वर्वं कृतं वा बहुणं नव्यकृ चौ दातुष्टुतिः ॥५०॥
 वितरि प्रीविते ग्रे ते व्यसनाभिष्टुतेऽवचा ।
 पुवपीलैकृ र्ल देयं विष्टुवे साक्षिभावितम् ॥५१॥
 कृकृच्छाह जट्यो दाप्यो योषिदुग्राहक्षेवकृ ।
 पुवोऽनव्यावितद्वयः पुवहीनस जट्कृविनः ॥ ५२॥
 भ्रातृष्णमव दम्भवो मितुः पुलस चैव हि ।
 प्रातिभावत्र मुर्यं साम्भविभत्ते गतु चृतम् ॥ ५३॥
 दर्शने प्रस्त्रे दाने प्रातिभावं विधीयते ।
 आद्यो तु वितये दापयावितरस सुता अपि ॥५४॥
 दर्शनप्रतिभूयते चृतः प्रात्यधिकोऽपिष्ठा ।
 न तत् पुवा कृष्णं ददुर्गदुर्गद्वाय ये स्थिताः ॥५५॥
 दहवः सूर्यदि स्त्रीर्देहुः प्रतिभुवी धनम् ।
 एकच्छायावितेष्वेषु धनिकस्य यथाद्विः ॥ ५६॥
 प्रतिभूर्द्वपितो यसु प्रकाशं धनिनोधनम् ।
 दिगुर्यं प्रतिदातव्यमृणिकीक्षेत्र तङ्गवेत् ॥ ५७॥
 सुन्ततिः स्त्रीपशुब्देव धान्यं त्रिषुणमेवच ।
 दद्वः चतुर्गुणं प्रोक्तं रसव्याघगुव्यस्था ॥ ५८॥
 आधिः प्रणश्येद्विद्विद्विधने यद्विन भोक्षते ।
 काङ्क्षे कालकर्ते नशीत्रते फलभीम्योन नश्यति ॥५९॥
 गोपग्राविभोगे नीष्टुद्विसंप्रकारेष्व चापिते ।
 नष्टीदेयेन्विनष्टवे देवराजवाताङ्गते ॥ ६०॥
 आधीं स्त्रीकरणात् सिहीरक्षमाणीऽप्तसारताम् ।
 यत्तद्वे दद्य आक्योधनभाग्वा धनी भवेत् ॥ ६१॥

स्त्रियवन्वककातं सपुत्रगा हापयेदनम् । २१
 सत्याराजातः इवं हिशुणं प्रतिदापयेत् ॥ ६२ ॥
 उपस्थितस्य मोत्तव्यभाषिस्तेनोऽन्यथा भवेत् ।
 ग्रीष्मेजकिंसति धनं कुले व्यस्याभिमाप्नुयात् ॥ ६३ ॥
 तत्कालकातमूर्खोवा तद्र तिक्ष्णद्विक्षुः ।
 विना धारणकाहापि विक्रीणीत स साचिकम् ॥ ६४ ॥
 यदा तु हिशुणीभूतमृणमाघै प्रदा करु ।
 मोत्तव्यभाषिस्तदुत्पन्ने प्रविष्टे हिशुणे धने ॥ ६५ ॥
 इति ऋष्यादानप्रकरणम् ॥

ब्राह्मस्यमन्तराख्याय हस्तेऽन्यस्य यदर्पितम् ।
 इत्य तदौपनिधिकां प्रतिदेयं तथैव तत् ॥ ६६ ॥
 न द्वयोऽपहृतं ततु राजदेविकातस्तरैः ।
 सेषष्वे आर्यितेऽदत्ते हापयोदण्डश्च तत्समम् ॥ ६७ ॥
 आजीवन् स्वेच्छया दण्डयोदापास्त्रापि सोदयन् ।
 ग्राचितान्वयहितव्यासनिःक्षेपादिष्वयं विधिः ॥ ६८ ॥
 इति निःक्षेपादिप्रकारणम् ॥

तपस्त्विनोदानशीलाः कुलीनाः सत्यवादिनः ।
 धर्मस्त्रधाना करजवः पुत्रवक्तो धनान्विताः ॥ ६९ ॥
 लावराः साचिणीक्षेयाः श्रीतस्तात्त्वं क्रियारताः ।
 यथाजाति यथावर्णं सर्वे सर्वेषु वा सूताः ॥ ७० ॥
 श्रोचित्यस्त्रापसाङ्गाये च प्रब्रजिताद्यः ।
 ग्रसम्बिष्णवे वर्णशक्तात् हेतुवदाहतः ॥ ७१ ॥

लौहिवालकितवमस्तोत्रभिशर्सकः ।
 रक्षावतारिपाधर्खकूटद्वाहिकलेन्द्रियाः ॥ ७२ ॥
 पतितासार्थसम्बन्धिसहायतिपुत्रस्तराः ।
 साहस्री हृष्टदीपव निर्वृतश्चयाद्वद्वाचिणः ॥ ७३ ॥
 उभयानुममः साक्षी भवेत्येकोऽपि धर्मवित् ।
 सर्वः साक्षी संयहसे दीर्घपारुषसाहस्रे ॥ ७४ ॥
 साक्षिः आवशेहादिगतिपादिसमीपक्षान् ।
 ये च प्रापकृतां लोका महाप्रातकिनाम्नाथा ॥ ७५ ॥
 अग्निद्वानाम्न ये समेकाये च स्त्रीवालव्रतिनाम् ।
 स तात् अर्वान् समाप्तेति यः साक्षमद्वत् वदेत् ॥ ७६ ॥
 इकत् यत्त्वया किञ्चिलभान्तस्थितैः कृतम् ।
 तत् सर्वं तत्स जानीहि ये प्रराजस्ये अम्भा ॥ ७७ ॥
 अहुवन् हि नहः साक्षमण्ठं स दम्भव्यवक्षम् ।
 राजा सर्वं प्रदापाः शात् भट्टक्षत्विंश्केऽहनि ॥ ७८ ॥
 न हहाति च यः साक्षं जानन्ति न राधमः ।
 स कूटसाक्षिणो पापैसुखोदद्वजे चैकु द्विः ॥ ७९ ॥
 है धे वहनां वचनं समेषु शुक्षिणां तथा ।
 गुणिहैके तु वचनं यात्रां ये गुणवत्तमाः ॥ ८० ॥
 यस्योऽनुः साक्षिः सत्यां त्रिकिञ्चां स जाक्षी भवेत् ।
 अन्यथावाहिनो दस्य ध्रुवं तत्स प्रराजयः ॥ ८१ ॥
 तत्सेऽपि ज्ञात्विभिः साक्षी यद्यन्ते गुणदत्तस्तः ।
 हिशुणा वान्यथा द्रूयः कूटोः द्रूयः पूर्वसाक्षिणः ॥ ८२ ॥
 द्रूष्टः पूर्वं गद्वनीयाः कूटेद्वात् साक्षिणसूक्ष्या ।
 विश्रादादुद्विशुणां द्रूष्टं विश्रास्यो ब्राह्मणः द्रूतः ॥ ८३ ॥

यः सामर्थं आवितेऽनेकोग्निषङ् ते तत्त्वमोहृषतः ।
स इग्नोडृष्टगुर्व दृष्टः आग्नेयस्तु विद्याकृष्टेत् ॥ ८३ ॥
वर्णिनश्च वक्त्रो यद्य लक्ष्मि सामर्थ्याद्यं ददेत् ।
तत् य वक्त्राय विवर्णायवद्यः साहस्रती विज्ञेः ॥ ८४ ॥

द्वितीयाविग्रहकरणम् ॥

यः अविश्वौ निष्ठातः स्वहस्ता तु प्रत्यक्षम् ।
सेष्यन्तु साक्षिमत् कार्यं तत्त्वम् धनिकपूर्वकम् ॥ ८५ ॥
समाप्तासतहर्दैहर्मासिजातिस्त्रियोवक्त्रैः ।
सत्त्वापारिकाक्षीयमित्यनामादिचिकित्सम् ॥ ८६ ॥
समाप्ते उवै करणै नाम स्वहस्ती न निवेदयेत् ।
मतं मित्रुकपुक्षस्य यद्वीपरिलेखितम् ॥ ८७ ॥
साक्षिकृष्ट स्वहस्ती यित्यनामकपूर्वकम् ।
अलाहमनुकाः साच्चौ लिखेयुरिति ते समाः ॥ ८८ ॥
उभयाभ्यर्थितैतत्त्वमधा हर्मासिजात ।
लिखितं इग्नुकेनेति सेष्यकोऽन्ते तत्रो लिखेत् ॥ ८९ ॥
विमापि सार्वजिवेष्वं स्वहस्तलिखितम् यत् ।
तत्प्रमार्थं चत् लेख्यं बलोपधिकाताहृते ॥ ९० ॥
करणं लिखप्रकृतं हैयं पूरुषेचिभिरेव तु ।
आधिषु भुज्यते तावद्यावत्तत्र प्रदीयते ॥ ९१ ॥
देशाकारस्य दुर्लेखे नष्टोन्मृष्टे इति तत्त्वा ।
धिकै शृग्वेऽप्याच्छिन्नै सेष्यमन्यत्र लालयेत् ॥ ९२ ॥
सन्दिक्ष्यसेष्यप्रष्टिः सात् स्वहस्तलिखितमादिभिः ।
द्रुतिमासिक्षियाच्छिक्षः संबन्धान्तमहेतुभिः ॥ ९३ ॥

देखास्त पृष्ठे अभिलिङ्गेहस्ता दस्ता धनं त्रुप्ती ।
धनी शोप्रमत्तं दक्षात् खच्छपरिक्षितस्तु ॥४५॥
दस्तां पाटयेत्तेस्तु यहैत्र वान्यस्तु करयेत् ।
साचिमत्त भवेद्यद्वा तद्वात्त्वं सप्ताचिक्षम् ॥ ४६॥

इति लेखप्रकरणम् ॥

तुलाम्बापो विषं कोषो दिव्यानीह विष्णवे ।
महाभियोगेष्वेतानि शौर्यकस्य भियोहरि ॥ ४७॥
कृष्ण वान्यतरः कुर्वन्दितसे नर्त्येच्छरः ।
विनापि शौर्यकात् कुर्यादृपदोहेऽथ पातके ॥ ४८॥
सवेषं द्वातमाहव सूर्योदय उपोषितम् ।
जारवेत् सर्वदिव्यानि लृपब्राह्मणस्तिथौ ॥ ४९॥
तुला खीमालहृष्टान्धपहृष्टान्धरेगिषाम् ।
अन्तिर्जलं वा शूद्रस्य यक्षः सप्त विषस्त च ॥ ५०॥
नासहस्रावरेत् फालं न विषं च तुला स्तम्य ।
लृपार्थेष्वभियोगे च वहेदुः युचयः सदा ॥ ५१॥
तुलाधारणविविष्टभियुक्तसुलायितः ।
प्रसिमानसमीकृतो रेखां तुलावतारिणा ॥ ५२॥
त्वं तुले ! सत्यधामासि पुरा देवर्विनिर्मिता ।
तत्सत्यं बहु कल्याणि ! संशयाकां विमोचय ॥ ५३॥
यद्युक्ति पापक्षमात ! स्ततो मर्त्यस्तमधीनय ।
शुद्धश्वेहमयोर्हुं मां तुलामित्यभिमन्त्रयेत् ॥ ५४॥
कारी विष्टदितव्रीहेर्लक्ष्मित्वा ततोन्यसेत् ।
सप्ताश्वत्यस्य पत्वाणि तावत् स्तुतेण वेष्टयेत् ॥ ५५॥

त्वमने ! सर्वंभूतानामन्तश्चरसिं पावक ॥ १ ॥
 साच्चिवत् पुण्यपापेभ्यो ब्रूहि सत्यं करे मम ॥ १०६ ॥
 तस्येत्युत्तावतो लौहं पञ्चागत्पतिकं समम् ।
 अग्निवर्णं व्यसेत्पिण्डं हस्तयोरुभयोरपि ॥ १०७ ॥
 स तमादाय सप्तैव मण्डलानि शनैर्वैजेत् ।
 षोडशाहूलकं ज्ञेयं मण्डलं तावदन्तरम् ॥ १०८ ॥
 मुहुर्मिनिं सृदितव्रीहिरदग्धः शुद्धिमाप्नुयात् ।
 अन्तरा पतिते पिण्डे सन्देहे वा पुर्वहरेत् ॥ १०९ ॥
 सत्येन माभिरच्च त्वं वरुणेत्यमिश्राच्चकम् ।
 माभिदप्नोदकस्यस्य गृहीत्वोह जलं विशेत् ॥ ११० ॥
 समकालमिषुं चित्प्रमाणं नीयान्वो जबौ नरः ।
 गते तस्मिन्निमनाङ्गं पश्येच्चकुविभाप्नुयात् ॥ १११ ॥
 त्वं विष ! ब्रह्मणः पुत्र ! सत्यधर्मं व्यवस्थितः ।
 तायस्वासादभीशापात् सत्येन भव मेऽसृतम् ॥ ११२ ॥
 एवमुद्भाव विषं शार्ङ्गं भव्येहिमयैलजम् ।
 यस्य वैगैविं ना जीर्येत्यस्य शुद्धिं विनिर्हित्येत् ॥ ११३ ॥
 देवानुयान् समभ्यर्च्चं तत्प्रानोदकमाहरेत् ।
 संशाव्य पायथे नस्माच्चक्षन्तु प्रस्तुतिवयम् ॥ ११४ ॥
 अर्चाक् चतुर्हृशादङ्गो यस्य नो राजदैविकम् ।
 व्यसनं जायते षोडं स एहः स्कादसंशयः ॥ ११५ ॥
 इति दिव्यप्रकरणम् ।

विभागद्वैत् पिता कुर्यात् स्त्रिया विभजेत्प्रतान् ।
 चक्षे उ वा श्रेष्ठभागेन सर्वे वा स्युः समांशिनः ॥ ११६ ॥

कुर्मात् समानशान् पद्मरः कार्याः सर्वाग्निकाः ।
 न दत्तं स्त्रीधनं यासां मर्चा वा शशुरेण वा ॥ १७ ॥
 अत्तस्यानीहमानस्य किञ्चिद्दद्यता पृथक् क्रिया ।
 नृग्रनाधिकविभक्तानां धर्मरः पितृक्षतः स्मृतः ॥ १८ ॥
 विभजेरन् सुताः पित्रोरुर्हृष्टक्यमृणां समम् ।
 मातुर्द्दुहितरः शेषमृणात्ताभ्य ऋतेऽन्वयः ॥ १९ ॥
 पितृदद्याविरोधेन यदन्यत् स्वयमर्जितम् ।
 मैत्रमीदाहिकाच्छैव दायादानां न तप्तवेत् ॥ २० ॥
 क्रमादभ्यागतं इव्य द्वृतमभ्युहरेत् यः ।
 दायादेभ्यो न तद्याविद्यया लब्धमेव च ॥ २१ ॥
 यत्किञ्चित् पितरि प्रेते धनं ज्ये छोऽधिगच्छति ।
 भागी यवीसर्यां तत्र यदि विद्यानुपालिनः ॥ २२ ॥
 सामान्यार्थसमुत्याने विभागस्तु समः स्मृतः ।
 अनेकपितृकाण्डन्तु पितृतो भागकल्पनाः ॥ २३ ॥
 भूर्या पितामहोपात्ता निवन्धो इवयमेव वा ।
 तत्र स्यात् सदृशं स्वाम्यं पितुः पुत्रस्य चोभयोः ॥ २४ ॥
 विभक्तेषु सुतो जातः सवर्णायां विभागभाक् ।
 दृश्यादा तद्विभागः स्यादायवग्यविशेषितात् ॥ २५ ॥
 पितृभ्यर्दयस्य यद्यत्तं सत्तस्यैव धनं भवेत् ।
 पितृरुर्हृष्टविभजतां माताऽप्यन्यं समं हरित ॥ २६ ॥
 असंख्यासु संख्यार्थां भातरः पूर्वसंख्यतैः ।
 भगिन्यथ निजादेशादस्वांशन्तु सुरौयकम् ॥ २७ ॥
 चतुस्त्रिदेवकभागः स्वर्णर्घो ब्राह्मणामजाः ।
 अत्तजास्त्रिदेवकभागा विड्जासु द्वैतकभागिनः ॥ २८ ॥

अन्योन्यापहतं इवां विभक्ते यस्तु दृश्यते ।
 ततपुरस्के समैरंशेविभजीरविति शिथिः ॥ १२६ ॥
 अपुलेण परम्मेने नियोगोत्पादितः सुतः ।
 उभयोरप्यसाहक्यौ पिष्ठदाता च धर्म्यतः ॥ १२० ॥
 औरसोधर्म्यपद्मोजस्तस्मः पुष्टिकामुतः ।
 केवलः ज्ञेयज्ञातस्तु समेते येतरेण वा ॥ २३१ ॥
 एहे प्रचक्षन्तपद्मो गृहजस्तु सुतोमतः ।
 कावौनः कन्यकाजातो मातामहसुलोमतः ॥ २२ ॥
 अक्षतायां द्वतायां वा जातः पौनर्भवस्तथा ।
 दद्यन्माता पिता वा यं स युतो दत्तकोभवेत् ॥ २३ ॥
 क्लीतस्तु ताभ्यां विकीर्तः ऋषिभस्तु स्वयं छतः ।
 दद्यामा तु स्वयं दत्तो नर्भे विद्वः सहोद्रजः ॥ १३४ ॥
 उत्सर्जेऽपहरते यसु सोऽपविज्ञे भवेत् सुतः ।
 पिष्ठद्वैऽशहरस्यैषां घूर्वाभावे परः परः ॥ १३५ ॥
 सज्जातीयेष्यं प्रोक्तस्तनयेषु सया विधिः ।
 कातीऽपि कास्यां शुद्धेण कासतोऽशहस्ते भवेत् ॥ १२६ ॥
 स्तुते पितरि कुर्युस्तुं भ्रातरस्त्वर्हूभागिवत् ।
 अस्त्रादको हरेत् सर्वं दुहितृणां सुताङ्गते ॥ १३७ ॥
 पद्मो दुहितरस्यैव फितरी भ्रातरस्तथा ।
 तत् सुते गोवज्जी बन्धुः शिथः सब्रह्माचारिणः ॥ १३८ ॥
 एषामभावे घूर्वस्य धनभागुत्तरीजरः ।
 स्वर्यतस्य द्वयपुत्रस्य सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥ १३९ ॥
 वानप्रस्थयतिब्रह्माचारिणास्त्रक्षभागिनः ।
 ऋगेणाचार्यसच्छष्ठ्यधर्म्यन्नादिकातीर्थिनः ॥ १४० ॥

संस्कृतिनशु लंकाष्ट्रै सोदरस्य तु सोदरः ।
 दद्याच्चोपहरेऽग्नं जातम् च वृत्तस्य च ॥ १४१ ॥
 प्राप्तोदर्शसु लंकाष्ट्रै वास्योदम्भो धनं उरित् ।
 अस्त्राण्मध्ये प्रादद्यात् लंकाष्ट्रै वास्यमावजः ॥ १४२ ॥
 क्लौबोद्ग्रामतितात्त्वाः पवृत्तमात्त्वां जडः ।
 आप्तोऽचिकित्त्वात्त्वोमाच्या भर्त्त्वं च्याः सुपर्निरंशकाः ॥ १४३ ॥
 औरसाः विवरणस्त्रां विहीना भागज्ञारित्याः ।
 सुतास्त्रैषां प्रभार्त्त्वं यावद्वै भर्त्त्वं सात्त्वात्त्वः ॥ १४४ ॥
 अपुज्ञायोवितस्त्रैषां भर्त्त्वं च्याः सात्त्वुपायः ।
 विर्बास्यामप्यभिज्ञारित्यः प्रतिकूलास्यैव च ॥ १४५ ॥
 पितृमरुषपतित्वात्तददशमध्यमुपागतम् ।
 आधिदेवनिकाम्बुद्धि स्त्रीधनं प्रतिकौचित्तम् ॥ १४६ ॥
 अन्युदत्तं तदा शुल्कमन्वाधियक्तमेव वा ।
 अतीतायामप्रज्ञि वास्यात्तद्वाप्नुयुः ॥ १४७ ॥
 अप्रज्ञः 'स्त्रीधनं' भर्त्तु ग्राहादिषु चतुर्वर्षपि ।
 दुहितूर्णा वस्त्रां चेत् शेषेषु पितृगामि तत् ॥ १४८ ॥
 दत्त्वा वन्नां हरन् इत्यग्नीवग्रयं दद्याच्च सोदरम् ।
 अतायां इत्तमादद्यात्त्विश्चोभयवग्रम् ॥ १४९ ॥
 दुर्धिति वर्त्तकार्येण च वराध्वौ सम्मतिरोधके ।
 अद्वीतं स्त्रीकर्त्तु भर्त्ती न लियै दातुमर्हमि ॥ १५० ॥
 अधिकित्त्वस्त्रै दद्याद् अविदेवनिकः समम् ।
 न इत्तं स्त्रीधनं यस्यै इत्ते लव्दं प्रकौचित्तम् ॥ १५१ ॥
 विभागनिष्ठवै ज्ञातिवन्मुखायभित्तेस्त्रैः ।

विभागभावना ज्ञेयः व्यहरेन्द्र वैततकैः ॥ १५२ ॥

इति रिक्षभागप्रलक्षणम् ॥

सीमो विचादे चेत्रस्य सामन्ताः स्वविरोद्धयः ।

गोपाः सौमाक्षाण्यं ये सर्वे च वर्णयोर्बहुम् ॥ १५३ ॥

नयेयुरेति सौमानं स्यूखाङ्गारतुम्हुमः ।

सेतुचस्त्रीकनिकाखिचैत्याद्यैङ्गपलविताम् ॥ १५४ ॥

सामन्ता वा समग्रामांश्चित्वारोऽष्टौ दशामि वा ।

रजास्त्रम्बसनाः सौमां नयेयुः क्षितिवादित्यः ॥ १५५ ॥

अनृते च पृथग्मदरुपा राजा मध्यमं साहस्रम् ।

अभावे ज्ञात्वचिङ्गाना राजा सौमः प्रवर्त्तिता ॥ १५६ ॥

आरामायतनयामनिपानोद्यानवेष्मन्तु ।

एष एवे विविज्ञयो वर्षाम्बुद्वहसदिषु ॥ १५७ ॥

मर्यादायाः प्रभेदे तु सौमातिक्रमणे तथा ।

क्षेत्रस्य हरणे दण्डा अधमीलमस्थमाः ॥ १५८ ॥

न निवेष्मोऽत्यवाधसु चेतुः कल्पाणोकारकः ।

परमृमिं हरन् पूर्णः स्त्र्यन्तेनो बङ्गदण्डः ॥ १५९ ॥

स्वामिने योऽनिवेद्यैव क्षेत्रे चेतुः प्रवर्त्तयेत् ।

उत्यवे स्वामिनो भोगसद्भावे महीपतेः ॥ १६० ॥

फालोऽहतमपि क्षेत्रं यो न कुर्यात् स्तारवेत् ।

तं प्रदाप्यः क्षष्टफलं क्षेत्रमव्येत् कारवेत् ॥ १६१ ॥

इति सौमाविवाहप्रकरणम् ॥

मावानष्टौ तु अश्विषो ग्रस्यव्यातास्य कपरिष्ठी ।

दण्डनीया तदर्द्धन्तु गौसदर्ढमजाविकम् ॥ १६२ ॥

भवतिलोपविश्वानां यथोक्ताद्विगुणो दमः ।
 समभेदां विवौतेऽपि खरोद्धं महिषीशमम् ॥ १६३ ॥
 यस्तत्त्वस्य विनश्ये तु तावद् स्थात् वेनिषाः फलम् ।
 योपश्चाद्यसु गोमी तु पूर्वोक्तं दश्ममहृति ॥ १६४ ॥
 प्रक्षियामविवौतान्ते देवे दीपो न विद्यते ।
 अकामतः भामचारै चौरवदश्ममहृति ॥ १६५ ॥
 महोद्दीप्त्वृष्टपश्यवः सूतिकागनुकादयः ।
 याज्ञो वेषान्तु ते मोच्या दैवराजपरिमुताः ॥ १६६ ॥
 वधापितान् पश्यन् गोपः सायं प्रत्यपयेत्यदा ।
 प्रमादश्चतनष्टांश्च प्रदाप्यः क्षतवेतनः ॥ १६७ ॥
 यात्तदीपविनाशे च पाते दश्मो विधीयते ।
 अर्हात्मयोदशपणः स्वामिनो द्रवदमेव च ॥ १६८ ॥
 आन्वेष्यया गोपचारो भूमिराजवशेन वा ।
 हित्तस्तूर्णीधः पुष्पाणि सर्वतः स्ववदाहरेत् ॥ १६९ ॥
 खगुःश्वः परीषाहो पामचेद्रान्तरं भवेत् ।
 इ शते कक्ष्यस्य स्यादगरस्य चतुःशतम् ॥ १७० ॥
 इति स्वामिपात्तविवादपकरणम् ॥

त्वं लभेत्तान्यविलोतं क्रीतुर्दीपोऽप्रकामश्चिते ।
 हीनाद्रहो हीनमूले वेलाहीने च तस्मरः ॥ १७१ ॥
 नष्टापश्चतमासोद्दृशीरं ग्राहयेवरम् ।
 देशकालातिपश्चो च गृहीत्वा स्वयमर्पयेत् ॥ १७२ ॥
 विक्रीतुर्दीप्त्वाच्चुक्तिः स्वामी द्रवयं दृपो दमम् ।
 क्रीतस्तु भूत्वमवाप्नोति तस्माद् यस्तस्य विक्रयी ॥ १७३ ॥

आगमीपभीतेन नर्द भाव्यमतीउम्यथा ।
 पञ्चबन्धी दमस्त्र राज्ञे तिमाविभाविते ॥ १७४ ॥
 हतं प्रणाटं यी द्रवर्य परहस्तादवाप्तुयोत् ।
 अनिवेद्य वृषे दण्डः स तु षष्ठवति पक्षान् ॥ १७५ ॥
 श्रीलिंगकैः स्थानपालैर्वा नष्टपद्धतमाद्यतम् ।
 अव्याकृत्स्तरात् स्थामी हरेत परती गृष्णः ॥ १७६ ॥
 पणानेकश्चे दद्याच्छतुरः पञ्च मानुषि ।
 महिषीद्वगवा ही ही पादः पादमजाविके ॥ १७७ ॥
 इत्यस्त्रामिविक्षयप्रवरुच्यम् ॥

खं कुटुम्बाविरोधेन देयं दारसुताहते ।
 नाम्बयी सति सर्वस्वं वक्षान्यज्ञे प्रतिशुतम् ॥ १७८ ॥
 प्रतिथहः प्रकाशः स्थात् स्थावरस्त्रे विशेषतः ।
 हेयं प्रतिशुतच्छेव दस्त्रा नापद्धरेत् पुनः ॥ १७९ ॥
 इति दक्षाप्रदानिकं नामप्रकरणम् ॥

दशैकपञ्चसाहमासमग्नार्दिमासिकम् ।
 बोजायोवाह्नरवस्त्रीहीह्नपुंसां परीक्षणम् ॥ १८० ॥
 अमी सुवर्णमक्षीणं रजते द्विपलं अते ।
 अष्टौ लपुणि सौसे च ताम्भं पञ्चदशावसि ॥ १८१ ॥
 अते दश पलां छुदिरीणं कार्पाससीक्षि ।
 अष्टौ पञ्चपला सूते सूत्ते तु लिपला भत्ते ॥ १८२ ॥
 कार्पिं के रोमवस्त्रे च द्विशङ्खागच्छवी भत्ते ।
 न चयी न च हुहि स्थात् कीक्षये वस्त्रशिरुकृ ॥ १८३ ॥

देशं कालच भोगच ज्ञात्वा नष्टे बलाबलम् ।
इवराणां कुशला ब्रूयुंजहाप्यमसंशयम् ॥ १८४ ॥
इति कौतानुशयप्रकरणम् ।

बलाद्वासौकृतक्षौरैर्विकौत्तमापि सुच्छते ।
खामिप्राणप्रदो भक्त्यागात्तिक्षयादपि ॥ १८५ ॥
प्रव्रज्यावसितो राज्ञो दास्थामरणान्तिकः ।
वर्णनामानुलोक्येन दास्यं न प्रतिलोमतः ॥ १८६ ॥
कृतशिख्योऽपि निवेत् कृतकालं गुरोर्गुर्हि ।
अन्ते वासौ गुरुप्राप्तभोजनस्तफलप्रदः ॥ १८७ ॥
राजा कृत्वा पुरे खानं ब्राह्मणान्प्रथ तत्र तु ।
चैविद्यं द्विचिमद्ब्रूयात् स्वधर्मः पात्तामिति ॥ १८८ ॥
निजधर्माविरोधेन यत्तु सामयिको भवेत् ।
सोऽपि यद्वेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतस्य यः ॥ १८९ ॥
गणद्रव्यं हरेदयसु सम्बिदं लक्ष्येत् यः ।
सर्वस्वहरणं कृत्वा तं राज्ञाहिप्रवासयेत् ॥ १९० ॥
कर्त्तव्यं वचनं सर्वे: समूहहितवादिनाम् ।
यज्ञद्व विपरीतः स्वात् स दाप्यः प्रथमं इमम् ॥ १९१ ॥
समूहकार्यं आयातान् कृतकार्यान् विसर्जयेत् ।
स दानमानसत्कारैः पूजयित्वा महोपतिः ॥ १९२ ॥
समूहकार्यप्रहितो यज्ञमेत तदप्येत् ।
एकादशगुणं दाप्यो यद्यसौ नार्पयेत् स्वयम् ॥ १९३ ॥
धर्मज्ञाः शुचयोऽलुक्या भवेयुः कार्यचिन्तकाः ।
कर्त्तव्यं वचनं तेषां समूहहितवादिनाम् ॥ १९४ ॥

श्रेणिनैगमपाष्विंगणानामपग्रयं विधिः ।
भेदस्त्रैषां दृपो रचेत् पूर्ववृत्तिस्त्र पालयेत् ॥ १८५ ॥
इति सम्बिद्गतिकमप्रकरणम् ॥

गृहीतवेतनः कर्म ल्यजन् दिगुणमावहेत् ।
अगृहीते समं दाप्यो भृत्यैरक्ष्य उपस्करः ॥ १८६ ॥
दापामु दशमं भागं वाणिज्यपशुशस्तः ।
अनिश्चित्य भृतिं यसु कारयेत् स महीचिता ॥ १८७ ॥
देशं कालस्त्र योऽतीयात् लाभं कुर्यात् योऽन्यथा ।
तत्र सप्तात् सामिनश्छन्दोऽधिकं देयं कृतेऽधिके ॥ १८८ ॥
यो यावत् कुरुते कर्म तावत्सप्त सु वेतनम् ।
उभयोरप्यसाध्यत्वेत् साध्ये कुर्यादयथाशुतम् ॥ १८९ ॥
अराजदैविकं नष्टं भाष्टं दापत्रसु वाहकः ।
प्रस्त्रानविन्नक्त्वैव प्रदापयो दिगुणां भृतिम् ॥ २०० ॥
प्रक्रान्ते सप्तमं भागं चतुर्थं पथि संत्वजन् ।
भृतिमर्हपथि सर्वां प्रदापत्रस्त्वाजकोऽपि च ॥ २०१ ॥
इति वेतनादानप्रकरणम् ।

स्वहे शतिंक्त्वहेत्य समिक्तः पञ्चकं शतम् ।
गृहीयाऽन्तिकितवादितराइशकं शतम् ॥ २०२ ॥
म सम्यक् पालितो दद्याद्राज्ञे भागं यथाकृतम् ।
जितमुदयाहयेत्त्वे दद्यात् सत्यं वचः चमी ॥ २०३ ॥
प्राप्ते नृपतिना भागे प्रसिद्धे धूर्त्तमण्डले ।
जितं सप्तमिके स्थाने दापयेदन्यथा न तु ॥ २०४ ॥

द्रष्टव्ये अवदारणां साचिष्ठस त एव हि ।
राजा सचिङ्गं निर्बास्याः कूटाक्षोपधिदेविनः ॥२०५॥
दूरतमेकमुखं कार्यं तस्करज्ञानकारणात् ।
एव एव विधिर्ज्ञेयः प्राणिदूरते समाहये ॥ २०६ ॥
इति दूरतसमाहयात्यं प्रकरणम् ।

सत्यासत्यात्यथास्त्रैन्यं नान्नेन्द्रियरोगिणाम् ।
ज्ञेयं करोति चेष्टणः पश्चानर्द्देवयोऽश ॥ २०७ ॥
अभिगत्तात्मि भगिनीं मातरं वा तवेति च ।
शपन्तं दापयेद्राजा पञ्चविंशतिकं दमम् ॥ २०८ ॥
अर्द्दधिमेष द्विगुणः परस्लोषूत्तमेषु च ।
दण्डप्रणयनं कार्यं वर्णं जात्युग्मराधरैः ॥ २०९ ॥
प्रातिशोभ्यापवादेषु द्विगुणस्त्रिगुणा दमाः ।
वर्णनामानुलोभ्येन तस्मादर्द्दार्द्दहानितः ॥ २१० ॥
वाहुश्रौतानेत्रसकृथिविनाश्ये वाचिके दमः ।
शत्वस्तदर्द्दिकः पादनासाकर्णं करादिषु ॥ २११ ॥
अग्रक्तसु वदनेवं दण्डनौयः पणान् दश ।
तथा शक्तः प्रतिभुवं दाप्यः ज्ञेमाय तस्य तु ॥ २१२ ॥
पतनीये कृते ज्ञेये दण्डो मध्यमसाहसः ।
उपपातकमुक्ते तु दाप्यः प्रथमसाहसम् ॥ २१३ ॥
लैविद्यनृपदेवानां ज्ञेये उत्तमसाहसः ।
मध्यमो जातिपूगानां प्रथमो आमदेशयीः ॥ २१४ ॥
इति वाक् पादथप्रकरणम् ॥

असाचिकहते चिङ्गैर्युँ त्रिभिश्वागमेन च ।
 द्रष्टव्यो वग्रवच्चारक्ष कूटचिङ्गकृतीभयात् ॥ २१५ ॥
 भस्मपङ्करजःस्यर्थं दण्डो दशपर्णः स्तुतः ।
 अस्मित्थपाण्डिनिष्ठूतस्यर्थने द्विगुणस्ततः ॥ २१६ ॥
 समेव्ये वर्णं परस्कौषु द्विगुणम्भूतमेषु च ।
 हीनेष्वर्षदमो मोहमदादिभिरदण्डनम् ॥ ११७ ॥
 विप्रपौड़ाकरं द्विद्यमङ्गमब्राह्मणस्तु ।
 उद्गूर्णे प्रथमो दण्डः संस्यर्थं तु तदर्हिकः ॥ २१८ ॥
 उद्गूर्णे हस्तपादे च दशविंशतिकौ दमौ ।
 परस्यरन्तु सर्वेषां शस्त्रे मध्यमसाहस्रम् ॥ २१९ ॥
 पादकीशंशुककरीक्षु व्युत्तेषु पुण्यान् दश ।
 पौड़ाकर्सीयकावेष्टपादाध्यासे शतं दमः ॥ २२० ॥
 शोषितेन विना दुःखं कुर्वन् काषादिभिर्वर्तः ।
 इतिंशतं पण्यान् दाप्यो द्विगुणं दर्यनेऽस्तुजः ॥ २२१ ॥
 करपाददतोभङ्गे च्छेदने कर्णनासयोः ।
 मध्यी दस्तो व्रणोङ्गे दे मृतकल्पहते तथा ॥ २२२ ॥
 चेष्टाभोजनबायोधे नेत्रादिप्रतिभेदने ।
 कन्धराबाहुसक्याच्च भङ्गे मध्यमसाहसः ॥ २२३ ॥
 एकं न्नतां बह्ननाच्च यथोक्तादिगुणो दमः ।
 कलहापहृतं देयं दण्डस्य द्विगुणः स्तुतः ॥ २२४ ॥
 दुःखमुत्पादयेद्यस्तु स समुत्थानजन्यम् ।
 दाप्यो दण्डस्य यो यस्मिन् कलहे समुदाहृतः ॥ २२५ ॥
 अभिवाते तथाच्छेदे भेदे कुर्यावपातने ।
 पण्यान् दाप्यः पञ्च दश विंशतिन्तदद्वयं तथा ॥ २२६ ॥

दुःखोत्पादि रुद्धे द्रव्यं विपन् प्राणहरत्वा ।
 शोङ्गायः पणान् दापयो हितीयो मध्यमं दमम् ॥२७॥
 दुःखे च शोणितोत्पादे शाखाङ्गेदने तथा ।
 दण्डः कुद्रपश्चात् हिपसप्रभृतिक्रमात् ॥ २८ ॥
 सिङ्गस्य च्छेदने खत्वौ मध्यमो मूलमेव च ।
 महापश्चान्मितेषु खानेषु दिगुणो दमः ॥ २९ ॥
 प्ररोहिशाखिनां शाखास्त्वं सर्वविदारणे ।
 उपजीव्यद्वमाणात् विश्वेदिं गुणोदमः ॥ ३० ॥
 चैत्यमशानसीमासु पुस्तकाने सुरासये ।
 जातद्वमाणा हिगुणो दमो हृषेऽथ विश्वते ॥ ३१ ॥
 गुणागुच्छसुपलताप्रतानौषधिवीरधाम् ।
 पूर्वमृतादर्ढदण्डः खानेषूक्ते षु कर्त्तने ॥ ३२ ॥
 इति दण्डपाद्यप्रकरणम् ।

सामान्यद्रव्यप्रसभहरणात् साहसं चृतम् ।
 तत्पूर्णादहिगुणो दण्डो निङ्गवे तु चतुर्गुणः ॥ ३३ ॥
 यः साहसं कारयति स दापयो हिगुणं दमम् ।
 यस्मैव सुझाहं दाता कारयेत् स चतुर्गुणम् ॥ ३४ ॥
 अर्धाकोशातिकमकादभावभार्याप्रहारदः ।
 सन्दिष्टस्याप्रदाता च समुद्रगृहभेदजात ॥ ३५ ॥
 सामन्तकुलिकादीनामपकारस्य कारकः ।
 पञ्चाशत्परिणको दण्ड एषामिति विनिययः ॥ ३६ ॥
 स्वच्छन्दं विधवागामी विक्रुष्टेनाभिधावकः ।
 अकारणे च विक्रोष्टा चण्डालसोक्तमान् लृग्रन् ॥ ३७ ॥

गुह्यः प्रभजितानांकं इवे विद्येच्च भोज्यते ॥
 प्राप्तुं शपथं कुर्वन्नयोम्बोद्योस्मकर्मकल् ॥ २२८ ॥
 इत्तदेवशूनाम् पुर्खस्य प्रतिष्ठातकात् ।
 साधारणसप्तप्रतावौ हासीमर्भविनश्मकल् ॥ २२९ ॥
 पिण्डपुत्रस्त्रभाद्यद्यात्याच्छर्वशिष्यकाः ।
 एषामप्रतिताम्बोद्यत्यागी च शतदख्यभाक् ॥ २३० ॥
 इति साहसप्रकरणम् ॥

वसानस्त्रीन् पणान् दण्डयो नेत्रकस्तु परांशुकम् ।
 विक्रियावक्तव्याधानयाचितेषु पणान् दश ॥ २४१ ॥
 पितापुत्रविरोधे तु साक्षिणां विपणो दमः ।
 अत्तरे च तयोः स्यात्सापण्डगुणो दमः ॥ २४२ ॥
 तुलाशालनमानानां कूटकाणकसप्त च ।
 एभिष्व व्यवहर्ता यः स दापयो दण्डसुत्तमम् ॥ २४३ ॥
 अकूटं कूटकं ब्रूते कूटं यथापणकूटकम् ।
 स नाणकपरीची तु दापय उत्तमसाहसम् ॥ २४४ ॥
 भिषड्मिष्याचरन् दापणस्थिर्यक्षु प्रथमं दमम् ।
 मानुषे मध्यमं राजमानुषेषुत्तमं दमम् ॥ २४५ ॥
 अवन्ध्यं यथ बध्नाति बन्ध्यं यथ प्रमुच्यति ।
 अप्राप्यवहारञ्च स दापयो दण्डसुत्तमम् ॥ २४६ ॥
 मानेन तुलया वापि योऽशमष्टमकं हरेत् ।
 दण्डं स दापयो द्विषतं बहौ हानौ च कल्पितम् ॥ २४७ ॥
 भेषजस्त्रेहस्त्रवणगन्धधान्यगुह्यादिषु ।
 पर्येषु प्रक्षिपन् हीनं पणान् दापयस्तु षोडशः ॥ २४८ ॥

मृद्युमणिसूचायः कामस्तखलवाससम् ।
 अज्ञातौ जातिवरये लिकेयाद्वसुस्तो दमः ॥२४८ ॥
 समुदपरिवर्त्तच सारभृत्युच अचिमय ।
 आधानं विक्रयं वापि नयतो दण्डकल्पना ॥ २५० ॥
 मिद्वे पश्चे तु पञ्चाशत् पश्चे तु शतमुच्यते ।
 हिपश्चे हिश्चतो दण्डे मूलवृष्टौ च वृद्धिमान् ॥ २५१ ॥
 सम्भूय कुर्वतासर्वं सबाधं कारश्चिलिनाम् ।
 अर्वसप्रद्वासं वृद्धिं वा जानतां दम उत्तमः ॥ २५२ ॥
 सम्भूय वस्तिजां पर्णमनर्वेणोपरम्भताम् ।
 विक्रीणतां वा विहितो दण्ड उत्तमसाहसः ॥ २५३ ॥
 राजनि स्वापन्ते योऽर्वं प्रत्यहं तेन विक्रयः ।
 क्रयो वा निःस्ववस्तुस्ताद्विषिजां लाभकृत् कृतः ॥ २५४ ॥
 स्वदेशपर्णे त् शतं वस्तिगृह्णीत पञ्चकम् ।
 दशकं पारदेश्ये तु यः सदा; क्रयविक्रयौ ॥ २५५ ॥
 पर्णस्योपरि संस्थाप्य व्ययं पर्णमसुद्धवम् ।
 अर्वोऽनुग्रहकृत् कार्यः क्रतुर्विक्रतुरेव च ॥ २५६ ॥
 गृह्णीतमूल्यं यः पर्णं क्रतुर्वेव प्रयच्छति ।
 सोदयं तस्य हापयोऽस्मै दिग्लानं वा दिग्गागते ॥ २५७ ॥
 विक्रीतमपि विक्रयं पूर्वक्रते तर्थगृह्णति ।
 हानिश्चेत् क्रेत्रदीपेण क्रतुरेव हि सा भवेत् ॥ २५८ ॥
 राजदैवीपधातिन पर्णे दोषमुपागते ।
 हानिर्विक्रतुरेवास्मै याचितसप्ताप्रद्यच्छतः ॥ २५९ ॥
 अन्यहस्ते च विक्रीतं दुष्टं वाऽदुष्टवद् यदि ।
 विक्रीणोते दमस्त्रत् मूलग्रात् दिगुणो भवेत् ॥ २६० ॥

क्षयं हुहिच्च वचिजा पस्तानामविजानता ।
क्रीत्वा नाशश्वः कार्यः कुञ्जं षड्भागदस्तभाक् ॥२६१॥
इति विक्रयासमदानप्रकरणम् ॥

समवायेन वचिजा साभार्ये कर्म्म कुवैताम् ।
साभासामौ यथाद्रव्यं यथावा सम्बिदा हती ॥२६२॥
प्रतिषिद्धमनादिष्टं प्रमादादृयच्च नाशितम् ।
स तद्याहिप्लवाच्च रक्षिताहशमांशभाक् ॥२६३॥
अर्घप्रचेपणाहिंशं भागं शुल्कं नृपो हरेत् ।
व्यासिष्ठं राजयोग्यच्च विक्रीतं राजगामि तत् ॥२६४॥
मिथ्या वदन् परीमाणं शुल्कस्तानादपासरन् ।
दापत्त्वस्तुगुणं यस्तु सवग्राजक्रयविक्रयी ॥२६५॥
तरिकः स्तुतजं शुल्कं गृह्णन् दापतः पणान् दश ।
ब्राह्मणप्रातिवेश्यानामेतदेवानिमन्त्रणे ॥२६६॥
देशान्तरगते प्रेते द्रव्यं दायादबास्तवाः ।
आतयो वा हरेयुक्तदागतास्तैर्विना नृपः ॥२६७॥
जिञ्चं त्यजेयुर्निर्लाभमशक्तोऽन्येन कारयेत् ।
अनेन विधिरास्यात ऋत्विक् कर्षककर्मिण्याम् ॥२६८॥
इति सभ्यसमुत्तानम् ॥

आहकै गृह्णते चौरो लीम् आथ पदेन वा ।
पूर्वकस्यापराधी च तथा चाशुक्तवासकः ॥२६९॥
अन्येऽपि शङ्खया याद्या आतिनामादिनिङ्गवैः ।
दूरतस्त्रौपानसक्ताच्च शुक्तभिद्विष्वराः ॥२७०॥

परद्रवण्ठहाणाच्च प्रच्छका गूढचारिणः ।
 निरायाव्यवन्तश्च विनष्टद्रव्यविक्षयाः ॥ २७१ ॥
 गृहीतः शङ्खया चौर्येत् नामानं चेदिशोधयेत् ।
 हापयित्वा हृतं द्रव्यं चौरदख्णेन दख्णयेत् ॥ २७२ ॥
 चौरं प्रदाप्याषहृतं घातयेहित्रिष्विष्विधैः ।
 सचिक्षं ब्राह्मणं क्षत्वा स्वराङ्गाहिप्रवासयेत् ॥ २७३ ॥
 घातितेऽपहृते दीप्तो ग्रामभक्तुरनिर्गते ।
 विवीतभक्तुरसु पश्चि चौरोदर्शरवीतके ॥ २७४ ॥
 स्वसीमि दद्याद् पामसु पदं वा यत्परम्भति ।
 पञ्चप्रामी वहिःक्रोशाइशग्राम्यथवा युनः ॥ २७५ ॥
 वन्धिग्राहांस्तथा वाजिकुञ्चराणाच्च हारिणः ।
 प्रसङ्गघातिनश्चैव शूलमारीपयेन्नरान् ॥ २७६ ॥
 उत्तेष्पकपयिभेदौ करसन्दंशद्वीनकौ ।
 कायेन्ना हितीयापराधे करपादैकहीनकौ ॥ २७७ ॥
 शुद्रमध्यमहा द्रव्यहरणे सारतोदमः ।
 देशकालवयःशक्तिं संचिन्त्य दख्णकर्मणि ॥ २७८ ॥
 भक्तावकाशाम्बुदकमन्दोपकरणवप्यान् ।
 दत्त्वा चौरस्य हनुर्बा जानतो दम उत्तमः ॥ २७९ ॥
 शस्त्रावपाते गर्भस्य पातने चोक्तमो दमः ।
 उत्तमो वाऽधमो वापि पुरुषस्त्रीप्रमापणे ॥ २८० ॥
 विप्रदुष्टां स्त्रियस्त्रैव पुरुषस्त्रीमगर्भिणीम् ।
 सेतुभेदकरीज्ञाप्त्वा शिलां बङ्गा प्रवेशयेत् ॥ २८१ ॥
 विषाम्बिदां पतिगुरुनिजापत्यप्रमापिणीम् ।
 विकर्णकरनासौष्ठौं क्षत्वा मोभिः प्रमापयेत् ॥ २८२ ॥

अविज्ञातहतस्याश्च कलहं सुतवास्ववाः ।
 प्रष्टवगा योषितशास्य परपुंसि रताः पृथक् ॥ २८५
 स्त्रीद्रवयव्यक्तिकामो वा केन वार्यं गतः सह ।
 मृत्युदेशसमासनं पृच्छेदापि जनं शनैः ॥ २८६ ॥
 चेत्वेश्वरनपामवीतखलदाहकाः ।
 राजपद्मभिगामो च दग्धवगालु कटाजिना ॥ २८७ ॥
 इति स्त्रीयप्रकारणम् ॥
 पुमान् संयहणे ग्राह्णः केशाकेशि परस्त्रियाः ।
 सद्यो वा कामजैश्चिङ्गैः प्रतिपत्तौ हयोक्तथा ॥ २८८ ॥
 नीवीस्त्रनप्रावरणसक्त्विकेशाभिमर्घनम् ।
 आदेशकालसम्भाषं सहैकस्थानमेव च ॥ २८९ ॥
 स्त्रीनिषेधे शतं दद्याद्विशतन्तु दमं पुमान् ।
 प्रतिषेधे हयोहृष्टो यथा संयहणे तथा ॥ २९० ॥
 खजातावुक्तमो दण्ड आतुलोम्ये तु मध्यमः ।
 प्रातिलीम्ये बधः पुंसः स्त्रीणां नासादिकर्त्तनम् ॥ २९१ ॥
 अलङ्कृतां हरन् कन्यासुत्तमस्त्वन्यथाधमम् ।
 दण्डं दद्यात् सवर्णासु प्रातिलीम्ये बधः सृतः ॥ २९२ ॥
 सकामास्त्रवुलीमासु न दीषस्त्वन्यथा दमः ।
 दूषणे तु करच्छेद उक्तमायां बधस्तथा ॥ २९३ ॥
 शतं स्त्रीदूषणे दद्याद् हे तु मिथ्याभिशंसने ।
 पश्चन् गच्छन् शतं दाप्तो हीनां स्त्रीं गान्ध मध्यमम् ॥ २९४ ॥
 अवरक्षासु दासीषु मुजिष्यासु तथैव च ।
 गम्यास्त्रपि पुमान् दाप्तः पञ्चाशत् पण्डिकं दमम् ॥ २९५ ॥
 प्रसद्ध दास्यभिगमे दण्डो दग्धपणः सृतः ।

बहनां यद्यकामासौ चतुर्विंशतिकः पृथक् ॥ २८४ ॥
 गृहीतवेतना वेशा नेच्छल्लौ हिगुणं वहेत् ।
 अग्रहीते समं दायः पुमानप्येवमेव च ॥ २८५ ॥
 अयोनौ गच्छतो योषां पुरुषं वापि मोहतः ।
 चतुर्विंशतिको दण्डस्था प्रजितागमे ॥ २८६ ॥
 अन्त्याभिगमने लङ्घनं कुबञ्चेन प्रवासयेत् ।
 शूद्रस्थान्य एव साहन्त्यसप्तार्थागमे वधः ॥ २८७ ॥
 इति ख्लौसंग्रहप्रकरणम् ॥

उन् वाप्यधिकं वापि लिखेद् यो राजशासनम् ।
 पारदारिकचौरं वा मुच्छतो दण्ड उत्तमः ॥ २८८ ॥
 अभस्त्रेण हिजं दूर्थन् दण्डर उत्तमसाहसम् ।
 चक्षियं भृथमं वैश्यं प्रथमं शूद्रमर्द्धकम् ॥ २८९ ॥
 कूटखण्डवावहारी विमांससर च विक्रयौ ।
 लग्नहीनसु कर्त्तव्यो दायश्चोत्तमसाहसम् ॥ ३०० ॥
 चतुष्यादक्तो देष्ठो नापैहीति प्रजल्पतः ।
 काष्ठलोद्धेषु पाषाणवाहुयुग्मक्तस्तथा ॥ ३०१ ॥
 च्छिवनसेप्तन यानेन तथा भग्नयुगादिना ।
 पश्चाचैवापसरता हिंसने स्वाम्यदेष्ठभाक् ॥ ३०२ ॥
 शक्तो हयमोचयन् स्वामी दंडिणां शृङ्गिणां तथा ।
 प्रथमं साहसं दद्यादिक्रुष्टे हिगुणं ततः ॥ ३०३ ॥
 जारं चौरैत्यभिवदन् दापतः पञ्चशतं दमम् ।
 उपजौवधनं मुच्छस्तदेवाष्टगुणीकृतम् ॥ ३०४ ॥
 राज्ञोऽनिष्टप्रवक्तारं तस्यैवाक्रोशककारिणम् ।

तमन्त्रस्य च भेत्तारं जिह्वां छिस्तः प्रवासयेत् ॥ ३०५ ॥
 वृताङ्गलग्नविक्रो तु गुरुरोक्ताङ्गितुल्लथा ।
 राजयानासनारोदुहृण्ड उत्तमसाहसः ॥ ३०६ ॥
 हिनेतभेदिनो राजद्विष्टादेशक्तत्त्वथा ।
 विप्रत्वेन च शूद्रसप्त जीवतोऽष्टगतो दमः ॥ ३०७ ॥
 दुहृष्टांसु पुनर्द्विष्टा वयवहाराचृपेण तु ।
 सभ्याः सज्जयिनो दण्डगा विवादादृद्विगुणं दमम् ॥ ३०८ ॥
 यो मन्येताजितोऽस्त्रौति न्यायेनापि पराजितः ।
 तमायान्तं पुनर्जित्वा दापयेद्विगुणं दमम् ॥ ३०९ ॥
 राज्ञाऽन्यवेन यो दण्डो मृहीतोवरुणाय तम् ।
 निवेद्य दव्याद्विप्रेभ्यः स्वयं त्रिंशद्गुणैकतम् ॥ ३१० ॥
 ॥ इति श्रीयाज्ञवल्करोये धर्मशास्त्रे हितीयोऽध्यायः ॥

जनहिवर्षं निखनेत्र कुर्यादुदकं ततः ।
 आ अमश्यानादतुवज्य इतरो ज्ञातिभिर्वृतः ॥ १ ॥
 यमसूक्तं यमीं गाथां जपद्विलौकिकाग्निना ।
 स इन्धवप्त उपेतश्च दाहिताम्ब्याहृतार्थवत् ॥ २ ॥
 सप्तमाहशमाहापि ज्ञातयोऽभ्युपयन्त्यपः ।
 अपनः शोशुचदघमनेन पितृदिङ्गसुखाः ॥ ३ ॥
 एवं मातामहाचार्यप्रेतानासु दक्षिण्या ।
 कामोदकं सखिप्रसास्त्वौतश्चशुरर्लिं जाम् ॥ ४ ॥
 सक्षत्प्रसिद्धन्त्युदकं नामगोवेण वाग्यताः ।
 न ब्रह्मचारिणः कुर्यादुदकं पतिताज्ञथा ॥ ५ ॥
 पाषण्डप्रनाश्चिता स्तेना भर्तृग्नयः कामगादिकाः ।

सुराप्य आमत्वागिन्यो नाशीचोदकभाजनाः ॥ ६ ॥
 छतोदकान् समुक्तौर्णन् मुदुशाइलसंस्थितान् ।
 खातानपवदेयुस्तानितिहासैः पुरातनैः ॥ ७ ॥
 नानुष्टे कदलीलम्भनिः सारे सारमार्गणम् ।
 यः करोति स संमुढो जलवुद्दृदसन्निभे ॥ ८ ॥
 पञ्चधा समृतः कायो यदि पञ्चत्वमागतः ।
 कर्मभिः स्वग्रीरोखैलव का परिवेदना ॥ ९ ॥
 गन्धी वसुमती नाशमुदधिर्देवतानि च ।
 केनप्रस्थः कथं नाशं मत्यं लोको न यास्यति ॥ १० ॥
 श्वे चाशु बान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुक्ते यतोऽवशः ।
 अतो न रोदितव्यन्तु क्रियाः कार्याः स्वंशक्तिः ॥ ११ ॥
 इति संश्लेष्युग्मैऽहं बालपुरःसराः ।
 विद्या निष्पत्नाणि नियताहारि वेशमनः ॥ १२ ॥
 आचम्याम्यादिसलिलं गोमयं गौरसर्पपान् ।
 प्रविशेयुः समालभ्य दत्त्वाश्मनि पदं शनैः ॥ १३ ॥
 प्रवेशनादिकं कर्म प्रेतसंसर्पिनामपि ।
 इच्छतां तत्त्वणाच्छूदिं परेषां खानसंयमात् ॥ १४ ॥
 आचार्यपितृपाद्यायानिहृत्यापि ब्रती ब्रती ।
 सकटात्र न चाशीयात्वच तैः सह संवेत् ॥ १५ ॥
 क्रीतलव्याशना भूमौ स्वपेयुज्जे पृथक् पृथक् ।
 पिण्डयज्ञात्मता देयं प्रेतायात्र दिनवयम् ॥ १६ ॥
 जलमेकाहं माकाशे स्वाप्यं चौरज्ज उरुमये ।
 वैतानोपासनाः कार्याः क्रियाश्च श्रुतिदर्शनात् ॥ १७ ॥
 त्रिरात्रं दशरात्रं वा शावमाशीचमुच्यते ।

अनंदिवष्टमुभयोः सूतकं मातुरेव हि ॥ १८ ॥
 पित्रोऽस्तु सूतकं मातुजदस्त्रगदर्शनाद् ध्रुवम् ।
 तदहर्णे प्रदूषेत् पूर्वेषां जन्मकारणात् ॥ १९ ॥
 अन्तरा जन्ममरणे शेषाहाभिर्विशुद्धति ।
 गर्भस्त्रावे मासतुख्यानिशाः शुद्धेषु कारणम् ॥ २० ॥
 हतानां वृपगोविप्रैरन्वचञ्चाभ्यधातिनाम् ।
 ग्रोविते कालशेषः स्थात् पूर्णं दक्षोदक्षं शुचिः ॥ २१ ॥
 चत्वय इदशाहानि विशः पञ्चदशैव तु ।
 त्रिंशहिनानि शूद्रस्य तदर्थं न्यायवर्तिनः ॥ २२ ॥
 आदन्तजन्मनः सद्य आचूडावैयिकी स्मृता ।
 तिरावमावता देशाहशरावमतः परम् ॥ २३ ॥
 अहस्वदत्तकत्यासु बालेषु च विशीधनम् ।
 गुर्वन्मेवासनूचानमातुलश्रीचित्येषु च ॥ २४ ॥
 अनौरसेषु युनेषु भार्यास्तन्यगतासु च ।
 जिवासराजनि प्रेते तदहः एहिकारणम् ॥ २५ ॥
 ब्राह्मणेनानुगम्यत्यो न शूद्रो न दिजः क्वचित् ।
 अनुगम्याभसि स्त्रात्वा स्तृष्टाग्निं दृष्टभुक् शुचिः ॥ २६ ॥
 महीपतीनां नाशौचं हतानां विदुप्रता तथा ।
 गोब्राह्मणार्थं संयामे यस्य चेच्छति भूमिपः ॥ २७ ॥
 कृत्विजां दीक्षितानास्त्र यज्ञियं कर्म कुर्वताम् ।
 सत्रिवतिक्रम्मचारिं दात्रव्रह्मविदी तथा ॥ २८ ॥
 दाने विवाहे यज्ञे च संयामे देशविष्वेष ।
 आपद्याग्नि च कष्टायां सद्यः शौचं विधीयते ॥ २९ ॥
 उदकवाशौचिभिः स्त्रायात् संसृष्टुत्ते दृपस्यृशेत् ।

अवशिष्ट्यग्निं जपेत्वा च सावित्रीं मनसा सकृद् ॥२०॥
 कालीग्निं कर्म्म मृदायुमनोऽज्ञानं तपो जलम् ।
 पञ्चाशापो निराहारः सर्वेऽमी शुद्धितेततः ॥ २१ ॥
 अकार्यकार्त्तिणां दानं वेगो नद्यासु शुद्धित् ।
 शोधस्य लृच्छ तोयच्छ संब्यासो वै हिङ्गमाम् ॥२२॥
 तपोवेदविदां चान्तिर्विदूषां वर्षणी जलम् ।
 जपः प्रच्छपाषाणां मनसः सत्यमुच्चते ॥ २३ ॥
 भूताक्षनस्तपो विद्ये बुद्धेष्वामं विशेधनम् ।
 क्षेत्रस्येष्वरज्ञानादिशुद्धिः परमा भता ॥ २४ ॥
 इत्यशौचप्रकरणम् ॥

चाकेण कर्मणा जीवेदिशां वाप्यापदि हिङ्गः ।
 निर्मीर्थं तामथामानं पावशित्वा व्यसेत् घण्डः ॥२५॥
 जासोपवचौमसोममतुष्यापूपवौदधः ।
 तिलोद्वरसक्षारान् दधि चौरं दृतं जलम् ॥ २६ ॥
 अखासवेमधूच्छष्टमभूलाक्षाद्व वर्हिषः ।
 लृच्छपुष्पकुतपकेशतदुविष्णितौः ॥ २७ ॥
 कौशियनौलक्षण्यमांसैकशफसीसकान् ।
 शाकाद्रौपथिपिण्याकपशगम्भांस्तथैव च ॥ २८ ॥
 वैश्वदत्यापि जीवदो विक्रीणीत कदाचन ।
 धर्मीर्थं विक्रयं नेयारित्वाद्यान्वेन तस्माः ॥ २९ ॥
 स्वाक्षालवण्यमांसानि पतनौयानि विक्रवे ।
 पशोदधि च मद्यच्छ हीनवर्णकराणि च ॥ ३० ॥
 आपहतः समग्रहन् भुज्ञानो वा यतस्ततः ।

न लिप्येत्नसा विप्रोऽवलनार्कं समो हि सः ॥ ४१ ॥
 ज्ञापिः शिखं धृतिर्विद्या कुम्भौदं शकटं गिरिः ।
 सेवाऽनूपं हृषी भैच्चमापत्ती जीवनानि तु ॥ ४२ ॥
 वुभुच्चितस्त्रयहृं स्थित्वा धान्यमब्राह्मणाहरेत् ।
 प्रतिगृह्ण तदास्येयमभियुक्ते न धर्मातः ॥ ४३ ॥
 तस्य हृष्टं कुलं श्रीलं श्रुतमध्ययनं तपः ।
 ज्ञात्वा राजा कुटुम्बस्त्रं धर्मात्रां हृतिं प्रकाशयेत् ॥ ४४
 इत्यापहर्ष्यप्रकरणम् ॥

श्रुतविग्न्यस्तपद्मीकस्यावानुगतो वनम् ।
 वानप्रस्थो ब्रह्मचारी सारिनः सोपासनो व्रजेत् ॥ ४५ ॥
 अफालक्षण्टे नार्जीश्च पिण्डेवातिष्ठौलथा ।
 मृत्यांसु तर्पयेत् इमशुजटालोमभृदामवान् ॥ ४६ ॥
 अङ्गो मासस्य षसां वा तथा संवत्सरस्य वा ।
 अर्थस्य सञ्चयं कुर्यात् कातमाश्वयुजे त्यजेत् ॥ ४७ ॥
 दान्तस्त्रिष्ववसन्नायौ निवृत्तस्य प्रतिग्रहात् ।
 स्वाध्यायवान् दानश्रीलः सर्वसत्त्वहिते रतः ॥ ४८ ॥
 दस्तो लूक्ष्मिकः कालपक्षाश्री वाऽश्मकुडकः ।
 श्रीतं सात्तं फलस्त्रेहैः कर्म कुर्यात् क्रियास्थथा ॥ ४९ ॥
 चान्द्राग्रणैर्नयेत्कालं क्षक्षैर्ब्र्वा वर्तयेत्कदा ।
 पद्मे गते वायश्रीयामासे वाऽहनि वा गते ॥ ५० ॥
 स्वप्यादभूमी युचीरात्रौ दिवा संप्रपदैर्नयेत् ।
 आनासनविहारैर्ब्र्वा योगाभ्यासेन वा तथा ॥ ५१ ॥
 श्रीमे पञ्चान्त्रिमध्यस्त्रो वर्षासु स्थण्डिलेश्यः ।

आद्रं वासात् हेमसे शतर्णा वापि तप्त्वरेत् ॥५२॥
 यः कण्ठकैर्वितुदति चन्दनैर्यश्च लिङ्गति ।
 अक्षुदोऽपरितुष्टव समस्तस्व च तस्म च ॥ ५३ ॥
 अग्नीन् वाप्ताव्यसात् क्षत्वा हृष्टावासो मिताशनः ।
 वानप्रस्थगृह्णेष्वेव यात्रार्थं भैचमाचरेत् ॥ ५४ ॥
 आमादाहृत्वं वा पासानष्टी भुज्जीत वाग्यतः ।
 वायुभद्रः प्रागुदीचीं गच्छेदावर्धं संच्चयात् ॥ ५५ ॥
 इति वानप्रस्थप्रकरणम् ॥

वनादगृह्णावा क्षत्वेष्टिं सर्ववेदसदक्षिणाम् ।
 प्राजापत्या तदन्ते तामग्नीनारोपय चामनि ॥५६॥
 अधीतवेदो जपत्वात् पुच्चानन्ददोऽग्निमान् ।
 शक्तया च यज्ञकर्मोक्ते मनः कुर्यात् नान्यथा ॥५६॥
 सर्वभूतहितः शान्तजिदगृह्णी सकामण्डलः ।
 स्वारामः परिव्रक्ष्य भिक्षार्थी आममात्रयेत् ॥ ५७ ॥
 अप्रमत्तस्थरेष्टैऽच्च सायाङ्गे नाभिलक्षितः ।
 रहिते भिक्षुकैर्पर्यमे यावामाकमलोलुपः ॥ ५८ ॥
 यति पात्राणि मृद्दे कुदार्वलावुमयानि च ।
 सत्त्विलैः शुद्धिरेतेषां गोवालैश्वावघर्षणात् ॥ ५९ ॥
 सत्त्विरुद्धेन्द्रियथामं रागदेष्वी विहाय च ।
 भयं द्रुत्वा च भूतानामदृतौ भवति हिजः ॥ ६० ॥
 कार्त्तव्याशयशुद्धिस्तु भिक्षुकैऽस्त्र विशेषतः ।
 ज्ञानोत्पत्तिनिमित्वात् स्वातन्त्र्यकरणाय च ॥ ६१ ॥
 अवेक्ष्यागर्भवासात् कर्मजा गतयस्तथा ।

आधयो व्याधयः क्लेशा जरारूपविपर्ययाः ॥ ६२ ॥
 भवी जातिसहस्रेषु प्रिया प्रियविपर्ययः ।
 आनयोगेन सम्पर्शे त् सूक्ष्म आलाभनि स्थितः ॥ ६३ ॥
 नाश्वमः कारणं धर्मं क्रियमाणो भवेद्वि सः ।
 अतो यदाक्षरोऽपर्यं परस्य न तदाचरेत् ॥ ६४ ॥
 सत्यमस्तेयमकोष्ठोङ्गोः शौचं धौर्धृतिर्हमः ।
 संयतेन्द्रियता विद्या धर्मः सर्व उदाहृतः ॥ ६५ ॥
 इति यतिप्रकरणम् ॥

निःसरन्ति यथा लोहपिण्डात्सात् स्फुलिङ्गकाः ।
 सकाशादाक्षनस्तदाक्षानः प्रभवन्ति हि ॥ ६७ ॥
 तत्वाक्षा हि स्वयं किञ्चित् कर्म किञ्चित् स्वभावतः ।
 करोति किञ्चिदभ्यासाद्वर्माधर्माभ्याक्षम् ॥ ६८ ॥
 निमित्तमक्षरः कर्त्ता बोक्षा ब्रह्म गुणी वशी ।
 अजः शरीरयहणात् स जात इति कीर्त्यते ॥ ६९ ॥
 सर्गादौ स यथाकाशं वायुं ज्योतिर्जलं महीम् ।
 सूजत्येकोक्तरगुणांस्तथादते भवत्वपि ॥ ७० ॥
 आहुत्यापग्रायते सूर्यस्त्रादृष्टिरथौषधिः ।
 तदन्तं रसरूपेण शुक्रत्वमुपगच्छति ॥ ७१ ॥
 स्त्रीपुंसयोसु संयोगे विशुद्धे शुक्रशोणिते ।
 पञ्चधातु स्वयं षष्ठ आदते युगपत् प्रसुः ॥ ७२ ॥
 इन्द्रियाणि मनः प्राणो ज्ञानमायुः सुखं धृतिः ।
 धारणा प्रेरणं दुःखमिच्छा हंकार एव च ॥ ७३ ॥
 प्रयत्न आकृतिर्वर्णः स्वरद्वै सौ भवाभवी ।

तस्यैतदाक्षं सर्वमनादेरादिमिश्छतः ॥ ७४ ॥
 प्रथमे मासि संक्लेदभूतो धातुविभूर्जितः ।
 मास्यवुद्दं हितीये तु द्वृतीयेऽङ्गेन्द्रियैर्युतः ॥ ७५ ॥
 आकाशाहात्प्रवं सौक्ष्मां शब्दं शोलं बलादिकम् ।
 वायोस्तु स्यर्थनं चेष्टा व्यूहनं रौच्यमेव च ॥ ७६ ॥
 पित्तात् दर्शनं पक्षिमौष्यं रूपं प्रकाशिताम् ।
 रसात् रसनं शैत्यं खेहं क्लेदं समाद्वम् ॥ ७७ ॥
 भूर्मिर्गन्धं तथा ग्राणं गौरवं भूर्जिमेव च ।
 आत्मा व्यक्तात्यजः सर्वं द्वृतीये स्यन्दते ततः ॥ ७८ ॥
 दीहदस्याप्रदानेन गर्भी दीष्मवाप्नुयात् ।
 वैरूपं रमणं वापि तस्मात् कार्यं प्रियं स्त्रियाः ॥ ७९ ॥
 स्थैर्यं चतुर्थे त्वङ्गानां पञ्चमे शोणितोङ्गवः ।
 घटे बलस्य वर्णस्य नखरोक्तात्प्र सम्भवः ॥ ८० ॥
 मनश्चैतन्ययुक्तोऽसौ नाडौचायुशिरायुतः ।
 सप्तमे चाष्टमे चैव त्वङ्मांसस्मृतिमानपि ॥ ८१ ॥
 पुनर्द्वाचौ पुनर्गर्भमोजस्तस्य प्रधावति ।
 अष्टमे मास्यतो गर्भी जातः प्राणैर्वियुजपते ॥ ८२ ॥
 नवमे दशमे वापि प्रबलैः सूतिमारुतैः ।
 निःसार्थ्यते वाण इव यन्त्रच्छिद्रेण सज्जरः ॥ ८३ ॥
 तस्य वोढा शरीराणि घट्त्वचो धारयन्ति च ।
 घडङ्गानि तथास्त्रात्प्र सह षष्ठ्या शतवयम् ॥ ८४ ॥
 स्थालैः सह चतुःषष्ठिर्द्वावै विंशतिनृखाः ।
 फाणिपादश्लाकात्प्र तासां स्थानचतुष्टयम् ॥ ८५ ॥
 षष्ठ्यहृतीनां द्वे पार्ष्णीर्गुल्फेषु च चतुष्टयम् ।

चत्वार्थरिकास्तीनि जहम्नीसावदेव तु ॥ ८६ ॥
 हे हे जानुकपीलोदकसकांसंसम्भवे ।
 अद्यतालूप्तके शोषीफलके च विनिहिंशेत् ॥ ८७ ॥
 भगास्त्वेका तथा पृष्ठे चत्वारिंशत्पद्म च ।
 शौदा पञ्चदशास्त्रिः स्याज्ञते कैकं तथा हनुः ॥ ८८ ॥
 तच्छ्ले हे खलाटाद्विगण्डे नासा घनास्तिका ।
 पाण्डकास्त्रालकैः सार्वमर्वुदेष्व हिसमतिः ॥ ८९ ॥
 हौ शङ्कौ कपालानि चत्वारि शिरसस्तथा ।
 उरः सप्तदशास्त्रीनि पुरुषस्यास्त्रिसंप्रहः ॥ ९० ॥
 गन्धर्वपरस्पर्यशब्दाश्व विषयाः सूताः ।
 नासिका लोचने जिह्वा त्वक् श्रीनं चेन्द्रियाणि च ॥ ९१ ॥
 हस्ती पायुरुपस्त्र वाक् प्रादी चेति पञ्च वै ।
 कर्मेन्द्रियाणि जानौयामनसैवोभयामकम् ॥ ९२ ॥
 नाभिरोजोगुदं शुक्रं श्रीशितं शङ्कौ तथा ।
 मूर्द्धांसकखण्डदयं प्राणस्यायतनानि सु ॥ ९३ ॥
 वपावसावहननं नाभिः क्षीमयक्षत् श्लिष्ठा ।
 कुद्रान्तं वक्कौ वस्त्रिः पुरीषाधानमेव च ॥ ९४ ॥
 आमाशयोऽथ श्वदयं स्यूलान्तं गुहमेव च ।
 उदरञ्च गुदो कौष्ठ्रो विस्तारोऽयमुदाहतः ॥ ९५ ॥
 कनीनिके चाक्षिकूटे शङ्कुलौ कर्णपतकौ ।
 कर्णौ शङ्कौ भ्रुवौ इन्द्रवेष्टावोष्टो ककुम्दरे ॥ ९६ ॥
 वङ्गसौ हृषणौ हङ्कौ चेष्टसङ्गातजौ स्तनौ ।
 उपजिह्वा सिंचौ बाह्य जहोरुषु च पिण्डिका ॥ ९७ ॥
 तालूदरं वस्त्रि श्रीर्थं चिवुके गत्तमुण्डिके ।

अवट्सै वमेतानि स्यानाम्बद्ध शरीरके ॥ ६८ ॥
 अस्त्रिकर्णं चतुष्पक्षं पहस्तहृदयानि च ।
 नवच्छिद्राणि तान्वेव प्राणस्यायतनानि तु ॥ ६९ ॥
 शिराः शतानि सप्तैव नवस्त्रायुशतानि च ।
 धमनोनां शते हे च पेशी पञ्चशतानि च १०० ॥
 एकोनविंशत्साणि तथा नवशतानि च ।
 षट्पञ्चाश्च जानोत शिरा धमनिसंज्ञिताः ॥ १०१ ॥
 दयीलक्षाम् विज्ञेयाः इमशुकेशाः शरीरिणाम् ।
 सप्तोन्तरं मर्मशतं हे च सम्बिशते तथा ॥ १०२ ॥
 रोमणां कोटास पञ्चाश्चतस्तः कोट्य एव च ।
 सप्तष्टिस्तथा लक्षाः सार्वाः स्वेदायनैः सह ॥ १०३ ॥
 वायवीर्विंगण्णने विभक्ताः परमाणवः ।
 यद्यप्ये कोऽनुवेदैषां भावानाम्बैव संस्थितिम् ॥ १०४ ॥
 रसस्य नव विज्ञेया जलस्याङ्गलयो दश ।
 सप्तैव तु पुरीषस्य रक्तस्याष्टौ प्रकौत्तिताः ॥ १०५ ॥
 षट्सैषा पञ्च पितृञ्च चत्वारी मूलमेव च ।
 वसावयो ही तु मेदोमज्जैकोऽद्वन्तु भस्तके ॥ १०६ ॥
 श्वेष्मौजसस्तावदेव रेतसस्तावदेव तु ।
 इत्येतदस्त्रियरं वर्षं यस्य मोक्षाय क्षत्यसौ ॥ १०७ ॥
 द्वासप्तिसहस्राणि हृदयादभिनिःस्ता ।
 हिताहितानामनामस्तासां मध्ये शशिप्रभम् ॥ १०८ ॥
 मरुल्लं तस्य मध्यस्य आमा दीप इवाचलः ।
 भ श्वेयस्तं विदित्वे ह पुनरायतने न तु ॥ १०९ ॥
 श्वेयं चारणकमङ्गं यदादित्यादवासवाव् ।

स्त्रीगदा सख्य भयोक्तं ज्ञेयं स्त्रीगमभैप्सतः ॥ ११० ॥
 अनन्यविषयं स्त्रिया मनोवृद्धिप्रसूतीन्द्रियम् ।
 ज्ञेय आत्मा स्मितो योऽस्त्री लहूधरे हीयवत् प्रभुः ॥ १११ ॥
 यथाविधानेन पठन् चामगायमविश्वातम् ।
 सावधानसदभ्यासात् परं ब्रह्माविगच्छति ॥ ११२ ॥
 अपराम्लकमुक्तोपरं मद्रकं प्रकारौन्तरा ।
 श्रीवेष्टकं सरोविन्दुमुक्तरं गौतकाग्नि च ॥ ११३ ॥
 चक्रगाथापाणिकादविहिताब्रह्मगौतिकाः ।
 ज्ञे यमेतत्तदभ्यासकरणात्मोक्षसंज्ञितम् ॥ ११४ ॥
 वौषाकादमतस्वज्ञः श्रुतिजातिविग्राहरदः ।
 तालङ्घशाप्रयासेन मोक्षमार्चं नियच्छति ॥ ११५ ॥
 गौतम्भो यदिग्मीतेन नाम्नोति परमं पदम् ।
 कद्मस्यानुचरो भूला तेजैव सज्ज मोहते ॥ ११६ ॥
 अनादिरामा कथितस्त्वादित्य शरीरकम् ।
 आत्मनश्च जगत् सर्वं जगतस्यामसम्भवः ॥ ११७ ॥
 प्रकथमेतदिमुक्तामः सदेवासुरमानवम् ।
 जगदुद्गूतमामा च कथं तस्मिन् वदत्वा मः ॥ ११८ ॥
 उमोहजालमपाख्येह पुरुषो दृश्यते त्रियः ।
 सहस्रकरपत्रेवः सूर्यवर्चाः सहस्रकः ॥ ११९ ॥
 स आत्मा चैव यज्ञश्च विश्वरूपः प्रजापतिः ।
 विराजः सोऽब्रह्मपीय यज्ञत्वसुपगच्छति ॥ १२० ॥
 यो द्रव्यदेवतात्यामसमूतो रस उक्तमः ।
 देवान् सन्तर्पय स रसो यजमानं फलेन च ॥ १२१ ॥
 संयोग्य वायुना सीमं नीयते रश्मिभिरुक्तः ।

ऋग्यजुः सामविहितं सौरं धामीपनीयते ॥ १२२ ॥

स्वमण्डलादसौ सूर्यः सूजत्यसृतमुत्तमम् ।

यज्ञात्मा सर्वभूतानामशनानशनालनाम् ॥ १२३ ॥

तस्माद्ब्रात् पुनर्यज्ञः पुनरक्षं पुनः क्रतुः ।

एवमेतदनायम् चक्रं सम्परिवर्तते ॥ १२४ ॥

अनादिरात्रा सञ्चूतिर्विद्यते नात्तरात्मनः ।

समवायौ तु पुरुषो मोहेच्छाद्वैषकर्मजः ॥ १२५ ॥

सहस्रात्मा मया यो व आदिदेव उदाहृतः ।

मुखबाहूरूपज्ञाः स्युस्तस्य वर्णा यथाक्रमम् ॥ १२६ ॥

पृथिवी पादतस्तस्य शिरसा द्यौरजायत ।

नस्तः प्राणादिगः श्रीतात् स्यर्याद्वायुमुखाच्छ्लेषी ॥ १२७ ॥

मनसश्वन्दमा जातश्वचुषश्च दिवाकरः ।

जघनादन्तरौचच्च जगच्च सचराचरम् ॥ १२८ ॥

प्रयदेवं स कथं ब्रह्मन् पापयोनिषु जायते ।

ईश्वरः स कथं भावैरनिष्टैः संप्रयुजते ॥ १२९ ॥

करणैरन्वितस्यापि पूर्वज्ञानं कथच्चन ।

वैत्ति सर्वगतां कस्मात् सर्वगोऽपि न वेदनाम् ॥ १३० ॥

उश्चक्ष्यपत्तिस्थावरतां मनोवाक्यकर्मजैः ।

दोषैः प्रयाति जीवोऽयं भवं योनिश्चतेषु च ॥ १३१ ॥

अनतात्म यथाभावाः शरीरेषु शरीरिणाम् ।

रूपाख्यपि तथेवेह सर्वयोनिषु देहिनाम् ॥ १३२ ॥

विपाकः कर्मणां प्रेत्य केषाच्चिदिह जायते ।

इह चामुत्र वैकेषां भावस्तत्र प्रयोजनम् ॥ १३३ ॥

परद्रव्याख्यभिध्यायं स्त्रया निष्ठानि विन्तयन् ।

वितथाभिनिवेशी च जायन्ते इन्द्र्यासु योनिषु ॥ १२४ ॥
 पुरुषोऽनृतवादी च पिशनः पुरुषस्तथा ।
 अनिबद्ध प्रलापी च मृगपक्षिषु जायते ॥ १२५ ॥
 अदत्तादान निरतः परदारोपसेवकः ।
 हिंसकवादविधानेन स्वावरेष्वभिजायते ॥ १२६ ॥
 आत्मज्ञः श्रौचवान् दान्तस्तपस्वी विजितेन्द्रियः ।
 धर्मंकृदवेदविद्यावित् सात्त्विको देवयोनिषु ॥ १२७ ॥
 असत् काररतोऽधीरआरम्भी विषयी च यः ।
 स राजगोमनुष्टे शुभ्रतोजस्माधिगच्छति ॥ १२८ ॥
 निद्रालुः क्रूरक्षम्भानास्त्रिकोयाचकस्तथा ।
 प्रमादवान् भिन्नवृत्तोभवेत्तिर्थं तामसः ॥ १२९ ॥
 रजसा तमसा चैव समाविष्टोभ्रमतिह ।
 भावैरनिष्टैः संयुक्तः संसारं प्रतिपद्यते ॥ १३० ॥
 मलिनोहि यथा दर्शीरूपालोकस्व न चमः ।
 तथा गविपक्ककरण आब्दा ज्ञानस्य न चमः ॥ १३१ ॥
 कट्टिर्वारी यथाऽपक्ते मधुरः सन् रसोऽपि न ॥
 प्राप्यते द्वाद्वनि तथा नापक्ककरणे चतां ॥ ४२ ॥
 सर्वाश्रयां निजे देहे देही विन्दति वेदनाम् ।
 योगौ मुक्ताश्च सर्वासां यो न चाप्नीति वेदनाम् ॥ १३३ ॥
 आकाशमेकं हि यथा घटादिषु पृथग्भवेत् ।
 तथाक्षेकोऽप्यनेकसु जलाधारेष्विवांशुमान् ॥ १४४ ॥
 ब्रह्मस्त्रानिलतेजांसि जलं भृशेति धातवः ।
 इमे होका एव चाला तस्माच्च स चराचरम् ॥ १४५ ॥
 मृहस्फुचकसंयोगात् कुम्भकारो यथा घटम् ।

करोति दृणसृत्काष्ठैर्गुहं वा स्वहकारकः ॥ १४६ ॥
 हेममात्रमुपादय रूपग्रं वा हेमकारकः ।
 निजलालासमायोगात् कोशं वा कोशकारकः ॥ १४७ ॥
 कारणान्येवमादाय तासु तास्त्रिह योनिषु ।
 स्वजत्याक्षानमाक्षा च सभूय करणानि च ॥ १४८ ॥
 महाभूतानि सत्यानि यथाक्षापि तथैव हि ।
 कोऽन्यथैकेन नेत्रेण दृष्टमन्येन पश्यति ॥ १४९ ॥
 वाचं वा को विजानाति पुनः संशुल्य संशुताम् ।
 अतीतार्थसृतिः कस्य को वा स्वप्रस्य कारकः ॥ १५० ॥
 जातिरूपवयोहर्गिविद्यादिभिरहस्तः ।
 शब्दादिविषयोदयोगं कर्मणा मनसा गिरा ॥ १५१ ॥
 स सन्दिघ्मतिः कर्मफलर्भस्ति न वेति वा ।
 विष्णुतः सिद्धमाक्षानमसिद्धोऽपि हि मन्यते ॥ १५२ ॥
 मम दाराः सुतामात्या अहमेषामिति स्तिः ।
 हिताहितेषु भावेषु विपरीतमतिः सदा ॥ १५३ ॥
 चेयज्ञे प्रकृतौ चैव विकारे वाऽविशेषवान् ।
 अनाश्रकानलापातजलप्रपतनोद्यमी ॥ १५४ ॥
 एवं छत्तीऽविनीताक्षा वितथाभिनिवेशवान् ।
 कर्मणा द्वेषमोहाभ्यामिच्छया चैव बध्यते ॥ १५५ ॥
 आचार्योपासनं वेदशास्त्रार्थेषु विवेकिता ।
 तत् कर्मणामनुष्ठानं सङ्गः सङ्गिरिः यमाः ॥ १५६ ॥
 स्वप्राप्तोक्तासंभविगमः सर्वभूताक्षदर्शनम् ।
 त्वागः परियहाशाच्च जीर्णकाषायधारणम् ॥ १५७ ॥
 विषयेन्द्रियसंरोधसन्द्रालस्यविवर्जनम् ।

शरीरपरिसंख्यानं प्रहृतिष्वघदर्शनम् ॥ १५८ ॥
 नौरजस्तमता सत्त्वेहिनिःसृहता शमः ।
 एतैरुपार्थीः संशुद्धः सत्त्वयुक्तोऽसृतौभवेत् ॥ १५९ ॥
 तत्त्वसृतेरुपस्थानात् सत्त्वयोगात् परिच्छयात् ।
 कर्मणां सन्धिकर्षाच्च सतां योगः प्रवर्तते ॥ २६० ॥
 शरीरसंचये यस्य मनः सत्त्वस्थमीश्वरे ।
 अविप्रुतमतेः सम्यक् स जातिस्त्ररतामियात् ॥ २६१ ॥
 यथा हि भरतो वर्णेवर्णयत्वात्मनस्तनुम् ।
 नानारूपाणि कुर्वाणस्थात्मा कर्मदात्मनः ॥ २६२ ॥
 कालकर्मात्मवौजानां दोषैर्भातुस्तथैव च ।
 गर्भस्य वैकातं दृष्टमङ्गहीनादि जन्मतः ॥ २६३ ॥
 अहङ्कारेण भनसा गत्या कर्मफलेन च ।
 अरीरेण च नामायं सुकृतपूर्वः कथञ्चन ॥ २६४ ॥
 वर्त्याधारस्तेहयोगाद् यथा दीपस्य संस्थितिः ।
 विक्रियापि च दृष्टैवमकाले प्राणसंचयः ॥ २६५ ॥
 अनन्ता रश्मयस्तस्य दीपवद्यः स्थितो हृदि ।
 सितासिताः कर्वृनौलाः कपिलाः पातलोहिताः ॥ २६६ ॥
 उर्ध्वमेकः स्थितस्तेषां यो भित्त्वा सूर्यमण्डलम् ।
 ब्रह्मलोकमतिकम्य तेन याति परां गतिम् ॥ २६७ ॥
 यदस्यान्यद्विश्मशतमूर्छमेव व्यवस्थितम् ।
 तेन देवशरीराणि सधामानि प्रपश्यते ॥ २६८ ॥
 येऽनेकरूपात्माधर्माद्रश्मयोऽस्य सदुप्रभाः ।
 इह कर्मोपभागाय तैः संसरति सोऽवशः ॥ २६९ ॥
 वैदेः शास्त्रैः सविज्ञानैर्जन्मनां भरणेन च ।

आत्मा गत्वा तथागत्वा सत्येन हानुतेन च ॥ १७० ॥
 श्रेयसा सुखदुःखाभ्यां कर्मभिष्ठ शुभाशुभैः ।
 निमित्तशकुनज्ञानयहसंयोगजैः फलैः ॥ १७१ ॥
 तारानन्दतसञ्चारैर्जागरैः स्वप्नजैरपि ।
 आकाशपवनज्योतिर्ज्ञं लभूतिमिरेत्था ॥ १७२ ॥
 मन्वन्तरैर्युगप्राप्ता मन्त्रोषधिफलैरपि ।
 विज्ञामानं विद्यमानं कारणं जगतस्थथा ॥ १७३ ॥
 अहङ्कारः स्तुतिर्मधा द्विषो बुद्धिः सुखं धृतिः ।
 इन्द्रियान्तरसञ्चारइक्ष्वाक धारणजीविते ॥ १७४ ॥
 स्वर्गः स्वप्नश्च भावानां प्रेरणं मनसो गतिः ।
 निमेषश्चेतना यद्वा आदानं पाञ्चभौतिकम् ॥ १७५ ॥
 यत एतानि दृश्यन्ते लिङ्गानि परमात्मनः ।
 तस्मादस्ति परो देहादामा सर्वग ईश्वरः ॥ १७६ ॥
 बुद्धौन्दियाणि सर्वानि मनः कर्मन्दियाणि च ।
 अहङ्कारश्च बुद्धिश्च पृथिव्यादौनि चैव हि ॥ १७७ ॥
 अव्यक्तमात्मा क्षेत्रज्ञः क्षेत्रस्यासप्त निगद्यते ।
 ईश्वरः सर्वभूतस्यः सन्वसन् सदसञ्चयः ॥ १७८ ॥
 दुर्ब्रह्मत्पत्तिरव्यक्तात्ततोऽहङ्कारसम्भवः ।
 तन्मात्रादैन्यहङ्कारदेकोत्तरगुणानि च ॥ १७९ ॥
 शब्दः सर्वश्च रूपञ्च रसो गन्धश्च तद्गुणाः ।
 यो यस्मान्निःस्तुतश्चैषां स तस्मिन्नेव लौयते ॥ १८० ॥
 यथामानं सूजत्यात्मा तथा वः कथितो मया ।
 विपाकाच्छ्रिप्रकाराणां कर्मणामोश्चरोऽपि सन् ॥ १८१ ॥
 सत्त्वं रजस्तमस्यैव गुणास्तस्यैव कीर्तिः ।

रजस्तमोभामाविष्टस्त्रवद् भ्राम्यते हि सः ॥ १८२ ॥
 अनादिरादिमांशैव स एव पुरुषः परः ।
 लिङ्गेन्द्रियमाद्यरूपः सविकार उदाहृतः ॥ १८३ ॥
 पितृयानोऽज्ञवीथ्याश्च यदगस्त्यस्त्र चान्तरम् ।
 तेनान्तिहोत्रिणो यान्ति स्वर्गंकामा दिवं प्रति ॥ १८४ ॥
 ये च दानपराः सम्यगष्टाभिश्च गुणैर्युताः ।
 तेऽपि तेनैव मार्गेण सत्यव्रतपरायणाः ॥ १८५ ॥
 तत्वाष्टाशौत्रिसाहस्रा सुनयो रुहमेधिनः ।
 पुनरावर्जिती वौजभूता धर्मप्रवर्तकाः ॥ १८६ ॥
 सप्तर्षिनागवीथ्यस्तदेवलोकसमाश्रिताः ।
 तावक्त एव सुनयः सर्वारम्भविष्टर्जिताः ॥ १८७ ॥
 तपसा ब्रह्मचर्येत्रण सङ्घत्यागेन मेधया ।
 तत्रैव तावत्तिष्ठन्ति यावदाङ्गतसंप्रबन्धम् ॥ १८८ ॥
 यतो वेदाः पुराणस्त्र विद्योपनिषदस्तथा ।
 श्रीकाः सूचाणि भाष्याणि यस्त्र किञ्चन वाढ्मयम् ॥ १८९ ॥
 वेदानुवचनं वज्ञो ब्रह्मचर्यं तपो दमः ।
 श्रद्धोपवासः स्वातन्त्र्यमालनो ज्ञानहेतवः ॥ १९० ॥
 स द्वाश्रमैविंजिज्ञास्यः समस्तैरेवमेव तु ।
 द्रष्टव्यस्त्र भन्तव्यः श्रीतव्यस्त्र विजातिभिः ॥ १९१ ॥
 य एनमेवं विन्दन्ति ये चारण्यकमाश्रिताः ।
 उप्राप्तते हिज्ञाः सव्यं अव्यया परया युताः ॥ १९२ ॥
 ज्ञानात्मे सभवन्त्यश्चिंरहः उहां तथोन्तरम् ।
 अयनं देवलोकस्त्र सवितारं सवेदुप्रतम् ॥ १९३ ॥
 ततस्तान् पुरुषोऽभ्येत्य मानसो ब्रह्मलौकिकान् ।

करोति पुनरावृत्तिसे ब्रामिह न विद्यते ॥ १८४ ॥
 यज्ञेन तपसा दानैर्ये हि स्वगेजितो नराः ।
 धूमं निशां क्षम्पक्षं दक्षिणायनभेव च ॥ १८५ ॥
 पितॄलोकं चन्द्रमसं वायुं हृष्टिं जलं महीम् ।
 क्रमान्ते सम्भवन्तीह पुनरेव वजन्ति च ॥ १८६ ॥
 एतद् यो न विजानाति मार्गदितयमाक्षवान् ।
 दन्तशूकाः पतञ्जी वा भवेत् कौटोऽथवा छमिः ॥ १८७ ॥
 अरुख्योत्तानचरणः सब्ये न्यस्येतरं करम् ।
 उत्तानं किञ्चिदुत्ताम्य मुखं विष्टभ्य चोरसा ॥ १८८ ॥
 निमौलिताक्षः सत्त्वस्थो इन्द्रैर्नानसंस्युश्न् ।
 तालुस्थाचलजिह्वा संवृतास्यः सुनिश्चलः ॥ १८९ ॥
 सन्निरुध्ये न्द्रियायामं नातीनोचोच्छितासनः ।
 दिगुणं चिगुणं वापि प्राणायामसुपक्षमेत् ॥ २०० ॥
 ततो ध्येयः स्थितो योऽसौ हृदये दीपवत् प्रसुः ।
 धारयेत्तच चामानं धारणां धारयन् बधः ॥ २०१ ॥
 अन्तर्द्वानं सृतिः कान्तिद्विष्टिः श्रीवज्रता तथा ।
 निजं शरीरमुत्सृज्य परकायप्रवेशनम् ॥ २०२ ॥
 अर्थानां छन्दतः सृष्टिर्योगसिद्धिसु लक्षणम् ।
 सिद्धे योगे त्यजन्देहमस्तत्त्वाय कल्पते ॥ २०३ ॥
 अथवाप्यभ्यसन् वेदं न्यस्तकामो वने वसन् ।
 अयाचिताशौ मितभुक् परां सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ २०४ ॥
 न्यायागतधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथिप्रियः ।
 आदक्षत् सत्यवादी च यहस्योऽपि हि सुच्यते ॥ २०५ ॥
 इत्याध्यामप्रकरणम् ॥

महापातकजान् घोरावरकान् प्रापत्र गहितान् ।
 कर्मचयात् प्रजायन्ते महापातकिनस्त्विह ॥ २०६ ॥
 मृगश्वशुकरोद्धाणां ब्रह्महा योनिमृच्छति ।
 खरपुकश्वेणानां सुरापो नाचसंशयः ॥ २०७ ॥
 क्षमिकौटपतङ्गत्वं स्वर्णहारी समाप्तुयात् ।
 दृष्टगुल्मलतात्वं क्रमशो गुरुतत्पृणः ॥ २०८ ॥
 ब्रह्महा द्वयरोगी स्यात् सुरापः श्यावद्लक्षः ।
 हेमहारी तु कुनखी दुश्चर्मा गुरुतत्पृणः ॥ २०९ ॥
 योषेन संवस्त्रेषां स तस्त्रिभिर्जायते ।
 अन्नहत्तमयावौ स्यान्नकोवागपहारकः ॥ २१० ॥
 धान्यमिश्रोऽतिरक्ताङ्गः पिशुनः पूतिनासिकः ।
 तैलहृत्तैलपायी स्यात् पूतिवक्तसु सूचकः ॥ २११ ॥
 परस्य योषितं हृत्वा ब्रह्मस्वमपहृत्य च ।
 अरख्ये निर्जने घोरे भवति ब्रह्मरात्रसः ॥ २१२ ॥
 हीनजातौ प्रजायेत पररक्षापहारकः ।
 यत्रशाकं शिखी हृत्वा गन्धांश्लुच्छुन्दरिः शभान् ॥ २१३ ॥
 मूषिको धान्यहारी स्याद्यानमुद्रं फलं कपिः ।
 जलं प्लवः पयः काको गृहकारी ह्युपस्तरम् ॥ २१४ ॥
 मधु दंशः फलं गृध्रो गां गोधाग्निं वकस्तथा ।
 शिखी वस्त्रं ज्ञा रसन्तु चौरी लबणहारकः ॥ २१५ ॥
 ग्रदर्शनार्थमेतत् मयोक्तं स्ते यकर्मणि ।
 द्रव्यप्रकारा हि यथा तथैव प्राणिजातयः ॥ २१६ ॥
 यथाकर्मफलं प्रापत्र तिर्थक्तं कालपर्यथात् ।
 ज्ञायन्ते लक्षणभृष्टा दरिद्राः पुरुषाधमाः ॥ २१७ ॥

ततो निष्काल्पीभूताः कुले महति योगिनः ।
जायन्ते विद्ययोपेता धनधान्यसमन्विताः ॥ २१५ ॥
तिहितस्यानुष्टानाविनिरुद्धरणं च सेवनात् ।
अनियह्याच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमृच्छति ॥ २१६ ॥
तमात्तेनेह कर्तव्यं प्रायश्चित्तं विशुद्धये ।
एवमस्यान्तराकामा च लोकस्वैव प्रसीदति ॥ २२० ॥
प्रायश्चित्तमकुर्वाणाः पापेषु निरता नराः ।
अपश्चात्तापिनः कष्टान्तरकान् यान्ति दारणान् ॥ २२१ ॥
तामिस्त्रं लोहशङ्कुञ्च महानिरयशाल्मलौ ।
रौरवं कुञ्जलं पूतिमृत्तिकं कालसूत्रकम् ॥ २२२ ॥
संघातं लोहितोदञ्च सविष्ठं सम्प्रतापनम् ।
महानरककाकीलं संजीवनमहापथम् ॥ २२३ ॥
अबौचिमन्त्रतामिस्त्रं कुम्भौपाकं तथैव च ।
असिपत्रवनञ्चैव तापनञ्चैकविंश्कम् ॥ २२४ ॥
महापातकजैर्घर्वैरूपपातकजैस्तथा ।
अन्वितायान्त्यचरितप्रायश्चित्ता नराधमाः ॥ २२५ ॥
प्रायश्चित्तैरपैत्येनोयदज्ञानकृतं भवेत् ।
कामतो व्यवहार्यसु वचनादिह जायते ॥ २२६ ॥
ब्रह्महा मद्यपः स्तेनोगुरुतल्पग एव च ।
एते महापातकिनो यस्तैः सत्त्वं वसेत् ॥ २२७ ॥
गुरुणामध्यधिकेषो विदनिन्दा सुहृदवधः ।
ब्रह्महत्यासमं ज्ञेयमधौतस्य च नाशनम् ॥ २२८ ॥
निषिद्धभन्नणं जैद्वागमुल्कषेष्व वचोऽनृतम् ।
रजस्वलामुखास्वादः सुरापानसमानि तु ॥ २२९ ॥

अश्वरद्धमतुष्टस्त्रीभृधेनुहरणं तथा ।
 निःक्षेपस्य च सर्वं हि सुवर्णस्त्रीयसम्भितम् ॥ २३५ ॥
 सखिभार्थाकुमारौषु स्वयोनिस्वरूपजासु च ।
 सगोवासु सुतस्त्रीषु गुरुतत्प्रसमं सूतम् ॥ २३६ ॥
 पितुः स्वसारं मातुच मातुलानीं स्त्रुषामपि ।
 मातुः सप्तब्रीं भगिनीमाचार्थतनया तथा ॥ २३७ ॥
 आचार्थपद्मीं स्वसुतां गच्छंसु गुरुतत्प्रगः ।
 हित्त्वा लिङ्गं बधस्तस्य सकामायाः स्त्रिया अपि २३८ ॥
 गोबधो ब्राह्मता स्त्रेयमृणानाच्चानपक्रिया ।
 अनाहितान्तिरप्यत्विक्रियः परिवेदनम् ॥ २३९ ॥
 भृतादध्ययनादानं भृतकाध्यापनं तथा ।
 पारदार्थं पारिविश्यं बार्हर्थं लघणक्रिया ॥ २४० ॥
 स्त्रीशुद्विट्क्रतवधो निन्दितार्थीपजीवनम् ।
 नास्त्रिक्यं ब्रतलोपस्त्र सुतानाच्चैव विक्रियः ॥ २४१ ॥
 धान्यकुपग्रपश्चस्त्रेयमयाजग्रानाच्च याजनम् ।
 पिण्डमातृगुरुत्यागस्त्रहागारामविक्रियः ॥ २४२ ॥
 कन्यासंदूषणच्चैव परिवेदकयाजनम् ।
 कन्याप्रदानं तस्यैव कौठिश्यं ब्रतलोपनम् ॥ २४३ ॥
 आत्मार्थं च क्रियारभो मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ।
 स्वाध्यायान्तिरप्यसुतत्यागो बास्त्रवत्याग एव च ॥ २४४ ॥
 इन्धनार्थं द्रुमच्छेदः स्त्रीहिंसौषधजीवनम् ।
 हिंसायन्त्रविधानच्च व्यसनान्यात्मविक्रियः ॥ २४५ ॥
 असच्छास्त्राधिगमनमाकरेष्वधिकारिता ।
 भार्याया विक्रियस्त्रीषामेकैकमुपप्रातःकम् ॥ २४६ ॥

शिरःकपाक्षी अजवान् भिञ्चाशी कर्त्त्वं वेदयन् ।
 ब्रह्माहा हादशाह्वानि मितभुक् शुद्धिमाप्नुयात् ॥ २४२ ॥
 ब्राह्मास्य परिवाणाहर्वा हादशकस्य वा ।
 लथाश्वमेधावभृष्टवस्त्रानाहा शुद्धिमाप्नुयात् ॥ २४३ ॥
 दीर्घतैव्रामयश्चल्लं ब्राह्मणं गामथापि वा ।
 हृष्टा पथि निरातङ्कं खल्वा वा ब्रह्माहा शुचिः ॥ २४४ ॥
 आनीय विप्रसर्वसं इतं घातित एव वा ।
 तद्विभित्तं चतः शस्त्रेजीर्विक्षिपि विशुद्धति ॥ २४५ ॥
 सोमभ्यः स्वाहेत्येवं हि सोमप्रभृति वै ततुम् ।
 मज्जानर्त्तु चुह्याहापि मन्त्रैरेभिर्यथाकमम् ॥ २४६ ॥
 संग्रामे वा इतो लक्ष्यभूतः शुद्धिमवाप्नुयात् ।
 ऋतकल्पः प्रहारत्तीं जीवक्षिपि विशुद्धति ॥ २४७ ॥
 अरस्ते नियतो जप्त्वा तिर्वें वेदस्य संहिताम् ।
 सुचते वा मिताशील्वा प्रतिश्रोतः सरस्वतौम् ॥ २४८ ॥
 प्रावे धनं वा पर्याप्तं दत्त्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ।
 आहातुष्य विष्वद्यर्थमिष्टिर्वेश्वानरौ सृता ॥ २४९ ॥
 यागस्यचतुर्विड्घाती चरेद्ब्रह्महणो व्रतम् ।
 यर्भंहा च यथावण्यं तथालियौनिसूदकः ॥ २५० ॥
 चरेद्ब्रतमहत्वापि घातार्थस्त्रै त् समागतः ।
 विगुणं सवनस्ये तु ब्राह्मणे व्रतमादिश्रेत् ॥ २५१ ॥
 सुराम्बुद्धतगोमूलपयसामन्निसन्निभम् ।
 सुरापोऽन्यतमं पौत्रा मरणाच्छुद्धिसृच्छृति ॥ २५२ ॥
 बालवासा जटी वापि ब्रह्महत्याव्रतस्त्रैत् ।
 पिण्डाकं वा कणां वापि भक्षयेत्त्रिसमानिशि ॥ २५३ ॥

अज्ञानात् सुरां पौला रेतो विष्मूलमिव वा ।
 पुनः संस्कारमहेन्ति द्रयो वर्णा दिजातयः ॥ २५४ ॥
 पतिलोकं न सा याति ब्राह्मणी या सुरां पिवेत् ।
 इच्छैव तु शुनौ गृह्णी शूकरौ चाभिजायते ॥ २५५ ॥
 ब्राह्मणःखर्णशारी तु राज्ञे मूष्लमपैयेत् ।
 खकर्णं ख्याययस्त न हतो सुक्षोऽपि वा शुचिः ॥ २५६ ॥
 अभिवेद्य वृपे शुद्धेत् सुरापब्रतमाचरन् ।
 आत्मतुल्यं सुवर्णं वा दद्याद्वा विप्रतुष्टिकृत् ॥ २५७ ॥
 तस्मै यश्यने सार्वभायस्या योषिता खपेत् ।
 गृहीत्वोत्कृत्य हृषणौ नैकर्णत्यास्वोत्सृजीत्ततुम् ॥ २५८ ॥
 प्राजापत्यं चरेत् क्षच्छं समा वा गुरुतत्पयः ।
 चान्द्रायणं वा लौकासानभ्यस्यन् वेदसंहिताम् ॥ २५९ ॥
 एभिस्तु संवेद् थो वै वत्सरं सोऽपि तत्समः ।
 कन्यां समुद्देहेदेषां सोपवासामकिञ्चनाम् ॥ २६० ॥
 चान्द्रायणं चरेत् सर्वामवक्षान्निहन्त्य तु ।
 शूद्रोऽधिकारहीनोऽपि कालेनानेन शुद्धति ॥ २६१ ॥
 मिथ्याभिशंसिनो दोषो हिगुणोऽनृतवादिनः ।
 मिथ्याभिश्लपापञ्च समादत्ते शृषावदन् ॥ २६२ ॥
 पञ्चगव्यं पिवेद् गोप्त्रो मासमासीत संयतः ।
 गोष्ठेशयो गोऽनुगामी गोप्रदानेन शुद्धति ॥ २६३ ॥
 क्षच्छं चैवातिक्षच्छञ्च चरेद्वापि समाहितः ।
 दद्यान्निरावं वोपीष्ठ हृषभैकादशासु गाः ॥ २६४ ॥
 उपपातकशुद्धिः स्यादेवञ्चान्द्रायणेन वा ।
 पयसा वापि मासेन पराक्रिणाथवा पुनः ॥ २६५ ॥

कर्षभैकसहस्रा गा दद्यात् क्षच्चवधे पुमान् ।
 ब्रह्महत्यावत् वापि वत्सरतितयं चरेत् ॥ २६६ ॥
 वैश्वहाब्दं चरेदेतहयाहैकशतं गवाम् ।
 घनासान् शूद्रहा ह्येतहयाहैनूदंशापि वा ॥ २६७ ॥
 दुर्वैर्जा ब्रह्मविट्क्षच्चशूद्रयोषाः प्रमाप्य तु ।
 दृतिं धनुर्वस्तमविं क्रमाहयाद्विशुद्धये ॥ २६८ ॥
 अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्या शूद्रहत्यावतस्त्वरेत् ।
 अस्थिमतां सहस्रञ्च तथानस्थिमतामनः ॥ २६९ ॥
 मार्जारगोधानकुलमण्डूकश्चपत्निणः ।
 हत्या लग्नहं पिवेत् क्षीरं क्षक्षुं वा पादिकं चरेत् ॥ २७० ॥
 गजे नौलहृषाः पञ्च शुके वत्सी द्विहायनः ।
 खराजमेषेषु हृषो देयः क्रौञ्चे चिह्नायणः ॥ २७१ ॥
 हंसश्चेनकपिकव्याजलस्त्वलमिखण्डिनः ।
 भासञ्च हत्या दद्यादगामकव्यादसु वत्सिकाम् ॥ २७२ ॥
 उरगेष्वायसो दण्डः पण्डके लपुसौसकम् ।
 कोले दृतघटो देय उड्हे गुञ्जा हयेऽशुकम् ॥ २७३ ॥
 तित्तिरौ तु तिलद्रोणं गजादीनामशक्तुवन् ।
 दानं दातुञ्चरेत् क्षक्षुमेकैकस्य विशुद्धये ॥ २७४ ॥
 फलपुष्पान्नरसजसत्वादाते दृताशनम् ।
 किञ्चित्कास्थिवधे देयं प्राणायामस्त्वनस्थिको ॥ २७५ ॥
 हृच्छगुल्मलतावौरच्छे दने जप्यस्त्वक्षतम् ।
 स्यादीषधिवृथाच्छेदे क्षीराशी गोत्रुगोदिनम् ॥ २७६ ॥
 पुञ्चलीवानरस्त्रैर्दृष्ट्वोऽप्नादिवायसैः ।
 प्राणायामं जले क्षत्वा दृतं प्राश्य विशुद्धयति ॥ २७७ ॥

यन्मिवरेत इत्याभ्यां स्तुतं रेतोऽनुभवयेत् ।
 सनात्सरं स्तुतीमध्यं तेनानामिकाया स्थृणेत् ॥२७८
 मयि तेज इति स्त्रायां स्वां दृष्टाम्बुगतां जपेत् ।
 सावित्रीमशुचौ दृष्टे चपल्ये चानुतेऽपि च ॥ २७९
 अवकोर्णी भवेद् गत्वा ब्रह्मचारी तु योगितम् ।
 गर्हभं पशुमालभ्य नैक्षंत्यं स विशुद्धति ॥ २८० ॥
 भैक्षणिकार्थं त्वक्ता तु समरात्रमनातुरः ।
 कामावकोर्ण इत्याभ्यां जुहुयादाहतिहयम् ॥ २८१ ॥
 उपस्थानं ततः कुर्यात् समाप्तित्वनेन तु ।
 मधुमांसाशने कार्यः क्षच्छः शेषव्रतानि च ॥ २८२ ॥
 प्रतिकूलं गुरोः क्षत्वा प्रसादीव विशुद्धति ।
 क्षच्छतयं गुरुः कुर्यात् नियेत प्रहितो यदि ॥ २८३ ॥
 क्रियमाणोपकारे तु दृते विप्रे न पातकम् ।
 विपाके गोहृषाणाच्च भेषजाग्निक्रियासु च ॥ २८४ ॥
 महापापोपपापाभ्यां योऽभिश्वेनमृषापरम् ।
 अब्भचो मासमासीत सजापी नियतेन्द्रियः ॥२८५ ॥
 अभिश्वस्ती मृषा क्षच्छं चरेदान्ते यमेव वा ।
 निर्वपेच्च पुरोडाशं वायव्यं पशुमेव वा ॥ २८६ ॥
 अनियुक्तो भ्रातृजायां गच्छान्द्रायण्ड्वरेत् ।
 तिरात्मात्मे दृतं प्राप्त्य गत्वोदक्षां विशुद्धति ॥२८७ ॥
 तौन् क्षच्छानाचरेद् व्रात्यवाजकोऽभिचरन्वपि ।
 वेदप्नावी ववाश्वद्दं त्वक्ता च शरणागतम् ॥ २८८ ॥
 गोष्ठे वसन् ब्रह्मचारी मासमेकं पद्योव्रतः ।
 गायत्रीजप्तनिरती मुच्यतेऽस्त्रतिग्रहात् ॥ २८९ ॥

आश्चायामी असे आत्मा खरयानोऽथयानगः ।
 नन; आत्मा च भुजा च गत्वा चैव दिवा स्त्रियम् २८०॥
 शुक्रं लं कल्प हुङ्कल्प विप्रं निजित्वा पाहतः ।
 बहा वा वाससा चिप्रं प्रसाद्योपवसेहिनम् ॥ २८१॥
 विप्रदण्डेयमि क्षम्भूस्त्वतिक्ष्णो निपतत्वे ।
 क्षम्भूतिक्ष्णोऽस्त्रक्षपाते क्षम्भूऽभ्यन्तरशोचिते २८२
 देशं कालं वयः शक्तिं पापं चावेष्य यज्ञतः ।
 ग्रद्यश्चित्तं प्रकल्पय स्नाद् यथा चोक्ता न निष्कृतिः ॥ २८३ ॥
 दासौकुम्भं वहिर्ग्रामाचिनयेयुः स्ववाभ्यवाः ।
 पतिवस्य बहिः कुर्युः सर्वकार्यं ग्रुषु चैव तम् ॥ २८४॥
 चरितव्रत आयाते निनबेरन्नवं घटम् ।
 क्षुगुप्तेरन्न चाप्येवं संवसेयुक्तं सर्वेशः ॥ २८५॥
 पतितानामेष एव विधिः खोणां प्रकौत्तितः ।
 वासो मुहूर्निके देयमन्नं वासः सरक्षणम् ॥ २८६॥
 नौचाभिगमनं गर्भपातनं भद्रं हिंसनम् ।
 विशेषपतनौयानि खोणामेतान्यपि ध्रुवम् ॥ २८७॥
 शरणागतवालक्ष्मीहिंसकान् संवसेवतु ।
 चौर्णव्रतानपि सदा क्षतज्जसहित्यनिमान् ॥ २८८ ॥
 चट्रपवर्जिते ज्ञाति मध्यस्त्रेयवसं गवाम् ।
 ग्रद्यात् प्रथमं गोभिः सत्कृतस्य हि सत्कृत्या २८९
 विख्यातदेवः कुर्वीत पर्षद्वौऽनुभतं व्रतम् ।
 अनभिख्यातदेवस्तु रहस्यं व्रतमाचरेत् ॥ २९० ॥
 विरामेपर्वतो जबा ब्रह्महा त्वक्मर्षणम् ।
 अक्षर्जले विशुद्धेत गां दत्त्वा च पयस्त्रिनीम् ॥ २९१॥

लीमभ्यः स्वाहेत्यथवा दिवसं मारुताशनः ।

जले स्थित्वाभिजुहुयाच्चत्वारिंशदृष्टो हुतीः ॥ ३०२ ॥

तिरात्रोपोषितो भूत्वा कुञ्चार्णोभिष्टं शुचिः ।

सुरापः स्वर्णहारी तु रुद्रजापी जले स्थितः ॥ ३०३ ॥

सहस्रशैर्षाजापी तु सुचते गुरुतत्त्वगः ।

गौहैया कर्मणोऽस्यान्ते पृथगेभिः पथस्विनी ॥ ३०४ ॥

प्राप्तायामयतं कार्यं सर्वपापापत्तये ।

उपपातकजातानामनादिष्टसप्त चैव हि ॥ ३०५ ॥

ओङ्काराभिष्टुतं सोमसलिलं पावनं पिवेत् ।

छत्वा तु रेतोविश्वमूर्त्प्राशनञ्च हिजोत्तमः ॥ ३०६ ॥

निशायां वा दिवा वापि यदज्ञानकृतं भवेत् ।

त्रैकाञ्चसम्याकरणात्तत् सर्वं विप्रणश्यति ॥ ३०७ ॥

सुक्रियारण्यकजपी गायत्राच विशेषतः ।

सर्वपापहरा ह्येति रुद्रैकादशिनी तथा ॥ ३०८ ॥

यत्र यत्र च संकोर्णमावानं भव्यते हिजः ।

तत्र तत्र तिलैर्हीमो गायत्रा वार्चनम्भादा ॥ ३०९ ॥

वेदाभ्यासरतं चान्तं महायज्ञक्रियारतम् ।

न स्मृशन्तीह पापानि महापातकजान्यपि ॥ ३१० ॥

वायुभक्तो दिवा तिष्ठन्नाति नौत्वाप्यु सूर्यटक् ॥

जप्ता सहस्रं गायत्राः यज्ञे रुद्रब्रह्मवधाद्यते ॥ ३११ ॥

व्राच्छ्वर्चर्यं दया चान्तिदीनं सत्यमकल्पता ।

अहिंसास्ते यमाधुर्यदमास्तेति यमाः सूताः ॥ ३१२ ॥

चानमौनोपवासेच्यास्ताध्यायोपस्थनिग्रहाः ।

नियमागुरुण्युष्माग्नोचाक्रोधाप्रमादताः ॥ ३१३ ॥

गोमूनं गोमयं चौरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।
 जन्मा परेऽङ्गपवसेत् क्षच्छं सान्तपनं चरन् ॥ ३१४ ॥
 पूषक् सान्तपनद्रव्यैः षड्हः सोपवासकः ।
 सप्ताहेन तु क्षेत्रोऽयं महासान्तपनः स्मृतः ॥ ३१५ ॥
 पर्णोऽुम्बरराजौवविस्वपतकुशोदकैः ।
 प्रत्येकं प्रत्यहं पौतैः पर्णक्षच्छ उदाहृतः ॥ ३१६ ॥
 तप्तचौरष्टाम्बूनामैकैकं प्रत्यहं पिवेत् ।
 एकरनिपवासस्थ तप्तक्षच्छ उदाहृतः ॥ ३१७ ॥
 एकभल्ले न नक्षेन तथैवायाचितेन च ।
 उपवासेन चैकेन पादक्षच्छः प्रकौर्तिंतः ॥ ३१८ ॥
 यथाकथच्छिन्निगुणः प्राजापत्योऽयमुच्यते ।
 अयमेवातिक्षच्छः स्वात् पाणिपूरावभीजनः ॥ ३१९ ॥
 क्षक्षातिक्षच्छः पयसा दिवसनेकविंयतिम् ।
 ह्वादशाहोपवासेन पराक्षः परिकौर्तिंतः ॥ ३२० ॥
 पिश्याकाचामतकाम्बुशक्तूर्ना प्रतिवासरम् ।
 एकराजोपवासस्थ क्षच्छः सौम्योऽयमुच्यते ॥ ३२० ॥
 एषां लिरावमभ्यासादेकैकस्य यथाक्रमम् ।
 तुलापुरुष इत्येष च्छेयः पाञ्चदशाहिकाः ॥ ३२२ ॥
 तिथिहव्यप्राचरेत् पिण्डान् शुक्ले शिखप्रखसम्मितान् ।
 एकैकं क्षासयेत् क्षस्ये पिण्डं चान्द्रायणं चरन् ॥ ३२३ ॥
 यथाकथच्छित् पिण्डानां चत्वारिंशक्षतद्यम् ।
 नासेनैबोपमुच्छीत चान्द्रायणमथापरम् ॥ ३२४ ॥
 कुर्यात्तिष्वणस्त्रायी क्षच्छं चान्द्रायणं तथा ।
 पवित्राणि जपेत् पिण्डान् गायत्रा चाभिमन्त्रयेत् ॥ ३२५ ॥

अनादिष्टे मु परिषु छविशास्त्रायणेन तु ।
 धर्मार्थं यश्च देत च च स्वैति स लोकताम् ॥ २२६ ॥
 लाल्लाहर्मीकामसु महतीं श्रियमाप्नुयात् ।
 यथो गुरुकृतुफलं प्राप्नोति च समाहितः ॥ २२७ ॥
 शुल्वमालुष्यो धर्मीन् याज्ञवल्क्यम् भाषितान् ।
 इदमूचुर्महात्मानं योगीन्द्रमभितीषसम् ॥ २२८ ॥
 य इदं धारयिष्वन्ति धर्मशास्त्रमत्तिष्ठिताः ।
 इह लोके वशः प्राप्य ते यास्थन्ति तिष्ठिष्ठपम् ॥ २२९ ॥
 विद्यार्थीं प्राप्नुयादिवां धनकामीधनन्तवा ।
 आयुख्यामस्त्वै वायुः श्रीकामी महतीं श्रियम् ॥ २३० ॥
 श्रीकवयमपि द्वाजाद् यः अहि श्रावयिष्यति ।
 पितृर्णा तस्य त्रैसिः स्यादच्च वा नान संशयः ॥ २३१ ॥
 ब्राह्मणः पात्रान् याति च लियो विजयौ भवेत् ।
 वैश्वीऽपि धान्यधनवानस्य शास्त्रस्य धारणात् ॥ २३२ ॥
 य इदं ज्ञावेद्विप्रान् द्विजान् पर्वसु पर्वसु ।
 अस्त्रमेधफलं तस्य तद्वाननुमन्यताम् ॥ २३ ॥
 शुद्धितद्याज्ञवल्क्योऽपि प्रीतामा सुनिभाषितम् ।
 एव महिति हीवाच नमस्त्वं खयम्भुवें ॥ २३४ ॥
 इति याज्ञवल्क्योर्ये धर्मशास्त्रे लतीयोऽध्यायः ॥
 समाप्ता चेयं याज्ञवल्क्यप्रसंहितः ॥

अतः परं प्रदक्षणमि जातिवृत्तिविधानकम् ।
 अगुलीमविधानस्त्र प्रतिलोमविधिं तथा ॥ १ ॥
 सान्तरालकंस्युक्तं सर्वं सच्चिद्य चौच्यते ।
 दृपाद ब्राह्मणकन्यार्या विवाहेषु समन्वयात् ॥ २ ॥
 जातः सूतोऽत्र निहिंष्टः प्रतिलीमविधिं जः ।
 वेदानहस्तथा चैर्षा धर्माणां मनुभीधकः ॥ ३ ॥
 सूतादिप्र प्रस्तायां सूतो वेणुक उच्यते ।
 दृपायामेव तस्यैव जातो यश्चर्मकारकः ॥ ४ ॥
 ब्राह्मण्यां चक्षियाचौर्याद्रियकारः प्रजायते ।
 हृतस्त्र शूद्रहस्तस्य द्विजत्वं प्रतिषिद्ध्यते ॥ ५ ॥
 यानानां ये च वौढारक्ते धाच्च परिचारकाः ।
 शूद्रहस्त्या तु जीवन्ति न क्वाचं धर्ममाचरेत् ॥ ६ ॥
 ब्राह्मण्यां वैश्यसंसर्गाज्ञातोमागध उच्यते ।
 वन्दिलं ब्राह्मणानाच्च चक्षियाणां विशेषतः ॥ ७ ॥
 प्रशंसाद्वन्निको जीवेहै श्यप्रेष्यकरस्तथा ।
 ब्राह्मण्यां शूद्रसंसर्गाज्ञातसाङ्गाल उच्यते ॥ ८ ॥
 सीसमाभरणं तस्य काण्डीयसमथापि वा ।
 वध्रीं कण्ठे समावध्य भक्तरीं कवतोऽपि वा ॥ ९ ॥
 भक्तापकर्षणं ग्रामे पूर्वाङ्गे परिशुद्धिकम् ।
 नापराह्ने प्रविश्टोऽपि वहिर्यामाच नैऋते ॥ १० ॥
 पिण्डीभृता भवन्त्यत्र नोचेद् वध्या विशेषतः ।
 चारणालाहै श्यकन्यार्या जातः खप च उच्यते ॥ ११ ॥
 श्वर्मासभक्षणं तेषां श्वान एव च तद्वलम् ।
 दृपायां वैश्यसंसर्गादायोगव इति सूतः ॥ १२ ॥

तत्त्वाया भवत्येव वद्युकांस्मेपजीविनः ।
 श्रीलिकाः केचिद्दैव जीवनं वद्यनिर्मिते ॥ १३ ॥
 आयोगवेन विप्रायां जातास्तात्मोपजीविनः ।
 तस्येव वृपकन्यायां जातः सूनिक उच्यते ॥ १४ ॥
 सूनिकस्य वृपायान्तु जाता उष्मन्यकाः सूताः ।
 निर्णेयेयुर्वस्त्राणि अस्य ग्राश्य भवन्त्यतः ॥ १५ ॥
 * वृपायां वैश्यतश्चौर्यात् पुलिन्दः परिकौत्तिं तः ।
 पशुहृत्तिर्भवेत्सप्त हन्तुलान् दुष्टसत्त्वकान् ॥ १६ ॥
 वृपायां शूद्रसंसर्गाज्ञातः पुकश उच्यते ।
 सुराहृत्तिं समारह्य मधुविक्रयकर्मणा ॥ १७ ॥
 क्षतकानां सुराणाम् विक्रीता याचको भवेत् ।
 पुकशादैश्यकन्यायां जातो रजक उच्यते ॥ १८ ॥
 वृपायां शूद्रतश्चौर्याज्ञातोरञ्जक उच्यते ।
 वैश्यायां रञ्जकाज्ञातो नर्तको गायको भवेत् ॥ १९ ॥
 वैश्यायां शूद्रसंसर्गाज्ञातो वैदेहिकः सूतः ।
 अजानां पालनं कृथानमहिषीणां गवामपि ॥ २० ॥
 दधिक्षौराज्यतक्राणां विक्रयाजीवनं भवेत् ।
 वैदेहिकात् विप्रायां जातास्त्वर्मोपजीविनः ॥ २१ ॥
 वृपायामेव तस्येव खलचिकः पाचकः सूतः ।
 वैश्यायां शूद्रतश्चौर्याज्ञातश्चकौ च उच्यते ॥ २२ ॥
 तेलपिष्ठकजीवौ तु खवणं भावयन् पुनः ।
 विधिना ब्राह्मणः प्राप्य वृपायान्तु समन्तकम् ॥ २३ ॥
 जातः शुवर्णं इत्युक्तः सातुलोमहिजः सूतः ।
 अथ वर्णक्रियां कुर्वन्नित्यनैमित्तिकौ क्रियाम् ॥ २४ ॥

अग्रं रथं हस्तिं वा वाहयेदा वृपाङ्गया ।
 सैनापत्यच्च भैषज्यं कुर्याज्जीवेत्तु हत्तिषु ॥ २५ ॥
 वृपायां विप्रतश्चौर्थात् संजातो यो भिषक् स्तदः ।
 अभिविक्तवृपसगाङ्गां परिपाल्यत् वैद्यकम् ॥ २६ ॥
 आयुर्वेदमधाष्टाङ्गं तन्त्रोऽस्त्रं धर्ममाचरेत् ।
 ज्योतिषं गणितं वापि कायिकीं हस्तिमाचरेत् ॥ २७ ॥
 वृपायां विधिना विप्राज्ञातो वृप इति सूतः ।
 वृपायां वृपसंसर्गात् प्रमादाद् गृद्धजातकः ॥ २८ ॥
 सोऽपि चन्द्रिय एव स्यादभिषेके च वर्जितः ।
 अभिषेकं विना प्राप्य गोज इत्यभिधायकः ॥ २९ ॥
 सर्वन्तु राजतत्त्वस्त्र शसनते पद्वन्दनम् ।
 पुनर्भूकरणे राज्ञां वृपकालीन एव च ॥ ३० ॥
 वैश्यायां विधिना विप्राज्ञातो ह्यम्बष्ट उच्यते ।
 क्षत्र्याजीवो भवेत्तस्य तथैवान्मे यहत्तिकः ॥ ३१ ॥
 धजिनो जीविका वापि अम्बष्टः शस्त्रजीविनः ।
 वैश्यायां विप्रतश्चौर्थात् कुच्छकारः स उच्यते ॥ ३२ ॥
 कुलालहत्या जीवित नापिता वा भवत्यतः ।
 सूतके प्रेतके वापि दीक्षाकालेऽथ वापनम् ॥ ३३ ॥
 नाभेरुद्धन्तु वपनं तस्माज्ञापित उच्यते ।
 कायस्य इति जीवेत् विचरेत् इतस्ततः ॥ ३४ ॥
 काकाष्ठोऽयं यमात् क्रीर्थं स्थपतेरथ क्षन्तनम् ।
 आद्याचराणि संगद्वा कायस्य इति कौर्त्तितः ॥ ३५ ॥
 शृङ्गायां विधिना विप्राज्ञातः पारशबोमतः ।
 भद्रकादीन् समाश्रित्य जीवेयुः पूजकाः सूताः ॥ ३६ ॥

शिवाद्यागमविद्यादैस्तथामण्डलहस्तिभिः ।
 तस्यां वै चौरसो हत्ती निषादी जात उच्यते ॥ ३७ ॥
 वने दुष्टमृगान् हत्वा जीवनं मांसविक्रियम् ।
 दृपाजातीद्य वैश्यायां गृह्णायां विधिना सृतः ॥ ३८ ॥
 वैश्यवृत्त्या तु जीवेत चाच्छधर्मं न चाचरेत् ।
 तस्यां तस्यै व चौरेण मणिकारः प्रजायते ॥ ३९ ॥
 मणीनां राजतां कुर्व्यामुक्तानां वेधनक्रियाम् ।
 प्रवालानाच्च सूत्रिलं शाखानां बलयक्रियाम् ॥ ४० ॥
 शूद्रस्य विप्रसंसर्गाज्ञात उथ इति सृतः ।
 वृपस्य दण्डधारः स्याद्गण्डं दण्डेण्डु सञ्चरेत् ॥ ४१ ॥
 तस्यै व चावसंवृत्या जातः एण्डिक उच्यते ।
 जातदुष्टान् समारोप्य एण्डाकर्मणि योजयेत् ॥ ४२ ॥
 शूद्रायां वैश्यसंसर्गाद्विधिना सूचकः सृतः ।
 सूचकाद्विप्रकन्धायां जातस्तत्त्वक उच्यते ॥ ४३ ॥
 शित्यकर्माणि चाद्यानि प्रासादलक्षणं तथा ।
 वृपायामेव तस्यै व जातो यो मतस्यबन्धकः ॥ ४४ ॥
 शूद्रायां वैश्यतश्चैर्यात् कटकार इति सृतः ।
 वशिष्ठशापाच्चेतायां केचित् पारशवास्तथा ॥ ४५ ॥
 वैखानसेन केचित्तु केचिङ्गागवतेन च ।
 वैदशस्त्राबलम्बास्ते भविष्यन्ति कलौ युगे ॥ ४६ ॥
 कटकारासृतः पश्चान्नारायणगणः सृताः ।
 शाखा वैखानसेनोक्ता तत्त्वमार्गविधिक्रियाः ॥ ४७ ॥
 निषिकाद्याः इत्यानान्ताः क्रियाः पूजाङ्गसूचिकाः ॥
 घञ्जराविश वा प्राप्तं प्रोक्तं धर्मं समाचरेत् ॥ ४८ ॥

शुद्रादेव तु शुद्रायां जातः शुद्र इति सृतः ।
 हिजश्श्रूषणपरः पाकवज्ञपराच्चितः ॥ ४६ ॥
 सच्छूद्रं तं विजानौयोदसच्छूद्रस्तोऽन्यथा ।
 चौर्थात् काकतची चैयशाश्वानां लग्नवाहकः ॥ ५० ॥
 एतत् संक्षेपतः प्रोक्तं जातिहृत्सिविभागमः ।
 जात्वन्तराणि दृश्यन्ते संकल्पादित एव तु ॥ ५१ ॥
 ॥ इत्यौशनसं धर्मशास्त्रं समाप्तम् ॥

श्रीशनशसृतिः ।

शौनकाद्यास्मि मुमय श्रीशनं भार्गवं मुनिम् ।
 नत्वा प्रच्छुरखिलं धर्मशास्त्रविनिर्णयन् ॥
 ऋषीणां शृश्वतां पूर्वमुग्नां धर्मतत्त्ववित् ।
 धर्मार्थकामभोक्ताणो कारणं पापनाशम् ॥
 सुसमाधिष्ठादी यूये शृणुध्वादती मम ।
 भार्गवं पितरं नत्वा उशनं धर्ममन्त्रवीत् ॥
 क्षतोपनयमो वेदानधीयीत हिजोक्तमः ।
 गम्भीष्मे व्यष्टमे वा स्वस्त्रोक्तं विधानतः ॥
 दण्डे च मैखलासूते छाणजिनधरो मुनिः ।
 भिक्षाहारी गुरुहिते वीक्षमाणो गुरीमुखम् ॥
 कार्पासमुपवीतात् सविर्मितं ब्रह्मणा पुरा ।
 ब्राह्मणानान्तप्रवित् सूतं कौशिवादास्त्रमेव वा ॥
 सदोपवीती चैव स्त्रात् सहा ब्रह्मिखो हिजः ।
 अन्यथा यत्कातं कर्मात्मकवेत्या यथाक्रमम् ॥
 वसेदविकृतं वासः कार्पासं वा कशायकम् ।
 तदेव परिधानौयं शक्तमत्यद्वासुत्तमम् ॥

उपरौधं समाख्यातं वासः कृष्णजिनं शुभम् ।
 अमावे भव्यमजिनं रौरवं वा विधीयते ॥
 उपवीतं वामवाहुं सव्यं वाहुं समन्वितम् ।
 उपवीतं भवेनित्यनिवीतं कर्णलम्बनम् ॥
 सव्यवाहुं समुद्रत्वं दक्षेन धृता दिजाः ।
 प्राचीनावौतमित्युक्तं पित्रे कर्मणि धारयेत् ॥
 अन्यगारे गवाङ्गोषे हीमे जप्ये तथैव च ।
 स्वाध्यायभोजने नित्यं ग्राहणानां सन्निधौ ॥
 उपासने गुरुणांच्च सन्धयोरुभयोरपि ।
 उपवीती भवेनित्यं विधिरेषः सनातनः ॥
 मौञ्ज्ञी लिङ्गस्त्रमा श्लेषा कार्या विप्रस्थ मेष्टला ।
 मुञ्ज्ञप्रभावे कुशानाहु र्यन्विनैवेन वा लिभिः ॥
 धारयेहै खपालाशौ दण्डौ केशान्तगो द्विजः ।
 यज्ञाख्यत्वक्तजं वाथ सौम्यं हृषणमेव च ॥
 सायं प्रातर्द्विजः सन्ध्यामुपासीत समाहितः ।
 कामाङ्गोभाङ्गयामोहात् कदा न पतितो भवेत् ॥
 अग्निकार्यं ततः कुर्याक्षायं प्रातः प्रसन्नघौः ।
 स्नाता सन्तर्पयेहे वा नृषीन् पितृगणां सद्या ॥
 देवाभ्यर्चान्ततः कुर्यात् पुष्टैः पञ्चेष चाम्बुभिः ॥
 अभिवादनश्रीलः स्यानित्यं हृषे दृधर्चंतः ॥
 असावहभो नामेति सम्यक् प्रणतिपूर्वकम् ।
 आयुरारोग्यवान् वित्तं द्रव्याद्यपरिवर्जितः ॥
 आयुषान् भव सौम्येति वाच्यो विप्राभिवादने ।
 अकारस्वास्य नामोऽन्ते वाच्यः पूर्वाद्वरस्तः ॥

ये न चेत्यभिवादस्य हिजः प्रत्यभिवादनम् ।
 नाभिवाद्यः स विदुषा यथा शूद्रस्तथैव सः ॥
 सब्येन पाणिना कार्यं उपसंपहणं गुरोः ।
 सब्येन सब्यः स्युष्टव्यो दक्षिणे तु दक्षिणम् ॥
 लौकिकं वैशिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।
 आददीत यतो ज्ञानं तत्पूर्वमभिवादयेत् ॥
 नोदकं धारयेद् भैक्षं पुण्याणि समिधस्तथा ।
 एवं विधानि चान्यानि न देवाथ षु किञ्चन ॥
 ब्राह्मणं कुशलं पृच्छत् चक्रियस्त्राप्यनामयम् ॥
 वैश्यं चेमं समागम्य शूद्रमारोग्यमेव च ।
 उपाध्यायः पिता ज्येष्ठो भ्राता चैव महीपतिः ॥
 मातुलखशुरभ्रात्रमातामहपितामहौ ।
 वर्णकाश्च पिण्डव्यश्च पञ्चै ते पितरः स्वताः ॥
 माता मातामहौ गुर्वीं पिण्डमात्रस्त्रसादयः ।
 खन्तु पितामहौ ज्येष्ठा भ्रातव्या गुरवः स्त्रियः ॥
 इत्युक्ता गुरवः सर्वे माटतः पिण्डतस्तथा ।
 अनुवर्तनमेतेषां मनोवाक्यायकम्भिः ॥
 गुरुं दृष्टा समुत्तिष्ठेदभिवाद्य क्षतास्त्रिलिः ।
 न तै रूपवसेक्षार्द्धं विवादेनार्थकारणात् ॥
 जीवितार्थमपि हेषं गुरुभिर्नैव भाषणम् ।
 उदितोऽपि गणैरन्यैर्गुरुहेषी पतत्यधः ॥
 गुणानामपि सर्वेषां पूजाः पञ्च विशेषतः ।
 तेषामाद्यस्त्रियः श्रेष्ठास्तेषां माता सुपूजिता ॥
 यो हि वासयति दिवा येन सद्योपदिश्यते ।

ज्येष्ठो भाता च भर्ता च पञ्च ते सुखमहापा ॥
 आवनः सर्वयज्ञे न प्राणत्वागेन वा पुनः ।
 पूजनीयाः प्रयत्ने न पञ्चते भूतिमिच्छता ॥
 शावत् पिता च माताच इवेतौ निर्विकारणम् ।
 तावत् सर्वं परित्यज्य सुतः स्यात्तपरायणः ।
 पिता माता च सुप्रीतौ स्यातां पुत्रगुर्ज्यैर्यदि ॥
 स पुत्रः सकालं कर्म प्राप्नुयात्तेन कर्मणा ।
 नस्ति मातृसमं दैवं नास्ति पितृसमो गुरुः ॥
 तयोः प्रल्युपकारोऽपि न हि कथन विद्यते ।
 तयोर्निर्व्यं प्रियं कुर्यात्कर्मणा मनसा गिरा ।
 च ताभ्या मननुज्ञातो धर्मभेदं समाचरेत् ॥
 वर्जयित्वा सुक्रियस्ति नित्यनैमित्तिकं तथा ।
 धर्मसारः समुद्दिष्टः प्रेत्यानन्दफलप्रदः ॥
 सम्यगचारवक्तारं विस्तुष्टसदनुज्ञय ।
 शिष्यो विद्याफलं शुड्के प्रेत्य चापद्यते दिवि ॥
 यो भातरं पितृसमं ज्येष्ठं मूढोऽवमन्यते ।
 तेन होषेण संग्रेत्य निरशं सम्प्रयच्छति ॥
 सुसाच्चागमनि वेषेण पूज्यो भर्ता च सम्यतः ।
 यानि दातरि लोकेऽस्मिन्नुपकारोऽपि गौरकम् ॥
 ये नरा भर्त्यपिण्डार्थं स्वान् प्राणान् सम्बद्धन्ति हि ।
 तेषामेव परान् खोकानुवाच भगवान् भगुः ॥
 मातुलांश्च पितृव्यांश्च स्वशुरान् ऋत्विजान् गुरुन् ।
 असावयमिति ब्रूयात्प्रत्यक्षाय यवौयसः ॥
 आचार्यो दीचित्ते नाम्ना यत्रीवानपि यो भवेत् ।

श्रीःशब्दपूर्वकं सैनमभिभाषेत धर्मवित् ॥
 अभिवाद्यास पूर्वन्तु शिरसावघशर्म च ।
 ब्राह्मणज्ञनियादैश्च श्रीकामैः साहरं सदा ॥
 नाभिवाद्यासु विप्राणां ज्ञनियाद्याः कथञ्चन ।
 ज्ञानकर्मगुणोपेता यद्यप्येते बहुशुताः ॥
 ब्राह्मणाः सर्ववर्णानां स्वर्लिङ्गादिति स्थितिः ।
 सर्वर्णेऽप्यसर्वर्णानां कर्मसेवाभिवादनम् ॥
 गुरुरग्निर्हिं जातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ।
 पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥
 विद्या कर्म वयो बन्धुर्विन्त्तं भवति यस्य वै ।
 मात्यस्यानानि पञ्चाहुः पूर्वं पूर्वं गुरुणि च ॥
 पञ्चानां त्रिषु वर्णेषु भवेत् गुणवान् च्छियः ।
 यत्र स्वाक्षोऽत मानार्हः चुद्रोऽपि स भवेद् यदि ॥
 प्रिष्ठादेष्यो ब्राह्मणेभ्यः स्त्रियै राज्ञेऽस्य चक्षुषे ।
 हृषाय भावहीनाय रोगिणे दुर्बलाय च ॥
 भिक्षामाहूत्य शिष्टानां गृहेभ्यः प्रयतोऽन्वहम् ।
 निवेद्य गुरवेऽश्रीयाहार्यतस्तदनुज्ञया ॥
 भवत्पूर्वं चरेन्नज्ञमुपनौतो हिजीक्षमः ।
 भवत्प्रथम्भन्तु राजन्यो वैश्यस्तु भवदुत्तरम् ॥
 मातरं वा स्वसारं वा मातुर्वा भगिनीं तथा ।
 भिक्षेत भिक्षां प्रथमं या तु नैनं विमानयेत् ।
 सजातीयथहेष्वेवं सर्ववर्णिकमेव वा ।
 भैश्यस्याच्चरणं प्रेक्षं पतितादिषु वर्जितम् ॥
 वेदवज्ञादिहीनानां प्रश्नस्तानां स्वकर्मसु ।

नम्नाचारी चरेऽक्षं गुह्यसः प्रयतोऽन्वच्चम् ॥
 गुरोः कुले न भिक्षेत न ज्ञातिकुलवभ्युषु ।
 अभावेऽप्यथ गीहाना पूर्वं पूर्वं विवर्जयेत् ॥
 सर्वं वापि चरेद् यामं पूर्वोक्तानामसम्भवे ।
 नियम्य प्रयतो वाचं दिशस्वानवलीकयन् ॥
 समाहत्य तु तज्ज्ञं यावदर्थमिहाज्ञथा ।
 भुज्ञीत प्रयतो नित्यं वाग्यतो नान्यमानसः ॥
 भैक्षण वर्तयेन्नित्यं कामनाशीर्भवेद् व्रती ।
 भैक्षण वृत्तिनो हक्षितपवाससमं रुता ॥
 पूजयेदशनं नित्यमवादन्मकुत्सयन् ।
 हृष्टा हृष्टेयसौदिच्च प्रतिनन्देच्च सर्वतः ॥
 अनारोग्यमनायुथमस्वर्णं कुत्सभोजनम् ।
 अपुखं लोकविद्विष्टं तसात्तत्परिवर्जयेत् ॥
 प्राङ्मुखोऽक्षानि भुज्ञीत दक्षिणामुख एव वा ।
 नायादुद्धमुखो नित्यं विधिपूर्वं सनातने ॥
 प्रक्षात्य पाणिपादौ च भुज्ञानो हितपस्यश्रेत् ।
 शुचौ देशे समासौनो भुड्त्वान्ते दित्पस्यश्रेत् ॥
 मण्डलं पूर्वतः कृत्वा तत्र स्थाप्याथ भोजयेत् ।
 स्वप्राणाहतिपर्यन्तं मौनमेव विधीयते ॥
 हृत्यैश्वनसस्तौ प्रथमोऽध्यायः ॥

भुज्ञा पौत्रा च स्वात्वा च तथा रथीपर्सर्पणे ।
 श्रीष्ठावलीमक्षी स्युद्धा वासी विपरिधाय च ॥
 इतीमूत्रपुरीषाण्मुत्सर्गेणान्तभाषणे ।

तथा चाष्टयनारभे कासश्वासागमे तथा ॥
 चत्वरं वा इमश्वानं वा समागम्य विजीत्तमः ।
 सन्ध्ययोरभयोसाहदाचान्ते चाचमेत् पुनः ॥
 चरुलक्ष्मेच्छसन्मापि स्त्रौशूद्रोच्छिष्ठभाषणे ।
 उच्छिष्ठं पुरुषं स्युद्धा भोज्यं वापि तथाविधम् ॥
 अशुपाते तथाचामे अहितस्य तथैव च ।
 भोजयेत् सन्ध्ययोः स्त्रात्वा पौत्रा भूत्पुरीषयोः ॥
 आचान्तोऽपग्राचमेत् स्युद्धा सकृत् सकृदथान्यतः ।
 अग्निगवामयालभे स्युद्धा प्रयत एव वा ॥
 नृणामयाश्मनः स्यर्थं नौवौं विपरिधाय च ।
 उपस्युश्चल्लासं शुद्धं दृणं वा भूमिमेव वा ॥
 कोशानां चात्मनः स्यर्थं वाससां चालितस्य च ।
 अतुण्णाभिरफेनाभिरदुष्टाभिश्च सर्वशः ॥
 शौचे च सुखमासीनः प्राङ्मुखो वाप्युद्धं मुखः ।
 शिरः प्रावृत्य कर्णं वा मुक्तकच्छशिखोऽपि वा ॥
 अकृत्वा पादयोः शौचमाचान्तोऽप्यशुचिर्भवेत् ।
 शोपानलो जलस्थोवा नौण्णौवौ वाचमेद्दुबुधः ॥
 न चैव वर्षधाराभिन्नं तिष्ठन्ते दृतीदकैः ।
 नैकहस्तापिंतजलैर्विनाशूद्रेण वा पुनः ॥
 न पादुकासनस्यो वा वहिर्जानुरथापि वा ।
 न जल्पन्ते हसन् प्रेक्षमाणस्य प्रद्वैव वा ।
 नावौक्षमाणाङ्गिकोणाङ्गिकफेनादथापि वा ॥
 शुद्राशुचिकरैर्मुक्तैर्नेक्षाराभिस्तथैव च ।
 न चैवाङ्गुलिभिः शब्दमुकुर्वन्नान्यमानसः ॥

न वर्णरसदुष्टाभिर्विव प्रदरोदकैः ।
 न प्राणिजनिताभिर्वा न वह्निः कलमेव वा ॥
 इष्टाभिः पूयते विग्रः कण्ठाभिः अस्त्रियः शुद्धिः ।
 प्राणिताभिस्तथा वै स्त्रौः शूद्रैः संख्यन्त ततः ॥
 अहु उमूलाक्षरतो रेखायां ब्राह्म उच्चाते ।
 अन्तराङ्गुष्ठदेशिन्द्रो पितृणां तौर्यमुत्तमम् ॥
 कनिष्ठो मूलतः पञ्चालाजापत्यं प्रचक्षते ।
 अहुत्थये सूतं दैवं तथैवार्थं प्रकौर्तितम् ।
 भूले स्याहैवमार्थं स्यादाम्नेयं मध्यतः सूतम् ॥
 तदैव सौमिकं तोर्यमेतत् ज्ञात्वा न मुहूर्ति ।
 आङ्गेणैव तु तौर्येन द्विजो निवसुपस्युश्रेत् ।
 कायेन वा दैवतेन नतु पित्रेण वा द्विजाः ॥ ॥
 त्रिः प्राश्रीयादपः पूर्वं ब्राह्मणः प्रयतः सूतः ।
 संष्टसाङ्गुष्ठमूलेन सुखं वै समुपस्युश्रेत् ॥
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु स्युश्रेत्वा व्रह्यं ततः ।
 तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन स्युश्रेत्वा समुपस्युश्रेत् ॥
 कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन अवसि समुपस्युश्रेत् ।
 सर्वासामय योगेन हृदयन्तु ततेन वा ॥
 संस्युश्रेत्वा शिरलहृष्टेनाथवा हृदयम् ।
 त्रिः प्राश्रीयादेवमेव प्रीतास्तेनास्य दैवताः ॥
 ग्रहाविष्णुमहेशास्य समवस्थनुश्चुमः ।
 गङ्गा च यमुना चैव प्रीयते परिमार्जनात् ॥
 प्रसंसर्याङ्गोचनयोः प्रीयेते शशिभास्तरौ ।
 नासत्यौ चैव प्रीयेते स्युष्टं नासापुटहृदयम् ॥

कर्णशीः स्युष्यो स्वाहवीयते चानलानिलौ ।
 संस्युष्टे हृदये चास्याः प्रीयन्ते सर्वदेवताः ॥
 मूर्खिं संसर्गनादेव प्रीतसु पुरुषो भवेत् ।
 नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्यं विप्रयोगं नयन्ति याः ॥
 अन्तवदन्तस्तिलजिह्वास्यर्थं शुचिर्भवेत् ।
 स्युशन्ति विन्दवः पादौ य आचामयतः परम् ॥
 भूमिगैस्ते समाज्ञे याः न तैरप्रयत्नो भवेत् ।
 मधुपक्के च सोमे च ताम्बूलस्य च भक्षणे ॥
 फलमूलेक्षुदण्डे च न दोष उशना ब्रवोत् ।
 प्रचरंश्वानपानेषु यदुच्छिष्टो भवेदुच्छिष्टात्तः ॥
 भूमौ निक्षिप्य तद्व्यभाचम्य प्रोक्षयेत् यत् ।
 तैजसं वै समादाय भवेदुच्छिष्टात्तः ॥
 अनिधाय च तद्व्यभाचान्तः शुचितामियात् ।
 वस्त्रादीनां विकल्पत्वात् स्वद्वा च देवमेव ह्यः ॥
 आरभ्यानुदके रात्रौ चोरो वाप्याकले पथि ।
 क्षत्वा मूलपुरीषं वा द्रव्यहस्ते न दुष्टति ॥
 निधाय दक्षिणे कर्णं ब्रह्मस्त्रं सुदण्डमुखः ।
 अथ कुर्यात् शक्त्यामूर्चे रात्रौ चेहक्षिणामुखः ॥
 अन्तर्धाय महीं काष्ठे पर्णेलोङ्घणेन वा ।
 प्रतिश्वीनशिराः कुर्यात् क्षच्छमूलविसर्जने ॥
 च्छायाकूपनदीगोष्ठे चैत्यान्मः पथि भस्त्रसु ।
 अग्नौ चैव इमगाने च विरम्भते न समाचरेत् ॥
 न गोमये न कुञ्जे वा न गोष्ठे नैव शादले ।
 न तिष्ठन् वा न निर्वासा न च पर्वतमस्त्रे ॥

न जीर्णदेवायतने न वस्त्रोके कदाचन ।
 न च सर्वेषु गतेषु न च गच्छन् समाचरेत् ॥
 तुषाङ्गारकपालेषु राजमार्गे तथैव च ।
 न देते न बिले चापि न तौर्थं चतुष्यथे ॥
 नोद्यानोपसमीपे वा नोषरेन पराशुचौ ।
 न चोपानल्पपादौ च च्छलौ वर्णान्तरौषके ॥
 न चैवाभिमुखः स्त्रीणां गुरु ब्राह्मणयोर्ग वाम् ।
 न देवदेवालययो नीपामपि कदाचन ॥
 नदीज्योतीषि वौचित्वा तदाश्चाभिमुखोऽपि वा ।
 प्रत्यादित्यं प्रत्यनिलं प्रतिसोमं तथैव च ॥
 आहृत्य मृत्तिकां कुर्यात् लेपगण्डापकर्षणम् ।
 कुर्यादितन्द्रितः शौचं विशुद्धैरहृतोदक्षिः ॥
 नाहरेन्मृत्तिकां विप्रः पांशुलां नच कर्दमात् ।
 न मार्गान्नोषरादेशाच्छौचविष्टोऽपरस्य च ॥
 न देवायतनात् कुआद ग्रामान्न तु कदाचन ।
 उपसृशेत्ततो नित्यं पूर्वोक्ते न विधानतः ॥
 तारव्याहृतिगायत्रा वर्णनामेरणैः क्रमात् ।
 तन्मन्त्रितं पिविद्यस्तु मन्त्राचमनमौरितम् ॥
 गायत्रा चमनेनाथ शुत्याचमनमौरितम् ।
 इत्यौशनसस्तौ द्वितीयोऽध्यायः ॥

एवं देवादिभिर्युक्तः शौचाचारसमन्वितः ।
 आहृत्याध्यनं कुर्याद्वौक्रमाणो गुरोमुखम् ॥
 नित्यमुद्यतपाणिश्च सम्याचारसमन्वितः ।

आस्यताभिति चोक्तव्यं नासीताभिमुखं गुरोः ॥
 प्रतिश्ववणसभाषे शशानो न समाचरेत् ।
 आसीनो न च भुज्जानो न तिष्ठन् पराङ्मुखः ॥
 न च शथ्यासनं चास्य सर्वदा गुरुसन्धिधौ ॥
 गुरोसु चहुर्विषये न यथेष्टासनो भवेत् ।
 नोदाहरेदस्य नाम परीक्षमपि केवलम् ॥
 न चैवास्यानुकुर्बीति गतिभाषणचेष्टितम् ॥
 गुरोर्यत्र परीवाहो निन्दा वापि प्रवर्तते ।
 कण्ठैँ तत्र पिधातव्यौ गत्तव्यं परितोऽन्यतः ॥
 दूरस्थो नार्चयेहे वाज्ञ क्रुद्धो नान्तिके स्त्रियः ।
 न चैवास्योत्तरं ब्रूयान्न तेनासीत सन्धिधौ ॥
 उद्वक्तुम् कुशान् पुष्पं सन्धिदोऽप्याहरेत्सदा ।
 मार्जनं सेपनं नित्यमङ्गानां वै समाचरेत् ॥
 नास्य निर्माल्यशयनं पादुकोपानहावपि ।
 आक्रमेदासनं तस्य च्छायामपि कदाचन ॥
 ये दन्तकाषाहौन् लब्धा न चास्यै विनिवेदयेत् ।
 अनापृच्छ्यन् न गत्तव्यक्तप्रियहिते रतः ॥
 न पादौ स्थापयेदस्य सन्धिधाने कदाचन ।
 जृभितं हसितं चैव क्षपकं प्रावरणं तथा ॥
 वर्जयेत् सन्धिधौ नित्यं नखस्फोटनमेव च ।
 यथाकालमधीर्यीत यावत् विमना गुरः ।
 आसनादौ गुरोः कूर्चे फलके वा समाहितः ॥
 आसने शयने पाने न च तिष्ठेत्यथस्तन ।
 ध्यावन्त मतुधावेत गच्छन्त मनुगच्छति ॥

गजीश्वयानप्राप्तादप्रस्तरेषु कटेषु च ।
 नासौत् गुरुणा सार्वं शिलाफलतलेषु च ॥
 जितेन्द्रियः स्वार्थं सततं कश्चात्माकोधनः शुचिः ।
 प्रयुज्जीत् सहा वाचं मधुरां हितभाषिणीम् ॥
 गण्डमाल्यां रसं कन्धां सूक्ष्मप्राणिविहिंसनम् ।
 अभ्यङ्गस्वाञ्जनोपानच्छब्दधारणमेव च ॥
 कार्म क्रोधं भयं निद्रां गौतवादितनर्त्तं नम् ।
 द्यूतं जनपरीवादं स्त्रीप्रे क्वालापनं तथा ॥
 परीपतापैशुन्यं प्रयद्वेन विवर्जयेत् ।
 उदकुभ्यं सुमनसो गोशक्तन्मृत्तिकां कुशान् ॥
 आहरेद्योवदन्यानि भैच्चाहरहश्वरेत् ।
 तथैव लवणं सर्वं भक्ष्य पर्युषितं नयेत् ॥
 अनन्यदर्शीं सततं भवेन्नीतादिनिःस्यृहः ।
 नादर्शच्छैव वौक्षेत न चरेहन्तधावनम् ॥
 एकान्तमशुचिः स्त्रीभिः शूद्राद्यैरभिभाषणम् ।
 गुरुच्छिष्टं भेषजार्थं न प्रयुज्जीत् कामतः ॥
 मलापकर्षणं स्नानेन्नाचरेद् वै कदाचन ।
 न चातिसृष्टो गुरुणा स्वान् गुरुनभिवादयेत् ॥
 विद्यागुरुष्वेतदेव नित्यवृत्तिः स्वयोनिषु ।
 प्रतिषेधतस्तु वा धर्मं हितं चीपदिशनं स्वयम् ॥
 श्रीयः सुगुरुवदवृत्ति नित्यमेवं समाचरेत् ।
 गुरुपत्रैषु पुत्रैषु गुरोष्वैव स्वबन्धुषु ॥
 बालः समानजन्मां वा शिथीं वा यज्ञकर्मसु ।
 अध्यरपयन् गुरुसुतो गुरुवन्मानमहति ॥

उत्काहनं वे गात्राणां स्नानं चोच्छिष्टभोजने ।
 न कुर्याद् गुरुपुवस्य पादयोः शौचमेव च ॥
 गुरुवर्गतिपूज्याक्षं सर्वर्णा गुरुयोवितः ।
 असर्वर्णसु संपूज्याः प्रत्युत्यानाभिवादन्मैः ॥
 अभ्यज्ञनं स्नापनञ्च गात्रोत्सादनमेव च ।
 गुरुपद्मा न कार्याणि केशानाच्च प्रशोधनम् ॥
 गुरुपद्मो च शुबली नाभिवादेह पादयोः ।
 कुर्बीति वदनं भूम्यामसावहमिति ब्रुवन् ॥
 विप्रस्य पादग्रहणमन्वहस्ताभिवादनम् ।
 शुद्धदारेषु कुर्बीति सदा धर्ममनुस्थानम् ॥
 भावृष्टसा मातुकानौ खञ्चूशापि पिण्डवसा ।
 संपूज्या गुरुपद्मो च समासा गुरुभार्यया ॥
 भ्रातृभार्यैपसंग्राहा ज्ञातिसम्बन्धयोवितः ।
 पितृर्भगिन्या मातुष्व जायायाच्च स्वसर्यपि ॥
 मातृवद् वृत्तिमातिषेकाता तेभ्यो गरीयसौ ।
 एवमाचारसम्बन्धमाल्यकल्पं सदाहितम् ॥
 वेदं धर्मं पुराणच्च तथा तत्त्वानि नित्यशः ।
 सम्बत्सरोविते शिष्ये मुरद्दीनमनिर्दिशेत् ॥
 हरते दुष्कृतं तस्य शिष्यस्य वत्सरे गुरः ।
 आचार्यपुवशुश्रूषु ज्ञानदो धार्मिकः शुचिः ॥
 शक्तो गुर्बीर्द्धमेधावौ नाध्याप्यो दशधर्मतः ।
 उत्तम्भश तथा द्वोही मेधावौ शुभकान्वरः ॥
 प्राप्य विप्रोऽप्यविधिवत् षड्ध्यात्मा द्विजीक्षमैः ।
 एतेषु ब्राह्मणो दानमन्यत न यथोदितम् ॥

आचम्य संयती नित्यमधीयोत उद्भुतः ।
 उपसंगृह्ण तत्पादौ वौक्षमाणो गुरोमुखम् ॥
 अधीष्ठ भो ! रिति ब्रूयात् विरामोऽस्तिति वाचयेत्
 प्राक्तु शेषु समाचीनः पवित्रैरवपावितः ॥
 प्राणायामै लिभिः पूर्वं तथाचोक्तारमर्हति ।
 ब्राह्मणः प्रश्नतं कुर्याइत्ते च विधिवद्दिजः ॥
 कुर्यादध्ययनं नित्यं ब्रह्माञ्जलिक्तस्तितिः ।
 सर्वेषामेव भूतानां वेदश्चातुः समातनः ॥
 अधीते विधिवित्त्वं ब्रह्माञ्जलिक्तस्तितिः ।
 योऽधीयोत ऋचो नित्यं क्षीराहुत्या स देवताः ॥
 प्रीणाति तर्पयन्त्येनं कामैस्तुमाः एव हि ।
 वज्रं योऽधीते सततं दध्ना प्रीणाति देवता ॥
 सामान्यधीते प्रीणाति दृताहुतिभिरन्वहम् ।
 अथर्वाङ्गिरसो नित्यमधात् प्रीणाति देवता ॥
 धर्माङ्गानि पुराणानि भौमासैस्तुप्यते सुरान् ।
 अपां सभौपे नियतो नित्यकं विधिमाश्रितः ॥
 गायत्रौमपरधीयोत गत्वारणं समाहितः ।
 सहस्रपरमां हिर्वै शतमधात् दशापराम् ॥
 गायत्रौ वै जपेन्नित्यं जपश्च चिः प्रकौर्तितः ।
 गायत्रौ चैव वेदांश्च तुलया तुलयन् प्रभुः ॥
 एकतत्त्वतुरो वेदान् गायत्रौ च तथैकतः ।
 ओङ्कारमादितः छत्रा व्याहृतौस्तदनन्तरम् ॥
 ततोऽधीयोत एकायं श्रिया परमयाचितः ।
 अध्यापयेत्तु एकायं गायत्रौ परया तु या ॥

पुराकल्पे समुत्पन्ना भूर्भुवः स्वर्गनामतः ।
 महाव्याहृतयस्तिस्तः सर्वाशुभनिबहृणाः ॥
 प्रधानं पुरुषः कालो ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 सत्यं रजस्तमस्तिस्तः कामा व्याहृतयस्तयः ॥
 ओङ्कारस्तव्यरं ब्रह्म गायत्री स्यात्तद्वरम् ।
 एवं मन्त्रो महायोगसाक्षात्सार उदाहृतः ॥
 योऽधीतेऽहन्यमाने तां गायत्रीं वेदमातरम् ।
 विज्ञायार्थं ब्रह्मचारी स याति परमाङ्गतिम् ॥
 न गायत्राः परं जप्यमेतद्विज्ञानसुच्यते ।
 अवणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यां हिजीत्तमाः ! ॥
 आषाढ्यां प्रौष्ठपद्यां वा वेदोपक्रमणं सूतम् ।
 उत्सृज्य आमनगरं मासाच्चिप्रोऽर्थपञ्चमान् ॥
 अधीयीत शुचौ देशे ब्रह्मचारी समाहितः ।
 पुष्टे तु छन्दसां कुर्यादहिरुक्तर्जनं हिजाः ! ॥
 माषि वा मासि संप्राप्ते पूर्वाङ्गे प्रथमेऽहनि ।
 छन्दांस्यूर्ध्वमधीयीत शुक्लपञ्चे तु वै हिजाः ! ॥
 वेदाङ्गानि पुराणं वा क्षणापञ्चे तु मानवः ।
 इमन्नित्यमनध्यायनधीयानो विसर्जयेत् ॥
 अध्यापनञ्च कुर्वाणो अध्येत्यन्नपि यत्तः ।
 कर्माधुरे दिवा रात्रौ दिवावासं समुहने ॥
 विद्युत्स्तनितवर्षायु महोल्कानाञ्च पातने ।
 आकस्मिक मनध्यायमेतेष्वेव प्रजापतिः ॥
 एता न सुर्दिता नाद्यान्वद्प्राग्दुर्कृतादिषु ।
 तदा विन्द्यादनर्थाय मन्यते जाग्रदर्शने ॥

निर्वाते वाय चलने ज्योतिषा चोपसर्पये ।
 एतानकालिकान् विद्यादनर्थायागतावपि ॥
 प्रागदुष्कृतेष्वग्निषु च विद्युतस्तनितनिखने ।
 सद्यो हि स्यादनध्यायमनुस्तं मुनिरब्रवीत् ॥
 निध्याय एवं स्याद् पामेऽरण्येषु नगरेषु च ।
 कर्मनैपुण्यगामानां पूतिगम्ये च निलगः ॥
 अन्यानां सङ्गते आमे द्वप्लस्य च सन्निधौ ।
 अनध्यायी निव्यमाने समवाये जनस्य च ॥
 उदये मध्यरात्रौ च विश्वलूते च विसर्जयेत् ।
 उच्छिष्टश्चाहमुक् चैव मनसा न विचिन्तयेत् ॥
 प्रतिगृह्ण द्विजो विद्यादेकोहिष्टस्य केतनम् ।
 तदाहु कीर्तयेद् ब्रह्म राज्ञो राहोश सतके ॥
 धावकोऽनुलिपस्य खे होगाधस्य तिष्ठति ।
 विप्रस्याविदुषो हेहि तावद् ब्रह्म न कीर्तयेत् ॥
 श्रयानः प्रौढपादश छाला वै वावसत्यिकाम् ।
 नाधीयीतामिषज्जग्धा सूतकावायभीव च ॥
 नौहरैर्बाणशब्दैश सन्ध्ययोर्भयीरपि ।
 अमावास्यां चतुर्दश्यां पौर्णमास्यष्टमीषु च ॥
 उपाकर्मणि चोक्तर्गे विरातं चपणं सूतम् ।
 अष्टकासु च कुर्वीत मतिमान् तासु रात्रिषु ॥
 आर्गशीर्षे तथा पौषे माघे जामे तस्मैव च ।
 तिस्रोऽष्टकाः समाख्याता कण्णे पक्षे च सूरिभिः ॥
 श्वेषातकस्य छायायां शाल्पलैर्मधुकस्य च ।
 क्रादाचिदपि नाञ्चेयं कोविदारकपित्ययोः ॥

समानविदेऽनुगृह्णते तथा सब्रह्मचारिणि ।
 आचार्यं संस्किते वापि चिरात् चप्रश्ना चृतम् ॥
 छिद्रे च तेषु विग्राणां अनध्यायाः प्रकौर्त्तिताः ।
 हिंसन्ति राज्ञसास्ते च तस्माहितान् विसर्जयेत् ॥
 नैत्यके नास्त्रयनध्यायः सम्योपासन एव च ।
 उपाकर्माणि कर्मान्ते होममन्त्रे षु चैव हि ॥
 एकार्चनमथवैकं वा यज्ञः सामाधवा पुनः ।
 अष्टकायाः स्खघीयौत मारुते चापि वापदि ॥
 अनध्यायो विनाशे च नेतिहासपुराणयोः ।
 निधर्मांशास्त्रेष्वन्येषु यवेष्येतान् विसर्जयेत् ॥
 एष धर्मः समावेन कौर्त्तिं तो ब्रह्मचारिणः ।
 अन्नाणाभिहितः पूर्वस्थौषां भावितावनाम् ॥
 योऽन्यल कुरुते यज्ञमनधीत्य श्रुतिं हिजः ।
 स वै मृढो न सध्याप्तो वेदवाहो हिजातिभिः ॥
 न वेदपाठमाविष सन्तुष्टो वै हिजोत्तमः ।
 पाठमालावसानस्तु पङ्के गौरिव सौदति ॥
 योऽधीत्य विधिवद्वै देव वेदान्तं न विचारयेत् ।
 स सान्वयः शूद्रकल्पः स पाद्यं न प्रपद्यते ॥
 यदि वा चप्रनिकं वासं कार्तुं मिच्छति वै गुरौ ।
 शुक्लः परिचरेदेनमाशरौ रविमोक्षणात् ॥
 गत्वा वनं वा विधिकल्पुङ्गयाज्ञातवेदसम् ।
 अधीयौत सदा नित्यं ब्रह्मविद्यां समाहितः ॥
 सांविर्भीं शतहद्रीयं वेदानां च विशेषतः ।
 अभ्यसेवततं चेदं भस्त्रसानपरायणः ॥

वेदं वेदौ तथा वेदाः वेदान्वै चतुरो हिज ! ।
 अधीत्य विधिगम्यार्थं ततः स्नायाद् हिजोत्तमः ॥
 वेदोदितं स्वकं कर्म्म नित्यं कुर्यादतन्द्रितः ।
 अकुर्वाणः पतत्याश निरयान्तिभौषणान् ॥
 अभ्यसेवयतो वेदं महायज्ञात्र हापयेत् ।
 कुर्याद् गृह्णाणि कर्माणि सम्योपासनमेव च ॥
 नित्यं स्वाध्यायशीलः स्वान्वितं यज्ञोपवीतकः ।
 सत्यवादौ जितक्रोधो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥
 सम्यास्नानरतो नित्यं ब्रह्मयज्ञपरायणः ।
 अनसूयो मृदुर्दीन्तो गृहस्थः प्रत्यवत्तेते ॥
 उदानाय ततः कुर्यात्समानायेति पञ्चमम् ।
 विज्ञाय तत्त्वमेतेषां जुहुयादात्मनि हिजः ॥
 श्रेष्ठमन्तं यथाकामं भुज्जीत व्यज्ञनैर्युतम् ।
 ध्यात्वा तन्मानसे देवमात्मानं वै प्रजापतिम् ॥
 अमृतापिधानमसीत्युपरिष्टादपः पिवेत् ।
 आचान्तः पुनराचामेदयं गौरिति भाषयेत् ॥
 अधीत्य विधिवद्दीनर्थं चैवोपलभ्य च ।
 धर्मकार्यनिष्ठिष्ठे देतहिज्ञानसुच्यते ॥
 यः स्वयं नियतो भूत्वा धर्मपाठं पठेदहिजः ।
 अध्यापयेच्छावयेद् वा ब्रह्मलोके महीयते ॥
 प्रातःक्षत्र्यं समाप्याथ वैश्वदेवपुरःसरम् ।
 मध्याह्ने भोजयेहिप्रान् सम्यक् भूतात्मभावनः ॥
 प्राडःमुखो तानि भुज्जीत स्यायमिसुख एव वा ।
 आसीनस्वासने शुद्धे भूमौ पादौ निधापयेत् ॥

आयुषं प्राड्भुखो भुड्के यशस्य दक्षिणामुखः ।
 चिरं प्रत्यड्भुखो भुड्के करणं भुड्के उदड्भुखः ।
 पश्चात् स भोजनं कुर्यात् भूमौ वा तन्निधापयेत् ॥
 उपवासेन तत्त्वमित्येवं मुशना ब्रवीत् ।
 उपलिप्य शुचौ देशे पादौ प्रचाल्य वै करौ ॥
 आचान्तोऽकीधनो नक्तं पश्चात् भोजनं चरेत् ।
 इह व्याहृतिभिस्त्वं प्ररिधायोदिकेन तु ॥
 परिषेचनमन्त्वे ण परिषिद्धं ततः परम् ।
 चित्रगुप्तवलि इत्वा तद्वं परिषिद्धं च ॥
 अमृतोपस्तरणमसौत्यापीशनक्रियां चरेत् ।
 स्वाहाप्रणवसंयुक्तं प्राणायेत्याहुतिं ततः ॥
 अपानायाहुतिं हत्वा व्यानाय तदनन्तरम् ।
 उदानाय ततः कुर्यात्समानायेति पञ्चमम् ॥
 विज्ञाय तत्त्वमेतेषां जुहुयादामनि हिजः ।
 गेषमन्तं यथाकामं भुज्जीत व्यज्जनैर्युं तम् ।
 ध्वाला तत्त्वानसे देवमात्रान् वै प्रजापतिम् ॥
 अमृतापिधानमसौल्युपरिष्ठादपः पिवेत् ।
 आचान्तः पुनराचामेदयं गौरिति मन्त्रतः ॥
 विपदां वा विराहत्य सर्वं गापप्रणाशनौम् ।
 प्राणानां पन्थिरसौत्यालभेष्टुदयं ततः ॥
 आचम्याहुष्मानौय पादाहुष्टेन दक्षिणम् ।
 निःस्वावयेहस्तजलमूर्ढ्वहस्तः समाहितः ॥
 हत्वानुमन्तरणं कुर्यात् स्वधायामिति मन्त्रतः ।
 अथोचणे स्वमत्तान् यो जपेद् ब्रह्मणिति च ॥

सर्वेषामेष यमगानामाक्षयागः परः सूतः ।
 अथ आहममाक्षयाप्राप्तं कार्यं हिजोक्तमैः ॥
 पिण्डान्वाहार्यकं आहं चौहे राजनि अस्ति ।
 अपराह्णे हिजातीनां प्रधस्ते नामिषेण तु ॥
 प्रतिप्रथमभूतिष्ठास्तिथयः क्षमापचके ।
 अतुर्वशी वर्जयित्वा पचमीं शुक्लोक्तरात् ॥
 अमावस्याएवकलिस्तः पौर्णमास्यादिषु किंशु ।
 तिस्रामाघष्टकाः पुण्ड्रा मासि पचदधी तथा ॥
 तयोदशी मघा क्षमावर्षसु त्वविशेषतः ।
 नैमित्तिकं तु कर्त्तव्यं दिवसे चन्द्रसूर्ययोः ॥
 बालकानां च मरणे नारकी स्वाततोऽनवदा ।
 काम्यानि चैव शाश्वानि शसने यहणादिषु ॥
 अयने विषुवे चैव व्यतीपते त्वनन वाम् ।
 संक्रान्त्यामक्षयं आहं तथ्य जन्मदिनेष्वपि ॥
 नक्षत्रिधिवारेषु कार्यं कार्यं विशेषतः ।
 स्वर्गं तु लभते वत्वा कृत्तिकासु हिजोक्तमाः ॥
 द्रव्यब्राह्मणसम्पत्तौ त कालं नियमं ततः ।
 कर्मारम्भे शु सर्वेषु कुर्यादभ्युदयं ततः ॥
 पुक्षजन्मादिषु आहं पार्वतं पार्वतं न्मृतम् ।
 अहम्यहमि नित्यं स्थात् काम्ये नैमित्तिकं पुनः ॥
 सञ्जिङ्गष्टमतिक्रम्य श्रीविर्यं यः प्रवच्छति ।
 स तेन कर्मणा पापौ दहत्वासक्तमं कुलम् ॥
 यदि सादभिक्तो विप्रः श्रीलविद्यादिभिः स्वयम् ।
 दक्षे यद्देन दातव्यमतिक्रम्यात्पि सञ्जिङ्गम् ॥

अपूर्पच्च हिरण्यं च मामज्ञां पृथिवीं तिलान् ।
 अविदान् प्रतिगृह्णानो भक्षीभवति काष्ठवत् ॥
 मासमारोहणं कुर्यात् भर्त्तचित्तां पतिव्रता ।
 तमृताहनि संप्राप्ते पृथक् पिण्डे नियोजयेत् ॥
 धर्मपिण्डोदकं आदं पार्वणं नमसंज्ञकम् ।
 अस्थिसञ्चयनं कर्म दशाहभवनं तथा ॥
 और्ध्वं दशाहमुल्कर्षं शेषस्य यदि वा भवेत् ।
 पिण्डोदकं नदशाङ्कं पुनः कार्यं यथाविधि ॥
 यदस्थिसञ्चयं कर्म दशाहमूर्ध्वं भाक् भवेत् ।
 नष्टे वापहृतेऽस्मीनि दाहयेद्यदि वा पुनः ॥
 कुर्यादहरहः आदं प्रभौतपिण्डको द्विजः ।
 सामिनिकोऽनमिनिको वापि तौर्ये वेषविशेषतः ॥
 उत्तानं वा विवर्तं वा पिण्डपात्रं यदा भवेत् ।
 अभोज्यं तज्जवेदन्नं क्रुड्डैः पिण्डगणैश्च तैः ॥
 अनहौनं कियाहौनं मन्त्रहौनं तु यज्ञवेत् ।
 सर्वमच्छद्रमित्युक्ता ततो यज्ञे न भोजयेत् ॥
 एकोहिष्टन्तु विज्ञेयं छविश्रादं तु पार्वणम् ।
 एतत्पञ्चविधं आज्ञं भृगुपत्रेण सूचितम् ॥
 याकायां षष्ठमास्यातं तवयन्नेन पावनम् ।
 यज्ञयेत् सप्तमं आज्ञं ब्रह्मणा परिकीर्तितम् ॥
 दैविकं चाष्टमं आज्ञं यत् क्षत्रा मुच्यते भयात् ।
 सम्भारात्रौ न कर्तव्यमहोरात्रमदर्शनात् ॥
 देशानान्तु विशेषेण भवेत् पुण्यमन्तकम् ।
 गयायामन्त्रयं आज्ञं प्रयागे मरणादिषु ॥

गायन्ति गायां ते सर्वे कीर्तयन्ति मनोषिणः ॥
 एषवा बहवः पुत्राः शौलवन्तो गुणान्विताः ।
 तेषां तु समवेतानां यद्येकोऽवि गर्या वज्रित् ॥
 गर्यां प्राप्यातुषङ्गेण यदि आङ्गं समाचरेत् ।
 तारिताः पितरस्ते न स याति परमाङ्गतिम् ॥
 वाराहपर्वते चैव गर्या चैव विशेषतः ।
 एवमादिष्वतीतेषु तुष्टन्ति पितरलदा ॥
 व्रीहिभिष्व यच्चर्मापैरहिमूलफलेन वा ।
 श्यामाकैश्च तु वै शाकैर्नीवारैश्च प्रियङ्गुभिः ॥
 गोधूमैश्च तिलैर्मुहैर्मध्यैः प्रीणयते पितृन् ।
 मृष्टान् फलरसानिकूर्त् मृदुकान् सखदङ्गिमान्
 विदायांश्च करण्डाश्च आङ्गकाले प्रदापयेत् ।
 लाजां मधुयुतां दद्याद् दध्नाच्छर्करथा सह ॥
 दद्यात् आङ्गे प्रयत्नेन मृद्धां गजशुकैर्वकान् ।
 हौ मासौ मत्स्यमासेन त्रिमासान् हरिणेन च ॥
 औरम्बेणाथ चतुरः शाके नेह च पञ्च तु ।
 षण्मासांश्छागर्मासेन रौरवेण च वै नतु ॥
 दग्मासांसु लप्यन्ति वराहमहिषाविकौ ।
 गशर्णुकयोमोसैर्मस्तिनेकादशैव तु ॥
 सम्बक्षरन्तु गव्येन पयसा पायसेन च ।
 सदैव सखमासेन लृपिर्वादश्वार्षिकौ ॥
 कालशाकं महाशाकं खगलीहामिषं मधु ।
 अनन्तान्येव च कल्यन्ते मूढ्रान्यन्यानि सर्वशः ॥
 स्त्रिया लक्ष्मा स्वर्यं वात्र मृतानाहृत्य दै दिजः ।

इद्याच्छ्राद्धे प्रश्ने न दत्तस्या व्यथमुच्यते ॥
 पिष्पलोकमुक्तं चैव तथा चैव मत्तुरकम् ।
 कश्मलालाबुवार्त्तिकान् मन्दणं सारसं तथा ॥
 कूटञ्च भद्रमूलञ्च तखुलौयकमेव च ।
 राजमार्णवाथा चौरं माहिषञ्च विवर्जयेत् ॥
 कोद्रवान् कोविदारांश्च स्थलपाक्यामरीतथा ।
 वर्जयेत्सर्वयत्रे न आहकाले विजोत्तमः ॥
 इत्यौशनसमृतौ दृतीयोऽध्यायः ॥

सात्वा यथोक्तं सन्तर्प्य पिहृदेवान् कृषींस्थथा ।
 पिण्डान्वाहार्यकं आङ्गं कुर्यात् सौम्यमनाः शुचिः ॥
 पूर्वमेव निरौक्षेत ब्राह्मणान्वेदपारगान् ।
 तीर्थं तदव्यक्यानां प्रदाने चातिथिः स्वतः ॥
 ये सोमपाननिरता धर्मज्ञा सत्यवादिनः ।
 ब्रतिनो नियमस्याश्च कृतुकालाभिगामिनः ॥
 पञ्चामिरप्रधीयानो यजुर्वेदविदोऽपि च ।
 बहवसु सुवर्णाश्च त्रिमधुर्वाश्च वा भवेत् ॥
 लीनाविकेन चक्षन्दो वै ज्येष्ठसामगणोऽपि वा ।
 अथर्वशिरसोऽध्येत हृदाध्यायौ विशेषतः ॥
 अग्निहोत्रपरो विहान् पापविच्च षड़ङ्गवित् ।
 गुरुदेवामिन्पूजासु प्रसक्तो ज्ञानतत्परः ॥
 अहिंसोपरता नित्यं अप्रतिथाहिणस्थथा ।
 सत्रिणो दाननिरता ब्राह्मणाः पठक्तिपावनाः ॥
 असमानप्रवरगा असगोला स्थैर्व च ।

असम्बन्धस्य विज्ञेयो आद्याणः पठ्क्रिपावगः ॥
 भोजयेद्योगिनं पूर्वं तत्त्वज्ञानरतं परम् ।
 अताभे नैषिकं हास्तसुपकुर्वाणकं तु वा ॥
 तदलाभे गृहस्थसु सुसुहुः सङ्खवर्जितः ।
 सर्वालाभं साधकं वा गृहस्तं मा विभोजयेत् ॥
 प्रकृतेण एतस्वर्ज्ज योऽश्रातीह यतिंभवे ।
 पलं वेदविदां तस्य सहस्रादतिरिच्छते ॥
 तस्माद्यद्वेन योगीन्द्रमीश्वरज्ञानतत्परम् ।
 भोजयेद्यथकव्येषु अजाभादिह च द्विजान् ॥
 एष वै प्रथमः कल्पः प्रदामे हथकव्ययोः ।
 अनुकल्पः स्वयं ज्ञेय सदा सङ्खिरनुच्छ्रुतः ॥
 मातामहं मातुलच्छ स्वस्त्रेयं खण्डरं गुरुम् ।
 दौहितं विबुधं सर्वमनिकल्पांश्च भोजयेत् ॥
 न शाद्ये भोजयेन्नित्रं धनैः कार्योऽस्य संयहः ।
 पैशाचदक्षिणाहौनैर्वामुच फलमम्पदः ॥
 कामं शाद्येर्चयेन्नित्रं नाभिरूपमतिल्वरम् ।
 द्विषतां हि हविर्भुक्तं भवति प्रेत्य निष्फलम् ॥
 तथानुचेदविद्यत्वा न दाता सभते फलम् ।
 यावतो यसते पिण्डान् हृव्यकव्येषु मन्त्रतित् ॥
 ततोऽहि यसते प्रेत्य दौतान् स्थूलानधोमुखान् ।
 अथ विद्यानुकूले हि युक्ताश्च स दृताऽथवा ॥
 यत्तैते भुज्जते हृव्यं तप्तवेदामुरं द्विजाः ! ।
 यस वेदस्य वेदीत्वा विक्षेयेत तिपूरुषम् ॥
 स वै दुर्ब्राह्मणो ज्ञेयः आद्याहौ न कदाचन ।

शुद्रप्रे जोहती राज्ञो हृषलो यामयाजकः ॥
 वधवन्धोपजीवो च षडेति ब्रह्मवन्धवः ।
 दत्ता तु वेदानत्यर्थं पतिताम्यगुरब्रवीत् ॥
 वेदविक्रियण्डैते आज्ञादिषु विगहिताः ।
 श्रुतिविक्रियणो यत्र परपूर्वाः समुद्रगाः ॥
 अस्मानान् याजयन्ति पतिताम्ले प्रकौर्त्तिताः ।
 असंसुताध्यापका ये भृतकान् पाठयन्ति च ॥
 अधीयैत तथा वेदान् भृतकाम्ले प्रकौर्त्तिताः ।
 हृष्णावकनिर्गुडाः पञ्चरात्रविदो जनाः ॥
 कापालिकाः पाशुपताः पाषण्डाशैव तद्विधाः ।
 यस्याश्रन्ति हर्वीष्ये ते दुराक्षानसु तामसाः ॥
 न तस्या सङ्गवेत् आहं प्रेत्यापि हि फलप्रदाः ।
 अनाश्रमी यो हिजः स्यादाश्रमी स्याचिरर्थकः ॥
 मिथ्याश्रमी च विप्रेन्द्रा विष्णे याः पठ्किदूषकाः ।
 दुष्मर्मी कुनखी कुष्ठौश्लिती च श्यावदनकाः ॥
 क्रूरो वौजनकश्चैव सुनः क्लीवोऽथ नास्तिकः ।
 यद्यपौवृष्टली सक्तो वौरहा दीचिष्टूपतिः ॥
 आगारहाही कुख्याद्यो सोमविक्रियणो हिजाः ।
 परिवेत्ता तथा हिंसः परिवेत्तिर्निराळतिः ॥
 पौनभंवः कुसौदौच तथा नक्षत्रदर्शकः ।
 गौतवादिवशौलश व्याख्यितः काषण्व च ॥
 हीनाङ्गातिरिक्ताङ्गो इवकौर्यो तथैव च ।
 कन्याद्वोही कुख्यगोली अभिशङ्कोऽथ देवलः ॥
 मिलभ्रुक्पिशुनश्चैव नित्यं बार्या निक्षत्तनः ।

मातापिण्डगुह्यागौ दारत्यागौ तथैव च ॥
 अनपत्यः कूटसाक्षी पाचकोरगजीवकः ।
 समुद्रयायौ क्षतहा रथासमयभेदकः ॥
 तेदनिन्दारतस्वैव देवनिन्दारत स्थापा ।
 हिजनिन्दारतस्वैव ते वज्राः शाङ्कन्यषु ॥
 क्षतप्तः पिण्डः क्रूरो नास्तिको विदनिन्दकः ।
 मिलप्तः पारदार्थस्व मिथ्यापण्डितदूषकः ॥
 बहुनाव किमुक्तेन विहितान्येव कुर्वते ।
 निन्दितान्याचरन्ते ते वज्राः शाव प्रयत्नतः ॥
 ॥ इत्यौशनसस्तौ चतुर्थोऽध्यायः ॥
 गोमयेनोदकैः पूर्वं श्रीधयित्वा समाहितः ।
 सत्त्विपात्य द्विजान् सर्वान् साधुभिः सत्त्विमन्दयेत् ॥
 खो भविष्यति मे शावं पूर्वद्युरभिवल्प्यति ॥
 असम्भवे परेद्युर्वा यथोक्तैर्लंचणैर्युं तम् ।
 तस्य ते पितरः श्रुत्वा शावकाल उपस्थिते ॥
 अन्योन्यमनसा ध्यात्वा सम्पत्तिं मनोजवाः ।
 ब्राह्मणास्ते समायान्ति पितरो ह्यन्तरिक्षगाः ॥
 वायुभूताश्च तिष्ठन्ति भुक्ता यानि पराङ्गतिम् ।
 आमन्त्रिताश्च ये विप्राः शावकाल उपस्थिते ॥
 वस्त्रेरवियताः सर्वे ब्रह्मचर्यपरायणाः ।
 अक्रोधनोऽत्वरो यत्र सत्यवादौ समाहितः ॥
 भरमैथुनमध्यानं शावभुवर्जयेज्जपम् ।
 आमन्त्रितो ब्राह्मणो वै योऽन्यस्तै कुरुते ज्ञानम् ॥
 आमन्त्रिता यो मोहादन्यं वा मन्दयेत् द्विजः ।

स तस्मादधिकः पापी विष्टाकोटीहि जायते ॥
 आदे निमन्त्रितो विप्रो मैथुनं योऽधिगच्छति ।
 ब्रह्माहत्यामवाप्नोति तिर्यक् योनिषु जायते ॥
 निमन्त्रितश्च यो विप्रो द्व्याधानं याति दुर्मतिः ।
 भवन्ति पितरस्य तन्मासं पांशुभोजनम् ॥
 निमन्त्रितश्च यः आदे प्रकुर्याललहं हिजः ।
 भवन्ति तस्य तन्मासं पितरो मलभोजनाः ॥
 तस्माद्विमन्त्रितः आदे नियतात्मा भवेद्द्विजः ।
 अक्रोधनः शौचपरः कर्त्ता चैव जितेन्द्रियः ॥
 शोभते दक्षिणां गत्वा दिशं दर्भात् समाहितः ।
 समूलाद्वाहरेद्वारि दक्षिणायान् सुनिर्मलान् ॥
 दक्षिणाप्रवणं स्त्रिघं विभक्ताद्यभलच्छणम् ।
 युचि देशं विविक्षत्वा गोमयेनोपलेपयेत् ॥
 नदौतौरेषु तौर्थेषु स्वभूमौ गिरिसानुषु ।
 विविक्षेषु च तुष्टन्ति दत्तेन पितरस्थाना ॥
 परस्य भूमिभागे तु पितृणां वै न निर्वपेत् ।
 स्वामित्वात् स विहन्येत भोहाद्यतक्रियते नरैः ॥
 अटव्यः पर्वताः पुरुषा स्त्रीर्थान्यायतनानि च ।
 सर्वाख्यस्वामिकान्याहुर्नहि तेषु परिग्रहः ॥
 तिलांशावकिरेत्तत्र सर्वतो बन्धयेद् हिजः ।
 असुरोपहतं सर्वं तिलैः गृथत्वजेन वा ॥
 ततोऽन्नं बहुसंस्कारं नैकव्यञ्जनमव्ययम् ।
 चौष्णं पेयं समृद्धं च यथाशक्त्वा पक्षयेत् ॥
 ततो निहत्ते मध्याङ्गे लसलोमनखान् हिजान् ।

अभिभव्य यथामार्गं प्रयच्छेहत्तधावनम् ॥
 तैलमभ्यज्ञनं स्थानं स्थानीयं च पृथग्विधम् ।
 पात्रैरौदुखरैर्दयादैखदिवं तु पूर्वकम् ॥
 तत्र स्थात्वा निष्ठते भ्यः प्रत्युत्यामक्षताज्ञतिः ।
 पाद्यमाचमनीयं च संप्रयच्छेद्याक्षमम् ॥
 ये चाल विश्व देरन् विप्राः पूर्बं निमन्त्रिताः ।
 प्राङ् सुखान्यासनान्येषां सदभीपहितानि च ॥
 हक्षिणायैकदर्भाणि प्रोक्षितानि तिलोदकैः ।
 तेषूपवेशयेहितान् ब्राह्मणान् हितकल्पकान् ॥
 अस्यन्यमिति संकल्पत्र त्वासिरंस्ये पृथक् पृथक् ।
 हौ दैवे प्राणमुखौ पित्रेवय शोदण्डमुखास्तथा ॥
 एकैकं वा भवेत्तत्र एवं मातामहेष्वपि ।
 सतक्रियां देशकालौ च श्रीचं ब्राह्मणसम्पदम् ।
 पञ्चतान्त्रिक्षरोहन्ति तस्मान्वैहेत विजरम् ॥
 अथवा भोजयेदेकं ब्राह्मणं वेदपारगम् ।
 शुतिशौकादिसम्बन्धमलक्षणविवर्जितम् ॥
 प्रशस्तपात्रे चाक्षतु सर्वज्ञात् प्रबताक्षगः ।
 हितायतने चाज्ञै विलोक्तात् सम्भवर्त्तते ॥
 प्राशेदग्नौ तद्बन्धु दद्याच्च ब्रह्मचारिणि ।
 भिक्षुको ब्रह्मचारीव भोजनार्थसुपस्थितः ॥
 उपविष्टे षु यच्छाद्वे कामलमपि भोजयेत् ।
 अतिथि यंत्र नाश्वाति न तच्छाद्वं प्रकाशयते ॥
 तस्मात् प्रयद्वात्तीर्थेषु पूजया अतिथयो हिष्ठैः ।
 अतीर्थं रमते श्रद्धे भुज्ञते ये द्विजातयः ॥

काकयोनि ब्रजस्थे ते दत्ता चैव न संशयः ॥
 हीनाङ्गः पतितः कुष्ठौ वणिक्पुक्सनासिकः ॥
 कुक्षुटः शूकरश्चानो वर्ज्ञाः श्रावे षु दूरतः ।
 वौभत्समयचिं च्छेष्ट्वा न स्पृशेच्च रजस्तत्त्वम् ॥
 नीलकाषायवसनं पाषण्डांश्च विवर्जयेत् ।
 यत् तत्र क्रियते कर्म्म पैठकं ब्राह्मणान् प्रति ॥
 तत्सर्वमेव कर्त्तव्यं वैश्वदेवस्य पूजनम् ।
 यश्चोपविष्ट्रान् सर्वांस्तानलङ्घुर्याहिभूषणैः ॥
 यां दिव्या इति मन्त्रेण हस्तेत्वर्चं विनिक्षिपेत् ।
 ग्रहद्याद् गन्धमाल्यानि धूपाहीनि च शत्रितः ॥
 अपसव्यं ततः कल्पा पितृणां दक्षिणामुखः ।
 आवाहनं ततः कुर्यादुशन्तस्त्वेत्युच्चा बुधः ॥
 आवाह्य तदनुज्ञातो जपेदायान्तु न लतः ।
 शब्दो हिवुप्रदकं पालि तिलोऽसौति तिलास्तथाः ॥
 चक्रिषा चार्चं तथा पूर्वे दत्ता हस्तेषु वै पुनः ।
 संस्कारांश्च ततः सर्वान् पात्रोक्तुर्यात् समाहितः ॥
 पिण्डभिः सममेतेन ह्यार्चं पाचं निधाय च ।
 अस्त्रौ करिष्येत्वादाय पुच्छेदकं दृतप्लुतम् ॥
 कुरुष्वेति ह्यनुज्ञातो चुहयादुपवीतवत् ।
 बज्रोपवौतिना होमः कर्त्तव्यं कुशपाणिना ॥
 प्राचीनावीतकः पित्रं वैश्वदेवं तु होमयेत् ।
 दक्षिणं पातयेज्जानुं देवान् परिचरं स्तुहा ॥
 नीमाय वै पिण्डमत्ते स्वधा नम इति ब्रुवन् ।

अमये कथवाहनाय स्वधेति शुद्धयात्तः ॥
 अम्बभावे तु विष्णवं पाणावेवोपपादयेत् ।
 महाइवान्तिके वाथ गोष्ठे वा सुखमाहितः ॥
 ततस्तीरभ्यनुज्ञातो ऋत्वा देवप्रदक्षिणम् ।
 गोमयेनोपलिप्तोर्विद्वा कुर्यात् स्वस्वच दैवतम् ॥
 मण्डलं चतुरस्त्रं वा दक्षिणं चोक्तं श्वभम् ।
 विरक्षिखेत्तस्य मध्यं दर्भेणैकेन चैव हि ॥
 ततः संज्ञीयं तत् स्वामे दर्भगृ वै दक्षिणायक्षम् ।
 औन् पिण्डाद्विवेत्तत्वं हृदिःशेषान् समाहितः ॥
 दाम्पिण्डां ऋत् स्तव निष्ठजग्राहे पभागिनाम् ।
 तेष्वदर्भेष्वथाचम्य त्रिराचम्य शनैरसूत् ॥
 उदकं निनयेच्छेष् शनैः पिण्डान्तिके पुनः ।
 अवक्षिप्यावहन्यात्तान् पिण्डान् यथा समाहितः ॥
 अथ पिण्डावशिष्टावं विधिना भोजयेद् दिक्षम् ।
 षड्प्रव नमस्तुर्थात् पितृन् देवांश धर्मविल् ॥
 आहभोजनकाले तु दीपो यदि विनश्यति ।
 मुनरब्रं न भोक्तवयं भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ॥
 माघानपूपान्विधिविधान्यात् सरसपाथसम् ।
 सूपगाकफलाजिष्टान् पयो दधि षुतं मधु ॥
 अवच्छैव यथाकामं विधिसम्भवपेयकम् ।
 यदिष्टं हिजेन्द्रायणं तत्तत् सर्वं निवेदयेत् ॥
 धान्यास्त्रिलाक्ष विविधाः शर्करा विविधा लक्षा ।
 उष्ममद्रं हिजातिभ्यो दातव्यं श्रेय इच्छता ॥
 अन्यत्र फलमूलेभ्यः पानकेभ्य स्त्रैव च ।

नात्रूर्धि पातयेज्ञातु न कुप्याक्षान्तं वहेत् ॥
 न पादेन सृथेहस्तं न चैनमवधूनयेत् ।
 ओष्ठेनैव च यहस्तं येह इस्त्वं त्वरया पुनः ॥
 यातुधाना विलुम्पत्ति वच्च पापोपपादितम् ।
 खिन्नगाचो न तिष्ठेत सचिधौ तु हिजन्मनाम् ॥
 न च पश्येत काकादीन् पक्षिण्यतु न वारयेत् ।
 तद्रूपः पितर लत्र समायान्ति बुमुत्सवेः ॥
 न दद्यात्तव हस्ते न प्रत्यक्षलवणं तथा ।
 न चायसेन पातेण न चैवाश्रद्धया पुनः ॥
 काष्ठनेन तु पातेण तथा त्वौदुम्बरेण च ।
 उत्तमाधिपता याति खड्गेन तु विशेषतः ॥
 पाति तु मृत्युये थो दै चाहे भीजयते पितृन् ॥
 स याति नरकं द्वीरं भोक्ता दीव शुलीधरः ॥
 न पञ्चत्या विषमं हृषाद् न वाचेत न वारयेत् ।
 वाचितादपि चाक्षान् नरकं याति भीजयेन् ॥
 भुज्जीत वाग्यतोऽस्यृष्टं न ब्रूयात् प्रकृताद् गुणान् ।
 तावहि पितरोऽश्रुत्ति यावक्षीक्षा हविर्गुणाः ॥
 आशासनोपविष्टसु भुज्जीत प्रथमं दिजः ।
 वहनां पश्यतां सोऽज्ञः पञ्चत्या हरति किञ्चित्प्रभम् ॥
 न किञ्चिद्दर्जयेत् चाहे निशुक्तसु दिर्जीतम् ।
 न भावं प्रतिवैचित न चाम्यस्वाक्षर्मीक्षमेत् ॥
 दी भाश्याति द्विर्जीमावं निशुक्तः पिण्डकन्मणि ।
 च ग्रीष्मे पश्यतां याति सन्ततामेकविंशतिम् ॥
 स्वाध्यायं अवियहैवा धर्मशास्त्राणि चैव हि ।

इतिहासपुराणानि आचकाल्यान् सुशोभनान् ॥
 ततोऽन्यसुतस्तजेद्दु मुक्तो व्यथतो विकिरेद्दु भुवि ।
 पृष्ठा स्वदितमित्येव लग्नानाचामयेत्ततः ॥
 आचान्ताननुजानीयादभितो रम्यतामिति ।
 स्वस्याः क्षेति च तं ब्रूयुर्गाङ्गणा स्तदनन्तरम् ॥
 ततो भुक्तवतां तेषामनश्चेषन्तु वेदयेत् ।
 यथा ब्रूयात्था कुर्यादत्तुज्ञातसु तैर्हिजैः ॥
 पित्रोः स्वदितमित्येवं वाच्यं गोष्ठे षु स्तृतम् ।
 सम्पन्नमित्याभ्युदये देवेनोच्यत इत्यपि ॥
 विश्वज्य ब्राह्मणांस्तान् वै देवपूर्वन्तु वाम्यतः ।
 दक्षिणां दिशमाकाङ्क्षन् याचतेऽदो वरान् पितृन् ॥
 दातारो नोऽभिवर्धक्षां वेदाः सन्ततिरेव च ।
 अहा च नो मा वाग्मद बहु द्वियस्तु नोऽस्तिति ॥
 पिण्डांस्तु भोज्यं किप्रे भ्यो दद्यादग्नौ जलेऽपि वा ।
 प्रक्षिपेत्सत्सु विप्रेषु दिजोच्छिष्टं न मार्जयेत् ॥
 मध्यमं तं ततः पिण्डं दद्यात्प्रदैत्र सुतार्थकाः ।
 प्रक्षाल्यहस्तावाचम्य ज्ञातिशेषेण भोजयेत् ॥
 ज्ञातिष्वपि च तुष्टेषु स्तान् भृत्यान् भोजयेत्ततः ।
 पश्चात् स्वयं च पब्दीभिः शेषमन्तं समाचरेत् ॥
 नोद्दोक्षेत तदुच्छिष्टं यावद्वालं गतोरविः ।
 ज्ञात्यचर्यां चरितान्तु दम्यतौ रजनीं तु ताम् ॥
 दस्त्वा शाह्वं ततो भुक्ता खेवते यसु मैथुनम् ।
 महारोर्वमासाद्य कौटबीनिं ब्रजेत् षुनः ॥
 एचिरक्रोधनः शान्तः सत्यवादी समाहितः ।

स्वाध्यायच्च तथा धानं कर्त्ता भीक्ता विसर्जयेत् ॥
 आङ् दत्ता परं आङ् भुज्ञते ये हिजातयः ।
 महापातकिना तुल्या यान्ति ते नरकान् बङ्गन् ॥
 एष वोऽभिहितः सम्यक् आङ्कक्षः सनातनः ।
 आमं निवत्त यन्निल्यमुदासीनो न तत्त्वतः ॥
 अनग्निरध्वगो वापि तथैव वग्रसनान्वितः ।
 आमश्राङ् हिजः कुर्याद् वृष्टलस्तु सदैव हि ॥
 आमश्राङ् हिजः कुर्याहिधिजः शब्दयान्वितः ।
 तेनाम्नौ करणं कुर्यात् पिण्डांस्तैरेव निर्वपेत् ॥
 यो हि तद् विधिना कुर्याच्छ्राङ् संयतमानसः ।
 वग्रपेतकल्पवी निल्यं यात्वसौ वैशाखं पदम् ॥
 तस्मात् सर्वः प्रयत्नेन श्राङ् कुर्याद् हिजोत्तमः ।
 आराधितो भवेदीशस्तेन सम्यक् सनातनः ॥
 अपि भूलफलैर्वापि प्रकुर्यान्निर्धनो हिजः ।
 तिलोदकै स्तर्पयित्वा पितृन् स्नात्वा हिजोत्तमः ॥
 न जीवत्पिण्डको दद्याद्दीमान्तं वा विधीयते ।
 तेषां चापि समादद्यात्तेषां चैके प्रचक्षते ॥
 पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।
 यो यस्य मिथ्यते तस्मै देयं मान्यस्य ते न तु ॥
 भोजयेदापि जीवन्तं यथाकामं तु भक्तिः ।
 न जीवन्त भतिक्रम्य ददाति श्रयते श्रुतिः ॥
 दासुष्यायणको दद्याद्दीजहेतु स्थाह्वि सः ।
 रिक्तया भार्यया दद्यान्नियोगोत्पादितो यदि ॥
 अनियुक्तः सुतो यस्तु शुक्रतो जायते त्विह ।

प्रदद्याहौजिने पिण्डं चित्रिषे तु तदन्धथा ॥
 हौ पिण्डो निर्वपेत्ताभ्यां चेत्रिषे वौजिने यथा ।
 कौत्तयेदथ वैकस्तिन् वौजिनं चेत्रिषे ततः ॥
 स्तुतेऽहनि तु कर्त्तव्यमिकोहिष्टबिधानतः ।
 आशौचत्वनिरौक्षाणः काम्यं कामयते पुनः ॥
 पूर्वाहे चैव कर्त्तव्यं शाश्वमभ्युदयार्थिना ।
 हैवं तत् सर्वमेवं स्वात्र वै कार्या बहिः क्रिया ॥
 हर्भाच परितः स्खाप्या खदा स भोजयेद् हिजान् ।
 नान्दीमुखाश्च पितरः प्रोयन्तामिति वाचयेत् ।
 मातृश्चाङ्गं तु पूर्वं स्यात् पितृणां तदनन्तरम् ॥
 ततो मातामहानाम्भु इहौ आङ्गच्चयं स्तुतम् ।
 हैवपूर्वं प्रदद्याद् वै न कुर्यादप्रदक्षिणम् ॥
 प्राङ्मुखो निर्वपेत् पिण्डानुपवीती समाहितः ।
 स्खस्तिलेषु विदिलेषु प्रतिमासु हिजातिषु ॥
 पुष्पैर्धूपेश्च नैवेद्यैर्भूषणैरपि पूज्य च ।
 पूजयित्वा मातृगणं कुर्याच्छाशब्दयं बुधः ॥
 अकृत्वा मातृयागच्च यःश्चाङ्गं परिवेषयेत् ।
 तस्य क्रोधसमाविष्टा हिंसामिच्छन्ति मातरः ॥
 इत्यौशनसस्तौ पञ्चमोऽध्यायः ॥

इशाङ्गं प्राहुराशौचं सपिण्डेषु विपश्चितः ।
 स्तुतेऽथवाथ जातेषु ब्राह्मणानां हिजोत्तमाः ॥ ॥
 नित्यानि चैव कर्माणि काम्यानि च विशेषतः ।
 त कुर्यादहितं किञ्चित् स्खाध्यायं मनसाधि च ॥

शुचिरक्रीधनस्वन्यान् कालेऽमौ भोजयेद्विजान् ।
 शुक्कावे न फलैर्वापि पितरं ज्ञुहुयात्तथा ॥
 न स्य ग्रेयुरिमानन्ये न भूतेभ्यः समाचरेत् ।
 सूतके हु सपिण्डानां संसर्गी नैव दुष्टति ।
 सूतके सूतकास्त्रैव वर्जयित्वा दृशं पुनः ॥
 अधीयानस्थाय यज्वा वेदविज्ञाऽपि यो भवेत् ।
 चतुर्थं पञ्चमे वाङ्गि संसर्गेः कथितो बुधैः ॥
 स्यृश्यात् सर्वमेवैते स्नानात् इशमाहनि ॥
 इशाहं निर्गुणं प्रोक्तमाशौचन्द्रासनिर्गुणे ।
 एवं द्विविगुणैर्युक्तं चतुर्थैकदिने शुचि ॥
 इशाहान् परं सम्यगधीयीत ज्ञुहोति च ।
 चतुर्थं त्वस्य संसर्गी मनुराह प्रजापतिः ॥
 क्रियाहोनस्य मूर्खस्य महारोगिण एव च ।
 ये एवां मरणस्याहमरणान्तमशौचकम् ॥
 त्रिरात्रं इशरात्रं वा ब्राह्मणानामशौचकम् ।
 ग्राक्संस्काराच्चिरात्रं स्नाहशरात्रमतःपरम् ॥
 जन्मद्विवर्षं प्रेते मातापित्रोस्तदिष्टते ।
 त्रिरात्रे शुचिस्वन्यो यदिहात्यन्तनिर्गुणः ॥
 अदन्तजातमरणे मातापित्रोस्तदिष्टते ।
 जातदन्ते त्रिरात्रं स्नाहन्तः स्नात् यज्व विनिशयः ॥
 आदन्तजन्मनः सद्य आचौलादेकरमवकम् ।
 त्रिरात्रमुपनयनाहशरात्रमुदाहृतम् ॥
 जातमात्रस्य वा तस्य यदि स्यात्मरणं पितुः ।
 मातुष्व सूतकाति स्नात् पिताऽस्य स्यृश्य एव हि ॥

सद्यः शौचं सपिण्डानां कर्तव्यं सोदरस्य तु ।
 जर्घं दशाहादेकाहं सोदरो यदि निर्गुणः ॥
 अथोर्हं दन्तजन्म स्यात् सपिण्डानामशौचकम् ।
 एकरात्रं निर्गुणानाच्छौलादूर्धं विरातकम् ॥
 आदन्तजातमरणं सम्बवेद्यदि सत्तमाः । ।
 एकरात्रं सपिण्डानां यदि चात्यन्तनिर्गुणः ॥
 व्रतादेशात् सपिण्डानां गर्भस्थावाच्च पाततः ।
 गर्भच्युतावहोरात्रं सपिण्डेत्यन्तनिर्गुणे ॥
 यथेष्टाचरणादज्ञाती विरातादिति निर्णयः ।
 सूतके यदि सूतिश्च मरणे वा गतिर्भवेत् ॥
 श्रेष्ठेणैव भवेच्छुद्विरहः श्रेष्ठे द्विरातकम् ।
 मरणोत्पत्तियोगे तु मरणेन समाप्तते ॥
 अर्द्धत्पत्तिमनाशौचमूर्धं मन्येन एषाति ।
 देशान्तरगतः शुल्वा सूतकं शाव एव वा ॥
 तावदप्रयतोऽन्ये वा यावच्छेषः समाप्तते ।
 अतीते सूतके प्रीत्रं सपिण्डानां विरातकम् ॥
 तथैव मरणे खानमूर्धं संवल्लरादव्रताती ।
 वेदांश्च यस्त्वधीयानो न भवेत् हृत्तिकर्शितः ॥
 सद्यः शौचं भवेत्स्य सर्वावस्थासु सर्वदा ।
 खीणामसंस्कृतानान्तु प्रदानात् परतः पितुः ॥
 सपिण्डानां तिरात्रं स्यात् संस्कारो भतुरेव च ।
 अहस्त्वदराकन्यानामशौचं मरणे स्मृतम् ॥
 द्विवर्षं जन्मामरणे सद्यः शौचमुदाहृतम् ।
 आदन्तात् सोदरः सद्य आचौलादिकरात्रकम् ॥

आवतानां लिरातं स्यादशमन्तु ततः प्ररेष् ।
 मातामहानां भर्त्ये लिरातं स्यादशीक्षकम् ॥
 एकोदराणां विज्ञेयं सूतके चैतदेव हि ।
 पञ्चिक्षी योनिसम्बन्धे बान्धवेषु तथैव च ।
 एकरातं समुहिष्टं गुरौ सब्रह्मचारिणि ।
 मेते राजनि सद्यहु यस्य स्याद्विषये स्थितः ॥
 स्वहे सूतासु दत्तासु कन्यकासु चप्रहं पितुः ।
 परपूर्वासु भार्यासु पुनेषु कुलजेषु च ॥
 लिरातं स्यात्तथाचार्ये भार्यासु प्रत्यगासु च ।
 शात्रार्यमुलपद्मोद्य अहोरातमुदाहृतम् ॥
 एकरातसुपाधाये तथैव श्रोक्तियेषु च ।
 एकरातं सपिण्डेषु खण्ठहे संस्थितेषु च ॥
 लिरातं खञ्चुमरणे खञ्चुरे च तथैव च ।
 सद्यः श्रीचं समुहिष्टं समोत्ते संस्थिते सति ॥
 शुद्धये त् हिजो दशाहेन द्वादशाहेन भूपतिः ।
 वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो भासेन शुधति ॥
 द्वचविट् शूद्रदायादा ये स्युर्विप्रस्य सेवकाः ।
 तेषामशेषं विप्रस्य दशाहात् शुद्धिरिष्टते ॥
 राजन्यवैश्यावप्ये वं हीनवर्णासु योनिषु ।
 षष्ठात्रं वा लिरातं वाऽपेकरात्रक्रमेण हि ॥
 वैश्यचनियविप्राणां शूद्रैश्चौचमिव तु ।
 शर्वमासोऽथ षष्ठात्रं लिरातं हिजपुङ्गवाः ॥ ॥
 शूद्रचनियविप्राणां शूद्रैश्चौचमिष्टते ।
 षष्ठात्रं द्वादशाहस्रं विप्राणां वैश्यशूद्रयोः ॥

अद्वीतं क्षतिये प्रोक्तं नमिष दिजपुङ्गवाः ॥
 शुद्रविट्क्षतियाणान्तु ब्राह्मणे संस्कृते यदि ॥
 दशरात्रेण शुद्धिः स्यादित्याह कर्मलोऽवः ।
 असपिण्डं दिजप्रेतं विप्रो निःसूत्य वन्धुवत् ॥
 अशित्वा च सहीवित्वा दशरात्रेण शुद्धति ।
 यदि निर्देहति त्रिप्रं प्रलोभात् क्रान्तमानेसः ॥
 दशाहेन दिजः शुद्धेत् हाइशाहेन भूमिपः ।
 अर्दमासेन वैश्यसु शुद्धो मासेन शुद्धति ।
 धड्कात्रै णाथवा सप्ताविरातै णाथवा पुनः ।
 अनाथज्ञैव निर्वन्धुं ब्राह्मणं धनवर्जितम् ॥
 ज्ञात्वा सम्माश्य तु छृतं शुद्धति ब्राह्मणादयः ।
 अपरस्त्रैत्यरं वर्णमपरस्त्रापरी यदि ।
 एकाहात् क्षतिये शुद्धिर्वश्ये तु स्यात् इत्रहै सति ।
 शुद्रेषु च तप्रहं प्रोक्तं प्राणायामशतं पुनः ॥
 अनस्त्रिसञ्चिते शुद्रे रौति चेद् ब्राह्मणः स्वकैः ।
 लिरात् स्यात्तथाऽशीचमेकाहं क्षत्रवैश्ययोः ।
 अन्यथा चैव स ज्योतिर्ब्राह्मणे ज्ञानमेव च ।
 अनस्त्रिसञ्चिते विप्रे ब्राह्मणो रौति चेतदा ॥
 ज्ञानेनैव भवेष्युद्धिः सचेलेन न संशयः ।
 यस्तैः सहात्रं कुर्यात् यामादीनि तु चैव हि ।
 ब्राह्मणे वापरे वापि दशाहेन विशुद्धति ।
 य चेषामवमन्त्राति स तु देवोऽपि कामतः ॥
 तदाशीचनिवत्ते षु ज्ञानं ज्ञात्वा विशुद्धति ।
 यावत्सद्वमन्त्राति दुर्भिक्षाभिहती नरः ।

तावंश्चहास्युतिः स्यात् प्रायसित्तं तत्परेत् ॥
 हाहाद्यशीचं कर्तव्यं हिजानामग्निचीविषाम् ।
 सपिष्ठानां तु मरणे मरणादितरेषु च ॥
 सपिष्ठता च पुरुषे सप्तमे विनिवच्चते ।
 समानोदकभावलु जन्मनाम्बो रवेदने ॥
 प्रिता पितामहस्यैव तथैव प्रपितामहः ।
 स्त्रेपभाजसु यस्यामा सापिष्ठां सप्तपौरुषम् ॥
 अर्द्धनाच्छैव सापिष्ठय माह देवः प्रजापतिः ।
 ये चैकजाता बहवो भिन्नयोनय एव च ॥
 भिन्नवर्णासु सापिष्ठयः भवेत्तीवां त्रिपूरुषम् ।
 कारदः शिखिनो वैवदासौदासास्तथैव च ॥
 राजानो राजभूत्याक्ष सद्यः शौचाः प्रकौच्चित्ताः ।
 इतारो नियमी चैव ब्रह्मविद्ब्रह्मचारिणी ॥
 सनिष्ठो ब्रतिनस्तावत् सद्यः शौचमुदाहृतम् ।
 राजा चैवाभिप्रित्यस्य प्राणसलिण एव च ॥
 यज्ञे विवाहकाले च देववागी तथैव च ।
 उद्यः शौचं समाख्यातं दुर्भिते वायुपद्रवे ॥
 विषादुपहतानाम्ब विदुप्रता पार्थिवैहि जीः ।
 सद्यः शौचं समाख्यातं सर्पादिमरणेऽपि च ॥
 अग्निमेहप्रपतने विषोधान्यपराशने ।
 गोब्रह्मणान्ते सच्चप्रस्ते सद्यः शौचं विधीयते ॥
 नैषिकानां वनस्यानां यतौनां ब्रह्मचारिणाम् ।
 नाशौचं विषयते सद्गः पतिते च तथा भृते ॥
 इति षष्ठोऽध्यायः ।
 अतितानां न दाहः स्याक्षान्ये इन्द्रांस्यशक्तयः ।

न चाशुपातः पिण्डे च कार्यं आजादिकं छचित् ॥
 आपाद्वेत्तथामानं स्वयं योग्निविषादिभिः ।
 सहितं तस्य नाशीचं नचस्यादुदकादिकम् ॥
 अथ कश्चित्प्रादिन मियतेऽग्निविषादिभिः ।
 तस्याशीचं विधातव्यं कार्यं च बोदकादिकम् ॥
 जाते कुमारे तदह आमं कुर्यात् प्रतिपद्मम् ।
 हिरण्यधान्यगोवासस्तिलान्नगुलसर्पिषः ॥
 फलान्नोद्गम्भी शाकच्च लवणं काष्ठमेव च ।
 तोयं दधि दृतं तैलमौषधं चौरमेव च ॥
 आशीचिनो गृहात् याह्नं शुष्काद्वच्चैव नित्यशः ।
 आहिताग्नियथान्यायं द्वातव्यं तिभिरग्निभिः ॥
 अनाहिताग्निर्गृह्णेण लौकिकेनेतरैङ्गिजैः ।
 द्वैहाभावात् पलाशेन ऊत्वा प्रतिकृतिं पुनः ॥
 द्वाहः कार्यो वृथान्यायं सपिण्डैः अद्यान्वितैः ।
 सकृद्यसिच्चे दुदकं नाम गोविण वाग्यतः ॥
 दशाहं बास्यवैः सार्वं सर्वैः चैवाद्वार्द्वाससः ।
 पिण्डं प्रतिदिनं दद्युः सायं प्रातर्यथाविधि ॥
 मेताव च गृहद्वारि चतुरो भोजयेद् द्विजान् ।
 हितोद्युहनि कर्त्तव्यं चूरकम् सबास्यवैः ॥
 सर्वैरस्यां सञ्चयनं ज्ञातिरिव भवेत्तथा ।
 विपूर्वं भोजयेद्विप्रानयुग्मान् अद्या शुचीन् ॥
 पञ्चमे नवमे चैव तथैवेकादशेऽहनि ।
 अयुग्मान् भोजयेद्विप्रान् नवशाहं तु तदिदुः ॥
 एकादशेऽक्षिं कुर्वीति मेतमुहिष्यत भावतः ।

द्वादशे वाष्ठ कर्त्तवय ममिदैस्वथवाऽहनि ॥
 एकं पवित्र मेकं वा पिण्डमालं तथैव च ।
 एवं मृतेऽङ्गि कर्त्तवयं प्रतिमासन्तु वल्लरम् ॥
 सपिण्डीकरणं प्रोक्तं पूर्णे सम्बलरे पुनः ।
 कुर्यात् चत्वारि पात्राणि प्रेतादौनां दिजोत्तमाः ॥ १
 प्रेतार्थं पिण्डपत्रेषु पात्रमासेचयेत्ततः ।
 ये समाना इति हाभ्यां पिण्डानप्ये वर्मेष इह ॥
 सपिण्डीकरणशाह्वं दैवपूर्वं विधीयते ।
 पितृनावाहयेत्तत्र पुनः प्रेतस्त्र निर्दिश्येत् ॥
 ये सपिण्डीक्रताः प्रेता न तेषां स्वात् पृथक्क्रिया ।
 यस्तु कुर्यात् पृथक् पिण्डं पिण्डहा त्वभिजायते ॥
 सृते पितरि वै पुत्रः पिण्डशब्दं समाविशेत् ।
 दद्याच्चाद्वं सोदकुर्मं प्रत्यहं प्रेतधर्मतः ॥
 पार्वणेन विधानेन साम्बलरिकमिष्यते ।
 प्रतिसम्बत्सरं कार्यं विधिरेष सनातनः ॥
 मातापित्रोः सुतैः कार्यं पिण्डदानश्च दि किञ्चन ।
 यज्ञोक्तुर्यात् सुताभावे पद्माभावे तु सोदरः ॥
 एष वः कथितः समग्रकृत्यस्यानां यथाविधि ।
 स्त्रीणां च भर्तृशुश्रूषा धर्मी नान्य इहेष्यते ॥
 यः स्वधर्मपरो निलमौज्ज्वरार्पितमानसः ।
 ग्राप्नोति परमं स्वानं वदुक्तं वेदसम्मितम् ॥
 इत्यौशनसञ्चूतौ सप्तमीऽध्यायः ।

अथ प्रायश्चित्तम् ॥

ब्रह्महा मद्यपः स्ते नो गुरुतत्पग एव च ।
 महापातकिनस्वे ते यः स तैः सह सम्बोधेत् ॥
 सम्बत्सरेण पतति संसर्गं कुरुते तु यः ।
 यो हि श्वासने नित्यं वसन्वै पतितो भवेत् ॥
 याजनं योनिसम्बन्धं तथैवाध्ययनं द्विजः ।
 क्लत्वा सद्यः पतेत् ज्ञानात् सहभोजनमेव च ॥
 अविज्ञायापि यो मोहात् कुर्यादध्ययनं द्विजः ।
 सम्बत्सरेण पतति सहाध्ययनमेव च ॥
 ब्रह्महा वा दशाद्वानि कुण्ठौक्लत्वा वने वसेत् ।
 भैर्व्यं चात्मविष्वप्रथं क्लत्वा शवशिरोध्वजम् ॥
 ब्रह्मगावसथान् सर्वान् द्विवागाराणि वर्जयेत् ।
 विनित्यं च स्वमात्मानं ब्राह्मणञ्च स्वयं स्तरेत् ॥
 असङ्कराणि योग्यानि सप्तागाराणि संविशेत् ।
 विधूमे शनकैर्नित्यं व्याहारे भुक्तवर्जिते ।
 कुर्यादनशनं वाद्यं भृगोः पतनमेव च ।
 ज्वलत्वं वा विशेदन्मिनं जलं वा प्रविशेत् स्वयम् ॥
 ग्राह्मणार्थं गवार्थं वा समग्रक् प्राणान् परित्यजेत् ।
 दीर्घमामयिनं विप्रं क्लत्वा नामयिनं तथा ॥
 दत्त्वा चात्रं स विदुषे ब्रह्महत्यां व्यपोहति ।
 अश्वमेधावभृतके स्त्रात्वा यः शुध्यति द्विजः ॥
 सवस्त्रं वा वेदविदे ब्राह्मणाय प्रदापयेत् ।

ब्रह्महा मुच्यते पापैर्द्वा वा चेतुदर्शनम् ॥
 सुरापखं सुरां तप्तामन्विर्णा पिवेत्तदा ।
 निर्दिष्टकायः स तदा मुच्यते च हिजोत्तमः ॥
 गोमूकमन्विर्णा वा गोशकाद्वयेव वा ।
 पयो दृतं जलं वाथ मुच्यते पातकात्ततः ॥
 जन्माद्र्वासाः प्रयतो ध्यात्वा नारायणं हरिम् ।
 ब्रह्महत्याक्रतं चाय चरेत्तपापशान्तये ॥
 स्वर्णल्लेयौ सकृदिप्रो राजानमधिगम्य तु ।
 स्वकर्म ख्यापयन् ब्रूयात्मां भवाननुशास्त्रिति ॥
 गृहीत्वा मुसलं राजा सकृदन्यातुं तं स्वयम् ।
 स वै पापात्ततः स्ते नो ब्राह्मणस्तपसाथ वा ॥
 करेणादाय मुसलं लगुडं वाथ घातिनम् ।
 सञ्चित्योभयतस्तीक्ष्मायसं दख्डमेव च ॥
 राजा न स्ते न मर्हीति मुक्तकेशेन धावता ।
 आचक्षाण्य तत्पापमेवं कर्मणि शावि माम् ॥
 शासनादपि मोक्षादा ततः स्ते याहिमुच्यते ।
 अशासित्वा च तं राजा स्तेयस्याप्नोति किञ्चित्प्रम ॥
 तपसा द्रुतमन्यस्य सुवर्णस्ते यजं फलम् ।
 चौरवासा हिजोऽरखे सच्चरेद् ब्रह्मणे व्रतम् ॥
 द्वात्वाश्वमेधावभृते पूतः स्यादथ वा हिजः ।
 प्रददाच्चाथ विप्रेभ्यः स्वात्मतुल्यं हिरण्यकम् ॥
 चरेदा वक्षरं क्षत्रजं ब्रह्मचर्यप्रदायणः ।
 ब्राह्मणः स्वर्णहारी च तत्पापस्यापकुत्तये ॥
 गुरुभार्यां समारह्य ब्राह्मणः काममोहितः ।

उपगृहेत् कियं तप्तां कान्तां कालायसीक्षताम् ॥
 स्वयं वा शिश्रहस्ये उत्कल्पादयकाञ्जलौ ।
 आतिषेहक्षिक्षामासा मा निपातमजिह्वतः ॥
 शुर्वर्षे कहनः शुद्धे चरेद् वा ब्रह्मणो व्रतम् ।
 शास्त्रां कर्त्तुकोपेतां परिष्काराय वसरे ॥
 अधःश्यौति निरतो मुच्यते गुरुतत्पयः ।
 उच्छ्रुताद्वरेद्विप्रश्नोरत्तासाः समाहितः ॥
 अस्त्रभेदावन्धतके खाला मुच्येद् हिजोक्तमः ।
 कालेष्टके वा भुज्ञानो ब्रह्मचारी सदाव्रतः ॥
 खानासनायां विचरेदधनोऽप्युपयद्वतः ।
 अधःश्यौ विभिर्वै स्तः शुद्धेत पातकाद् ॥
 खान्द्रायसानि वा कुर्यात् पञ्च चत्वारि वा पुनः ।
 पतितैः समयुक्ताना मध्यं गच्छति निष्कृतिम् ।
 पतितेन तु संसर्गं लोभेन कुरुते हिजः ॥
 सकृत् भपापनोदार्थं तस्यैव व्रतमोचरेत् ।
 तप्तक्षणं चरिहत्य सम्बद्धरक्षतन्द्रितः ॥
 भास्त्रासिकेऽप्य संसर्गे प्रायस्वित्तार्थमाचरेत् ।
 एभिः पूर्ते रथो इन्ति महापातकिनो मलम् ॥
 कुप्ततौष्णीभिगमनात् पृथिव्यामय निष्कृतिः ।
 ब्रह्महत्यां शुद्धापानं स्तेवं शुर्वक्षनागमम् ॥
 खाला चैवं महापापं ब्राह्मणः काममोहितः ।
 कुर्याद्विभ्रान्तं व्रिष्टः मुक्षतौर्ध्वं समाहितः ॥
 खाले वा प्रविशेद्वलौ धारला देवं कपर्दिनम् ।

न द्वन्द्वा दुष्कृतिर्द्वासा मुनिभिः कर्मवेदिभिः ॥
॥ इत्यौशनसक्तौ अष्टमोऽध्यायः ॥

गत्वा दुहितरं विप्रं स्वसारं सा चुप्तामपि ।
प्रविशेज् ज्वलनं दीप्तं मतिपूर्वमिति स्थितिः ॥
मातृस्तसां मातुलानीं तथैव च पिण्डवसाम् ।
भागिनीयौं समारुद्धा कुर्यात् क्षच्छादिपूर्वकम् ॥
चान्द्रायणानि चत्वारि पञ्च वा सुसमाहितः ।
पैदृष्टस्त्रीयौं गत्वा तु स्वस्त्रियां मातुरेव च ॥
भातुलस्य सुतां वापि गत्वा चान्द्रायणं चरेत् ।
भार्या सखीं समारुद्धा गत्वा श्वालीं तथैव च ॥
अहोरात्रोषितो भृत्वा तपक्षच्छं समाचरेत् ।
उदक्षागमने विप्रस्त्रिरात्रेण विश्वर्यति ॥
चक्ष्मौमैथुनमासाद्य चरेचान्द्रायणव्रतम् ।
पराकेणाथवा शुद्धिरित्याह भगवानजः ।
मण्डूकं नकुलं काकं विष्वराहञ्च मूषिकम् ॥
खानं हत्वा दिजः कुर्यात् षोडशाख्यमहाव्रतम् ।
पयः पिवेच्चिरावन्तु खानं हत्वा त्वतन्दितः ॥
मार्जारं चाथ नकुलं योजनं वाऽध्वनो व्रजेत् ।
क्षच्छं द्वादशमावन्तु कुर्यादश्वबधे दिजः ॥
अथ क्षणायसीं दद्यात् सर्पं हत्वा हिजोत्तमः ।
बलाकं रङ्गवं चैव मूषिकं क्षतलम्बकम् ॥
वराहञ्च तिलद्रोणं तिलाटञ्चैव तित्तिरिम् ।
शुकं दिव्यायनं वक्षं क्रौञ्चं हत्वा विहायनम् ॥

हत्वा हंसं बलाकच्च वक्षटिभिरेव च ।
 वानेरचैव भासच्च स्वयं वा ब्राह्मणाय गाम् ॥
 क्रव्यादांसु वृगान् हत्वा धेनुं दद्यात् पयस्तिनौम् ।
 अक्रव्यादं वक्षतरमुद्धर्षं हत्वा तु क्षम्बलम् ॥
 जीविते चैव दृपाय दद्यादस्तिमतां वधे ।
 अस्त्राचैव हि हिंसायां प्राणायामेन शुद्धति ॥
 फलदानन्तु विप्राणां चेदनादाहिकं शतम् ।
 गुल्मवज्ञौलतानाच्च वौरुधां फलमेव च ॥
 पुष्पागमानाच्च तथा दृतप्राशो विशीधनम् ।
 चान्द्रायणं पराकच्च कुर्यात् हत्वा प्रमादतः ॥
 अतिपूर्वं बधे चात्याः प्रायस्तिं न विद्यते ।
 मनुष्याणाच्च हरणं स्त्रीणां कत्वा अहस्य च ॥
 वापौकूपजलानाच्च शुद्धेचान्द्रायणेन तु ।
 द्रवप्राणामत्प्रसाराणां स्तेयं क्षत्वाऽव्यवेशनः ॥
 चरेत् सान्तपनं क्षम्बृहं चरित्वामविशुद्धये ।
 धात्यादिधनचौर्यं च पञ्चगव्यविशीधनम् ॥
 दृणकाढ्हुमाणाच्च पुष्पाणाच्च बलस्य च ।
 चेलचर्मामिषाणाच्च तिरात् स्यादभोजनम् ॥
 मणिप्रवालरत्नानां सुवर्णरजतस्य च ।
 अयः काँस्योपलानाच्च दादशाहमभोजनम् ॥
 एतदेव व्रतं कुर्याद् दिशफैकशफस्य च ।
 पक्षिणा मोषधीनाच्च इरेचापि चम्हं पयः ॥
 न मांसादां हतानाम्लु दैवे चान्द्रायणं चरेत् ।
 उपोष्ट दादशाङ्कं तु कुमार्णकैर्जुहयाद् दृतम् ॥

नकुसोलूकमार्जारं जग्धु । साम्पत्तिं चरेत् ।
 इतामं जग्धाथ क्षच्छ्रेण शुभक्षेण च शुद्धति ॥
 प्रकुर्याच्चैव संखारं पूर्वेणैव विधानतः ।
 श्ललतच्च बलाकच्च हंसं कारण्णवं तथा ॥
 चक्रवाकच्च जग्धु च द्वादशाहमभीजनम् ।
 कपोतं टिटिभं भासं शुकं सारसमेव च ॥
 चलौकं जालपातच्च जग्धु द्वितद्वतच्चरेत् ।
 शिग्धुमारं तथा माषं मत्स्यं मासं तथैव च ॥
 जग्धु चैव वराहच्च एतद्वै व्रतच्चरेत् ।
 कोकिलं चैव मत्स्यादं मण्डुकं भुजनं तथा ॥
 गोमृतयावकाहरैर्मसिनैकेन शुद्धति ।
 जलेचरांश्च जलजान्वातुधानविपाषितान् ॥
 रक्तपादांस्तथा जग्धु सप्ताहं चैतद्वाचरेत् ।
 मृतमांसं हृथा चैवमामार्थं वा यथाकृतम् ॥
 भुज्ञा मासच्चरेत्तत्त्वापस्यापनुस्थे ।
 कपोतं कुञ्जरं शिग्धुं कुञ्जुटं रजकां तथा ॥
 प्राजापत्यं चरेजग्धु तथा कुम्भौरमेव च ।
 पलाण्डुं लशुनच्चैव भुज्ञा चान्द्रायणं चरेत् ॥
 वार्ताकुं तण्डुलौद्यं च प्राजापत्येन शुद्धति ।
 अश्मातकं तथोपेतं तपत्तच्छ्रेण शुद्धति ॥
 प्राजापत्येन शुद्धिः स्यालकुभ्यां शशभक्षणे ।
 अलाकुं गृज्ञनं चैव भुज्ञाप्येतद्व व्रतं चरेत् ॥
 उदुम्बरच्च कामेन तपत्तच्छ्रेण शुद्धति ।
 हृथा इसरसं यावं पायसाऽपूपशक्तुलीन् ॥

भुक्ता चैवं व्रतं तत्र चिराब्रेण विशुद्धति ।
 पौत्रा चौरास्यपेयनि ब्रह्मचारी विशेषतः ॥
 गोमूलयावकाहारो मासार्हेन विशुद्धति ।
 अनिर्देशाया गोः चौरं माहिषं वास्त्रमेव च ॥
 गर्भिन्या वा विकल्पायाः पौत्रा दुष्खमिदं चरेत् ।
 एतेषां विकाराणि पौत्रा मोहिन वा पुनः ॥
 गोमूलयावकाहारो सप्तरात्रेण शुद्धति ।
 भुक्ता चैव नवशाङ्कं सूतके मृतकेऽथवा ॥
 चान्द्रायणेन शुद्धेत ब्राह्मणसु समाहितः ।
 यस्य यज्ञूयते नित्यं न यस्याप्यं न दीयते ॥
 चान्द्रायणं चरेत् सम्यक् तस्यान्नप्राशने हिजः ।
 अभोन्यानान्तु सर्वेषां भुक्ता चान्द्रमुपस्थृतम् ॥
 अन्त्यसप्त्रात्ययिनोऽब्रच्च तस्तकच्छ्रमुदाहृतम् ।
 चारणालाक्षं हिजो भुक्ता सम्यक् चान्द्रायणं चरेत् ॥
 अन्नानात् प्राश्य विरग्मूलं सुरासंस्यर्शमेव च ।
 पुनः संस्कारमर्हन्नि वयो वर्णा हिजातयः ॥
 क्रवितादानां पचिणास्त्रं प्राश्य भूत्तपुरीषकम् ।
 महासान्तपनं कुर्यात्तेषां मोहादृ द्विजातयः ॥
 भासमण्डूककुरु वायसे छच्छमाचरेत् ।
 प्राजापत्येन शुद्धेत ब्राह्मणः क्लिष्टभोजनात् ॥
 द्वन्द्विय स्तस्तकच्छ्रं स्याद् वैश्य शैव तिक्ष्णच्छ्रकम् ।
 सुराभार्णोदकं वापि पौत्रा चान्द्रायणं चरेत् ॥
 शुनोच्छिष्टं हिजो भुक्ता चिराब्रेण विशुद्धति ।
 गोमूल यावकाहारः पौत्रशेषस्त्रं वा पयः ॥

आपो मूलपुरीषाद्यै रूपे ताः प्राशयेष्यदि ।
 तदा सान्तपनं कुर्याद् व्रतं कायविशेषनम् ॥
 चाण्डालकूपभास्तु यद्ग्रानात् पिवेज्जलम् ।
 चरेत् सान्तपनं क्षम्यं ब्राह्मणः पापशोधनम् ॥
 चाण्डालेन च संस्कृतं पौत्रा वारि हिजीतमः ।
 तिराचेण विशुद्धित पञ्चगविन शुद्धति ॥
 महापातकसंसार्गं भुज्ञा खाला हिजीतमः ।
 बुद्धिपूर्वम् भूढाक्षा तपश्चक्षुं समाचरेत् ॥
 अन्यजातिविवाहे च स महापातकी भवेत् ।
 तस्य पातकिसंसर्गात्पातकित्वमवाप्नुयात् ॥
 चतुर्विंशतिक्षच्छं स्थान विवाहे त्वन्यकन्या ।
 संसर्गस्य तद्वै स्थानं प्रायश्चित्तं सुतेन हि ॥
 दृष्टा महापातकिनं चाण्डालं वा रजस्त्वलाम् ।
 प्रमादाङ्गोजनं छाला विराक्रेण विशुद्धति ॥
 खानाद्रीं यदि भुज्ञीत अहीरालेण शुद्धति ।
 बुद्धिपूर्वं सुक्ष्मीण भगवानाह पद्मजः ॥
 शुक्रं पर्युषितादीनि गम्भादिप्रतिदूषितम् ।
 भुक्तीपवासं कुर्वति चरेहिप्रः पुनः पुनः ॥
 अज्ञानाद् भुक्तिशब्दर्थं मज्जानस्य विशेषतः ।
 भृत्यानां यजनं छाला परेषामन्यकर्मणि ॥
 अभिचारमन्हेऽच लिभिः क्षच्छैविंशुद्धति ।
 ब्राह्मणाभिहतानाच्च छाला दाहादिकं हिजः ॥
 गोमूलयावकाहारः प्राजापत्येन शुद्धति ।
 तैसाभ्यतः प्रभाते च कुर्याण्मूलपुरीषके ॥

अहोरात्रे शुद्धेत इमशुकर्मणि मैथुने ।
 एकाहेति विवाहानिं परिभाव्य हिजोत्तमः ॥
 त्रिरात्रे विशुद्धे ग्रते त्रिरात्रात् षडहं पुनः।
 दशाहे द्वादशाहे वा परिहास्य प्रमादतः ॥
 क्षच्छचान्द्रायणं कुर्यात्तत्पापस्थापनुत्तये ।
 पतितद्रथमादाय तदुत्कर्णणं शुद्धयति ॥
 चरेच्च विधिना क्षच्छ मित्याह भगवान् प्रभुः ।
 अनाशकनिहत्ता तु प्रवर्ज्योपासिता तथा ॥
 आचरेत् त्रौणि क्षच्छाणि त्रौणि चान्द्रायणानि च ।
 पुनश्च जातकर्मादिसंस्कारैः संस्कृता हिजाः ॥
 शुद्धो य स्तद ब्रतं सम्यक्चरेयुर्धम्य इर्शिनः ॥
 अनुपासितसिङ्गसु तं व्यापकवशेन च ।
 अजस्त्रं संयतमना रात्रौ चेद्रात्रिमेव हि ॥
 अकृत्वा समिधाधानं शुचिः स्नात्वा समाहितः ।
 गायत्रप्रष्टसहस्रस्य जपं कृत्वा विशुद्धयति ॥
 उपासीत न चेष्टन्ध्यां गृहस्थीपि प्रमादतः ।
 स्नात्वा विशुद्धते नद्याः परिश्वान्तः सुसंयमात् ।
 वैदिकानि च नित्यानि कर्माणि च विलोप्य तु ।
 स्नातकब्रतलौख्यन्तु कृत्वा चोपयसेहिनम् ॥
 सम्बलसरस्वरेत् क्षच्छं मनुष्ठन्दे हिजोत्तमः ।
 चान्द्रायणं चरेद्दुष्ट्या गोप्रदानेन शुद्धयति ॥
 नास्तिक्षाद्यदि कुर्वीति प्राजापत्यं चरेद्दहिजः ।
 देवद्रोहं गुरुद्रोहं तपस्क्षच्छेण शुद्धयति ॥
 उद्धयानं समारुद्धा खरयानश्च कामतः ।

विराङ्गेष विशुद्धे गत नमो न प्रविश्य जलम् ॥
 षष्ठात्रकालमासं वा संहिताजपमेव वा ।
 होमाच्च शाकलाचित्यमपत्यानां विशोधनम् ॥
 नीलं रक्तं वसित्वा तु ब्राह्मणो वस्तुमेव हि ।
 अहोरात्रो वितः स्रातः पञ्चगव्येन शुद्धति ॥
 वैदधर्मपुराणास्त्र चण्डालस्य च भाषणम् ।
 चान्द्रायणेन शुद्धिः स्यात् इच्छन्त्या तस्य निष्कृतिः ॥
 उद्दब्धनादिनि हतं संस्यूस्य ब्राह्मणः क्वचित् ।
 चान्द्रायणेन शुद्धिः स्यात् प्राजापत्येन वा पुनः ॥
 उच्छिष्टो यदि नाचान्तश्चण्डालादीन् स्युशेद्दिजः ।
 उच्छिष्ट रुक्मि रुक्मीति प्राजापत्यं विशुद्धये ॥
 चण्डालसूतकश्वास्तथा नारीं रजस्वलाम् ।
 स्यूद्धा स्रायादिशुद्धर्थं तत् स्यूष्टान् पतितांस्तथा ॥
 चण्डालसूतकश्वदेः संस्यूष्टं स्यर्थयेद् यदि ।
 प्रमादात् स्रात् आचम्य जपं क्लिवा विशुद्धति ॥
 अस्यूष्टस्यर्थं कृत्वा स्रात्वा शुद्धे ग्रहि जोत्तमः ।
 आचमेति द्विएक्षर्थं प्राह् इवः पितामहः ॥
 विज्ञानस्य तु विप्रस्य कदाचित् स्वते गुदम् ।
 क्लिवा शौचं ततः स्रात्वा उपोष्य जुहयादृष्टतम् ॥
 चण्डालभृत् शवं स्यूद्धा क्लिक्ष्यात् द्विजोत्तमः ।
 दृष्ट्वा नभस्यं नचत्र महोरात्रेण शुद्धति ॥
 सुरां स्यूद्धा द्विजः कुर्यात् प्राणायमत्यं शुचिः ।
 पलाल्लुः क्षेत्रुनं चैत्र दृष्टतं प्राशय विशुद्धति ॥
 ब्राह्मणसु शुना दृष्टस्त्राहं सायं पयः पिवेत् ।

नाभिरुद्धं स्य दृष्टस्तदेव चिगुणं भवेत् ॥
 स्यादेतच्चिगुणं वाञ्छोर्मूळिं स्यात्तु चतुर्गुणम् ।
 खात्वा जपेत् गायत्रीं श्वभिर्दृष्टो हिजोत्तमः ॥
 पञ्चयज्ञानज्ञात्वा तु यो भुज्ञते प्रत्यहं गृही ।
 अनातुरस्य निधनं क्षक्षादैन विशुद्धति ॥
 आहितामने रूपस्थानं यः कुर्यात् तु पर्वणि ।
 कृतौ गच्छेत् न भार्यायां सीऽपि क्षक्षादैमाचरेत् ॥
 विना हिरप्सु वा कुर्याच्छरीरं सक्षिप्तेवतु ।
 सचेतो जलमाघ्रत्य गामालभ्य विशुद्धति ॥
 गायत्रप्रष्ठसहस्रन्तु लग्रहं चोपवसेद् गृही ।
 अनुगच्छेत् यः शुद्रं प्रीतभूतं हिजोत्तमः ॥
 गायत्रप्रष्ठसहस्रन्तु जपं कुर्यात् दीपु च ।
 अकृत्वा शपथं विप्रो विप्रस्य विधिसंयुते ॥
 मृष्टैव यावकान्तेते कुर्याच्चान्द्रायणं ब्रतम् ।
 पंक्तौ विषमदानज्ञ खत्वा क्षक्षेण शुद्धति ॥
 क्षायां श्वपाकस्याद्वात्मा समाशयेद्वृत्तम् ।
 रक्तेदादित्यमशुचिं द्वाहान्तीन्द्रजमेव च ॥
 मानुषास्य च संसृद्धा ज्ञानमेव विशुद्धति ।
 ज्ञत्वाप्यध्ययनं विप्रस्वरेद्भिज्ञानुवस्त्रम् ॥
 कृतप्त्वा ब्राह्मणगृहे पञ्चसम्बलरं ब्रतौ ।
 हुङ्कारं ब्राह्मणसंग्रीष्मा त्वक्षारन्तु गरीयसः ॥
 ज्ञात्वाच्च मय ततः शेषं प्रणिपत्य प्रसादयेत् ।
 ताङ्गियित्वा दृष्टेनैव कर्णे बहु च वाससा ॥
 विवादे परिनिर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् ।

अवगृह्ण चरेत् क्षच्छमतिक्षच्छनिपातने ॥
 क्षच्छातिक्षच्छः कुर्वीत विप्रस्थोत्पाद्य शोणितम् ।
 गुरोराकोयने चैव क्षच्छं कुर्याद्विशोधनम् ॥
 एकरात्रं द्विरात्रं वा तत्पापस्त्रापनुत्तये ।
 देवर्षीणामभिसुखं छौवताकोशनाकृते ॥
 उसूकादि जगुर्जित्वा दातव्यच्छ हिरण्यकम् ।
 देवोद्यानेन यः कुर्यास्मूत्रोद्धारं शकृद्विजः ॥
 च्छिन्द्याच्छिन्दन्तु शुद्धप्रथं चरेत्कान्द्रायणं व्रतम् ।
 देवतायतने मूत्रं कृत्वा देहाद्विजोत्तमः ॥
 शिश्रस्थोत्कृत्तनं कृत्वा चान्द्रायणमथाचरेत् ।
 देवतानामृषीणाच्छ वेदानाच्छैव कुत्सनम् ॥
 कृत्वा सम्यक् प्रकुर्वीत प्राजापत्यं द्विजोत्तमः ।
 तैसु सम्भाषणं कृत्वा स्नात्वा देवान् समर्चयेत् ॥
 स्त्री यदा बालभाविन महापापं करोति हि ।
 प्रायश्चित्तं व्रतस्यास्य पित्रा तद्व्रतचारिणीम् ॥
 उद्दहेदभिरूपान्तमन्यथा पतितसु सः ।
 अपि राजन्यकवये वाषिंकनाद्वाणीव्रतम् ॥
 तस्यान्ते द्वृष्टभैक्नेन सहस्रं गोदानमाचरेत् ।

सर्पं हत्वा माषमात्रं दद्यात् सुवर्णरजतताम्ब्रवपु-
 सीसकास्यासनामहिरेवमृतस्यायुक्ताभिसेजसाच्छोच्छिष्टानां
 भञ्जनात्विः । प्रचालनं कनकरजतमणिशङ्खशुक्रयुपलानां
 वच्चविद्लरज्जुचर्मणाच्छाद्विः शौचमिति ।

अपि चरणालश्वपत्रं स्थृते वा विग्रहमूलं एव च ।
 विरचेण विशुद्धिः स्याद्भुद्वोच्छिष्टः सदाचरेत् ॥

पिता पितामहो यस्या अयजो वाद कस्त्रचित् ।
 तपोऽमिहोवमन्तेषु न दीषः परिदेवने ॥
 अमावास्यां यो ब्राह्मणं समुद्दिश्य पितामहम् ।
 ब्राह्मणीं स्त्रीं समध्यर्च्च मुच्यते सर्वपातकैः ॥
 अमावास्यां तिथिं ग्राप्य यममाराधयेहम् ।
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 कृज्ञाष्टम्यां ऋहादेवं तथा कृष्णतुर्दशीम् ।
 संपूज्य ब्राह्मणमुखैः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 लयोदश्यां तथा रात्रौ सोपहारं विलोचनम् ।
 इष्टेष्व प्रथमे यामि मुच्यते सर्वपातकैः ॥
 सर्वत्र दानग्रहणे मुच्यते सोमयागतः ।
 शान्त्या च दक्षिणां गृह्णन् हिरण्यप्रतिमामपि ॥
 अयुतेनैव गायत्रा मुच्यते सर्वपातकैः ।

समाप्ता ओशनस्तुतिः ॥

अथ आङ्गिरसस्तुतिः ।

गृह्णाश्चेषु धर्मेषु वर्णानामनुपूर्वशः ।
 प्रायश्चित्त विधिं इहा आङ्गिरामुनिरब्रवीत् ॥ १ ॥
 अन्त्यानामपि सिद्धान्तं भक्षयित्वा विजातयः ।
 चान्द्रं क्षम्यं तदईन्तु ब्रह्माच्च विशां विदुः ॥ २ ॥
 रजकाश्चभक्तारश्च नटोवर्णः एव च ।
 क्षैवत्तेदभिष्ठाश्च सप्तैते चान्त्यजाः स्तूताः ॥ ३ ॥
 अन्त्यजानां गृहे तोयं भार्णे पर्युषितच्च यत् ।
 प्रायश्चित्तं यदा पौत्रं तदेव हि समाचरेत् ॥ ४ ॥
 चाण्डालकूपभार्णे षु त्वज्ञानात् पिवते यदि ।

प्रायश्चित्तं कर्ते तेषां वर्णं वर्णं विधीयते ॥ ५ ॥
 चरेत् साक्षपनं विप्रः प्राज्ञापत्यग्नु भूमिषः ।
 तदैष्टन्तु चरेद्वैश्यः पाहं शूद्रेषु दापयेत् ॥ ६ ॥
 अज्ञानात् पितृते तोयं ब्राह्मणस्तन्यजातिषु ।
 अहोरात्रोषितोभूला पञ्चगव्येत् शुध्यति ॥ ७ ॥
 विप्रो विप्रेण संसृष्ट उच्छिष्टेत् कदाचन ।
 आचाम्न एव शुद्ध्येत् अङ्गिरासु मिहनवीत् ॥ ८ ॥
 उच्चियेष यदा सृष्ट उच्छिष्टेत् कदाचन ।
 सानं जप्यन्तु कुर्वन्ति हितस्त्रैष्व शुध्यति ॥ ९ ॥
 वैश्येन तु यदा सृष्टः युना शूद्रेण वा हिजः ।
 उपोथ रजतोषिकां पञ्चगव्येत् शुध्यति ॥ १० ॥
 अमुच्छिष्टेन संसृष्टौ स्त्रानं येत् विधीयते ।
 तेनैषोच्छिष्टसंसृष्टः प्राज्ञापत्यग्नु शुध्यति ॥ ११ ॥
 अत ऊङ्में प्रवक्ष्यापत्रि नैक्लौ वक्ष्यत्वा वै विधिम् ।
 स्त्रीणां क्रीडार्थसंयोगे श्यन्तीय त दुर्घट्य ॥ १२ ॥
 पालने विक्रमं चैव तदृष्ट्वा रूपजोषनि ।
 पतितसु भक्तिद्विग्रहस्तिभिः लक्ष्मेव्योहति ॥ १३ ॥
 स्त्रानं हातं त्रिप्तो होस्तु त्वाध्यायः पितृतर्पणम् ।
 उषा तस्य महायज्ञां लौलौत्रस्त्रानेन तु धारकेत् ॥
 नौलौत्रकं यक्षं चैस्त्रस्त्रानेन तु धारकेत् ।
 अहोरात्रोषितोभूला पञ्चगव्येत् शुध्यति ॥ १५ ॥
 नौलौहारु यदा भिन्नद्वाग्नाग्नयो वै प्रसादतः ।
 श्रेणितं दृश्यते यत् चिक्षान्द्रावण्डरेत् ॥ १६ ॥
 नौलौहृष्णेष पवान्तु अन्तमश्चाति चेदूहिजः ।

चाहार वर्मनं काला पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ १७ ॥
 भद्रन् प्रमादतोनीलीं हिजातिस्व समाहितः ।
 विषु वर्णेषु सामान्यं चान्द्रायणमिति स्थितम् ॥ १८ ॥
 नीलौरके न वस्त्रेण यदन्नमुपनोयते ।
 नोपतिष्ठति दातारं भोक्ता लुह्नते तु किलिषम् ॥ १९ ॥
 नीलौरके न वस्त्रेण यत्पाके अपितं भवेत् ।
 तेन भुज्ञे न विप्राणां दिनमेकमभोजनम् ॥ २० ॥
 मृते भर्तुरि या नारी नीलौरके ग्रधारयेत् ।
 भर्ती तु नरकं याति सा नारी तदनन्तरम् ॥ २१ ॥
 नील्या चोपहते चेत्रे शस्यं यस्तु प्ररोहति ।
 अभोज्यं तद्द्विजातीनां भुज्ञा चान्द्रायणां चरेत् ॥ २२ ॥
 द्विद्वोषां वृषोक्तर्गे यज्ञे हाने तथैव च ।
 अत ज्ञानं न कर्त्तव्यं दूषिता च वसुन्धरा ॥ २३ ॥
 वापिता यद नीलौ स्वात्तावद्वृश्यपर्विर्भवेत् ।
 यावहादशवर्षाणि अतज्ञहं शुचिभवेत् ॥ २४ ॥
 भोजने चैव पाने च तथा चौषधभेषजैः ॥
 एवं मियन्ते या गावः पादमेकं समाचरेत् ॥ २५ ॥
 वरणाभरणदोषिण यद गौर्विनिपीड्यते ।
 चरेद्वृं व्रतं तेषां भूषणार्थं हि तत् क्रतम् ॥ २६ ॥
 इमने दामने रोधे अवघाते च वैक्षते ।
 गवा प्रभवता घातैः पादोनं व्रतमाचरेत् ॥ २७ ॥
 अहुष्टपर्वमालकु बाहुमात्रः प्रमाणतः ।
 सपल्लवश्च सायश्च दण्डदूत्यभिधीयते ॥ २८ ॥
 दण्डादुक्तादूयदाव्येन पुरुषाः प्रहरन्ति गाम् ।

विगुणं गोव्रतं तेषां प्रायश्चित्तं विशोधनम् ॥ २८ ॥
 शृङ्गभङ्गे लक्ष्मिभङ्गे चर्मनिमीचने तथा ।
 दशरात्रं चरेत् कच्छु' यावत् स्वस्योभवेत्तदा ॥ ३० ॥
 गोमूरेण तु संमिश्रं यावकञ्जोपजांयते ।
 एतदेव हितं कच्छुमिदमाङ्गिरसं मतम् ॥ ३१ ॥
 असमर्थस्य बालस्य पिता वा यदि वा गुरुः ।
 यमुहिश्य चरेऽर्थं पापं तस्य न विद्यते ॥ ३२ ॥
 अशौतिर्यस्य वर्षाणि वालोवापूर्णषोडशः ।
 प्रायश्चित्तार्द्वमर्हन्ति क्षियो रोगिण एव च ॥ ३३ ॥
 मूर्च्छिते पतिते चापि गवि यष्टिप्रहारिते ।
 गायवरष्टसहस्रन्तु प्रायश्चित्तं विशोधनम् ॥ ३४ ॥
 सात्वा रजस्वला चैव चतुर्थेऽङ्गि विशुध्यति ।
 कुर्याद्रजसि निष्टुते ऽनिष्टुते न कथञ्चन ॥ ३५ ॥
 रोगिण यद्रजः स्त्रीणामत्यर्थं हि प्रवर्त्तते ।
 अशुच्यन्ता न तेन सात्तासां वैकारिकं हि तत् ३६ ॥
 साध्वाचारा न तावल् स्याद्रजो यावत् प्रवर्त्तते ।
 छन्ते रजसि गम्या स्त्रौ गृहकर्मणि चैन्द्रिये ॥ ३७ ॥
 प्रथमेऽहनि चाण्डालौ द्वितीये ब्रह्मघातिनौ ।
 छन्तीये रजकी प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुध्यति ॥ ३८ ॥
 रजस्वला यदा स्पृष्टा शुना शूद्रेण चैव हि ।
 उपोष्य रजनीमिकां पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ३९ ॥
 हावितावशुचौ स्यातौ दम्पतौ शयनङ्गतौ ।
 शयनादुत्थिता नारौ शुचिः स्यादशुचिः पुमाम् ४० ॥
 गण्डूषं पादशौचञ्च न कर्यात् कांस्यभाजने ।

भस्मना शुध्यते कांस्यं तास्त्रमन्नेन शुध्यति ॥ ४१ ॥
 रजसा शुध्यते नारी नदौ वेगेन शुध्यति ।
 भूमी निःक्षिप्य घण्टासमत्यन्तोपहतं शुचि ॥ ४२ ॥
 गवाम्रातीनि कांस्यानि शूद्रोच्छिष्टानि यानि तु
 भस्मना हश्यमः शुचेत् काकेनोपहते तथा ॥ ४३ ॥
 शौचं सौवर्णरूप्याणां वायुनार्केन्दुरश्मिभिः ॥ ४४ ॥
 इतःस्यैषं श्वस्यैषमाविकञ्च न दुष्यति ।
 अङ्गिर्दा च तन्मालं प्रक्षाल्य च विशुध्यति ॥ ४५ ॥
 गुणमत्तमविप्रस्थं भुक्ता सप्ताहसूच्छति ।
 अन्नं व्यञ्जनसंयुक्तमर्द्धमासेन जीर्यति ॥ ४६ ॥
 यद्योदधि च मासेन घण्टासेन दृतं तथा ।
 तैलं संवत्सरेणैव कोष्ठे जीर्यति वा नवा ॥ ४७ ॥
 यो भुड्क्ते हि च शूद्रान्नं मासमेकं निरन्तरम् ।
 इह जन्मनि शूद्रलं दृतः खा चाभिजायते ॥ ४८ ॥
 शूद्रान्नं शूद्रसम्पर्कः शूद्रेण च सहासनम् ।
 शूद्राज्ञानागमः कश्चिच्चलन्तमपि पातयेत् ॥ ४९ ॥
 अप्रणामि तु शूद्रेऽपि स्वस्ति यो वदति द्विजः ।
 शूद्रेऽपि नरकं याति ब्राह्मणोऽपि तथैव च ॥ ५० ॥
 दशाहाच्छुध्यते विप्रोद्वादशाहेन भूमिपः ।
 पात्रिकां वैश्यएवाह शूद्रोमासेन शुध्यति ॥ ५१ ॥
 अग्निहोत्रौ च यो विप्रः शूद्रान्नं चैव भीजयेत् ।
 पञ्च तस्य प्रणश्यन्ति आत्मा वेदास्योऽग्नयः ॥ ५२ ॥
 शूद्रान्नेन तु भुक्तेन यो द्विजो जनयेत् सुतान् ।
 अस्यान्नं तस्य ते पुलां अनाच्छुकं प्रवर्त्तते ॥ ५३ ॥

शूद्रेण स्युष्टमुच्छिष्टं प्रमादादथ पाणिना ।
 तद्विजेभ्यो न दातव्यमापस्तम्बोऽवौनमुनिः ॥५४ ॥
 ब्राह्मणस्य सदा भुज्ञते चक्षियस्य च पर्वसु ।
 वैश्वेष्यापत्सु भुज्ञीत न शूद्रेऽपि कदाचन ॥ ५५ ॥
 ब्राह्मणात्रे दरिद्रलं चक्षियात्रे पशुसामा ।
 वैश्यात्रेन तु शूद्रलं शूद्रात्रे नरकं ध्रुवम् ॥ ५६ ॥
 अमृतं ब्रह्मणस्यात्रं चक्षियात्रं पयः सूतम् ।
 वैश्यस्य चात्रमेवात्रं शूद्रात्रं रुधिरं ध्रुवम् ॥ ५७ ॥
 हुक्तुतं हि मनुष्याणामन्नमाश्नित्वा तिष्ठति ।
 यो यस्यात्रं समश्वाति स तस्याश्वाति किलिष्वम् ॥५८ ॥
 सूतकेषु यदा विप्रो ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ।
 पिवेत् पानीयमज्ञानाङ्गुड्के भक्तमथापिवा ॥५९ ॥
 उत्तार्थ्यचम्य उद्कमवतीर्थं उपस्थिते ।
 एवं हि समुदाचारो वरुणेनाभिमन्तिः ॥ ६० ॥
 अन्यगारे गवां गोष्ठे दिवब्राह्मणसनिधौ ।
 आङ्गारे जपकाले च पादुकानां विसर्जनम् ॥ ६१ ॥
 पादुकासनमारुढोगेहात् पञ्चगहं ब्रजेत् ।
 क्षेदयेत्तस्य पादौ तु धार्मिकाः श्विवीपतिः ॥ ६२ ॥
 अग्निहोत्रौ तपस्यौ च श्रोत्रियो वेदपारगः ।
 एते वै पादुकैर्थ्यान्ति शेषान्दण्डेन ताढयेत् ॥ ६३ ॥
 जन्मप्रभृतिसंस्कारे चूडान्ते भोजनं नवम् ।
 असपिण्डेन भोक्तव्यं चूडस्याल्मि विशेषतः ॥ ६४ ॥
 याचकात्रं नवश्राद्मपि सूतकभोजनम् ।
 नारीप्रथमगर्भेषु भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ॥ ६५ ॥

अन्यदत्ता तु या कन्या पुनरन्यस्य दीयते ।
 तस्याश्वान् न भोक्तव्यं पुनर्भूः सा प्रगीयते ॥ ६६ ॥
 पूर्वस्थ स्वावितोयश्च मभीयश्चाप्यस्त्वतः ।
 हितौये मर्मस्त्वारसे न शुञ्जिर्विधीयते ॥ ६७ ॥
 राजाद्यै ईश्वर्मिर्मासैर्यावत्तिष्ठति गुर्विणी ।
 तावद्रचा विधातव्या पुनरन्योविधीयते ॥ ६८ ॥
 भर्तु शासनमुपलब्ध या च स्त्रौ विप्रवर्त्तते ।
 तस्याश्वैव न भोक्तव्यं विज्ञेया कामचारिणी ॥ ७१ ॥
 अनपत्ना तु या नारी नाश्वीयात्तदृष्टिर्हेऽपि वै ।
 अथ भुड्क्ते तु यो मोहात् पूयस्त्वं नरकं व्रजेत् ॥ ७० ॥
 स्त्रियाधनल्ल ये मोहादुपजौवन्ति बाध्यवाः ।
 स्त्रिया बानानि वासांसि ते पापा यान्त्यधोगतिम् ॥ ७१ ॥
 राजान् हरते तेजः शूद्रान् ब्रह्मवच्च सम् ।
 सूतकेषु च यो भुड्क्ते स सुड्क्ते पृथिवी मलम् ॥ ७२ ॥
 इत्यङ्गिरसा महर्षिणा प्रणौतं धर्मशास्त्रं समाप्तम् ॥
 यमस्तुतिः ॥

—००—

अथातो द्वास्य धर्मसप्त प्रायश्चित्ताभिधायकम् ।
 चतूर्णामषि वर्णानां धर्मशास्त्रं प्रवर्त्तते ॥ १ ॥
 जलाग्न्युहन्तनभष्टाः प्रद्वज्यानशनच्युताः ।
 विषप्रपतनप्रायशस्त्रघातच्युताश्च ये ॥ २ ॥
 सर्वलोकविहिष्कृताः ।
 चान्द्रायणेन एकग्रन्ति तसक्षक्षद्वयेन वा ॥ ३ ॥
 द्वयावसिताः पापा येऽप्याम्यशरणाच्चुताः ।

इन्दुद्वयेन शुद्धप्रनिति दत्ता धेनुं तथा हृषम् ॥ ४ ॥
 गोब्राद्वयाणहनं दग्धा सृतमुहूर्मनेन च ।
 पाशंतसैव चित्ता तु तसक्ष्युं समाचरेत् ॥ ५ ॥
 कृभिर्भिर्णसंभूतैर्महिकाश्वीपघातितः ।
 कृक्षार्चं संप्रकुर्वीति यज्ञाग्रा दद्यान् दक्षिणाम् ॥ ६ ॥
 ब्राह्मणसप्र मलहारे पूयशोणितसभवे ।
 कृभिभुज्ञाद्वये मौज्जीहोमेन स विशुद्धति ॥ ७ ॥
 यः चत्रियस्तथा वैश्वः शुद्धसाप्यनुलोमजः ।
 ज्ञात्वा भुज्ञी विशेषेण चरेशान्तर्याणं ब्रतम् ॥ ८ ॥
 कुक्षुटाण्डप्रमाणान्तु आसन्न परिकल्पयेत् ।
 अन्यथाहारदीषेण न स तत्र विशुद्धति ॥ ९ ॥
 एकैकं वर्षयेच्छुक्षुक्षुपञ्चे च झासयेत् ॥
 अमावासंग्रा न भुज्जीत एष चान्द्रयणोविधिः ॥ १० ॥
 सुरान्यमयपानेन गोमासभवचे कृते ।
 तसकृच्छ्वरेहिप्रस्तपापञ्च प्रणश्यति ॥ ११ ॥
 प्रायश्चित्ते शुपकान्ते कर्ता यदि विपद्यते ।
 पूतस्तद्वरेवापि इहस्तीके परत्व च ॥ १२ ॥
 यावदेकः पृथक् द्रव्यः प्रायश्चित्ते न शुध्यति ।
 अपरात्मे न च स्युश्यास्तेऽपि सर्वेविगहिताः ॥ १३ ॥
 अभोज्याशाप्रतिपाद्याश्वाश्रसंपाठ्या विवाहिनः ।
 पूयन्तेऽनुब्रते चीर्णे सर्वे ते ऋक्यभागिनः ॥ १४ ॥
 ऊनैकादशवर्षसप्र पञ्चवर्षात् परसप्र च ।
 प्रायश्चित्तं चरेन्नाता पिता वान्योऽपि बान्धवः ॥ १५ ॥
 अतोबालतरसप्रापि नापराधी न पातकम् ।

राजदर्शको न तस्याच्छि प्रायश्चित्तं न किञ्चते ॥१॥
 अग्नीतिर्यस्य वर्षाच्छि आलोडाम् भवोऽग्नः ।
 प्रपञ्चित्ताहूँ महेन्द्रि स्त्रियोरेति एव च ॥२॥
 असंगतो यदा स्वर्यशारणातारजकस्तिः ।
 संसुष्टासु तदा कैश्चित् आयश्चित्तं कथं भवेत् ॥३॥
 जातरूपं सुवर्णच्च दिवानीतं च वज्रासम् ।
 तेन स्नात्वा च पौत्रा च इन्द्रे ते शुचयः सूताः ॥४॥
 हासनापितगोपात्मकुलभित्तार्हक्षीदिष्ठः ।
 एते शुद्रेषु भोज्यव्या यस्तत्त्वं चिवदेत् ॥२०॥
 अत्र शूद्रस्य भोज्यः त्राच्चेभुज्जन्वयुधा नराः ।
 प्रयश्चित्तं तथा आक्षं क्षरेचान्द्रग्रयणं ब्रतम् ॥२१॥
 प्राप्ते इदं श्रुते लर्षे मः क्षम्यां च प्रयच्छति ।
 मासि मासि रजत्तस्ताः प्रिता प्रिति शोषितम् ॥२२॥
 माता चैव प्रितम् त्वैव व्येष्ठेभ्याता तथैव च ।
 लयस्ते नरकं यान्ति द्विष्टर कन्त्रं रसस्त्वलाम् ॥२३॥
 यस्तां विवाहेत् कन्त्रां ब्राह्मणो मदमोहितः ।
 असंभाष्यो इष्टाङ्गेभ्यः स विप्रो द्विष्टलौपतिः ॥२४॥
 बन्धा तु द्विष्टलै च्चेद्या द्विष्टलौ तु मृतप्रजाः ।
 शूद्रौ तु द्विष्टलै च्चेद्या द्विष्टलौ तु रजत्तस्ता ॥२५॥
 यस्त् करोत्येकसते प्राप्तस्त्वलौभिवनादहिजः ।
 तद्वैक्षम्यग् ज्यूष्मित्यां विभिर्वर्ष्योहति ॥२६॥
 स्वद्वप्तं या चरित्यज्यान्यद्विष्ट द्विष्टस्तिः ।
 द्विष्टलौ सा तु विज्ञेया न शूद्रौ द्विष्टलौ भवेत् ॥२७॥
 द्विष्टलौकेन पौत्रस्य निःश्वासीपद्मदत्तस्त्र च ।

तस्याच्चैव प्रसूतस्य निष्कृतिर्नैव विद्यते ॥ २८ ॥
 अक्षितकुष्ठी तथा चैव कुनखी श्यावदन्तकाः ।
 रोगी छीनातिरिक्ताङ्गः पिण्डनोमत्सरक्षाथा ॥ २९ ॥
 दुर्भगोहि तथा घण्डः पाषंख्णी वेदनिष्टकः ।
 हैतुकः मूढ़श्याजी च अयाच्छानाच्च याजकः ॥ ३० ॥
 नित्यं प्रतिपद्धे लुभ्योयाचकोविधयाककः ।
 श्यावदन्तोऽथ वैद्यथ असदालापकस्तथा ॥ ३१ ॥
 एते आहे च दाने च वर्जनौयाः प्रयत्नतः ॥ ३२ ॥
 ततोदेवकस्यैव भृतकोवेदबिक्रियै ।
 एते वर्ज्याः इयत्वे न एतद्वास्ततिरक्षवीत् ॥ ३३ ॥
 एतान्नियोजयेद्यसु हव्ये कव्ये च कर्मणि ।
 निराशाः पितरस्तस्य यान्ति देवामहर्षिभिः ॥ ३४ ॥
 अप्य माहिषिकं दृष्टा मध्ये तु ब्रह्मलौपतिम् ।
 अन्ते वार्षुषिकं दृष्टा निराशाः पितरोगताः ॥ ३५ ॥
 महिषीत्युचते भार्या या चैव व्यभिचारिणी ।
 तान् होषान् क्षमते यसु सर्वे माहिषिकःसृतः ॥ ३६ ॥
 समार्दन्तु समुद्रत्वं महावेण्यः प्रयच्छति ।
 स वै वाहुं अक्षीनाम ब्रह्मवादिषु गर्हितः ॥ ३७ ॥
 यमवक्षणं भक्षयत्वं यावद्गुञ्जन्ति वाग्यताः
 अश्रन्ति पितरस्यावद्यावनोक्ता हर्विगुणाः ॥ ३८ ॥
 हर्विगुणा न वक्तव्याः पितरोयलं तर्पिताः ।
 पिण्डभिः स्तर्पितैः पश्चाद्वक्षयं शोभनं हविः ॥ ३९ ॥
 यावतो असते यासान् चक्षुकवेष्टु मन्त्रवित् ।
 तावतो असते पिण्डान् शरोरे ब्रह्मणः पिता ॥ ४० ॥

उच्छिष्ठोच्छिष्ठसंस्युष्टः शना शूद्रेण वा हिजः ।
 उपोष्ट्र रजनीमेकां पञ्चगवेन शुद्धति ॥ ४१ ॥
 अनुच्छिष्ठेन संस्युष्टे ज्ञानमात्रं विधीयते ।
 तेनैवेमच्छिष्ठसंस्युष्टः प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ ४२ ॥
 यावहिप्रा न पूज्यन्ते सभीजनहिरखकैः ।
 तावश्वीर्णब्रतस्यापि तत्पापं न प्रणाश्यति ॥ ४३ ॥
 यहेष्टिं काकावलाकचिङ्गैरमेष्टिसंतु भवेष्टरोरम् ।
 गोत्रे मुखे च प्रविशेच्च सम्यक् ज्ञानेन लेपोपहतस्य शुद्धिः
 जह्वं नामेः करौ मुक्ता यदङ्गमुपहन्यते ।
 जह्वं ज्ञानमधःशौचं तच्चात्रेणैव शुद्धति ॥ ४५ ॥
 अभस्याणामपेयानामलेज्ञानाच्च भवेण ।
 रेतोमूलपुरोषाणां प्रायशित्तं कथं भवेत् ॥ ४६ ॥
 पद्मोडुम्बरविलास्त्रं कुशाश्वत्यपलाशकाः ।
 एतेषामुदकं पौत्रा षड्वात्रैणैव शुद्धति ॥ ४७ ॥
 यः प्रत्यवसितोविप्रः प्रव्रज्याग्निरापदि ।
 अनाहिताग्निर्वर्त्तेत गृह्विलच्च चिकौर्षति ॥ ४८ ॥
 आचरेत्त्रौणि ज्ञाच्छाणि चरेत्त्रान्द्रायणानि च ।
 जातकन्मादिभिः प्रोक्तैः पुनः संस्कारमर्हति ॥ ४९ ॥
 तूलिका उपधानानि पुष्टं रक्ताम्बराणि च ।
 शोषयित्वा प्रतापेन प्रोक्तयित्वा शुचिर्भवेत् ॥ ५० ॥
 हैशं कालं तथामानं द्रव्यं द्रव्यप्रयोजनम् ।
 उपपत्तिमवस्थाच्च ज्ञात्वा धर्मं समाचरेत् ॥ ५१ ॥
 रथाकर्ममतीयानि नावायस लृणानि च ।
 मारुतार्केण शृणुति पक्षेष्टकचितानि च ॥ ५२ ॥

आतुरे आगसमाप्ते दशकात्मीद्वनातुरः ।
 आत्मा आत्मा स्युर्गेतन्तु ततः शुध्येत आतुरः ॥५३॥

रजकस्त्रं कारण नटोवद्ध एव च ।
 कैवर्त्तमेदभिहाव सप्तैते चात्मजाः स्मृताः ॥ ५४ ॥

एषां गत्वा तु योषां वै तपशक्तं समाचरेत् ॥ ५५ ॥

स्त्रीणां रजस्त्रानान्तु सृष्टास्युष्टि यदा भवेत् ।
 प्रायचित्तं कथं तासां वर्णे वर्णे विवैयते ॥ ५६ ॥

स्मृष्टा रजस्त्रां यान्तु सगोत्राच्च सभृतं काम ।
 कामादकामतो वापि आत्मा कालेन शुध्यति ॥५७॥

स्युष्टा रजस्त्रान्वोच्चं ब्राह्मणी शूद्रजा तदा ।
 क्षम्येण शुध्यते पूर्वा शूद्रा पादेन शुध्यति ॥ ५८ ॥

स्मृष्टा रजस्त्रान्वोच्चं चक्षिया शूद्रजा तदा ।
 पादहीनं चरेत् पूर्वा पादर्थन्तु तदोक्तरा ॥ ५९ ॥

स्युष्टा रजस्त्रान्वोच्चं वैश्यजा शूद्रजा तदा ।
 क्षम्यपादं चरेत् पूर्वा तदर्थन्तु तदोक्तरा ॥ ६० ॥

स्युष्टा रजस्त्रां चैव शरजज्ञ्वलासमैः ।
 तावत्तिष्ठेत्तिराहाशा आत्मा कालेन शुध्यति ॥६१॥

स्युष्टा रजस्त्रां कैश्चित्त्राक्षालैररजस्त्रां ।
 प्राजापत्वेन क्षम्येण प्राणायामश्वतेन च ॥ ६२ ॥

विप्रः स्युष्टोनिश्चायाच्च उदक्षा पतितेन च ।
 दिवानौतेन तोयेन स्त्रापयेत्तान्निसन्निधौ ॥ ६३ ॥

दिवाकं रश्मिसंस्युष्टं रात्रौ नक्षत्ररश्मिभिः ।
 सम्योभयोऽस सन्ध्ययाः पवित्रं सर्वदा जलम् ॥६४॥

अपः वारग्रहस्युष्टाः पिवेद्वाचमने द्विजः ।

सुरां पित्रिं सुव्यक्तं धमस्तु वचनं यथा ॥ ६५ ॥
 स्वातवाप्योस्तथा कूपे पाषाणैः शङ्खघातनैः ।
 यथा तु ज्ञातने चैव वृत्तिर्थे गोकुलेन च ॥ ६६ ॥
 दोधने बन्धने चैव स्थापिते मुक्त्वा तथा ।
 काष्ठे वनस्पतौ रोधसङ्कटे रक्षुषस्तयोः ॥ ६७ ॥
 इतत्ते कश्चित् सर्वं प्रमादस्यानमुत्तमम् ।
 यत्क्षयत् चृता गमवः प्राकृतिं लग्नाचरित् ॥ ६८ ॥
 द्वाहस्या घातने कृच्छ्रं पाषाणैर्हिंशु गुणं भवेत् ।
 अर्द्धकृच्छ्रम् स्वाते स्वात् पादकृच्छ्रम् पादये ॥ ६९ ॥
 अस्त्रघाते तिक्ष्णस्त्राणि अठिघाते हयं चरेत् ॥ ७० ॥
 वृच्छ्रेष्ठ इस्त्रघातेऽपि गोप्त्रसेति विशुद्धतिः ।
 दोकर्त्तयति गोमध्ये न दीक्षान्तारमन्तिके ॥ ७१ ॥
 दोमाणि प्रथमे पादि द्वितीये इमञ्चु वापयेत् ।
 द्वतीये तु शिर्सा धार्या चतुर्थे सणिख्यं वपेत् ॥ ७२ ॥
 न च स्त्रौ यां वपनं कुर्याद् न च सा गामत्वजित् ।
 न च रात्रौ वसेद्गोष्ठे न कुर्याद् वैदिकीं श्रुतिम् ॥ ७३ ॥
 सर्वान् केशान् समुद्भूत्य चेदयेऽहुलिहयम् ।
 एव सेव तु नारीणां शिरसो वपनं स्तूतम् ॥ ७४ ॥
 स्तूतकेन तु जातेन उभयोः स्तूतकं भवेत् ।
 पातकेन तु लिपेन जासत्र स्तूतकिता भवेत् ॥ ७५ ॥
 चत्वारि चक्रं कर्म्माणि सम्ब्राकासे विवर्जयेत् ।
 आहारं मैथुनं निद्रा स्वाध्यायच्च चतुर्थकम् ॥ ७६ ॥
 आहाराज्ञायते व्याप्तिः क्रूरगर्भश्च मैथुने ।
 निद्रा श्रियो निवर्त्तन्ते स्वाध्याये मरणं भ्रुवम् ॥ ७७ ॥

अज्ञानोऽ दिजशेष ! वर्णनां हितकार्याणां ।
 मया प्रीतमिदं शास्त्रं साक्षात्मोऽव्यायरय ॥ ७५ ॥

इति यमप्रोक्तं घटीश्वासं समाप्तम् ।
 आपस्तम्बं प्रवक्ष्यामि प्रायश्चित्तविनियोगं ।
 दूषितानां हितार्थाय वर्णनं मनुपूर्वमः ॥ १ ॥

परेषां परिवादेषु निहत्तमृषिसत्तमम् ।
 विविक्तादेश आसौनमामविद्यापरायणम् ॥ २ ॥

अनन्यमनसं शास्त्रं सत्त्वस्य योगविकलमम् ।
 आपस्तम्बमृषिं सर्वे समेत्य मुवद्वोऽहुकर्त् ॥ ३ ॥

भगवत् ! मानवाः सर्वे असम्भार्गे स्थिता यहा ।
 चरेयुर्वाचार्याणां तेषां ब्रूहि विनिष्टुतिम् ॥ ४ ॥

बतीऽवश्यं गृहस्ते न गवादिपरिपालनम् ।
 कृषिकच्चादि चापत्सु दिजामन्त्रगमेव च ॥ ५ ॥

देयस्वानायकेऽवश्यं विप्रादीनाम् भेषजम् ।
 खालानां स्तन्यपानादिकार्यच्च परिपालनम् ॥ ६ ॥

एवं कृते क्षयच्छित् स्यात् प्रभादो यद्यकामतः ।
 गवादीनां ततोऽस्त्राकं भगवत् ! ब्रूहि निष्टुतिम् ॥ ७ ॥

एवमुक्तः चण्ड धात्वा प्रशिपातादधीमुखः ।
 दृष्टा कृषीनुवाचेदमापस्तम्बः सुनिश्चितम् ॥ ८ ॥

बालानां स्तनपादादिकार्ये दोषो न विद्यते ।
 विपत्तावपि विप्राशामामन्त्रणचिकित्सने ॥ ९ ॥

गवादीनां प्रवक्ष्यामि प्रायश्चित्तं रजादिषु ।
 केविदाहुर्न दोषोऽन्न देहधारणभेषजे ॥ १० ॥

श्रीषधं लक्षणस्त्रैव च इहुङ्कारभोजनम् ।

प्राहिना प्राणहृत्यर्थः प्रायशित् न विद्यते ॥ ११ ॥
 अतिरिक्तं न हातव्यं काले सख्यन्तु दापयेत् ।
 अतिरिक्ते किम्बनानां कृच्छ्रमेव विधीयते ॥ १२ ॥
 वग्रहं निरशनात् पादः पादशायाचितं वग्रहम् ।
 पादः सायं वग्रहं पादः प्रताभीज्वं तथा वग्रहम् ॥ १३ ॥
 प्रातः सायं दिनार्धस्त्र पादीनं सायवर्जितम् ॥ १४ ॥
 प्रातः पादं चरेच्छ द्रुः सायं वैकल्य दापयेत् ।
 अयाचितन्तु राजन्ये विराच्च ब्राह्मणस्य च ॥ १५ ॥
 पाकमेकं चरेदोषे ही पादो बन्धने चरेत् ।
 योजने पादहीनस्य चरेत् सर्वं निषातने ॥ १६ ॥
 चरणभरणदोषेव गौरु यत्र विपक्षते ।
 चरेदर्थवतं तद्र भूषणार्थं कृतं हि तत् ॥ १७ ॥
 दमने वा निरोधे वा संघाते चैव योजने ।
 सम्भृष्टद्वयपाशैश्च वृते पादीनमाचरेत् ॥ १८ ॥
 पाताणैर्गुणैर्वर्णपि शस्त्रे यन्येन वा वक्षात् ।
 निषातवन्ति चे गालु तेषां सर्वं विधीयते ॥ १९ ॥
 प्राजापत्यं चरेहिप्रः पादीनं चवियशर्ते ।
 कृच्छ्राहंकु चरेहैश्चः पादं शूद्रस्य दापयेत् ॥ २० ॥
 ही मासी दापयेहत्तुं ही मासी ही रामी सानी दुहेत् ।
 ही मासाचेकविलायां शेषकाले यथाद्विच ॥ २१ ॥
 दमतामर्दमासेन गौरु यत्र विषयते ।
 समिस्तं कफ्नं कृत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २२ ॥
 हस्तमष्टगवं धर्मं वडगवं जीवितार्चिनाम् ।
 चतुर्गवं लृशंसानां द्विगवं जिवांसिनाम् ॥ २३ ॥

अतिवाहातिदीहाभ्यां न चिकाभेदने तथा ।
 नदीपर्वतसंरोधे मृते पादोनमाचरेत् ॥ २४ ॥
 न नारिकेलबालाभ्यां न मुच्छेन न चर्मणा ।
 एभिर्गासु न बन्धीयादवहा परबगोभवेत् ॥ २५ ॥
 कुशैः काशैश्च बन्धीयादवृष्टमं दक्षिणामुखम् ।
 पादलग्नामिदीपेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ २६ ॥
 व्रापनानां वहनान्तु रोधने बन्धनेऽपि च ।
 भिषज्योपचारे च हिगुणं गोब्रतम्भरेत् ॥ २७ ॥
 शुद्धभङ्गेऽस्थिभङ्गं च लाङ् लस्य च कर्त्तने ।
 सप्तरात्रं पिवेददुर्घं यावत् स्वस्या पुनर्भवेत् ॥ २८ ॥
 गोमूत्रेण तु संमिश्रं यावत् भवयेदद्विजः ।
 एतद्विमिश्रितं चैवमुक्ताच्छोश्नसा स्वयम् ॥ २९ ॥
 द्विवदोषाणां विहारेषु क्लेष्यायतनेषु च ।
 एषु गोषु विपन्ने सु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३० ॥
 एका पादात् बहुभिदेवाहापादिता क्वचित् ।
 पादं पादन्तु इत्यायाष्वरेषु स्ते पृथक् पृथक् ॥ ३१ ॥
 यन्त्रणे गोद्विक्तिसार्थे मूढगर्भविमोचने ।
 यत्रे कृते विपत्तिश्चेत् प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३२ ॥
 सरोम प्रथमे पादि हितीये ऋग्मुक्तात् नम् ।
 द्वतीये तु शिखा धार्या सशिखन्तु निपातने ॥ ३३ ॥
 सर्वात् केशान् समुद्दत्य च्छेदयेदकुलिषयम् ।
 एवमेव तु नारीणां गिरसो मुण्डनं सूतम् ॥ ३४ ॥
 इयापस्तम्बीये धर्मग्राहे प्रथमोऽध्यायः ॥
 करुहस्तगतं पुण्यं यत्र ग्रामाद्विनिःसूतम् ।

स्त्रीबालहृष्टाचरितं प्रत्यक्षाहृष्टमेव च ॥ १ ॥

ग्रपास्त्ररसेषु जलेऽथ सौरे द्रोणां जलं यज्ञ विनिःस्तं भवेत् ।

खपाकचार्णालपरिग्रहेषु पौत्रा जलं पञ्चगवेत्रन शुद्धिः ॥ २ ॥

न दुष्येत् सम्पत्ताधारा वातोऽनुताश रैणवः ।

स्त्रियो हृष्टाश बालाश न दुष्यन्ति कदाचन ॥ ३ ॥

आमश्या च वस्त्रज्ञ जायापत्यं कमण्डलः ।

आमनः एचिरैतानि परेषामशुचीनि तु ॥ ४ ॥

अन्येषु खानिताः कूपालङ्घागानि तथैव च ।

एषु खात्वा च पौत्रा पञ्चगवेत्रन शुद्धति ॥ ५ ॥

उच्छिष्टमशुचित्वज्ञ यज्ञ विष्टानुलेपनम् ।

सर्वं शुद्धयति तोयेन तत्त्वोयं केन शुद्धति ॥ ६ ॥

सूर्यरस्मिनिपातने मारुतस्तर्गनेन च ।

गवां मूत्रपुरीषेण तत्त्वोयं तेन शुद्धति ॥ ७ ॥

अस्त्रिचर्मादियुक्तान्तु खराश्वीद्वोपदूषितम् ।

उद्धरेदुदकं सर्वं शोधनं परिमाज्जनम् ॥ ८ ॥

कूपो मूत्रपुरीषेण ष्ठौवनेनापि दूषितः ।

ज्ञश्यगालखरोद्वैश्च क्रवरादैश्च चुमुपितः ॥ ९ ॥

उद्धृत्यैव च तत्त्वोयं सप्तपिण्डान् समुद्दरेत् ।

पञ्चगवेत्रं ऋदा पूर्तं कूर्पे तच्छोधनं स्फुतम् ॥ १० ॥

दापोकूरपतडागानां दूषितानाश्च शोधनम् ।

कुम्भानां शतभृत्य पञ्चगवेत्रं ततः क्विपित् ॥ ११ ॥

यस्त्र कूपात् षिवेत्तीयं ब्राह्मणः शवदूषितात् ।

क्षयं तत्र विशुद्धिः स्वादिति नि संशयोभवेत् ॥ १२ ॥

अस्त्रिवेनाप्यभिन्नेन शवेन परिदूषिते ।

पौत्रा कूपे शाहौरात् पञ्चगवेन शुध्यति ॥ १३ ॥
 क्षिक्षे भिक्षे शवे चैव तत्रस्य यदि तत् पिवेत् ।
 शुद्धिशान्द्रायणं तस्य तपस्कच्छमथापिवा ॥ १४ ॥
 इत्यापस्तम्बीये धर्मशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥
 अन्त्यजातिमविज्ञातो निवसिद्यश्च वेशमनि ।
 सम्यग् ज्ञात्वा तु कालेन हिजाः कुर्वन्त्यनुग्रहम् ॥ १५ ॥
 चान्द्रायणं पराकोवा हिजातीनां विशेषधनम् ।
 प्राजापत्यन्तु शुद्धस्य शेषं तदनुसारतः ॥ २ ॥
 यैभुक्तं तत्र पक्षात् कृच्छ्रं तेषां प्रदापयेत् ।
 तेषामपि च यैभुक्तं कृच्छ्रपादं प्रदापयेत् ॥ ३ ॥
 कूपैकपानैर्दुष्टानां स्पर्शने शब्दूषिणाम् ।
 तेषामेकोपवासेन पञ्चगवेन शोधनम् ॥ ४ ॥
 बालोहृष्टस्था रोगी गर्भिणी वापि पौढिता ।
 तेषां नक्तं प्रदातवयं बालानां प्रहरद्यम् ॥ ५ ॥
 अश्वैतिर्यस्य वर्षाणि बालोवाप्युनघोड़शः ।
 प्रायश्चित्तार्हमहंनि स्त्रियोवप्याधितएव च ॥ ६ ॥
 न्यूनैकादशवर्षस्य पञ्चवर्षाधिकस्य च ।
 चरेदगुरुः सुहृदापि प्रायश्चित्तं विशेषधनम् ॥ ७ ॥
 अथवा क्रियमाणेषु येषामार्त्तिः प्रटग्रते ।
 शेषसम्मादनाच्छुहिर्विपत्तिं भवेद्यथा ॥ ८ ॥
 चुधा व्याधितकायानां प्राणोयेषां विपद्यते ।
 ये न रक्तन्ति भक्तेन तेषां तत्किलिधं भवेत् ॥ ९ ॥
 पूर्णोऽपि कालनियमे न शुद्धिर्बाह्यैर्विना ।
 अपूर्णेऽपि कालेषु शोधयन्ति विजीक्तमाः ॥ १० ॥

समाप्तिमिति नो वाच्यं बिषु वर्णेषु कर्त्तिष्ठित् ।
 विप्रसम्मादनं कार्यं मुत्पवे प्राणसंशये ॥ ११ ॥
 सम्यादयन्ति यदिप्राः स्नानतौष्ट्रैः फलस्त तत् ।
 सम्यक् कर्तुं रपायं स्यादृतौ च फलमाप्नुयात् ॥ १२ ॥
 इत्यापस्तम्बौष्ट्रे धर्मशास्त्रे लृतीषोऽध्यायः ।

चारुकालकूपभारुडे षु योऽज्ञानात् पिवते जलम् ।
 प्रायस्तित्तं कथं तस्य वर्णं वर्णं विधीयते ॥ १ ॥
 चरेत् सान्तपनं विप्रः प्राजापत्वन्तु भूमिषः ।
 तदक्षं न्तु चरेहैश्चः पादं शूदस्य दापयेत् ॥ २ ॥
 भुज्ञोच्छिष्टस्वनाचान्तशारुलैः झपवेन वा ।
 प्रभादात् स्यर्थनं गच्छेचल कुर्यादिशोधनम् ।
 गायत्रप्रथसहस्रन्तु द्रुपदां वा शतं जपेत् ।
 जपं चिरावमशूलं पञ्चगव्येन शुधति ॥ ४ ॥
 चारुलेन यदा स्यृष्टो विरसुवे च कृते हिजः ।
 प्रायस्तित्तं विरात् स्यात् भुज्ञोच्छिष्टः षडाचरेत् ॥ ५ ॥
 पानमैथुनसम्यकेः तथा मूलपुरीषयोः ।
 सम्यकं यदि गच्छेत् उदकमा चात्मजैस्तथा ॥ ६ ॥
 एतैरेव यदा स्यृष्टः प्रायस्तित्तं कथं भवेत् ।
 भोजने च विरात् स्यात् पाने तु वाहमेव च ॥ ७ ॥
 मैथुने पादस्त्रं स्यात्तथा मूलपुरीषयोः ।
 दिनमेकं तथा मृत्रे पुरीषे तु दिनत्रयम् ॥ ८ ॥
 एकाहं तत्र निर्हिष्टं दत्तधावनभच्छणे ॥ ९ ॥
 हुक्षारुडे तु चारुलै हिजस्त्रैव तिष्ठति ।

फलानि भक्षयेत्स्य कथं यत्ति विनिर्हीयत् ॥ १० ॥
 ब्राह्मणान् समनुज्ञाप्य सवासाः स्नानमाचरेत् ।
 एकरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगवेत्रन शुद्धति ॥ ११ ॥
 येन केनचिदुच्छिष्टो अमेघं स्मृश्वते हिजः ।
 अहोरात्रोषि तोभूत्वा पञ्चगवेत्रन शुद्धति ॥ १२ ॥
 इत्यापस्तम्बौये धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥
 चारुडालेन यदा स्मृष्टो हिजवर्णः कदाचन ।
 अनभुप्रस्त्रं पिवेत्तोयं प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ १ ॥
 ब्राह्मणसु निरात्रेण पञ्चगवेत्रन शुद्धति ।
 उच्चिष्टसु हिरालेष पञ्चगवेत्रन शुद्धति ॥ २ ॥
 चतुर्थस्य तु वर्णस्त्रं प्रायश्चित्तं न वे भवेत् ।
 ब्रतं नास्ति तपो नास्ति इमीनैव च विद्यते ॥ ३ ॥
 पञ्चगवेत्रं न दातव्यं तस्य मन्त्रविवर्जनात् ।
 स्वापयित्वा द्विजानान्तु शूद्रोदानेन शुद्धति ॥ ४ ॥
 ब्राह्मणस्य यदोच्छिष्टमन्त्रात्यज्ञानतोहिजः ।
 अहोरात्रन्तु गायत्रा जपं कृत्वा विशुद्धति ॥ ५ ॥
 उच्छिष्टं वैश्यजातीनां भुड्क्ते ज्ञानाद्विजो यदि ।
 शङ्खपुष्पीपथः पौत्रा निरालेषैव शुद्धति ॥ ६ ॥
 ब्राह्मणा सह योऽश्रौयादुच्छिष्टं वा कदाचन ।
 न तत्र दोषं मन्त्रन्ते नित्यमेव मनौषिष्ठः ॥ ७ ॥
 उच्छिष्टमितरक्षीणामश्वीवात् पिष्टेऽपिष्टा ।
 प्राजापत्येन शुद्धिः स्याद्गवानङ्गिरा ब्रवीत् ॥ ८ ॥
 अन्त्यानां भुड्क्तशेषन्तु भक्षयित्वा द्विजातयः ।
 चारुडायणं तदर्हात् ब्रह्मचर्मविशां विधिः ॥ ९ ॥

विस्मृतभक्ते विप्रलक्षणं समाचरेत् ।
 अकाकोच्छिष्टभोगे च प्राजापत्यविधिः स्तुतः ॥ १० ॥
 उच्छिष्टः स्युते विप्रो यदि कविदाचनः ।
 शुनः कुकुटशूद्रांश्च मद्यभाण्डं तथैव च ॥ ११ ॥
 पत्रिष्याधिष्ठितं यज्ञ यदमीध्यं कदाचन ।
 अहोरात्रोषितोभूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥ १२ ॥
 वैश्येन च यदा स्युष्टु उच्छिष्टेन कदाचन ।
 ज्ञानं जपञ्च लैकात्मं दिनस्त्वान्ते विशुद्धति ॥ १३ ॥
 विप्रो विप्रेण संस्युष्टु उच्छिष्टेन कदाचन ।
 ज्ञात्वाचम्य विशुद्धः स्यादपस्मोऽवबोन्मुनिः ॥ १४
 इत्यापस्त्वौये धर्मशास्त्रे यज्ञमोऽध्यायः ॥
 अत ऊर्हं प्रवस्त्वामि नीलीवस्त्रस्य यो विधिः ।
 स्त्रीणां क्रीडार्थसमोगे शयनीये न दुष्टति ॥ १ ॥
 पालने विक्रये चैव तदृष्टते रूपजीवने ।
 पतितसु भवेहिप्रस्त्रिभिः कृच्छैर्विशुद्धति ॥ २ ॥
 ज्ञानं दानं तपोहीमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ।
 पञ्चयज्ञाहृथा तस्य नीलीवस्त्रस्य धारणात् ॥ ३ ॥
 नीलीरक्तं यदा वस्त्रं ब्राह्मणोऽङ्गं तु धारयेत् ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगवेन शुद्धति ॥ ४ ॥
 रोमकूर्पैर्यदा गच्छेद्रसो नीत्यास्तु कर्हिचित् ।
 पतितसु भवेहिप्रस्त्रिभिः कृच्छैर्विशुद्धति ॥ ५ ॥
 नीलीदाक यदा भिन्नाद्ब्राह्मणसंप्र शरीरकम् ।
 शोणितं हृशते तत्र हि जशान्द्रायणं चरेत् ॥ ६ ॥
 नीलीमध्ये यदा गच्छेत् प्रमादाद् ब्राह्मणः क्वचित् ।

अहोरात्रोषितोभूत्वा पञ्चगविन शुद्धति ॥ ७ ॥

नौलीरक्ते न वस्ते य यद्ब्रह्मपनीयते ।

अभीज्ञं तद्दिजातीनां भूत्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥८॥

भक्षयेद् यस्य नौलीकु प्रमादाद् ब्राह्मणः क्वचित् ।

चान्द्रायणेन एवः सप्रादापस्तम्बोऽब्रह्मीन्मनिः ॥९॥

यावत्वां वापिता नौली तावती चायचिर्मही ।

प्रमाणं हादशाब्दानि अत उर्हुं एचिर्भवेत् ॥ १० ॥

इत्यापस्तम्बौये धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥

सामं रजस्त्वलायासु चतुर्थेऽहनि शस्यते ।

हृते रजसि गम्या रूपे नानिहृते कथच्चन ॥ १ ॥

रोगेण यद्रजः स्त्रीणामत्यर्थं हि प्रवर्तते ।

अशुद्धासु न तेने ह तासां वैकारिकं हि तत् ॥२॥

साध्वाचारा न सा तावद्रजो यावत् प्रवर्तते ।

हृते रजसि साध्वी स्वादृग्छकमर्मणि चैन्द्रिये ॥ ३ ॥

प्रथमेऽहनि चारुकाली दितीये ब्रह्मघातिनो ।

द्रतीये रजकौ प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुद्धति ॥४॥

अन्त्यजार्तिश्पाकेन संसृष्टा वै रजस्त्वा ।

अहानि तात्यतिकमप्तं प्रयाचित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ५ ॥

तिरात्मुपवासः स्वात् पञ्चगव्यं विशेषनम् ।

निशां प्रापय तु तां योनिं प्रजाकारच्च कारयेत् ॥६॥

रजस्त्वलां त्यजेत् सृष्टां एता च ऋपचेन च ॥

तिरात्मोषितो भूत्वा पञ्चगव्ये न शुद्धति ॥ ७ ॥

प्रथमेऽहनि षड्ग्रावं दितीये तु च्यपहन्तथा ।

द्रतीये चोपवाससु चतर्थं वक्षिदर्शनात् ॥८॥

विवाहे वितते यज्ञे संखारे च कृते तथा ।
 रजस्त्वला भवेत् कथा संखारलु कथं भवेत् ॥६॥
 आपदित्वा नदा कथामन्यै वै रुक्षुताम् ।
 शुनः प्रत्याहुतिं हुत्वा शेषं कर्त्त्वं समाचरेत् ॥७॥
 रजस्त्वला तु संसृष्टा प्रवकुकुटवायसैः ।
 सा लिरालोपवासेन पञ्चगव्येन शुद्धति ॥८॥
 उच्छिष्टेन तु संसृष्टा कदाचित् ज्ञे रजस्त्वला ।
 क्षम्भेण शुद्धते विप्रकथा दानेन शुद्धति ॥९॥
 एकशास्त्रासमारूढ़ा चार्णला वा रजस्त्वला ।
 ब्राह्मणेन समं तत्र सवासाः स्नानमचरेत् ॥१०॥
 रजस्त्वलायाः संस्कृतः कथं चित्तायते शुना ।
 रजोदिनात् यज्ञेषस्तुपोष विशुद्धति ॥११॥
 अशक्ता चेष्वासे तु स्नानं पश्यात् समाचरेत् ।
 तत्रापशक्ता चेकेन पञ्चगव्यं पिवेत्तः ॥१२॥
 उच्छिष्टस्तु यदा विप्रः स्युशेषार्थं रजस्त्वलाम् ।
 मद्यं स्युद्धा चरेत् क्षम्भं तद्विन्तु रजस्त्वलाम् ॥१३॥
 उदक्यां सुतिकां विप्र उच्छिष्टः स्युशते यदि ।
 क्षम्भार्हन्तु चरेद्विप्रः प्रायश्चित्तं विशेषनम् ॥१४॥
 चारूडालैः खपचैर्वापि आत्रेयी स्युशते यदि ।
 शेषाहात् फालक्षण्येन पञ्चगव्येन शुद्धति ॥१५॥
 उदक्या ब्राह्मणौ शुद्धासुदक्यां स्युशते यदि ।
 अहोरात्रौविता भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्धति ॥१६॥
 एवज्ञ चतियां वैश्यां ब्राह्मणौ चेद्रजस्त्वलाम् ।
 सचेत्तेष्वनं जात्वा दिनस्यामते वृतं पिवेत् ॥१७॥

स्वर्णेषु तु नारीणां सवः स्वानं विधीयते ।
एवमिव बिशुद्धिः सप्तादापस्त्रम्बोद्धरकौनुनिः ॥ २१ ॥
इत्यापहाम्बोये धर्मग्राह्ये सप्तमोऽध्यायः ॥

भक्तना शुद्धते कांस्यं सुरया यज्ञं सिद्धते ।
सुराविशमूलसंशृष्टं शुद्धते तापसेच्छन्तेः ॥ १ ॥
गवाद्वातानि कांस्यानि शुद्धोच्छिष्ठानि यानि तु ।
दशभिः द्वारैः शुद्धति खकाकोपहतानि च ॥ २ ॥
शौचं हृत्यनारीणां वासुदूर्ये शुद्धिभिः ॥ ३ ॥
रेतस्यृष्टं शवस्यृष्टमाविकन्तु प्रदृश्यति ।
अद्विष्टदा च तन्मालं प्रक्षाल्य च विशुद्धति ॥ ४ ॥
शुद्धमस्त्रमविप्रस्त्र पञ्चरात्रे य जीर्ण्यति ।
अद्वन्यन्तसंयुक्तमर्दमासेन जीर्ण्यति ॥ ५ ॥
पद्मस्तु दधि मासेन अस्त्रासेन दृतं तन्मा ।
सम्बत्सरेष्व तैलन्तु कोषे जीर्ण्यति वा नवा ॥ ६ ॥
भुजति ये तु शुद्धान्तं मासमेकं निरन्तरम् ।
इह जन्मनि शुद्धिं जायन्ते ते द्विताः शुनि ॥ ७ ॥
शुद्धान्तं शुद्धसम्बर्काः शूद्रे यैव सहासनम् ।
शुद्धात्मानागमः काञ्छिष्वलन्तमपि पातयेत् ॥ ८ ॥
आहितामित्यु योविप्रः शुद्धात्मानं निवर्त्तते ।
तन्मा तस्य प्रणम्यन्ति आमा ब्रह्म त्योऽमयः ॥ ९ ॥
शुद्धासेन तु भुजेन मैथुनं योऽधिगच्छति ।
यस्यान्तं तस्य ते पुन्या इच्छाच्छुकस्य समावेः ॥ १० ॥
शुद्धान्तं नोदरसेन यः कश्चिन्मियते द्विजः ।

स भवेच्छुकरो ग्राम्योऽनुतः खा वाथ जायते ॥१॥
 ब्राह्मणस्य सदा भुज्ञते चत्रियस्य तु पर्वणि ।
 वैश्यस्य यज्ञदीवायां शूद्रस्य न कदाचन ॥१२॥
 अमृतं ब्राह्मणस्याच्च चत्रियस्य पयः सूतम् ।
 वैश्यस्याप्यच्च मेवाच्च शूद्रस्य रघिरं सूतम् ॥१३॥
 वैश्यदेवेन होमेन देवताभ्यर्च्छनैर्जपेः ।
 अमृतं तेन विप्राच्चमृग्यजुः सामसंस्कृतम् ॥१४॥
 व्यवहारानुरूपेण धर्मेण च्छलवर्जितम् ।
 चत्रियस्य पयस्तेन भूतानां यज्ञ पालनम् ॥१५॥
 स्वकर्मणा च हषभैरनुसृत्याद्यशक्तिः ।
 च्छलयज्ञातिथित्वेन वैश्याच्चन्तेन संस्कृतम् ॥१७॥
 अज्ञानतिमिरान्धस्य मद्यपानरतस्य च ।
 रघिरं तेन शूद्राच्च विधिमन्त्रविवर्जितम् ॥२७॥
 आममांसं मधु ष्टतं धानाः क्षीरं तथैव च ।
 गुडं तक्रं समं ग्राह्यं निहत्तेनापि शूद्रतः ॥१८॥
 श्राकं मासं भृणालानि तु खुरः शक्तवस्तिलाः ।
 रसाः फलानि पिण्डाकं प्रतिपाह्ना हि सर्वतः ॥१९॥
 आपत्काले तु विप्रेण भुक्तं शूद्रगृहे यदि ।
 मनस्तापेन शुद्धेत हृपदां वा शतं जपेत् ॥२०॥
 द्रव्यपाणिश्च शूद्रेण स्यूद्धोच्छिष्टेन कहिंचित् ।
 तदहिजेन न भीक्षाव्यमापस्तम्बोऽब्रवीनुनिः ॥२१॥
 द्रत्यापस्तम्बौये धर्मशास्त्रे इष्टमोऽस्त्रायः ॥

भुज्जानस्य तु विप्रस्य कदाचित् स्वते गुदम् ।
 उच्छिष्टस्याएतेस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ १ ॥
 पूर्वं शौचन्तु निर्वर्त्य ततः पञ्चादुपस्थित् ।
 अहोरात्रोषितोभूत्वा पञ्चगत्येन शुध्यति ॥ २ ॥
 अशिल्वा सर्वमेवात्रमक्त्वा शौचमात्रनः ।
 मोहाङ्गुक्ता तिरात्मन्तु यतान् पौत्रा विशुध्यति ॥ ३ ॥
 प्रस्तुतं यवशस्येन पलमेक्त्वा सर्विधा ।
 पलानि घञ्च गोमूलं नातिरिक्तवदाशयेत् ॥ ४ ॥
 अलेह्नानामपेयानामभव्याणाञ्च भवेण ।
 रेतोमूलपुरोषाणां प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ ५ ॥
 प्रद्वोदुम्बरविल्वाञ्च कुशाखत्यपलाशकाः ।
 एतेषामुदकं पौत्रा षड्गतिण विशुक्षति ॥ ६ ॥
 ये प्रत्यवसिता विग्राः प्रब्रज्याग्निजलादिषु ।
 अनाशकनिवृत्ताञ्च गृहस्थलं चिक्षीषतः ॥ ७ ॥
 चरेयुस्लौणि कङ्काणि चौणि चान्द्रायणानि वा ।
 जातकर्मादिभिः सर्वैः पुनः संस्कारभागिनः ।
 तेषां सान्तपनं कङ्कं चान्द्रायणमध्यायिवा ॥ ८ ॥
 यदे इति काकवलाकचिन्नैरभेद्यलिप्त्वा भवेच्छरीरम् ।
 श्रोते मुखेच प्रविशेच सम्यक् स्नानेन सेपोपहतस्य शुडिः ॥ ९ ॥
 जर्हं नाभेः करो मुक्ता यदङ्गमुपहव्यते ।
 जर्हं स्नानमधः शौचं मार्जनेनैव एड्यति ॥ १० ॥
 उपानहावभेद्यं वा यस्य संस्थृते मुखम् ।
 मृत्तिकाशीधनं स्नानं पञ्चगत्यं विशीधनम् ॥ ११ ॥
 दशाहाकुधते विप्रो जन्महानौ स्थीतिषु ।

वड्भिस्त्रिभिरदैकेन उद्गिट्शुद्योगिषु ॥ १२ ॥
 उपनीतं यदा त्वचं भोक्ता च समुपस्थितः ।
 अपीतवत् समुत्कृष्टं न दद्याच्च इति येत् ॥ १३ ॥
 अन्ते भोजनसम्बन्धे मध्यिकाकेशदूषिते ।
 अनन्तरं स्त्रीहापस्त्राचाचं भजना स्त्रीत् ॥ १४ ॥
 शुक्रमांसमयं चाचं शुद्राचं वाप्यजामतः ।
 भुज्ञा कञ्जः चरेहिप्रो ज्ञानात् कञ्जतयं चरेत् ॥ १५ ॥
 अभुज्ञे मुञ्जते यज्ञं भुज्ञन् यज्ञाप्य मुञ्जते ।
 भोक्ता च भोजकश्चैव पठन्त्या गच्छति तुञ्जृतम् ॥ १६ ॥
 यज्ञं भुज्ञते तु सुक्तं वा दुष्टं वापि विशेषतः ।
 अहोहालोषितो भूत्वा पञ्चगच्छेन गच्छति ॥ १७ ॥
 उद्गते चोदकस्त्वं स्थलस्थुत्य श्वले शुचिः ।
 पादौ स्पायीभयतैव आचम्योभयतः शुचिः ॥ १८ ॥
 उत्तीर्ण्याचम्य उद्गादवतीर्ण्य उपस्त्रीत् ।
 एवमुच्येत्याचाचं दुक्तो व्रहणेनाभिपूज्यते ॥ १९ ॥
 अम्बमारे गवां शोषे व्राण्यानाच शुचिधी ।
 स्वाध्याये भोजने चैव पादुकानां विसर्जनम् ॥ २० ॥
 जग्मग्नभृतिसंस्कारे जग्मग्नानाते च भोजनम् ।
 अस्तपिष्ठैर्न कर्त्तव्यं शूद्राकार्यं विशेषतः ॥ २१ ॥
 वाजकाचं नवद्याचं सद्यहे चैव भोजनम् ।
 स्त्रीणां प्रथमनर्भे च लुका चान्द्रायणं चरेत् ॥ २२ ॥
 जग्मौद्दने च शाचे च सौमन्तोदयने तथा ।
 अवश्याचे इतकाचे लुका चान्द्रायणं चरेत् ॥ २३ ॥
 अप्रजाता तु नारी स्याद्वाश्रीयादेव तदृष्टहे ।

अथ भुज्जीत मोहाकु यः पृयसं नरकं ब्रजेत् ॥२४॥
 अस्विनापि हिं शुरुक्षेन पिता कन्द्रा ददाति यः ।
 रौरवे बहुवर्षाणि पुरीषं भूत्रमभूते ॥ २५ ॥
 स्त्रीधनानि च ये महादुपजीवन्ति दान्तवाः ।
 सर्वं दानानि वस्त्राणि ते पापा यान्त्यधीगतिम् ॥ २६ ॥
 राजाक्षं तेजश्चादत्ते शुद्राक्षं ब्रह्मवच्च सम् ।
 असंख्यतान्तु योभुज्ज्ञे स भुज्ज्ञे पृथिवीमलम् ॥२७॥
 शृतके सूतके चैव शृहीते शशिभास्त्वरे ।
 हस्तिक्षायान्तु यो भुज्ज्ञे पापः स पुरुषो भवेत् ॥ २८ ॥
 पुनभूः पुनरेता च रेतोधा कामचारिणी ।
 आसां प्रथमगर्भेषु सुक्षा चान्तर्याणं चरेत् ॥ २९ ॥
 माटप्रस्त्रं पिटप्रस्त्रं ब्रह्मप्रस्त्रो गुरुतत्प्रयः ।
 विशेषाह्नकमेषां सुक्षा चान्त्रायाणं चरेत् ॥ ३० ॥
 रजकव्याधश्चैलूषवेणुचर्मोपजीविनाम् ।
 शुक्लेषां चान्त्रायाश्चाक्षं शुक्लं चान्त्रायणेन तु ॥ ३१ ॥
 उच्छिष्ठोच्छिष्ठसंस्यृष्टः यना शूद्रेन वा हिजः ।
 उपोष्ठ रजनीमेका पञ्चगव्येन शुद्धयति ॥ ३२ ॥
 ज्ञान्यास्य सदाकालं शूद्रे प्रेषणकारिणः ।
 भूमावन्तं प्रदातव्यं यथैव ज्ञा तथैव सः ॥ ३३ ॥
 अभूदकेष्वरस्येषु चौरव्याघाकुले पथि ।
 क्षत्वा भूतं पूरीषच्च इवप्रहस्तः कथं श्रुचिः ॥ ३४ ॥
 भूमावन्तं प्रतिष्ठाप्य क्षत्वा शौचं यथार्हतः ।
 उवसङ्गे ऋष्यं पक्षावमुपसृश्य ततः श्रुचिः ॥ ३५ ॥
 भूत्रोक्षारं द्विजः क्षत्वा अक्षत्वा शौचमालनः ।

मोहान्नुका चिरात्मनु गवयं पौत्रा विश्वधति ॥३७॥
 उदक्षां यदि गच्छेत् ब्राह्मणो मदमोहितः ।
 चान्द्रायणेन शुद्धेत ब्राह्मणानाच्च भोजनैः ॥ ३८ ॥
 भुलोच्छिष्टस्वनाचालयाणालैः श्वपचेन वा ।
 प्रमादाद यदि संस्कृष्टो ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ॥३९॥
 ज्ञात्वा विषवनं नित्यं ब्रह्मचारी धराशयः ।
 स चिरात्मोषितो भूत्वा पञ्चगव्ये न शुद्धति ॥४०॥
 चण्डालेन तु संस्कृष्टो यश्चापः पिवति हिजः ।
 अहीरात्मोषितो भूत्वा विषवनेन शुद्धति ॥ ४१ ॥
 सायं प्रातस्वहीरात् पादं क्षच्छस्य तं विदुः ।
 सायं प्रातस्वथैवैकं द्विनद्यमयाचितम् ॥ ४२ ॥
 द्विनद्यस्त्रियात् क्षच्छार्द्दं तद्विधौयते ।
 प्रायस्त्रित्तं लघुं ह्रीतश्चायेषु तु यथार्हतः ॥ ४३ ॥
 क्षणाजिनतिलग्राहौ हस्यखानाच्च विक्रयौ ।
 प्रेतनिर्यातकसैव न भूयः पुरुषोभवेत् ॥ ४४ ॥
 इत्यापस्तम्बीये धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥

आचान्तोऽप्यशुचिस्तावद् यावत्त्रोहिते जलम् ।
 उहृतेऽप्यशुचिस्तावद् यावद्भूमिन् लिपते ॥ १ ॥
 भूमावपि च लिपायां तावत् स्वादशुचिः पुमान् ।
 आसनादुत्थितस्ताद् यावत्त्राक्रमते महीम् ॥ २ ॥
 न यमं यमभित्याहराम् वै यम उच्यते ।
 आत्मः संयमितो येन तं यम किं करिष्यति ॥३॥
 न तथाचिस्तथा तौल्यः सर्पे वा दुरधिष्ठितः ।

यथा क्रोधोहि जन्मनां श्रीरस्त्री विनाशकः ॥४॥

चमा गुणोहि जन्मनामिहामूलसुखप्रदः ।

एकः चमावतां दोषो द्वितौयो नोपपद्यते ।

यदिनं चमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥५॥

न शक्तिशास्त्राभिरतस्य मोक्षो न चैव रस्यावस्थप्रियस्य ।

न भोजनाच्छादनतपरस्य एकान्तशौलस्य दृढव्रतस्य ॥६॥

मोक्षो भवेत् प्रौतिनिवर्त्तकस्य अध्यात्मयोगैकरतस्य सम्यक् ।

मोक्षो भवेत्वित्यमहिंसकस्य स्वाध्याययोगागतमानसस्य ॥७॥

क्रोधयुक्तो यद् यजते यज्ञुहोति यदर्चति ।

सर्वं हरति तत्स्य आमकुभद्वीदकम् ॥८॥

अपमानात्पोष्टिः समानात्पसः च्यः ।

अर्चितः पूजतो विप्रो दुर्घागौरिव सौदति ॥९॥

आपायते यथा धेनुस्तुणैरभृतसम्बैः ।

एवं जपैश्च होमैश्च पुर्खैरापायते द्विजः ॥१०॥

मात्रवत् परदारांश्च परद्रव्याणि लोद्धवत् ।

आत्मवत् सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥११॥

रजकवगाधश्चैलूपवेणुचर्मीपजीविनाम् ।

यो भुड्क्तो भक्तमेतेषां प्राजापत्यं विशोधनम् ॥१२॥

अगम्यागमनं कृत्वा अभक्षस्य च भक्षणम् ।

शुद्धिं चान्द्रायणं कृत्वा अथवोक्तं तथैवच ॥१३॥

अग्निहोत्रं त्वजेद् यसु स नरोरीवहा भवेत् ।

तस्य शुद्धिविधातवगा नान्या चान्द्रायणाद्वते ॥१४॥

विवाहोत्सवयज्ञे षु अन्तराभृतसूतके ।

सद्यः युद्धिं विजानीयात् पूर्वं सङ्कल्पितं चरेत् ॥१५॥

देवद्रेष्टां विवाहेषु संज्ञेषु प्रलतेषु च ।
कल्पितं सिद्धमन्वाय नाश्वौच सृतदृतम् ॥ १६ ॥
इत्थापकम्बीये धर्मशस्त्रे दशमोऽधायः ॥

समाप्तसाय अन्यः ।

अथ सम्बन्धज्ञतिः ॥

—००—

सम्बन्धमेकमासौनमाभविदापरायणम् ।
ऋषयस्तु समागम्य पप्रच्छुर्धर्मकाहिणाः ॥ १ ॥
भगवन् ! श्रीतुमिच्छामः श्री उस्तुर्धि द्विजोत्तम् । ।
यथावहर्ममाचक्ष शुभाशुभविवेचनम् ॥ २ ॥
वामदेवाद्यः सर्वे तमपृच्छन् महोजसम् ।
तावन्नवीच्छुनौन् सर्वान् प्रीताक्षा शुभतामिति ॥ ३ ॥
स्त्रभावाद् यत्र विचरेत् क्षम्यसारः सदा रुगः ।
धर्मप्रदेशः स विज्ञीयो हिजानां धर्मसाधनम् ॥ ४ ॥
उपनोतः सदा विप्रो गुरोरुहि द्वितमाचरेत् ।
स्त्रमात्मधुमासानि ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ॥ ५ ॥
सम्भावां प्रातः सनक्षमासुपाशौत यथाविधि ।
सादिल्लां पश्चिमां सम्भावहीस्तमितभास्तरे ॥ ६ ॥
तिष्ठन् पूर्वां जपं कुर्यादब्रह्मचारी समाहितः ।
आसौनः पश्चिमां सम्भावां जपं कुर्यादतत्त्वितः ॥ ७ ॥

अभिकार्यं ततः कुर्याद्वीधायी तदनन्तरम् ।
 ततोऽधीयीत वेदस्तु वौष्ठमाणो गुरोर्मुखम् ॥ ८ ॥
 प्रथमं प्राक् प्रयुच्छौत व्याहृतिसदनन्तरम् ।
 वावलैक्षातुपूर्वेण ततोवेदं समारभेत् ॥ ९ ॥
 हस्तौ सुसंयतौ कार्यौ जानुभासु परिस्थितौ ।
 गुरोर्हनुमतं कुर्यात् पठनान्यमतिर्भवेत् ॥ १० ॥
 साक्षं प्रातस्तु भिसेत ब्रह्मचारी सदा प्रती ।
 निवेद्य गुरवेऽश्रीयात् प्राण्मुखो वाग्यतः शुचिः ॥ ११ ॥
 साक्षं प्रातहि जातीनामशनं श्रुतिचोदितम् ।
 गान्धरा भोजनं कुर्याद्विनिहोत्सवो विधिः ॥ १२ ॥
 आश्रम्येव तु भुज्ञौत भुज्ञा चौपश्युशेदहिजः ।
 अनाचान्तस्तु योऽश्रीयात् प्रायश्चित्तीयते तु सः ॥ १३ ॥
 अनाचान्तः पिदेदश्वल् योऽपिवा भक्षयेदहिजः ।
 गायत्रपृष्ठसहस्रन्तु जपं स्त्रात्वा विश्वस्ति ॥ १४ ॥
 अक्षत्वा पादशोचन्तु तिष्ठन् मुक्तशिखोऽपिवा ।
 विना यज्ञोपवीतेन आचान्तोऽथ शुचिहि जः ॥ १५ ॥
 आचामेद् ब्राह्मतीर्थेन सोपवीती द्युदक्ष्मुखः ।
 उपवीती हिङ्गोनित्यं प्राण्मुखो वाग्यतः शुचिः ॥ १६ ॥
 जले जलस्त आचामेत् स्थलाचान्तोवहिः शुचिः ।
 वहिरन्तस्य आचान्त एवं शुद्धिमदाप्नुयात् ॥ १७ ॥
 आमणिवन्धनाहस्तौ पादावहिर्विशोधयेत् ॥ १८ ॥
 अशब्दाभिरकुचा॒भिः स्वर्णरङ्गन्धिभिः ।
 हस्ताभिरफेनाभिस्त्रिवृद्धिराचमेत् ।
 परिशृण्य दिरास्तन्तु द्वादशाङ्गनि च सृशेत् ॥ १९ ॥

स्नात्वा पौत्रा तथा भुज्ञा सूक्ष्मा चैव हिजोक्तमाः ॥
 अनेन विधिना विप्रशाचान्तः शुचितामियात् ॥२०॥
 शूद्रः शुद्धति हस्ते न वैश्यो दल्लेषु वारिभिः ।
 कण्ठागतैः क्षच्छियस्तु आचान्तः शुचिता मियात् ॥२१॥
 आसनारूढपादश्च कृतावशक्यिकर्त्तथा ।
 आरूढपादको वापि न शुद्धति कदाचम ॥२२॥
 उपासौत न चेत् सम्यामिनिकार्यं नवा कृतम् ।
 गायत्रष्टसहस्रन्तु जपेत् स्नात्वा समाहितः ॥२३॥
 सूतकान्तः नवशाङ्गं मासिकाचं तथैव च ।
 ब्रह्मचारी तु योऽश्रीयाच्चिरात्रेणैव शुध्यति ॥२४॥
 ब्रह्मचारी तु यो गच्छेत् स्त्रियं कामप्रपौडितः ।
 प्राजापत्यं चरेत् क्षच्छमश्वैकं सुमन्त्रितः ॥२५॥
 ब्रह्मचारी तु योऽश्रीयाच्चभुमांसं कथम् ।
 प्राजापत्यन्तु कृत्वासौ मौज्जीहोमेन शुध्यति ॥२६॥
 निर्विपेच पूरोऽग्नेण ब्रह्मचारी च पर्वणि ।
 मन्त्रैः शाकलहोमान्तैरग्नावाच्यच्च होमयेत् ॥२७॥
 ब्रह्मचारी तु यः स्तन्देत् कामतः शुक्रमालनः ।
 अवकौर्णीव्रतं कुर्यात् स्नात्वा शुद्धिदकामतः ॥२८॥
 भिक्षाटनमतः कृत्वा स्वस्यो ह्येकाल्मनः चुतिः ।
 अस्नात्वा चैव यो भुज्ञते गायत्रष्टशतं जपेत् ॥२९॥
 शूद्रहस्तेन योऽश्रीयात् पानीयं वा पिवेत् क्षचित् ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ॥३०॥
 शङ्खपर्ण्युषितोच्छिष्टं भुज्ञान्तः केशदूषितम् ।
 अहोरात्रोषतो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ॥३१॥

शुद्राणां भाजने भुक्ता भुक्ता वा भिक्षभाजने ।
 अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चवेन शुध्यति ॥ ३२ ॥

इवा स्वपिति यः स्वखो ब्रह्मचारी कथञ्चन ।
 स्नात्वा सूर्यं समभ्यर्चं गायत्रप्रश्नतं जपेत् ॥ ३३ ॥

एष धर्मः समाख्यातः प्रथमाश्रमवासिनाम् ।
 एवं संवर्त्मानस्त्र प्राप्नोति परमा गतिम् ॥ ३४ ॥

अथ द्विजोऽभ्यनुज्ञातः सवर्णां स्त्रियमुद्देश्यत् ।
 कुले महति समूतां लक्षणेष्व समन्विताम् ।

ब्रह्मेणैव विवाहेन शौलरूपगुणान्विताम् ॥ ३५ ॥

पञ्चयज्ञविधानञ्च कुर्यादहरहर्दिंजः ।
 त हापयेत् क्षचिद्दिप्रः श्रेयस्कामः कदाचन ॥ ३६ ॥

हानिं तस्य तु कुर्वीत सदा मरणजन्मनोः ॥ ३७ ॥

विप्रो दशाहमासौत दानाभ्ययनवर्जितः ।
 क्षत्रियो द्वादशाहेन वैश्यः पञ्चदशैव तु ।

शुद्रः शुध्यति मासेन सम्बन्धवचनं यथा ॥ ३८ ॥

प्रेतस्य तु जलं देयं स्नात्वा च गोत्रजैर्वह्निः ।
 प्रथमेऽङ्गि छतौये च सप्तमे नवमे तथा ॥ ३९ ॥

ततु थें सञ्चयं कुर्यात् सर्वेषु गोत्रजैः सह ।
 ततः सञ्चयनादूर्ध्मङ्गसर्णी विधीयते ॥ ४० ॥

ततु थें हनि विप्रस्य षष्ठे वै क्षत्रियस्य च ।
 अष्टमे दशमे चैव स्यांशः स्याहैश्यशूद्रयोः ॥ ४१ ॥

जातस्यापि विधिर्द्दृष्ट एष एव मनोषिभिः ।
 दशरात्रेण शुध्यन्ति वैश्यद्विविवर्जिताः ॥ ४२ ॥

प्रृते जाते पितुः स्नानं सकेलन्तु विधीयते ।

आता हुधेराहेन सातस अर्थं पितुः ॥ ४२ ॥
 होमस्त्र तु कर्तव्यः शुक्लादेव फलेन च ।
 पश्यद्विधानवृत्त न कार्यं स्तुत्यज्ञानोः ॥ ४३ ॥
 दशाहात् परं सम्बग् विप्रोऽधीयीत धर्मवित् ।
 दानक्ष विधिना देयमशुभाक्षकरं शुभम् ॥ ४४ ॥
 बद्धद्विष्टतम् लोके यज्ञापि इयितं एषु ।
 तन्नदुष्णते देयं तदेवाच्यमिष्टता ॥ ४५ ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि भान्यानि सुवद्धनि च ।
 समुद्रजानि रक्षानि नरो विगतकालापः ।
 दत्त्वा विप्राय महते प्राप्नोति महतीं श्रियम् ॥ ४६ ॥
 गच्छमाभरणं मालं यः प्रथम्भति धर्मवित् ।
 च सुगच्छः सदा हृष्टो यत् तत्रोपज्ञायते ॥ ४७ ॥
 श्रीत्रियाय कुर्जीनाथ त्वर्धने च विशेषतः ।
 यहानं दीयते भक्तवा तप्तवेत्तु महत् फलम् ॥ ४८ ॥
 आहृत शौलसम्बन्धं श्रुतेनाभिनेन च ।
 शुचिर्विप्रं महाप्राज्ञो हृष्टकविग्रहं पूजयेत् ॥ ४९ ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि रसवन्तौप्रसिद्धानि च ।
 श्रेयस्त्रामेन देयानि स्वर्गमन्त्रयमिष्टता ॥ ५० ॥
 वस्त्रहाता सुवेदः स्याद्रौप्यदी रूपमेव हि ।
 हिरण्यदी महायागुर्लभेत्ते जयं मानवः ॥ ५१ ॥
 भूताभयप्रदानेन सर्वकामानवाप्नुयात् ।
 दीर्घमायुष उभते सुखी चैव तथा भवेत् ॥ ५२ ॥
 धर्मोदकप्रदायी च सर्विदं सुखमशुते ।
 अलक्ष्म्यत्वं त्वलहारं इस्ता प्राप्नोति तत्परम् ॥ ५३ ॥

फलमूलानि विप्राय शाकानि विविधानि च ।
 सुरभीणि च पुष्टाणि दत्त्वा प्राज्ञश्च जायते ॥ ५५ ॥
 ताम्बूलं चैव यो दद्यादृग्ग्रहणीभ्योविचक्षणः ।
 मेधावी सुभगः प्राज्ञो दर्शनौयश्च जायते ॥ ५६ ॥
 पादुकोपानहौ च्छलं शयनान्यासनानि च ।
 विविधानि च यानानि दत्त्वा दिव्यगतिर्भवेत् ॥ ५७ ॥
 दद्याच्च शिशिरे त्वग्निं बहुकाढ़ं प्रयद्रतः ।
 कायाग्निदौसिं प्राज्ञत्वं रूपसौभाग्यमाप्नुयात् ॥ ५८ ॥
 औषधं ऊहमाहारं रोगिणां रोगशान्तये ।
 दत्त्वा स्याद्रीगरहितः सुख्नी दीर्घायुरेव च ॥ ५९ ॥
 इन्धनानि च योदद्यादिप्रेभ्यः शिशिरागमे ।
 नित्यं जयति संयामे श्रिया युक्तसु दीप्तये ॥ ६० ॥
 अलङ्घत्य तु यः कन्यां वराय सदृशाय वै ।
 ग्राम्मीयेण विवाहेन दद्यात्तान्तु सुपूजिताम् ॥ ६१ ॥
 स कन्यायाः प्रदानेन श्रीयो विन्दति पुष्कलम् ।
 साधुवादं लभेत् सङ्गिः कौर्त्तिः प्राप्नोति पुष्कलाम् ॥ ६२ ॥
 व्योतिष्ठोमादिसवाणां शतं शतगुणौकृतम् ।
 प्राप्नोति पुरुषो दत्त्वा होममन्त्वैसु संख्ताम् ॥ ६३ ॥
 अलङ्घत्य पिता कन्यां भूषणाच्छादनासनैः ।
 दत्त्वा स्वर्गेभवाप्नोति पूजितसु सुरादिषु ॥ ६४ ॥
 रोमदर्शनसंप्राप्ते सोमो भुज्ञक्त्वा कन्यकाम् ।
 रजोदद्वा तु गन्धवैः कुचौ दद्वा तु पावकः ॥ ६५ ॥
 अष्टवर्षी भवेदगौरी नववर्षा तु रोहिणी ।
 दशवर्षी भवेत् कन्या अरजाहूँ रजस्ता ॥ ६६ ॥

माता चैत्र पिता चैत्र ज्ये होभाता तथैवत् ।
 तयच्चे नरकं यान्ति दृष्टा कन्यां रजस्तलाम् ॥६७॥
 तस्माहिवाहयेत् कन्यां यावद्वन्तु मतौ भवेत् ।
 विवाहोऽष्टमवर्षायाः कन्यायासु प्रशस्यते ॥ ६८ ॥
 तैलमास्तरणं प्राञ्छः पादाभ्यङ्कं ददाति यः ।
 ग्रहष्टमानसो लोके सुखी चैव अदा भवेत् ॥ ६९ ॥
 अगड़ाहौ च यो दद्यात् कौलसीरेण संसुतौ ।
 अलङ्घत्य यथाशत्या धुर्व्वहौ शुभलक्षणौ ॥ ७० ॥
 सर्वपापविशुद्धात्मा सर्वकामसमन्वितः ।
 वर्षाणि वसति खर्गे रोमसंख्याप्रमाणतः ॥ ७१ ॥
 धिनुक्ष योहिं दद्यादलङ्घत्य पथस्त्रिनीम् ।
 कांस्यदस्तादिभिर्युक्तां सर्वगलोके महीयते ॥ ७२ ॥
 भूमिं शस्यवतीं श्रेष्ठां ब्राह्मणे वेदपारगे ।
 गां दत्त्वार्द्धप्रसूताच्च सर्वगलोके महीयते ॥ ७३ ॥
 अम्लेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्णेष्वावी सूर्यसुताश गावः ।
 शोकास्त्रयस्तेन भवन्ति दद्यायः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात् ॥७४
 यावन्ति शस्यमूल्यानि आरोप्याणि च सर्वशः ।
 नरस्तावन्ति वर्षाणि सर्वगलोके महीयते ॥ ७५ ॥
 सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ।
 हाटकच्छितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥ ७६ ॥
 यो ददाति सर्वरौप्येहं मशुङ्गीमरोगिणीम् ।
 सवत्सां वाससा दौतां सुशीलाङ्गां पथस्त्रिनीम् ॥ ७७ ॥
 तस्यां यावन्ति रोमाणि सवत्सायां दिवं गृतः ।
 तावदष्टसहस्राणि स नरो ब्रह्मणोऽन्तिके ॥ ७८ ॥

यो ददाति वलौवहं सुक्ते न विधिना रभम् ।

अवग्रहं गोप्रदानेन फलाहशगुणं फलम् ॥ ७८ ॥

जलदस्तुमितुलां विद्युथं सर्ववसुषु ।

अवदः सुखमाप्नोति सुदृष्टः सर्ववसुषु ॥ ८० ॥

सर्वेषामेव दानानामन्नदानं परं सृतम् ।

सर्वेषामेव जन्मनां यतस्तत्त्वीवितं फलम् ॥ ८१ ॥

यस्माद्वात् प्रजाः सर्वाः कल्पे कल्पे इहजत् प्रभुः ।

तस्माद्वात् परं दानं न भूतो न भविष्यति ॥ ८२ ॥

अवदानात् परं दानं विद्यते न हि किञ्चन ।

अवदाङ्गुतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः ॥ ८३ ॥

अच्चिकां गोशकाहर्भानुपवीतं यथोत्तरम् ।

दत्त्वा गुणाग्रविप्राय कुले महति जायते ॥ ८४ ॥

सुखवासस्त्रं यो दद्याहन्तधावनमेव च ।

शुचिगन्धसमायुक्तो वाक्पटुः सं सहा भवेत् ॥ ८५ ॥

पादशैचन्तु योदद्यात्तथाच गुह्यतिष्ठयोः ।

यः प्रयच्छति विप्राय शुहबुद्धिः सहा भवेत् ॥ ८६ ॥

औषधं पथ्यमाहारं लेहाभ्यङ्गं प्रतिशयम् ।

यः प्रयच्छति रोगिष्यः सर्वप्राधिविवर्जितः ॥ ८७ ॥

गुडमिश्रसस्त्रैव लवणं वप्त्वानानि च ।

सुरभौषिणि च पानानि दत्त्वात्पत्तसुखी भवेत् ॥ ८८ ॥

दानैश्च विविधैः सम्यक् पुरुषमेतदुदाङ्गतम् ।

विद्यादानेन पुण्ये न ब्रह्मलोके महोदर्ते ॥ ८९ ॥

अन्योन्यान्नप्रदा विप्रा अन्योन्यप्रतिषूजकाः ।

अन्योन्यं प्रतिगृह्णन्ति तारवक्ति तरन्ति च ॥ ९० ॥

दानान्येतानि दियानि ज्ञान्यानि च विशेषतः ।
 हीनान्वक्षपणादिभ्यः श्रीयस्कामेन धीमता ॥८१॥
 ग्रन्थचारियतिभ्यस्व वपनं यसु कारयेत् ।
 नस्त्रिकर्मादिकस्त्रैव चक्षुषान् जायते नरः ॥ ८२ ॥
 देवागारे द्विजातीनां दौपं दद्याच्चतुष्यथे ।
 अधाविज्ञानसम्पदशक्तुषान् जायते नरः ॥ ८३ ॥
 नित्ये नैमित्तिके काम्ये तिलान् दत्त्वा तु शक्तिः ।
 प्रजावान् पशुमांश्चैव धनवान् जायते नरः ॥ ८४ ॥
 यो ददात्यर्थितोविप्रे यत्तत् संप्रतिपादिते ।
 दत्त्वाकाष्ठादिकस्त्रैव गोप्रदानसम् भवेत् ॥ ८५ ॥
 कल्पा गार्हाण्णि कर्माण्णि स्वभार्यापोषणे नरः ।
 ऋतुकालाभिगामी स्यात् प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ८६ ॥
 उषित्वैवं गृहे विप्रोद्दितीयादाश्रमात् परम् ।
 वलौपलितसंयुक्तसृतौयन्तु समाच्छयेत् ॥ ८७ ॥
 गच्छेद्वै वनं प्राङ्गः स्वभार्यां सहचारिणीम् ।
 गृहीत्वा चाग्निहोत्रस्त्र होमं तत्र न चापयेत् ॥ ८८ ॥
 कुर्व्याच्चैव पुरोडाशं वन्यैर्मैथ्रैर्यैषाविधि ।
 भिक्षाच्च भिक्षवे दद्याच्छाकमूलफलानि च ॥ ८९ ॥
 कुर्यादध्ययनं नित्यमग्निहोत्रपरायणः ।
 इष्टिं पार्वीयसौयाच्च प्रकुर्यात् प्रतिपक्वं सु ॥ १०० ॥
 उषित्वैवं वने सम्यग्विधिग्नः सर्वं वसुषु ।
 चतुर्वर्षमाश्रमं गच्छेद्वैतहोमोजितेन्द्रियः ॥ १०१ ॥
 अग्निमालनि संख्याप्य द्विजः प्रब्रजितोभवेत् ।
 देवाभ्यासरतो नित्यमालविद्यापरायणः ॥ १०२ ॥

अष्टौ भिक्षाः समादाय स मुनिः सप्त पञ्च वा ।
 अङ्गः प्रक्षाल्य तत् सर्वं भुज्ञोत च समाहितः ॥१०३॥
 अरथे निर्जने विप्रः पुनरासौत भुज्ञवान् ।
 एकाकी चिन्तयेन्नित्यं मनोवाक्यायसंयतः ॥१०४॥
 मृत्युञ्च नाभिनन्देत जीवितं वा कथञ्चन ।
 कालमेव प्रतोक्षेत यावदायुः समाप्तते ॥१०५॥
 संसेव्य चाश्रमान् जितकोधोजितेन्द्रियः ।
 ब्रह्मालोकमवाप्नोति वेदशास्त्रार्थविद्विजः ॥१०६॥
 आश्रमेषु च सर्वेषु छात्राः प्राप्तिकोविधिः ।
 अथाभिवच्छे पापानां प्रायश्चित्तं यथाविधि ॥१०७॥
 ब्रह्मप्रस्तु सुरापश्च स्त्रीयौ च गुरुतत्त्वगः ।
 महापातकिनस्त्वेति तत् संयोगी च पञ्चमः ॥१०८॥
 ब्राह्मप्रस्तु वनं गच्छेत् कल्कवासाजटी ध्वजौ ।
 वनग्रान्येव फलान्यश्वन् सर्वकामविवर्जितः ॥१०९॥
 भिक्षार्थी च चरेद्यामं वन्यैर्येदि न जीवति ।
 चातुर्बर्षे चरेद्वैक्यं खट्टाङ्गी संयतः पुमान् ॥११०॥
 भैक्षञ्चैव समादाय वनं गच्छेत्ततः पुनः ।
 वनवासी सपापश्च सदाकालमतन्द्रितः ॥१११॥
 ख्यापयन्नेव तत्पापं ब्रह्मप्रः पापक्षवरः ।
 अनेन तु विधानेन हादशाव्वतञ्चरेत् ॥११२॥
 संनियम्येन्द्रियामं सर्वभूतहिते रतः ।
 ब्रह्महत्यापनोदाय ततो मुच्येत किल्विषात् ॥११३॥
 अतः परं सुरापश्च प्रवच्यामि विनिष्कृतिम् ।
 श्रीतुमिक्षत भी विप्रा ! वेदशास्त्रानुरूपिकाम् ॥१४॥

गौडी पैष्टी तथा माध्वी विज्ञेया लिविधा सुरा ।
 श्वेवैका तथा सर्वा न पातव्या हिजैः सदा ॥ ११५ ॥
 सुरापलु सुरां तप्तां पिबेत्त्वापभोक्तकः ।
 गोमृतमग्निवर्णं गोमयं वा तथाविधम् ॥ ११६ ॥
 दृतच्छैव सुतसञ्च चौरं वापि तथाविधम् ।
 वलरं वा कणानश्चन् सर्वकामविवर्जितः ॥ ११७ ॥
 चान्द्रायणानि वा त्रौणि सुरापौ व्रतमाचरेत् ।
 मुच्यते तेन पापेन प्रायश्चित्ते कृते सति ॥ ११८ ॥
 एवं शुद्धिः सुरापस्य भवेदिति न संशयः ।
 मध्यभार्षोऽकं पौत्रा पुनः संस्कारमहंति ॥ ११९ ॥
 स्त्रीयं कला सुवर्णस्य राजे शंखेत मानवः ।
 ततोमुषलमादाय स्तेनं हन्यात्तोनृपः ॥ १२० ॥
 यदि जीवति स स्त्रेनस्तेयात् प्रमुच्यते ।
 अरण्ये चीरवासा वा चरेद्ब्रह्महणोत्रतन् ॥ १२१ ॥
 समालिङ्गेत् स्त्रियं वापि हीमां कल्वायसा कृताम् ।
 एवं शुद्धिः कृता स्त्रीये सम्बन्धवचनं यदा ॥ १२२ ॥
 गुरुतल्ये शयानस्तु तल्ये स्वप्नादयोमये ।
 चान्द्रायणानि वा कुर्याच्चत्वारि त्रौणि वा हिजः ।
 ततोविमुच्यते पापात् प्रायश्चित्ते कृते सति ॥ १२३ ॥
 एभिः सम्पर्कमायाति यः कश्चित् पापमोहितः ।
 षष्ठ्यासादविकं वापि पूर्वोक्तव्रतमाचरेत् ॥ १२४ ॥
 महापातकिसंयोगे ब्रह्महत्यादिभिन्नरः ।
 तत्पापस्य विशुद्धपर्यं तस्य तस्य व्रतच्छरेत् ॥ १२५ ॥
 उच्चियस्य वधं कला त्रिभिः कुच्छैविशुद्धति ।

कुर्याच्चैवागुरुपेण लोणि क्षच्छाणि संयतः ॥ १२६ ॥
 वैश्यहत्यान्तु संप्राप्तः कथच्चित् काममोहितः ।
 क्षच्छातिक्ष्चुं कुर्वीत स नरो वैश्यघातकः ॥ १२७ ॥
 कूर्याच्छुद्रबधं प्राप्तस्तु मक्षुं यथाविधि ॥ १२८ ॥
 गोद्धृत्यातः प्रवच्यामि निष्कृतिं तस्तुतः पुमान् ।
 गोद्धृतः कुर्वीत संख्यानं गोष्ठे गोरुपसंस्थिते ॥ १२९ ॥
 तत्रैव चितिशायौ स्याच्चासार्द्दं संयतेन्द्रियः ।
 शक्तुयावकपिख्याकपगोदधि सक्तवरः ॥ १३० ॥
 एतानि क्रमतोऽश्रौयादहिजसु पापमोक्षकः ।
 शुद्धयते सार्वमासेन नखलोमविवर्जितः ॥ १३१ ॥
 चानं चिष्ववणं चास्य गवामनुगमस्था ।
 एतत् समाहितः कुर्याद्वरीविगतमस्तरः ॥ १३२ ॥
 साविलौच्च जपेवित्यं पवित्राणि च शक्तिः ।
 ततश्चीर्णव्रतः कुर्याद्विप्राणां भोजनं परम् ॥ १३३ ॥
 भुक्तवत्सु च विप्रेषु गाच्छ दद्यात् सदच्चिण्याम् ॥ १३४ ॥
 व्यापादितेषु बहुषु बन्धने रोधनेऽपिवा ।
 हिगुणं गोव्रतं तस्य प्रायश्चित्तं विशङ्गये ॥ १३५ ॥
 एका चेद्बहुभिः कैश्चिद्वैवाद्यापादिता क्वचित् ।
 पादं पादन्तु चत्वार्याश्वरेयुस्ते षष्ठक् पृथक् ॥ १३६ ॥
 यम्भूणि गोचिकिल्वार्थं भृढगर्भविमोक्षने ।
 यति तत्र विपत्तिः स्यात् स पापेन लिप्यते ॥ १३७ ॥
 निगावन्धनिरूपेषु सर्पव्याघ्रहतेषु च ।
 अग्निविघ्ननिपातेन प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ १३८ ॥
 प्रायश्चित्तस्य पादन्तु रोधेषु व्रतमाचरेत् ।

ही पादो वन्धने चैव पादोन् कुट्टने तथा ॥ १३८ ॥
 पाषाणैलंगुडैर्णहै स्तथा शस्त्रादिभिर्नरः ।
 निपातने चरेत् सर्वं प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥ १४० ॥
 गजस्त्र तुरणं हत्वा महिषोद्धकपिन्तथा ।
 एषु कुर्वीत सर्वेषु सप्तरात्रमभोजनम् ॥ १४१ ॥
 व्याघ्रं खानं तथा सिंहस्त्रचं शूकरमेव च ।
 एतान् हत्वा द्विजः कृच्छ्रं ब्राह्मणानाच्च भोजनम् ॥ १४२ ॥
 सर्वासामेव जातीनां सृगाणां वनचारिणाम् ।
 त्रिरातोपोषितस्तिष्ठे ज्ञपन् वै जातवेदस्मि ॥ १४३ ॥
 हंसं काकं बलाकस्त्र पारावतमथापिवा ।
 सारसस्त्रासभासस्त्र हत्वा त्रिदिवसं च्छिपेत् ॥ १४४ ॥
 चक्रवाकं तथा क्रौञ्चं सारिकाशुकतित्तिरिम् ।
 शिवनग्नेभ्राद्बुलूकस्त्र कपोतकमथापिवा ॥ १४५ ॥
 टिटिभं जालपादस्त्र कोकिलं कुकुटं तथा ।
 एवं पक्षिषु सर्वेषु दिनमेकमभोजनम् ॥ १४६ ॥
 मण्डुकच्छैव हत्वा च सर्पमार्जारमूषिकम् ।
 त्रिरातोपोषितस्तिष्ठेत् कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ १४७ ॥
 अनस्थीन ब्राह्मणोहत्वा प्राणायामेन शुध्यति ।
 अस्त्रिमतोबधे विप्रः किञ्चिद्द्यादिचक्षणः ॥ १४८ ॥
 चण्डालौ यो हिजोगच्छेत् कथञ्चित् काममोहितः ।
 विभिः कृच्छ्रिर्विशुद्धेन प्राजापत्यानुपूर्वकैः ॥ १४९ ॥
 पुक्षसौगमनं कृत्वा कामतोऽकामतोऽपिवा ।
 कृच्छ्रं चान्द्रायणं तस्य पावनं परमं सूतम् ॥ १५० ॥
 नदीं शैलूषिकीच्छैव रजकौं वेणुजीविनीम् ।

गत्वा चान्द्रायणं कुर्यात्तथा चर्चोपजोविनोम् ॥१५१
 चक्षियामथ वैश्वां वा गच्छेदयः काममोहितः ।
 तस्य सान्तपनं कृच्छ्रं भवेत् पापापनोदकम् ॥१५२ ॥
 शूद्रीं तु ब्राह्मणोगत्वा मांसं मासार्द्दभेव वा ।
 गोमूलयावकाहारो मासार्द्दं विशुद्धति ॥१५३ ॥
 विप्रस्तु ब्राह्मणीं गत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ।
 चक्षियां चक्षियोगत्वा तदेव व्रतमाचरेत् ॥१५४ ॥
 नरोगोगमनं कृत्वा कुर्याचान्द्रायणं व्रतम् ॥१५५ ॥
 गुरीदुर्हितरं गत्वा स्वसारं पितुरेव च ।
 तस्या दुर्हितरच्छैव चरेचान्द्रायणं व्रतम् ॥१५६ ॥
 मातुलानीं सनाभिज्ञ मातुलस्याक्षरां चुषाम् ।
 एता गत्वा स्त्रियो मोहात् पराकेण विशुद्धति ॥१५७ ॥
 पिण्डव्यदारगमने भावभार्यागमे तथा ।
 गुरुतत्त्वव्रतं कुर्यात्तसान्या निष्कृतिनैच ॥१५८ ॥
 पिण्डदाराः समाख्य मातृवर्जं नराधमः ।
 भगिनीं मातुलसुतां स्वसारं चान्यमावजाम् ।
 एतास्तिस्त्रः स्त्रियो गत्वा तस्मैक्षं समाचरेत् ॥१५९ ॥
 मातरं योऽधिगच्छैच सुतां वा पुरुषाधमः ।
 भगिनीच्च निजां गत्वा निष्कृतिनौ विधीयते ॥१६० ॥
 कुमारीगमने चैव व्रतभेतत् समादिशेत् ।
 पशुवेश्याभिगमने प्राजापत्यं विधीयते ॥१६१ ॥
 सखिभार्यां कुमारीच्च शश्रूं वा शपालिकां तथा ।
 नियमस्यां व्रतस्थाच्च योऽभिगच्छेत् स्त्रियं हिजः ।
 स कुर्यात् प्राकृतं कृच्छ्रं धेनुं दद्यात् परस्त्रिनोम् ॥१६२ ॥

रजस्वलाङ्गोगच्छे दुर्गर्भिणीं पसितान्तथा ।
 तस्य पापविशुद्धप्रथं मतिक्षणं विधीयते ॥ १६३ ॥
 देशग्राच्च ब्राह्मणोगत्वा क्षच्छभिक्षं समाचरेत् ।
 एवं शुद्धिः समाख्याता सम्बन्धस्य वचोयथा ॥ १६४
 ब्राह्मणोब्राह्मणीं गत्वा क्षच्छेष्वैकेष शुद्धति ॥ १६५ ॥
 कथच्छिद्वाहाङ्गणीं गत्वा चत्वियोवैश्वरएव च ।
 गोभूत्यावकाहारी मामेनैकेन शुद्धति ॥ १६६ ॥
 ब्राह्मणो शूद्रसम्पर्के कथच्छित् सञ्चुपायते ।
 क्षच्छं चान्द्रायणं कुर्यात् पावनं परमं सूतम् ॥ १६७
 चाण्डालं पुक्षशङ्खैव श्वपाळं पतितं तथा ।
 एतान् श्वेष्विष्वो गत्वा कुर्युसान्द्रायणतयम् ॥ १६८ ॥
 अतः परच्छ दुष्टानां निष्कृतिं श्रीतुमहेष ।
 सव्वप्रस्य दुर्मतिः कच्छिद्वपत्यार्थं चित्रं व्रजेत् ।
 स कुर्यात् क्षच्छमन्तरः सर्वासन्तदनन्तरम् ॥ १६९ ॥
 विषाणिश्चाभगवलास्तेषामेवं विनिहितं श्रेत् ।
 स्त्रीणां तथाचरणे गच्छाभिगमनेषु च ।
 पतनेषु तथैतेषु प्रायश्चित्तविधिः सूतः ॥ १७० ॥
 नृणां विप्रतिपक्षो च पावनः प्रेतराङ्गिः ॥ १७१ ॥
 गोभिर्विप्रहते चैव तथा चैवासधानिनि ।
 नाशुप्रपातनं कार्यं सद्ग्निः श्रेयोऽनुकाञ्छिभिः ॥ १७२ ॥
 शष्ठामन्त्रतमं प्रेतं यो वहेत्तदहेतवे ।
 तथोदक्षियां कल्पा चरेष्वान्द्रायणव्रतम् ॥ १७३ ॥
 तच्छवं केवलं सृष्टा वस्त्रं वा केवलं यदि ।
 पूर्वः क्षच्छापहारी स्यादेकाहशपत्तं तथा ॥ १७४ ॥

महापातकिनाच्चैव तथा चैवालघातिनाम् ।
 उदकं प्रिष्ठदानच्च आर्चं चैव तु यत् कृतम् ।
 नोपतिष्ठति तत् सर्वं राक्षसार्वप्रलय्यते ॥ १७५ ॥
 चार्णालैसु हता ये च जलदंडिसरौदृष्टयः ।
 आदमेषां न कर्तव्यं ब्रह्मदण्डहताश्च ये ॥ १७६ ॥
 कृत्वा मूर्त्तं पूरीषं वा भुक्तोच्छिष्टस्थादिजः ।
 खादि स्युष्टो जपेहेव्याः सहस्रं स्नानपूर्वकम् ॥ १७७ ॥
 चार्णालं पतितं स्युष्टा श्वभन्ध्यजमेव च ।
 उदकां सूतिकां नारीं सवासाः स्नानमाचरेत् ॥ १७८ ॥
 अस्युष्टं संस्युष्टेदयस्तु स्नानं तेन विधीयते ।
 अहं माचमनं प्रोक्तं द्रव्याणां प्रोक्षणं तथा ॥ १७९ ॥
 चार्णालाद्यैसु संस्युष्ट उच्छिष्टश्च द्विजोत्तमः ।
 गोमूत्रयावकाहारः प्रहृतेण विशुद्धति ॥ १८० ॥
 एना पुष्पवतौ स्युष्टा पुष्पवत्यान्वया तथा ।
 शेषान्वहान्वयुपवसेत् स्नाता शुद्धेदृष्टताशनात् ॥ १८१ ॥
 चार्णालभार्णसंस्युष्टं पौत्रा कूपगतं जलम् ।
 गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्रेण विशुद्धति ॥ १८२ ॥
 अन्त्यजैः स्त्रीकृते तौर्धे तडागेषु नदीषु च ।
 शुद्धते पञ्चगव्येन पौत्रा तोयमकामतः ॥ १८३ ॥
 सुराघटप्रपातोयं पौत्राकाशजलं तथा ।
 अहोरात्रोषितोभूत्वा पञ्चगव्यं पिवेद्दिजः ॥ १८४ ॥
 कूपे विञ्चूत्रसंस्युष्टे प्राश्य चापो द्विजातयः ।
 तिरात्रेणैव शुद्धान्ति कुम्भे शान्तपनं स्मृतम् ॥ १८५ ॥
 ब्राह्मीकूपतडागानां दूषितानां विशेषधनम् ।

अपां घटशतोदारः पञ्चगव्यस्त्रं निविषेत् ॥ १८६ ॥
 आविके कशफोद्धीणां चौरं प्राश्य हिजोत्तमः ।
 तस्य शुद्धिविधानाय विराच्चं यावकं पिवेत् ॥ १८७ ॥
 द्वीक्षीरमाजिकं पीत्वा सम्बिन्द्याद्यैव गोः पयः ।
 तस्य शुद्धिस्त्रिरात्रे ण विड्भक्ष्याणात्म भक्षणे ॥ १८८ ॥
 विश्वमूलभक्षणे चैव प्राजापत्यं समाचरेत् ।
 अक्षकाकोच्छिष्टगोच्छिष्टभक्षणे तु तपत्तं हिजः ॥ १८९ ॥
 विडालमूषकोच्छिष्टे पञ्चगव्यं पिवेद्दहिजः ।
 शूद्रोच्छिष्टं तथा भुज्ञा तिरात्रे यैव शुद्धति ॥ १९० ॥
 पलाष्ठुलशुनं जग्धा तथैव यामकुकुटम् ।
 छत्राकं विड्वराहस्त्रं चरेच्चान्द्रायणं हिजः ॥ १९१ ॥
 मानवः शखरोद्धाणां कपेर्गोमायुकह्योः ।
 प्राश्यत्र मूलं पूरीषं वा चरेच्चान्द्रायणव्रतम् ॥ १९२ ॥
 अन्नं पर्युपषितं भुज्ञा केशकौटैरुपदृतम् ।
 पतितैः प्रेक्षितं वापि पञ्चगव्यं पिवेद्दहिजः ॥ १९३ ॥
 अन्त्यजाभाजने भुज्ञा ह्युदक्याभाजनेऽपिवा ।
 गोमूलयावकाहारो मासार्देन विशुद्धति ॥ १९४ ॥
 गोभांसं मानुषस्त्रैव एनोहस्तात् समाहितम् ।
 अभक्ष्यमेतत् सर्वन्तु भुज्ञा चान्द्रायणं चरेत् ॥ १९५ ॥
 चाण्डालस्थ करे विप्रः अपाके पुक्षग्रीष्मिवा ।
 गोमूलयावकाहारो मासार्देन विशुद्धति ॥ १९६ ॥
 पतितेन सुसम्यके मासं मासार्देमेव वा ।
 गोमूलयावकाहारो मासार्देन विशुद्धति ॥ १९७ ॥
 यत्र यत्र च सङ्कौर्यमात्मानं मन्यते हिजः ।

तत्र कार्यं स्तिलैर्होमो गायत्रावर्त्तन् तथा ॥ १८८ ॥
 एष एव मया प्रोक्तः प्रायश्चित्तविधिः यथः ।
 अनादिष्टे शु परिषु प्रायश्चित्तं तथोच्यते ॥ १८९ ॥
 दानैर्होमैर्जपैर्नित्यं प्रणायामैर्हिं जीवनमः ।
 प्राप्तक्रियः प्रसुच्येत वेदाभ्यासात् संशयः ॥ ॥ २०० ॥
 सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानं तथैव च ।
 नाशयन्त्याशु पापानि लक्ष्यजन्सक्ततान्यपि ॥ २०१ ॥
 तिलधेनुञ्ज यो दद्यात् संयतश्च द्विजन्मने ।
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्सुच्यते नात्र संशयः ॥ २०२ ॥
 आवमासे तु संप्राप्ते पौर्णमास्यामुपोषितः ।
 ब्राह्मणिभ्यस्तिलान् दत्त्वा सर्वपापैः प्रसुच्यते ॥ २०३ ॥
 उपवासौ नरो भूत्वा पौर्णमास्याञ्च कार्त्तिके ।
 इहरखं वस्त्रमवं वा दत्त्वा सुच्येत हुक्तृतैः ॥ २०४ ॥
 अमावास्या इदश्चौ च संकान्तिश्च विशेषतः ।
 एताः प्रशस्तास्तिथ्यो भानुवारस्तथैव च ॥ २०५ ॥
 अत्र चानं जपो होमो ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ।
 उपवासस्वथा दानमेकैकं पावयेकरम् ॥ २०६ ॥
 स्वातः शुचिर्धौतिवासाः शुद्धात्मा विजितेन्द्रियः ।
 सात्त्विकं भावमाश्रित्य दानं दद्याहिचक्षणः ॥ २०७ ॥
 सप्तव्याहृतिभिर्होमो हिजैः कार्यो हितात्मभिः ।
 उपपातकसिङ्गर्थं सहस्रपरिसंख्या ॥ २०८ ॥
 अहापातकसंयुक्तो लक्ष्मो लक्ष्मी उपनात् सदा द्विजः ।
 सुच्यते सर्वपापेभ्यो गायत्राश्चैव जापनात् ॥ २०९ ॥
 अभ्यसेच महायुखां गायत्रीं वेदमातरम् ।

गत्वारथे नदीतोरे सर्वप्रापविशुद्धये ॥ २१० ॥
 ऋत्वा च विधिवक्त्रं प्राणानायस्य ब्राह्मणः ।
 प्राणायामैक्षिभिः पूतो गायत्रीन्तु जपेद्द्विजः ॥ २११ ॥
 अहित्तिवासाः स्वलगः शुचौ देशे समाहितः ।
 यवित्रपाणिराचान्ति गायत्रा जपमारभेत् ॥ २१२ ॥
 ऐहिकामुषिकां लोके पापं सर्वं विशेषतः ।
 पञ्चरात्रेण गायत्रीं जपमानी व्यपीहति ॥ २१३ ॥
 गायत्रासु परं नास्ति शोधनं पापकाम्यणाम् ॥ २१४ ॥
 महाव्याहृतिसंयुतां प्राणायामेन संयुताम् ।
 गायत्रीं प्रज्ञपन् विप्रः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २१५ ॥
 ब्रह्मचारी मिताहारः सर्वभूतहिते रतः ।
 गायत्रा लक्ष्मण्येन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २१६ ॥
 अद्याज्ययाजनं कत्वा भुक्ता चाच्चं विगर्हितम् ।
 गायत्रप्रष्टसहस्रन्तु जप्यं कत्वा विमुच्यते ॥ २१७ ॥
 अहन्यहनि द्योऽधीते गायत्रीं वै द्विजोक्तमः ।
 मासेन सुच्यते प्रापादुरगः कञ्चुकाद् यथा ॥ २१८ ॥
 गायत्रीं यः सदा विप्रो जपते नियतः शुचिः ।
 स याति परमं स्थानं वायुभूतः खमूर्त्तिमान् ॥ २१९ ॥
 प्रणवेन तु संयुक्ता व्याहृतौः सप्त नित्यशः ।
 गायत्रीं गिरसा सार्वं मनसा त्रिः पठेद्द्विजः ॥ २२० ॥
 निरुद्धा चात्मनः प्राणान् प्राणायामो विधीयते ।
 प्राणायामवयं कुर्याचित्यमेव समाहितः ॥ २२१ ॥
 मानसं वाचिकं पापं कायेनैव तु यत् कृतम् ।
 तत् सर्वं नश्यते तूर्णं प्राणायामत्वे कृते ॥ २२२ ॥

जटग्रवेदमभ्यवेदयसु यजुःशाखामथापि वा ।
 सामानि सरहस्यानि सर्वपापैः प्रसुच्यते ॥ २२३ ॥
 धावमानैः तथा कौत्सं पीड्यं सूक्ष्मेव च ।
 जप्ता पापैः प्रसुच्यते पित्रपञ्च मधुच्छन्दसाम् ॥ २२४ ॥
 मण्डलं ब्राह्मणं रुद्रसूतीकाशं वृहत्कथाः ।
 वामदेव्यं वृहत्साम जप्ता पापैः प्रसुच्यते ॥ २२५ ॥
 चान्द्रायणम् सर्ववां पापानां पावनं परम् ।
 क्षत्रा शुद्धिमवाप्नोति परमं स्थानमेव च ॥ २२६ ॥
 धर्मशास्त्रमिदं पुर्खं सम्बन्धेन तु भाषितम् ।
 अधीत्य ब्राह्मणो गच्छेदब्रह्मणः सग्र शास्त्रतम् ॥ २२७ ॥
 इति श्रीसम्बन्धोत्तमं धर्मशास्त्रं समाप्तम् ॥

श्रीसामवेदाय नमः ।

अथातौ गोभिलोक्तानामन्वेषां चैव कर्मणाम् ।
 अस्यष्टानां विविद्यग्रहर्घयिष्ये प्रदीपवत् ॥ १ ॥
 विहृदूर्ज्ञवत् कार्यं तनुतयमधीहृतम् ।
 त्रिहृत्तज्जीपवीत् स्यात्स्यैको अन्विरिष्यते ॥ २ ॥
 पृष्ठवंशे च नाभ्यां च धृतं यहिन्दिते कठिम् ।
 तद्वार्थमुपवीतं स्यात्तातीलम् नचोच्छितम् ॥ ३ ॥
 सदोपवीतिना भाव्यं सदा बहशिखेन च ।
 विशिखो व्युपवातष्य यत् करोति न तत् कृतम् ॥ ४ ॥
 चिःप्राण्यापो दिवमूर्च्य मुखमेतान्युपस्थृश्येत् ।
 आस्यनामाच्चिकर्णांश्च नाभिवक्षःशिरोऽशकान् ॥ ५ ॥
 संहताभिस्त्रपङ्गुलिभिरास्यमेवमुपस्थृश्येत् ।

अङ्गुष्ठे न प्रदेशिन्या ग्राणं चैव सुपस्थृशेत् ।
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्याच्च चक्षुः श्रीशं पुनः पुनः ॥ ६ ॥
 कनिष्ठाङ्गुष्ठयोर्द्वार्द्विं छदयं तु तलेन वै ।
 सर्वाभिसु शिरः पश्चादाह चापेण संस्थृशेत् ॥ ७ ॥
 यत्रोपदिश्यते कर्म कर्तुरङ्गं न तृच्यते ।
 दक्षिणस्तत्र विज्ञेयः कर्मणां पारंगः करः ॥ ८ ॥
 यत्र दिष्टनियमो न स्याज्ञपहोमादिकर्मसु ।
 तिस्तस्तत्र दिशः प्रोक्ता ऐन्द्रीमौम्यापराजिताः ॥ ९ ॥
 तिष्ठसीनेन कर्तव्यं न प्रह्लेष न तिष्ठता ॥ १० ॥
 गौरो पश्चा शचौ मेधा सावित्री विजया जया ।
 देवसेना स्वधा खाहा मातरो लोकमातरः ॥ ११ ॥
 धृतिः पुष्टिस्थाप्तुष्टिरामदेवतया सह ।
 गणेशेनाधिका हृतावृत्तौ पृज्याशतुर्दश ॥ १२ ॥
 कर्मादिषु तु सर्वे षु मातरः सगणाधिपाः ।
 पूजनीयाः प्रथमे न पूजिताः पूजयन्ति ताः ॥ १३ ॥
 प्रतिमासु च उभ्यासु लिखित्वा वा पटादिषु ।
 अपिवाच्चतपुञ्जेषु नैवेद्यैश्च पृथग्विघ्नैः ॥ १४ ॥
 कुर्यालग्नां वसोर्द्वारां सप्तधारां धृतेन तु ।
 कारयेत् पञ्चधारां वा नातिनीचां न चोच्छ्रिताम् ॥ १५ ॥
 आयुष्याणि च शान्त्यर्थं जप्ता तत्र समाहितः ।
 षड्ग्न्यः पिण्डस्तदनुभक्तग्रा आदसुपक्रमेत् ॥ १६ ॥
 अनिष्टा तु पितृं च्छाङ्गे न कुर्यात् कर्म वैदिकम् ।
 तत्रापि मातरः पर्वं पूजीयाः प्रथमः ॥ १७ ॥

वशिष्ठोक्तो विधिः कृत्स्नो द्रष्टव्योऽत्र निरामिषः ।

अतः परं प्रवच्यामि विशेष इह यो भवेत् ॥ १८ ॥ १ खण्डः ॥

प्रातरामन्त्रितान् विप्रान् युग्मातुभयतत्त्वात् ।

उपवेश्य कुशान् दद्याद्वजुमैव हि प्रणिना ॥ १ ॥

हरिता यज्ञिया दर्भाः पौतकाः पाकवज्ञियाः ।

समृद्धाः पिण्डदेवत्याः कल्पापास्त्र वैश्वदेविकाः ॥ २ ॥

हरिता वै सपिञ्चलाः एष्टाः स्त्रिघाः समर्थिताः ।

रदिमाताः प्रमाणेन प्रिण्डतार्थेन संसृताः ॥ ३ ॥

पिण्डार्थं ये सृतां दर्भास्तुपर्णशार्थं तथैव च ।

धृतैः कृते च विग्रहं त्वायस्त्रेषां विधीयते ॥ ४ ॥

दक्षिणं पातयेज्जानु देवान् परिचरन् सदा ।

पातयेदितरज्जानु पितृन् परिचरन्वपि ॥ ५ ॥

निपातो नहि सव्यस्य जानुनो विद्यते क्वचित् ।

सदा परिचरेद्वक्त्रा पितृनप्यत्र देववत् ॥ ६ ॥

पिण्डभ्य इति दत्तेषः उपवेश्य कुशेषु तान् ।

गोत्रनामभिरामन्त्रय पितृनर्थं प्रदापयेत् ॥ ७ ॥

नात्रापसव्यकरणं न पिचंत्र तौर्यमिष्यते ।

पाताणां पूरणादौनि दैविनैव हि कारयेत् ॥ ८ ॥

ज्येष्ठोत्तरकरान् युग्मान् कराग्राद्यपवित्रकान् ।

कृत्वार्थं संप्रदातव्यं नैकेकस्यात् दीयते ॥ ९ ॥

अनन्तर्गम्भिणां सायं कौशं द्विदलमेव च ।

प्राह्मेशमात्रं विज्ञेयं पवित्रं च त्र कुत्तचित् ॥ १० ॥

एतदेव हि पिञ्चल्या लक्षणं समुदाहृतम् ।

अपञ्चस्त्रोतपवनार्थं यत्तदप्येतावदेव तु ॥ ११ ॥

एतप्रसाणमेवैके कौशीमेवार्द्धं संजरीम् ।
 शुष्कां वा शीर्णकुसुमां पिष्ठलीं परिचक्षते ॥ १२ ॥
 पिष्ठमन्त्रात् द्रवण आत्मालभिऽधमेश्वरी ।
 अधोवायुसमुत्सर्गं प्रहासेऽनुतभाषणे ॥ १३ ॥
 मार्जारमधकसर्य आकुष्टे क्रोधसम्भवे ।
 मिमित्तेष्वे पु सर्वंत कर्म्मं कुर्व्वंतपः स्मृशेत् ॥ १४ ॥ २५४४ः ॥
 अक्रिया विविधा प्रोक्ता विद्विः कर्म्मकारिणाम् ।
 अक्रिया च परोक्ता च दृतौया चायथाक्रिया ॥ १ ॥
 स्वशाखाश्चयमुत्स्वच्छ परश्चाखाश्चयस्त्वः ।
 कर्तुं मच्छति दुर्मेधा मोघं तत्स्य चेष्टितम् ॥ २ ॥
 यद्वान्नातं स्वशाखायां परोक्तमविरोधिं च ।
 विद्विष्टदत्तुष्टे यमग्निहोत्रादिकर्म्मवत् ॥ ३ ॥
 प्रहृत्तमन्यथा कुर्यादृयदि मोहात् कथच्चन् ।
 यतस्तदन्यथाभूतं तत एव समापयेत् ॥ ४ ॥
 समाप्ते यदि जानीयान्मयैतदयथाकृतम् ।
 तावदेव पुनः कुर्यान्नाहन्तिः सर्वकर्म्मणः ॥ ५ ॥
 प्रधानस्याक्रिया यत् साङ्गं तत् क्रियते पुनः ।
 तद्विष्टस्याक्रियायाच्च नाहन्तिनैव तत्क्रिया ॥ ६ ॥
 मधुमध्नितियस्तत् विर्जपोऽश्रितुमिच्छताम् ।
 गायत्रेन्तरं सोऽत्र मधुमन्त्रविवर्जितः ॥ ७ ॥
 नचाश्वत् सु जपेदत्र कदाचित् पिष्ठसंहिताम् ।
 अन्य एव जपः कार्यैः सोमसामादिकः शुभः ॥ ८ ॥
 यस्तत्र प्रकरोऽन्तस्य तिलबद्ध यववत्तथा ।
 चच्छिष्टसन्निधौ सोऽत्र दृष्टे षु विपरीतकः ॥ ९ ॥

सम्बन्धिति वृषाः स्य प्रश्नस्थाने विधीयते ।
 सुसम्बन्धिति प्रोक्ते शेषमन्त्रं निवेदयेत् ॥ १० ॥
 प्रागये व्यथ दर्भेषु आद्यमामन्त्रं पूर्ववत् ।
 अपः चिपेक्षूलैशेऽवनेनिक्षेति पातः ॥ ११ ॥
 द्वितौयच्च लृतौयच्च मध्यदेशापदेशयोः ।
 मातामहप्रभूतौखीनेतेवामेव वामतः ॥ १२ ॥
 सर्वसादन्तमुजृत्य व्यञ्जनैरुपसित्य च ।
 संयोज्य यवकर्ण्यूदधिभिः प्राड्मुखच्चतः ॥ १३ ॥
 अवनेमनवत् पिण्डान् दत्त्वा विख्यप्रमाणकान् ।
 तत्पात्रकालनेनाथ पुनरप्यवनेजयेत् ॥ १४ ॥ ३ खण्डः ॥
 उत्तरोत्तरदानेन पिण्डानामुत्तरोत्तरः ।
 भवेदधशाधराणामधरश्चाङ्गकर्मणि ॥ १ ॥
 तस्माच्छार्चेषु सर्वेषु द्विभित्स्वितरेषु च ।
 मूलमध्याग्रदेशेषु इषत्सक्तांश्च निर्व्वेत् ॥ २ ॥
 गन्धादौनिःक्षिपेषु तत आचामयेहिजान् ।
 अन्यत्राप्येष एव स्याद्यवादिरहितो विधिः ॥ ३ ॥
 दक्षिणाप्नवने देशे दक्षिणामिमुखस्य च ।
 दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु एषोऽन्यत्र विधिः सूतः ॥ ४ ॥
 अथायभूमिमासिञ्चेत् सुसंप्रोक्षितमस्विति ।
 शिवा आपः सम्बिति च युग्मानेवोदकेन च ॥ ५ ॥
 सौमनस्यमस्विति च पुष्पदानमनन्तरम् ।
 अचतञ्चारिष्टं चास्वित्यच्चतान् प्रतिपादयेत् ॥ ६ ॥
 अचत्योदकदानं तु अर्घदानवदिष्यते ।
 षष्ठैव नित्यं तत कुर्यान् चतुर्थ्या कदाचन् ॥ ७ ॥

अर्धेऽन्नयोदके चैव पिण्डदानेऽवनेजर्ने ।
 तन्त्रस्य तु निवृत्तिः स्यात् स्वधावाचन एव च ॥ ८ ॥
 प्रार्थनासु प्रतिप्रोक्ते सर्वास्वेव हिजोत्तमैः ।
 पवित्रानार्हितान् पिण्डान् सिद्धे दुनानपालक्षत् ॥ ९ ॥
 युग्मानेव स्वस्ति वाच्यमङ्गुष्ठापग्रहं सदा ।
 कृत्वा धुर्यस्य विप्रस्य प्रणम्यानुवजेत्ततः ॥ १० ॥
 एवः आदविधिः कृतम् उक्तः संक्षेपस्ती मया ।
 ये विन्दन्ति न मुद्घन्ति आदकर्मसु ते क्वचित् ॥ ११ ॥
 इदं शास्त्रज्ञ गुद्घज्ञ परिसंख्यानमेव च ।
 वशिष्ठोक्तज्ञ यो वेद स आदं वेद नेतरः ॥ १२ ॥ ४ खण्डः ॥
 असक्त्वानि कर्माणि क्रियेरन् कर्मकारिभिः ।
 प्रतिप्रयोगं नैताः स्युर्मातरः आदमेव च ॥ १ ॥
 आधाने होमयोश्वैव वैश्वदेवे तथैव च ।
 वलिकर्मणि दर्शे च पौर्णमासे तथैव च ॥ २ ॥
 नवयज्ञे च यज्ञावदन्त्येवं मनोषिणः ।
 एकमेव भवेच्छाद्वमेतेषु न पृथक् पृथक् ॥ ३ ॥
 नाष्टकासु भवेच्छाद्वं न आदे आदमिथ्यते ।
 न सोयन्तीजातकर्म प्रोषितागतकर्मसु ॥ ४ ॥
 विवाहादिः कर्मागणो य उक्तो गर्भाधानं शुश्रुम यस्य चान्ते ।
 विवाहादावेकमेवात् कुर्याच्छाद्वं नादौ कर्मणः कर्मणः स्यात् ॥ ५ ॥
 प्रदीपे आदमेकं स्याज्ञोनिष्क्रामप्रवेशयोः ।
 न आदं युज्यते कर्तुं प्रथमे पुष्टिकर्मणि ॥ ६ ॥
 हलाभियोगादिषु तु पृथक् कुर्यात् पृथक् पृथक् ।
 प्रतिप्रयोगमप्येवानादावेकन्तु कारयेत् ॥ ७ ॥

वृच्छुप्रचुद्रपशुस्त्वर्थं परिविन्यतोः ।
 सूर्योऽहोः कम्भेषी ये तु तयोः आङ् न विद्यते ॥१॥
 न दशायन्ति कैव विषवद्धकम्भणि ।
 क्षमिदष्टचिकित्सायाँ नैव शेषेषु विद्यते ॥ ८ ॥
 गणशः क्रियमाणेषु मातृभ्यः पूजनं सकृत् ।
 सकृदेव भवेच्छाङ्गमादौ न वृथगादिषु ॥ १० ॥
 यत्र यत्र भवेच्छाङ्गं तत्र तत्र च मातरः ।
 प्राप्तिं क्षमिदं प्रोक्तमतः प्रकृतमुच्यते ॥ १ ॥ ५ खण्डः ॥
 आधानकाला ये प्रोक्तास्तथा यश्चार्नियोनयः ।
 तदाश्वयोऽग्निमादध्यादग्निमानयजो यदि ॥ २ ॥
 दाराधिगमनाधाने यः कुर्यादयजाग्रिमः ।
 परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिसु पूर्वजः ॥ २ ॥
 परिवित्तिपरिवेत्तारौ नरकं गच्छतो ध्रुवम् ।
 अपिचौर्णप्रायश्चित्तौ पादोनफलभागिनौ ॥ ३ ॥
 देशान्तरस्यक्षीवैकटषणानसहोदरान् ।
 विश्वातिसक्तपतितशूद्रतुल्यातिरोगिणः ॥ ४ ॥
 जड़मूकाभ्यवधिरकुञ्जवामनकुण्ठकान् ।
 अतिहृदानभार्यांश्च क्षषिसक्तान् पस्य च ॥ ५ ॥
 धनहृदिप्रसक्तांश्च कामतः कारिणस्तथा ।
 कुलटोमत्तचौरांश्च परिविन्दन्न दुष्यति ॥ ६ ॥
 धनवार्षुषिकं राजसेवकं कम्भकस्तथा ।
 प्रोषितच्च प्रतीकेत वर्षवयमपि त्वरन् ॥ ७ ॥
 प्रोषितं यद्यशृखानमद्वादूर्षं समाचरेत् ।
 आगते तु पुनस्तस्मिन् पादं तच्छुद्ये चरेत् ॥ ८ ॥

लचणे प्रामातायासु प्रमाणं हादशाङ्क्षम् ।
 तन्मूलसक्ता योदीचौ तस्या एतन्विन्नरम् ॥६॥
 उदगतायाः संलग्नाः शेषाः प्रादिशमात्रिकाः ।
 सप्तसप्तमाङ्गुलांस्थक्ता कुशेनैव समुज्जिखेत् ॥७॥
 मानक्रियायामुक्तांयामनुक्ते मानकर्त्तरि ।
 मानकांडेयजमानः स्यादिदुषामेव निश्चयः ॥८॥
 पुण्यमेवादधीताग्निं स हि सर्वैः प्रशस्यते ।
 अनर्जुकल्पं यत्तस्य काम्यस्तन्नीयते शमम् ॥९॥
 यस्य इत्ता भवेत् कन्या वाचा सत्यै न केनचित् ।
 सोऽन्यां समिधमाधास्यन्नादधीतैव नान्यथां ॥१०॥
 अनूठैव तु सा कन्या पञ्चलं यदि गच्छति ।
 न तथा ब्रतलोपोऽस्य तेनैवान्यां समुद्भवेत् ॥११॥
 अथ चेन्न लभेतान्यां याचमानोऽपि कन्यकाम् ।
 तमग्निमालमसात् कल्पा ज्ञिप्रस्यादुत्तरांश्मी ॥१२॥ ६ खण्डः ॥
 अश्वत्थो यः शमीगर्भः ग्रशस्तीर्वीसमुहवः ।
 तस्य या प्राङ्गुखी शाखा वोदीचौ बोर्जगापि वा ॥१३॥
 अरणिस्तन्मयी प्रोक्ता तन्मयेवोत्तरारणिः ।
 सारवहारवञ्चवमोविलौ च प्रशस्यते ॥१४॥
 संसक्तमूलो यः शम्याः स शमीगर्भं उच्यते ।
 अलाभै लंशमीगर्भादुक्तरेवविलम्बितः ॥१५॥
 चतुर्विंशतिरहुष्टदैर्घ्यं षडपि पार्थिवम् ।
 वत्वार उच्छ्रये मानमरण्योः परिकीर्तिं तम् ॥१६॥
 अष्टाङ्गुलः प्रमस्याः स्याच्चलं स्याददशाङ्गुलम् ।
 श्रीविलौ द्वादशैव स्यादेतन्मनयन्त्रकम् ॥१७॥

अहुष्टाहुखमानन्तु यत्र यदोपदिश्यते ।
 तत्र तेव उहत्पर्वभ्यमिर्मिश्यात् सदा ॥ ६ ॥
 योवासैः शशसंमिश्रैस्त्वत्तममलाभकम् ।
 व्यामप्रमाणं निर्ल स्यात् प्रमथस्तेज पावकः ॥ ७ ॥
 मृद्धीच्चिकण्डवक्षाणि कन्दरा चापि पञ्चमी ।
 अहुष्टमालाखे तानि इग्हुष्टं वक्ष उच्यते ॥ ८ ॥
 अहुष्टमालं हृदयं लग्नुष्टमुदरं सूतम् ।
 एकाहुष्टा कटिज्ञैया हौ वज्जिहौ च गुह्यकम् ॥ ९ ॥
 जरु जहु च पादौ च चतुर्स्त्रैर्यथाकमम् ।
 अरस्थवयवाह्वेति याज्ञिकैः परिकीर्तिताः ॥ १० ॥
 यत्तदगुह्यमिति प्रोक्तं देवयोनिस्तु सोचते ।
 अस्यां यो जायते वक्षिः स कल्याणकुदुच्यते ॥ ११ ॥
 अन्येषु ये तु मन्यन्ति ते रोगभयमाप्नुयुः ।
 प्रथमे मन्यवे त्वेष नियमो नोत्तरेषु च ॥ १२ ॥
 उत्तरारणिनिष्पदः प्रमन्यः सर्वदा भवेत् ।
 योनिसङ्करदोषेण युच्यते हृन्यमन्यकृत् ॥ १३ ॥
 आद्रीं सशुषिरा चैव चूर्णाङ्गी पाटिता तथा ।
 त हिता यजमानानामरणिशोत्तरारणिः ॥ १४ ॥ ७खण्डः ॥
 परिधायाहतं वासः प्रावृत्य च यथाविधि ।
 विभृयात् प्राण्डुखो यन्त्रमाहता वक्ष्यमाण्या ॥ १ ॥
 चत्रहृष्टे प्रमन्यायं गाढं कृत्वा विचक्षणः ।
 कृत्वोत्तराचामरणिं तदवृभ्यमुपरिन्यसेत् ॥ २ ॥
 चक्राधिः कौलकायस्था मीविलीमुदगच्छकाम् ।
 विष्टभाज्ञारथेद्यन्तं निष्कम्पं प्रयतः शुचिः ॥ ३ ॥

लिङ्गहेत्याय नेत्रेण चतुं पद्मरो हतांगकाः ।
 पूर्वं मन्यन्त्यरस्यान्त्यः प्राच्यम्नेः स्यादयथा च्युतिः ॥४॥
 नैकयापि विना कार्यमाधानं भार्यया हिजैः ।
 अक्षतं तदिजानीयात् सर्वान्वाचारभन्ति यत् ॥५॥
 वर्णच्यैष्टेन वह्नौभिः सवर्णाभिश्च जन्मतः ।
 कार्यमनिच्य तेराभिः साध्वीभिर्मर्यनं पुनः ॥ ६ ॥
 नात् शृद्रौं प्रयुज्ञीत न द्रोहद्वे षकारिणीम् ।
 न चैवाव्रतस्यां नान्यपुंसा च सह सङ्कृताम् ॥ ७ ॥
 ततः शक्तरा पश्चादासामन्यतरापिवा ।
 उपेतानां वान्यतमा मन्येदग्निं निकामतः ॥ ८ ॥
 जातस्य लक्षणं कला तं प्रयोग समिध्य च ।
 आधाय समिधं चैव ब्रह्माणं चोपवेशयेत् ॥ ९ ॥
 ततः पूर्णाङ्गुतिं हुला सर्वमन्तसमन्विताम् ।
 गां दद्याद्यज्ञवास्वन्ते ब्रह्मणे वाससौ तथा ॥१०॥
 होमपाचमनादेशे द्रवद्रव्ये सुवः सूतः ।
 पाणिरेवेतरज्ञिं सु सुचेवात् तु द्वयते ॥ ११ ॥
 खादिरो वाथ पालाशो विवितस्तिः सुवः सूतः ।
 सुख्वाङ्गुमाला विज्ञेया छृतस्तु प्रग्रहस्तयोः ॥ १२ ॥
 सुख्वाग्ने प्राणवत् स्यात् द्वग्रह्णत परिमण्डलस्थलम् ।
 जुङ्गाः शराववत् खातं सनिर्वाहं षड्हृलं कुर्यात् ॥ १३ ॥
 तिषां प्राक्शः कुशैः कार्यैः संप्रमार्गोजुहषता ।
 अतापनञ्च लिप्तानां प्रक्षाल्योणेन वारिणा ॥ १४ ॥
 प्राच्यं प्राच्यमुदगम्ने रुदग्यनं समोपतः ।
 तत्तथासादयेदद्रव्यं यद्यथा विनियुज्यते ॥ १५ ॥

आज्ञं हव्यमनादेशे जुहोतिषु विधीयते ।
 मन्त्रस्य देवतायास्थ प्रजापतिरिति स्थितिः ॥ १६ ॥
 नाहृष्टादधिका आह्मा समित् स्थूलतया क्वचित् ।
 न विशुक्ता त्वचा चैव न सकौटा न पाटिता ॥ १७ ॥
 प्रादेयान्नाधिका नो न तथा स्वाहिशाखिका ।
 न सपर्णा न निर्वीर्या होमेषु च विजानता ॥ १८ ॥
 प्रादेशङ्गयमिधस्य प्रमाणं परिकौर्त्तिं तम् ।
 एवंविधाः स्युरेवेष्ट समिधः सर्वकर्मसु ॥ १९ ॥
 समिधोऽष्टादशीधस्य प्रवदन्ति मनौविषणः ।
 दर्शे च पौर्णमासे च क्रियास्वत्यासु विंश्तिः ॥ २० ॥
 समिदादिषु होमेषु मन्त्रदेवतवर्जिता ।
 पुरस्ताचोपरिष्ठाच छीन्यनार्थं समिद्वेत् ॥ २१ ॥
 इधोऽप्येधार्थमाचार्येऽविराहुतिषु सूतः ।
 यत्र चास्य निष्ठिः स्यात्तत् स्यष्टीकरवाण्यद्वाम् ॥ २२ ॥
 अङ्गहोमसमित्तम्बसोष्वन्त्यास्येषु कर्मसु ।
 येषां चैतदुपर्युक्तं तेषु तत्सद्येषु च ॥ २३ ॥
 अक्षभङ्गादिविपदि जलहोमादिकर्मणि ।
 सोमाहुतिषु सर्वासु नैतेष्विध विधीयते ॥ २४ ॥ ८ खण्डः ॥
 सूर्येऽस्त्रैलमप्राप्ते षट्बिंश्तिः सदाङ्गुलैः ।
 प्रादुष्करणमग्नीनां प्रातर्भासात् दर्शनात् ॥ १ ॥
 हस्तादूर्ध्वं रविर्याविहिरिं हित्वा न गच्छति ।
 तावहोमविधिः पुण्यो नायेत्युदितहोमिनाम् ॥ २ ॥
 यावत् सम्यग् न भाव्यन्ते नभस्त्रृक्षाणि सर्वतः ।
 न च लौहित्यमापैति तावत् सायज्ञ हृयते ॥ ३ ॥

दजोनीहारधूमाभव्वाचामालदिते रथौ ।
 सम्बासुहिष्म लुहयादुतमस्य न लुध्यते ॥ ३ ॥
 न कुर्मत् चिप्रहोमेषु द्विजः परिसमृहतम् ।
 वरुपाख्यस्त न अपेत् प्रददभ विवर्जयेत् ॥ ५ ॥
 मर्युख्यस्त सर्वत कर्त्त व्यभद्रितेत्विति ।
 अन्ते च वामदेव्यस्य गानं कुर्याहुचलिभाः ॥ ६ ॥
 अहोमकेष्वमि भवेत् यथोक्तं चन्द्रदर्शनम् ।
 वामदेव्यं गृषीष्वन्ते द्रव्यन्ते वैश्यदेविके ॥ ७ ॥
 यात्यधस्तरणात्मानि न तेषु स्तरणं भवेत् ।
 एकाकार्यार्थसाध्यत्वात् पुरिष्ठीनपि वर्जयेत् ॥ ८ ॥
 बर्हिः पसुं जणं चैव वामदेव्यजपस्तथा ।
 क्षत्वाहुतिषु सर्वासु त्रिकमेतत्त विद्यते ॥ ९ ॥
 ह्यविषेषु यवामुख्यास्तदनु व्रौहयः सूताः ।
 आघकीद्रवगौरादिसर्वालाभेऽपि वर्जयेत् ॥ १० ॥
 ग्राख्याहुतिर्वादश्यपर्वपरिका कं सादिना चेत् सुवमालपावका ।
 हैवेन तौर्ध्वेन च हृयते हविः स्त्रङ्गारिणि स्वर्चिषि तत्त पावके ॥ ११ ॥
 योऽनर्चिषि लुहोत्यन्तौ व्यङ्गारिणि च मानवः ।
 मन्दामिरामयावौ च दरिद्रश स जायते ॥ १२ ॥
 तस्मात् समिदे होतव्यं नासमिदे कदाचन ।
 आरोग्यमिक्तायुष श्रियमात्यन्तिकौम्पराम् ॥ १३ ॥
 होतव्ये च हुते चैव पाणिसूपेस्फगदारभिः ।
 न कुर्यादमिधमनं कुर्याहा व्यजनादिना ॥ १४ ॥
 सुखेनैके धमन्त्यर्थिनः सखाहिप्रयोध्यजायत ।
 नामिं मुखेनैति च यज्ञोक्तिके योजयन्ति तत् ॥ १५ ॥ धखण्डः ॥

शिथाहनि तथा प्रातनित्यं खायादनातुरः ।
 दत्तान् प्रक्षाल्य नद्यादौ गृहे चेत्सहमस्तवत् ॥ १ ॥
 नारदाद्युक्तवाचं यदष्टाङ्गं खमपाठितम् ।
 सत्वर्च दत्तकाष्टं स्यात्तद्येण प्रधावयेत् ॥ २ ॥
 उत्थावं मेत्ये प्रक्षाल्य शुचिभूत्वा संमाहितः ।
 परिजप्य च मन्त्रेण भक्षयेहस्तधावनम् ॥ ३ ॥
 आयुर्बलं यशीवच्चः प्रजाः पर्शून् वंसूनि च ।
 ब्रह्मप्रज्ञाच्च मेधाच्च त्वं विधेहि वनस्पते ॥ ४ ॥
 यव्यहर्यं वावणादि सर्वा नदी रजस्त्वाः ।
 तासु खानं न कुर्वीत वर्जयित्वा समुद्रगाः ॥ ५ ॥
 धनुः सहस्राण्यष्टौ तु गतिर्यासां न विद्यते ।
 न ता न दीशब्दवहा गर्त्तान्ताः परिकौर्त्तिताः ॥ ६ ॥
 उपाकर्मणि चौत्सर्गे प्रेतस्त्राने तथैव च ।
 चन्द्रसूर्यगृहे चैव रजोदीपो न विद्यते ॥ ७ ॥
 वेदाश्चन्द्रांसि सर्वाणि ब्रह्मायाश्च दिवौकसः ।
 जलार्थिनोऽथ पितरो मरीचाद्यास्तव्यवैयः ॥ ८ ॥
 उपाकर्मणि चौत्सर्गे खानार्थं ब्रह्मवादिनः ।
 यियास्त्रेनुगच्छन्ति सन्तुष्टाः स्वरौरिणः ॥ ९ ॥
 संमागमस्तु यत्त्वैवां तत्प हत्यादयोभ्याः ।
 नूनं सर्वे द्यर्यं यान्ति किमुतैकं नदीरजः ॥ १० ॥
 ऋषीणां सिद्धयमानानामन्तरालं समाप्तिः ।
 संपिबेद यः शरीरेण पर्वत्युक्तासच्छटाः ॥ ११ ॥
 विद्यादीन् ब्राह्मणः कामान् वरादीन् कन्यका ध्रुवम् ।
 आमुषिकाग्नपि सुखान्याम्बुयात् स न संशयः ॥ १२ ॥

अगुच्चप्रधुचिना दत्तमाभममर्जलादिना ।
 अनिर्गतदशाहस्रे प्रेता रक्षांसि भुज्जते ॥ १३ ॥
 स्वर्धुन्यन्मः समानि स्युः सर्वाश्चन्मासि भूतते ।
 कूपस्थाव्यपि सोमार्कपहणे नात्र संशयः ॥ १४ ॥ १०खण्डः ॥
 इति कर्मप्रदीपपरिशिष्टे कात्यायनविरचिते प्रथमः प्रपाठकः ॥
 अत अहौ प्रवस्थामि सन्ध्योपासनकं विधिम् ।
 अनर्हः कर्मणां विप्रः सन्ध्याहीनो यतः स्फूर्तः ॥ १ ॥
 सव्ये पाणी कुशान् कुत्वा कुर्यादाचमनक्रियाम् ।
 क्षस्त्राः प्रकरणीयाः स्युः कुशा दीर्घासु वह्निः ॥ २ ॥
 दर्भाः पवित्रमित्युक्तमतः सन्धादिकर्मणि ।
 सव्यः सोपपत्तेः कार्यो दक्षिणः सपवित्रकः ॥ ३ ॥
 रक्षयेहारिणामानं परिच्छिप्य समन्ततः ।
 शिरसो मार्जनं कुर्यात् कुशैः सोऽदकविन्दुभिः ॥ ४ ॥
 प्रणवो भूर्भुवःस्वस्त्र साविलौ च द्रवौयका ।
 अब्दैवत्यं बृप्रचञ्चैव चृतुर्यमिति मार्जनम् ॥ ५ ॥
 भूराद्यास्तिस्त्र एवैता महाव्याहृतयोऽव्याः ।
 महर्जनस्तपः सत्यं गायत्री च शिरस्था ॥ ६ ॥
 आपत्योतौरसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवः स्वरतिशिरः ।
 प्रतीप्रतीकं प्रस्त्रवमुच्चारयेदन्ते च शिरसः ॥ ७ ॥
 एता एतां सहानेन तथैभिर्भिः सह ।
 विर्जपेदायतप्राणः प्रणामामः स उच्चते ॥ ८ ॥
 करेणोहृत्य सलिलं प्राणमासन्ध तत्र च ।
 जपेदनायतासुर्वा त्रिः सक्षाद्वाषमर्षणम् ॥ ९ ॥
 उत्थायार्कं प्रतिप्रोहेत्तिकेणाङ्गलिनाभ्यसः ।

उचितस्तु इयेनाश चोपतिष्ठे दन्ततरम् ॥ १० ॥

सन्ध्याइये प्युपस्थानमेतदाहुर्मनौषिणः ।

मध्ये त्वं क्षु उपर्यस्य विभ्राङ्गादौच्छया जपेत् ॥ ११ ॥

तदसंस्कापार्णि वा एकपादर्ढं पादपि ।

कुर्यात् कृताङ्गलिर्वापि जहू बाहुरथापि वा ॥ १२ ॥

यत्र स्यात् क्षुच्छभूयस्वं श्रेयसोऽपि मनौषिणः ।

भूयस्वं ज्ञवते तत्र क्षुच्छाक्षेयो ह्यवाप्यते ॥ १३ ॥

तिष्ठेदुदयनात् पूर्वां मध्यमामपि शक्तिः ।

आनीतोऽुहमाचान्त्यां सन्ध्यां पूर्वान्तकं जपन् ॥ १४ ॥

एतत् सन्ध्याचयं प्रोक्तं ब्राह्मणेण यत्र तिष्ठति ।

यस्य नास्यादरस्तम न स ब्राह्मण उच्यते ॥ १५ ॥

सन्ध्यालोपाच चक्षितः स्नानशीलश्च यः सदा ।

तं होषानोपसर्पन्ति गरुदन्तमिवोरगः ॥ १६ ॥

वेदमादित आरभ्य शक्तिःऽहरहर्ज्जपेत् ।

उपतिष्ठे ततो रुद्रसर्वादा वैदिकाच्चपात् ॥ १७ ॥ १ स्तुतः ॥

अशाङ्गिस्तर्पयेहे वान् सतिलाभिः पितृनपि ।

नमोऽन्ते तर्पयामौति आदावोमिति च स्तुवन् ॥ १ ॥

ब्रह्माणं विष्णुं रुद्रं प्रजापतिं वेदान् देवांश्चन्द्रं-
स्यूषीन् पुराणानाचार्यान् गत्यर्वानितराचासं संबन्धं-
सावयवं देवौरप्सरसो देवानुगामागान् सागरान् पर्वतान्
सरितो दिव्यान् मनुष्यानितरान् मनुष्यान् यत्कान् रक्षांसि
सुपर्णान् पिशाचान् पृथिवीमोषधीः पशून् वनस्तौन् भूत-
पामं चतुविविमिल्युपवीत्यर्थप्राचीनामौती यमं यमपुरुषान्
क्षम्यक डृनक्षं सोमं यममर्यमणमग्निष्वात्तान् सोमपौथान्

वर्हिवदोऽथ स्वान् पितृन् सङ्कृत् सङ्कृन् मातामाहा॒श्चि ति
प्रतिपुरुषमभ्यस्ये ज्ये ष्ठभाटश्चशुरपिण्डश्चमातुलांश्च पिण्डवंश-
मालृवंशी ये चान्ये मत्त उदकमहंन्ति तांस्तर्पयामौत्यय-
मवसानाञ्चलिरथ द्वीकाः ॥ २ ॥

छायां यथेच्छेच्छरदातपात्तः परः पिपासुः शूधितोऽस्त्रमन्तम् ।
बालो जनिद्रीं जननी च बालं योषित् पुरासं पुरुषश्च योषाम् ॥ ३ ॥

तथा सर्वाणि भूतानि स्वावराणि चराणि च ।

विप्रादुदकमिच्छन्ति सर्वाभ्युदयकहि सः ॥ ४ ॥

तस्मात् सदैव कर्त्तव्यमकुवं भ्रह्मतीनसा ।

युज्यते ब्राह्मणः कुञ्चं न्विश्वमेतहिभर्ति हि ॥ ५ ॥

अल्पत्वाद्वोमकालस्य बहुत्वात् स्नानकर्मणः ।

ग्रतर्न तनुयात् स्वानं होमलोपो हि गहितः ॥ ६ ॥ १२ खण्डः ॥

पञ्चानामथ सत्त्वाणां भ्रह्मतासुच्यते विधिः ।

यैरिष्वा भ्रह्मतं विप्रः प्राप्नुयात् सञ्च शाश्वतम् ॥ १ ॥

देवभूतपिण्डब्रह्ममनुष्ठाणामनुकमात् ।

महासत्त्वाणि जनौयत्त एवेह महामखाः ॥ २ ॥

अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पिण्डयज्ञसु तर्पणम् ।

होमो दैवो वलिर्भातो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ ३ ॥

आज्ञं वा पिण्डयज्ञः स्यात् पिवतो वलिरथापि वा ।

यत्वं श्रुतिजयः प्रोक्तो ब्रह्मयज्ञः सवोचरते ॥ ४ ॥

स चर्वाकं तर्पणात् कार्यः पञ्चादा प्रातराहुतेः ।

वैश्वदेवावसाने वा नान्यवर्त्तीं गिमितकात् ॥ ५ ॥

अये कमाश्येद्विप्रं पिण्डयज्ञार्थसिद्ये ।

अदैवं नास्ति चेदन्यो भोक्ता भोज्यमथापि वा ॥ ६ ॥

अप्युहृत्य यथाशक्ता किञ्चिदन्नं यथाविधि ।
 पिण्डभ्योऽथ मनुष्ये भ्यो इद्यादहरहर्द्विजे ॥७ ॥
 पिण्डभ्य इदमित्युक्ता स्वधाकारमुदीरयेत् ।
 हस्तकारं मनुष्ये भ्यस्तद्देहं निनयेदपः ॥ ८ ॥
 मुनिभिर्द्विरसनमुक्तां विप्राणां मर्त्यवासिनां मित्यम् ।
 अहनि च तथा तमस्तिव्यां सार्वप्रथमयामशतः ॥ ९ ॥
 सायं प्रातर्व्येष्वदेवः कर्त्तव्यो वलिकर्म च ।
 अनश्वतापि सततमन्यथा किञ्चिष्ठौ भवेत् ॥ १० ॥
 अमुष्मि नम इत्येवं वलिदानं विधीयते ।
 वलिदानप्रदानार्थं नमस्कारः कृतो यतः ॥ ११ ॥
 स्वधाकारप्रयत्नारनमस्कारा दिवौकसाम् ।
 स्वधाकारः पितृणां इन्द्रकारो दृणां कृतः ॥ १२ ॥
 स्वधाकारेण निनयेत् पित्रं वलिमतः सदा ।
 तदधिके नमस्कारं कुर्वते नेति गौतमः ॥ १३ ॥
 नावराज्ञवलयो भवन्ति महामार्जारश्ववणप्रमाणात् ।
 एकत्र चेदविकृष्टा भवन्तीतरेतरसंसक्ताश्च ॥ १४ ॥ १३ खण्डः ॥
 अथ तद्विन्द्यासोवृद्धिपिण्डानिवोत्तरांश्चतुरीच्छौनिदध्यात्
 एविव्यै वायवे विश्वे भ्यो देवेभ्यः प्रजापतय इति सञ्चय एते-
 पामेकैकमङ्ग्र ओषधिवनस्तिभ्य आकर्णशाय कामायेत्येति-
 पामपि मन्यव इन्द्राय वासुकये ब्रह्मण इत्येतेषामपि रक्षीज-
 वेभ्य इति सर्वेषां इक्षिष्ठतः पिण्डभ्य इति चतुर्दश नित्या
 आशस्य प्रभृतयः काम्याः सर्वेषामुभयतोऽङ्गिः परिषेकः
 पिण्डवच्च पश्चिमा प्रतिपत्तिः ॥ १ ॥
 न स्यातां काम्यसामान्ये जुहोति वलिकर्मणौ ।

पूर्वं नित्यविशेषोऽनं जुहोति वलिकर्मणोः ॥ २ ॥
 कामन्ते भवेयातां न तु मध्ये कदाचन ।
 नैकस्मिन् कर्मणि तते कर्मान्वत्तायते यतः ॥ ३ ॥
 अनग्रादिर्गीतमाद्युक्तो होमः शाकल एव च ।
 अनाहितामन्त्रप्रयोगे युज्यते वलिभिः सह ॥ ४ ॥
 सृष्टापो वौकमाणोऽग्निं लाताञ्जलिपुटस्तः ।
 वामदेव्यजपात् पूर्वं प्रार्थयेदद्विनोदयम् ॥ ५ ॥
 आरोग्यमायुरेक्षर्यं धौर्घृतिः शं बलं यशः ।
 ओजो वर्चः पशुन् वौर्यं ब्रह्मा ब्रह्माखमेव च ॥ ६ ॥
 सौभाग्यं कर्मसिहित्वं कुलज्यैष्यं सुकर्तृताम् ।
 सर्वमेतत् सर्वसाक्षिन् द्रविणोदरिरौहिणः ॥ ७ ॥
 न ब्रह्मयज्ञादधिकोऽस्ति यज्ञो न तत्प्रदानात् परमस्ति दानम् ।
 सर्वेतदन्तः क्रतवः सदानानान्तो दृष्टः कैश्चिदस्य द्विकस्य ॥ ८ ॥
 ऋचः पठन् भधुपयः कुल्याभिस्तर्पयेत् सुरान् ।
 दृतामृतौषकुल्याभिर्जूर्यपि पठन् सदा ॥ ९ ॥
 सामान्यपि पठन् सोमघृतकुल्याभिरन्वहन् ।
 मिदः कुल्याभिरपिच आष्वाङ्गिरसः पठन् ॥ १० ॥
 मांसक्षीरौदनमधुकुल्याभिस्तर्पयेत् पठन् ।
 वाकोवाक्यं पुराणानि इतिहासानि चान्वहम् ॥ ११ ॥
 ऋगादैनामन्यतममेतेषां शत्रितोऽन्वहम् ।
 पठन् भध्वाज्यकुल्याभिः पितृनपि च तर्पयेत् ॥ १२ ॥
 ते दृप्तास्तर्पयन्येन जीवन्ते प्रेतमेव च ।
 कामचारी च भवति सर्वेषु सुरसदासु ॥ १३ ॥
 ज्ञाव्येनो न तं सृशेत् पंतिष्ठैव पुनाति सः ।

यं यं क्रतुस्त्र पठति फलभास्त्रस्य तस्य च ।
 वसुपूर्णा वसुमती लिर्दीनफलमाप्न यात् ।
 ब्रह्मयज्ञादपि ब्रह्म दानमेवातिरिच्चते ॥१॥४४खण्डः ॥
 ब्रह्मणो हक्षिणा देया यत् या परिकौर्त्तिता ।
 कर्म्मान्ते इतुच्चरमानापि पूर्णपात्रादिका भवेत् ॥ १ ॥
 यावता बहुभीक्षुसु छसिः पूर्णेन विद्यते ।
 नावराहं प्रमतः कुर्यात् पूर्णपात्रमिति स्थितिः ॥ २ ॥
 विद्ध्याजैदमनश्चै हक्षिणार्हं हरो भवेत् ।
 स्वयच्चे हुभयं कुर्यादन्यस्तै प्रतिपादयेत् ॥ ३ ॥
 कुलत्विं जमधीयानं सन्निष्ठाष्टं तथा गुरुम् ।
 नातिक्रमेत् सदा दित्सन् य इष्ट्वे दामनो हितम् ॥४॥
 अहमक्षै ददामौति एवमाभाष्य दीयते ।
 नैताव पृष्ठा ददतः पाचऽपि फलमस्ति हि ॥ ५ ॥
 दूरस्याभ्यामपि हाभ्यां प्रदाय मनसा वरम् ।
 इतरेभ्यस्ततो देयादेव दानविधिः परः ॥ ६ ॥
 सन्निष्ठाष्टमधीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमेत् ।
 यहदाति तमुक्ष्यत्प्रत ततस्तेयेन युज्यते ॥ ७ ॥
 यस्य त्वे क एहे मूर्खौ दूरस्यस्य गुणान्वितः ।
 गुणान्विताय दातव्यं नास्ति मूर्खे व्यतिक्रमः ॥ ८ ॥
 ब्राह्मणाभिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ।
 ज्वलन्मग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि चूयते ॥ ९ ॥
 आज्यस्यालौ च कर्त्तव्या तैजसद्रव्य समवा ।
 महीमयौ वा कर्त्तव्या सर्वास्याज्याहृतीषु च ॥ १० ॥
 आज्यस्यात्याः प्रमाणं तु यथाकामन्तु कारयेत् ।

सुहृष्टाभ्रणी भद्रामाजग्रस्यालौ प्रशस्तते ॥ ११ ॥
 तिर्थगूर्हं समिक्षावा हृषा नातिहङ्गमुखी ।
 मृगम्बीडम्बरौ वापि चर्खलालौ प्रशस्तते ॥ १२ ॥
 स्वग्राखोक्तः प्रसुखिको छांदधीडकठिनः शुभः ।
 नचातिशिखिलः पाचरो न चर्खारसलालां ॥ १३ ॥
 इधजातीयमिद्धाईप्रमाणं मेद्याणं भवेत् ।
 उत्संचाहु उपृथुयमवस्थानक्रियाद्यमम् ॥ १४ ॥
 एषैव दर्ढी यस्तत्र विशेषस्तमहं त्रुते ।
 इव्वीं द्वयङ्गुल्पृथुया तुरीयो नन्तमेद्यम् ॥ १५ ॥
 सुषलोलूखले वाच्चेऽस्यावते सुदृढे तथा ।
 इच्छाप्रमाणे भवतः शूर्पं वैनवमेव च ॥ १६ ॥
 दक्षिणं वामतो वाह्यमालाभिसुखमेव च ।
 करं करस्य कुर्वीत करणे न्यञ्चकर्मणः ॥ १७ ॥
 क्षत्वाम्बिसुखीं पाणीं संखामस्यौ सुख्यती ।
 प्रदक्षिणं तथासौनः कुर्यात् परिसमैहनम् ॥ १८ ॥
 बाहुमात्राः परिधंवे चैर्जिवः सत्विचोडवर्णाः ।
 दद्यो भवन्ति शीर्षाणि एकीषान्तु चतुर्दिशम् ॥ १९ ॥
 ग्रागयावभितः पशादुदयमथवापरम् ।
 न्यञ्चेत् परिधिमन्यञ्चे दुर्दग्धाः सं पूर्वतः ॥ २० ॥
 यथोक्तवस्वसम्पत्तौ याज्ञं तदनुकारि वत् ।
 श्वानामिव गोधूमा ब्रीहीणामिव शालयः ॥ २१ ॥ १५ खण्डः ॥
 पिण्डान्वाहार्यकं शाङ्कं चौणे राजनि शस्तते ।
 वासरस्य लृतीयांशे नातिसञ्चासमौपतः ॥ २२ ॥
 यदा चतुर्दशीयाम् तुरीयमनुपूरयेत् ।

अभावास्या चौयमाणा तदैव आहमिष्टते ॥ २ ॥
यदुत्तं बद्धस्त्रेत् दर्शनं नैति चन्द्रमाः ।
स्वयमपेक्षया चैयं चौणे राजनि चेत्पिति ॥ ३ ॥
यज्ञोत्तं दृश्यमानेऽपि तत्तुर्द्देशपेक्षयाः ।
अभावास्यां प्रतीक्षेत तदन्ते वापि निर्वपेत् ॥ ४ ॥

अष्टमेऽग्ने त्रतुर्द्देशाः चौणे भवति चन्द्रमाः ।
अभावास्याष्टमांगे च पुनः क्रिल्ल भवेदप्तः ॥ ५ ॥
आग्रहायस्यमावास्या तथा च्यैषस्य या भवेत् ।
विशेषमाभ्यां ब्रुवते अन्दचारविदो जनाः ॥ ६ ॥

अत्रेन्दुराद्ये प्रहरेऽवतिष्ठते त्रतुर्थभाग्यो न कल्पावशिष्टः ।
तदन्त एव क्षयमेति क्षत्क्षमेवं चोतिष्ठकविदो वदन्ति ॥ ७ ॥

यस्तिष्ठद्वा द्वादशैकाश्च यव्य-

स्तम्भिं स्तृतीयस्या परिदृश्योनीपजयते ।

एवं चारं चन्द्रमसी विदिता

चौयेतक्षिक्षपराङ्गे त्र दद्यात् ॥ ८ ॥

सक्षिक्षया या त्रतुर्द्देश्या अभावास्या भवेत् क्षित् ।

खर्वितां तां विदुः केचिदगताष्वामिति त्रापरे ॥ ९ ॥

वर्षमानामभावास्यां लभेच्चेदपरेऽहनि ।

यामांस्त्रौनधिकान् वापि पिण्डयज्ञस्तो भवेत् ॥ १० ॥

पञ्चादावेव कुर्वीति सदा पञ्चादिकं चक्रम् ।

पूर्वाङ्ग एव कुर्वीति विजेऽप्यन्ये मनौषिणः ॥ ११ ॥

स्वपितुः पिण्डात्येषु हाधिकारो न विद्यते ।

न जोवन्तमतिक्रम्य किञ्चिद्द्वादिति शुतिः ॥ १२ ॥

पितामहे ध्रियति च पितुः प्रेतस्य निर्वपेत् ।

पितुशस्य च हृतस्य जीवेच्चेत् प्रपितामहः ॥ १३ ॥
 पितुः पितुः पितुर्थैव तस्यापि पितुरैव च ।
 कुर्व्यात् पिण्डलयं यस्य संस्थितः प्रपितामहः ॥ १४ ॥
 जीवन्तमति दद्याहा प्रेतायानोदके हिजः ।
 पितुः पिण्डभ्यो वा दद्यात् खपितेत्यपरा श्रुतिः ॥ १५ ॥
 पितामहः पितुः पश्चात् पञ्चलं यदि गच्छति ।
 पौत्रेणैकादशाहादि कर्तव्यं आङ्गोङ्गश्चम् ॥ १६ ॥
 नैतत् पौत्रेण कर्तवं युक्तवाच्चेत् पितामहः ।
 पितुः सपिण्डनं क्लत्वा कुर्यान्मासानुमासिकम् ॥ १७ ॥
 असंख्यतौ न संख्यायै पूर्वौ पौत्रप्रपौत्रकैः ।
 पितरं तब संख्यादिति कात्यायनोऽब्रवीत् ॥ १८ ॥
 पापिष्ठमति शुड्डेन एवं पापीक्तापि वा ।
 पितामहेन पितरं संख्यादिति निश्चयः ॥ १९ ॥
 ब्राह्मणादिहते ताते पतिते सङ्घवंजिते ।
 व्युत्क्रमाच्च मृते देयं येभ्य एव ददात्यसौ ॥ २० ॥
 मातुः सपिण्डीकरणं पितामहा सहोदितम् ।
 यथोक्तीनैव कल्पेन पुत्रिकाया न चेत् सुतः ॥ २१ ॥
 न योषिङ्गः पृथग् दद्यादवसानदिनादते ।
 खर्भर्दपिण्डमाताम्यसूसिरासां यतः सूतरा ॥ २२ ॥
 मातुः प्रथमतः पिण्डं निर्व्वपेत् पुत्रिकासुतः ।
 हितीयन्तु पितुस्तस्यासूतीयन्तु पितुः पितुः ॥ २३ ॥ १६ खण्डः ॥
 पुरतो याबनः कुर्युः सा पूर्वा परिकौर्यते ।
 मध्यमा इच्छिनेनास्याज्ञहित्यत उत्तमा ॥ १ ॥
 वायुग्निदिङ्गसुश्वान्तास्त्वा कार्याः सार्वाङ्गुलान्तराः ।

तीक्ष्णान्ता यवमध्याद्य मध्यं नाव इवोत्किरेत् ॥२॥
 शङ्खुश्च खादिरः कार्यो रजतेन विभूषितः ।
 शङ्खुश्च वोपवेषद्यादशङ्खुल इष्टते ॥३॥
 अग्न्याशाम्यैः कुशैः कार्यं कर्मणां सारणं घनैः ।
 दक्षिणान्तं तदयैस्तु पितृयज्ञे परिस्तरेत् ॥४॥
 स्वगरं सुरभि ज्ञेयं चन्दनादि विलेपनम् ।
 सौवैराङ्गनमित्युक्तं पिङ्गलैनां यदञ्जनम् ॥५॥
 स्वस्तरे सर्वं मासाद्य यथावदुपयुच्यते ।
 देवपूर्वं ततः आषमत्वरः शुचिरारभेत् ॥६॥
 आसनाद्यर्धपर्यन्तं वशिष्ठेन यथैरितम् ।
 क्षत्र्यं कर्माण्ड पालेषु उक्तं दद्यात्तिलोदकम् ॥७॥
 तूष्णीं पृथगपो दत्त्वा मन्त्रेण तु तिलोदकम् ।
 गन्धोदकञ्च दातव्यं सत्रिकर्षकमेण तु ॥८॥
 आसुरेण तु पालेण यस्तु दद्यात्तिलोदकम् ।
 पितरस्तस्य नाशन्ति दश वर्षाणि पञ्च च ॥९॥
 क्षुलालचकनिष्ठस्यमासुरं सृष्टमयं सृतम् ।
 तदेव हस्तघटितं स्थान्यादि देविकं भवेत् ॥१०॥
 गन्धान् ब्राह्मणसात् क्षत्र्या पुष्याण्यतुभवानि च ।
 धपञ्चैवानुपूर्वेण ह्यग्नौ कुर्यादनन्तरम् ॥११॥
 अग्नौ करणहोमश्च कर्त्तव्य उपवीतिना ।
 ग्राङ्मुखैव देवेभ्यो जुहीतौति श्रुतिश्चतिः ॥१२॥
 अपसञ्चेन वा कार्यो दक्षिणाभिमुखैन च ।
 निरुप्य हविरन्यस्मा अन्यस्मै न हि ह्रयते ॥१३॥
 इत्यात्मा कुर्यात्वचातान्ते नचैव चुहयाहविः ।

स्नाहाकारेण हुलाम्बौ पश्चामन्त्रं समापयेत् ॥ १४॥
 पित्रेण यः पञ्जिमूर्द्धन्य स्वस्य प्राणावनग्निमान् ।
 हुल्वा मन्त्रवदन्त्येषां तूष्णीं पात्रे षु निःच्छिपेत् ॥ १५॥
 नोऽपुर्याद्वौममन्त्राणां पृथगादिषु क्रुतचित् ।
 अन्वेषाच्चाविकष्टानां क्रालेनाचमनादिना ॥ १६॥
 सर्वे न पाणिनेत्वेवं यदत्र समुद्रौरितम् ।
 परिग्रहणमात्रतः सवप्रस्थादिश्चति व्रतम् ॥ १७ ॥
 पिञ्जल्याद्यभिसंगृह्णा दच्छिष्ठेनितरात् करात् ।
 अन्वारभ्य च सवेत्रन कुर्यादुक्तेखनादिकम् ॥ १८॥
 यावदर्थमुपादाय हविषोऽर्भकमर्भकम् ।
 वरणा सह सज्जीय पिण्डान् दातुसुधकमेत् ॥ १९॥
 पितृरुक्तरकर्ष्य श्री मध्यमे मध्यमस्य तु ।
 दच्छिणे तत्पितृश्चैव पिण्डान् पर्वणि निर्वपेत् ॥ २०॥
 वाममावत्त्वं नं केचिदुदगत्तं प्रत्यक्षते ।
 सर्वं गोत्रमशालिङ्ग्यौ शालिङ्ग्यायन एव च ॥ २१॥
 आष्टव्य प्राणमायम्य पितृन् ध्यायन् यथार्थतः ।
 जपं स्तैनैव आष्टव्य ततः प्राणं प्रमोक्षयेत् ॥ २२॥
 शाकच्च फालूगुनाष्टम्यां स्त्रयं पद्मपि वा पचेत् ।
 यस्तु शाकादिको हीमः कार्यादपूर्पाष्टकाष्टतः ॥ २३॥
 आन्वष्टक्यं मध्यमायामिति गोभिलगोतमौ ।
 वाक्तेष्टिष्ठत्वं सर्वासु कौतसो मैनेऽष्टकासु च ॥ २४॥
 स्थालीपाकं प्रथम्याने कुर्यादयद्यनुकल्पितम् ।
 ऋपयेत्तं सवत्सायास्तरण्यागोः पर्यस्तु ॥ २५॥ १७ खण्डः ॥
 सायमादि प्रातरन्तमेकं कर्म प्रत्यक्षते ।

द्वर्शीन् पौर्णमासाद्यमेकमिव मनौषिणः ॥ १ ॥
 जर्हुं पूर्णाहुतेर्हर्षः पौर्णमासोऽपि वाग्रिमः ।
 य आयाति स होतव्यः स एवादिर्हिति श्रुतिः ॥२॥
 जर्हुं पूर्णा हुतेः कुर्व्यात् सायं हीमाहनन्तरम् ।
 वैश्वदेवन्तु पाकान्ते वल्लिकन्तैस्मन्वितम् ॥३॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत् पश्चादभिरूपान् स्वशक्तिः ।
 यजमानस्तोऽन्नैयादिति कात्यायनोऽन्नवीत् ॥४॥
 वैवाहिकेऽन्नौ कुर्व्यात् सायंप्रातस्वतन्दितः ।
 चतुर्धीकर्म छले तदेत्काटग्रायनेतम् ॥५॥
 जर्हुं पूर्णाहुतेः प्रातहुत्वा तां सायमाहुतिम् ।
 प्रातहीमिलदैव स्यादेष एकोत्तरो विधिः ॥ ६ ॥
 पौर्णमासात्यये हवयं होता वा अदहर्मवेत् ।
 तदहर्जुं हुयादेवममावास्यात्ययेऽपि च ॥ ७ ॥
 अहयमानेऽनश्चेत्येत् कालं समाहितः ।
 सम्यन्ते तु यथा तत्र हृयते तदिहौचयते ॥ ८ ॥
 आहताः परिसंख्याय पावे क्षत्वाहुतीः सक्षात् ।
 मन्त्रेण विधिवहुत्वाधिकमेवापरा अपि ॥ ९ ॥
 यत्र व्याहृतिभिर्हीमः प्रायश्चित्तामकी भवेत् ।
 चतस्रस्तत्र विज्ञेयाः क्षीपाणिश्वर्णे यथा ॥ १० ॥
 अपिवाच्चातमित्येषा प्राजापत्यापिवाहुतिः ।
 होतवग्रा विविक्त्योऽयं प्रायश्चित्तविधिः सूतः ॥ ११ ॥
 यद्यन्निरम्निनान्वेन सम्बिद्याहितः क्वचित् ।
 अन्नये विविच्य इति जुहयाद्वा षट्ताहुतिम् ॥ १२ ॥
 अन्नयेऽप्सुमते चैव जुहयाद्वैद्युतेन चेत् ।

अमये शुचये चैव जुहयाचे ह रग्निना ॥ १३ ॥
 गुह्यदाहान्निनानिस्तु यष्टवतः क्षांमवां दिजीः ।
 दावान्निना च संसर्गे लृदयं यदि तप्यते ॥ १४ ॥
 दिभूतो यदि संसृज्वे त् संसृष्टमुपशमयेत् ।
 असंसृष्टं जागरयेद्विरिश्चैव मुक्तवान् ॥ १५ ॥
 न से ज्ञावन्यहोमः स्यान्मुक्तौ कां समिदाहुतिम् ।
 स्वर्गभस्त्रियार्थां यावन्नासौ प्रजायते ॥ १६ ॥
 अनिस्तु नामधेयादौ होमे सर्वत्र लौकिकः ।
 न हि पिता समानौतः पुत्रस्य भवति क्वचित् ॥ १७ ॥
 वस्यान्नावन्यहोमः स्यात् स वैश्वानरदैवतम् ।
 चक्रं निश्चय जुहयात् प्रायश्चित्तं तु तस्य तत् ॥ १८ ॥
 परेणान्मौ हुते स्वार्थं परस्यान्मौ हुते स्वयम् ।
 पितृयज्ञात्यये चैव वैश्वदैवद्यस्य च ॥ १९ ॥
 अनिष्टा नवयज्ञे न नवान्नप्राशने तथा ।
 भोजने पतिताचस्य चक्र्वैश्वानरो भवेत् ॥ २० ॥
 स्वपिण्डस्यः पिता दद्यात् सुतसंस्कारकर्मसु ।
 पिण्डानोहनात्तेषां तस्यांभवे तु तद्क्रमात् ॥ २१ ॥
 भूतप्रवाचने पद्मी यद्यसदिहिता भवेत् ।
 रजोरोगादिना तत्र कक्षं कुर्वन्ति वाच्चिकाः ॥ २२ ॥
 भृत्यानसेऽद्वं वा कुर्यात् सवर्णां तां प्रवाचवेत् ।
 प्रणवादपि वा कुर्यात् कात्यायनवचे यथा ॥ २३ ॥
 यज्ञवासुनि मुष्याच्च लक्ष्मे दर्भवटौ तथा ।
 दर्भसंख्या न विहिता विष्टरात्तरणेषु च ॥ २४ ॥ १८ खण्डः ॥
 निःक्रिप्यान्नि स्वदारेषु परिकल्पत्विं जं तथा ।

प्रवसेत् कार्यप्रवान् विप्रो हृषीव न चिरं क्वचित् ॥१॥
 मनसा नैत्यकं कर्म प्रवसन्नप्रतन्त्रितः ।
 उपविश्य एचिः सर्वं यथाकालमनुद्रवेत् ॥२॥
 पद्मग्रा चापयनियोगिन्या एशूष्टोऽनिविनीतया ।
 सौभाग्यविचावैधवयकामया भर्तुभक्तया ॥३॥
 या वा स्याद्वौरसूरासामज्ञासम्यादिनी प्रिया ।
 दक्षा प्रियं वदा एहा तामत्र विनियोजयेत् ॥४॥
 दिनत्रयेण वा कर्म यथा ज्वैष्टं स्वशक्तिः ।
 त्रिभजत्र सह वा कुर्युद्येथाज्ञानञ्च आस्त्रवत् ॥५॥
 स्त्रौणां सौभाग्यतो ज्वैष्टं विद्ययैव द्विजमनाम् ।
 नहि ख्यात्या न तपसा भक्तीं तुष्टति योषिताम् ॥६॥
 भक्तुरादेशवत्तिन्या यथोमा बहुभिर्वैः ।
 अन्निष्ठ तोषितोऽसुत्र सा स्त्री सौभाग्यमाप्नुयात् ॥७॥
 विनयावनतापि स्त्री भक्तुर्या दुर्भगा भवेत् ।
 असुलोमानिभतुर्णामवज्ञातिः क्वता तथा ॥८॥
 श्रीवियं सुभगां गाच्छ अन्निमन्निचितिं तथा ।
 प्रातरुद्याय यः पश्येदापद्मः स प्रमुचरते ॥९॥
 प्रापिष्ठं दुर्भगामन्यं नन्मसुत्कृत्तनासिकम् ।
 प्रातरुद्याय यः पश्येत् स कलेरुपयुजते ॥१०॥
 पतिमुखद्वय भीहात् स्त्री किं किं न नरकं बजेत् ।
 क्षच्छान्नानुष्टर्ता प्रापय किं किं दुःखं न विन्दति ॥११॥
 पतिशुश्रूषयैव स्त्री काढ लोकान् समश्वुते ।
 दिवः पुनरिहायाता सुखानामञ्च धिर्भवेत् ॥१२॥
 सदारोऽन्यान् पुनर्दीरान् कथच्चित् कारणान्तरात् ।

य इच्छेऽद्विमान् कर्तुं क्षा होमोऽस्य विधीयते ॥१२॥
 स्वेऽनावेव भवेद्वीमो लौकिके न कदाचन ।
 न ह्याहिताम्नेः स्वं कर्म्म लौकिकेऽन्मौ विधीयते ॥१४॥
 घडाहुतिकमन्येन ज्ञुहयादभुवदर्थनात् ।
 न ह्यामनोऽर्थं स्यात्तावद्यावत् परिष्ठीयते ॥ १५ ॥
 पुरस्तात् विविकल्पं यत् प्रायश्चित्तमुदाहृतम् ।
 तत् घडाहुतिकं शिष्टैर्यज्ञविद्विः प्रकौत्तिंतम् ॥ १६ ॥६ खण्डः॥
 इति कात्यायनविरचिते कर्म्मप्रदीपे द्वितीयः प्रपाठः ॥
 असमक्षन्तु दम्पत्योहीतत्र्यं नलिंगादिना ।
 हयोरप्यसमक्षं हि भवेद्वुतमनर्थकम् ॥ १ ॥
 विहायाम्निं सभार्थ्यश्वेत् सौमामुख्यं गच्छति ।
 होमकालात्यये तस्य पुनराधानमिथते ॥ २ ॥
 अरण्योः क्षयनाशान्दिद्विष्वम्निं समाहितः ।
 पालयेदुपशान्तेऽस्मिन् पुनराधानमिथते ॥ ३ ॥
 जिरषा चेद्वुभार्थ्यस्य अतिचारेण गच्छति ।
 पुनराधानमत्रैक इच्छन्ति न तु गोतमः ॥ ४ ॥
 दाहयिलानिभिर्भार्थ्यां सदृशीं पूर्वसंस्थिताम् ।
 पात्रैश्चाथाग्निमादध्यात् ऋतदारोऽविलम्बितः ॥ ५ ॥
 एवंवृत्तां संवरणां स्त्रीं द्विजातिः पूर्वमारिष्यौम् ।
 दाहयिलानिहोत्रेण यज्ञपालैश्च धर्मवित् ॥ ६ ॥
 द्वितीयाच्चैव यः पत्नीं दहैद्वितानिकामिभिः ।
 जीवन्त्यां प्रथमायान्तु ब्रह्मन्नेन समं हि तत् ॥ ७ ॥
 ऋतायान्तु द्वितीयायां योऽग्निहोत्रं समुत्सृजेत् ।
 ऋषो जर्तं तं विजानीयादयत्र कामात् समुत्सृजेत् ॥ ८ ॥

भृतायामपि भायर्गायां वैदिकानि' न हि त्यजेत् ।
 उपाधिनापि तत् कर्म यावज्जीवं समापयेत् ॥ ८ ॥
 रामोऽपि कृत्वा सौवर्णां सौतां पद्मीं यशस्विनोम् ।
 ईजे यज्ञैर्बहुविधैः सह भ्रातृभिरच्युतः ॥ १० ॥
 यो इहेदग्निहोत्रेण स्वेन भायर्गां कथञ्चन ।
 सा खो सम्पद्यते तेन भायर्गा वास्य पुमान् भवेत् ॥ ११ ॥
 भायर्गा मरणमापद्मा देशान्तरगतापि वा ।
 अधिकारौ भवेत् पुत्रो महापातकिनि हिजे ॥ १२ ॥
 मात्ना चेन्मिथते पूर्वं भायर्गा पतिविमानिता ।
 चौणि जन्मानि सा पुरुषं पुरुषः खोल्वमर्हति ॥ १३ ॥
 पूर्वैव योनिः पूर्वाङ्गित् पुनराधानकर्मणि ।
 विशेषोऽताग्न्युपस्थानमाजग्राहुत्यष्टकं तथा ॥ १४ ॥
 कृत्वा व्याहृतिहोमान्तमुपतिष्ठेत पावकम् ।
 अध्यायः केवलाग्नेयः कस्ते जामिरमानसः ॥ १५ ॥
 अग्निमौडि अग्न आयाह्यग्न आयाहि वौतये ।
 तिस्त्रोऽग्निज्योतिरित्यग्निं दूतमग्ने मृडेति च ॥ १६ ॥
 इत्यष्टावाहुतौहुत्वा यथाविध्यतुपूर्वशः ।
 पूर्णाहुत्यादिकं सर्वं मन्यत् पूबवदाचरेत् ॥ १७ ॥
 अरण्योरत्यमप्यज्ञं यावत्तिष्ठति पूर्वयोः ।
 न तावत् पुनराधानमन्यारण्योर्विधौयते ॥ १८ ॥
 विनष्टं सुक् सुवं व्युञ्जं प्रत्यक्ख्यलमुदर्चिषि ।
 प्रत्यग्यच्च सुषलं प्रहरेज्ञातवेदसि ॥ १९ ॥ २० ॥ खण्डः ॥
 स्वयं होमासमर्थस्य समोपसुपसर्पणम् ।
 तत्राप्यसक्तास्य सतः शयनाच्छोपविश्नम् ॥ १ ॥

हुतायां सायमाहुत्यां दुर्बलस्थि दृग्छ्रही भवेत् ।
 प्रातहीमस्तदैव स्याज्जीविच्चे च्छुः पुनर्नवा ॥२॥
 दुर्बलं स्नापयित्वा तु शुद्धचैलाभिसंष्टतम् ।
 दक्षिणाशिरसं भूमौ वर्हिष्यत्यां निवेशयेत् ॥ ३ ॥
 घृतेनाभ्यक्तमाप्नावत् सवस्त्रमुपवीतिनम् ।
 चन्दनोच्चितसर्वाङ्गं सुमनोभिविभूषितम् ॥ ४ ॥
 हिरण्यशकलान्यस्य चिम्बा च्छद्रेषु सप्तसु ।
 मुखेष्वथापिधायैनं निर्वरेयुः सुतादयः ॥ ५ ॥
 आमपालेऽन्नमादाय प्रेतमग्निपुरः सरम् ।
 एकोऽनुगच्छेत्स्याद्वर्द्धं पथ्युत्सृजेन्नुवि ॥ ६ ॥
 अर्द्धमादहनं प्राप्त आसौनो दक्षिणामुखः ।
 सवंत्र जान्वाच्च शनकैः सतिलं पिण्डदानवत् ॥ ७ ॥
 अथ पुलादिराशुत्य कुर्याद्वाहचयं महत् ।
 भूप्रदेशे चौ देशे पश्चाच्चित्यादिलक्षणे ॥ ८ ॥
 ततोत्तानं निपात्यैनं दक्षिणाशिरसं मुखे ।
 आजपूर्णां सूचं दद्याददक्षिणाचां नसि सूबम् ॥ ९ ॥
 पाइयोरधरां प्राचीमरण्यमुरसौतराम् ।
 पार्श्वयोः शूर्पं चमये सवादक्षिणयोः क्रमात् ॥ १० ॥
 मुष्पलेन सह न्युञ्जमन्तरुर्धर्वैर्कलूखलम् ।
 चत्रौवौलौकमवै वमनशुनयनोविभौः ॥ ११ ॥
 अपसविग्रन क्षत्वैतद्वाग्यतः पिण्डदिष्टमुखः ।
 अथाग्निं सवप्तजान्वक्तो दद्यादक्षिणतः शनैः ॥ १२ ॥
 अस्त्रात्मधिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः ।
 असौ स्वर्गय लोकाय स्नाहेति यजुरौरयन् ॥ १३ ॥

ऐवं गृहपतिर्द्वयः सर्वं तरति दुष्कृतम् ।
 यश्चैनं दाहयेत् सोऽपि प्रजां प्राप्नोत्यनिदिताम् ॥४॥
 यथा स्वायुधधक् पान्तो हंगरणान्वपि निर्भयः ।
 अतिक्रम्यात्मनोऽभौष्टं स्वानमिष्टेष्व विन्दति ॥ ५ ॥
 एवमेषोऽग्निमान् यज्ञपात्रायुधविभूषितः ।
 लोकानन्यानतिक्रम्य परं ब्रह्मैव विन्दति ॥६॥ २१ खण्डः ॥
 अथानवेद्यमेत्यापः सब एव शब्द्यते ।
 स्वात्वा सचैलमाचम्य दद्युरस्योदकं स्वले ॥ ७ ॥
 गीवनामानुवादात्मे तर्पयामीत्यनन्तरम् ।
 दक्षिणापान् कुशान् क्षत्वा सतिलन्तु षुष्ठक् पृथक् ॥ ८ ॥
 एवं कृतोदकान् सम्यक् सर्वान् शास्त्रसंस्थितान् ।
 आप्नुत्य पुनराचाम्तान् वदेयुस्ते ऽनुयायिनः ॥ ९ ॥
 मा शोकं कुरुतानित्ये सर्वस्मिन् प्राणधर्मेष्वि ।
 धर्मं कुरुत यद्देन यो वः सह गमिष्यति ॥ १० ॥
 मानुषे कदलीस्तम्भे निःसारे सारमार्गणम् ।
 यः करोति स संमूढो जलवुद्वुदसन्निभे ॥ ११ ॥
 गन्त्वा वसुमतौ नाशमुदधिर्हेवतानि च ।
 केनप्रस्थः कथं नाशं मर्त्यलोको न यास्यति ॥ १२ ॥
 पञ्चधा समृतः कायो यदि पञ्चत्वमागतः ।
 कर्मभिः स्वग्रौरोत्यैस्तत्र का परिदेवना ॥ १३ ॥
 सर्वेऽक्षयान्ता निचयाः पतनान्ताः समुच्छयाः ।
 संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं हि जीवितम् ॥१४॥
 श्वेषाश्च बान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुज्ञते यतोऽवशः ।
 अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः प्रयत्नतः ॥ १५ ॥

एवमुक्ता व्रजीयुक्ते गृहसप्तष्टुपुरः सराः ।
 स्नानानिष्ठश्चनाजग्राम्यैः शुद्धे शुरितरे क्षतेः ॥ १० ॥ २२खण्डः ॥
 एवमेवाहितामेसु पात्रन्यासादिकं भवेत् ।
 क्षणाजिनादिकशाल विश्रेष्ठः सूत्रचोदितः ॥ १ ॥
 विदेशमरणोऽस्त्रीनि द्वाहृत्याभ्यज्ञ रस्यिष्ठा ।
 द्वाहृयेद्युर्णियाच्छाद्य पात्रन्यासादि पूर्ववत् ॥ २ ॥
 अस्त्रामलामेपर्णानि सकलान्युक्तायाहता ।
 भर्ज्जेदस्त्रिस्त्र्यानि ततः प्रभृति सूतकम् ॥ ३ ॥
 महापात्रकसंयुक्तो हैवात् स्यादन्निमान् यदि ।
 पुत्रादिः पालयेदग्निं युक्तं आदीषसंक्षयात् ॥ ४ ॥
 प्रायश्चित्तं न कुर्यादृयः कुर्वन् वा नियमे यदि ।
 गृह्णं निर्वापयेच्छौतमप्स्वस्थेत् सपरिच्छदम् ॥ ५ ॥
 सादयेद्युभयं वासु द्वाहृयोऽस्त्रिरभवदृयतः ।
 पात्राणि द्वाहृहिप्राय द्वैदर्शीव वा चिपेत् ॥ ६ ॥
 अमयैवाहता नारौ दग्धव्याया या अवस्थिता ।
 अग्निप्रदानमन्त्रोऽस्या न प्रयोज्य इति स्थितिः ॥ ७ ॥
 अग्निनैव द्वैद्वार्यां स्वतन्त्रा पतिता न चेत् ।
 तदुत्तरेण पात्राणि द्वाहृयेत् पृथगन्तिके ॥ ८ ॥
 अपरेद्युक्तौयि वा अस्त्रां सञ्चयन् भवेत् ।
 यस्तत्र विधिरादिष्टं क्रष्णिभिः सोऽसुनोचते ॥ ९ ॥
 स्नानान्तं पूर्ववत् कल्पा गच्छेन पर्यसा ततः ।
 सिञ्चे दस्त्रीनि सर्वाणि प्राचीनादौत्ख्यभाषयन् ॥ १० ॥
 शम्भौपलाशशाखाभ्यासु दृत्योऽन्त्य भस्यनः ।
 आजे प्रनाभ्यज्ञ गच्छेन सेवयेद्यन्धवारिणा ॥ ११ ॥

सृष्टपात्रसंपूर्णं क्षत्वा सूत्रे ए परिवेष्य च ।

ज्ञानं खाला शुचौ भूमौ निष्कन्तेहित्यामुखः ॥१२॥

पूरयित्वावटं पञ्चपिण्डशैवालसंभुतम् ।

दत्त्वोपरि समं शेषं कुर्यात् पूर्वाङ्गकर्मणा ॥ १२ ॥

एवमेवाग्नहौताग्नेः प्रेतस्य विधिरिष्यते ।

स्त्रीणामिवाग्निदानं स्यादथातोऽनुक्तमुच्चते ॥१४॥ २३खण्डः

सूतके कर्मणां त्वागः सन्ध्यादीनां विधीयते ।

हौमः चौते तु कर्त्तव्यः शुक्कान्वे नापि वा फलैः ॥ १ ॥

अकृतं हावयेत् स्मार्ते तदभावे क्षताक्षतम् ।

क्षतं वा हावयेद्वन्नमन्वारमविधानतः ॥ २ ॥

क्षतमोद्दनशक्तादि तखुलादि क्षताक्षतम् ।

ब्रौड्डादि चाकृतं प्रोक्तमिति हव्यं त्रिधा दुधैः ॥१॥

सूतके च प्रवासिषु चाशक्तौ शाढभीजने ।

एवमादिनिमित्तेषु हावयेदिति योजयेत् ॥ ४ ॥

न व्यजित् सूतके कर्मणे ब्रह्मचारी स्वकं क्षचित् ।

न दौचस्यात् परं यज्ञे न क्षच्छादि तपस्वरन् ॥५ ॥

पितर्थ्यपि मृते नैषां दोषो भवति कर्हिष्यित् ।

आशौचं कर्मणीऽस्ते स्याच्चपहं वा ब्रह्मचारिणः ॥६॥

आवमग्निमतः काम्यां दाहादिकादशेऽच्चनि ।

प्रत्याद्विकन्तु कुर्वीत प्रमौताहनि सर्वदा ॥ ७ ॥

ह्वादश प्रतिमास्यानि आद्यं षाण्मासिके तथा ।

सपिण्डौकरणश्चैव एतद्वै श्रावणोङ्गशम् ॥ ८ ॥

एकाहेन तु षष्ठ्मासा यदा स्युरपि वा विभिः ।

त्यूनाः संवत्सरश्चैव स्यातां षाण्मासिके तदा ॥९॥

यानि पञ्चदशाद्यानि अपुत्रस्वेतराणि तु ।
 एङ्गस्मिन्निः देयानि सपुत्रस्यैव सर्वदा ॥ १० ॥
 न योषायः पतिदंद्यादपुत्राया अपि क्लचित् ।
 न पुत्रस्य पिता दद्यान्नानुजस्य तथाप्तजः ॥ ११ ॥
 एकादशेऽग्निः निर्वल्य अर्बाग्दर्शाद् यथाविधि ।
 मकुर्वीताग्निमान् पुक्षे मातापित्रोः सपिण्डताम् ॥ १२ ॥
 सपिण्डौकरणादूर्ध्वं न दद्यात् प्रतिमासिकम् ।
 एकोहिष्टे न विधिना दद्यादित्याह गोतमः ॥ १३ ॥
 कर्षु समन्वितं सुक्षा तथाद्यं आष्टषीडशम् ।
 प्रत्यादिकञ्च शेषेषु पिण्डाः स्युः षड्ग्रन्थिति स्थितिः ॥ १४ ॥
 अर्घ्यं चययोदके चैव पिण्डानेऽवनेजने ।
 तत्त्वस्य तु निष्ठतिः सग्रात् स्वधावाचन एव च ॥ १५ ॥
 ब्रह्मदण्डादियुक्तानां येषां नास्यग्निस्त्रक्षिया ।
 आद्यादिसत्क्रियाभाजो न भवन्तौह ते क्लचिल् ॥ १६ ॥ २४ खण्डः ॥
 मन्त्रान्नायेऽग्ने इत्येतत् पञ्चकं लाघवार्थिभिः ।
 यठ्यते तत्प्रयोगे स्यामन्त्राणामेव विश्वितिः ॥ १ ॥
 अग्नेः स्थाने वायुचन्द्रसूर्यर्गवहुवदूष्य च ।
 समस्य पञ्चमीसूने चतुष्प्रतुरितिश्रुतेः ॥ २ ॥
 प्रथमे पञ्चके पापी लक्ष्मीरिति पदं भवेत् ।
 अपि पञ्चमु मन्त्रेषु इति यज्ञाविदो विदुः ॥ ३ ॥
 हितीये तु परिष्ठ्री स्यादपुत्र ति लतोयके ।
 चतुर्थे त्वप्रसव्ये ति इदमाहतिविश्वकम् ॥ ४ ॥
 द्वितीये न प्रयुज्ञग्राहीनामसु तथाष्टसु ।
 चतुर्थामन्त्रं इत्येतत्त्वीनामसु हि इयते ॥ ५ ॥

लतापपङ्गबो गूढः शुद्धेति परिकौर्यते ।
 पतिव्रता व्रतवतौ ब्रह्मवस्तु स्तथाऽशुतः ॥ ६ ॥
 शताटु नौलभित्युक्तं चयुः स्तवक उच्चते ।
 कपुष्णिकाभितः केशा मूर्दिष्ठ पश्चात् कपुच्छलम् ॥ ७ ॥
 श्वाविच्छलाका शलस्ती तथा वीरतरः श्वरः ।
 तिलतण्डुलसम्पक्षः क्षषरः सोऽभिधीयते ॥ ८ ॥
 नामधेये मुनिवसुपिशाचावहृत् सदा ।
 यच्चाश्च पितरो हेवा यष्टवग्रास्तिथिदेवताः ॥ ९ ॥
 आग्नेयादेव सर्पादे विशाखादे तथैव च ।
 आषाढादे धनिष्ठादे अश्विन्यादे तथैव च ॥ १० ॥
 द्वन्द्वान्येतानि बहुवट्चाणां जुहुयात् सदा ।
 द्वन्द्वदयं द्विवच्छेषमवशिष्टान्यथैकवत् ॥ ११ ॥
 देवतास्तपि द्वयन्ते बहुवत् सार्वपित्तयः ।
 देवाश्च वसवश्वैव द्विवदेवाश्विनौ सदा ॥ १२ ॥
 ब्रह्मचारी समादिष्ठो गुरुणा व्रतकर्मणि ।
 वाढमोमिति वा ब्रूयात्तथैवानुपालयेत् ॥ १३ ॥
 सशिखं वपनं कार्यप्रमाणानादब्रह्मचाविष्णा ।
 आश्वरीरविमोक्षाय ब्रह्मचर्यं न चेष्टवेत् ॥ १४ ॥
 न गात्रोत्सादनं कुर्यादनापदि कदाचन ।
 जलकौड़ामज्जारान् व्रतौ दण्ड इवाप्नवेत् ॥ १५ ॥
 देवतानां विपर्यासे जुहोतिषु कथं भवेत् ।
 सर्वं प्रायश्चित्तं हुत्वा क्रमेण जुहयात् पुनः ॥ १६ ॥
 संस्कारा अतिपत्ये रन् स्वकालाच्चेत् कथञ्चन ।
 हुत्वे तदेव कर्त्तव्या ये तूपनयनादधः ॥ १७ ॥

अनिष्टा नवयज्ञेन नवाचं योत्थकामतः ।
 वैश्वानरस्तस्य प्रायस्तिं विधीयते ॥ १ ॥ २५ स्तुङः ॥
 चरः समश्नौयो यस्तथा गोयज्ञकर्मणि ।
 वृषभोत्सर्ज्जने चैव अश्वयज्ञे तथैव च ॥ १ ॥
 आवश्यां वा प्रदोषे यः कृष्णारम्भे तथैव च ।
 कथमेतेषु निर्बापाः कथञ्चैव जुहोतयः ॥ २ ॥
 देवता सङ्क्षया ग्राह्णा निर्वापालु पृथक् पृथक् ।
 तूष्णीं द्विरेव गृह्णीयाज्ञो मस्त्रापि पृथक् पृथक् ॥ ३ ॥
 यावता होमनिष्टं त्तिर्मवेदा यत्र कौर्त्तिता ।
 शिषं चैत भवेत् किञ्चित्तावन्तं निर्वपेच्छरम् ॥ ४ ॥
 चरौ समश्नौये तु पिण्डयज्ञे चरौ तथा ।
 होतव्यं भेद्येनान्य उपस्तीर्णभिधारितम् ॥ ५ ॥
 कालः कात्यायनेनोक्तो विधिष्वैव समाप्ततः ।
 उषोत्सर्गं युतो नोऽन्नं गोभिलेन तु भावितः ॥ ६ ॥
 पारिभाषिक एव स्यात् कालो गोयज्ञकर्मणः ।
 अन्यस्तादुपदेशानु स्वस्तरारोहणस्य च ॥ ७ ॥
 अथवा मार्गपात्येऽङ्कि कालो गोयज्ञकर्मणः ।
 नोराजनेऽङ्कि वाश्वानामिति तत्त्वान्तरे विधिः ॥ ८ ॥
 श्रद्धसन्तयोः केचिच्चवयज्ञं प्रचक्षते ।
 धान्यपाकवशादन्ये श्यामकोवनिनः सूतः ॥ ९ ॥
 अश्वयुज्यां तथा कृष्णां वासुकर्मणि याज्ञिकाः ।
 यज्ञार्थतत्त्ववित्तारो होममेवं प्रचक्षते ॥ १० ॥
 हे पञ्च हे क्रमेणैता हविराहुतयः सूताः ।
 श्रेष्ठा आज्येन होतवरा इति कात्यायनोऽवृत्तैत् ॥ ११ ॥

पयोयदाच्यसंयुक्तं तत् पृष्ठातकमुच्यते ।
दध्येके तदुपासाद्य कर्तव्यः पायसश्चः ॥ १२ ॥
ब्रीहयः शालयो मुज्जा गोधूमाः सर्वपास्तिलाः ।
यवाश्वीषधवः सप्त विपद्मन्त्रिधारिताः ॥ १३ ॥
संखाराः पुरुषस्यैते सर्वान्ते गोतमादिभिः ।
अतोऽष्टकादयः कार्यार्थः सर्वे कालक्रमोदिताः ॥ १४ ॥
संक्षदप्यष्टकादीनि कुर्यात् कर्माणि यो हिजः ।
स पंक्तिपावनो भूत्वा लोकान् प्रेति ष्टतशुत्रतः ॥ १५ ॥
एकाहमपि कर्मस्योयोऽग्निशुश्रूषकः शुचिः ।
नेयत्वल तदेवास्य शंताहं दिवि जायते ॥ १६ ॥
यस्त्वाधायाग्निमाशास्य द्विवादीनैभिरिष्टवान् ।

निराकर्त्तमिरादीनां स विज्ञेयो निराकृतिः ॥ १७ ॥ अखण्डः ।
यच्छादं कर्मणामादौ या चान्ते दक्षिणा भवेत् ।
अमावास्यां हितीयं यदन्वाहार्यं तदुच्चरते ॥ १ ॥
एकसाथे ष्वर्वर्हिःशु न स्यात् परिसमूहनम् ।
नोदगासादनस्त्रैव क्षिप्रहोमा हि ते भतरः ॥ २ ॥
अभावे ब्रीहिषवयोह्नावा पयसापि वा ।
तदभावे यवाग्वा वा जुड्यादुदकेन वा ॥ ३ ॥
रौद्रन्तु राचसं पित्रमासुरं चाभिचारिकम् ।
उक्तां भन्त्वा स्फूर्येदाघ आलभ्यालानमेव च ॥ ४ ॥
यजनोयेऽङ्गि सोमस्त्रैवारणां दिग्भि दृश्यते ।
तत्र व्याहतिभिर्त्वा दण्डं दद्यात् दिजातये ॥ ५ ॥
लवणं मधु मांसस्त्रैवारांशो येन ह्रयते ।
उपकासेन भुझीत नोहरात्रौ न किञ्चन ॥ ६ ॥

स्वकाले सायमाहुत्वा अप्राप्ती होतहव्ययीः ।
 प्राक् प्रातराहुतेः कालः प्रायश्चित्ते हुते सति ॥ ७ ॥
 प्राक् सायमाहुतेः प्रातहीमकालानतिक्रमः ।
 प्राक् पौर्णमासाहर्शस्य प्रामदर्शादितरस्य तु ॥ ८ ॥
 वैष्वदेवे त्वतिक्रान्ते अहोरात्रभीजनम् ।
 प्रायश्चित्तमयो हुत्वा पुनः सन्तुत्यादव्रतम् ॥ ९ ॥
 हीमहयात्यये दर्शपौर्णमासात्यये तथा ।
 पुनरेवान्निमादध्यादिति भार्गवशासनम् ॥ १० ॥
 अनृत्यो माणवो ज्ञेय एणाः क्षणमृगः स्फृतः ।
 वरुणैरमृगः प्रोक्तस्तम्बलः शीण उच्चरते ॥ ११ ॥
 किशान्तिको ब्राह्मणस्य दण्डः कार्यः प्रभाणतः ।
 लक्षाटसंमितो राज्ञः स्यात् नाशान्तिको विशः ॥ १२ ॥
 ऋजवस्ति तु सर्वे स्युत्रवणाः सौम्यदर्शनाः ।
 अनुदेशकरा नृणां सत्वचोऽनन्दितूषिताः ॥ १३ ॥
 गौविशिष्टतया विप्रैर्वेदेष्वपि निगद्यते ।
 न ततोऽन्यहरं यस्मात्स्माहौर्वर उच्चरते ॥ १४ ॥
 येषां व्रतानामन्तेषु दक्षिणा न विधीयते ।
 वररूप भवेहानमपि वाच्छादयेदगुरुम् ॥ १५ ॥
 अस्यानोच्छासविच्छेदघीषणाध्यापनादिकम् ।
 प्रभादिकं श्रुतौ यत् स्यादयातयामत्वकारि तत् ॥ १६ ॥
 प्रत्यन्दं यदुपाकर्म सोत्सर्गं विधिवद्विजैः ।
 क्रियते कृन्दसां तेन पुनराप्यायनं भवेत् ॥ १७ ॥
 अथातयामैक्षन्दोभिर्त् कर्म क्रियते विजैः ।
 क्षीडमानरपि सदा तत्त्वेषां सिद्धिकारकम् ॥ १८ ॥

गायनौच सगायत्रां वार्हस्यलमिति शिकम् ।

शिष्येभ्योऽनूच विधिवदुपाकुर्यात्ततः श्रुतिम् ॥२६॥

छन्दसामेकविंशतानां संहितायां यथाक्रमम् ।

तच्छन्दस्त्वयभिरेवग्भिराद्याभिहोऽमद्वयते ॥२०॥

पर्वभिष्वैव गानेषु ब्राह्मणेषूत्तरादिभिः ।

अहं पुर्वमन्त्वे षु इति षष्ठिजुँ होतयः ॥ २१ ॥ २७ खण्डः ॥

अक्षतासु यवाः प्रोक्ता भष्टाधाना भवन्ति से ।

भष्टासु ब्रौहयो लाजा घटाः स्त्राण्डिक उच्चयते ॥ १ ॥

नाधीयैत रहस्यानि सोत्तराणि विचक्षयेः ।

नचोपनिषद्व्यैव घरमासान् दक्षिणायनान् ॥ २ ॥

उपाकृत्योदययने ततोऽधीयैत धर्मवित् ।

उत्सर्गश्चैक एवैषां तैषां प्रौष्ठपदेऽपिवा ॥ ३ ॥

अजातव्यञ्जना लोक्यौ न तया सह संविशेत् ।

अयुगूः काकबन्ध्याया जाता तां न विवाहयेत् ॥ ४ ॥

संसक्तपदविन्यासस्त्रिपदः प्रक्रमः सूतः ।

स्त्रार्त्ते कर्मणि सवच श्रौते त्वर्ष्युणोहितः ॥ ५ ॥

यस्यां दिशि वलिं दद्यात्तामेवाभिसुखो बलिम् ।

अदणाकर्मणि भवेत्यच्च कर्म न सर्वदा ॥ ६ ॥

बलिशेषस्य हवनमन्तिप्रणयनन्तर्था ।

प्रत्यहं न भवेयातामुख्युक्त्युभवेत् सदा ॥ ७ ॥

पृष्ठात्कृप्रेषण्योर्नवस्य हविषस्तथा ।

शिष्यस्य प्राणेन मन्त्रस्तत्र सर्वेऽधिकारिणः ॥ ८ ॥

ब्राह्मणानामसाक्रिधे स्वयमेव पृष्ठात्क्रम् ।

अविक्षेपविषः शेषं नवयज्ञेऽपि भक्षयेत् ॥ ९ ॥

सद्गुणा वदरीथास्त्रा कलवत्यभिधीयते ।
 घनाविसिकताशङ्काः सूता जातशिलासु ताः ॥ १० ॥
 नष्टो विनष्टो मणिकः शिलानाशि तथैव च ।
 तदेवाहृत्य संस्कार्यो नापिक्षेदाग्रहायणीम् ॥ ११ ॥
 अवणाकर्म्म लुप्तस्त्रित् जग्धच्छित् सूतकादिना ।
 आग्रहायणिकं कुर्याहलिवर्जमशेषतः ॥ १२ ॥
 जर्णं स्वस्तरणायौ स्यामासमर्द्दमधापि वा ।
 सप्तरात्रं विरात्रं वा एकां वा सद्य एव वा ॥ १३ ॥
 नोर्दुं मन्त्रप्रयोगः स्यान्नाम्न्यागारं नियम्यते ।
 नाहतालरणस्त्रैव न पार्खस्त्रापि दक्षिणम् ॥ १४ ॥
 हृष्टेदाग्रहायणामाहत्तावपि कर्मणः ।
 कुर्यौ मन्त्रवदासिष्ठेत् प्रतिकुम्भमृचं पठेत् ॥ १५ ॥
 अल्पानां यो विघातः स्यात् स वाधीवहुतिः सूतः ।
 प्राणसम्प्रित इत्यादि वाशिष्ठं वाधितं यथा ॥ १६ ॥
 विरोधो यत्र वाक्यानां प्रामाण्यं तत्र भूयसाम् ।
 सुख्यप्रमाणकल्पे तु न्याय एवं प्रकौर्त्तिः ॥ १७ ॥
 लैयस्वकं करतलमपूपामण्डकाः सूताः ।
 पालाशा गोलकास्त्रैव लोहचूर्णस्त्र चौवरम् ॥ १८ ॥
 स्यु शब्दनामिकायेण क्षचिदालोकयन्नपि ।
 अनुमन्त्रणीयं चर्वल सदैवमनुमन्त्रयेत् ॥ १९ ॥ २८ स्वरूपः ॥
 चालनं दर्भकुर्वेन सर्वत्र स्त्रोतसां पश्योः ।
 मूष्मीमिच्छाकमेण स्यादपार्थं पार्शदारणी ॥ २० ॥
 सप्त तावन्मूर्द्धन्यानि तथा स्तनचतुष्टयम् ।
 शाभिः श्रीणिरपानस्त्र गोस्त्रोतांसि चतुर्दश ॥ २१ ॥

हुरीमांसावदानार्थः क्षत्स्त्रा स्विष्ट क्षदाहता ।
 वपामादाय चुहयात्तच मन्त्रं समापयेत् ॥ ३ ॥

द्वज्जिङ्गा क्रोडमस्त्रोनि यक्षदृक्कौ गुदं स्तनाः ।
 श्रोणिस्त्रस्तापार्थं पश्चान्नानि प्रचक्षते ॥ ४ ॥

एकादशानामङ्गानामवदानानि सङ्ग्रया ।
 प्रार्थस्य द्वक्षसक्थोष दित्वादाहुश्चतुर्दश ॥ ५ ॥

चरितार्था चुतिः कार्या यस्तादप्यनुकल्पणः ।
 अतोऽष्टचेन होमः स्याच्छागपक्षे चरावापि ॥ ६ ॥

अवदानानि यावन्ति क्रियेरन् प्रस्तरैपशोः ।
 तावतः पायसान् पिण्डान् पश्चभावेऽपि कारयेत् ॥ ७ ॥

जहनव्यञ्जनार्थन्तु पश्चभावेऽपि पायसम् ।
 सद्रवं श्रपयेत्तद्दन्वष्टक्षेऽपि कर्मणि ॥ ८ ॥

प्राधान्यं पिण्डदानस्य केचिदाहुर्मनीषिणः ।
 गयादौ पिण्डमात्रस्य दीयमानत्वदर्थनात् ॥ ९ ॥

भोजनस्य प्रधानत्वं वदन्त्यन्ये महर्षयः ।
 ब्राह्मणस्य परौचायां महायद्वप्रदर्शनात् ॥ १० ॥

आमश्रादविधानस्य विना पिण्डैः क्रियाविधिः ।
 तदालभ्याप्यनध्यायविधानश्चवणादपि ॥ ११ ॥

विद्यमत्सुपादाय ममाप्येतदृदि स्तिम् ।
 प्राधान्यसुभर्योर्यस्तात्तस्मादेष समुच्चयः ॥ १२ ॥

प्राचीनावौतिना कार्यं पित्रेषु प्रोक्षणं पशोः ।
 दक्षिणीहासनान्तस्त्र चरीनिवैपणादिकम् ॥ १३ ॥

सत्यस्त्रवदानानां प्रधानार्थी न होतरः ।
 प्रधानं हवनत्त्वैव शेषं प्रकृतिवद्वेत् ॥ १४ ॥

हीपमुन्नतमास्यात् शादा चैवेष्टका चता ।
 कौलिनं सजलं प्रोक्तं दूरस्यातोदको मदः ॥ १५ ॥
 हारगवाद्वस्तमैः कर्वमभिलक्ष्मतकीणवेधैश ।
 नेष्टं वासुदारं विष्मनाकान्तमार्थैश ॥ १६ ॥
 वशङ्गमाविति ग्रीच्छब्दं खस्ते ति यवांस्यात् ।
 असावित्यल नामोङ्ग्रा जुह्यात् ज्ञिप्रहोमवत् ॥ १७ ॥
 साक्षत् सुमनोयुक्तमुदकं दधिसंयुतम् ।
 अर्थं दधिमधुभ्याज्ञ मधुपक्ते विधीयते ॥ १८ ॥
 कांस्यापिधानं कांस्यस्य मधुपक्तं समर्पयेत् ॥ १९ ॥ २८ खस्तः ॥
 इति कात्यायनविरचिते कर्मप्रदैषे वृत्तोयः प्रपाठकः ॥
 समाप्ता चेयं कात्यायनसंहितः ॥

अथ हुहस्यतिस्तिः ॥

इद्धा क्रतुशतं राजा समाप्तवरदच्चिणम् ।
 मधवान् ! वाग्विदां श्रेष्ठं पर्यपृच्छद्वृहस्यतिम् ॥
 भगवन् केन दानेन सर्वतः सुखमेधते ।
 यहन्तं यमहर्षे च तज्जे ब्रूहि महातप ! ॥
 एवमिद्देण पृष्ठोऽसौ देवदेवपुरोहितः ।
 वाचस्यतिर्महाप्राज्ञो हुहस्यतिरुवाच ह ॥
 सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानं च वासव ! ॥
 एतत् प्रयच्छसानसु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 सुवर्णं रजतं वस्त्रं मणिरत्नं च वासव ! ॥
 सद्भेदव भवेहन्तं वसुधायः प्रयच्छति ॥

फलाक्षण्ठा महीं दस्ता सवौजां शस्यशालिनीम् ।
 यावत् सूर्यकरा लोकास्तावत् स्वर्गे महोयते ॥
 यत्तिच्छित् कुरुते पापं पुरुषो ष्टुनिकश्चितः ।
 अपि गोचर्ममाचेण भूमिदानेन शुद्ध्यति ॥
 दशहस्रे न दण्डे न लिंगहस्तानि वर्तनम् ।
 दश तान्येव विस्तारो गोचर्मे तत्त्वाफलम् ॥
 सद्वर्षं गोसहस्रं च यत्र तिष्ठत्यतन्द्रितम् ।
 बालवत् सप्रस्तानां तदगोचर्म इति सूतम् ॥

विप्राय दद्याच्च गुणान्विताय तपोविद्युत्ताय जितेन्द्रियाय ।
 यावत्मही तिष्ठति सागरान्ता तावत् फलं तस्य भवेदनन्तम् ॥
 यथा वौजानि रोहन्ति प्रकौर्षानि महीतले ।
 एवं कामाः प्ररोहन्ति भूमिदानसमार्जिताः ॥
 यथासु पतितः सद्य स्तैलविन्दुः प्रसर्पति ।
 एवं भूमिकतं दानं सश्ये सश्ये प्ररोहति ॥
 अन्नदाः सुखिनो नित्यं वस्त्रदश्वैव रूपवान् ॥
 स नरः सर्वदो भूपथो ददाति वसुभराम् ।
 यथा गौर्भरते वस्त्रारमुत्सृज्य चौरिणी ॥
 एवं दक्षा सहस्राक्ष ! भूमिर्भरति भूमिदस् ।
 शङ्खं भद्रासनं छत्रं चरस्यावरवारणाः ॥
 भूमिदानस्य पुरुषानि फलं स्वर्गः पुरन्दर ! ।
 आदित्यो वरुणो वक्षिर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ॥
 शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ।
 आस्त्रोट्यन्ति पितरः प्रहर्षन्ति पितामहाः ॥
 भूमिदाता कुले जातः स नस्त्राता भविष्यति ।

लीण्याहरतिदार्नानि गावः पृथ्वी सरस्वती ॥
 तारयन्ति हि दातारं सर्वातपापादशं संयम् ॥
 प्राप्तता वस्त्रहा यान्ति नग्ना यान्ति त्वंवस्त्रहाः ॥
 दृष्टा याम्यग्निदातारः क्षुधिता यम्यनदेहाः ॥
 कांचति पितरः सर्वे नरकाङ्गयभीरवः ॥
 गथां यो यास्यति पुत्रः सनः लाता भविष्यति ॥
 एष्टव्या बैहवः पुत्राः यद्ये कोऽपि गथां व्रजेत् ॥
 यजेत वाश्वमेधेन नौलं वा द्वषमुत्सृजेत् ॥
 लोहितो यसु वर्णेन मुच्चाये यसु पाण्डुरः ॥
 खेतः खुरविषाणाभ्यां स नौलो द्वष उच्यते ॥
 नौलः पाण्डुरलाङ्गूलसृणमुहरते सु यः ॥
 षष्ठिर्वर्षसहस्राणि पितरस्ते न तर्पिताः ॥
 य इ शृङ्गतमङ्गं कूलस्तिष्ठति चोहृतम् ॥
 पितरस्तस्य नशन्ति सोमलोकं महाद्युतिम् ॥
 पृथ्वीर्दीर्दिलौपस्य दृगस्य नहुषस्य च ॥
 अन्येषाच्च नरेन्द्राणां पुनरन्या भविष्यति ॥
 वडभिर्वसुधा दत्ता राजभिः सगरादिभिः ॥
 यस्य यस्य येदा भूमिकस्य तस्य तदा फलम् ॥
 यसु ब्रह्मनः छोन्नो वा यसु वै पिण्डवतंकः ॥
 गवां शतसहस्राणां हन्ता भवति दुष्कृतो ॥
 स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच वसुन्धराम् ॥
 स्वविष्टार्या क्रिमिर्भूत्वा पिण्डभिः सह पच्यते ॥
 आचेषा वानुमन्ता च तमेव नरकं व्रजेत् ॥
 भूमिदो भूमिहन्ता च नापरं पुण्यपापयोः ॥

जहाँवीवावतिष्ठेत यावदा भूतसंप्लवम् ॥

अभेरपत्यं प्रथमं हिरण्यं भूर्वैष्णवी सूर्यसुताशगावः ॥

लोकास्त्वयस्तेन भवन्ति दक्षा यः काञ्चनङ्काञ्च महीञ्च दद्यात् ।

षष्ठश्चौति षहस्राणां यो जनानां वसुभराम् ।

स्वतो दक्षा तु सर्वव सर्वकामप्रदायिनी ॥

भूमिं यः प्रतिगृह्णाति भूमिं यस्य प्रयच्छति ।

उभौ तौ पुण्यकर्मणौ नियतं सर्वगामिनौ ॥

सर्वेषामेव दानानां एकजन्मानुगं फलम् ।

इटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥

योगहिंस्यादहं द्वाक्षा भूतपामं चतुर्विधम् ।

तस्य देहाद्वियुक्तस्य भयं नास्ति कदाचन ॥

अन्यायेन हृता भूमिर्ये नरैरपराहिता ।

हरतो हारयन्तश्च हन्तुस्ते सप्तमङ्कुलम् ॥

हरते हरयेयसु मन्दबुद्धिस्तोष्टतः ।

स वधो वारुणैः पाशैस्तिर्यग्योनिषु जायते ॥

अशुभिः पतितैस्ते षां दानानामपवीर्त्तनम् ।

ब्रह्मणस्य हृते चेति हृतन्तिपुरुषं कुलम् ॥

वापौकूपसहस्रे ण अश्वमेधशतेन च ।

गवां कोटिप्रदानेन भूमिहर्ता न एधति ॥

गामिकां स्वर्णमेकं वा भूमिरप्रदेमङ्कुलम् ।

रथवरकमायाति यावदा भूतसंप्लवम् ।

हुतं दक्षं तपोधीतं यज्ञिंच्छ्रद्ध्यसच्चितम् ॥

अर्द्धाङ्कुलस्य सीमाया हरणेन प्रणश्यति ।

गोवोर्धी यामरथाञ्च इमशानं गोपितं तथा ॥

सम्पीड्य नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ।
 जघरे निर्जले स्थाने प्रस्तुं शस्य विसर्जयेत् ॥
 जलाधारस्थ कर्त्तव्यो व्यासस्थ वचनं यथा ।
 पञ्चकन्या नृते हन्ति दश हन्ति गवा नृते ॥
 शतमण्डा नृते हन्ति सहस्रं पुरुषा नृते ।
 हन्ति जाता न जाताश्च हिरण्यार्थं नृतं वहेत् ॥
 सर्वं भूम्या नृते हन्ति मासा भूम्यनृतं वद्वै ।
 ब्रह्मस्वेमारतिं कुर्यार्थः प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥
 अनौषधमभेषज्यं विषमि तदलाहलम् ।
 न विषं विषमित्याहुः ब्रह्मस्वं विषमुच्यते ॥
 विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकम् ।
 लोहखण्डाश्मचूर्णं च विषञ्च ज्वरयेत्तरम् ॥
 ब्रह्मस्वं लिषु लोकेषु कः पुमान् ज्वर यिष्यति ।
 मन्युप्रहरणा विप्रा राजानः शस्त्रपाण्यः ॥
 शस्त्रमेकाकिनं हन्ति विप्रमन्युः कुलक्षयम् ।
 मन्युप्रहरणा विप्रा शकप्रहरणो हरिः ॥
 चक्रात्तीव्रतरो मन्युस्तस्ताहिप्रं न कोपयेत् ।
 अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति सूर्यगदग्धास्तथैव च ॥
 मन्युदध्यस्य विप्राणामङ्गुरो न प्ररोहति ।
 अग्निर्दहति तेजसा सूर्यो दहति रश्मिभिः ॥
 राजा दहति दण्डेन विप्रो दहति मन्युना ।
 ब्रह्मस्वेन तु यत् सौम्यन्देवस्वेन तु या रतिः ॥
 तद्वनं कुलगाशाय भवत्यामविनाशकम् ।
 ब्रह्मस्वं ब्रह्महत्या च दरिद्रस्य च यत्धनम् ॥

गुरुभित्रहिरस्ये च स्वर्गस्यमपि पीडयेत् ।
 ब्रह्मस्वेन तु यच्छिद्रं तच्छिद्रं न प्रोहति ॥
 प्रस्त्रादयति तच्छिद्रमन्यव तु विसर्पति ।
 ब्रह्मस्वेन तु पुष्टानि साधनानि बलानि च ॥
 संथाभे तानि लौयन्ते लिङ्कतासु यथोदकम् ।
 श्रोत्रियाय कुलौनाय दरिद्राय च वासव ! ॥
 सन्तुष्टाय विनीताय सर्वभूतहिताय च ।
 वेदाभ्यासस्योज्ञानमिन्द्रियाणां च संयमः ॥
 ईदशाय सुरवेष्ट ! यदत्तं हि तदक्षयम् ।
 आमपावे यथान्यसं ज्ञौरं दधि षट्टं मधु ॥
 विनश्चेत्पात्रदौर्बल्यात्तच्च पात्रं विनश्यति ।
 एवं गाच्च हिरण्यस्य वस्त्रमन्नं महीं तिलान् ॥
 अविहान् प्रतिगृह्णाति भस्मौभवति काष्ठवत् ।
 यस्य चैव गृह्णे मूर्खो दूरे चापि बहुश्रुतः ॥
 बहुश्रुताय दात्र्यं नास्ति मूर्खे व्यतिक्रमः ।
 कुलं तारयते धौरः सप्त सप्त च वासव ! ॥
 यस्ताकं नवं कुर्यात् पुराणं वापि खानयेत् ।
 स सर्वं कुलमुदृत्य स्वर्गे लोके महीयते ॥
 वापौकूपतडाकानि उद्यानोपवनानि च ।
 पुनः संखारकर्त्ता च स्वभते भौतिकां फलम् ॥
 निदाघकाले पानोयं यस्य तिष्ठति वासव ! ।
 स दुर्गं विषमं क्षत्रं न कदाचिदवाप्नुयात् ॥
 एकाहं तु स्थितं तोयं पृथिव्यां राजसत्तम ! ।

कुक्षानि तारयेत्स्य सम सप्त पराख्यपि ॥
 हीपालोकप्रदानेन क्षुभान् स भवेत्तरः ।
 ग्रोक्षणीयप्रदानेन स्तति मेधाच्च विन्दति ॥
 क्षत्प्रियं पापकर्माणि यो हयाद्वमर्थिने ।
 ब्राह्मणाय विशेषेण न स पापेन लिप्यते ॥
 भूमिर्गाव साक्षा दाराः प्रसङ्गङ्गियते यदा ।
 न च वेदयते यस्तु तमाहुर्ब्रह्मधातकम् ॥
 निवेदितस्तु राजा वै ब्राह्मणैर्मन्त्रौ पौडितैः ।
 त न तारयते यस्तु तमाहुर्ब्रह्मधातकम् ॥
 उपस्थिते विवाहे च यज्ञे दाने च वासव ! ।
 मोघाच्छलति विन्नं यः स चृतो जायते क्रिमिः ॥
 धनं फलति दानेन जीवितं जीवरक्षणात् ।
 रूपमैश्वर्यमारोग्य महिंसाफलमश्चुते ॥
 फलमूलाग्नात् पूज्यं सर्वं स्वस्येन तथ्यते ।
 प्रायोपवेशनाद्राज्यं सर्वतः सुखमश्चुते ॥
 गवाद्यशकदीक्षायाः सर्वगामी दण्डाग्नः ।
 स्त्रिय स्त्रियवण्डायां वाशुं पौत्रा क्रतुं लभेत् ॥
 निलक्ष्मायी भवेदर्कः सन्त्वे हे च जपन् दिजः ।
 न तप्ताधयते राजत्रं नाकष्ट्रम् मनाश्वके ॥
 अन्तिप्रवेशे नियतं भृष्णालोके महीयते ।
 रक्षानां प्रतिसंहारे पश्चन् शुलांश्च विन्दति ॥
 नाके चिरं स वसते उष्णवासी च यो भवेत् ।
 चततं चैक्षण्यायी यः स लभेदौप्सिताङ्गतिम् ॥

बौरासनं बौरशयां बौरस्यानमुपाश्रितः ।
 अच्यास्तस्य लोकाः सुरः सर्वकामगमास्तथा ॥
 उपवासत्त्वं दीक्षात् अभिषेकस्त्व वासव ॥
 कृत्वा हादश्वर्णाशि बौरस्यानाहिशिष्टते ॥
 अधीत्य सर्ववेदान् वै सद्यो दुःखात् प्रमुच्यते ।
 पावनं चरते धर्मं स्वर्गे लोके महोयते ॥
 हृहस्तिमतं पुर्खं ये पठन्ति इजातयः ।
 चत्वारि तेषां वर्धन्ते आयुर्विद्या यशो बलम् ॥
 ॥ इति हृहस्तिप्रणीतं धर्मशास्त्रं सम्पूर्णम् ॥
